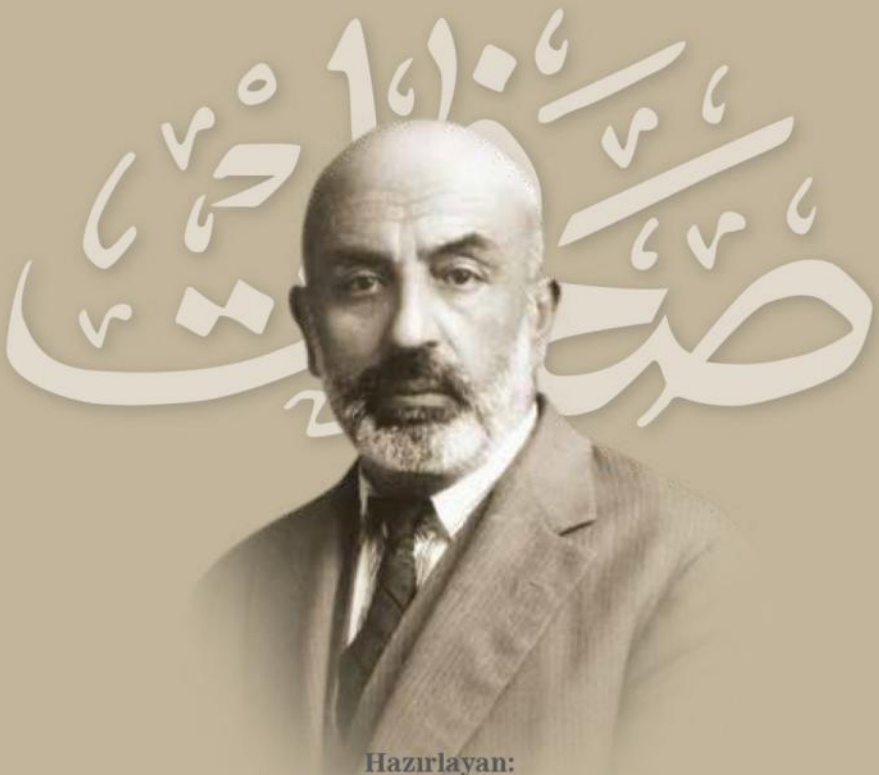
MEHMED ÂKİF ERSOY

SAFAHAT

Hazırlayan:
M. ERTUĞRUL DÜZDAĞ

BAĞCILAR BELEDİYESİ

MEHMED ÂKİF ERSOY

SAFAHAT

MEHMED ÂKİF ERSOY

SAFAHAT

SAFAHAT'I TEŞKİL EDEN YEDİ KİTABIN
TAM METNİ İLE SAFAHAT DIŞINDA
KALMIŞ BİR KISIM ŞİİRLERİ VE ŞAİR
HAKKINDA GENİŞ BİR GİRİŞ YAZISI

Neşre Hazırlayan:
M. ERTUĞRUL DÜZDAĞ

1. BASKI

BAĞCILAR BELEDİYESİ

BAĞCILAR
BELEDİYESİ
KÜLTÜR
YAYINLARI
DİZİSİ NO:259

ISBN: 978-605-64290-8-8

Yazan
Mehmed Âkif Ersoy

Hazırlayan
M. Ertuğrul Düzdağ

Yayın Koordinatörü
Kenan Gültürk

Kapak Tasarım
Esra Akburak

Yayınlayan
Bağcılar Belediyesi

Baskı
Seçil Ofset
100. Yıl Mahallesi Matbaacılar Sitesi
4. Cadde No:77 Bağcılar, İSTANBUL
Tel: 0 (212) 629 06 15
info@secilofset.com

1. Baskı Ekim 2014

BAĞCILAR BELEDİYE BAŞKANLIĞI
Adres: Güneşli Mahallesi Kirazlı Caddesi
NO:1-34200 Bağcılar/İstanbul
Tel:+90 212 410 06 00 Faks:+90 212 410 06 32
www.bagcilar.bel.tr/kultur@bagcilar.bel.tr

SUNUŞ

Bağcılar ilçemizde, millî kültürümüze bir hizmet pınarı olması dileğiyle 2011 yılında açılışını yapmış bulunduğumuz "Mehmet Âkif Ersoy Kültür ve Sanat Merkezi"miz kendi binasında bulunan "Müze"si, verimli ve çeşitli kültür faaliyetleriyle aziz hemşehrilerimize hizmete devam etmektedir.

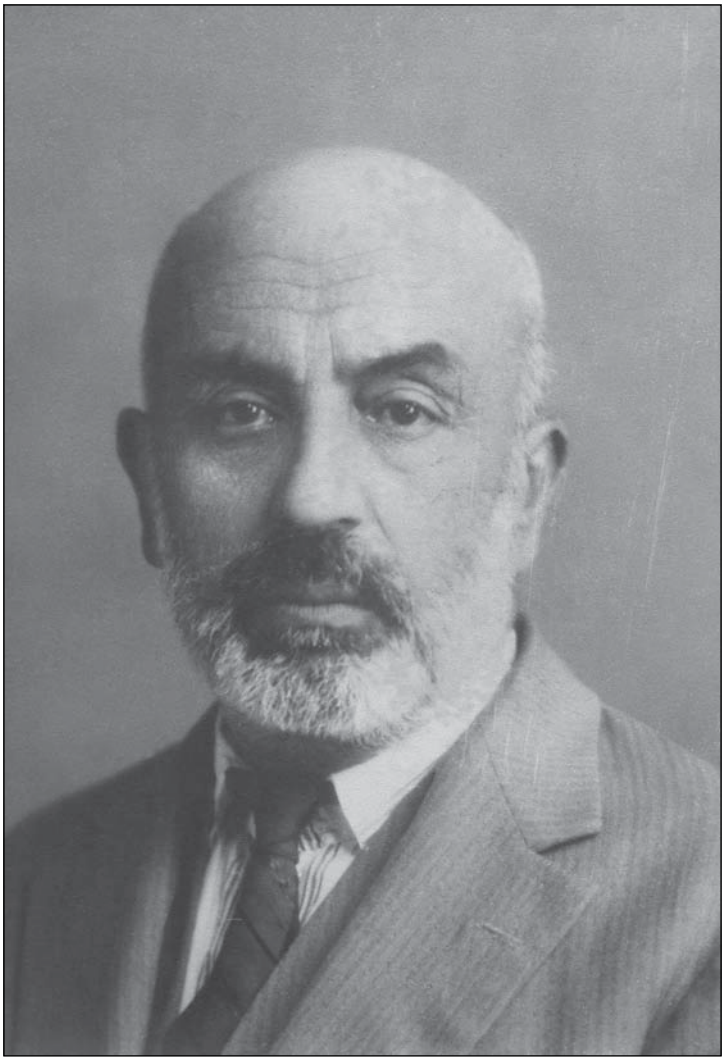
Merkez'imiz, kültürümüzün her sahasında ev sahipliği yaptığı etkinliklerin yanında, açıldığı günden başlayarak, adını aldığı büyük millî şair ve fikir adamı Mehmet Âkif Ersoy'un halkımıza ve nesillerimize gereği gibi tanıtılması amacıyla, bünyesi içinde, bir de "Mehmet Âkif Ersoy Araştırmaları Merkezi" kurmuştur.

"Mehmet Âkif Ersoy Araştırmaları Merkezi" tertiplediği konferans, seminer, sohbet ve yarışma programları ve müze teşkilatının yanında esas gaye olarak, merhum Mehmet Âkif Bey'in gerek kendi eserlerini ve gerek hakkında yazılmış önemli kitapları yayınlayarak ciddi ve ilmî bir tanıtım hizmetine de başlamış bulunmaktadır.

Bu etkinliklerin en başında gelenlerden birisi de Mehmet Âkif Ersoy'un başında bulunduğu ve bütün şiir ve yazılarının çıktığı, 25 ciltlik Sırâtımüstakim - Sebilürreşad dergisinin yeni harflerimizle aynen yayınlanarak, yakın tarih ve kültür hazinemize tekrar kazandırılması çalışmasıdır.

Arz ettiğim faaliyetler arasında yayınladığımız, Mehmet Âkif Ersoy'un baş eseri **"Safahat"** kitabının da hedef alınan gayeye hizmet edeceğini umuyor ve aziz halkımızın takdir ve istifadesine saygı ve sevgilerimle sunuyorum.

Lokman ÇAĞIRICI
Belediye Başkanı

Mehmed Âkif Ersoy
(1873-1936)

Mehmed Âkif Ersoy'un cenaze merasimi: 28 Aralık 1936

İÇİNDEKİLER

Önsöz XV

GİRİŞ
MEHMED ÂKİF ERSOY, HAYATI ESERLERİ, SAN'ATI VE AHLÂKI

HAYATI *3*
ESERLERİ *18*
Düz yazıları *18*
Şiirleri *20*
Safahat dışında kalmış şiirleri *20*
Safahat *21*
ŞİİRİ VE SAN'ATI HAKKINDA *32*
AHLÂKI, YAŞAYIŞI VE DÜŞÜNCELERİ *36*
MEHMED ÂKİF'E DAİR HÂTIRALAR *40*
Safahat'ın bu baskısı hakkında *53*

SAFAHAT
BİRİNCİ KİTAP

"Bana sor sevgili kàri', sana ben söyleyeyim" 5
Fâtih Câmii 7
Hasta 10
Tevhîd yâhud Feryâd 14
Küfe 19
Durmayalım 22
Hasır 24
Geçinme Belâsı 26
Meyhâne 28

Mezarlık 33
Bayram 37
Hasbihâl 40
Selmâ 43
Merhum İbrâhim Bey 46
Azim 51
Seyfi Baba 53
İnsan 57
Kör Neyzen 59
Acem Şâhı 61
İstibdâd 65
Hürriyet 71
Kocakarı ile Ömer 73
Ezanlar 79
Cânan Yurdu 82
Bir Mersiye 84
Dirvas 87
Mahalle Kahvesi 90
Köse İmam 98
Ressam Haklı 103
Bir Mezar Taşına Yazılmış idi 104
Bir Resmin Arkasına Yazılmış idi 104
Şâir Huzûrunda Münekkid 104
Bu da Bir Mezar Taşı İçin Yazılmış idi 105
Gül Bülbül 106
Tercümedir 106
Tercümedir 106
Hüsrân-ı Mübîn 106
Âhiret Yolu 107
İstiğrâk 111
Âmin Alayı 113
Hasbihâl 115
Bebek yâhud Hakk-ı Karâr 117
Yemişçi İhtiyar 120
İ'tirâf 120

İKİNCİ KİTAP
SÜLEYMÂNİYE KÜRSÜSÜNDE

Süleymâniye Kürsüsünde 121

ÜÇÜNCÜ KİTAP
HAKKIN SESLERİ

"İlâhî, emrinin âvâre bir mahkûmudur âlem" 157
"Geçenler varsa İslâm'ın şu çiğnenmiş diyârından" 160
"Üç beyinsiz kafanın derdine, üç milyon halk" 163
"Âtîyi karanlık görerek azmi bırakmak" 167
"Yâ Rab, bu uğursuz gecenin yok mu sabâhı?" 169
"Olmaz ya… Tabî'î… Biri insan, biri hayvan!" 171
"Bir zamanlar biz de millet, hem nasıl milletmişiz" 173
"Bir yığın kundakçıdan yangın görenler milleti" 175
"Çık da bir seyret bahârın cûş-i rengâ-rengini" 177
Pek Hazin Bir Mevlid Gecesi 179

DÖRDÜNCÜ KİTAP
FÂTİH KÜRSÜSÜNDE

İki Arkadaş Fâtih Yolunda 185
Vâiz Kürsüde 196

BEŞİNCİ KİTAP
HÂTIRALAR

"Ey bunca zamandır bizi te'dîb eden Allah" 241
Uyan 243
"Ne irfandır veren ahlâka yükseklik, ne vicdandır" 245
"Müslümanlık nerde! Bizden geçmiş insanlık bile" 247
"Nihâyet neyse idrâk ettiğin şey ömr-i fânîden" 249
"Biz ki yarmıştık şu'ûnun en büyük ummânını" 251
"Şehâmet dîni, gayret dîni ancak Müslümanlık'tır" 253
El-Uksur'da 255
Berlin Hâtıraları 259
Necid Çöllerinden Medîne'ye 281

ALTINCI KİTAP
ÂSIM

Âsım 289
–Çanakkale Şehidleri– 355

YEDİNCİ KİTAP
GÖLGELER

Hüsran 377
Şark 378
Alınlar Terlemeli 380
Umar mıydın? 382
Mehmed Ali'ye 384
Hâlâ mı Boğuşmak? 385
Yeis Yok 387
Azimden Sonra Tevekkül 389
Süleyman Nazîf'e 392
Bülbül 394
Leylâ 396
Fir'avun ile Yüz Yüze 398
Şehidler Âbidesi İçin 405
Vahdet 406
Gece 408
Hicran 410
Secde 412
Hüsâm Efendi Hoca 414
Kıssadan Hisse 415
Resmim İçin 415
Resmim İçin 415
Tebrik 416
Tebrik 416
Safahat İçin 416
Resmim İçin 416
Sa'dî'den Tercüme 417
Mevlid-i Nebî 417
Çocuklara 417
Bir Arîza 418
Bir Gece 420
Ne Eser Ne de Semer 421

Derviş Ahmed 422
Said Paşa İmâmı 425
Resim İçin 429
Nefs-i Nefîs 429
Yaş Altmış 429
Nevruz'a 430
Nerdesin? 430
Tek Hakîkat 430
Hayat Arkadaşıma 430
San'atkâr 431

– EK –

SAFAHAT DIŞINDA KALMIŞ ŞİİRLERİNDEN

İstiklâl Marşı 440
Cenk Şarkısı 443
"Berlin Hâtıraları"nda Noksan Doksan Sekiz Mısra 445
"Kişi hissettiği nisbette yaşar" 449
Ordunun Duâsı 451
İkinci Arîza 452
Sa'dî'den Tercüme: "Bir gün azıcık kazmayı vurdum yere nâgâh" 455
Sa'dî'den Tercüme: "Bir gün satılık bir köle gördüm gidiyordu" 455
Sa'dî'den Tercüme: "Ya bu âlemde vefâ yok zâten" 455
Sa'dî'den Tercüme: "Olsaydı beşer gaybı da idrâke muzaffer" 455
Kıt'a: "Beden hazzeyler amma rûh zevk almaz atâletten" 456
Tercüme: "Sefâlet olsa hattâ müntehâsı râh-ı irfânın" 456
Ramazan: "Yâ Rab, şu muazzam Ramazan hürmetine" 456
Bayram: "Üç yüz milyon sahîfelik, bir" 456
Ses: "Düşman sesi duymak istemezsen" 457
Balıkesir: "O yeşil toprağın ey yüzler ağartan Karesi" 457
Şarkı: "Bana hiç bakmayan o gözlerden" 457
Senâî'den Tercüme: "Ne yazdıysam eser nâmıyle hepsinden..." 457
İngiliz'in Gücü: "Nasıl dört İngiliz dünyâyı oynatmakta, hayrettir" 458
Kasr-ı Gülşen 458
Kıt'a: "Vîrânelerin yasçısı baykuşlara döndüm" 458
Serap: "Arkamda serilmiş yere bir mâzî var" 458

SAFAHAT REHBERİ

Safahat'taki şiirler 459
Şiir bulma kılavuzu 463

İNDEKS

İndeks 471

ÖNSÖZ

Büyük millî şairimiz ve İstiklâl Marşı'mızın yazarı Mehmed Âkif Ersoy, milletimizin yakın tarihte yaşadığı çok önemli olayların içinde bulunmuş; Balkan Harbi, Birinci Dünya Harbi ve İstiklâl Savaşı'nı görmüş; insanımızın geçirdiği acı tatlı, yenilgi ve zafer, her duruma şahit olmuştu.

Mehmed Âkif, bu olayların getirdiği bütün duyguları, üzüntüleri ve sosyal hayatımıza olan tesirlerini, sebep ve sonuçlarıyla birlikte, bazen heyecan fırtınası bir şiir, bazen düşündüren bir fikir manzumesi içinde eserine almış ve onları, gelecek nesillere bir ecdat mirası olarak bırakmıştır.

Mehmed Âkif, dilimizi sade ve akıcı bir şekilde kullanmış, en güzel Türkçe'yle, milletine şaheserler vermiştir. Şiirleri, her bakımdan, edebiyat tarihimizde eşsiz güzellikte muhteşem parçalardır. Basit bir hayat sahnesini anlatan mısralarında bile, hem gözlemci en keskin bir zekânın şimşekleri, hem de titreyen bir gönülün gözyaşları sezilir…

Mehmed Âkif, şiirlerini topladığı büyük eserine, *"Safahat"* adını vermiştir. Safahat'ta, 11.240 mısra tutan, hepsi aruz vezniyle yazılmış 108 şiir bulunur. Yedi küçük kitap halinde 1911-1933 yılları arasında yayınlanmış olan eser, defalarca basılmıştır. Eski harflerimizle olan bu ilk yayın devresinden sonra, Safahat'ın yeni harflerle ve bu sefer tek cilt içinde gerçekleşen ilk baskısı, 1943 yılında yapılmıştır.

Benim Safahat üzerindeki ciddî, çalışmalarım, 1972 yılında başladı. Bu yıl içinde Mehmed Âkif Bey'in arkadaşı, hocamız Muallim Mâhir İz Bey'e, Âkif Bey'in kızı Feride Hanım başvurarak, eserin baskısının gözden geçirilmesi ricasında bulunmuştu.

Hocamın, vazifeyi bana vermesi üzerine, eserin matbaa

tashihleri ile başlayan çalışmalarım, şiirlerin 1908'den beri gerek dergide ve gerek kitap olarak yapılmış bütün yayınlarının karşılaştırılmasıyla devam ederek, yıllarca sürdü ve Safahat'ın 1987'de çıkan "karşılaştırmalı bir ilmî baskısı" ile sonuçlandı. Elimizdeki nüsha o tarihten bugüne kadar defalarca tashihten geçmiş olan aynı metni ihtiva etmekte ve Safahat baskılarının en tamı ve en doğrusu olma özelliğini taşımaktadır.

Kitabın son bölümüne, Mehmed Âkif'in Safahat dışında bıraktığı manzumelerinden, *"İstiklâl Marşı"* başta olmak üzere 22 parça şiir derlenmiştir. Anlaşılmasına yardımcı olması için "Marş"ın kelimelerinin anlamları da şiirin sonuna eklenmiş bulunmaktadır. En sondaki *Safahat Rehberi, Şiir bulma Kılavuzu* ve *İndeks* ise eserden faydalanmayı son derece kolaylaştıracaktır.

Safahat üzerindeki çalışmalarımla birlikte, Mehmed Âkif'in hayatına dair araştırmalarım da tabii olarak başlamış ve devam ederek, Âkif Bey'in hayatı hakkında bir araştırma kitabı ile sonuçlanmıştı. Şairimizin, kitabın baş tarafına koyduğumuz kısa hayat hikâyesi, bu araştırmalara dayanmakta ve yeni bilgiler içermektedir.

Milletimiz, içinden çıkan ve hislerine tercüman olan bu büyük his ve fikir adamını, millî fikir ve duygularımızın bir temsilcisi olarak benimsemiştir. Ona olan sevgisini, nesilden nesile, bir millî miras gibi devam ettirmektedir.

Safahat, kutsal temel eserlerimizden sonra, Türkiye'de, devamlı olarak en çok basılan ve okunan kitap olmuştur.

Çalışmamı, okuyan ve düşünen, vefalı genç nesillerimize, geleceğe dair en güzel beklentilerim, dileklerim ve sevgilerimle sunuyorum.

M. Ertuğrul Düzdağ

GİRİŞ

MEHMED ÂKİF ERSOY
HAYATI, ESERLERİ,
SAN'ATI VE AHLÂKI

M. ERTUĞRUL DÜZDAĞ

BİRİNCİ BÖLÜM

HAYATI

Mehmed Âkif Ersoy, 1873 yılının Aralık ayında, İstanbul'un Fatih ilçesinin Sarıgüzel semtinde doğmuş ve 27 Aralık 1936 Pazar günü, saat 19.45'te Beyoğlu'ndaki Mısır Apartmanı'nda vefat etmiştir.

Mehmed Âkif'in babası Mehmed Tâhir Efendi (1826-1888) ve annesi Emine Şerife Hanım'dır (1836-1926). Mehmed Tâhir Efendi çocuk yaşta Arnavutluk'tan İstanbul'a gelerek tahsil etmiş ve Fatih Medresesi müderrisliğine (profesör) kadar yükselmiş olgun ve bilgili bir zattır. Annesi ise aslen Buharalı olan Tokatlı bir aileye mensuptur. Ailenin Âkif'ten sonra Nuriye adında bir de kızları olmuştur.

ÖĞRENİM HAYATI

Mehmed Âkif, dört yaşında iken Fatih'te Emir Buhârî mahalle mektebine (yuva) gönderildi ve tahsil hayatına başladı. Burada iki sene ve sonra sırasıyla üç sene ibtidâî (ilkokul), üç sene rüşdiye (orta okul) ve üç sene mülkiye idâdîsine (lise), sonra da iki senesi (gündüzcü olarak) Ahırkapı'da ve iki senesi (yatılı olarak) Halkalı'da olmak üzere, dört sene de Baytar Mektebi'ne (Veterinerlik Fakültesi) devam etti. 1893'te mektebin ilk mezunu ve birincisi olarak diploma aldı.

Mehmed Âkif, resmî tahsilin dışında, çok bilgili ve şuurlu bir zat olan babası başta olmak üzere çevresinde bulunan âlimlerden devamlı olarak ders okumuş ve kendisini yetiştirmiştir. Lisâna karşı bilhassa kabiliyeti bulunduğundan, devamlı çalışarak, Arapça, Farsça ve Fransızca'yı, edebiyatlarını takip edecek ve tercümeler yapacak kadar iyi öğrenmiştir. Çocukken başladığı hâfızlık çalışmalarını, bir müddet ara verdikten sonra, yirmi yaşında iken kendi

kendine tamamlamış ve Kur'an-ı Kerîm'i ezberlemiştir. Mısır'daki son seneleri de, Kur'an tercümesi üzerinde çalışarak geçmiştir.

SPORCULUĞU

Öğrenim hayatı boyunca daima derslerinde birinci olan Mehmed Âkif, aynı zamanda çeşitli sporlarla meşgul oluyor, bunları da, derslerine mâni olmadan, en iyi şekilde yapıyordu. Ondört yaşında iken – Osmanlı toplumunda asırlardır en sevilen ve yaygın spor olan – yağlı güreşe başlamıştı. 16-18 yaşlarında, köy düğünlerindeki güreşlere katıldığı olmuştur. Uzun mesafeleri yorulmadan yürüyor; hafta sonları okula giderken, Fatih'ten Halkalı'ya ve bazen güreşmek için Halkalı'dan Çatalca'nın köylerine kadar yürüyerek gittiği oluyordu. Ayrıca gülle atar, ata biner ve çok iyi yüzerdi. İstanbul Boğazı'nı da yüzerek geçmiştir.

BULUNDUĞU VAZİFELER

Tahsilini tamamladıktan sonra, Ziraat Bakanlığı Baytarlık Şubesi'nde vazifeye başlamıştı. İlk dört sene Rumeli, Anadolu ve Arap bölgelerinde dolaşarak baytarlık yaptı. Yirmi yıllık bir memuriyetten sonra – bir başkasına yapılan haksızlık üzerine - istifa ettiğinde, aynı şubenin müdür yardımcısı bulunuyordu.

Öğretmenlik hayatına 1906'da Halkalı Baytar Mektebi'ne "kitâbet-i resmiye" (resmî yazışma usûlu) dersi muallimliği ile başladı. 1908'den sonra Edebiyat Fakültesi ile Dârülhilâfe Medresesi'nde "Osmanlı Edebiyatı" müderrisliğinde bulundu. Mütareke devrinde, Şeyhülislamlık'a bağlı olarak kurulmuş olan "Darü'l-Hikmeti'l İslâmiyye"de üye ve başkâtip (genel sekreter) olarak çalıştı (Ağustos 1918 – Nisan 1920) ve bu kuruluşun yayın organı olan aylık "Cerîde-i İlmiyye" dergisini idare etti. İstiklâl Savaşı'nı yapan Birinci Millet Meclisi'nde milletvekili olarak vazife gördü. Mısır'da 1929 yılından 1936'ya kadar, Kahire Üniversitesi'nde Türkçe öğretmenliği yaptı. Bütün ömrünü okuyarak ve okutarak geçirdi.

1898'de yirmi beş yaşında iken İsmet Hanım'la (1878-1944) evlenen Mehmed Âkif'in üç kızı ve iki oğlu olmuştur. Sakal bırakması evliliğinden üç sene sonradır.

SEBÎLÜRREŞAD DERGİSİ

Mehmed Âkif, şiirlerinin büyük çoğunluğunu baş yazarı bulunduğu dergide, ilk sayısından başlayarak yayınlamıştır. 1908'de *"Sırâtımüstakîm*" adıyla (Prof.) Ebululâ Mardin (1881-1957) ve Eşref Edib (Fergan) (1883-1971) tarafından çıkarılan, 1912'den sonra ise *"Sebîlürreşad"* adı altında, yalnız Eşref Edib tarafından devam ettirilen bu dergi, 1925 yılı başına kadar çıkmaya devam etmiş ve 641 sayı yayınlanmıştı. Fikir hayatımızda ve yakın tarihimizde çok önemli bir yeri olan bu derginin, 362 sayı yayınlandığı ikinci bir dönemi (1948-1966) daha vardır.

SEYAHATLERİ

Okulunu bitirdikten sonra baytarlık yaparken, Arnavutluk'a (İpek) giderek, amcalarını ziyaret etmiş; Edirne merkez olarak Rumeli'yi, Adana merkez olarak Anadolu'yu, Şam ve civarını dolaşmış; 1914 yılı başında davetli olarak, iki ay devam eden "Beyrut – Kahire – el'Uksur – Medine – Şam" seyahatine çıkmış; aynı yılın sonunda vatanî bir vazifeyle, Birinci Dünya Savaşı içinde üç aylığına Berlin'de ve yine aynı şekilde 1915'te beş ay kadar "Necid – Medine – Şam – Beyrut"ta bulunmuş; 1918 yılı Temmuz ayında bir ay davetli olarak Beyrut'a gitmiş; Millî Mücadele sırasında, halkı ayaklandırmak için Anadolu'yu ve askeri cesaretlendirmek için cepheleri dolaşmış; hayatının son yıllarını ise Kahire'de geçirmiştir.

YAZI HAYATI

Lise yıllarında şiirle meşgul olmaya başlamıştı. Baytar Mektebi'nin son senelerinde bu kabiliyetini ilerletti. Türkçe'ye ve aruz veznine hâkim olmuştu. Arkadaşlarına uzun manzum mektuplar yazıyordu. Önceleri Ziya Paşa, Muallim Nâci ve Nâmık Kemal gibi eski üstadlar tarzında şiirler nazm ederken, daha sonra zamanın gerektirdiği kendi tarz ve üslûbunu bularak onların tesirinden uzaklaşmıştır. Şâirliğinin ilk devresinde yazdığı, yayınlanmamış binlerce mısralık eski şiirlerini yok etmiştir. Bunlardan elde sadece, bazı dostlarının defterlerinde bulunan veya çeşitli dergilerde daha önce çıkmış olanlar kalmıştır.

Şiirlerini kendisinin baş yazarlığını yaptığı dergide yayınladı. Bunlar, o zamana kadar görülmemiş derecede akıcı, sâde, halkın hayatını anlatan ve duygularını dile getiren, millî şiirlerdi. Bu şiirler, 1911'den sonraki yıllarda, tamamlandıkça, "Safahat" genel başlığı altında, küçük kitaplar halinde basıldı.

Mehmed Âkif, şiirlerinden başka, Sebîlürreşad'ın hemen her sayısına kısa tefsir yazıları, makaleler ve tercümeler de vermekteydi. Bunların da bir kısmı hayatında kitap olarak yayınlanmıştır.

MİLLETİYLE BİRLİKTE AĞLAYAN ŞAİR

Balkan Harbi'nin felâketli günlerinde, halkın maneviyatını kuvvetlendirmek, orduya yardım ve destek sağlamak için "Müdâfaa-i Milliyye Cemiyeti" kurulmuştu.

Âkif Bey bu kuruluşun, yayın ve konuşmalarla "propaganda" vazifesini yapmak üzere teşkil edilerek "Hey'et-i İrşâdiyye" ve "Hey'et-i Tenvîriyye" (Halkı Olgunlaştırma/Aydınlatma Kurulu) adı verilmiş olan bölümüne davet edildi. Burada üye ve genel sekreter olarak hizmet etti. Bu sıfatıyla, 1913 yılının Şubat ayı içinde, İstanbul'da Beyazıd Camii'nde bir ikindi sonrası, Fâtih ve Süleymâniye camilerinde ise Cuma namazlarından sonra kalabalık cemaatlere va'az kürsülerinden hitap ederek, halkı birliğe, cihâda ve orduya yardıma çağırdı.

Bu konuşmaların ilânları günlük gazetelerde çıkmış ve metinleri Sebîlürreşad'da yayınlanmıştır. Balkan savaşında çekilen acılar ve ızdıraplar da yine – ve ne yazık ki sadece - onun feryad eden şiirleriyle millî vicdana ve tarihe yazılmıştır.

YAKICI BİR CEVAP

Balkan Harbi va'azlarından birisinde hiç bahsini etmediği şeyleri söylediği iddiasıyla kendisini itham eden ve gazete yoluyla cevap isteyen bir iftiracıya, aynı gazetede verdiği cevap, onun vatan sevgisini ve ayrılıklar karşısındaki ızdırabını ifade etmesi bakımından çok önemlidir:

"Ben dîniyle, imânıyla, ecdâdıyla, evlâdıyla, hayatıyla, rûhuyla, hülâsa herhangi bir ferdi vatanına bağlayabilecek

râbıtaların hepsiyle birden bu vatana bağlı adamım. Pek âlâ, bu kadar bağlarla bağlanmış olduğum şu zavallı vatan, sırf, tefrikalar, nifaklar, şikaklar yüzünden izmihlâl uçurumlarının ta kenarına gelmişken, eteğinden tutup geri çekmeye çalışmayarak, bilakis –mevcud tefrikaları bir kat daha kızıştırmak sûretiyle– bîçâreye, tekmeyi vurmak için benim ne kadar beyinsiz olmam icab eder?

"Bana açık mektubu yazan adam, Allah'ından korkmuyor, vicdanından sıkılmıyorsa, bugün o mektub-ı müzevverin münderacâtını tekzib edecek koca bir cemaatten olsun sıkılmalıydı!"

"Müdâfaa-i Milliyye, Hey'et-i Tenvîriyye Kâtibi Mehmed Âkif"

DESTAN ŞÂİRİ

"Müdâfaa-i Milliyye"nin "İrşad Şûbesi"nde, Abdülhak Hâmid, Süleyman Nazif, Cenap Şehâbeddin, Hüseyin Kâzım Beyler ve zamanın daha birkaç tanınmış yazarı da üye olarak bulunuyorlardı. Kurulun başkanı, zamanın edip ve şâirleri tarafından büyük saygı gören ve "üstâd" tanılan "Ta'lîm-i Edebiyyat" yazarı Recâîzâde Mahmud Ekrem Bey idi.

Kurulun bir toplantısında Recâîzâde, bütün bu ileri gelen yazar ve şâirlerin huzurunda, Âkif'e hitap ederek: "Milletimizin, millî bir destana ihtiyâcı olduğunu ve bunu da ancak kendisinin yapabileceğini söylemiş ve yazmasını istemiş"tir.

BERLİN SEYAHATİ

Mehmed Âkif, 1914 yılı sonunda, devlet tarafından vazifeli olarak Berlin'e gönderilen bir hey'ete katıldı. Harpte müttefikimiz olan Almanlar, Fransız, Rus ve İngilizlerin sömürgelerinden getirip zorla savaşa sürdükleri müslümanlardan kendilerine esir düşmüş olanları, ayrı kamplarda toplamışlardı. Bu kamplardaki esirler için camiler ve okullar inşâ edilmişti.

Almanlar, müslümanların lideri olan Osmanlılara, müslüman esirlere karşı güzel davranışlarını, esirlere ise Osmanlıların kendileriyle birlik olduğunu göstermek istiyorlardı.

İttihad ve Terakki Hükümeti'nin düşünce ve idare şekline muhalif olan ve bu yüzden dergisi hükümetçe defalarca kapatılan

Mehmed Âkif'in resmî vazife kabul ederek Berlin'e ve arkasından Necid'e gitmesi, onun, hükümet ile devleti birbirinden ayrı görebilen vatanseverliğinin bir gereği idi. Vatanın büyük tehlikeler karşısında bulunduğu bir sırada Âkif'in fikir ayrılıklarını mesele yapması düşünülemezdi. Esasen bu gibi faaliyetler, haberalma ve casusluk teşkilâtı olarak çalışan ve orduya bağlı olan "Teşkîlât-ı Mahsûsa" tarafından yürütülmekteydi.

NECİD SEYAHATİ

Mehmed Âkif 1915 yılının Mayıs ayı ortalarından Ekim ayına kadar, yine resmen vazifeli olarak, "Teşkîlât-ı Mahsûsa"nın başkanı Kuşçubaşı Eşref Bey'in idaresindeki bir hey'ete katıldı.

Arabistan'ın Necid bölgesine yapılan ve çok zor geçen bir seyahatin sonunda Riyad'a gidildi. Burada, Şerif Hüseyin'in İngilizlerle anlaştığının ve isyan hazırlığı içinde olduğunun anlaşılması üzerine devlete sâdık kalmış olan Necid meliki İbnürreşîd ile gerekli görüşmeler yapıldı.

Âkif Bey dönüş yolunda Şam'a ve Beyrut'a da uğradı. Şam'da bulunduğu günlerde Suriye gazeteleriyle "Şâir-i İslâm"ın geldiği haber verilmiş ve yüz kadar âlim ve şâir, Âkif Bey'e hürmetlerini sunmak için bulunduğu otelde toplanmışlardır.

Bu seyahat sırasında Medine'yi ikinci defa ziyâret etme fırsatını elde eden Âkif, kendisinin en yüksek eserlerinden sayılan "Necid Çöllerinden Medîne'ye" şiirini bu ziyaretin ilhâmı ile yazdı.

DARÜLHİKME'DE

Savaş sonrasında, halk arasında sarsılmış olan dinî, millî ve ahlakî değerleri canlandırıp korumak için İstanbul'da, Şeyhülislâmlık'a bağlı olarak "Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyye" adıyla bir müessese kurulmuştu. 12 Ağustos 1918'de açılan bu teşkilât, zamanın tanınmış âlim ve fikir adamlarını çatısı altında toplayan, yüksek seviyede, bir "İslâmî, danışma, tebliğ ve irşâd hey'eti" idi.

Mehmed Âkif, Beyrut'ta bulunduğu sırada "Dârülhikme"ye başkâtip olarak tâyin olunmuş ve dönüşünde vazifesine başlamış; 23 Ocak 1920 tarihinde başkâtiplik üzerinde kalmak üzere âzâlığa da tâyin olunmuştur.

Mehmed Âkif, Anadolu'ya geçerek "Kuvâ-yı Milliyye"ye katıldığı anlaşıldıktan sonra "vazifesinden izin almadan ayrıldığı" gerekçesi ile 3 Mayıs 1920'de Dârülhikme'deki vazifesinden azledilmiştir.

MİLLÎ MÜCÂDELE'YE DESTEK

1920 yılı başından itibaren, Sebîlürreşâd dergisinin idarehanesi, millî mücâdeleye katılmak için Anadolu'ya geçmiş olanlarla İstanbul'daki yakınları arasındaki haberleşmenin ve gizli haberleşmelerin merkezi olmuştu. Gazeteler ve mektuplar dergi vâsıtası ile Anadolu'ya gidiyor ve İstanbul'a geliyordu.

Millî Mücâdele'yi destekleyen, yabancı dilden eserler tercüme ettirilerek basılıyor ve Sebîlürreşâd paketlerinin içinde ve başka yollarla Anadolu'ya gönderiliyordu.

BALIKESİR HİTÂBESİ

1919 yılında Anadolu'daki Millî Mücâdele'nin ilk faaliyetleri görülmüş; bilhassa 15 Mayıs'ta, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali üzerine, Anadolu'nun muhtelif yerlerinde ilk cepheler açılmaya başlamıştı.

Düşman işgali altındaki İstanbul'da bunalan Mehmed Âkif, 1920 yılı başında Eşref Edib'le birlikte Balıkesir'e gitti. Burada, Zağnos Paşa Câmii'nde 23 Ocak günü Cuma namazından sonra va'az kürsüsüne çıkarak halka hitap etti; durumu açıkladıktan sonra çok tesirli sözlerle halkı savaşa devam etmeye teşvik etti

TAKİP VE BASKI ALTINDA

Âkif Bey, Balıkesir'e gidip bu konuşmasını yaptığı sırada Dârülhikme'de çalışmakta, halkı direnmeye çağıran haftalık dergisini çıkarmakta ve bunları, düşman işgali altındaki İstanbul'da yapmakta idi. Üstelik çok heyecanlı ve düşman aleyhtarı olan o konuşmasının metnini dergisinde de yayınlamıştı..

Mehmed Âkif, İstanbul'daki faaliyetleri, temasları ve neşriyatı ile Millî Mücâdele'ye büyük destek sağlamakta idi. Fakat

buradaki baskı, Âkif Bey'in Balıkesir konuşmasından sonra daha da artmış ve dergideki yazıların, bazan tamamı "İşgal Kuvvetleri Sansür Heyeti" tarafından çıkarılır olmuştu.

Bu sebeple, Millî Mücâdele'ye daha çok faydalı olabilmek için artık Anadolu'ya geçmek, cihâdın ortasında bulunmak istiyordu.

ANKARA'DAN GELEN DAVET

Sivas Kongresi'nde (7 Eylül 1919) birleşen Müdâfaa-i Hukuk cemiyetlerinin, Mustafa Kemal Paşa başkanlığında çalışan "Temsil Hey'eti", tanınmış bazı vatanseverler gibi Mehmed Âkif'i de Ankara'ya çağırma kararı almış ve Trabzon mebusu Ali Şükrü Bey vasıtasıyla bu daveti kendisine ulaştırmıştı.

Bu davet üzerine, İstanbul'da hizmet imkânı kalmadığını da görmüş olan Âkif Bey, itibarlı ve yüksek maaşlı işini ve ailesini bırakarak, 10 Nisan 1920 tarihinde Millî Mücâdele'ye katılmak üzere, oğlu Emin'i de yanına alarak, gizlice yola çıkmıştır.

ANKARA'YA VARIŞ: 24 NİSAN 1920

Mehmed Âkif ile Ali Şükrü Bey Ankara'ya Meclis'in açıldığı günün ertesi Cumartesi günü öğle sıralarında vardılar. Babasıyla birlikte bulunan Emin, Ankara'ya geldikleri günü şöyle anlatıyor:

"Eskişehir'den Ankara'ya tren ile gittik... Atatürk Ankara'da idi. Millet Meclisi yeni teşekkül etmişti. Gazi ile babamın ilk görüşmelerini bugünkü gibi hatırlarım.

"Tren öğleye doğru Ankara'ya vâsıl oldu. Ali Şükrü Bey, peder ve ben yaylı bir arabadan Millet Meclisi'nin önünde indik. Babam bana, sen buralarda otur diyerek, Meclis'in bahçesini gösteriyordu. İşte o sırada Gazi başındaki siyah kalpağı ile gözüktü. Yanında Erzurum mebusu Gözübüyükzâde Ziya Hoca ve daha tanımadığım iki üç kişi var idi. Evvelâ Ali Şükrü Bey'in elini sıkarak hoş geldiniz diyen Atatürk oldu; bilâhare şâire iltifat etti:

"– Sizi bekliyordum efendim, tam zamanında geldiniz, şimdi görüşmek kabil olmayacak, ben size gelirim" dedi.

"Onlar uzaklaşır iken biz de Ankara'da, acıkan karnımızı doyuracak bir lokanta aradık."

ANKARA YOLCULUĞU NASIL YAPILDI?

Mehmed Âkif'in Ankara yolculuğunu, oğlu Emin'in anlattıklarına dayanarak şu şekilde tesbit etmekteyiz:

10 Nisan 1920 günü sabahı, namazdan sonra ailesiyle vedalaşan Âkif, oniki yaşındaki oğlu Emin'i yanına alarak Çengelköyü'nde oturduğu evden hareket etti. Yürüyerek Üsküdar'da Karacaahmed Mezarlığı'na geldiler. Burada, Ali Şükrü Bey (Trabzon'un şehid mebusu, 1884-1923) bir fayton ile beklemekteydi. Faytonla Kısıklı üzerinden Alemdağı'na gittiler. Burada Millî Mücadelecilerin toplandığı bir çiftlikte atlara bindiler ve bir süvarinin öncülüğünde yola devam ettiler. Geceyi bir köyde geçirip, ertesi gün İzmit ile Adapazarı arasında, Kuvâ-yı Milliyye'ye cephane götüren bir kafileye katıldılar. Geyve yakınlarında Kuşcubaşı Eşref ve Yenibahçeli Şükrü Beylere rastladılar. Daha ileride bu ikisi ile birlikte topluluktan ayrılarak, beş kişilik bir kafile halinde, demiryolundan dekovil ile Ankara'ya gittiler.

SAVAŞIN İÇİNDE

Âkif, Ankara'ya gelir gelmez Hacı Bayram Câmii'nden başlayarak, halka hitap etmiş; ikna olunması gereken kimselerle konuşmalar yapmış; Millî Mücâdele'ye yardım edebilecek şehirleri dolaşarak, "Kuvâ-yı Milliyye"nin bir "İttihadçı" hareket olmadığını, bu vatanı da kaybedersek gidecek yerimizin kalmadığını; bu savaşın bir "cihâd" ve katılmanın her müslümanın üzerine "farz" olduğunu, o günlerde en inanılır bir İslâm büyüğü sıfatıyla halka anlatmış; şüpheleri giderip, isyanları yatıştırıp, gönülleri tutuşturmuş ve büyük bir hizmette bulunarak, vazifesini tam olarak yerine getirmiştir.

BURDUR VE BİGA'DAN MEBUS SEÇİLMESİ

Mehmed Âkif, Eskişehir, Afyon, Sandıklı, Dinar, Burdur, Antalya ile Konya, Kastamonu ve çevrelerini dolaşarak, büyük gayesi, yani dini, vatanı ve milleti uğrunda canla başla çalışmıştır. Savaş sırasında, defalarca cephelere giderek gazilerle konuşmuş, onları cihâda teşvik ederek, yüreklendirmiştir.

Âkif Bey, İstanbul'dan Ankara'ya gelen milletvekillerinin noksanını tamamlamak için yapılan seçimlerde, Mustafa Kemal Paşa'nın teklifi ile önce Burdur'da, az sonra da Biga'da halk tarafından mebus seçilmiş; kendisi ilk seçildiği Burdur'a gidip halkla görüştüğü için orasını tercih etmiştir.

KASTAMONU KONUŞMALARI

Mehmed Âkif'in, İstiklâl Savaşı yıllarındaki hizmetleri arasında, Kastamonu'da yaptığı faaliyetlerin ayrı bir yeri vardır. İstanbul'dan ve Batı Anadolu'dan Ankara'ya geçişlerin ve yapılan silah vesair hayatî yardımların yolu üzerindeki en önemli bir liman ve merkez olan Gelibolu ve Kastamonu ile civarında, 1920 yılı Ekim-Aralık aylarında dolaşarak ve Nasrullah Camii'nde toplanan halka defalarca hitap ederek, harbin gerçek sebeplerini ve dünyanın o sırada bulunduğu siyasî durumu açıklamıştır. Bütün müslümanları ve Osmanlı Devleti'ni tehdit eden tehlikelerin asıl kaynaklarını anlatmış; halkı ciddi şekilde bilgilendirmiş, böylece onların, gerçeği bilerek ve isteyerek mücadeleye katılmalarını sağlamıştır.

Bu sırada Sebîlürreşad'ın Kastamonu'da basılan üç sayısında çok önemli olan bu konuşmalar yayınlanmış ve bu sayılar, Millet Meclisi kararıyla binlerce nüsha bastırılarak Anadolu'ya ve cephelere dağıtılarak, camilerde, derneklerde ve askerî birliklerde okutulmuştur. Mehmed Âkif'in bu konuşmaları, hâlen, İstiklal Savaşı'mızın ne için, nasıl ve hangi gayelerle yapıldığını, ilk defa ve içinde yaşayarak anlatan en önemli ve çok kıymetli tarihî ve fikrî belgelerdir.

Dergi bundan sonra – bir sayısı da Kayseri'de olmak üzere – savaşın sonuna kadar Ankara'da çıkarak, aynı şekilde hizmet etmeye devam etmiştir.

MANEVÎ ÖNDER

Mehmed Âkif'in müslüman Anadolu halkı üzerinde büyük te'siri vardı. Bir İslâm büyüğü olarak halk tarafından çok iyi tanınan ve sevilen şairin Ankara'ya giderek "Kuvâ-yı Milliyye"ye katılmış olması, bütün millet üzerinde çok müsbet bir tesir uyandırmıştır.

Onun sessiz, mütevâzı, hiç kimsenin başına kakmadan, övünmeden, makam ve maaş beklemeden ve insanların kendisinden

beklemediği bir sırada, her şeyini tehlikeye atarak yaptığı bu büyük fedâkârlık, kahramanlık ve kısacası "Büyük Vatanseverlik"in değerini bilen tarih ve fikir adamları, hiç tereddüt etmeden Mehmed Âkif'e, "İstiklâl Savaşımızın Manevi Önderi" sıfatını vermişlerdir.

Mehmed Âkif, bu şekilde, bütün mevcudiyeti ile katıldığı İstiklal Savaşı'nı, önce, bütün müslümanların başı olan Türkiye'yi, sonra da İslâm âlemini hatta bütün Doğu halklarını maddî manevî esirlikten kurtaracak bir mücadelenin başlangıcı olarak görüyordu.

İSTİKLÂL MARŞI ve MÂNÂSI

Yazdığı şiir, 12 Mart 1921'de, Meclis kararı ile "İstiklâl Marşı" olarak kabul olunmuştu. İstiklâl Marşı'mızın yazılma hadisesi de hem milletimize hem de Âkif merhuma tam olarak yakışan bir özellik ve güzellik göstermektedir:

Genel Kurmay'ın Milli Eğitim Bakanlığı'na müracaat ederek, "Bu savaşımızın mânâsını anlatacak, halka ve askere heyecan verecek ve diğer milletlerde bulunan milli marşlara denk olacak bir marş" istemesi üzerine, Bakanlık bu isteği, bütün kuruluşlarına bir genelge ile bildirdiği gibi gazetelere de ilân vererek ve "Birinci seçilenin sözlerine 500 ve bestesine 500 lira olmak üzere mükâfat" koyarak, bir müsabaka açmıştı.

Müsabakaya 700'den fazla şiir geldi. Âkif Bey, işin içinde para olduğu için, herkes kendisinden istemesine rağmen, bir şey yazmadı. Halbuki o sırada bir paltosu yoktu ve çok soğuklarda arkadaşının (Baytar Prof. Şefik Kolaylı) paltosunu ödünç alıyordu.

Sonunda Âkif Bey'i, kendisine "kazansa da para vermeyeceklerini" söyleyerek razı ettiler ve işte bu iman, ihlâs, samimiyet ve millet aşkı ile, muhteşem "İstiklâl Marşı"mız kaleme alındı… Âkif Bey, mükâfat olarak ayrılan parayı, Dârülmesâî (İşevi) adlı, Hilâl-i Ahmer'e (Kızılay) bağlı bir derneğe verdirmiştir.

Bu marş – insanı heyecanlara gark eden müthiş bir duygu çağlayanı olduğu gibi – aynı zamanda, aziz milletimizin, müslüman olup öz ve has benliğini bulduktan sonra kazandığı bütün değerleri, yücelikleri ve güzellikleri de tesbit edip dile getiren; hepimizin yaşama gayesini tesbit ve ilan eden, muazzam bir bildiri ve bir millî yemindir…

MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN SEVDİĞİ MISRALAR

Meclis'te şiirin ilk defa okunduğu 1 Mart celsesine Mustafa Kemal Paşa, resmen kabul olunduğu 12 Mart celsesine ise şiiri Meclis'te seslendiren şair ve yazar Hamdullah Suphi Tanrıöver başkanlık etmişlerdir. Son toplantıda, Mustafa Kemal Paşa'nın da Meclis'teki herkes gibi, büyük bir heyecan içinde, ön sırada ve ayakta alkışlayarak şiiri dinlediği tarihlerde kayıtlıdır. Sonraki günlerde beste çalışmaları yapıldığı sırada, Mustafa Kemal Paşa, "Marş'ın en beğendiği yerinin: *Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyyet; Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl…* mısraları olduğunu" söylemiştir.

MISIR'DA

İstiklâl Savaşı kazanıldıktan sonra Birinci Meclis'in kapanması üzerine İstanbul'a dönen Mehmed Âkif, 1923 ve 1924 yıllarının kış aylarını, yakın dostu Abbas Halim Paşa'nın davetlisi olarak Kahire'de geçirdikten sonra, Türkiye'deki siyasi gelişmeler yüzünden, 1925 yılı sonundan itibaren temelli olarak Mısır'da kalmaya mecbur olmuş ve ağır şekilde hastalanarak sevgili yurduna döneceği 17 Haziran 1936 tarihine kadar, on buçuk sene orada oturmuştur..

KUR'ÂN TERCÜMESİ

Mehmed Âkif Bey'in gurbet hayatı boyunca üzerinde çalışıp bitirdiği "Kur'ân-ı Kerîm Meâli"nin hikâyesi de, şairimizin dertlerle dolu hayatının, acıklı sonla biten bir başka safhası olmuştur: İkinci devre Millet Meclisi'nde, Diyanet İşleri Başkanlığı adına Kur'ân'ın, Türkçe meâl (tercüme) ve tefsirinin (açıklamasının) yapılması için karar alınmıştı. Meâl'in yapılması vazifesi, herkesin müşterek arzusu ile Âkif Bey'e verilmek isteniyordu.. Tefsir'i ise – büyük din bilgini - Elmalılı Hamdi Efendi yapacaktı.

Âkif Bey, çok mes'uliyetli bulduğu ve çekindiği bu işi, âlim arkadaşlarının ısrarları ile kabul etti ve yıllar süren çok dikkatli bir çalışma ile tamamladı. Ancak 1930'lu yıllarda başlatılan "Dinde Reform" hareketi sırasında Ezan'ın aslının yasaklanması

ve Kur'ân'ın da namazlarda tercümesinin okutulacağı haberleri üzerine, kendi çalışmasının, doğru bulmadığı bu uygulama için kullanılacağından endişe ederek, Meâl'i Türkiye'ye göndermedi.

Türkçe konuşan müslümanlar için hem din, hem de lisan bakımından çok kıymetli olan ve zamanın en iyi Türkçe ve Arapça bilen, samimi bir müslüman yazarı tarafından ortaya çıkarılmış olan bu eser, ne yazık ki 1961 yılında yakılıp yok edilmiştir. (Meâl'in 2012'de bulunan ve yayınlanan kısmı için bkz. "Eserleri" bölümü.)

ÇOK SIKINTI ÇEKTİ

Mehmed Âkif'in hayatı, dinî, millî ve vatanî dertlere üzülmesinin yanında, maddî olarak da sıkıntı içinde geçmişti. Daha onbeş yaşında iken, çok sevdiği babasının vefatı, arkasından iki kere evlerinin yanması ve az bir gelirle yoksul kalmaları, gençliğinin mahrumiyet içinde geçmesine sebep olmuştur.

Sonraki yıllarda ise, hür düşünceli ve daima doğru bildiğini söyleyen bir fikir adamı oluşu ve hiçbir topluluk veya partiye katılmamış olması, onu her çeşitten iktidarlar için "sakıncalı" hâle getirmiş ve daima büyük zorluklar içinde bırakmıştır. Dergisi, iktidardaki partiler tarafından defalarca, uzun sürelerle kapatılmıştır. Üniversitedeki hocalığından ayrılması da, dergisinde tenkit ettiği politikacıların baskısı ile olmuştur.

Mehmed Âkif, Kahire'deki on buçuk yıllık ikâmeti sırasında da, eşinin hiç geçmeyen nefes darlığına ve asabî bir hastalığa tutulmuş olması, çocuklarının başıboş kalması ve maddî imkânsızlıklar yüzünden çok sıkıntı çekmiştir.

Gerek milletvekilliği, gerek memuriyetleri ve gerekse Millî Marş şairi veya "Safahat" gibi bir millî destan ve kültürümüz için bir eser-i muazzamın sahibi oluşu sebebiyle defalarca hak ettiği emekli maaşının – ne yazık ki - kendisinden esirgenmesi de buna sebep olmuştur. Açıkçası, milletimizin bu büyük değeri, terk edilmiş; en olgun ve en verimli çağında, âdeta çöllere gömülmüş, yazmayı düşündüğü birçok eserden millî edebiyatımız ve fikir dünyamız mahrum kalmıştır.

ANTAKYA'DA

Kahire'de 1935 yılında rahatsızlığı artan Âkif, hava değişimi için Temmuz ayında Lübnan'ın "Dağ" bölgesine gitti. Sûku'l-Garb köyünde bir otele yerleştirildi. Ağustos başında ise, vefâkâr eski dostlarının kendisini davet etmesi üzerine, Antakya'ya geldi.

Antakya o sırada henüz Fransız idaresinde bulunuyordu. Âsi nehri kıyısında gençlerle dolaşırken "Antakya'yı nasıl buldunuz?" diye sorulunca, "...Havada bir ağırlık var" diyerek, "Vîrânelerin yasçısı baykuşlara döndüm" diye başlayan meşhur kıtasını söylemişti. (Bkz. "Ek")

HASTALIĞI, ÖLÜMÜ VE MEZARI

Mehmed Âkif, Mısır'da uzun müddet kalan yabancıların tutuldukları "siroz" hastalığına yakalanmıştı. Durumunun ağırlaşması üzerine, 17 Haziran 1936'da İstanbul'a döndü.

İstanbul'da yine Abbas ve Said Halim Paşa ailelerinin yardımıyla tedavi olunmuşsa da şifa bulamayarak 27 Aralık 1936 tarihinde vefat etti. Hastalığında da resmî bir alâka görmeyen İstiklâl Şairi'nin cenazesi, tutulan birkaç hamal tarafından, çıplak bir tabutla Beyazid Camii'ne getirilmiş; ancak vefatını duyan ve ağlayarak koşup gelen üniversiteli gençler tarafından bayrağa ve Kâbe örtüsüne sarılarak, etrafında nöbete durulmuştur.

Namazdan sonra mezarlığa kadar tabutu omuzlarda götürülen bu büyük insan ve büyük müslümanın na'şı, kefenin üzerine bayrak sarılarak ve "İstiklâl Marşı" okunarak kabrine konulmuştur.

Kabri – bugün - Edirnekapısı'ndaki "Şehidlik"te "Mehmed Âkif Ersoy Meydanı"ndadır.

SEVİLEN MİLLET BÜYÜĞÜ

Merhumun doğduğu evin yerinde (Sarıgüzel, Bâlî Paşa caddesi, no.63-3) bulunan Barcın Apartmanı'nın ve vefat ettiği yer olan Mısır Apartmanı'nın cephelerine, 1999 yılında, MÜ İlâhiyat Fakültesi Vakfı "Mehmed Âkif Araştırmaları Merkezi"nin teşebbüsü ve mahallî belediyelerin işbirliğiyle, birer levha çakılmıştır.

Safahat, bugün – temel dinî kitaplarımızdan sonra – Türkiye'de en çok ve hiç kesilmeden basılan, yayılan ve okunan bir eser olduğu gibi, Âkif merhum da her sene artan bir sevgi ve saygı ile milletçe benimsenmekte ve saygıyla anılmaktadır. Hakkında birçok yazılar, kitaplar yazılmakta ve araştırmalar yapılmakta, şahsının ve millete hizmet için gösterdiği yolun değeri, her gün daha fazla anlaşılmaktadır.

Ne mutlu o millete ki, içinden çıkan ve onun için kendisini feda edercesine çalışan büyük evlatlarının kıymetini bilir ve onlardan istifade ile, millî varlığını yükseltir ve devam ettirir.

İKİNCİ BÖLÜM

ESERLERİ

I

YAZILARI

1. Kur'ân-ı Kerîm Meâli:

Mehmed Âkif Bey merhumun 1926-1936 yılları arasında üzerinde çalışıp bitirdiği, ancak Türkiye'ye getirmeyerek Kahire'de Yozgatlı müderris İhsan Efendi'ye "geri dönmezsem yakarsın" vasiyetiyle emanet ettiği Meâl, İhsan Efendi'nin 1961'deki vefatından sonra -aslı ve İhsan Efendi'nin istinsah ettiği ikinci nüshası birlikte- yakılmıştı. Ancak, Âkif Bey'in 1930 öncesinde tercüme edip Diyanet İşleri'ne gönderdiği kısımdan, 1956-1957 yıllarında daktilo edildiği tahmin olunan ve Kur'ân-ı Kerîm'in baştan on sûresini ihtiva eden meâl metni, merhum Mustafa Runyun Bey'in evrâkı arasında bulunarak, 2012 yılında basılmıştır.

2. Tefsirler:

Mehmed Âkif'in tefsir yazılarının hepsi elli dört tanedir. Bunların on sekizi manzum olarak yazılmış olup, Safahat'a alınmışlardır. Elli bir tanesi âyet ve üç tanesi hadis üzerine yazılmıştır. Çoğunun uzunluğu bir sayfadan azdır. Âkif Bey, memleketin ve halkın o günkü meselelerine hitap eden bir veya birkaç âyet veya hadîsi mevzu alarak, okuyuculara onlarla yol göstermeye çalışmıştır. Dolayısıyla bu yazılar, tefsir ilmi bakımından değil, zamanın meselelerine bakış açısından mühimdirler.

3. Va'azlar:

Mehmed Âkif Ersoy'un bir tanesi kitap içinde yayınlanmış, diğerleri konuşma sırasında Eşref Edib tarafından tesbit edilmiş olan, dokuz konuşması, va'azı (mev'izası) vardır. Bunlardan birincisi, bir kulüpte konuşma şeklinde yapıldıktan sonra, Sırâtımüstakîm dergisinde ve "Mevâiz-i Dîniyye" adlı kitapta yayınlanmıştır.

Kalan sekiz va'azın üçü Balkan Harbi içinde İstanbul'un üç büyük camiinde (Beyazıd, Fâtih, Süleymâniye); birisi Balıkesir Zağnos Paşa Camii'nde; üçü ise Kastamonu'da Nasrullah Câmii'nde ve şehrin kazalarında verilen va'azlardır. Her bakımdan çok önemli konuşmalardır.

4. Makaleler:

Çeşitli cemiyet, edebiyat ve fikir meseleleri üzerine, makale, sohbet ve hatıra şeklinde kaleme alınmış elli yazıdan ibarettir.

Bunların on yedisi *"Hasbihâl"*, on biri *"Edebiyat Bahisleri"*, dördü *"Eski Hâtıralar"*, ikisi *"Letâif-i Arabdan"* genel başlıkları altında –bazan ikinci bir başlık daha taşıyarak– yayınlanmışlardır. On beşinin ise ayrı başlıkları vardır. Mehmed Âkif'in düşünceleri, bilgisi, kültürü ve irfanı, çok samimî bir dille kaleme aldığı bu yazılarında görülmektedir.

5. Tercümeler:

Mehmed Âkif, 1908'den sonra, hepsi de dergisinde yayınlanmış ve 268 tefrika devam etmiş olan 55 ayrı tercüme yapmıştır. Bunların birkaçında *"Sa'di"* takma adını kullanmıştır.

Tercümeler, beşi Arapça ve biri Fransızca yazmış olan altı yazardan yapılmıştır. Tercümelerin yazar ve tefrika sayısı bakımından dağılışı şöyledir: Ferid Vecdi: 7 tercüme, 73 tefrika/M. Abduh: 31 tercüme, 48 tefrika / A. Refik: Bir tercüme, 3 tefrika / Şeyh Şiblî: Bir tercüme, 10 tefrika/A. Câviş: 13 tercüme, 122 tefrika/ Said Halim Paşa (Fransızca): 2 tercüme, 12 tefrika… Kitap olarak basılmış tercümeleri:

1. *"Müslüman Kadını"*, Ferid Vecdi; 2. *"Hanoto'nun Hücumuna Karşı Şeyh Muhammed Abduh'un İslâm'ı Müdâfa'ası"*; 3. *"İslâmlaşmak"*, Said Halim Paşa; 4. *"Anglikan Kilisesine Cevap"*, Abdülaziz Câviş; 5. *"İçkinin Hayât-ı Beşerde Açtığı Rahneler"*, Abdülaziz Câviş.

6. Mektuplar:

Hâlen yüz kadar mektubu ve bâzı mektup parçaları yayınlanmış bulunan Mehmed Âkif'in, dağınık halde, bazı kimselerin elinde birkaç yüz mektubunun bulunduğunu tahmin etmekteyiz.

Mehmed Âkif'in bütün düz yazıları da Safahat'tan sonra ayrı ayrı ve bir "külliyat" içinde olarak, aynen veya sadeleştirilmiş olarak yayınlanmış bulunmaktadır.

II

ŞİİRLERİ

Mehmed Âkif, daha önce Muallim Nâci ile başlamış olan, Türkçe'nin sade ve akıcı bir şekilde aruz veznine tatbikinin ilk büyük temsilcisidir. Mizahî fıkralardan, en heyecanlı şiirlere kadar, en güzel Türkçe ile, milletine şaheserler vermiştir. Şiirleri, her bakımdan, edebiyat tarihimizde eşsiz güzellikte muhteşem parçalardır. Basit bir hayat sahnesini anlatan mısralarında bile, hem gözlemci en keskin bir zekânın şimşekleri, hem de titreyen bir gönülün gözyaşları sezilir…

Çağdaşı olan bütün büyük şair ve edibler, Mehmed Âkif'in yüksekliğini kabul edip, bunu itiraf ve takdir eden beyanlarda bulunmuşlardır. Âkif Bey, şiirlerinde ve makalelerinde, "sadelik, millîlik, din ve ahlâka bağlılık" şeklinde özetlenebilecek olan edebiyat görüşünü açıklamıştır. Kendisi, en fazla önem verdiği iki değerin, "dil ve din" olduğunu söylemektedir.

-A-

SAFAHAT DIŞINDA KALMIŞ ŞİİRLERİ

Mehmed Âkif Bey, Halkalı Baytar Mektebi'nin son sınıflarında bulunduğu sıralarda (1891-93), şiirlerini zamanın dergilerine göndermeye başlamıştı. 1908 sonrasında, yazdıklarını devamlı olarak yayınlamaya başlamadan önceki yıllarda da, önemli bir şair olarak tanınmış ve kabul edilmişti. Gerek dostlarına gönderdiği manzum mektuplar ve gerek diğer manzumeleri, şiir meraklıları tarafından yazılarak elden ele yayılıyordu.

Mehmed Âkif, 1908'den önce yazdığı şiirlerinden birkaçını, 1908'den sonra neşretmekle beraber, beğenmediklerinin hepsini ortadan kaldırmıştır. Kendisinin, ikinci bir Safahat hacminde olduğunu söylediği eski şiirlerinden, sadece, 1900'den önce yayınlanmış olanlarla, ele geçen mektuplarında bulunanlar ve meraklıların defterlerinde kalanlar kurtulmuşlardır. Bu şiirlerden elde bulunan ve 3540 mısra tutan yüz parça manzume, kaynaklarından derlenerek, 2009 yılında ilk defa bir arada, tarafımızdan yayınlanmıştır.

-B-

SAFAHAT

1. SAFAHAT HAKKINDA GENEL BİLGİLER:

"Safahat" (Safahât) Mehmed Âkif Ersoy'un şiirlerini topladığı yedi kitaplık şiir külliyâtının adıdır. İçinde, aruz vezni ile yazılmış 11.240 mısra tutan 108 şiir bulunmaktadır. Şiirlerin uzunluğu, bir kıt'adan 2292 mısraa (Âsım) kadar değişmektedir.

"Safahât": "Safhalar, devreler, dönemler" ve "görünüşler, manzaralar" demektir. ("Kötülük, rezillik…" demek olan "sefâhet" kelimesiyle karıştırmamalıdır.)

Birinci kitap, yalnız "Safahat" adını taşır. Bundan başlayarak sıra numarası almış bulunan öteki kitapların ayrıca isimleri vardır. Müstakil ciltler halinde ve farklı zamanlarda birkaç baskı yapmış olan kitaplar, latin harfli baskılarından önce bir arada, tek cilt içinde yayınlanmamıştır. Yedi kitabın ilk altısının bütün baskıları İstanbul'da, yedinci kitabınki ise Kahire'de yapılmıştır.

Safahat'ı teşkil eden yedi kitabın mısra sayıları ile eski harflerimizle yapılmış baskılarının tarihleri şöyledir:

1. *Safahat:* 44 şiir, 3084 mısra. Üç baskı: 1911, 1918, 1928.
2. *Süleymâniye Kürsüsünde:* Bir şiir, 1002 mısra. Dört baskı: 1912, 1914, 1918, 1928.
3. *Hakkın Sesleri:* 10 şiir, 482 mısra. Üç baskı: 1913, 1918, 1928.
4. *Fâtih Kürsüsünde:* Bir şiir, 1692 mısra. Dört baskı: 1914 (iki baskı), 1918, 1924.
5. *Hâtıralar:* 10 şiir, 1314 mısra. Üç baskı: 1917, 1918, 1928.
6. *Âsım:* Bir şiir, 2292 mısra. İki baskı: 1924, 1928.
7. *Gölgeler:* 41 şiir, 1374 mısra. Bir baskı: 1933.

Safahat, 1943 yılından itibaren yeni harflerle de basılmaya başlanmıştır. Şimdiye kadar yüz defadan fazla ve beş yüz bin adet kadar basılmış olan "Safahat", yurdumuzda en fazla alınan ve okunan, bir şiir ve fikir kitabıdır.

Safahat'ı teşkil eden manzumelerin tamamı "aruz" vezni ile yazılmıştır. Şiirlerin uzunluğu bir kıt'adan, 2292 mısra'a kadar değişmektedir. Mehmed Âkif, "İstiklâl Marşı"nı "milletin malıdır" diyerek Safahat'a almamıştır. "Çanakkale Şehidleri" adıyla meşhur olan şiir ise "Âsım" kitabında bulunmaktadır. Şiirlerinden bazıları bestelenmiştir.

2. YEDİ SAFAHAT'IN KONULARININ ÖZETİ:

Aşağıdaki sayfalarda, Safahat'ı teşkil eden yedi kitabın içindeki şiirler ve konuları hakkında kısaca bilgi verilmeye çalışılacaktır:

Birinci Kitap: **SAFAHAT**

Bu kitabı teşkil eden şiirler (ilk ve son kıt'alar hâriç) 1908-1911 tarihleri arasında SM'de çıkmıştır. Eserdeki kırk dört manzûmenin bir kısmı, SM'in yayınlanmaya başladığı 1908 yılından önce yazılmıştır.

Bu manzumelerde beşerî ve içtimâî dert ve meseleler ele alınır; okuyucunun dikkati çekilerek, bunları düşünmesi, üzülmesi ve neticede, çare araması istenir. *Fakirlik, hastalık, âcizlikle* beraber *yardım, iyilik* ve *ümidin* de yolu gösterilir. *Câhillik* ve *istibdat* ile *meyhane* ve *kahvehâne* nefret uyandıracak ayrıntılarıyla tasvir edilir.

İnsanın hayat karşısındaki *aczi ve geçim sıkıntısı* önündeki çaresizliği canlandırılırken, *çalışmaya* ve *azme* davet edilir. *Câmi* ve *ibâdet, imanın teselli verici kudreti belirtilir* ve *İlâhi âlemin sırları* karşısında duyulan hayret ifade edilir.

Bu kitapta şâir, fakirlik, hastalık ve hürriyetsizlik karşısında duyduğu ızdırapları dile getirmekte, ancak henüz vatanın ve bütün milletin uğradığı yakın bir felâketle karşılaşmadığı için sesini yükseltmemektedir. 1908'den sonra gelen *"hürriyet"* beklediği gibi çıkmamakla beraber, daha ümidini kesmemiş görünmekte veya sıkıntısını henüz dışarıya vurmamaktadır.

Yalnız, Mart 1910'da çıkan *"Köse İmam"* şiiri, cemiyetteki bozukluğun ıslah olunamazlığını haykıran ve Âkif'in bun-

dan sonraki şiirlerinde görülecek olan üslûbunu haber veren bir manzûmedir.

İkinci Kitap: **SÜLEYMÂNİYE KÜRSÜSÜNDE**

Eser dergide Ocak-Ağustos 1912 tarihleri arasında yayınlanmıştır. Gelen *"hürriyet"*in, beklendiği gibi memleketi kurtaramayacağı, çünkü yanlış anlaşıldığı ve doğrusunu anlamaya da–aydınlar da dâhil olmak üzere– hazır olunmadığı görülmüştür. Başta gazeteler, herkes birbirine sövüp karalamakta, partiler ve ırkçılık cereyanları milleti parçalamaktadır. Aydınlar dinî, millî her şeyi bırakıp Avrupa'nın izinden gitmeyi istemekte, halk ise faydalı da olsa bütün yeniliklere karşı çıkmaktadır. Aydınlar dini yanlış anlayıp ortadan kaldırmaya çalışırken, halk da dinin aslını bırakıp hurâfelerle oyalanmaktadır. Edebiyat halkı, iyiye güzele sevk edeceğine, fuhşa teşvik etmektedir.

İslâm dünyası ne halde?

Mehmed Âkif, hayatını İslamiyet'e hizmete adamış, dostu *Abdürreşid İbrahim Efendi*'nin ağzından, Süleymâniye Câmiinde verilmiş bir va'az şeklinde, bütün bu yanlışları ve bu hâl devam ederse milletin başına gelecek felâketleri sayar.

Önce, bütün İslâm âlemini dolaştığını söyleyerek Rusya, Türkistan ve Hindistan'ı sonra da Japonya'yı anlatan, buralardaki halkın iyi ve kötü hallerini tasvir eden vâiz, 1908'de Kanûn-i Esâsî'nin ilân edildiğini duyunca, sevinerek İstanbul'a gelmiştir. İstanbul'u, daha önceki gelişinde gördüğünün aksine uyanmış ve çalışır bir halde bulmayı beklerken, yukarıda saydığımız fenâlıklara bulaşmış görerek dehşete düşmüştür...

Bütün bunları anlatan ve tasvir eden vâiz, sözlerini; bu kötü halden kurtulmak için tutulması gereken yolu göstererek bitirecektir.

Üçüncü Kitap: **HAKKIN SESLERİ**

Mehmed Âkif'in "Süleymaniye Kürsüsünde"n haber verdiği kötü âkıbet gelip çatmıştır. *Balkan Harbi* (8 Ekim 1912-30 Mayıs 1913) patlak vermiş; subaylar arasındaki particilik, iktidar ve kav-

miyet kavgaları yüzünden birbirine yardım etmeyen ordu birlikleri, müthiş şekilde bozularak kaçmış; devlet hiç beklenmedik bir şekilde, birkaç sene öncesine kadar idare etmekte olduğumuz küçük Balkan topluluklarına yenilmiştir.

*93 Harbi'*nden sonra ikinci defa olarak, Rumeli halkı –müslüman nüfusu azaltmak için– çocuk, kadın ayırt edilmeden katl edilmektedir. İstanbul yine "muhâcir" dolmuştur. Edirne beş ay muhasarada, düşman gülleleri altında aç ve ölerek dayanmış, Selimiye Câmii topa tutulmuş ve Bulgarlar şehre girmiştir: "*İlâhî altı yüz bin müslüman birden boğazlandı…*"

Mehmed Âkif, bu kitabı teşkil eden ve Ocak-Haziran 1913 tarihleri arasında SR'da yayınlanan on şiirinde, ızdıraptan çıldırmış gibidir: "*Yine hicrân ile çılgınlığım üstümde bugün,*" "*Ağzım kurusun yok musun ey adl-i İlâhî!*"

Mazlumların hâli, buna karşı halkın hissizliği ona "*Tükürün belki biraz duygu gelir ârımıza*" dedirtir.

Irkçılık ve câhillik

Irkçılığa karşı meşhur şiirini, Arnavut ayrılıkçılarına karşı yazar: "*Hani ey kavmi-i esâret-zede muhtâriyyet?*"

Fakat bütün felâketlerin, cehâletten, kötülüklere karşı çıkıp mâni olmayı bırakmaktan ve tembellikten ileri geldiğini görerek, yine îtidâle döner.

Bu kitaptaki on manzûmenin sekizi birer âyet, biri bir hadisten ilhamla yazılmışlardır. Sonuncusu Hazret-i Peygamber'i imdâda çağıran pek acıklı ve çok yüksek bir şiirdir: "*Pek Hazin Bir Mevlid Gecesi*"

Dördüncü Kitap: **FÂTİH KÜRSÜSÜNDE**

Eser, Haziran 1913-Temmuz 1914 tarihleri arasında SR'da yayınlanmıştır. *"İki Arkadaş Fâtih Yolunda"* ve *"Vâiz Kürsüde"* başlıklı iki bölümden meydana gelir.

322 mısralık birinci bölüm, Galata Köprüsü'nde vapurdan inen iki arkadaşın, Fâtih Câmii'ne kadar olan yol boyunca, konuşmalarıdır. Bu sırada pek çok cemiyet ve kültür meselesi, nükteli ve zevkli bir üslûpla dile getirilmiştir.

İkinci bölümdeki vâizin konuşması, Âkif'in Balkan Harbi günlerinde bu câmiin kürsüsündeki konuşmasına benzer. Önce kâinattaki ilâhî nizam ele alınır; Gökte ve yerde her şey çalışmaktadır. Küçük bir parçanın vazifesini yapmaması, kâinâtın altüst olmasına sebep olur. Netice: "*Bekàyı hak tanıyan sa'yi bir vazîfe bilir; Çalış çalış ki, bekà sa'y olursa hakkedilir*"

Daima çalışmak!

İnsanlar da aynı kanuna tâbîdir. İşte çalışkan Garp, yere göğe hükmediyor ve işte tembel Şark miskinlik içinde... Sonunda leşini bir çukura atacaklar...

"*Ecdad da böyle miydi*" diyerek mâzideki büyüklükleri anan vâiz, milleti bu hâle getiren kötülükleri, "*kader*" ve "*tevekkül*"ün yanlış anlaşılmasına ve buna sebep olan *cehâlete* bağlar. Tevekkül ve kaderin Hazret-i Peygamber ve arkadaşları tarafından nasıl anlaşıldığını misallerle gösterir.

Bütün bu hâllerin sebebi cehâlettir ve ilkokullar açarak, onun giderilmesine başlanmalıdır. Bu bilgisizlik yüzünden birtakım câhiller, dinde içtihâda kalkışmakta, ırkçılık taassubu yapılmakta, müslümanlar birbirinin felâketinden habersiz, hissiz ve yabancıların elinde esir yaşamaktadır.

Halkın dört tabakası

Halkı, hiçbir şeye aldırmayan *avam*, her şeyden ümidi kesmiş *bedbinler*, Batı'nın rezillikleri peşinde dolaşan *züppeler* ve eğlenceden başka bir şey düşünmeyen *sefihler* olarak dörde ayıran vâiz, eğlence düşkünlerine *"Alın eğlenin!"* diyerek, birkaç *"sahne"* gösterir.

Bunlar: Üzerine Bulgar bayrağı çekilmiş Edirne kalesi, Meriç'le Tunca'nın üstünde yüzen ceset kümeleri, aylarca kandan kıpkızıl akan Arda ve Gümülcine'de süngülerle karnı deşilen, alnına haç çizilen müslümanlar ile sarıklarıyla asılmış, "*Nesîm-i sâfa gömülmüş ricâl-i berhurdâr*"dır.

Sahneler, üzerinde sarhoşların tepindiği Kosova şehidliği, Vardar'da boğulan mâsumlar, kandan kızaran Selânik ovası, cesetler ve cesetlerle devam eder... Vâiz, ağlaşan cemaatle birlikte dua ederek va'azını bitirir.

Beşinci Kitap: **HÂTIRALAR**

Balkan Harbi'nin hemen arkasından gelen Birinci Cihan Harbi felâketleri, Mehmed Âkif'e yine "Hakkın Sesleri"ndeki gibi şiirler yazdırır. Kitabın baş tarafında bulunan ve Temmuz 1913-Şubat 1915 arasında yayınlanmış olan yedi manzûme, bunlardandır.

Kitabın sekizinci parçası 126 mısralık *"El-Uksur'da",* Mehmed Âkif'in 1914 yılı başındaki Mısır seyahatinde gördüğü el-Uksur (Lüksor) harâbelerinin ilhamı ile yazılmıştır. Muhiti tasvîr eden şâir, rastladığı bir seyyah gurubundan çağrışım ile yine İslâm âleminin meselelerini yazar: "*Senin nerendeki evlâdının nasîbi huzur?...*"

"Berlin Hâtıraları"

Kitabın büyük kısmını teşkil eden 698 mısralık *"Berlin Hâtıraları"* kitabın dokuzuncu parçasıdır. 1914 yılı sonu ve 1915 başlarında Berlin'de bulunan Mehmed Âkif, Alman cemiyeti karşısındaki müşâhede, mukayese ve tefekkürlerinin neticesi olarak, mühim bir fikir eseri olan bu manzûmeyi yazmıştır.

Eserin giriş kısmında, Berlin'de arkadaşıyla beraber bir kahveye giden şâir, orasını bizim kahvelerle karşılaştırıp çok başka bulunca, aynı mukayeseyi, otel, tren ve sokak için de yaparak ince nükteler ve gülünç benzetmeler bulur... Manzûmenin önemli bölümü bundan sonra gelecektir.

Kahvede karşılarındaki masada oturan, oğulları savaşta ölmüş bir Alman âilesinin ızdırâbı, bilhassa annenin tavrı, şâire, İslâm diyarlarındaki acılı kadınları hatırlatır. O kadınların oğulları ve kocaları, yurtlarını işgâl etmiş olan kendi düşmanlarını korumak için zorla savaştırılmakta; kendi düşmanlarına siper yapılmak için ön saflarda ölüme sürülmektedir. Düşman: "*Ölürse hizmet eder, öldürürse hizmet eder...*" diye sırıtmaktadır.

Gerilik sebepleri

Kendi zihninde, mâtemli Alman anasıyla, hayâlen konuşmaya dalan şâir, İslâm dünyasının şimdiye kadar Batılılardan çektiklerini, zulmün müslümanlara karşı yapılırsa makbul sayıldığını an-

lattıktan sonra, Alman cemiyetinin yükseliş sebeplerini araştırır ve orada, ruh ile maddenin, din ile dünyanın elele yürüdüğünü tespit ederek, bunun tam aksi olan bizim durumumuzu düşünür. Bu arada maarif sistemimiz, gençlerin hayatın gerçeklerinden uzak ve sadece tüketici olarak yetişmeleri, eski edebiyatın milleti uyuşturduğu, yeni edebiyatın ahlâksızlık yaydığı, neticede, İngiliz'in aramıza soktuğu ırkçılık da bunlara eklenince müslümanların parçalandığı ve düşmanın donanmasıyla Çanakkale'ye dayandığı anlatılır.

Çanakkale gâzileri

Zihnî konuşmasının burasına gelen şâir hâle dönerek, o günlerde cereyan etmekte olan Çanakkale savaşının, aleyhimize neticelenmiş olması korkusuyla, Boğaz'da çarpışan gâzilere, dayanmaları için seslenir: "*Hudâ rızâsı için ey mücâhidîn-i kirâm!*"

Eser, Çanakkale gâzilerinin Âkif'e hitabı ile biter: "*Korkma, cehennem olsa gelen, göğsümüzde söndürürüz...*" Şâirin Çanakkale gâzileriyle yaptığı, 74 mısralık bu hayâli konuşma, 1915'te yazılmış ve 1918'de yayınlanmıştır. 1924'te ortaya çıkacak olan "Çanakkale Şehidleri" şâheserinin habercisi sayılır.

Bir şâheser

"Hâtıralar"ın son parçası 204 mısralık "*Necid Çöllerinden Medine*'ye" şiiridir.

Gerçekten çok yüksek bir eser olan bu şiir, Mehmed Âkif'in 1915 Mayıs-Ekim aylarındaki Necid seyahatinden dönerken, ikinci defa Medine'yi ve Hazret-i Peygamber'in kabrini ziyareti sırasındaki tehassüslerinin eseridir.

Medine'ye kadar olan çöl yolculuğunun verdiği duyguları, Medine'de ve "*Ravza-i Nebî*"nin karşısındaki hislerini, Mescid'deki cemaati, ezanın verdiği haşyeti, namazın ve duanın ulviyetini anlatan Âkif, namazın sonunda bütün müslüman kardeşlerini kucaklayan duasını etmekte iken, bir Sûdanlının lisânından, "*Yâ Resûlallah!*" feryâdıyla başlattığı Hazret-i Peygamber'e seslenen ve tüyler ürperten yirmi sekiz mısralık hitabesiyle Resûl-i Ekrem'e olan sevgi ve hasretini, erişilmesi güç bir belâgatle dile getirerek eserini bitirmektedir.

Altıncı Kitap: **ÂSIM**

Süleyman Nazif'in "*bir şiir mu'cizesi*" dediği, 2292 mısralık bu manzûme, Mehmed Âkif'in üzerinde en fazla çalıştığı eseridir. Daha önceki manzûmelerinde parça parça nazm ettiği fikir, his ve heyecanlar, bu eserinde toplu olarak, çok güzel bir dil ve mükemmel bir ifâde ile şiirleştirilmiştir.

1919 Eylül'ünde gün yüzüne çıkmaya başlayan eserin, daha önceki senelerde planlanıp yavaş yavaş şekillendiği tahmin edilebilir. Hatta, birinci Safahat'taki "*Köse İmam*" (1910) manzûmesinden sonra böyle büyük bir eserin, şâir tarafından düşünülmeye başlanmış olması mümkündür.

Ancak Mehmed Âkif'in "Âsım" üzerinde, basıldığı yıl olan 1924 başında bile çalışmaya devam ettiğini bilmekteyiz.

Köse İmam ve Âsım

Eser baştan sona kadar konuşma şeklindedir. Konuşanlar *Köse İmam* ve *Hocazâde* (Âkif) ile Köse İmam'ın oğlu *Âsım*'dır.

"Köse İmam" tipi, Mehmed Âkif'in eserlerinde yaşattığı –bizce– en önemli kahramanıdır. "Âsım", ondan sonra gelir. Daha doğrusu, bu ikisi, Âkif'in idealindeki şahsiyetin yaşlı ve genç hâllerini temsil ederler. Hatta "Hocazâde" de, Âkif'in istediği müslümanın şahsiyetini tamamlayıcı bazı vasıfları taşımaktadır. Âkif'in bu üç kahramanında yücelttiği fikir ve fiillerin toplamı, onun zihnindeki gerçek ideal kahramanın sıfatlarını teşkil etmektedir, denilebilir.

Şâir, Âsım'ın ruh ve beden yapısına, ahlâkına, bilgisine, mertliğine ve heyecanına hayrandır. Ama her çeşit meseleyi çekişe çekişe münakaşa ettiği, kızdırıp konuşturduğu Köse İmam, müslüman halkın, yanılmaz irfan ve basiretinin temsilcisidir. İnsanın zihninde, gönlünde fırtınalar kopabilir; ama cemiyet, Âsım'ın yumruğu değil, Köse İmam'ın îtidâli ve gösterdiği ilim ve kanun hâkimiyeti yoluyla ıslâh edilecektir.

Eserin bölümleri

Eser iki bölümde incelenebilir:

1. Köse İmam'la Hocazâde'nin konuşmaları: Eserin büyük kısmını teşkil eder. Burada, yakın çevreden başlanarak, hemen bü-

tün beşerî ve içtimâî mesele ve dertler ele alınır, münakaşa edilir. Her ikisi de dindar, hürriyetçi ve yenilik taraftarı olmakla beraber. Köse İmam, daha muhafazakâr ve tenkitçi, Hocazâde ise biraz daha yenilikçi ve müsamahakârdır. Hocazâde, yaşlı Köse İmam'a karşı yeni nesilleri müdafaa eder. Bu ikisinin nüktelerle dolu münakaşaları ve atışmaları sâyesinde; eskilerin ve yenilerin hata ve savabları ortaya dökülür.

"Âsım'ın nesli"

Köse İmam'ın "*ahlâk bozukluğu içindeki bu halkı ve bu memleketi, kimin kurtaracağı*" sorusuna, Hocazâde'nin "*Âsım'ın nesli!*" cevabı, konuşmaları Âsım ve nesli üzerine çevirir. Bundan şüphesi olan Köse İmam'a karşı "Âsım'ın nesli"nin meziyetlerini ve gösterdiği kahramanlıkları sayan Hocazâde, genç nesli öven heyecanlı hitâbesini "*Çanakkale Şehidleri*" adıyla tanınan şâheser mısralarla bitirir...

Köse İmam'ın bu güzel hallere bir diyeceği yoktur, ancak Cihan Harbi'nden, yüzlerce arkadaşını gömerek dönen Âsım, cemiyetteki kötülüklere ve kötülere tahammül edemeyerek, sâdık arkadaşlarıyla birlikte, fiilen müdâhaleye başlamıştır. Her gün kavga, döğüş, arbede... Daha da fenası, bu kötülükleri toptan hallet-mek fikriyle, hükümet "darbe"si yapmak için, "*Bâbıâli'yi basmayı kurmuş*"lardır. İşte, savaşta defalarca "oğlunun parçalandığı" haberini "sineye çeken" Köse İmam, onun bir anarşi hareketi içinde "kàtil yahut maktûl" olması ihtimâli karşısında dehşete düşerek, "Hocazâde'sinden" yardım istemektedir.

İlim ve yumruk

2. Hocazâde ile Âsım'ın konuşmaları: Bu bölümde Hocazâde, Âsım'a cemiyetimizin neden geri kaldığını ve bir cemiyeti yükselten sebepleri anlattıktan sonra, bugün kendisinden beklenenin, yumruk kullanmak, darbe yapmak değil, ilim tahsil etmek olduğunu söyler. Maddî gelişmeler tek başına toplumu mutlu kılmaz; fakat maddî güce sahip olmayan milletler de ahlâk ve faziletlerini koruyamazlar.

O halde, düşmanlarına ezilmemek, şimdi olduğu gibi onların kaba kuvvetlerine, mecburen boyun eğerek, mânen de sefâlete düşmemek için, onların bulunduğu seviyeye yükselmek gerekir.

Onların son yıllarda elde etmeye çalıştıkları "*atom*" ilmini müslüman milletler adına öğrenmek lâzımdır... Eser, Âkif'in sözünü dinleyen Âsım'ın, arkadaşlarıyla birlikte Almanya'ya tahsillerini tamamlamak üzere gitmeye râzı olmasıyla sona ermektedir.

Eserin kahramanı Köse İmam, Âkif'in sevdiği dostlarından *Ali Şevki Hoca*'dır. Âkif'in birinci Safahat'taki "Köse İmam" şiirini ithâf ettiği bu zat, hiç evlenmemiştir. Dolayısı ile "Âsım" tamamen muhayyel bir kahramandır. Böylece Âkif, dostu Ali Şevki Hoca'ya herkesin gıpta edeceği bir evlât bağışlamış olmaktadır.

İkinci "Âsım"

Mehmed Âkif'in Millî Mücâdele yıllarının ertesinde, "İkinci Âsım"ı yazmayı düşündüğünü bilmekteyiz. Âkif, bu yeni eserinde, "Âsım'ı arkadaşlarıyla birlikte Almanya'dan geri getirerek İstiklâl savaşına sokacağını, onu tâkip ederek savaşı ve bu mücâdeleye katılanların iman, düşünce ve gâyelerini yazacağını; zamanın önde gelen ilim ve fikir adamlarını konuşturacağını" yakın dostlarına söylemiştir. Âkif'in en verimli çağında yurdundan uzaklaşmaya mecbur kalışı, bizi, bu büyük eserden ve daha nicelerinden maalesef mahrum bırakmıştır.

Yedinci Kitap: **GÖLGELER**

1933'te Kahire'de bizzat şâiri tarafından eski harflerimizle bastırılan bu kitap, kırk bir manzûmeden meydana gelmiştir. Bunların on tanesi 1918-1919 yıllarında, üç tanesi 1921-1922'de (Ankara'da), biri 1924'te ve iki tanesi 1925'te yayınlandıktan sonra kitaba girmiştir.

İlk şiirler, "Hakkın Sesleri"nde bulunan manzumelere benzerler. Ankara'da çıkanlar "*Süleyman Nazif'e*", "*Bülbül*" ve "*Leylâ*"dır.

Geri kalanlar Mısır'da yazılmıştır. Bunlardan 216 mısralık "*Fir'avun ile Yüz Yüze*", Âkif'in en kuvvetli şiirlerindendir. *Gece, Hicran, Secde* ise şâirin mânevî duygularını ve gönül dünyasını ortaya koyan çok yüksek şiirlerdir.

"San'atkâr"

Bu kitabın ve Safahat külliyatının en son şiiri ise 1933'te yazılmış olan, 208 mısralık "*San'atkâr*"dır.

"*Saâdet öyle mi?...*" mısraıyla başlayan ikinci yarısı ile bu şiir, Safahat'ın en güzel, en yüksek ve insanı en fazla müteessir eden şiirlerinden birisidir. Âkif bu şiirinde, "San'atkâr"ın ağzından, kendisinin hayal kırıklığı ve acılarla geçen ömrünü, duygu âlemini, İslâm dünyasının üzüntü ve ızdıraplarla dolu hayatını, çok tesirli bir lisanla, kaderine teslim olmuş, ama acılı bir edâ ile dile getirmiştir.

Safahat'ının ilk şiirinde "*Ağlarım ağlatamam, hissederim söyleyemem...*" diye terennüme başlayan büyük şâir, eserini, yine göz yaşları ile bir vedâı andıran şu mısralarla bitirir:

Hayır! Yakar beni derdimle âşîna çıkman,
Bırak, ben ağlayayım, sen çekil de karşımdan
Belâ mı kaldı ki dünyâ evinde görmediğim?
Bırak, şu yaşları, hiç yoksa, görmeden gideyim![1]

(1) Mehmed Âkif merhumun hayatı ve eserleri ile Safahat hakkındaki çalışmalarımızın bir özetini ve şâirimiz hakkında yeterli sayılabilecek bir bilgiyi sunmuş olduk. "Giriş"in kaynakları ve daha fazla bilgi için şu kitaplarımıza bakılabilir:

* M*ehmed Âkif Ersoy,* 6. baskı, İstanbul 2013, (24+328) sayfa, Kapı Yayınları.
* *Mehmed Âkif*, *Mısır Hayatı ve Kur'an Meâli,* 4. baskı, İstanbul 2009, (8 + 351) sayfa, Şûle Yayınevi.
* *Mehmed Âkif Hakkında Araştırmalar,* M.Ü. İlâhiyat Fakültesi Vakfı, Mehmed Âkif Araştırmaları Merkezi yayını, 5. baskı: 2014, üç cilt, (254 + 248 + 306) sayfa.
* *"Mehmed Âkif"* maddesi, DİA (Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi), Ankara c.28, s.432-439, Prof. Dr. Orhan Okay Bey'le birlikte.
* *Tefsir Yazıları ve Va'azlar*, Mehmed Âkif Ersoy, 2012, DİB y. 360 s.
* *Mehmed Âkif Ankara'da - Milli Mücadele Yılları*, Ankara BŞB y. 2013, (14+298) s.
* *Safahat'tan Seçmeler*, Mehmed Âkif Ersoy, 6.b. 2014, Kapı y. 358 s.
* *Sırâtımüstakîm-Sebîlürreşâd dergisi* (1908-1925, 25 cild, 641 sayı, 9 bin sayfa) yeni harflerle aynen neşri: İlk iki cilt yayınlandı, Bağcılar Bld.y.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ŞİİRİ VE SAN'ATI HAKKINDA YAZILANLAR

Mehmed Âkif'in san'atı, şâirliği ve "Safahat"ı üzerine pek çok yazı kaleme alınmıştır. Bu bölümde, Mehmed Âkif'in san'atı ve şiirinin değeri üzerine, tanınmış edebiyatçıların yazılarından kısa alıntılar yapılacaktır:

Ömer Seyfeddin:

Meşhur hikâyeci, yazar ve şâir Ömer Seyfeddin (1884-1920), 1919'da *İfhâm* gazetesinin edebî ilâvesine yazdığı bir makalede, "güzel edebî eserin eskisi yenisi olmaz, önemli olan güzel olmasıdır" fikrini ifâde ederken, Mehmed Âkif'i misâl olarak göstermektedir:

"... Şâir, rûhunda ilahî bir ateş, bir ihtiras olandır. Şiir bizi zabtetmeli, rûhumuzda olmayan bir kuvveti, bir hissiyâtı bize ilkà etmelidir. Şiiri böyle telâkki edenlere göre, aruz ile yazanlar arasında bugünün en büyük şâiri Mehmed Âkif'tir. Safahat'ta umman gibi bazan dalgalanan, bazan sâkin, fakat son derece muhteşem duran bir rûhun akislerini görürüz. Süleymaniye Kürsüsünde, i'tiraz kabul etmez bir şâheserdir. Ben, İttifâk-ı İslâm tarafdârı bir milliyetperver olduğum hâlde, ne vakit bu şâheseri okusam heyecanım değişir; İttihâd-ı İslâm tarafdârı bir utupist [hayâlperest] *oluveririm. Bu şâir, ilâhî ihtirâsında son derecede samimîdir; hiç yapmacığı falan yoktur... Lisânı, konuşulan Türkçe'ye son derece yakındır. Bugün aruzla yazanlar içinde –Hâmid müstesna– ondan başka fırtınalı bir rûhla kàri'ini heyecâna getiren, kàri'inde olmayan hisleri veren bir şâir yoktur."* (İfham edebî ilâvesi, no.6, 30 Eylül 1919)

Cenap Şehâbeddin:

Servet-i Fünûn Edebiyatı'nın şiir ve nesir üstâdı Cenap Şehâbeddin (1870-1934), 1921'de kaleme aldığı bir yazısında Mehmed Âkif'in şâirliğinden ve Safahat'ın edebiyatımızdaki yerinden şu satırlarla bahseder:

"Şi'r-i millî nâmıyla ırkımızın rüsûm ve an'anâtına ait neşîdeler kastediyorsak, pîşinde serfürû edeceğimiz [önünde baş eğeceğimiz, selâm duracağımız] bir dehâ-yı şi'r görüyorum: Mehmed Âkif... Hiç kimse o kadar saf ve şeffaf bir billûrî-i beyân içinde menâzır-ı milliyeti teşhîr etmemiştir. Türk ve İslâm rûhu Safahat'ın ruşeym-i ilhâmı oldu. Târih-i edebiyat şimdilik büyük Âkif'ten daha büyük bir İslâm ve Türk şâiri tanımaz." (Peyam, 11 Ağustos 1921)

"Âsım"ın 1924'te kitap halinde neşrinden sonra kaleme aldığı ve Servet-i Fünûn dergisinde çıkmış bulunan *"Safahat Mübdi'i"* başlıklı müstakil makalesinde Cenap Şehâbeddin, Âkif'in san'atı hakkındaki düşüncelerini daha uzun ve etraflıca yazmıştır. Bu yazısında Mehmed Âkif'in şahsiyetini de tahlil eden Cenap Şehâbeddin, onun, san'atta erişilmeye çalışılan gayeye, *"sehl-i mümteni"*e [kolay gibi görünen, fakat yazılması zor eser], yani *"âzamî basitlik içinde, âzamî güzellik"*e ulaştığını *"en yüksek san'ata ve güzelliklere, sanki hiç külfetsiz erişivermiş gibi"* göründüğünü, *"san'atın bu en çetin ve dar yolunda"* başarıyla, tökezlemeden yürüyüp gayesine vardığını yazmakta, *"şehidlere"* hitap eden bölümün bir "*şâirlik dehâsı eseri*" olduğunu belirtmekte ve:

"Külfeti bu kadar mektûm (gizli) *ve kuvveti bu kadar güzel bir eser-i san'at daha tanıyor musunuz? Bunu ibdâ eden elleri eğilip öpmek kadirşinaslığın ilk farîzası değil midir?"* demektedir.

Cenap Şehâbeddin, *"Âsım"* hakkındaki kanaatini de şöyle ifade etmektedir:

"...Safahat silsilesi emîn bir silsile-i tevfîktir. O silsilenin altıncısını –ki müellifi "Âsım" *ünvânını vermiş– edebiyâtımızda muâdili olmayan bir âbide tanımakta tereddüt etmiyorum..."* (Servet-i Fünûn, sayı 1479, 18 Aralık 1924)

Süleyman Nazif:

Mehmed Âkif'e dair ilk müstakil eseri kaleme almış olan şâir ve nâsir, meşhur edib Süleyman Nazif (1870-1927), "Necid Çölleri'nden Medine'ye" şiiri için –onun tarafından sarf edilince ayrıca önem kazanan– şu sözleri yazmıştır:

"Şark ve Garb'ın benim bildiğim lisanlarında ve bu vâdide, gerek te'lif gerek tercüme sûretiyle, bu kadar güzel ve pürüzsüz, kusursuz bir şiir okumadığımı fahr ü lezzetle itirâf ederim. Bunu yazmak için yalnız Mehmed Âkif kadar şâir olmak kifâyet etmez; Mehmed Âkif kadar dindar da olmak lâzımdır. Bu iki lâzıme-i ibdâi aynı bereket ve kuvvetle nefsinde cem' etmeyen bir şâir… ister Şarklı olsun, ister Garplı, hiç bir san'atkâr, şu neşîdenin mislini vücûda getiremez. Şâirin aşk u imânı kalbinden kalemine ve kaleminden kağıda dökülmüştür." (İstanbul 1924)

İsmail Habib Sevük:

Edebiyat tarihçisi İsmail Habib Sevük (1892-1954), *"Edebî Yeniliğimiz"* adlı eserinde, Âkif'e ayırdığı bölümde şiirlerini etraflı şekilde ele alır ve son olarak Âsım'ı inceledikten sonra yazısını şu satırlarla bitirir:

"Nihayet vecdi ve heyecanı olan şâir Mehmed Âkif de, o kitapta, bilhassa Çanakkale harbinin tasvirine ait sayfalarda, Mehmedciğin türbesine yaptığı haşmetli âbidede, bize yalnız kendi şiirinin son zirvesini değil, aynı zamanda edebiyatımızın da en mühim irtifâlarından birini vermiştir. Âsım'da bütün Mehmed Âkif vardır. Elinde öyle bir cilt olan bir kimse de şiir mâbedinin içine, her vakit kendi evi gibi girebilir." (İstanbul 1932, c. 2)

İbrahim Alâaddin Gövsa:

Yazar, şâir, lügatçi ve edebiyat tarihçisi İbrahim Alâaddin Gövsa (1899-1949), Mehmed Âkif'in vefatı üzerine kaleme aldığı yazısında şu hükmü vermektedir:

"Türk halk dilini onun kadar mûnis ve tabiî kullanan olmadığı gibi, Türk halkının gönlünü onun derecesinde doğrulukla ve samimiyetle intâk eden (konuşturan) *bir şâirimiz yetişmemiştir.*

Öyle sanıyorum ki "Safahat", Şark ufuklarında akisleri asırlarca dalgalanmaya namzet bir şâheser olarak kalacaktır." (Yedigün, 6 Ocak 1937)

Hakkı Sühâ Gezgin:

Tanınmış edebiyat muallimi, yazar ve millî musikîmizin savunucusu Hakkı Sühâ Gezgin (1895-1963), 1939'da *"Yeni Mecmua"*ya yazdığı "Edebî Portreler" yazı dizisinde, Mehmed Âkif'e tahsis ettiği makalesinde şu tesbitlerde bulunmaktadır:

"Bülbül, Secde şiirlerinde ise bir insan kalbinde kopması mümkün olan fırtınaların en coşkunlariyle karşılaştık. Âkif, yalnız bu iki manzumenin sahibi olsaydı, yine şanında hiçbir eksiklik bulunmayacaktı. Bir şâir ruhunun ne engin kanatlı bir varlık olduğunu bu şiirlerde bütün ihtişamiyle gördük.

"Mehmed Âkif, kuyruklu yıldızlar gibi asırda bir doğan, fakat tek başına bütün bir ufku dolduran bir bahtiyardı. Sanatının elmas sorgucu bütün iftiralar, anlamamazlıklarla lekelenmeğe çalışılsa bile, yarınki nesiller onu gönül dünyasının bir fâtihi gibi alkışlayacaklardır." (13 Ekim 1939)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AHLÂKI, YAŞAYIŞI VE DÜŞÜNCELERİ

ŞAHSİYETİNİN ÖZELLİKLERİ

Sebîlürreşâd dergisinin sâhibi ve Mehmed Âkif'i en yakından tanımış bir kimse olan Eşref Edib Bey, onun hakkında edindiği intiba ve kanaatlerini şöyle özetlemektedir:

HEM FİKİR, HEM TOPLUM ADAMI

Âkif, müdhiş bir seciye (karakter, şahsiyet) ve kana'at (inanç) sâhibi idi. Gelişigüzel hâdiselerin arkasından sürüklenmezdi. Muayyen ve başlıbaşına kana'atleri, ölçüleri vardı. Kana'atlerini şu muâdele-i ictimâiye (sosyal formül) üzerine kurmuştur: Fazîlet, vatanperverlik, ilim mecmu'ları dine müsâvîdir (Din = Ahlâk + Vatanseverlik + İlim).

Âkif sadece bir köşeye çekilip düşündüklerini ve duyduklarını yazmakla kalan bir şâir değildi. Aynı zamanda doğru bildiği şeyleri yapmaya çalışan, hareketlerini, samîmî duygularına uygun düşürmeye uğraşan, bir cemiyet adamı idi: Memûriyet mesleğinde, cemiyet işlerinde, vatan işlerinde kendine teveccüh eden [üzerine düşen] vazifeleri yapmak için didinmiş durmuştu.

AZİMLİ, VEFÂLI, MÜTEVÂZI VAKÛR

Çok azim sâhibi idi. Bir kere bir şeye azmetti mi, artık onu yapmak mes'ele değildi.

Vefakârlığı müstesna derecede idi. Dostluğuna bihakkın güvenilirdi. Vefâsızlık, nazarında en büyük nâmerdlik idi. O, yalnız

insanlara karşı değil, Allah'ına, Peygamber'ine, milletine, vatanına da vefâkârdı.

Çok mütevâzı idi. Gösterişi hiç sevmezdi. Sırası gelmeyince ilmini bile izhâr [belli] etmezdi.

Çok büyük izzet-i nefis sâhibi idi. Bütün müddet-i hayatında hiç bir defa, hiç bir kimseye karşı en ufak bir zillet göstermemişti. İzzet-i nefsini rencide edecek ufak bir söze, ufak bir muâmeleye, hatta ufak bir bakışa bile tahammül edemezdi. Şeref ve haysiyetine bütün müddet-i ömründe hiçbir toz kondurmamıştı.

CESUR, MERT, MAHCUP, DAYANIKLI

Çok metânet sâhibi idi. Yeis, korku nedir bilmezdi. Hissiyâtına karşı soğukkanlılığını muhâfaza ederdi.

Çok mert adamdı. Çocukluğundan beri mertliğe meftundu. Acze düşmüş adamdan intikam almayı mertliğe münâfi [aykırı] görürdü.

Bütün insanlara karşı hayırhahtı. Bilhassa arkadaşlarını iyi bir halde görmekten büyük zevk alırdı.

Söze büyük kıymet verir, verdiği sözü kat'iyyen yerine getirirdi. Meğer ki ölüm, yâhud ona yakın bir mâni' zuhûr ede. Sözünü tutmayanlara insan nazarıyla bakmazdı.

Yalan nedir bilmezdi. Her sözü doğru idi. Hiç kimse, müddet-i ömründe, onun bir kere olsun yalan söylediğini görmemiştir. Yalan söyleyenlere çok kızardı.

Utangaçtı. Ona fazîletinden, kudretinden bahsederseniz kızarır, başka tarafa bakardı.

Hayatın verdiği ızdıraplara gülerdi. Ona göre hayatta tahammülü kàbil olmayan en büyük yük hamûle-i minnetti [birilerine borçlu kalmaktı]. Fenâlığa karşı iyilikle mukàbeleye çalışır ve bundan zevk alırdı.

DOSTLUĞU ÇETİNDİ

Ömründe bir kerecik olsun kuvvete boyun eğmemişti. Kavîler [güçlüler], nüfûzlular [kudret ve para sahipleri] onu karşılarında dâima haşin görmüşlerdi. Haksızlığa karşı hiç tahammülü yoktu; derhal kırar dökerdi. İstibdâdın [diktanın, baskının] şiddetle

aleyhinde idi. Kızınca yüzü korkunç bir heybet alırdı; korkunç şiirlerindeki heybet gibi.

Halkın ızdıraplarına alâka gösterirdi. Halk sıkıntıda iken zevk ve sefâhat [eğlence, israf] içinde yüzenlere müdhiş hasım kesilirdi.

Dostluğu, çok pahalı bir mal gibi, mahrûmiyetlere katlanılarak elde edilirdi. Sonra da kaybetmemek için bu çok pahalı şeyin üstüne titreyecektiniz. Çetin huylu idi. Onunla dost olmak kolay değildi. Onu anlayabilirseniz, canını da sizin için fedâ ederdi.

Herşeyi tam idi; alâkası da, alâkasızlığı da. Sevdiğini tam severdi. Rûhunun ısınmadığı adamlara da hiç alâka göstermezdi; fakat bir kin de bağlamazdı.

Sohbetine doyamazdınız. Susması bile zevkli idi. Bâzan yalnız gözleri konuşurdu. Sevdiği, inandığı şeylere ağzınızı açamazdınız; buna tahammülü yoktu. Başkasının inandıklarına hürmet ederdi. Kendisinin de inandıklarına başkası hürmete mecburdu.

Kendi işlerine lâkayd [ilgisiz, önem vermez] idi. Fakat sevdiklerinin her işine alâka gösterirdi. Sevdikleriyle çok lâtife ederdi.

YALNIZ VE MÜTEFEKKİR

En sevdiği şey, yalnız kalıp düşünmekti. Şehrin dağdağasından sıkılır, dâima uzak ve ıssız yerlerde, dergâh gibi bir yeri olmasını tahayyül ederdi. Orada insanlardan uzak, tabiatla başbaşa kalmak isterdi.

Çok hazır cevap idi. Bâzan cevap makàmında [yerine] "fıkra gelsin mi?" der, hemen bir fıkra naklederdi. Hoşuna giden fıkra, şiir, her ne olursa olsun, tekrarından zevk alırdı. Bir meclisten hoşlandı mı söze seve seve karışır, açılırdı.

Ne olduğu belirsiz, renksiz, meşrepsiz [karaktersiz, gevşek] insanları hiç sevmezdi.

DÂİMA OKUR, OKUTUR

Okutmak ve yazmak en büyük zevki idi, okuttuğu derse ehemmiyet verirdi. Bildiğini iyi bilirdi. Bilmediği şeye de hiç karış-

mazdı. Hâfızası çok kuvetli idi. Ezberlediği şeyler on bin beyitten aşağı değildi.

İrfan ve liyâkate meftundu. Erbâb-ı kudret ve fazîleti candan sever, kudret ve kàbiliyet gördüğü herkesi, millete karşı hizmet yolunda çalışmaya teşvîk ederdi.

TA'ASSUBA, CEHLE, SAPIKLIĞA DÜŞMAN

Câhilâne ta'assubun müdhiş düşmanı idi. Eskiye bilâ-kayd ü şart [körükörüne] bağlı değildi. Yeniye de körükörüne taraftar değildi. Düstûru şu idi: "Eski, eski olduğu için atılmaz, fenâ olursa atılır. Yeni, yeni olduğu için alınmaz, iyi olursa alınır."

O, hem şâir, hem âlim idi. Ahlâkî meziyetleri, insanî vasıfları, şiirinden de, mâlûmatından da yüksekti. Cehle karşı düşmandı. Bir cemiyet için ilimsiz yaşamak kàbil olmadığı kanâatinde idi. Asrın icâbâtına [zamanın gereklerine], gençliğe, istikbâle ehemmiyet verirdi. Milletleri sapık yollara götüren şuarâ, üdebâ ve muharrirlere [şâir ve yazarlara] müdhiş düşman idi. Bunları millet için bir musîbet [felâket, belâ] addederdi.

HÜR FİKİRLİ

Çok hür fikirli ve müsâmahakâr idi. Geniş düşünürdü. Onun müsâmaha etmediği yalnız birşey vardı: Dîni...

Mûsikîyi çok severdi. Nısfiye (ney) üflerdi. Birçok ağır şarkılar, besteler ve ilâhîler mahfûzu [hâfızasında, ezberinde] idi. Mevlid'i çok severdi. Güzel sesle okunan Kur'ân'ı dinlemekten büyük haz duyardı.

Hâsılı yüksek bir şâir olduğu kadar, tam mânâsıyla bir insân-ı kâmildi.

BEŞİNCİ BÖLÜM

MEHMED ÂKİF'E DAİR HÂTIRALAR

Bu bölüme, Mehmed Âkif'i yakından tanımış bazı zatların hâtıralarından seçilmiş parçalar alınmıştır. Hâtıraların alındığı yerler dipnotlarda gösterilmiştir.

YAKINDAN TANINMANIN TEHLİKESİ

Yakından tanınmak insan için tehlikelidir, derler. Âkif'in hayatı böyle bir tehlike bilmez. Yakından tanınmak onun hakkında kazançtı. Ona karşı mesafe hâindi. Cemiyetten eve kaçan, caddeden sokağa kaçan, şehirden kıra kaçan, insandan kitaba kaçan Âkif, uzaktan sevimsizdi; o, yakından güzeldi: İyi adamın güzelliğiyle, ferâgatin güzelliğiyle, sâhici şereflerin topunun güzelliğiyle güzeldi.

Bilhassa, hayatta bâzı müşterek mefhumları bilmemek, ona vahşi bir güzellik veriyordu: Âkif'in bilmediği müşterek mefhumların başında menfa'at vardı. Menfa'atin ümmîsi idi. Birinci Cihan Harbi'ndeki açlık bile Âkif'e menfa'ati öğretemedi.(1)

AKTÖR MÜ, KAHRAMAN MI?

İlk tanıdığım zaman ona inanmadım: Bir insan bu kadar temiz olamazdı. Fena aktör, melek rolünü oynamaktan bir gün yorulacaktı. Gayri tabiî bir faziletten yorulan yüzünü bir gün görecektim. Fakat otuzbeş sene bu gün gelmedi.

Otuzbeş sene onun yanından her çıkışımda, kendime hep bu sualleri sordum: Bu tevâzu, kendi kendini inkâr derecesine nasıl çıkıyordu? Mahrûmiyetlerden yılmayan seciyesiyle, kendisini nasıl

(1) Midhat Cemal Kuntay, *Mehmed Âkif İstiklâl Şâiri,* İstanbul 1944, s.5.

kahraman sanmıyordu? Onu yakından tanıyanlar için, her geçen gün, nasıl onun lehine geçen bir gün oluyordu? Onun temizliği yanında insan kendi günahlarından muzdarip olurken, o, kendisinin sizden başka olduğunu nasıl görmüyordu?

Onda bütünlük vardı: Kininde de, evlâtlık, babalık, kardeşlik kuvvetini alan dostluğunda da, bütünlük... Dostunu, sevmek kelimesinin noksansız mefhûmuyla seviyordu: Öldüğü zaman, düştüğü zaman, dünya aleyhine döndüğü zaman, yanında olmadığı vakit ve sevmeyenlerin yanında bulunsa bile.(1)

TEMİZ AHLÂKLI GENÇ

Âkif'in mektep tahsili zamanlarında en açık ve candan görüştüğü Sabri Sözen Bey merhumun bize kuvvetle te'min ettiğine göre *"Mehmed Âkif Bey içki kullanmamıştır. Onun nezâhati, terbiyesi, seciyesi, akranları içinde mesel-i sâir olmuştu. O, bir karıncayı bile incitmedi. Çok temiz, çok hayırhah, çok namuslu bir gençti..."* (2)

SPORCULUĞU

Âkif, gençliğinde deniz yarışlarında, yaya koşularında, atlama müsabakalarında hep birinciliği kazandı. Saatlerce kürek çeker, Boğaz'ı yüzerek geçerdi. O iyi taş atardı. Ankara'da bulunduğu zamanlarda tatil günlerini bu gibi idmanlarla geçirirdi. O vakit bile binnisbe daha genç ve daha idmanlı bâzı arkadaşlarına tefevvuk ederdi.

Değirmen arkının en geniş yerlerinde öyle bir atlayışı vardı ki, insan helecandan bakamazdı.(3)

VATAN SEVGİSİ

Vatanı o derece kendinindi ve o kadar güzeldi ki, Çamlıca gibi yüksek bir noktadan memleketine bakınca gurur duyuyordu.

---

(1) Midhat Cemal Kuntay, *Mehmed Âkif – Hayatı...,* 1. kitap, s. 207, İstanbul 1939, (Kuntay).
(2) Hasan Basri Çantay, *Âkifname*, s. 28, İstanbul 1966, (Çantay).
(3) Çantay, s.36.

Fatin Efendi'ye misafir gelen bir Avrupalı, İcâdiye tepesinden İstanbul'a bakarak hayran olduğu gün orada olan Âkif, sapsarı oluyordu.(1)

SEVMEDİKLERİ

İki adamı sevmezdi: Fazla terbiyeli ve fazla terbiyesiz olanı.

Nezâket, ona insanların gizlenmeye muhtaç olan bir taraflarını örten bir şey gibi görünüyordu.

Gözünde, fazla nâzik olan adam, gizli adamdı.(2)

İki yüzlülere garazdı. Fakat yaşı ilerledikçe:

"İki yüzlüleri artık sever oldum; çünkü yaşadıkça yirmi yüzlü insanlar görmeye başladım."

Diyordu. Ve yaşlandıkça herkesten kaçıyordu. Daha yaşasaydı, yalnız kalacaktı; cemiyetle karşı karşıya tek bir adam.(3)

AÇIKTAN DÜŞÜNEN ADAM

Âkif vitrin-adam değildi. Önünden geçenler onu göremezdi. Âkif'i görmek isteyenler içine girecekti.

O, alenen düşünen adamdı. Düşünmekle söylemek arasında mesafe vardır. O, bu mesafeyi kaldırdı: Onun bir şey söylemesi demek, o şeyi alenen düşünmesi demekti.

O, içtimâi kabadayı idi. Kendi fikrinden korkmak, kendi yüzünden korkmak onda yoktu: Ne fikri, ne yüzü, hayat boyunca onun için değişmedi.(4)

MİNARE VE EYFEL

Adam vaktiyle sarıklıydı. Bir aralık Paris'e tahsile gitmiş, büsbütün derin bir kibirle dönmüştü. Şevki Hoca'nın evinde birgün Âkif eski sarıkla yeni azameti yanyana koyarak adama:

"Siz, dedi, insanlara eskiden Fâtih minâresinden bakardınız; şimdi Eyfel kulesinden bakıyorsunuz."(5)

(1) Kuntay, s.299.
(2) Kuntay, s.296.
(3) Kuntay, s. 295.
(4) Kuntay, *İstiklâl Şâiri,* s.7.
(5) Kuntay, s. 56.

"BİR KUSURU"

Bence Âkif'in ahlâkî meziyetleri, insanî vasıfları, şiirinden de, malûmatından da yüksektir. Âkif'in bir kusuru, bir baş belâsı vardı ki, o da sırf "Mefkûresinin adamı olmak"tan ibâretti. İşte onun içindir ki hiçbir yerde barınamamıştır.

Bunu bir meziyet olarak kabul eden, yahud bu kusurunu hoş gören, yahud fikri fikrine uymak itibariyle bu kusurunu nazar-ı itibâra almayan, bu sebeple kendisini himâyede bir beis görmeyen bir zâta tesâdüf etmeseydi; âkıbeti daha çok hazin olurdu.

Çünkü insanlar, hiçbir mefkûre sâhibini, hâl-i hayâtında takdîr edememişlerdir.(1)

DIŞ GÖRÜNÜŞÜ

Üstad çok mütevâzı idi. Gösterişi hiç sevmezdi. Sırası gelmeyince ilmini bile izhâr etmezdi. Mükemmel Fransızca bildiği halde söz arasına Fransızca bir kelime karıştırdığı ömründe vâki değildi.

Zâhir-i ahvâli de ilmini, irfânını gizleyebilmeye müsâid. Onu yakından tanımayanlar, onun eserlerini bilip okumayanlar, onu görünce hiçbir şey anlamazlar. Çok zaman fesi kalıpsız, pantolonu ütüsüz, boyunbağı gelişigüzel bağlanmış, sakalı uzamış gezerdi. Çizme biçiminde, fakat yumuşak deriden hususî surette yaptırdığı mestleri vardı. Pantolonun paçalarını içine koyardı. Mestleri dizlerine kadar uzundu. Bilhassa harekât-ı milliye zamanında Anadolu'da hep böyle gezerdi. Fakat son derece temizliğe itina ederdi.

Tanıdıkları tarafından, tanımayanlara:

"Şâir Mehmed Âkif Bey!" diye tanıştırıldığı zaman, muhâtabı bir müddet hayret içinde kalırdı. Adeta inanamıyordu. Bu kalıp kıyafetin içinde o dehâ-yı şi'r ü edeb nasıl olur? Tereddüde düşerdi.

Üstad da bunu hissetmez değil, fakat nedense hiç aldırmazdı. Hattâ zannedersem hoşuna da giderdi.(2)

BİZ SÖZ VERDİK, SİZ OTURUN!

Birgün Çengelköyü'nde oturduğu Fıstıklı Köşk'te birleştik.

(1) Eşref Edib Fergan, *Mehmed Âkif, Hayatı ve Eserleri*..., c.1, s. 244, İstanbul 1938, (Fergan), Seniyüddin Başak Bey'in hâtırası.

(2) Fergan, c. 1, s. 262.

Oradan bir yere gidecektik. Vapurun hareketine de pek az kalmıştı. Bir de baktık, *Hüseyin Kâzım, Fatin Hoca,* daha bir iki kişi çıkageldiler. Üstad onlara buyurun dedi, her birine ayrı ayrı iltifattan sonra:

"Müsaadenizi rica ederim. Biz Âsım'la bir yere gidiyoruz. Söz verdik. Mâzur görünüz. Siz buyurun, istirâhat edin. Başka gün yine görüşürüz inşâallah..."

Dedi. Çıktık. Misafirler evde kaldı. Sür'atle yokuşu indik, vapura yetiştik. Bu hareketi benim havsalam pek almadı.

"Üstad, dedim, bu tuhaf bir iş oldu!"

"Hayır, hiç de tuhaf değil. Söz verdik, bizi bekliyorlar. Her medenî insanın bunu kabul etmesi tabiîdir. Hele Hüseyin Kazım böyle şeyleri pekâlâ bilir, tabiî görür."

Hakikaten birkaç gün sonra Hüseyin Kâzım Bey'i gördüğüm zaman Üstad'ın bu hareketini pek tabiî gördüğünü, hattâ takdir ettiğini anladım.(1)

SÖZ VERMEK NE DEMEKTİR?

Ben Vânîköyü'nde oturuyordum. Kendisi de Beylerbeyi'nde. Birgün öğle yemeğini bende yemeyi kararlaştırmıştık. Öğleden bir saat evvel bana gelecekti. O gün öyle yağmurlu, boralı bir hava oldu ki her taraf sel kesildi. Merhum yürümeyi severdi. Havanın bu haliyle karadan gelemeyeceğini tabiî gördüm. Mîâddan biraz evvelki vapurdan çıkmadı, diğer vapur bir buçuk saat sonra gelecekti. Yakın komşulardan birine gittim. Vapur gelmeden döneceğimi de hizmetçiye söyledim. Yağmur devam ediyordu. Vaktinde evime döndüm, bir de ne işiteyim, bu arada sırılsıklam bir halde gelmiş, beni evde bulamayınca, hizmetçi ne kadar ısrar ettiyse de durmamış, *"Selâm söyle"* demiş, o yağmurda dönmüş gitmiş! Ertesi gün kendini gördüm. Vaziyeti anlatarak özür dilemek istedim, dinlemedi. "Bir *söz ya ölüm veya ona yakın bir felâketle yerine getirilmezse mâzur görülebilir"* dedi. Benimle tam altı ay dargın kaldı.(2)

(1) Fergan, c.1, s. 259, Hâfız Âsım'ın hâtırası.

(2) Çantay, s. 246, İstanbul Rasadhânesi kurucusu Prof. Fatin Gökmen'in hâtırası.

MİLLÎ MÜCÂDELE

Kurun gazetesi başmuharriri Âsım Us anlatıyor:

Anadolu hareketinin ilk başladığı sıralarda idi. Bir gün Bâbıâli caddesinde *Sebîlürreşâd* idarehanesinde birkaç kişi konuşuyorduk. Hâzirûndan biri Anadolu hareketinin bir İttihatçılık eseri olduğunu söyledi.

O zamana kadar düşünceli bir tavır içinde hemen hiç söz söylemeyen merhum Âkif birdenbire heyecanlandı; bu sözü söyleyene dönerek:

"– Hayır, dedi; artık buna da İttihatçılık denemez. Bu memleket meselesidir. Buna herkes el birliğiyle sarılmalıdır."

O zaman Âkif'in bu sözü benim içime büyük bir ferahlık vermişti. Bunu hiç bir zaman unutamam.(1)

BİLDİĞİNİ İYİ BİLİRDİ

Üstad bildiğini iyi bilirdi, bilmediği şeye de hiç karışmazdı.

Hilvan'da Dârülfünûn müderrislerinden Abdülvehhâb Azzâm'ın evine gitmiştik Ezher hocalarından da birkaç zat vardı. Lügata dâir bir bahis açıldı. Ezherlilerin nokta-i nazarına Üstad itiraz etti. *"O kelimenin mânası şöyle olsa gerek?"* dedi. Ezherliler fikirlerinde israr ettiler. Abdülvehhab Azzâm, *Kàmûs*'u getirdi. Kelime Üstad'ın dediği veçhile olduğu anlaşıldı.(2)

FRANSIZCA BİR MAKALE

Hüsnü Açıksöz anlatıyor: "Birgün idarehanede oturuyoruz. O vakitki İstiklâl Mahkemesi âzâlarından iki zat ellerinde Fransızca *Tan* gazetesi olduğu halde geldiler. Bu nüshada Kuvâ-yi Milliye hakkında sitâyişkâr yazılar vardı. Fransızca makaleyi cümle cümle okuyarak tercüme etmeye, bana da Türkçesini yazdırmaya başladılar. Fakat aralarında kelime ve cümle tercümeleri hakkında ihtilâf baş gösterdi. O zamana kadar pencereden dışarıyı seyreden Üstad, bu münâkaşa üzerine döndü:

"– Müsaade ederseniz ben söyleyim de yazsın" dedi.

(1) Fergan, c.1, s. 675, milletvekili, gazeteci Âsım Us'un hâtırası.
(2) Fergan, c.1, s. 269.

Gazeteyi aldı. Fransızcasını hiç söylemeden doğrudan doğruya Türkçesini yazdırdı. Tercümeye savaşan arkadaşlar bunu görünce:

"– Afedersiniz üstad, biz sizi zahmete sokmak istemezdik" dediler.

Halbuki Üstad'ın Fransızca bildiğini zannetmediklerini sonradan bana söylediler.(1)

AVRUPA ÂYETLERİ

Karşısında temerrüd eden [inatlaşan] bâzı münevverlere:

"Durun, ben size Avrupa âyetleri okuyayım" der; mevzûbahs olan mes'elede Avrupa âlimlerinin neler dediklerini, hangi memleketlerde o mes'elenin ne suretle tatbik edildiğini sayar döker, nihayet muhâtabını yola getirirdi. Üstadın kafasında "Avrupa âyetleri" o kadar çoktu ki!...(2)

HÂFIZASI

Üstad'ın hâfızası şâyân-i hayretti. Ezberlemiş olduğu şeyler, zannetmem ki on binden aşağı olsun. Herhangi mevzu hakkında bir bahis geçse, Üstad ona dâir birçok beyitler okurdu. Herhangi kasideden bir parça okunsa, altını üstünü tamamlardı. Bütün divanları kimbilir kaç defa tekrar etmişti.

Yalnız Türk edebiyatında değil, Arabî, Fârisî edebiyatında da böyle idi. Hemen bütün meşhur kasideler, şiirler mahfûzu idi. Herhangi bir kaside, yahut bir rubâi, bir beyit okursanız size onun şâirini bile söylerdi.

Bunları ne vakit okumuş, ne vakit ezberlemiş, nasıl ezberlemiş... İnsan hayretler içinde kalır.

Dârülfünûn'da dersine devam edenler Üstad'ın bu müdhiş hâfızasını çok iyi bilirler.

Üstad ders okuturken eline kitap almazdı. Herhangi bir kasideyi, herhangi bir şiiri ezbere tahtaya yazar, yahud yazdırır, sonra

(1) Fergan, c.1, s. 67, Kastamonu Açıksöz gazetesi sahibi Hüsnü Açıksöz'ün hâtırası.
(2) Çantay, s. 43.

onu tahlil ederdi. O münasebetle o mevzua müteallik birçok şeyler okurdu. Bir fikri muhtelif şâirlerin ne suretle ifâde ettiklerini gösterir, talebesini hayretler içinde bırakırdı.

Dersde yalnız kendi şiirlerini okumaz, kendisinden bahsetmezdi. Onu ayıp telâkki ederdi.(1)

"DOĞRU MU?"

Yalan nedir bilmezdi. Her sözü doğru idi. Hiçbir kimse, onun bütün müddet-i ömründe bir kere olsun yalan söylediğini görmemiştir. Yalan söyleyenlere de çok kızardı. Her söze karışmaz, her hususda fikrini izhâr etmezdi. Fakat söylediği her söz mutlaka doğru idi.

Şefik naklediyor: Bir gün birisi ile görüşürken, o zat:

"– Doğru mu?"

Dedi. Buna o kadar kızdı ki:

"– Bir daha bana bu kelimeyi tekrar etmeyiniz!" diye müdhiş itâbda bulundu.(2)

ORADA ÂKİF VARSA...

Âkif, Cemiyet'e (İttihad ve Terakki) darılıp oradan ayağını kestikten sonra bir adam, birgün, bir fesad cemiyeti hazırlandığını Kara Kemal'e haber veriyor ve,

"Bu fesad cemiyetinde Mehmed Âkif de var."

Diyordu. Polis müdürüne telefon etmeye hazırlanan Kara Kemal, bunu duyunca telefonu bırakıyor:

"Eğer, diyordu, *içinde Âkif varsa, bu bir fesad cemiyeti değildir."*(3)

"BİZİ SİMSAR MI ZANNETTİN!"

Sebîlürreşâd'ı kapadıkları sırada bir gün Talât Paşa kendisine:

"– Âkif Bey, dedi, *şu Merkez-i Umûmî'dekilerle* (Nazım Bey'i, Ziya Gökalp'ı kasd ediyordu) *anlaşsan olmaz mı?"*

(1) Fergan, c.1, s. 269.
(2) Fergan, c.1, s. 265, Şefik Kolaylı'nın hâtırası.
(3) Kuntay, s. 75.

Talât Paşa bunu söyler söylemez, rengi değişti, gözleri büyüdü, hemen yerinden fırladı, ellerini sadâret masasının üstüne koyarak:

"– Sen bizi bunun için mi çağırdın?" dedi. *"Anlaşmak ne demektir? Bizim şahsî bir emelimiz, bir gâyemiz mi var? Bizi simsar mı zannettin? Teessüf ederim."*

Allaha ısmarladık bile demeden çekilip gitti. Talât Paşa da arkasından baka kaldı. Artık bir daha da görüşmedi.(1)

KURU FASULYE

Âkif Bey hayatında eğilmedi, gerek istibdat devrinde, gerek Meşrûtiyet senelerinde açlığa rızâ gösterdi, kimseye eyvallah etmedi.

Umûmî seferberlik zamanı idi, Âkif bir arkadaşı ile birlikte oturmuş, fasulye aşı yiyordu. Nezâret erkânından biri çıkageldi. Selâm tebliğ etti. Yazılarında o derecede ileri gitmemesini nâzikçe söylemek istedi. Âkif pürhiddet dedi ki:

"Nâzırına söyle, kendilerini düzeltsinler! Bu gidiş devam ettikçe bizi susturamazlar. Ben fasulye aşı yemeye razı olduktan sonra kimseden korkmam!"(2)

BOYUN EĞMEDİ

Üstad'ın çok büyük izzet-i nefsi vardı. Allah'ın mü'minlere tahsis ettiği izzet, Üstad'da bütün mânâsıyla tecellî etmişti. Müddet-i hayâtında hiçbir defa, hiçbir kimseye karşı zillet göstermemişti.

Bin türlü zahmetlere, meşakkatlere mâruz kalmış, her müşkilâta göğüs germiş, izzet-i nefsini rencîde edecek ufak bir söze, ufak bir muameleye, hattâ ufak bir bakışa bile tahammül etmemiş; makamını, memuriyetini maişetini, her şeyini feda etmiş; yine kimseye boyun eğmemiştir.

Şeref ve haysiyetine bütün ömründe hiçbir toz kondurmamış, dâima alnı yüksek, kalbi yüksek yaşamış, izzet-i nefsini muhâfaza etmiştir.(3)

---

(1) Fergan, c.1, s. 268.
(2) Çantay, s. 31.
(3) Fergan, c.1, s. 264.

KENDİNİ BEĞENMİŞ BİR MÜSTEŞRİK

Alman müsteşriklerinin en mühimi diye adı çıkan Hartmann'ı, Âkif, Berlin'de tanımış. Bu müsteşrik, Türk edebiyatı hakkında, Âkif'e, bir nevi azametle, birtakım umûmî lâkırdılar söylemiş. İlim dalaverecilerinin klâsik kuvvetleri olan bu azamet karşısında Âkif adamı anlamış ve onu umûmî mütâlâalardan husûsî rü'yetlere çekmiş.

Adam, bunun üzerine, en çok Fuzûlî ile meşgul olduğunu söylemiş. Halbuki Fuzûlî'yi yüzünden bile doğru okuyamamış. Âkif de, müsteşrike, en çok Fuzûlî'yi bilmediğini, mûtadı olan kısa cümlelerinden biriyle söylemiş. Ancak, müsteşrik bu noktada amelî bir dirâyet göstermiş ve kendisine Fuzûlî'nin *"Su Kasîdesi"*ni okutmasını Âkif'ten rica etmiş.(1)

MÜSLÜMANLAR NEDEN GERİ KALDI?

Hocalara da şiddetli hücumlarda bulunurdu. Birgün bizde konuşurken söz hocalara intikàl etti. Keskin hücumlara başladı. Birçok yerde haklı idi. Müfrit noktalarını biraz tâdîl etmek istedim. Münâkaşa uzadı. En son bana dedi ki: *"Hoca, İhyau Ulûm'un var mı?", "Var"* dedim. Birinci cildini istedi. Kudretli bir müdâfa'a silâhına sarılacağını anlamakta gecikmedim. İlim bahsini açtı, lâzım gelen yerlerini okudu. Dedi ki:

"Hayât-ı beşere âid ilimleri, meselâ tıp ilmini öğrenmek farz-ı kifâye mi?"(2)

"Evet" dedim.

"Bunun istinâd ettiği ilimler de farz-ı kifâye olur mu?"

"Evet"

"Cemiyet hayatına âid ilimler, fenler, meselâ en basiti lüks olmayan mensucat imâlini öğrenmek ve dokumak farz-ı kifâye mi?"

"Evet öyle olması lâzım. Gazâli öyle söylüyor."

'Ya müdâfa'a vesâiti? Meselâ balistik ilmi ve bu ilmin istinâd ettiği yüksek riyazi, fizik, kimya, makine ilimleri farz-ı kifâye mi?"

(1) Kuntay, s. 200.

(2) Farz-ı kifâye: Müslüman toplumda, yeteri kadar kişinin, toplum için bilmesi ve yapması gerekli şey. Bilgi, iş veya faaliyet... Yeteri kadar kişi yapmazsa, bundan bütün toplum fertleri sorumlu olur.

"Evet."

"Senin mesleğin olan hey'et ilmine [astronomi] istinâd ettiği ilimlerle beraber farz-ı kifâye demez misin?"

"Evet, derim."

"Ey, farz-ı kifâyenin hükmü ise ihtiyaç mevcut olduğu takdirde farziyyetin herkese şâmil olması değil mi?

"Öyle."

"Peki, din ilimlerinin zarurî olan hâcet mikdarından ilerisi, yâni din âlimi olmak da farz-ı kifâye değil mi?"

"Evet öyle."

"Öyle ise, yüzlerce din âlimine karşı memleketin bir hekimi yok iken, din âlimi olmanın farz-ı kifâyeliği kalmadığı, fakat bir tabib yetiştirmenin farz-ı ayın [kesin emir] olduğu zamanlarda niçin medrese farzın îfâsına koşmamıştır? Acaba ulemâ sınıfı bu gibi dînî emirlere kulak assalardı, başımıza bu haller gelir miydi? Müslümanlık bu za'fa uğrar mıydı? Bu vaziyet maskaralık değil de nedir? Gazâlî'nin haykırmasına niçin kulak verilmedi?"

"Doğru" dedim, sustum, Çünkü yerden göğe kadar haklı idi.(1)

MISIR'DAKİ HAYATI

Eşya nâmına odasında birkaç kanape, iki demir ayak üzerine konulmuş birkaç tahtadan ibaret karyola vazifesini görür bir şey, bir hasır seccade, bir çift nalın, bir divit, bir de duvarda Hikmet Bey'in Afganistan'dan gönderdiği bir seccade... Bu seccade lüks sayılırdı. Fakat o, en kıymetdar bir hediye idi.

Üstad evden eve taşındığı zaman geceleri taşındığını söylerdi. Konu komşu eşyasını görmesin diye.(2)

DEMİR HÂFIZ

Eve döner dönmez hemen entarisini giyer, abdest alır, namaz vakti ise namazını kılardı. İnzivâ hayatı senelerce Kur'an tercümesiyle meşguliyet, onu takvâ sâhibi yapmıştı. Kur'an'ı su gibi ezber okurdu.

(1) Çantay, s. 250, Fatin Gökmen Bey'in hâtırası.
(2) Fergan, c.1, s. 118.

"– Allah'a hamdolsun, demir hafız oldum, derdi. *Şimdi Ramazanları terâvihi hatimle kıldırıyorum."*

"– Hangi câmide?"

"– Câmide değil, evde. Bizim oğlan cemâat oluyor, ben imam. Beraber kılıyoruz. Birkaç rekât sonra, bakıyorum, Tâhir arkamda yok. O kadar dayanabilmiş. Artık ben hem imam, hem cemâat oluyorum.(1)

"DAYANIKLI MÜSLÜMAN..."

Müderris İhsan Efendi anlatıyor:

Bazı Ramazan geceleri biz de Üstad'a cemâat oluyorduk. Yanlışsız okuyordu.

"– Üstad, hakikaten siz demir hafız olmuşsunuz" derdik.

"– Evet, derdi, *ben bunu hocama da yazdım. Dedim ki: Ben Kur'an'ı himmetinizle takviye ettim, şimdi hatimle terâvih kıldırıyorum. Bana dayanıklı Müslüman gönder."*(2)

MARŞ'IN MÜKÂFÂTI

İstiklâl Marşı için tahsis edilen beş yüz lira mükâfâtı Üstad'ın kabul etmemesi, o zaman çok kimselerce tuhaf görülmüştü. Bahusus o sırada sıkıntısı da vardı. Bu ikramiyeden bahsedenlere çok kızardı.

Baytar Şefik de birgün bu sebeple Üstad'dan fena bir azar yedi.

Üstad, Ankara'da ceketle gezerdi. Paltosu yoktu. Pek soğuk günlerde Şefik'in muşambasını istiâre ederek giyerdi. Birgün Şefik:

"– Âkif Bey, şu mükâfâtı red etmeyip de bir muşamba, yahut bir palto alsaydın daha iyi olmaz mıydı? diyecek oldu. Hiddetinden ne hallere geldiğini görmeliydiniz. Böyle söylediği için tamam iki ay Şefik'le konuşmadı.(3)

(1) Fergan, c.1, s. 116.
(2) Fergan, c.1, s. 117.
(3) Fergan, c. 1, s. 83.

MARŞ MİLLETİN MALIDIR

Üstad uzun bir hicretten sonra memlekete dönmüştü. Gurbet illerinde sevgili yurdunun hicran ve hasreti onu yakmış, kavurmuştu. Ciğerleri şişmiş, vücudu bir külçe kemik halinde kalmıştı. Beyoğlu'nda Mısır Apartmanı'nın loş ve sâkin bir odasında son günlerini yaşıyordu. Sevdiği bazı arkadaşları kendisini ziyarete gelmişlerdi. Millî Mücadele günlerinden bahsediliyordu. Söz İstiklâl Marşı'na intikàl etti.

İstiklâl Marşı denince üstadın gözleri büyümüş ve parlamıştı. Hastabakıcının yardımıyla doğruldu, anlatmağa başladı:

"– İstiklâl marşı... O günler ne samimî, ne heyecanlı günlerdi. O şiir, milletin o günkü heyecanının bir ifâdesidir. Bin bir fecâyi karşısında bunalan ruhların, ıztıraplar içinde halâs dakikalarını beklediği bir zamanda yazılan o marş, o günlerin kıymetli bir hatırasıdır. O şiir bir daha yazılamaz... Onu kimse yazamaz... Onu ben de yazamam... Onu yazmak için o günleri görmek, o günleri yaşamak lâzım. O şiir artık benim değildir. O, milletin malıdır. Benim millete karşı en kıymetli hediyem budur..."

Bunu söylerken Üstad yorulmuştu. Başı yastığa düşüyordu. O kemik külçesini yavaşçacık itina ile yatağına uzattık. Misafirler veda ettiler. Üstad gözlerini kapadı. Sakin, sessiz uyumaya başladı.(1)

* * *

Birgün Üstad'a sordum:

"– İstiklâl Marşı'nı niçin Safahat'a koymadınız?"

"– Onu millete hediye ettim, dedi; artık o, milletindir. Benimle alâkası kesilmiştir. Zaten o, milletin eseri, milletin malıdır. Ben yalnız gördüğümü yazdım.(2)

(1) Fergan, c. 1, s. 82.

(2) Fergan, c. 1, s. 166. Mehmed Âkif'in talebesi ve seyyah, gazeteci Mehmed Tevfik Efendi'nin oğlu Mehmed'in hatırası.

SAFAHAT'IN BU BASKISI HAKKINDA

1. Safahat metni hazırlanırken, her kitabın eski harfli son baskısı esas alınmakla birlikte, şiirler, dergideki ilk yayınları ve önceki kitap baskılarıyla da karşılaştırıldı; dizgi hataları tashih olundu; böylece tam ve güvenilir bir metin elde edilmiş oldu.

2. Şiirlerin başında veya dipnotlarda bulunan Arapça Farsça ibâreler yeniden dizildi. Anlamları verildi, Âyet ve hadislerin yerleri gösterildi.

3. Şiirlerin altında bulunan dipnotlarından, yıldız (*) işaretli olanlar, Mehmet Âkif merhumun kendisine aittir. Numara (1, 2, 3...) verilmiş olanlar tarafımızdan konuldu. Ayrıca Âkif Bey'in bazı notlarının sonuna koyduğumuz açıklayıcı ekler, köşeli parantez [...] içine alındı.

4. Kitabın sonuna, *"Safahat Dışında Kalmış Şiirler"* başlığı altında bir bölüm eklendi. Bu ekte, Mehmet Âkif'in, başta *İstiklâl Marşı* olmak üzere, *"Berlin Hatıraları"*nda, Safahat'ın kitap neşirlerine girememiş olan *"98 Mısra"* ile birlikte, *Cenk Şarkısı, Ordunun Duası* ve *İkinci Arîza* gibi tanınmış şiirlerinden 22 parça bulunmaktadır.

5. Latin harflerinin dilimizin seslerini ifade etmedeki yetersizliği mâlumdur. (Kaf elif) ve (kav vav) harfleri ile yazılıp, kalın ve uzun okunması icap eden (ka) ve (ku) sesleri, metnimizde (kà) ve (kù) şekilleriyle gösterildi: Kàtil, sukùt... gibi. Ancak: Tarîk, tevfik, şevk... gibi kaf'la biten ve kalın ek alması gereken kelimelerin ekleri, dilimizdeki söylenişlerine uyularak: Tarîke, tevfîki, şevke... şeklinde ince olarak yazıldı.

6. Metindeki ayın ve hemze harfleri, vezin veya mânâ gerektirmiyorsa veya iki sesli harfin peşpeşe gelmesi ile icap eden "kesme" hâsıl oluyorsa, belirtilmedi: Bedîin, teaddî, müsteâr, serâir, menşei, maîşet, şüûn... gibi.

7. Dilimizde bazı kelimelerin son heceleri, yalın iken kısa, ek alınca uzun okunmaktadır. Bu gibi hecelerin okunuşları, aruz vezninin gerektirdiği şekilde işaretlendi: Hazin, hazîni / feryad, feryâda / kurban, kurbânın... gibi.

8. Kitabın baş tarafına koyduğumuz, şârimizin hayatı, eserleri, san'atı ve ahlâkına dair *Giriş* bölümü, bu baskı için yeniden gözden geçirilmiş, yeni bilgiler eklenerek, tamamlanmıştır.

9. Kitabın sonuna koyduğumuz alfabetik *"Safahat Rehberi"*, *"Safahat Klavuzu"* ve *"İndeks"*, eserden istifâde etmeyi hem çok kolaylaştıracak, hem de artıracaktır.

10. Son olarak: Bu nüshanın, Milli Eğitim Bakanlığı'nın "100 Temel Eser" programı dikkate alınarak hazırlanmış bulunduğunu belirtmeliyim. Bunun için "Giriş" bölümü yeniden tertiplendi, bazı ekler yapıldı. Safahat metni yine eksiksiz tam olarak alındı; ancak öğrencilere alım kolaylığı temini maksadıyla daha az sayfaya sığacak şekilde düzenlendi. Gençlerimize faydalı olacağı umudu ile...

MEHMED ÂKİF ERSOY

SAFAHAT

SAFAHAT

BİRİNCİ KİTAP

SAFAHAT

Evlâdım Mehmed Ali'ye
yâdigâr-i vedâdımdır

Bana sor sevgili kàri', sana ben söyleyeyim,
Ne hüviyyette şu karşında duran eş'ârım:
Bir yığın söz ki, samîmiyyeti ancak hüneri;
Ne tasannu' bilirim, çünkü, ne san'atkârım.
Şi'r için «göz yaşı» derler; onu bilmem, yalnız,
Aczimin giryesidir bence bütün âsârım!
Ağlarım, ağlatamam; hissederim, söyleyemem;
Dili yok kalbimin, ondan ne kadar bîzârım!
Oku, şâyed sana bir hisli yürek lâzımsa;
Oku, zîrâ onu yazdım, iki söz yazdımsa.

FÂTİH CÂMİİ

Yatarken yerde ilhâdıyla haşr olmuş sefîl efkâr,
Yarıp edvârı yükselmiş bu müdhiş heykel-i ikrâr.
Siyeh-reng-i dalâlet bir bulut şeklinde mâzîler,
Civârından kaçar, bulmaksızın bir lâhza istikrâr;
Ziyâ-rîz-i hakîkat bir seher tavrında müstakbel,
Gelir fevkinden eyler sermedî binlerce nûr îsâr.
Derâgûş etmek ister nâzenîn-i bezm-i lâhûtu:
Kol açmış her menârı sanki bir ümmîd-i cür'etkâr!
O revzenler, nazarlardan nihan dîdâra, müstağrak,
Birer gözdür ki sıyrılmış önünden perde-i esrâr.
Bu kudsî ma'bedin üstünde tâban fevc fevc ervâh,
Bu ulvî kubbenin altında cûşan mevc mevc envâr.
Tecessüd eylemiş gûyâ ki subhun rûh-i mahmûru;
Semâdan yâhud inmiş hâke, Sînâ-reng olup dîdâr!
Tabîat perde-pûş-i zulmet olmuş, hâbe dalmışken,
O, gûyâ kalb-i nûrânîsidir leylin, durur bîdâr.
Evet bir kalbdir, bir kalb-i cûşâcûş-i âşıktır,
Ki cevfinden demâdem yükselir bin nâle-i ezkâr.
Nümâyan cebhesinden Sadr-ı İslâm'ın me'âlîsi:
O sadrın feyz-i enfâsıyle gûyâ bir yığın ahcâr,
Kıyâm etmiş de, yükselmiş de bir timsâl-i nûr olmuş;
Nasıl timsâl-i nûr olmaz? Şu pek sâkin duran dîvâr,
Asırlar geçti hâlâ bâtılın pîş-i hücûmunda,
Göğüs germektedir, bir kerre olsun olmadan bîzâr.
Bu bir ma'bed değil, Ma'bûd'a yükselmiş ibâdettir;
Bu bir manzar değil, dîdâra vâsıl mevkib-i enzâr.
Semâdan inmemiştir, şüphesiz, lâkin semâvîdir:
Zemînî olmayan bir cilve-i feyyâzı hâvîdir.

*
* *

Bir infilâk-ı safâdır ki yâr-ı cânımdır,
Sabâhı pek severim, en güzel zamânımdır.
Ridâ-yı leyli henüz açmamıştı dest-i semâ;
Sabâ da hâb-ı sükûndan ayılmamıştı daha,
Fezâ-yı rûhda aksetti, es-salâ-perdâz
Müezzinin dem-i mahmûru, bir hazîn âvâz.
İçimde cûş ederek lücce lücce istiğrâk,
Ezânı beklemez oldum; açılmadan âfâk,
Zalâmı sîneye çekmiş yatan sokaklardan
Kemâl-i vecd ile geçtim. Önümde bir meydan
Göründü; Fâtih'e gelmiştim anladım, azıcık
Gidince, ma'bede baktım ki bekliyor uyanık!
Sokuldum artık onun sîne-i münevverine,
Oturdum öndeki maksûreciklerin birine.

Fezâ-yı ma'bedin encüm-nümâ meşâ'ilini,
O lem'a lem'a dizilmiş ziyâ kavâfilini
Görünce geldi çocukluk zamanlarım yâda...
Neler düşündüm o sâ'atte bilseniz orada!

Sekiz yaşında kadardım. Babam gelir: «Bu gece,
Sizinle câmie gitsek çocuklar erkence.
Giderseniz gelin amma namazda uslu durun;
Merâmınız yaramazlıksa işte ev, oturun!»
Deyip alırdı beraber benimle kardeşimi.
Namâza durdu mu, hâliyle koyverir peşimi,
Dalar giderdi. Ben artık kalınca âzâde,
Ne âşıkâne koşardım hasırlar üstünde!
Hayâl otuz sene evvelki hâli pîşimden
Geçirdi, başladım artık yanımda görmeye ben:
Beyaz sarıklı, temiz, yaşça elli beş ancak;
Vücûdu zinde, fakat saç, sakal ziyâdece ak;
Mehîb yüzlü bir âdem: Kılar edeble namaz;

Yanında bir küçücek kızcağızla pek yaramaz
Yeşil sarıklı bir oğlan ki, başta püskül yok.
İmâmesinde fesin bağlı sâde bir boncuk!
Sarık hemen bozulur, sonra şöyle bir dolanır;
Biraz geçer, yine râyet misâli dalgalanır!
Koşar koşar duramaz; âkıbet denir «âmîn»
Namaz biter. O zaman kalkarak o pîr-i güzîn,
Alır çocukları, oğlan fener çeker önde.
Gelir düşer eve yorgun, dalar pek âsûde
Derin bir uykuya...
Derken bu hâtırât-ı lâtîf
Çekildi aslına, artık hakîkatin o kesîf
Likâsı başladı karşımda cilve eylemeye;
Zaman da kalmadı zâten hayâli dinlemeye:
Sağım, solum, önüm, arkam huşû'a müstağrak
Zılâl-i âdem iken, bir sadâ bülend olarak,
O kâinât-ı huzû'u yerinden oynattı;
Fezâ-yı mahşere döndürdü gitti eb'âdı!
Sufûf ayakta müselsel cibâl-i velveledâr
Gibiydi. Her birisinden duyuldu sîne-fikâr,
Birer enîn-i tazarru', birer niyâz-ı hazîn,
Ki kalb-i rahmeti sızlattı şüphesiz o enîn!
Eğildi sonra o dağlar huzûr-i izzette;
Göründü sonra o dağlar zemîn-i haşyette!
İnâyetiyle Hudâ kaldırınca her birini,
Semâya doğru o dağlar da açtı ellerini.
O anda koptu yüreklerden öyle bir feryâd,
Ki rûhum eyleyecek tâ ebed o dehşeti yâd.
Kesildi bir aralık inleyen hazîn âvâz...
Ne oldu Arş'a kadar yükselen o sûz ü güdâz?
O cûş içindeki îmân?
Evet, hurûş ederek işte rahmet-i Subbûh,
Bütün yüreklere serpildi kubbeden bir rûh:
Rûh-i itmînân.

HASTA

«Vak'a Halkalı Zirâ'at Mektebi'nde geçmişti»

— Bence, doktor, onu siz bir soyarak dinleyiniz;
Hastalık çünkü değil öyle ehemmiyyetsiz.
Sâde bir nezle-i sadriyye mi illet? Nerde!
Çocuğun hâli fenâlaştı şu son günlerde.
Ameliyyâta çıkarken sınıf on gün evvel,
Bu da gelmez mi, dedim: «Kim dedi, oğlum, sana, gel?
Nöbet üstünde adam kaçmalı yorgunluktan;
Hadi yavrum, hadi söz dinle de bir parça uzan.»
O zamandan beridir za'fı terakkî ediyor;
Görünen: Bir daha kalkınması artık pek zor.
Uyku yokmuş; gece hep öksürüyormuş; ateşin
Olmuyormuş azıcık dindiği...
— Ben zâten işin,
Bir ay evvel biliyordum ne vahîm olduğunu...
Bana ihtâra ne hâcet, a beyim, şimdi bunu?
Ma'amâfih yeniden bir bakalım dikkatle:
Hükmü kat'î verelim, etmeye gelmez acele.
— Çağırın hastayı gelsin.
Kapının perdesini,
Açarak girdi o esnâda düzeltip fesini,
Bir uzun boylu çocuk... Lâkin o bir levha idi!
Öyle bir levha-i rikkat ki unutmam ebedî:
Rengi uçmuş yüzünün, gözleri çökmüş içeri;
Elmacıklar iki baştan çıkıvermiş ileri.
O şakaklar göçerek cebheyi yandan sıkmış;
Fırlamış alnı, damarlar da beraber çıkmış!
Bet beniz kül gibi olmuş uçarak nûr-i şebâb;
O yanaklar iki solgun güle dönmüş, bîtâb!
O dudaklar morarıp kavlamış artık derisi;

Uzamış saç gibi kirpiklerinin her birisi!
Kafa bir yük kesilip boynuna, çökmüş bağrı;
İki değnek gibi yükselmiş omuzlar yukarı.

— Otur oğlum, seni dikkatlice bir dinleyelim...
Soyun evvelce fakat...
— Siz soyunuz, yok hâlim!
Soydu bîçâreyi üç beş kişi birden, o zaman
Aldı bir heykel-i üryân-ı sefâlet meydan!
Bu kemik külçesinin dinlenecek bir ciheti
Yoktu. Zannımca tabîbin coşarak merhameti,
«Bakmasak hastayı nevmîd ederiz belki» diye;
Çocuğun göğsüne yaklaştı biraz dinlemeye;
— Öksür oğlum... Nefes al... Alma nefes... Oldu, giyin;
Bakayım nabzına... A'lâ... Sana yavrum, kodein
Yazayım; öksürüyorsun, o, keser, pek iyidir...
Arsenik hapları al, söylerim eczâcı verir.

Hadi git kendine iyi bak...
— Nasıl ettin doktor?
— Edecek yok, çocuk artık yola girmiş, gidiyor!
Sol taraftan rienin zirvesi tekmil çürümüş;
Hastalık seyr-i tabî'îsini almış yürümüş.
Devr-i sâlisteki âsârı o mel'un marazın
Var tamâmıyle, değil hiçbiri eksik arazın.
Bütün a'râz, şehîkıyle, zefîriyle...
— Yeter!
Hastanın çehresi meydanda ya! İnsanda meğer
Olmasın his denilen şey... O değil lâkin biz
Bunu «tebdîl-i havâ» der de nasıl göndeririz?
Şurda üç beş günü var... Gönderelim: Yolda ölür...
«Git!» demek, hem, düşünürsek ne büyük bir züldür!
Hadi göndermeyelim... Var mı fakat imkânı?

Kime dert anlatırız? Bulsana dert anlayanı!
— Sözünüz doğru Müdür Bey; ne yapıp yapmalı; tek
Bu çocuk gitmelidir. Çünkü, emînim, pek pek,
Daha bir hafta yaşar, sonra sirâyet de olur;
Böyle bir hastayı gönderse de mektep ma'zûr.
— Bir mubassır çağırın.

— Buyrun efendim.
— Bana bak:
Hastanın gitmesi herhalde muvâfık olacak.
«Sana tebdîl-i hevâ tavsiye etmiş doktor;
Gezmiş olsan açılırsın...» diye bir fikrini sor.
«İstemem!» der o, fakat dinleme, iknâ'a çalış:
Kim bilir, belki de bîçâre çocuk anlamamış?

*
* *

— Şimdi tebdîl-i hevâ var mı benim istediğim?
Bırakın hâlime artık beni râhat öleyim!
Üç buçuk yıl bana katlandı bu mektep, üç gün
Daha katlansa kıyâmet mi kopar? Hem ne için
Beni yıllarca barındırmış olan bir yerden,
«Öleceksin!» diye koğmak? Bu koğulmaktır. Ben,
Kimsesiz bir çocuğum, nerde gider yer bulurum?
Etmeyin, sonra sokaklarda perîşân olurum!
Anam ölmüş, babamın bilmiyorum hiç yüzünü;
Kardeşim var, o da lâkin bana dikmiş gözünü:
Sanki âtîdeki mevhûm refâhım giderek,
Onu çalkandığı hüsranlar içinden çekecek!
Kardeşim, kurduğun âmâli devirmekte ölüm;
Beni göm hufre-i nisyâna, ben artık öldüm!
Hangi bir derdim için ağlayayım, bilmiyorum.
Döktüğüm yaşları çok görmeyiniz: Mağdûrum!
O kadar sa'y-i belîğin bu sefâlet mi sonu?

Biri evvelce eğer söylemiş olsaydı bunu,
Çalışıp ömrümü çılgınca hebâ etmezdim,
Ben bu müstakbele mâzîmi fedâ etmezdim!
Merhamet bilmeyen insanlara bak, yâ Rabbi,
Koğuyorlar beni bir sâil-i âvâre gibi!
— Seni bir kerre koğan yok, bu sözün pek haksız.
«İstemem, yollamayın» dersen eğer, kal, yalnız...
Hastasın...
— Hem veremim! Söyle, ne var saklayacak?
— Yok canım öyle değil...
— Öyle ya, herkes ahmak!
Bırakırlar mı eğer gitmemiş olsam acaba!
Doğrudur, gitmeliyim... Koşturunuz bir araba.

Son sınıftan iki vicdanlı refîkin koluna
Dayanıp çıktı o bîçâre sefâlet yoluna.
Atarak arkaya bir lemha-i lebrîz-i elem,
Onu teb'îd edecek paytona yaklaştı «verem!»
Tuttu bindirdi çocuklar sararak her yerini,
Öptüler girye-i mâtem dökerek gözlerini:
— Çekiver doğruca istasyona...
— Yok yok, beni tâ,
Götür İstanbul'a bir yerde bırak ki: Gurebâ,
-Kimsenin onlara aldırmadığı bir sırada-
Uzanıp ölmeye bir şilte bulurlar orada!

TEVHÎD
yâhud
FERYÂD

Ey nûr-i ulûhiyyetinin zılli avâlim,
Zıllin bile esrâr-ı zuhûrun gibi muzlim!
Kürsî-i celâlin -ki semâlarla zeminler
Bir nokta kadar sahn-i muhîtinde tutar yer-
İdrâkin eder gâye-i ümmîdini haybet...
Yâ Rab, o ne dehşettir, İlâhî, o ne heybet!
Pervâzına yetmez gibi pehnâ-yı avâlim,
Gâhî seni bulsam diye, âvâre hayâlim
Bir şevk ile lâhûta kadar yükseleyim der.
Lâkin nasıl olsun ki bu mi'râca muzaffer?
Nâsût muhîtinde henüz çalkalanırken,
Bir dest-i tecebbür dayanıp göğsüne birden;
Hüsranla iner öyle sefîl, öyle muhakkar:
Hâlâ o sukùtun küreden tozları kalkar!
Yalnız o mu? Bin fikr-i semâvî bu zeminde,
Bîtâb-ı taharrî kalarak âh ü eninde!
Eşbâha mı kurbün olacaktır cevelângâh?
Ervâh bütün mündehiş-i «sümme radednâh!» (1)
Sun'undaki esrâra teâlî bize memnû'
Olmaz mı, ridâ-pûş dururken daha masnû'?
Hurşîd-i ezelden nasıl ister ki haberdâr
Olsun daha bir zerreyi derk etmeyen efkâr?
Ey nâmütenâhî sana nisbet ile mahdûd,
Mahsûr-i muhît-i kaderindir ne ki mevcûd.
Dîbâce-i evsâfını almaz bütün eb'âd,
A'dâd edemez silsile-i feyzini ta'dâd.

---

(1) «Sonra onu çevirdik» demek olan bu ibâre ile Tîn sûresine işâret edilmektedir: *«... Biz insanı en güzel şekilde yarattık. Sonra onu aşağıların aşağısına çevirdik (dünyaya gönderdik).»*

Ummân-ı şüûnun ki birer mevcidir a'sâr,
Her mevcesi bir lücce-i bî-sâhil-i âsâr!
Fermânına mahkûm ezeliyyet, ebediyyet;
Ey pâdişeh-i arş-ı güzîn-i samediyyet.
İbdâ'-ı bedîin -ki cihanlarla bedâyi'
Meydâna getirmiş- bize ey Hâlik-ı Mübdi',
Mübhem nasıl olmaz ki? Ademden değil isbât,
Bir zerre-i mevcûdu yok etmek bile heyhât,
Kàbil olamaz çıksa da bin dest-i muharrib.
Yâ Rab, bu nasıl âlem-i lebrîz-i garâib!
Serhadd-i ezel bed'-i hudûd-i melekûtun,
Pehnâ-yı ebed gâye-i sahn-ı ceberûtun.
Hükmün ki tahakküm edemez seyrine bir şey;
Bir anda bu pâyansız olan cevvi eder tayy.
Bir an, diyerek eylemişim bilmeyerek, bak!
Takyîd zamanla seni ey Fâtır-ı Mutlak!
Bâkîyi beşer her ne kadar etse de tenzîh,
Fâniyyeti îcâbı, eder kendine teşbîh!
Itlâka nasıl yol bulabilsin ki tefekkür?
Eşbâhı görür eyler iken rûhu tasavvur!

*
* *

Ey rûh-i fezâ-gerd, giran-seyr-i harîmin,
Ey nâtıka, dembeste-i esrâr-ı azîmin;
Maksûd bu hilkatten eğer ma'rifetinse;
Varmış mı o müdhiş görünen gâyete kimse?
Bir sahne midir yoksa bu âlem nazarında?
Bir sahne ki milyarla oyun var üzerinde!
Bir sahne ki her perdesi tertîb-i meşiyyet;
Eşhâsı da bâzîçe-i âvâre-i kudret!
Cânîleri, kàtilleri meydâna süren sen;
Cânîdeki, kàtildeki cür'et yine senden!
Sensin yaratan, başka değil, zulmeti, nûru;

Sensin veren ilhâm ile takvâyı, fücûru!
Zâlimde teaddîye olan meyl nedendir?
Mazlûm niçin olmada ondan müteneffir?
Âkil nereden gördü bu ciddî harekâtı?
Câhil neden öğrenmedi âdâb-ı hayâtı?
Bir fâilin icbârı bütün gördüğüm âsâr!
Cebrî değilim... Olsam İlâhî ne suçum var?

*
* *

Bir sahne demek âleme pek doğrudur elbet;
Ancak görülen vak'aların hepsi hakîkat.
Hem öyle vekàyi' ki temâşâsı hazindir,
Âheng-i tarab-sâzı bütün âh ü enindir!
Zîrâ ederek bunca sefâlet-zede feryâd;
Vâveyl sadâsıyle dolar sîne-i eb'âd.
Yâ Rab, bu yüreklerdeki ses dinmeyecek mi?
Senden daha bir emr-i sükûn inmeyecek mi?
Her ân ediyorsun bizi makhûr-i celâlin,
Kurbân olayım nerde senin, nerde cemâlin?
Sendense eğer çektiğimiz bunca devâhî,
Kimden kime feryâd edelim söyle İlâhî!
Lâ-yüs'el'e binlerce suâl olsa da kurban,
İnsan bu muammâlara dehşetle nigehban.
Bir şahsa esîr olmayı bir koskoca millet,
Mekrinle mi yâ Rab sanıyor kendine devlet?
Dünyâyı yakıp yıkmaya bir seyf-i teaddî,
Emrinle mi yâ Rab ediyor böyle tesaddî?
Zâlimlere kahrın o kadar verdi ki meydan:
«Yok âdil-i mutlak!» diyecek ye's ile vicdan!
Yerden çıkıyor göklere bin âh-ı şererbâr,
Gökler ediyor sâde çıkan nâleyi tekrâr!
Bir yanda yanar lânesi bin hâne-harâbın,
Bir yanda söner lem'ası milyonla şebâbın.

Kalmış eli böğründe felâket-zede mâder;
Evlâdını gömmüş kara topraklara, inler.
Ağlar beriden bir sürü âvâre-i tâli',
Nan-pâre için eyleyerek ırzını zâyi'.
Bükmüş oradan boynunu binlerce yetîman,
Me'vâ arıyor âileler lâne-perîşan!
Mazlûm şikâyette, nedâmette sitemkâr;
Hûnâbe-i maktûle garîk olmada hunhâr!
Bîmârı, felâketliyi, üryânı, sefîli,
Meflûcu, amel-mandeyi, miskîni, zelîli,
Gaddârı, cefâ-dîdeyi, mahkûmu, esîri,
Heyhât, şu pâyansız olan cemm-i gafîri
Teşhîr ile şöhret kazanan sahne-i dünyâ
Gelmez mi İlâhî sana bir kanlı temâşâ?

*
* *

Lâkin bu sefîlân-ı beşerden kiminin, var
Kalbinde bir ümmîd ki encüm gibi parlar:
Îmandır o cevher ki İlâhî ne büyüktür...
Îmansız olan paslı yürek sînede yüktür!
Mü'min -ki bilir gördüğü yekrûze cihânın
Fevkinde ne âlemleri var subh-i bekànın;-
Bin cân ile elbet çekecek etse de bilfarz,
Her devri hayâtın ona binlerce belâ arz.
Ferdâdaki ezvâkı o ettikçe te'emmül,
Eyler bugün âlâma nasıl olsa tahammül.
Bir mülhidi lâkin kim eder tesliye heyhât?
Sığmaz bunun âfâkına ferdâ-yı mükâfât!
Baştan başa «boşluk» şu semâlar, şu zeminler,
Bir gûş-i kerem var mı akan yaşları dinler?
İlcâ-yı tesâdüfle şu «boş!» âleme düşmüş;
Etrâfına binlerce şedâid gelip üşmüş.
Her lâhza boğuşmakla geçip devr-i hayâtı,

Bir şey olacak gâye-i hüsrânı: Memâtı!
Varlıktan onun inleyerek ölme nasîbi!
Bunlar beşerin işte en âvâre garîbi.

Mü'minlere imdâda yetiş merhametinle,
Mülhidlere lâkin daha çok merhamet eyle:
Gümrâhlarındır ki karanlıklara dalmış,
Bir rehber olur necm-i emel yok da bunalmış!
Sensin bu şebistâna süren onları elbet,
Senden doğacak doğsa da bir fecr-i hidâyet.
Mülhid de senin, kalb-i muvahhid de senindir;
İlhâd ile tevhîd nedir? Menşei hep bir.
Öyleyse nedendir bu tefâvüt ara yerde?
Esbâb-ı tehâlüf nedir efkâr-ı beşerde?
Yâ Rab, bu serâir gün olur da açılır mı?
Bir leyl-i müebbed olarak yoksa kalır mı?
Her zerrede âheng-i celâlin duyulurken,
Her nağmede binlerce lisan nâtık olurken,
Cilvendeki esrâr nasıl kalmada muzlim?
Ey nûr-i ulûhiyyetinin zılli avâlim!

KÜFE

Beş on gün oldu ki, mu'tâda inkıyâd ile ben
Sabahleyin çıkıvermiştim evden erkenden.
Bizim mahalle de İstanbul'un kenârı demek:
Sokaklarında gezilmez ki yüzme bilmeyerek!
Adım başında derin bir buhayre dalgalanır,
Sular karardı mı, artık gelen gelir dayanır!
Bir elde olmalı kandil, bir elde iskandil,
Selâmetin yolu insan için bu, başka değil!
Elimde bir koca değnek, onunla yoklayarak,
Önüm adaysa basıp, yok, denizse atlayarak,
-Ayakta durmaya elbirliğiyle gayret eden,
Lisân-ı hâl ile amma rükûa niyyet eden-
O sâlhurde, harâb evlerin saçaklarına,
Sığınmış öyle giderken, hemen ayaklarına
Delîlimin koca bir şey takıldı... Baktım ki:
Genişçe bir küfe yatmakta, hem epey eski.
Bu bir hamal küfesiymiş... Aceb kimin? Derken;
On üç yaşında kadar bir çocuk gelip öteden,
Gerildi, tekmeyi indirdi öyle bir küfeye:
Tekermeker küfe bîtâb düştü tâ öteye.
— Benim babam senin altında öldü, sen hâlâ
Kurumla yat sokağın ortasında böyle daha!
O anda karşıki evden bir orta yaşlı kadın
Göründü:
— Oh benim oğlum, gel etme kırma sakın!
Ne istedin küfeden yavrum? Ağzı yok, dili yok,
Baban sekiz sene kullandı... Hem de derdi ki: «Çok
Uğurlu bir küfedir, kalmadım hemen yüksüz...»
Baban gidince demek kaldı âdetâ öksüz!
Onunla besleyeceksin ananla kardeşini.
Bebek misin daha öğrenmedin mi sen işini?
Dedim ki ben de:
— Ayol dinle annenin sözünü...

Fakat çocuk bana haykırdı ekşitip yüzünü:
— Sakallı, yok mu işin? Git, cehennem ol şuradan!
Ne dırlanıp duruyorsun sabahleyin oradan?
Benim içim yanıyor: Dağ kadar babam gitti...
— Baban yerinde adamdan ne istedin şimdi?
Adamcağız sana bak hâl dilince söylerken...
— Bırak hanım, o çocuktur, kusûra bakmam ben...
Adın nedir senin, oğlum?
— Hasan,
— Hasan dinle.
Zararlı sen çıkacaksın bütün bu hiddetle.
Benim de yandı içim anlayınca derdinizi...
Fakat, baban sana ısmarlayıp da gitti sizi.
O, bunca yıl çalışıp alnının teriyle seni
Nasıl büyüttü? Bugün, sen de kendi kardeşini,
Yetim bırakmayarak besleyip büyütmelisin.
— Küfeyle öyle mi?
— Hay hay! Neden bu söz lâkin?
Kuzum, ayıp mı çalışmak, günâh mı yük taşımak?
Ayıp: Dilencilik, işlerken el, yürürken ayak.
— Ne doğru söyledi! Öp oğlum amcanın elini...
— Unuttun öyle mi? Bayramda komşunun gelini:
«Hasan, dayım yatı mekteplerinde zâbittir;
Senin de zihnin açık... Söylemiş olaydık bir...
Koyardı mektebe... Dur söyleyim» demişti hani?
Okutma sen de hamal yap bu yaşta şimdi beni!

Söz anladım ki uzun, hem de pek uzun sürecek;
Benimse vardı o gün birçok işlerim görecek;
Bıraktım onları, saptım yokuşlu bir yoldan.
Ne oldu şimdi aceb, kim bilir, zavallı Hasan?

Bizim çocuk yaramaz, evde dinlenip durmaz;
Geçende Fâtih'e çıktık ikindi üstü biraz.
Kömürcüler Kapısı'ndan girince biz, develer

Kızın merâkını celbetti, dâima da eder:
O yamrı yumru beden, upuzun boyun, o bacak,
O arkasındaki püskül ki kuyruğu olacak!
Hakîkaten görecek şey değil mi ya? Derken,
Dönünce arkama, baktım: Beş on adım geriden,
Belinde enlice bir şal, başında âbânî,
Bir orta boylu, güler yüzlü pîr-i nûrânî;
Yanında koskocaman bir küfeyle bir çocucak,
Yavaş yavaş geliyorlar. Fakat tesâdüfe bak:
Çocuk, benim o sabah gördüğüm zavallı yetim...
Şu var ki, yavrucağın hâli eskisinden elim:
Cılız bacaklarının dizden altı çırçıplak...
Bir ince mintanın altında titriyor, donacak!
Ayakta kundura yok, başta var mı fes? Ne gezer!
Düğümlü alnının üstünde sâde bir çember.
Nefes değil o soluklar, kesik kesik feryâd;
Nazar değil o bakışlar, dümû'-i istimdâd.
Bu bir ayaklı sefâlet ki yalnayak, baş açık;
On üç yaşında buruşmuş cebîn-i sâfı, yazık!

O anda mekteb-i rüşdiyyeden taburla çıkan
Bir elliden mütecâviz çocuk ki, muntazaman
Geçerken eylediler ihtiyârı vakfe-güzin...
Hasan'la karşılaşırken bu sahne oldu hazin:
Evet, bu yavruların hepsi, pür-sürûd-i şebâb,
Eder dururdu birer âşiyân-ı nûra şitâb.
Birazdan oynayacak hepsi bunların, ne iyi!
Fakat Hasan, babasından kalan o pis küfeyi,
-Ki ezmek istedi görmekle reh-güzârında-
İlel'ebed çekecek dûş-i ıztırârında!
O, yük değil, kaderin bir cezâsı ma'sûma...
Yazık, günâhı nedir, bilmeyen şu mahkûma!

DURMAYALIM!

Sa'dî diyor ki: «Bir gece biz kârvân ile
Âheste-seyr iken yolumuz düştü bir çöle.
Sür'atle tayyiçin o beyâbân-ı vahşeti,
Hep yolcular fedâ ederek istirâhati,
Gitmektelerdi. Bir aralık bende meşye tâb,
Hiç kalmamış ki düşmüşüm artık zebûn-i hâb.
Âvâre bir piyâdeyi bekler mi kàfile?
Nâçâr şedd-i rahl edecek tâ be-merhale.
Durmuş, diyordu, bir de uyandım ki, sârban:
«Kalk ey zavallı yolcu, uzaklaştı kârvan!
Uykum benim de yok değil amma bu deşt-zâr,
Ârâmgâh olur mu ki bin türlü korku var?
Ser-menzil-i merâma varır durmayıp giden;
Yoktur necât ümîdi bu çöller geçilmeden.
Heyhât, yolda böyle düşen uyku derdine,
Hep yolcular gider de kalır kendi kendine!»

Vak'a hiç bir şey değildir; haklısın, lâkin düşün.
Başka bir düstûr-i hikmet var mı, insâf et bugün?
Varmak istersen -diyor Sa'dî- eğer bir maksada?
Tuttuğun yollar tükenmekten muarrâ olsa da;
Şedd-i rahl et, durmayıp git, yolda kalmaktan sakın!
Merd-i sâhib-azm için neymiş uzak, neymiş yakın?
Hangi müşkildir ki himmet olsun, âsân olmasın?
Hangi dehşettir ki insandan hirâsân olmasın?
İbret al erbâb-ı ikdâmın bakıp âsârına:
Dağ dayanmaz erlerin dağlar söken ısrârına.
Bir münevvim ses değil yer yer hurûşan velvele:
Fevc fevc akmakta insanlar bütün müstakbele.
Nehr-i feyzâ-feyz-i insâniyyetin âhengine
Uymadan, kàbil değildir düşmemek bir engine.
Menzil-i maksûda varmazsın uyanmazsan eğer...
Var mı bak, yollarda hiç bîdâr olanlardan eser?
İşte âtîdir o ser-menzil denen ârâmgâh;

Kârvân akvâm; çöl mâzî, atâlet sedd-i râh.
Durma, mâzî bir mugaylanzâr-ı dehşetnâktir;
Git ki, âtî korkusuzdur, hem ne kudsî hâktir!
Çok şedâid iktihâm etmek gerektir, doğrudur...
Vehleten âvâre bir seyyâhı yollar korkutur;
Korku, lâkin, azmi te'yîd eylemek îcâb eder:
Kurtulursun şedd-i rahl etmiş de gitmişsen eğer.
Çünkü düşmüşsün hayâtın -ezkazâ- feyfâsına,
Gitmen îcâb eyliyor tâ menzil-i aksâsına.
Düşmemek mâdem elinden gelmemiş evvel senin,
Ölmeden olsun mu ey miskin, bu çöller medfenin?
İntihâr etmek değilse yolda durmak, gitmemek,
Âsümandan refref indirsin demektir bir melek!
«Leyse li'l-insâni illâ mâ seâ» derken Hudâ; (1)
Anlamam hiç meskenetten sen ne beklersin daha;
Davran artık kârvânın arkasından durma, koş!
Mahv olursun bir dakîkan geçse hattâ böyle boş.
Menzil almışlar da yorgun, belki senden bî-mecâl!
Belki yok, elbette öyle! Sen ne etmiştin hayâl?

Şöyle gözden geçse bir hilkat temâşâ-hânesi:
Çıkmıyor bir zerre fa'âliyyetin bîgânesi.
Âsümânî, hâkdânî cümle mevcûdât için
Kurtuluş yok sa'y-i dâimden, terakkîden bugün.
Yer çalışsın, gök çalışsın, sen sıkılmazsan otur!
Bunların hakkında bilmem bir bahânen var mı? Dur!
Mâsivâ bir şey midir, boş durmuyor Hâlik bile:
Bak tecellî eyliyor bin şe'n-i gûnâgûn ile.
Ey, bütün dünya ve mâfîhâ ayaktayken, yatan!
Leş misin, davranmıyorsun? Bâri Allah'tan utan.

(1) Necm (53) sûresi, 39. âyet. Meâli: *«İnsan için kendi sa'yinden (çalışmasından, emeğinden) başka bir şey yok.»*

HASIR

Geçende, Yayla civârında bir ufak cevelân
Bahânesiyle, bizim eski âşinâlardan
Bir attarın azıcık gitmek istedim yanına,
Ki her zaman beni da'vet ederdi dükkânına.
Biraz müsâhabeden sonra söktü müşteriler:
— Ver ordan on paralık zencefil, çöroğtu, biber.
Geçenki beş para borcumla on beş etmedi mi?
— Silik bu yirmilik almam...
— Uzatma gör işimi!
— Oğul, çabuk... Bana tîrak... Okunmuş olmalı ha! (1)
Bizim çocuk, adı batsın, Yılancık olmuş...
— Ya?
— Sübek kadar yüzü hütdağ kesildi!
— Vah vah vah!
— Hanım, geçer, nefes ettir...
— Geçer mi? İnşallah.
— Bi yirmilik paket amma sabahki tozdu bütün...
— Ayol, hep içtiğimiz toz... Bozuldu eski tütün!
— Efendi amca, sakız ver... Biraz da balmumu kes.
— Kızım, parayla olur ha! Peşinci bak herkes.

Beşer onar paralar hepsi yaklaşıp deliğe,
Süzüldüler oradan bir kilitli çekmeceye.
Epeyce fâsıladan sonra geldi başka biri:
— Genişçe bir hasırın var mı? Neyse hem değeri.
Cenâze sarmak içindir, eziyyet etme sakın!
Mahallemizde beş aydır yatan o hasta kadın
Bugün, sabahleyin artık cihandan el çekmiş...
— Ne çâre! Kısmeti bir böyle günde ölmekmiş.
— Yanında kimse de yokmuş... Aman bırak neyse...
Ecel gelince ha olmuş, ha olmamış kimse!

(1) Çöroğtu (çörek otu) ve tîrak (tiryak) gibi kelimeler, halk telâffuzuyla alınmışlardır.

— Dokuz kuruş bu hasır, siz, sekiz verin haydi...
Pazarlık etmeyelim bir kuruş için şimdi!

Hasır büküldü, omuzlandı, daldı bir sokağa;
Sokuldu kimbilir ordan da hangi bir bucağa.
Açıldı bir ölü saklanmak üzre sînesine;
Kapandı ketm-i adem heybetiyle sonra yine!
Beş on fakîre olup bâr-ı dûş-i istiskàl,
Huzûr-i lâlini bir nevha etmeden ihlâl,
Sükûn içinde uzaklaştı âşiyânından.
Geçince sûrunu şehrin, uzattı servistan
Garîb yolcuyu tevkîfe bin bükülmez kol!
Omuzdan indi hasır, yoktu çünkü artık yol.
Mezarcının o kürek yüzlü dest-i lâkaydı
İânesiyle nihâyet mezâra yaslandı.
Hücûm-i mihnet-i peyderpeyiyle dünyanın,
Hayâtı bir yığın âlâm olan zavallı kadın,
Hasırdan örtüsü dûşunda hufreden indi...
Enîn-i rûhu da artık müebbeden dindi.

Bu hâtırât ile kalbimde başlayınca melâl,
Oturmak istemez oldum, kıyâm edip derhâl;
-Yüzümde âleme nefrin, içimde şevk-i memât;
Gözümde içyüzü dehrin: Yığın yığın zulümât!-
Bulunduğum o mukassî mahalden ayrıldım.
Bu perde bitti mi? Heyhât! Atmadım bir adım,
Ki rûhu eylemesin böyle bin fecîa harâb!
Hayât nâmına, yâ Rab, nedir bu devr-i azâb?

GEÇİNME BELÂSI

عمر کرا مایه درین صرف شد
تا چه خورم صیف چه پوشم شتا

سعدي (1)

Doksan senelik ömre, İlâhî, bu mu gâyet?
Bilmem ki ne âlem bu cedel-gâh-ı maîşet!
Korkunç oluyor böyle hakîkatleri, gerçek,
Sa'dî gibi bir asr-ı fazîletten işitmek.
Sa'dî o kadar felsefesiyle, hüneriyle,
Fikrindeki hürriyyet-i fevka'l-beşeriyle,
Esbâb-ı maîşet denilen kayda girerse,
Yâd etmesin âzâdeliğin nâmını kimse.
İnsan ki çıkar perde-i mektûm-i ademden,
Tâ sahne-i hestîde zuhûr ettiği demden,
İkmâle kadar fâcia-i devr-i hayâtı,
Atlatmaya mahkûm ne mühlik akabâtı!
Zannetme ölüm şahsına bir kerre muhâcim...
Bin kerre olur günde o düşmenle müzâhim.
Âvâre beşer sâha-i gabrâya düşünce,
Etrâfına binlerce devâhî üşüşünce,
Meydan mı bulur râhatı esbâbını celbe?
Başlar o cılız kolları dünya ile harbe!
Kaynar güneşin âteşi mihrâk-ı serinde;
Karlar buz olur hep beden-i bî-siperinde.
Medhûş nigâhında köpürdükçe denizler;
Beyninde bütün dalgalar öttükçe mükerrer;
Sâhilden uzansam, der, eder tayy-i merâhil;
Lâkin onu bilmez ki uzaklar daha sâil:
Dağlar o nihâyetsiz olan silsilesiyle,
Ormanlar o dünyâyı tutan velvelesiyle,
Emvâc-ı serâbıyle, vuhûşuyle bevâdî,
Her hatve-i azminde olur ye'sine bâdî.
Fevkinde semâvâtın o ecrâm-ı mehîbi;

(1) Şeyh Sa'dî'nin bir beyti: «Ömr-i giran-mâye der in sarf şud/Tâ çihorem sayf, çipûşem şitâ?» Mânâsı: *«Kıymetli ömür, yazın ne yiyeyim, kışın ne giyeyim, derken, bitti.»*

Pîşinde zemînin o temâsîl-i acîbi;
Bîçâreyi medhûş ederek her nefesinde,
Muztar bırakır mün'adim olmak hevesinde.

Lâkin bu heves bir heves-i dîgere mağlûb:
İnsan yaşamak hırs-ı cibillîsine meclûb.
Her devresi bir devr-i azâb olsa hayâtın,
Râzîsi değildir yine bir türlü memâtın!
Ömr olsa da binlerce tekâlîf ile meşhûn,
İnsan yaşamaktan yine memnun, yine memnun!
Artık neye mevkùf ise te'mîn-i bekàsı,
Yalnız ona masrûf olur âvâre kuvâsı.
Durmaz boğuşur bunca muhâcimlere rağmen,
Düşmez o mesâî denilen seyfi elinden.
Çıplaktır o, ister ki soğuklarda ısınsın;
Bir dam çatarak her gece altında barınsın.
İster yiyecek şey, giyecek şey, yakacak şey...
Bin türlü havâic daha var bunlara der-pey.
Âvâre beşer işte bu bâzâr-ı cihanda,
Her gün yeni bir kâr peşinden cevelânda.
Maksad bu kadar dağdağadan bir yaşamaktır...
Lâkin, bunun altında ne maksad olacaktır?
Heyhât, onu idrâk için i'mâl-i hayâle
Yok vakti: Bütün demleri mevkùf cidâle!
İnsan ki onun rûh ile insanlığı kàim,
Dâim oluyor cisminin âmâline hâdim;
Gelseydi eğer rûhunu i'lâya da nevbet,
Anlardı nedir, belki, hayâtındaki gâyet.
Bir anladığım varsa şudur: Hâlik-ı Âlem,
Hilkat kalıversin, diye bir ukde-i mübhem,
Daldırmada insanları hâcât-ı hayâta,
Döndürmede ezhânı bütün başka cihâta.
Ömrün öteden berk-süvârâne şitâbı,
Iyşin beriden lâzım-ı bî-hadd ü hesâbı,
Göstermede dünyâya, nedir maksad-ı Hâlik...
«Kimden kime şekvâ edelim biz de şaşırdık».

MEYHÂNE

Hurûşan bâd-ı süfliyyet derûnundan, kenârından;
Girîzan rûh-i ulviyyet harîminden, civârından.
Çıkar bin nâle-i nevmîd hâk-i ra'şe-dârından,
İner bin zulmet-i makber fezâ-yı şeb-nisârından.
Gelir feryâdlar ebkem duran her seng-i zârından:
Yıkılmış hânümanlar sanki çıkmış da mezârından,
Dehân-ı hasret açmış rahnedâr olmuş cidârından!
Çöker bir dûd-i mâtem titreyen kandîl-i târından:
Sönüp gitmiş ocaklar yükselir gûyâ gubârından!
Giren bir kerre nâdimdir hayât-ı müsteârından;
Çıkan âvâredir artık cihânın kâr ü bârından.

Dökülmüş âb-rûlar bâde-i pesmande hâlinde...
Emel bir münkesir peymânedir saff-ı niâlinde!
Boğulmuş rûh-i insânî şarâbın mevc-i âlinde.
Nümâyan mel'anet sâkîsinin çirkin cemâlinde!
Ne mâzî var, ne âtî, bak şu ayyâşın hayâlinde...
Tutup bir zehr-i âteşnâk dest-i bî-mecâlinde,
Zevâl-i ömrü bekler hem şebâbın tâ kemâlinde!
Merâret intıbâ' etmiş cebîn-i infiâlinde...
Derin bir iltivânın sîne-i zerd-i melâlinde
Odur ancak hüveydâ ser-nüvişt-i bî-meâlinde,
Müebbed bir de nisyan nazra-i sengîn-i lâlinde.

Canım sıkıldı dün akşam, sokak sokak gezdim;
Sonunda bir yere saptım ki, önce bilmezdim.
Bitince bir sıra ev, sonra bir de vîrâne,
Dikildi karşıma bir han kılıklı meyhâne:
Basık tavanlı, karanlık, sefîl bir dükkân;
İçinde bir masa, yâhud civar tabutluktan
Atılma çok ölü görmüş acıklı bir teneşir!

Yanında hurdası çıkmış bir eski püskü sedir.
Sakat, bacaksız on onbeş hasırlı iskemle,
Kırık dökük şişeler, bir de çinko tepsiyle
Beş on kadeh, iki üç testi... Sonra tezgâhlık
Eden yan üstüne devrilme kirli bir sandık.
Sönük sönük yanıyor rafta isli bir lâmba...
Önünde bir küme: Fes, takke, hırka, salta, aba
Kımıldanıp duruyorken, sefîl bir sohbet,
Bu isli zulmete vermekte büsbütün vahşet:
— Kuzum Dimitri, bu akşam biraz ziyâdece ver...
— Ziyâde, anladık amma ya içtiğin şişeler?
— Çizersin...
— Öyle mi? Lâkin silinmiyor çetele!
Bakın tavan tebeşirden görünmez oldu...
— Hele!
— Bizim peşin paramız... Almadın mı dün guruşu?
— Ayol, tükendi mezen... Bari koy biraz turşu.
Arattı kendini ustan... Dinince dinlensin!
— Hasan be! Sen de nasıl nazlı nazlı söylersin?
Nedir o türkü... Aman başka yok mu? Hah, şöyle!
— Ömer, ne nazlanıyorsun? Biraz da sen söyle.
— Nevâzil olmuşum Ahmed, bırak, sesim yok hiç...
— Sesin mi yok? Açılır şimdi: Bir imam suyu iç!
— Yarın ne işdesin Osman?
— Ne işdeyim... Burada!
— Dimitri çorbacı, doldur! Ne durmuşun orada?
— O kim gelen?
— Baba Ârif.
— Sakallı, gel bakalım...
Yanaş.
— Selâmün aleyküm.
— Otur biraz çakalım...
— Dimitri, hey, parasız geldi sanma, işte para!

— Ey anladık a kuzum...
— Sar be yoldaşım cıgara...
— Aman bizim Baba Ârif susuz musuz içiyor!
— Onun bi dalgası olmak gerek: Tünel geçiyor.
— Moruk, kaçıncı kadeh? Şimdicek sızarsın ha!
— Sızarsa mis gibi yer, yatmamış adam değil a.

Yavaş yavaş kafalar, kelleler kızışmıştı,
Ağız, burun, hele sesler bütün karışmıştı;
Dikildi ağzına, baktım, açık duran kapının,
Fener elinde bir erkek, yanında bir de kadın.
Beş on dakika süren bir düşünceden sonra,
Kadın da girdi o zulmet-serâ-yı menfûra.
Gözünde ebr-i te'essür, yüzünde hûn-i hicâb,
Vücûdu ra'şe-i nâçâr-ı ye's içinde harâb,
Teveccüh eyleyerek sonradan gelen Baba'ya:

— Demek taşınmalı artık çoluk çocuk buraya!
Ayol, nedir bu senin yaptığın? Utan azıcık...
Anan da, ben de, yumurcakların da aç kaldık!
Ne iş, ne güç, gece gündüz içip zıbar sâde;
Sakın düşünme çocuklar aceb ne yer evde?
Evet, sen el kapısında sürün işin yoksa;
Getir bu sarhoşa yutsun, getir paran çoksa!
Zavallı ben... Çamaşır, tahta, her gün uğraş da,
Sonunda bir paralar yok, el elde baş başta!
O tahtalar, çamaşırlar da geçti: Yok hâlim...
Ayakta sallanışım zorladır Hudâ âlim!
Çalışmadın, beni hep bunca yıl çalıştırdın;
O yavrucakları çıplak, sefîl alıştırdın;
Bilir mahalleli kim aldığın zamanda beni,
Çeyiz çimenle donatmıştı beybabam evini.
Ne oldu şimdi o eşya? Satıp kumarda yedin.

Evet, kumarda yedin, hem de Karşılar'da yedin!
Kızın yetişti, alan yok, nasıl olur ki? Soran
«Şu sarhoşun kızı İffet değil mi? Vazgeç aman!»
Diyen kadınlara; «Pek doğru, pek» deyip gidiyor.
Bu söz zavallıyı bilsen ne türlü incitiyor!
Benim güzel meleğim, hiç de tâli'in yokmuş:
Anan benim gibi sersem; babansa bir sarhoş!
Necip de minderi koltukta geldi mektepten...
Demiş ki kalfa: «Sekiz aydır almadım hele ben
Ne haftalık, ne de aylık... Senin baban olacak
Kumarcı, oğlu için az yesin de tutsun uşak!»
Koğuldum anne! deyip ağlıyor zavallı çocuk...
Ne yapsın annesi? Dünyâda bir güvendiği yok!
O bâri bir adam olsun da kalmasın câhil,
Demiştim olmadı... Lâkin kabâhat onda değil:
O her sabah okuyordu gürül gürül cüzünü;
Ayırmıyordu kitaptan ne olsa hiç gözünü.

Üç akşam oldu ki yoksun. Necip: Babam nerde!
Ben isterim onu mutlak, demez mi? Bak derde!
Sular karardı; bu sâ'atte hiç gezer mi kadın?
O, sarhoşun biri; tut kim sokak sokak aradın...
Nasıl bulursun a yavrum? Yarın gelir belki,
Dedim. Fakat çocuğun durmuyordu. Baktım ki
Avutmanın yolu yok; komşunun Hüseyn Ağ'yı
Alıp dolaşmadayım yatsı vakti dünyâyı.
Anam benim gibi evlâd doğurmaz olsaydı,
Bu hâli görmeden evvel gözüm yumulsaydı!
Herif, şu hâlime bak, merhametli ol azıcık...
Bırak o zıkkımı, içtiklerin yeter artık.
Efendiler, ağalar, siz de bir nasîhat edin,
Sizin de belki var evlâdınız...
— Hasan, ne dedin?

— Bırak, köpoğlu kadın amma çalçeneymiş ha!
— Benimki çok daha fazlaydı.
— Etme!
— Elbet ya!
Onun için boşadım. Sen işitmedin mi Halim?
— Kadın lâkırdısı girmez kulağma zâti benim.
Senin karım dediğin âdetâ pabuç gibidir:
Biraz vakit taşınır, sonradan değiştirilir.

Kadın bu sözleri duymaz, tezallüm eylerdi;
Herif mezar taşı tavrıyle sâde dinlerdi.
Açıldı ağzı nihâyet, açılmaz olsa idi!
Taşıp döküldü, içinden şu lâ'net-i ebedî:
— Cehennnem ol seni hınzır orospu, git: Boşsun!
— Ben anladım işi: Sen komşu, iyce sarhoşsun!
Ayıltınız şunu yâhu!
— İlişmeyin!
— Bırakın!
Herif ayıldı mı, bilmem, düşüp bayıldı kadın!

MEZARLIK

Bakma kabristânın ancak sâha-i medhûşuna,
Dur da bir müddet kulak ver nâle-i hâmûşuna!
Kalbi hiç benzer mi bak sîmâ-yı heybet-pûşuna?
Kim ki dalmıştır hayâtın seyl-i cûşâ-cûşuna,
Can atar, bir gün gelir, yorgun düşüp âgûşuna!

Ey mezâristan, ne âlemsin, ne yüksek fıtratin!
Sende pinhân en güzîn evlâdı insâniyyetin;
Senden istimdâd eder feryâdı ye'sin, haybetin.
Bir yığın göz nûrusun, yâhud muhammer tıynetin,
Rûh-i pâkinden coşan göz yaşlarından milletin!

Şanlı bir târîhsin: Mâzî-i millet sendedir.
Varsa ibret sendedir, hikmet de elbet sendedir;
Devr-i İstîlâ durur yâdında, devlet sendedir!
Çünkü hürriyyet, hamâset sende, gayret sendedir,
Zindegî zillettir artık, bence izzet sendedir!

Ey ademle varlığın ser-haddi, iklîm-i salâh!
Başlarında sermedî bir sâye, bir müşfik cenâh
Olmasan, bî-vâyeler nerden bulurlar inşirâh?
Zıll-i memdûdunda var âsûde bir reng-i felâh.
Leyl-i dûrâ-dûruna olsun fedâ yüz bin sabâh.

Cevherin, toprak değil, pek başka bir ma'den senin.
Âh bilmezler ki üstünden geçerlerken senin,
Bin dimâğın lübbüdür her zerre hâkinden senin.
Öyle feyyâz, ey zemîn-i ma'rifet, mâyen senin:
Sâye-gâhından çıkarken rûh olur her ten senin.

Ey mezâristan, nihan ka'rında yüz binlerce mâh,
Fışkıran hâk-i remîminden bütün nûr-i nigâh!
Nâzeninler yâl ü bâlinden nişandır her kiyâh...
Serviler Mevlâ'ya yükselmiş birer berceste âh,
Hufreler Mevlâ'dan inmiş en emin bir hâb-gâh.

Ey şebistân, ey adem, ey perde perde kibriyâ,
Sendedir ümmîdler: Senden doğar fecr-i bekà.
Her hacer-pâren okur bin şi'r-i lâhûtî-edâ;
Her neşîden rûhu eyler sermediyyet-âşinâ.
Ey semâvî hâk, benden bin selâm olsun sana.

*
* *

Sıkınca rûhumu ba'zen metâlibiyle hayât,
Olur yegâne mesîrem mahalle-i emvât.
Muhît-i velvele-dârında zindegânînin,
Ferâğ-ı dâimi yoktur hayât-ı sânînin.
Ne levs-i hırs ü mezellet zemîn-i pâkinde,
Ne hây ü hûy-i maîşet harîm-i hâkinde,
Bu kâinât-ı huzûrun fezâ-yı sâmitini
Görünce, ömr-i perîşânımın merâretini,
Velev bir ân için olsun atıp hayâlimden,
Uzaklaşır giderim mâsivâya artık ben.
Şu mâsivâ denilen kayd-ı ukde ber-ukde,
Kırılmadan olamaz rûh bir dem âsûde.
Fakat kırılmak için böyle bir zemîn ister...
Zemîn değil yalınız, kalb-i âhenîn ister!

Geçen sabâh idi Eyyûb'a doğru çıkmıştım.
Aşıp da sûrunu şehrin atınca birkaç adım,
Ufuk değişti, önümden çekildi eski cihan;
Göründü karşıda füshat-serâ-yı kabristan.
Fakat o bir koca deryâ-yı sermediyyet idi,

Ki her hazîre-i sengîni mevc-i müncemidi!
Kenarda durmayarak girdim en derin yerine,
Oturdum arkamı verdim de taşların birine.
Ridâ-yı samte bürünmüş bütün yesâr ü yemîn,
Huzûr içinde ağaçlar, sükûn içinde zemîn.
Bütün o yükselen emvâc, o bî-nihâye deniz,
Derin bir uykuya dalmıştı, her taraf sessiz.
Yavaş yavaş açılıp perde-i likà-yı muhit;
Harîm-i rûhumu doldurdu kibriyâ-yı muhit.

Fakat bu beste-i lâhût nerden aksediyor,
Ki «Ellezî halâka'l-mevte ve'l-hayâte...» diyor? (1)
Nedir samîm-i sükûnette böyle bir feryâd?
Neşîde Hâlik'ın, ammâ kim eyliyor inşâd?
Zaman zamân ederek yükselen terâne hurûş,
Enîne başladı nâgâh kâinât-ı hamûş!
O serviler müteheyyic cemâ'at-i kübrâ
Kesildi... Her birisinden duyuldu aynı sadâ.
Mekàbir inledi, taşlar birer lisân oldu;
Kitâbeler de o taşlarla hem-zebân oldu.
Görünce zinde bütün mahşer-i heyûlâyı,
Mezâra rûh veren nefh-i pâk-i Mevlâ'yı,
Hayâle daldım; o füshat-serâ-yı dûrâ-dûr
Göründü dîde-i medhûşa bir cihân-ı nüşûr!
Kefen be-dûş-i bekà bî-nihâye ecsâdın,
O, dehri hîçe sayan, kârvân-ı ecdâdın
Akın akın geçerek pîşgâh-ı izzette,
-Muhît-i havf ü recâdan makàm-ı hayrette-

Kıyâm-ı aczini seyreyledim... Ne dehşetmiş
Sücûd-i hilkati görmek huzûr-i kudrette!

(1) *«O, ölümü ve hayâtı yarattı...»* Mülk (67) sûresinin ikinci âyetinin başı.

Bu herc ü merc-i kıyâmet-nümûna hâkim olan
Hatîb-i âlem-i ulvî nihâyet oldu iyan:
Gözüm, uzaktaki bir medfenin ayak ucuna
Çöküp ziyâret eden, bir çocukla bir kadına
İlişti. Sonra biraz yaklaşınca, iyden iyi
Tezâhür eyledi: Baktım, çocuk «Tebâreke»yi [1]
Kemâl-i vecd ile ezber tilâvet eylemede;
Yanında annesi gözyaşlarıyle dinlemede.
Zemîne ra'şe verirken neşâid-i melekût,
Ne manzaraydı İlâhî o makber-i mebhût?
Çocuk hayâta, o makber de mevte bir levha.
Tezâd-ı kudreti gör: Bak şu levh-i zî-rûha!

*
* *

Biraz geçince o sesler bütün hamûş oldu,
Deminki mahşer-i pür-cûş sâye-pûş oldu.
Çocuk kadınla beraber çekildi âlemine,
Gömüldü gitti mezarlık sükûn-i dâimine.

(1) Kur'an-ı Kerîm'in 67. sûresi olan Mülk sûresi. «Tebâreke» kelimesi ile başladığı için bu isimle anılır.

BAYRAM

Âfâk bütün hande, cihan başka cihandır;
Bayram ne kadar hoş, ne şetâretli zamandır!
Bayramda güler çehre-i ma'sûm-i sabâvet,
Ümmîd çocuk sûret-i sâfında iyandır.
Her cebhede bir nûr-i mücerred lemeânda;
Her dîdede bir rûh demâdem-cevelândır.
Âlâm-ı hayâtın iki kat büktüğü ecsâd
Feyzindeki te'sîr ile âsûde-revandır.
Ferdâ-yı sükûn-perveridir sâl-i cidâlin,
Nevmîd düşen kalbe ümîd-âver-i candır.
Heycâ-yı maîşetteki feryâd-ı mehîbin
Dünyâda biraz dindiği an varsa bu andır.
Subhunda bahârın şu sabâhat bulunur mu?
Bak çehre-i gabrâya: Nasıl şen, ne civandır!
Her sînede bir kalb-i meserret darabanda,
Her kalbde bir âlem-i eşvàk nihandır.
Raksân oluyor cünbüş-i dûşiyle anâsır,
Gûya ki bütün sadr-ı zemin pür-galeyandır.
Eşbâhı da cûşân ediyor feyz-i mübîni,
Yâ Rab bu nasıl rûh-i avâlim-sereyandır!
Bayramda gelir yâda ne hoş hâtıralar ki:
Bin ömre verilmez, o kadar kadri girandır.
Iydin bana dâim görünür levh-i kerîmi:
Mâzî-i tufûliyyetimin yâd-ı besîmi.

*
* *

Birinci gün hava bir parça nâ-müsâiddi;
İkinci gün açılıp, sonra pek güzel gitti.
Dedim ki: «Fâtih'e çıksam yavaşça, bir yanda
Durup o âlemi seyreylesem de meydanda,
Ziyâret etsem ehibbâyı sonradan... Hoş olur.
Bütün gün evde oturmak ne olsa pek boştur.»

Bu ârzû-yi tenezzüh gelince, artık ben
Durur muyum? Ne gezer! Fırladım hemen evden.

Gelin de bayramı Fâtih'te seyredin, zîrâ
Hayâle, hâtıra sığmaz o herc ü merc-i safâ,
Kucakta gezdirilen bir karış çocuklardan
Tutun da, tâ dedemiz demlerinden arta kalan,
Asırlar ölçüsü boy boy asâlı nesle kadar,
Büyük küçük bütün efrâd-ı belde, hepsi de, var!
Adım başında kurulmuş beşik salıncaklar,
İçinde darbuka, deflerle zilli şakşaklar.
Biraz gidin: Kocaman bir çadır... Önünde bütün,
Çoluk çocuk birer onluk verip de girmek için
Nöbetle bekleşiyorlar. Aceb içinde ne var?
«Caponya'dan gelen, insan suratlı bir canavar!» (1)
Geçin: Sırayla çadırlar. Önünde her birinin
Diyor: «Kuzum, girecek varsa, durmasın girsin.»
Bağırmadan sesi bitmiş ayaklı bir i'lân.
«Alın gözüm, buna derler...» sadâsı her yandan.
Alettirikçilerin keyfi pek yolunda hele:
Gelen yapışmada bir mutlaka o saplı tele.
Terâzilerden adam eksik olmuyor; birisi
İnince binmede artık onun da hemşerisi:
«Hak okka çünkü bu kantar... Firenk icâdı gıram
Değil! Diremleri dört yüz, hesapta şaşmaz adam.»
— Muhallebim ne de kaymak!
— Şifâlıdır ma'cûn!
Simid mi istedin ağ?
— Yokmuş onluğum, dursun.
O başta: Kuskunu kopmuş eyerli düldüller,
Bu başta: Paldımı düşmüş semerli bülbüller!
Baloncular, hacıyatmazcılar, fırıldaklar,
Horoz şekerleri, civ civ öten oyuncaklar;

(1) Caponya (Japonya), alettirikçi (elektrikçi), hemşeri (hemşehri), direm (dirhem) ve ağ (ağa) gibi kelimeler, halk telâffuzuyla alınmışlardır.

Sağında atlıkarınca, solunda tahtırevan;
Önünde bir sürü çekçek, tepende çiftekolan.
Öbek öbek yere çökmüş kömür çeken develer...
Ferâğ-ı bâl ile birden geviş getirmedeler.
Koşan, gezen, oturan, mâniler düzüp çağıran,
Davullu zurnalı «dans!» eyleyen, coşup bağıran
Bu kâinât-ı sürûrun içinde gezdikçe,
Çocukların tarafındaydı en çok eğlence.
Güzelce süslenerek dest-i nâz-ı mâderle,
Birer çiçek gibi nevvâr olan bebeklerle
Gelirdi safha-i mevvâc-ı ıyde başka hayât...
Bütün sürûr ü şetâretti gördüğüm harekât.
Onar parayla biraz sallanırdılar... Derken,
Dururdu «Yandı!» sadâsıyle türküler birden.
— Ayol, demin daha yanmıştı â! Herif sen de...
— Peki kızım, azıcık fazla sallarım ben de.

«Deniz dalgasız olmaz,
Gönül sevdâsız olmaz,
Yâri güzel olanın
Başı belâsız olmaz!
Haydindi mini mini mâşallah
Kavuşuruz inşallah...»

Fakat bu levha-i handâna karşı, pek yaşlı
Bir ihtiyar kadının koltuğunda, gür kaşlı,
Uzunca saçlı güzel bir kız ağlayıp duruyor.
Gelen geçen, bu niçin ağlıyor? diyor, soruyor.
— Yetim ayol... Bana evlâd belâsıdır bu acı.
Çocuk değil mi? «Salıncak!» diyor...
— Salıncakçı!
Kuzum, biraz bu da binsin... Ne var sevâbına say...
Yetim sevindirenin ömrü çok olur...
— Hay hay!
Hemen o kız da salıncakçının mürüvvetine,
Katıldı ağlamayan kızların şetâretine.

HASBİHÂL

Ey bülbül-i ter-zebân-ı irfan,
Dem-beste nevâlarınla vicdan.
Hem-safvet-i rûh olan o âvâz
Oldukça harîm-i canda dem-sâz,
Pâmâlim olur bütün avâlim;
Lâhûta kadar çıkar hayâlim.
Eşvâkıma dar gelir de eb'âd,
Eyler fikrim fezâlar îcâd!
Ey nûr-i mübîni Kibriyâ'nın,
Sînem olamaz mı âsümânın?
Gökler mi bütün karârgâhın?
Hiç yerlere uğramaz mı râhın?
Ey tâir-i nâz-ı sidre-pervâz,
Kalbimde olaydın âşiyan-sâz;
Bir başka terâne gûş ederdin,
Rûhum gibi sen de cûş ederdin.
Yâdımda duran neşâidinden
Dâim cezebât içindeyim ben.
Verdikçe derûna vecd o âheng,
Dünyâ nazarımda teng olur teng!
Âzâdesi büsbütün kuyûdun,
Bir şi'r-i semâ-zemin sürûdun!
Bir şi'r-i revan ki: Cûy-i cârî
Feyziyle bahâr-ı ömre sârî.
Bir nağme ki: Rûhtur, ledündür;
Kur'an gibi râsihîn içindir.
Bir nâle ki: Şevk-sûz-i idrâk
Havlinde nidâ-yı «mâ-arafnâk!» (1)
Ey şâir-i râzdân-ı mülhem,
Ben râzına olmasam da mahrem,
Hayrân-ı kemâlinim... Beyânın
Gûyâ ki hitâbıdır Hudâ'nın!

---

(1) «Bilemedik» demek olan bu ibâre ile *«Senin yüceliğini, gereğince bilemedik yâ Rabbi!»* ifâdesine işâret edilmektedir.

Ey subh-i ezel cebîn-i sâfı,
Envârının olmaz inkisâfı.
Yeldâ-yı adem cihânı alsa,
Eşbâh bütün zalâma dalsa,
Hâlâ görünür o rûhü'l-ervâh
Bir cevv-i münîr içinde sebbâh!
Ey safha-i vechi âyet-i nûr,
Cebhende meâl-i kevn mestûr;
Çeşminde ziyâ-yı sermediyyet;
Sönmez ebedî sirâc-ı kudret,
Lâhût ile âşinâ nigâhın,
Ecrâm şühûd-i intibâhın!
Her dem lemeân eder o merdüm,
Mihrâkı da zâhirât-ı encüm!

Her subh gelir nesîm-i dilcû
Dûşunda şemîm-i nâz-ı gîsû.
Eyler yeniden hevâ-yı dîdâr
Bir nefha ile beni hevâ-dâr!
Sevdâ kesilir bütün süveydâ,
Gûyâ açılır nikàb-ı Leylâ.
Kehvâre-i dilde nâim ümmîd
Eyler uyanıp figânı teşdîd.
Susturmak için o tıfl-ı zârı,
Kalkar ararım leyâl-i târı!

Ey leyl, vakàrının misâli,
Yâhud bana karşı infiâli!
Vaktâ ki eder revâk-ı deycûr
Altında yatan cihânı mahmûr,
Etrâfta kalmayınca bir ferd,
Hem-râhım olur hayâl-i şeb-gerd,
Kalkar, gezerim garîb ü tenhâ;
Bir yer bulurum sükûnet-ârâ.
Fevkimde semâ-yı encüm-âlûd;

Pîşimde ridâ-yı leyl-i memdûd;
Yâdımda neşâid-i kemâlin;
Karşımda hayâl-i yâl ü bâlin;
Âzâde kuyûd-i mâsivâdan,
Bî-gâile havftan, recâdan;
Bir bezm-i fütûh açar ki vicdan:
Lebrîz-i safâ-yı aşk olur can.
Tasvîr değil o zevki, hattâ
Mümkün olamaz tasavvur aslâ!
Yâ Rab o ne feyz-i cûş ber-cûş!
Yâ Rab o ne leyle-i ziyâ-pûş!
Yâ Rab o ne cilve cilve envâr!
Yâ Rab o ne lem'a lem'a dîdâr!
Yâ Rab o ne encümen, ne âlem!
Yâ Rab o ne mahfil-i muazzam!
Ey leyl, nehârın olmasaydı...
Ey neşve, humârın olmasaydı!
Bîdârın iken uyanmasaydım;
Dünya varmış inanmasaydım!

Ey yâr-i vefâ-güzîn-i cânım,
Verdiyse melâl dâstânım,
Mu'tâdın olan inâyetinle
Susturma bu rûh-i zârı, dinle!
Hep velvele-i hayât dinse,
Düşmez bu zavallı rûh, ye'se.
Olmazsa zemin, zaman müsâid;
Feryâdına âsüman müsâid!
Gönder bana sen de neyse derdin...
Yâdında mı bir zaman ne derdin?
Müstakbeli almayıp hayâle!
Gel biz dalalım bu hasbihâle!
Edvâr-ı hayât perde perde...
Allâh bilir ne var ilerde.

SELMÂ

«Hemşîrezâdemdir.
Dört yaşında öldü.»

«Bütün gün işte boğuştum, içim sıkıldı. Yeter!
Yarın da aynı mezâhimle uğraşıp duracak
Değil miyim? Bana öyleyse, şimdilik ister,
Ferâğ içinde düşünmek, vücûdu yormayarak.
Hayât, ceng-i maîşet; cihansa ma'rekedir;
Zaman zaman bu sükûnlar birer mütârekedir.»
Dedim, zemîne uzandım. Fakat huzûr o ne zor!
Dakîka sürmedi hattâ benim bu yaslanmam...
Bir eski komşu gelip: «Vâliden selâm ediyor,
Diyor ki: Hasta ağırlaştı, durmasın, akşam,
Hemen bizim eve gelsin» deyince davrandım,
O âşiyân-ı perîşâna doğru yollandım.

Sarıldı boynuma annem girince, ben içeri.
Diyordu ağlayarak: — Görme, Âkif'im, çocuğu!
Senin değil, yedi kat ellerin yanar ciğeri,
Ölüm döşekleri üstünde görse yavrucuğu.
Şükür, bugün azıcık farklıdır, diyorduk dün...
O pembe pembe yanaklar kireç kesildi bugün!

Filân hekim, dediler. Geldi, baktı, anlamadı.
Hayır, filân daha bir anlayışlıdır, dediler.
Meğer yalan yere çıkmış o sersemin de adı!
Bırak ki anlasalar var mı çâre hiç? Ne gezer!
Hekim ilâçları, oğlum, bütün tesellîdir.
İlâç yiyip iyi olmak, o bir tecellîdir.

Kesildi kardeşin artık yemekten, içmekten;
Lâkırdı dinlemiyor, kendini helâk ediyor.
O, hastadan daha şâyân-ı merhamet... Görsen...

Dedikçe «Anne, çocuktan ümîdi kes... Gidiyor!»
Telâş içinde kalıp büsbütün şaşırmadayım.
Eğer yetişmese imdâda yok mu komşu hanım...

— Görünmüyor, hani hemşîre nerdedir? Gelsin.
Benim sözüm ne kadar olsa başkadır, belki
Biraz bulurdu teselli...
— Nasıl da söylersin!
Lâkırdı kâr edecek kim? Duyar mı hiç beriki?
Kolay bir iş mi? Senin anne olduğun var mı?
Çocuk o halde iken anne sözden anlar mı?

Bu hem kaçıncı felâket? Beşinci! Yâ Rabbi,
Tamam beşinci seferdir ki kız ölüm görecek!
Bu son ümîdi de şâyed giderse dördü gibi,
Zavallı kendini vaktinden evvel öldürecek.
Çıkıp da gör hele bir kerre şimdi Selmâ'yı...
Ne hâle koydu felek, git de bak, o sîmâyı!

Sabahleyin dili, baktım, biraz ağırlaşıyor...
Melil melil bakıyor şimdi bülbül evlâdım!
Ne zâlim illet imiş: Bir çocukla uğraşıyor...
O olmasaydı da ben keşke hasta olsaydım.
Şikâyet olmasın amma tahammülüm bitti...
Günâha girmedeyim durmuşum da bak şimdi!

*
* *

Ne manzaraydı ki bir kuş kadar uçan o melek
Dururdu bî-hareket, kol kanad kımıldamıyor!
Gözünde nûr-i nazar titriyor hemen sönecek...
Dudakta nâtıka donmuş; kulak söz anlamıyor!
Türâb rengine girmiş cebîn-i sîmîni;
Ölüm merâreti duydum öpünce leblerini!

Başında annesi -mâtem tecessüm etmiş de
Kadın kıyâfeti almış gibi- durur mebhût;
Yanında komşu kadınlar hurûşa âmâde,
Eğerçi ortada dönmekte bir mehîb sükût.
Girince ben odadan hepsi kalktılar ayağa,
Kızıyla annesi mıhlıydılar fakat yatağa!

Dedim: Nedir bu senin yaptığın, düşünsene bir.
Bırak şu hastayı artık biraz da kendisine.
Ne çâre, hükm-i kader âkıbet zuhûra gelir,
Cenâze şekline girmekte böyle fâide ne?
Senin bu yaptığın Allâh'a karşı isyandır;
Asıl felâkete sabreyleyenler insandır...

Şu yolda başlayan âvâre bir talâkatle,
Devâm edip gidiyorum ben ictihâdımda...
Ne oldu, hastaya bir şey mi oldu, anlamadım...
O beht içindeki kızdan kemâl-i şiddetle,
Şu sayha koptu ki hâlâ enîni yâdımda:
«Ne taş yüreklisiniz... Âh gitti evlâdım!..»

MERHUM İBRÂHİM BEY

(İbrâhim Bey merhum ki tabâbet-i baytariye ulemâsındandır, hâk-i pâk-i Şark'ın yetiştirdiği nevâdir-i irfân ü fazîletin biridir. Merhumu yakından tanıyanlar dört sene evvelki fecîa-i irtihâlinin millet için ne elîm bir zıyâ', hükûmet için ne azîm bir hacâlet olduğunu teslimde tereddüt etmezler. Şark'ın, Garb'ın bedâyi'-i ilm ü fennini toplayıp hâfızasına doldurmuş; mahfûzâtını muhâkemâtıyle, meşhûdâtıyle şâyân-ı hayret bir sûrette tevsî' etmiş; Şark'ın her tarafını defeât ile dolaşmış; Garb'ın en medenî memâlikini görmüş gezmiş; elsine-i Şarkıyeyi edebiyâtıyle bilir; Fransız, Rus lisanlarını hakkıyle öğrenmiş olan bu büyük adam fıtraten mahviyyete âşık, iştihâra düşman olmasaydı, emînim ki, hükûmet-i sâbıkanın o sâbıkalı ricâli yüzünden gurebâ hastahânelerinde ölen, öyle bir hakîm-i zû-fünûnu tanımak için kàriîn-i kirâm benim gibi bir âcizin delâletine müftekır kalmazdı!)

Dönen muhît-i nigâhımda yâl ü bâlindir,
Bütün hayâlim o fevka'l-hayâl hâlindir.
Zalâm-ı hayrete düşmüş, batar çıkarken ümid,
Önünde rehber olan meş'alem hayâlindir.
Semâ-güzîn olarak gittin ey İlâhî nûr,
Peyinde şimdi ufuktan geçen zılâlindir.
Bu kâinât senin hâtıranla hep lebrîz:
Zemin, zaman bana yâd-âver-i cemâlindir.
Bütün cihâtta akseyleyen hemâlindir,
Esîr, sanki bir âyîne-i celâlindir!
Nücûm-i lâmia-zâ bârikàt-ı irfânın,
Leyâl, ihâta-i eşyâdaki kemâlindir.
Seher o nâsiyeden bir nişân-ı feyzâ-feyz,
Şafakta dalgalanan renk reng-i âlindir.
Ulüvv-i kâ'bını tasvîr eder nigâhımda
Semâ olanca vuzûhuyle bir misâlindir.
Cibâl, heykel-i sâhib-vakàr-ı azmindir,
Suhûr, hıffete düşman olan hısâlindir.
Bulut yemîn-i leâlî-nisâr-ı cûdundur,
Güneş müfekkire-i herdem-iştiâlindir.
Tulû', levha-i rengîn-i ibtisâmındır,

Gurûb, safha-i gamkîn-i infiâlindir.
Havâda mevcelenir sânihât-ı kudsiyyen,
Riyâh, rûhumu pür-cûş eden mekàlindir.
Çemende cilveler eyler bahâr-ı dîdârın,
Sabâ nüvîd-i ümîd-âver-i visâlindir.
Şitâ, peyinde hurûşan kıyâmet-i kübrâ,
Rebî', hâtıra-i şi'r-i lâ-yezâlindir.
Hülâsa, nazra-i im'ânımın önünde cihan
Senin sahîfe-i zâtın, senin meâlindir.

Senin hayâl-i sabîhin -ki bir zaman ey yâr,
Edince leyle-i rûhumda bin emel bîdâr;
Kıyâs ederdim açılmış sabâh-ı istikbâl-
Bugün bulutların altında eylemekte karâr!
Garîb, şâm-ı garîban kadar hazîn oluyor,
Nigâh-ı rikkatimin karşısında fecr-i bahâr.
Birer bürehne kadîd-i mehîbi andırıyor
Hayât hulle-i sebzinde cilveger eşcâr.
Bütün bu sâha-i hadrâ, bu nev-demîde çemen
Yeşil bir örtünün altında bir amîk mezâr!
Sımâh-ı cânıma bin uhrevî sadâ geliyor
Neşîdeler okuyorken gusûn-i terde hezâr.
Temevvüc eyleyerek gözlerinde jale-i nûr
Şükûfe-zârda gûyâ ki ağlıyor ezhâr.
Senin sahîfe-i zâtın, senin meâlin iken
Bütün cihân-ı bedâyi'de müncelî âsâr,
Samîm-i rûhumu pür-cûş ü bî-karâr ediyor
Bugün o sîne-i hilkatte inleyen eş'âr!
Muhît şimdi şebistân-ı iğtirâbındır:
Bugün uyanmıyor artık o nâzenîn eshâr!
Sen ey semâları işrâk eden ziyâ-yı ezel,
Bu hâkdânı bıraktın peyinde zulmet-zâr!
Gerildi bir ebedî perde beynimizde, senin
Açıldı pîş-i celâlinde âlem-i dîdâr.
Cihan cihan dolaşırsın fezâ-yı lâhûtu,
Nasıl ki yâd-ı hazînin gezer diyar diyar!

Hayât varsa senin sermedî hayâtındır,
Azâb, yoksa, bu fânî hayât-ı velveledâr.
Sükûnu nerde bulur âh kalb-i mehcûrum?
Derûn-i sînede bin herc ü merc-i dâim var!

Demek, görünmeyeceksin ilel-ebed bana sen,
Demek, uzaktasın ey yâr-ı mihriban benden!
Hayâta sen beni rabteylemiş iken, şimdi
Aceb nasıl yaşarım söyle âh sensiz ben?
«Günün birinde gelirsin de eski âlemler
Devâm eder yine birlikte öyle şâtır, şen...
Bu gîrûdâr-ı maîşetten el çeker, ararız
Seninle sîne-i uzlette gizli bir me'men...
Karışmayız şu cihânın nebûd ü bûduna hiç,
Nasıl ki bunca zamandır karışmadık zâten!
Uzakta aksede dursun o hây ü hûy-i mehîb...
Sükûn içinde biz ey dost, yek-revan, yek-ten,
Devâm eder gideriz her zamanki âhenge,
Döner muhîtimiz üstünde hep senin nağmen...
Beyân-ı ukde-güdâzınla mübhemât-ı şu'ûn
Yavaş yavaş açılıp bir vuzûh olur rûşen.
Verâ-yı perde-i kudrette gizlenen râzın
Önünde feyz-i beyânın açar da bin revzen,
İyân olur o zaman karşımızda âlem-i rûh,
Düşüp gider gözümüzden bütün kuyûd-i beden!
Birer terâne-i ilhâm olan neşâidini
Kemâl-i vecd ile tekrâr dinlerim...» derken,
Bugün emellerimin hepsi ser-nigûn oldu...
Meğerse olmayacakmış ne bir gelen, ne giden!
Meğer açılmayacakmış müebbeden artık
O perde perde hakàik, o ukdeler, o dehen!
Yazık ki yükselerek matla'ında etti karar
O lem'a lem'a sünûhat... Hem de pek erken!
Niçin gurûb ediverdin sen ey sitâre-i Şark,
Henüz kemâlini derk etmeden zavallı vatan?

Şu son zamanda zıyâ'ın kadar zıyâ'-ı elîm
İsâbet etmedi âfâk-ı Şark'a, İbrâhîm!
Eğerçi milletin ümmîd-gâh-ı ikbâli
Olan beş on büyük âdem, beş on vücûd-i kerîm
Birer birer heder olmuştu senden evvelce...
Senin peyinde fakat kaldı bin ümîd-i akîm!
Yarım asırda uyanmış çerâğ-ı feyze bakın:
Bir anda oldu sönüp perde-pûş-i hâk-i remîm!
Tasavvur eyleyemezdim ki ansızın dursun
Felâh-ı ümmet için çarpınan o kalb-i rahîm;
Tahayyül eyleyemezdim ki seyrden kalsın
Muhît-i Şark'ta cevlân eden o fikr-i hakîm.
Ridâ-yı hâke büründün sen ey sirâc-ı edeb,
Fakat o lem'a ki yâdımdadır... Zevâli adîm,
Durup mezârının üstünde ağladıkça sehâb;
Gelip başında enîn eyledikçe rûh-i nesîm;
İnip melâik-i rahmet cihân-ı bâlâdan,
Harîm-i kabrine ettikçe her zaman ta'zîm;
Bahâr vakti çiçeklerde yâd-ı enfâsın
Meşâm-ı câna duyurdukça bin lâtîf şemîm;
Döner hayâlimin en muhterem harîminde
Senin o tayf-ı lâtîfin ey âşinâ-yı kadîm!
Musâb olan yalınız âilen midir? Heyhât,
Bıraktın arkada binlerce hânümânı yetîm.
Olurdu dest-i tesellî-medâr-ı lûtfunla
Sirişk içinde yüzen çehreler bir anda besîm;
Ederdi cûd-i merâhim-nümûd-i feyyâzın
Hazâin olsa bütün ehl-i fâkaya taksîm.
O bir cihân-ı fezâildi, mahvolup gitti...
Nedir? Niçindir İlâhî bu inkılâb-ı azîm?

Ey yâd-ı güzîn-i ihtirâmı,
Rûhumda hayâtının devâmı;
Ey lem'a-i feyzinin tamâmı,
Subh-i ezelînin ihtişâmı;
Âmâline dar gelince nâsût,
İkbâline sîne açtı lâhût.

Bakmaz da bu dâr-ı ibtilâya,
Rûhun can atardı i'tilâya;
En sonra o nûr-i arş-pâye
Yükseldi civâr-ı Kibriyâ'ya...
Dem şimdi dem-i saâdetindir:
Ervâh, nedîm-i hazretindir.

Tevfîk olarak yolunda hem-râh,
Aştın şu fezâ-yı târı nâgâh;
Tâ fecr-i bekàda oldun âgâh...
Hâlâ gidiyorsun Allah Allah!
Pervâzına yok mudur tenâhî?
Ey tâir-i gülşen-i İlâhî!

Her gül dibi medfen-i hayâlin,
Her gonca kitâbe-i kemâlin;
Her yerde nihân olan cemâlin,
Her yerde iyân olan meâlin;
Bir yerde görünmüyorsun amma;
Her yerde bedâyi'in hüveydâ!

Ey sen ki harîm-i Hakk'a mahrem
Oldun da yabancın oldu âlem;
Yâd eyleyecek misin ki bilmem?
Dünyâ denilen bu sicn-i mâtem
Hâlâ bana dâr-ı imtihandır...
Kurtulmadım işte an bu andır!

Ey yâr-i azîz-i gam-küsârım,
Mahvoldu Hudâ bilir karârım,
Sarsıldı olanca ıstıbârım;
Bî-zâr peyinde rûh-i zârım!
Gittin, beni kimsesiz bıraktın,
Yaktın beni hasretinle yaktın!

AZİM

Sa'dî, o bizim Şark'ımızın rûh-i kemâli,
Bir ders-i hakîkat veriyor, işte meâli:

«Vaktiyle beş on kàfile sahrâya düzüldük;
Gündüz yürüdük hep, gece bir menzile geldik.
Çok geçmedi, baktım bir adam hâsir ü hâib
Koşmakta... Meğer eylemiş evlâdını gâib.
Bîçâre gidip haymelerin hepsine sormuş;
Bir taş bile görmüşse, hemen oğluna yormuş.
Âvâre peder, nerde bulursun onu! Derken...
Gördüm ki ciğer-pâresinin tutmuş elinden,
Lebrîz-i meserret geliyor bizlere doğru,
Taşmış da gözünden akıyor şimdi sürûru!
Yaklaştı şütürbâna nihâyet, dedi yekten:
«Evlâdımı buldum... Nasıl amma? Onu bilsen...
Karşımda ne görsem, o! Dedim geçmedim aslâ.
Aldatsa da tahmînimi binlerce heyûlâ,
Azmimde fütûr eylemedim, ye'si bıraktım...
Mâdâm ki dünyâdadır elbet bulacaktım...
Kumlarda yüzüp, zulmetin a'mâkına daldım;
Hep rûh kesildim... Ne boğuldum, ne bunaldım.
Tevfîk-i İlâhî edip en sonra inâyet,
Gördüm gözümün nûrunu karşımda nihâyet.»

İm'ân ile baksak oluyor işte nümâyan,
Sa'dî bize göstermede bir meslek-i irfan:
Bir gâye-i maksûda şitâb eyleyen âdem,
Tutmuşsa bidâyette eğer azmini muhkem,
Er geç bulacak sa'y ile dil-hâhını elbet.
Zîrâ bu şu'un-zâr-ı tecellîde, hakîkat,
Tevfîk, taharrîye, taharrî ona âşık;

Azmin de emel lâzımıdır, gayr-ı müfârık.
Olsun da emel azm ü taharrîye mukàrin;
Tevfîk zuhûr eylemesin sonra... Ne mümkin!
Ba'zen iki üç haybet olur rehzen-i ümmîd...
İnsan o zaman etmelidir azmini teşdîd.
Ye'sin sonu yoktur, ona bir kerre düşersen
Hüsrâna düşersin, çıkamazsın ebediyyen!
Mahkûm olarak ye'se şu bîçâre peder de,
Evlâdını şâyed o karanlık gecelerde,
Vaz geçmiş olaydı aramaktan, ne bulurdu?
Elbet biri candan, biri cânandan olurdu!

SEYFİ BABA

Geçen akşam eve geldim. Dediler:
— Seyfi Baba
Hastalanmış, yatıyormuş.
— Nesi varmış acaba?
— Bilmeyiz, oğlu haber verdi geçerken bu sabah.
— Keşki ben evde olaydım... Esef ettim, vah vah!
Bir fener yok mu, verin... Nerde sopam? Kız çabuk ol...
Gecikirsem kalırım beklemeyin... Zîrâ yol
Hem uzun, hem de bataktır...
— Daha a'lâ, kalınız:
Teyzeniz geldi, bu akşam, değiliz biz yalınız.

Sopa sağ elde, kırık camlı fener sol elde;
Boşanan yağmur iliklerde, çamur ta belde.
Hani, çoktan gömülen kaldırımın, hortlayarak,
«Gel!» diyen taşları kurtarmasa, insan batacak.
Saksağanlar gibi sektikçe birinden birine,
Boğuyordum müteveffâyı bütün âferine.
Sormayın derdimi, bitmez mi o taşlar, giderek,
Düştü artık bize göllerde pekâlâ yüzmek!
Yakamozlar saçarak her tarafından fenerim,
Çifte sandal, yüzüyorduk, o yüzer, ben yüzerim!
Çok mu yüzdük, bilemem, toprağı bulduk neyse;
Fenerim başladı etrâfını tek tük hisse.

Vâkıâ ben de yoruldum, o fakat pek yorgun...
Bakıyordum daha mahmurluğu üstünde onun:
Kâh olur, kör gibi çarpar sıvasız bir duvara;
Kâh olur, mürde şuâ'âtı düşer bir mezara;
Kâh bir sakfı çökük hânenin altında koşar;
Kâh bir ma'bed-i fersûdenin üstünden aşar;

Vakt olur pek sapa yerlerde, bakarsın, dolaşır;
Sonra en korkulu eşhâsa çekinmez sataşır;
Gecenin sütre-i yeldâsını çekmiş, üryan,
Sokulup bir saçağın altına gûyâ uyuyan
Hânüman yoksulu binlerce sefîlân-ı beşer;
Sesi dinmiş yuvalar, hâke serilmiş evler;
Kocasından boşanan bir sürü bîçâre karı;
O kopan râbıtanın, darmadağın, yavruları;
Zulmetin, yer yer, içinden kabaran mezbeleler;
Evi sırtında, sokaklarda gezen âileler!
Gece rehzen, sabah olmaz mı bakarsın, sâil!
Serserî, derbeder, âvâre, harâmî, kàtil...
Böyle kaç manzara gördüyse bizim kör kandil
Bana göstermeli bir kerre... Niçin? Belli değil!
Ya o bîçâre de rahmet suyu nûş eyleyerek,
Hatm-i enfâs edivermez mi hemen «cız!» diyerek?
O zaman sâmi'anın, lâmisenin sevkiyle
Yürüyen körlere döndüm, o ne dehşetti hele!
Sopam artık bana hem göz, hem ayak, hem eldi...
Ne yalan söyleyeyim kalbime haşyet geldi.

Hele yâ Rabbi şükür, karşıdan üç tâne fener
Geçiyor... Sapmayarak doğru yürürlerse eğer,
Giderim arkalarından... Yolu buldum zâten.
Yolu buldum, diyorum, gelmiş iken hâlâ ben!
İşte karşımda bizim yâr-i kadîmin yurdu.
Bakalım var mı ışık? Yoksa muhakkak uyudu.
Kapının orta yerinden ucu değnekli bir ip
Sarkıtılmış olacak, bir onu bulsam da çekip
Açıversem... İyi amma kapı zaten aralık...
Gâlibâ bir çıkan olmuş... Neme lâzım, artık,
Girerim ben diyerek kendimi attım içeri,
Ayağımdan çıkarıp lâstiği geçtim ileri.
Sağa döndüm, azıcık gitmeden üç beş basamak

Merdiven geldi ki zorcaydı biraz tırmanmak!
Sola döndüm, odanın eski şayak perdesini,
Aralarken kulağım duydu fakîrin sesini:

— Nerde kaldın? Beni hiç yoklamadın evlâdım!
Haklısın, bende kabâhat ki haber yollamadım.
Bilirim çoktur işin, sonra bizim yol pek uzun...
Hele dinlen azıcık, anlaşılan yorgunsun.
Bereket versin ateş koydu demin komşu kadın...
Üşüyorsan eşiver mangalı, eş eş de ısın.

Odanın loşluğu kasvet veriyor pek, baktım,
Şu fener yansa, deyip bir kutu kibrit çaktım.
Hele son kibriti tuttum da yakından yüzüne,
Sürme çekmiş gibi nûr indi mumun kör gözüne!
O zaman nîm açılıp perde-i zulmet, nâgâh,
Gördü bir sahne-i üryân-ı sefâlet ki nigâh,
Şâir olsam yine tasvîri olur bence muhâl:
O perîşanlığı derpîş edemez çünkü hayâl!

Çekerek dizlerinin üstüne bir eski aba,
Sürünüp mangala yaklaştı bizim Seyfi Baba.
— Ihlamur verdi demin komşu... Bulaydık şunu, bir...
— Sen otur, ben ararım...
— Olsa içerdik, iyidir...
Aha buldum, aramak istemez oğlum, gitme...
Ben de bir karnı geniş cezve geçirdim elime,
Başladım kaynatarak vermeye fincan fincan,
Azıcık geldi bizim ihtiyarın benzine kan.

— Şimdi anlat bakalım, neydi senin hastalığın?
Nezle oldun sanırım, çünkü bu kış pek salgın.
— Mehmed Ağ'nın evi akmış. Onu aktarmak için

Dama çıktım, soğuk aldım, oluyor on beş gün.
Ne işin var kiremitlerde a sersem desene!
İhtiyarlık mı nedir, şaşkınım oğlum bu sene.
Hadi aktarmayayım... Kim getirir ekmeğimi?
Oturup kör gibi, nâmerde el açmak iyi mi?
Kim kazanmazsa bu dünyâda bir ekmek parası:
Dostunun yüz karası; düşmanının maskarası!
Yoksa yetmiş beşi geçmiş bir adam iş yapamaz;
Ona ancak yapacak: Beş vakit abdestle namaz.
Hastalandım, bakacak kimseciğim yok; Osman
Gece gündüz koşuyor iş diye, bilmem ne zaman
Eli ekmek tutacak! İşte saat belki de üç [1]
Görüyorsun daha gelmez... Yalınızlık pek güç.
Ba'zı bir hafta geçer, uğrayan olmaz yanıma;
Kimsesizlik bu sefer tak dedi artık canıma!
— Seni bir terleteyim sımsıkı örtüp bu gece!
Açılırsın, sanırım, terlemiş olsan iyice.

İhtiyar terleyedursun gömülüp yorganına...
Atarak ben de geniş bir kebe mangal yanına,
Başladım uyku taharrîsine, lâkin ne gezer!
Sızmışım bir aralık neyse yorulmuş da meğer.
Ortalık açmış uyandım. Dedim, artık gideyim,
Önce amma şu fakîr âdemi memnûn edeyim.
Bir de baktım ki: Tek onluk bile yokmuş kesede;
Mühürüm boynunu bükmüş duruyormuş sâde!
O zaman koptu içimden şu tehassür ebedî:
Ya hamiyyetsiz olaydım, ya param olsa idi!

(1) Ezânî saatle, güneş battıktan üç saat sonra.

İNSAN

وتزعم انك جرم صغير
وفيك انطوي العالم الاكبر
امام علي (1)

Haberdâr olmamışsın kendi zâtından da hâlâ sen,
«Muhakkar bir vücûdum!» dersin ey insan, fakat bilsen...
Senin mâhiyyetin hattâ meleklerden de ulvîdir:
Avâlim sende pinhandır, cihanlar sende matvîdir:
Zeminlerden, semâlardan taşarken feyz-i Rabbânî,
Olur kalbin tecellî-zâr-ı nûrâ-nûr-i Yezdânî.
Musaggar cirmin amma gâye-i sun'-i İlâhîsin;
Bu haysiyyetle pâyânın bulunmaz, bî-tenâhîsin!
Edîb-i kudretin beytü'l-kasîd-i şi'ri olmuşsun;
Hakîm-i fıtratin bir anlaşılmaz sırrı olmuşsun.
Esîrindir tabîat, dest-i teshîrindedir eşya;
Senin ahkâmının münkàdıdır, mahkûmudur dünya.
Bulutlardan sevâik sayd eder irfân-ı çâlâkin;
Yerin altında ma'denler bulur nakkàd-ı idrâkin.
Denizler bisterindir, dalgalar gehvâre-i nâzın;
Nedir dağlar, semâ-peymâ senin şehbâl-i pervâzın!
Havâ, bir refref-i seyyâl-i hükmündür ki bir demde,
Olur dem-sâz-ı âvâzın bütün aktâr-ı âlemde.
Dayanmaz pîş-i ikdâmında mâni'ler müzâhimler;
Kaçar, sen rezm-gâh-ı azme girdikçe muhâcimler.
Karanlıklarda gezsen, şeb-çerâğın fikr-i hikmettir,
Ki her işrâkı bir sönmez ziyâ-yı sermediyyettir;
Susuz çöllerde kalsan, bedrekan ilhâm-ı sa'yindir,
Ki her hatvende eyler sâye-küster vâhalar zâhir.
Ne zindanlar olur hâil, ne menfâlar, ne makteller...
Yürürsün sedd-i râhın olsa hattâ âhenîn eller.
Yıkar bârû-yi istibdâdı bir âsûde tedbîrin;
Semâlardan inen te'yîdisin gûyâ ki takdîrin!

---

(1) Hazret-i Ali'nin bir beyti: «Ve tez'umu enneke cirmun sagîrun/Ve fîke'ntave'l-âlemu'l-ekber.» Mânâsı: *«Ey insan! Sen kendinin küçük bir cisim olduğunu sanırsın. Ama bütün âlem senin içine sığdırılıp gizlenmiştir.»*

Teharrîden usanmazsın, teâlîden teâlîye
Atıldıkça, atılsam şimdi, dersin, başka âtîye!
Senin en şanlı eyyâmında, en mes'ûd hâlinde,
Bir istikbâl-i dûra-dûr vardır hep hayâlinde.
O istikbâledir şevkin, odur ma'şûk-i vicdânın,
O kudsî neşvenin şeydâ-yı bî-ârâmıdır cânın.
O şevkin dâim ilcâsıyle seyrin ıztırârîdir;
Terakkî meyli artık fıtratında rûh-i sârîdir!
Bütün esrâr-ı hilkatten haberdâr olmak istersin,
Bu gaybistân-ı hîçâ-hîçten kurtulmak istersin!
Meâdın, mebdein, hâlin ki üç müdhiş muammâdır...
Durur edvâr-ı müstakbel gibi karşında hep hâzır.
Koşarsın bunların sevdâ-yı idrâkiyle durmazsın,
Hakîkatten velev bir şemme duymazsan oturmazsın.
Serâir perde-pûş-i zulmet olsun varsın isterse...
Düşürmez düştüğün yeldâ-yı hirman rûhunu ye'se:
Emel, meş'al-keşin, bir reh-nümâ hem-râhın olmuşken,
Tehâşî eylemezsin sîne-i deycûra girmekten.
Gelip bir gün tecellî etse mâhiyyât-ı masnûât,
Teharrîden geçer, bir dem karâr eyler misin? Heyhât!
Tutar mâhiyyet-i Sânî', o en heybetli mâhiyyet
Olur âteş-zen-i ârâmın, artık durma cevlân et!
Tevakkuf yok seninçün, daimî bir seyre tâbi'sin...
Ne zîrâ hâle râzîsin; ne müstakbelle kàni'sin!
Dururken böyle bî-pâyan terakkî-zâr karşında;
Nasıl dersin ya «Pek mahdûd bir cirmim» tutarsın da?
Meleklerden büyük, hem çok büyük tebcîle mazharsin:
Tekâlîfin emânet-gâhısın, bir başka cevhersin!
Hayâtın eksik olmazken ağır bin bârı arkandan;
Ölümler, korkular savlet ederken hepsi bir yandan;
Şedâid iktihâm etmekte müdhiş bir mekânetle,
Yolundan kalmayıp dâim gidersin... Hem ne sür'atle!
Senin bir nüsha-i kübrâ-yı hilkat olduğun elbet,
Tecellî etti artık; dur, düşün öyleyse bir hükmet:
Nasıl olmak gerektir şimdi ef'âlin ki, hem-pâyen
Behâim olmasın, kadrin melâikten muazzezken?

KÖR NEYZEN

Elinde, nevha-i mâtem kadar acıklı sadâ
Veren, bir eski kamış; koltuğunda bir yedici;
Şu kör dilenci, bakardım, olunca nâle-serâ,
Durup da merhameten dinleyen gelip gidici,
Önünde boynunu bükmüş zavallı keşkülüne,
Atardı beş para, onluk değilse bâri yine.

Kırık sazıyla ederken zaman zaman feryâd,
Gelirdi gûşuna onlukların tanîniyle
Birer nevâ-yı beşâret, birer peyâm-ı vedâd;
Birer sadâ ki: Neyin sîne-çâk enîniyle
Karışmayıp, yalınız dem tutardı sanki ona!
Bu ses, bu manzara gâyet hazin gelirdi bana.

Muhîti hep mütevâlî leyâl-i dûrâ-dûr...
Sabâh yok onun âfâk-ı târ-ı ömrü için!
Yüzünde hande-i ümmîdi andırır bir nûr
Görülmüyor! O mükedder, elîm çehre bütün
Kesîf bir bulut altında perde-pûş-i melâl...
Geçen zamânı karanlık, karanlık istikbâl!

Nasıl hakîkat-i yeldâ? Hayâtı git ona sor:
Bulur nazarları dünyâyı perde perde zalâm!
Belâyı görmüyor amma bütün belâ görüyor,
Bu kâinat-ı sefâlette eyledikçe devâm.
Arar bulunduğu yeldâ-yı bî-tenâhîde
Zavallı bir çıkacak yol sabâh-ı ümmîde!

Görür şedâid-i eyyâma karşı dûşunda,
Siper vazîfesini lîme lîme bir abacık.
Fakat o sütre-i bîtâbı her hurûşunda,

Açar da dest-i inâdıyle rûzgâr; artık,
Körün sakındığı üryan vücûdu meydâna
Çıkar, göğüs gerer emvâc-ı berf ü bârâna!

Geçende çarşı içinden çıkınca baktım ki:
Çamurlu taşlara yaslanmış inliyor sâil.
Hasırdı şiltesi altında hem de pek eski,
Şadırvan olmasa üstünde yoktu bir hâil.
Duyulmuyordu uzaktan neyin de şimdi sesi,
Yakından ancak işittim o vâpesin nefesi!

O kendi kendine üfler mi yoksa inler mi?
Ne dinleyen, ne duran var... Bakıp geçer herkes.
Mezardan akseden âvâzı kimse dinler mi?
Zavallı, ölmene bak, nâle-i tezallümü kes!
Fakat durun... Yine keşkülde bir tanîn-i medîd
Duyuldu... Âh ne nâzendedir sürûd-i ümîd!

Şadırvanın, körü altında saklayan, saçağı
Delinmemiş mi? Buluttan coşup gelen yağmur,
O sakbeden uzanıp bir sicim gibi aşağı,
Zavallı keşkülü baktım yavaşça kamçılıyor.
Duyunca kör, bunu bir cûş-i merhamet sandı,
Uzandı keşküle, heyhât, işte aldandı:
Morarmış elleri boş çıktı, sâde ıslandı!

ACEM ŞÂHI (*)

بمردي كه ملك سراسر زمين
نيرزد كه خوني چكد بر زمين

سعدي (1)

Gürz-i girân-ı zulmünü ey kanlı nâsiye;
Eyvân-ı zer-cidârına as ziynetin diye!
Al kanlı bir kefenle donat hayme-gâhını,
Canlarla yak meşâil-i mâtem-penâhını!
Makberlerin hufeyre-i muzlim-dehanları,
Dendân-ı gayz u kahra şebîh üstühanları
Yâd eylesin mezâlimini tâ ebed senin,
Ey cebhesi kitâbesi bin kanlı medfenin!
Ey bir hayâle tuhfe kılan bin hakîkati,
Ey âhenîn eliyle kazıp kabr-i milleti,
Nûr-i hayât ufuklarını herc ü merc eden,
Leylin şedîd zulmetini rûha mezc eden!
Envâr-ı mihr-i fikri sen ey hâksâr eden,
Meyyitlerin izâmı gibi târumâr eden!
Ey hâdimi serâçe-i mâtem-feşanların!
Rahş-ı akûr-i zulmüne pâmâl olanların
Gül-gonce-i mezârı mıdır tâc-ı devletin?
Tutmuşsa da avâlim-i efkârı şöhretin,
Zannetme ki hükûmetinin efseriyledir...
Sa'dî'lerin mezâr-ı çemen-ber-seriyledir.
Sa'dî'lerin mezârı, evet, bir avuç türâb...
Tahtınsa bir cihan ki senin âsüman-meâb!
Lâkin o kabre bence fedâ taht ü efserin...

(*) Bu mânzumeyi Midhat Cemâl ile beraber yazmıştık. Bu birinci parça onun, aşağıda gelecek ikinci parça benimdir.

(1) Şeyh Sa'dî'nin bir beyti: «Be-merdî ki mülk-i serâser zemîn/Niyerzed ki hûnî çeked ber zemîn.» Mânâsı: *«Bütün dünya mülkü, bir damla kanın yere dökülmesine değmez.»*

Makber-güzîn olup da sükût eyleyenlerin
Feryâd-ı vâpesînine değmez bu velvelen...
Mudhik gelir nigâh-ı temâşâma hâilen!
Bin mülkü, milleti yok eden pençe-i felek,
Bir şahsı şüphesiz ebedî kılmamak gerek.
Mâzî ki işte makbereler mâverâsıdır,
Milletlerin haziyre-i zâir-cüdâsıdır,
Atfeylesen nigâhını ka'r-ı zalâmına:
Milletlere gözün ilişir na'ş nâmına!
Dârâ'ların o nâsiye-i târumârını,
Ecdâdının izâmını, çökmüş mezârını
Pîş-i nigâh-i ibretine al da bir düşün...
Çoktur bu rütbe dağdağa bir kabza hâk için!
İklîmler alan o muazzam Napolyon'un
Bir hufredir kazandığı şey. İşte bak onun
En son serîri makbere-i mâtemîsidir,
Akreplerin nedîmi, yılanlar enîsidir!
Yer kalmamış sarây-ı muallâna bak utan:
Mâtem-sarâylarla dolu sâha-i vatan!
Emr-i cihan-mutâı bu dünyâyı râm eden
Eslâfının -bugün düşünürsen- değil iken
Toprak dolan dehenleri feryâda muktedir,
Hâlâ senin bu velvele-i nahvetin nedir?

ریاست بدست کسانی خطاست
که از دستشان دستها بر خداست

سعدی (1)

Bu müdhiş velvelen Îrân'ı dâim inletir sanma.
«Muzaffersin!» diyen sesler bütün hâindir, aldanma.
Zafer-yâb olduğun kimdir? Düşün bir kerre, millet mi?
Adâlet isteyen bir kavmi vurmak gâlibiyyet mi?
Nasîbin yok mudur bir parça olsun âdemiyyetten?
Nasıl aldırmıyorsun yükselen feryâda milletten?
Emîn ol bunca mazlûmun yüreklerden kopan âhı,
Tependen indirir, elbette birgün lâ'netu'llâhı!
Sığınmış olduğun şevket-sarây-ı zulmü pek muhkem
Hayâl etmektesin... Lâkin ne bârûlar, ne müstahkem
Penâh-ı bî-emanlar, heybet-i Kahhâr-ı Mutlak'la,
Kökünden devrilip bir anda yeksân oldu toprakla!
O, bir çok memleket vîran edip yaptırdığın eyvan
Harâb olmaz mı? Kabristâna dönmüşken bütün Îran?
Evet, Îrân'ı kabristâna döndürdün, helâk ettin;
Kefen yaptın girîbân-ı ümîdi çâk çâk ettin!
«Bütün dünyâ için bir damla kan çoktur» diyorlar, sen,
Şu ma'sûm ümmetin seller akıttın hûn-i pâkinden!
Yüzünden perde-i temkînî artık kaldırıp attın:
Ne mâhiyyet, nasıl fıtrattasın, dünyâya anlattın!
Livâü'l-hamd-i hürriyyet iken İslâm için gâyet,
Nedir pâmâl-i istibdâdın olmak öyle bir râyet?
Kazak celbeyleyip tâ Rusya'dan sâdâtı çiğnettin;
Yezîd'in rûhu şâd olsun... Emînim çünkü şâd ettin!
Şehâmet gösterip binlerce beytullâhı bastırdın;
Şecâat arz edip birçok ricâlullâhı astırdın!

(1) Şeyh Sa'di'nin bir beyti: «Riyâset be-dest-i kesânî hatâst/Ki ez destşân-ı desthâ ber Hudâst.» Mânâsı: *«Zâlimliğinden, halkın Allah'a sığındığı kimselerin, devletin başında kalmaları doğru değildir.»*

Ne Allah'tan hayâ ettin, ne Peygamber'den âr ettin:
Devirdin kâ'be-i ulyâ-yı dîni, hâk-sâr ettin!
Hamâset-perverân-ı kavmi tuttun bir bir öldürdün,
Umûmen Şark'ı ağlattın, umûmen Garb'ı güldürdün...
Hayır, hiçbir gülen yok, sızlıyor Garb'ın da vicdânı,
Görüp ecsâd-ı mazlûmîne meşher hâk-i Îrân'ı!
O Sa'dî'ler, o Hâfız'lar, o Firdevsî, o Râzî'ler,
Gazâlî'ler, o Kutbüddîn, o Sa'düddîn, o Kàdî'ler
Yetiştirmiş; o Örfî'nin, o birçok şems-i irfânın
Ziyâsından tenevvür eylemiş iklîmi dünyânın,
Bugün makhûr-i nâdânîsidir bir fırka haydûdun!
Nedir pinhân olan esrârı bilmem bunda Ma'bûd'un?
Hayır, Ma'bûd'a ircâında yoktur bunların ma'nâ:
Yataklık eylemez cânîye -hâşâ- bir zaman Mevlâ.
Şehâmet-perverâ, Şâhâ! Zaman, bî-dâdı kaldırmaz;
Hatâ etmektesin şâyed diyorsan «Kimse aldırmaz.»
Bu istibdâda artık bir nihâyet ver ki: İstikbâl
Karanlık derler amma işte pek meydanda: **İzmihlâl!**

İSTİBDÂD

Kardeşim Midhat Cemâl'e

Yıkıldın, gittin amma ey mülevves devr-i istibdâd,
Bıraktın milletin kalbinde çıkmaz bir mülevves yâd!
Diyor ecdâdımız makberlerinden: «Ey sefîl ahfâd,
Niçin binlerce ma'sûm öldürürken her gelen cellâd,
Hurûş etmezdi, mezbûhâne olsun, kimseden feryâd?

Otuz milyon ahâlî, üç şakînin böyle mahkûmu
Olup çeksin hükûmet nâmına bir bâr-ı meş'ûmu!
Utanmaz mıydınız bir, saysalar zâlimle mazlûmu?
Siz, ey insanlık isti'dâdının dünyâda mahrûmu,
Semâlardan da yüksek tuttunuz bir zıll-i mevhûmu!»

O birkaç hayme halkından cihangîrâne bir devlet
Çıkarmış, bir zaman dünyâyı lerzân eylemiş millet;
Zaman gelsin de görsün böyle dünyâlar kadar zillet,
Otuz üç yıl devâm etsin, başından gitmesin nekbet...
Bu bir ibrettir amma olmayaydık böyle biz ibret!

Semâ-peymâ iken râyâtımız tuttun zelîl ettin;
Mefâhir bekleyen âbâdan evlâdı hacîl ettin;
Ne 'âlî kavm idik; hayfâ ki sen geldin sefîl ettin;
Bütün ümmîd-i istikbâli artık müstahîl ettin;
Rezîl olduk... Sen ey kâbûs-i hûnî, sen rezîl ettin!

Hamiyyet gamz eden bir pâk alın her kimde gördünse,
«Bu bir cânî!» dedin sürdün, ya mahkûm eyledin hapse.
Müvekkel eyleyip câsûsu her vicdâna, her hisse,
Düşürdün milletin en kahraman evlâdını ye'se...
Ne mel'unsun ki rahmetler okuttun rûh-i İblîs'e!

Değil kâbusun artık, devr-i devlet intibâhındır.

Gel ey nâzende hürriyyet ki canlar ferş-i râhındır.
Emindir mevki'in: En pâk vicdanlar penâhındır.
Serâpâ mülk-i Osmânî müeyyed taht-gâhındır.
Serîr-ârâ-yı ikbâl ol ki: Bir millet sipâhındır.

*
* *

— Bir gün evvel —

Bizim mahalleye poyraz kışın da uğrayamaz;
Erir erir akarız semtimizde geldi mi yaz!
Bahârı görmeyiz amma lâtîf olur derler...
Çiçeklenirmiş ağaçlar,yeşillenirmiş yer.
Demek, şu arsada ot bitse nev-bahâr olacak...
Ne var gidip Yakacık'larda dem-güzâr olacak?
Füsûlü dörde çıkarmaz bizim sokaklarımız;
Kurak, çamur, iki mevsim tanır ayaklarımız!
Müneccimin, bereket versin, eski takvîmi
Haber verir bize, mevsim şehirde gelmiş mi?

Sıcak, ziyâde sıcak bir geceydi; baktım ki:
Oturmak evde ölümden beter, dedim: Belki,
Çıkar dışarda gezersem biraz nefeslenirim;
Epey de yorgunum amma gelince dinlenirim.
Bizim müsâmere meydânı Yayla tümseğidir;
Uzak çekerse de poyraz tutar, yazın iyidir.
Giyip ayağmı çıkarken sopam yetişti hele...
Emîn olup gidemem, çünkü, vermesek el ele.
Odur cihanda benim, varsa yoksa, mu'temedim;
Vakùr, hâtırı mer'î, vefâlı, çok denedim.
Bizim sokakları tahmîn için deyin ki: Kuyu!
Doğar şehirde güneş, yükselir minâre boyu,
İdâre kandili karşımda göz kıpar hâlâ;
Gurûb ikindiyi bulmaz, leyâl hep yeldâ!

Nasılsa bedrin o akşam nigâh-ı sîmîni,
Tarassud etmek için sanki evlerin içini;
Dikildi safha-i mînâda semt-i re'simize.
Tavansız evlere, yâ Rab, ne hoş bir âvîze!
Dur ey sirâc-ı ezel, gitme olduğun yerden:
Biraz şu sahne-i deycûru okşasın şu'len.
Şu'â-i muhriki altında, gündüzün, şemsin
Yanan alınlar için bir hayât olur lemsin...
Açıktı pencereler; sağlı sollu her evden
Gelirdi türlü sadâlar, acıklı, ba'zen şen.

— Bak anne, aydede bak bak!
— Aman da mâşallah
Değirmi tabla kadar var...
— Susundu Ayşe, günâh.
— İlâhi teyze tuhafsın, neden günâh olacak?
— Günâh dedim ya, bırak şimdi...
— Haydi sen de bunak!
— Bunak, munak deme billâhi çarparım elimi...
Aşifteler sizi... Âhir zaman tevekkeli mi!

Evin birinde nevâ-sâz bir güzel ûdî;
Birinde cezbe-fezâ bir sadâ-yı dâvûdî,
Tilâvet etmede Kur'an; gelip geçenlerse
Ayakta irkiliyor incizâb edip o sese.
Duyulmasın mı biraz sonra başka bir acı ses?
Aceb ne var? diyerek koştu önceden herkes;
Fakat gidenlere baktım ki kaldırıp tabanı,
Bucak bucak kaçıyor: Kaç bilir misin amanı!
Kısıldı karşıki evlerde mumların hepsi,
Kısıldı sanki bütün bir mahallenin nefesi!
Kesildi nağme-i Kur'an, kesildi nağme-i sâz;
Zaman zaman duyulan sâde bir rakîk âvâz.
Niçin kaçıştı ahâli, ne var ki yâ Rabbi?
Yavaş yavaş sokulur anlarım nedir sebebi.

Ne manzaraydı İlâhî o gördüğüm sahne!
Beş on herif yapışıp bir fakîrin ellerine,
Sürüklüyor; öteden bir kadın diyor:
— Bırakın!
Kocam ne yaptı? Nedir cürmü bî-günâh adamın?
Zavallının büyük evlâdı öldü askerde;
İkinci oğlu da sürgün Yemen'de bir yerde.
Acıklı, göğsü sakat koyverin, didiklemeyin;
Günâhtır etmeyin oğlum, ayıptır eylemeyin.
Efendi kim, o ne bilsin? Bilirse hem ne çıkar?
Kilercisiyle uzaktan biraz hısımlığı var.
Geçende komşuyu görmüş, demiş selâm söyle.
Demek alınmayacak Tanrı'nın selâmı bile!
Köpek sürür gibi insan sürüklenir mi ayol?
— Kadın, çekil döverim ha! Sokulma, haydi defol!
— Herif bırak, diyorum... Durdu işte bak nefesi.
— Ne dırlanıp duruyor? Susturun canım şu pisi!
Demez miyim size ben her zaman ki «dağdağasız»
Yapın? Eşek gibi siz hiç lâf anlamaz mısınız?
— Kadın, paşam, ne yaparsın?

Paşam mı? Nerde paşa?
Şu korkuluk gibi dimdik duran herif mi? Paşa!
Tasavvur et: İki arşın kazık kadar bir boy;
Getir de üstüne kalpaklı bir kemik kafa koy.
Ocak süpürgesi şeklinde bir sakal yaparak,
«Senin bu işte yüzün, al!» deyip o yüzsüze tak.
Ocak süpürgesi, lâkin süpürmüyor, yıkıyor;
Nedense bittiği yerden cenâzeler çıkıyor!
Budak delikleri tarzında aç da çifte oyuk,
Büyükçe bakla kadar alnının az altına sok.
Bilir misin çalı altında gizli inler olur:
Yılan sabah çıkar, akşam usulcacık sokulur;
Bıyık o kırda yetişmiş diken yemişli çalı;

Ağız da in gibi aslâ görünmüyor, kapalı.
Bu şekl-i mûhişi mümkünse bir düşün şöyle,
Paşam dedikleri u'cûbe işte aynıyle!
Belinde seyf-i «sadâkat», elinde bir kamçı,
Ferik nişanları altında gördüğüm umacı,
Ziyâ-yı bedr-i münîrin içinde, yâ Rabbi,
Dururdu sîne-i îmâna girmiş ukde gibi!
Semâ, zemin bütün envâr iken o pis gölge,
Cebîn-i pâkine leylin ne pâyidâr leke!

— Kuzum, nasıl paşasın, görmüyor musun? Kocamı
Sürükleyip duruyorlar...
— Defol kadın, adamı
Vurunca öldürürüm ha! Benim şakam yoktur.
— Çekil hanım, paşa lâf dinlemez; vurur mu, vurur.
Bilir misin onu! Şevket-meâb Efendimiz'in
Birinci bendesidir...
— Hay yetişmesin pampin!
— «Sürün!» demiş, ona Şevketli'nin irâdesi var.
— Sürüm sürüm sürünün tez zamanda alçaklar!
Ya sen, zebâni kıyâfetli, gulyabâni paşa,
İlâhi yumru başın bir geleydi sivri taşa!
Yılan bakışlı şebek, bir bakın şunun gözüne!
Kazık boyundan utan... Tû! Herif senin yüzüne!
Sakın mahallede erkek bırakmayın, götürün.
Sayıyla vermediler, öyle, posta posta sürün!
Bakın şu hayduda; durmuş yıkın diyor evimi!
Torunlarım ya herif, aç kalıp dilensin mi?
Mahallemizde de çıt yok, ne oldu komşulara?
Susup da kurtulacak sanki hepsi aklısıra.
Ayol, yarın da sizin hânümânınız sönecek...
Ne var sıçan gibi evlerde şimdiden sinecek?
Yazık sizin gibi erkeklerin kıyâfetine...
— Yetişti yaygaran artık... Çekil kadın evine!

Atın şu kaltağı gitsin, tıkın hemen içeri.
— Paşam, bayıldı kadın.
— Anlamam o hîleleri.
Demek ki bekleyelim gelsin âlemin keyfi...
Saat üç oldu, geciktik, omuzlayın herifi.

Refîk-i ömrü giderken cenâze hâlinde,
Serildi, kaldı kadın âşiyân-ı lâlinde.
Benim de bitti nihâyet tahammülüm, tâbım;
Boşandı seyl-i dümû'um, boşandı a'sâbım.
Utandım ağlayarak, ağladım utanmayarak!
Diyordu sanki o bîçâre karşıdan:
— Alçak,
Demin gerekti hamiyyet! Hem ağlamak ne demek?
Figân ederse kadın, susturur koşup erkek.

Eve döndüm, bütün o fâcialar
Geldi karşımda durdu subha kadar.
Döndü dîdemde bin hayâl-i elîm!
Öttü beynimde bin figân-ı yetîm.
Ağlasın inlesin de bir mazlûm,
Olayım seyre sâde ben mahkûm!
Yalınız ben miyim fakat câni?
Kim çıkıp «Yapmayın!» demişti, hani?
Sustu herkes duyunca feryâdı,
Kimsecikler yerinden oynamadı.
Sesi hattâ kısıldı Kur'ân'ın,
Sustu gûyâ sadâsı Mevlâ'nın!
Sus! O susmaz: Nidâ-yı tehdîdi,
Dinle bak nerden in'ikâs etti:
Arnavutluk'ta gürleyen toplar
Geliyor işte Pâyitaht'a kadar!

HÜRRİYET

— İki gün sonra —

Beyaz entârisiyle kar gibi kız,
Sanki Cennet'ten inme zâde-i hûr;
Ya seher-pâredir ki perrandır
Dûş-i nâzında bir sehâbe-i nûr.
Kuşanıp bir nitâk-ı hürriyyet
Geziyor hâk-dânı dûrâ-dûr!
Hâle-dâr eyleyince bedri şafak
Bu kadar dil-nişîn olur ancak.

Ya şu oğlan şu tostopaç afacan
Ki fezâlar gelir sürûruna dar;
Taşıyor sanki sığmıyor kabına...
Kendisinden büyük de bayrağı var!
Geçti mâzî denen o devr-i melâl,
Haydi feth et: Senindir istikbâl.

Koşuyor el ele vermiş iki kardeş; birinin
Yaşı beş yoksa da, var altı kadar dîgerinin.
Bakıyor arkalarından dayanıp değneğine
Hayli düşkün bir adam:
— Kız o ne? Düştün mü yine!
Sana bin kerre dedim koşma, yavaş git, yaramaz!
Haydi kalk ağlama... Söz dinlesen olmaz mı biraz?
Silkiver üstünü Ahmed, bakıver ağlamasın.
— Ağlamam ağbaba...
— Artık yetişir, oynamayın.

Söktü baktım ki hemen bir alay etfâl öteden,
O nasıl mevkib-i şâdî, o ne âlem, görsen!

Her çocuk bir kocaman bayrak edinmiş, geliyor;
«Yaşasın!» sesleri eflâke kadar yükseliyor.
Görerek yapma değil hem, ne tabî'î etvâr!
Şu yumurcaklara bak: Sanki ezelden ahrâr!
— Bağırın haydi çocuklar...
— Yaşasın hürriyyet!

Derken alkış geliyor; sonra da nevbet nevbet,
Ya Vatan Şarkısı, yâhud ona benzer bir şey
Okunup her köşe çın çın ötüyor... Hey gidi hey!
Bir mezarlık gibi dalgın yatıyorken daha dün,
Şu sokaklarda bugün dalgalanan rûhu görün!
— Biz de gitsek azıcık, ağbaba, olmaz mı?
— Gidin.
Çok koşup terlemeyin ha! Amanın dikkat edin.

İki kardeş dalarak lücce-i etfâle hemen,
İki dürdâne-i ismet gibi yüzmekte iken;
Bakarak arkalarından bu güzel yavruların;
Döndü birdenbire sîmâsı duran ihtiyarın.
Ne için ağladı? Bilmem. Şunu duydum yalınız:
— Âh bir kerre gelip görse Yemen'den babanız!..

KOCAKARI İLE ÖMER

Üstâd-ı necîbim Ali Ekrem Bey'e

Yok ya Abbâs'ı bilmeyen, kimdi?...
O sahâbîyi dinleyin şimdi:

«Bir karanlık geceydi pek de ayaz...»
İbni Hattâb'ı görmek üzre biraz,
Çıktım evden ki yollar ıpıssız.
Yolcu bir benmişim meğer yalnız!
Aradan geçmemişti çok da zaman,
Az ilerden yavaşça oldu iyan,
Zulmetin sînesinde ukde gibi,
Ansızın bir müheykel a'râbî!
Bembeyaz bir ridâ içinde garîb,
Geliyor muttasıl mehîb mehîb.
Ben sokuldum, o geldi, yaklaştık;
Durmadan karşıdan selâmlaştık.
Düşünürken selâm alan sesini,
O heyûlâ uzandı tuttu beni:
Bir de baktım, Ömer değil mi imiş!
— Yâ Ömer! Böyle geç zaman, bu ne iş?
— Şu mahallâtı devre çıkmıştım.
Gel beraber, benimle, üç beş adım.

*
* *

Ne sadâ var, ne bir yürür bîdâr;
Uhrevî bir sükûn içinde civâr.
Ömer olmuş gezer, sıyânet-i Hak...
Şu yatan beldenin huzûruna bak!
O semâlar kadar yücelmiş alın,
Çakarak sînesinden âfâkın,
Bir zaman sönmeyen nigâhıyle,

Necm-i sâhirde sanki bir hâle!
Duruyor her evin önünde Ömer,
Dinliyor, bî-haber içerdekiler.
Geçmedik en harâb bir yapıyı.
Yokladık sağlı sollu her kapıyı.
Geldik artık Medîne hâricine;
Bir çadır gördü, durdu kaldı yine.

*
* *

Ocak başında oturmuş bir ihtiyarca kadın.
«Açız! Açız!» diye feryâd eden çocuklarının,
Karıştırıp duruyorken pişen nevâlesini;
Çıkardı yuttuğu yaşlarda çırpınan sesini:
— Durundu yavrularım, işte şimdicek pişecek...
Fakat ne hâl ise bir türlü pişmiyordu yemek!
Çocukların yeniden başlamıştı nâleleri...
Selâmı verdi Ömer, daldı âkıbet içeri.
Selâmı aldı kadın pek beşûş bir yüzle.
— Bu yavrular niçin, ey teyze, ağlıyor, söyle?
— Bugün ikinci gün, aç kaldılar...
— O halde, neden
Biraz yemek komuyorsun?
— Yemek mi? Çömleği sen,
Tirid mi zannediyorsun? İçinde sâde su var;
Çakıl taşıyla beraber bütün zaman kaynar!
Ne çâre! Belki susarlar, dedim. Ayıplamayın.
— Peki! Senin kocan, oğlun, ya kardeşin, ya dayın...
Tek erkeğin de mi yok?
— Hepsi öldü... Kimsem yok.
— Senin midir bu küçükler?
— Torunlarım.
— Ne de çok!
Adam Emîr'e gidip söylemez mi hâlini?
— Ah!
Emîr'e öyle mi? Kahretsin an-karîb Allah!

Yakında râyet-i ikbâli ser-nigûn olsun...
Ömer, belâsını dünyâda isterim bulsun!
— Ne yaptı, teyze, Ömer böyle inkisâr edecek?
— Ya ben yetîm avuturken, Emîr uyur mu gerek?
Raiyyetiz, ona bizler vedîatu'llâhız;
Gelip de bir aramak yok mu?
— Haklısın, yalnız,
Zavallının işi pek çok, zaman bulup gelemez;
Gidip de söylememişsen ne haldesin bilemez.
— Niçin hilâfeti vaktiyle eylemişti kabûl?
Sonunda böyle çürük özrü kim sayar makbûl?
Zavallının işi çokmuş!... Nedir, muhârebe mi?
İşitme sen de civârında inleyen elemi,
Medîne halkını üryan bırak, Mısır'da dolaş...
Gazâ! Gazâ! diye git soy cihânı, gel paylaş!

Çocukların bu sefer yükselince feryâdı,
Kadın tehevvürü artık cünûna vardırdı:
— Şu nevhalar ki çıkar tâ bulutların içine;
Ömer! Savâik-ı tel'în olur, iner tepene!
Yetîmin âhını yağmur duâsı zannetme!
O sayha ra'd-ı kazâdır ki gönderir ademe!
«Açız! Açız! Bize bir lokma olsun ekmek ver...»
«Susundu yavrularım, işte oldu, şimdi pişer!»
Gidip de söyleyeyim hâ?... Dilencilik yapamam!
Ömer de kim! Benim ondan kerîm adamdı babam.
Ölür de yüz suyu dökmem sizin halîfenize!...
Ömer vuruldu bu son sözle...
— Haklısın teyze!
Avut çocukları, ben şimdicek gider gelirim.

*
* *

Halîfe önde, bitik, suçlu, münfa'il, nâdim;
Ben arkasında, perîşan, çadırdan ayrıldık.

Sabâha karşı biraz başlamıştı aydınlık.
Köyün köpekleri ejder misâli saldırıyor,
Bırakmıyor bizi yoldan, fakat kim aldırıyor!
Medîne'nin dalarak münhanî sokaklarına;
Dönüp dönüp hele geldik zahîre anbarına.
Halîfe girdi açıp, ben de girdim emriyle.
Arandı her yeri bir mum yakıp ale'l-acele.
— Şu tek çuval unu gördün ya! Haydi yükle bana;
Bu testi yağ doludur, elverir o yük de sana.
Çuval Halîfe'de, yağ bende, çıktık anbardan;
Kilitleyip geri döndük deminki yollardan.
Mesâfe, baktım, uzun; yük yaman; Ömer yaralı;
Dedim ki:
— Ben götüreydim... Verir misin çuvalı?
— Hayır, yorulsa değil, ölse yardım etme sakın:
Vebâli kendine âiddir İbni Hattâb'ın.
Kadın ne söyledi, Abbas, işitmedin mi demin?
Yarın, huzûr-i İlâhî'de, kimseler, Ömer'in
Şerîk-i haybeti olmaz, bugünlük olsa bile;
Evet, hilâfeti yüklenmeyeydi vaktiyle.
Kenâr-ı Dicle'de bir kurt aşırsa bir koyunu,
Gelir de adl-i İlâhî sorar Ömer'den onu!
Bir ihtiyar karı bî-kes kalır, Ömer mes'ûl!
Yetîmi girye-i hüsrân alır, Ömer mes'ûl!
Bir âşiyân-ı sefâlet bakılmayıp göçse:
Ömer kalır yine altında, hiç değil kimse!
Zemîne gadr ile bir damla kan dökünce biri:
O damla bir koca girdâb olur boğar Ömer'i!
Ömer duyulmada her kalbin inkisârından;
Ömer koğulmada her mâtemin civârından!
Ömer halîfe iken başka kim çıkar mes'ûl?
Ömer ne yapsın, İlâhî, beşer zalûm ü cehûl!
Ömer'den isteniyor beklenen Muhammed'den...
Ömer! Ömer! Nasıl aldın bu bârı sırtına sen?

— Sen almasan acaba kim gelip de senden iyi,
İdâre eyleyecek düştüğün bu ma'rekeyi?
Evet, adâleti «mutlak» hayâl edersen eğer,
Ömer değil ya ne olsan bırak ki hepsi heder!
Beşer adâleti «mutlak» tahayyül eylerse,
Görür ümîdini mahkûm her zaman ye'se.
Sen ey Ömer, ne meleksin, ne bir emîr-i zalûm...
Fakat elinde ne var? Fıtraten beşer mazlûm!
Görür bürûc-i semânın bütün sitâreleri,
Zalâm içinde, yük altında inleyen Ömer'i!
Huzûr-i Hakk'a çıkarken bu unlu cebhenle,
Değil zemîni, getir şâhid âsümânı bile!
— Uzak mı yol? Daha çok var mı?
— Ancak üç beş adım.

Mecâli kalmamış artık zavallının... Baktım:
Olanca azmini cebr eyleyip, nefes nefese;
Yavaş yavaş yürüyor. Geldi bin belâ ne ise!
Sokuldu haymeye, indirdi arkasından unu:
— Bırak da testiyi yerleştirin kenâra şunu.
Hemen çakılları çömlekten indirip attı;
Uzandı testiye, yağ koydu, sonra un kattı.
Oturmak istedi, lâkin belâya bak ki: Ocak,
Hemen sönüp gidecek...
— Teyze, yok mu hiç yakacak?

Kadın getirdi beş on parça yaş diken Ömer'e;
Ömer de yakmak için büsbütün serildi yere.
Ocak tüter, Ömer üfler zefîr-i hârıyle;
Zemîni lihye-i beyzâ-yı târumârıyle,
Sücûd tavr-ı huşû'unda, muttasıl süpürür;
İçinde rûhu yanar, cebhesinde ter köpürür!
Döner muhît-i nigâhında tûde tûde duman;
Bulut geçer gibi necmin hıyât-ı nûrundan!

Ocak tutuştu, yemek pişti;
— Var mı teyze kabın?
Getir de indirelim...
— Var büyükçe bir kap alın.
Yemek sıcaktı, fakat kim durup da bekleyecek!
Ömer, çocuklara bir bir yedirdi üfleyerek.
Kesildi haymede mâtem, uyandı rûh-i sürûr;
Çocuklar oynaşıyorlar, kadın ferîh ü fahûr.
Ömer bu âlemi gördükçe gaşy içindeydi...
Dedim:
— Sabâh oluyor kalkalım...
— Evet, haydi!
Yarın Emâret'e gel teyze, öğleyin beni bul;
Emîr'e söyleriz, elbette hayr olur me'mûl.

*
* *

Yüzü gülmüştü teyzenin, baktık,
Biz de çıktık vedâ edip artık.
Hiç görünmeksizin gelip geçene,
Doğru indik Halîfe'nin evine.
«Şimdi nerdeyse gün doğar, kalıver»
Diye, koyvermiyordu, çünkü, Ömer.
Etti az sonra subh-i velveledâr
Uyuyan şehri kâmilen bîdâr.

Öğle geçmişti, çıktı geldi kadın.
— Gâlibâ teyze uykusuz kaldın!
İşte bağlanmak üzredir nafakan,
Alacaksın her ay gelip buradan.
Şimdi afveyledin, değil mi beni?
— Böyle göster fakat adâletini.

EZANLAR

«İhtilâf-ı metâli' sebebiyle küre
üzerinde ezansız zaman yoktur.» (1)

Zaman geçmez ki yüz binlerce kalbin vecd-i sekrânı,
Zeminden yükselip, göklerde vahdetzâr-ı Yezdân'ı,
Ararken, dehşet-âkîn etmesin bir sayha vicdânı.
Ne lâhûtî sadâ «Allâhu ekber!» sarsıyor cânı...
Bu bir gülbank-i Hak'tır, çok mudur inletse ekvânı?

Bu lâhûtî sadâ çıktıkça cûşa-cûş olup yerden,
İner esrâr-ı kudret kibriyâ tavrıyle göklerden.
Bütün âheng-i hilkat yâd ederken Hakk'ı ezberden,
Vicâhî feyz alır artık o nûru'n-nûr-i ezherden:
Hüveydâ şimdi cânandır seherden, şâm-ı esmerden!

Seher vaktinde mevcûdât, nûşîn hâb içindeyken,
Bu rûhânî nevâ âfâkı mevcâ-mevc edip birden;
Muhîtin kalb-i hâmûşunda başlar bir hazin şîven.
Bakarsın her taraf zulmet, fakat bir zulmet-i rûşen!
Semâ bîdâr, her yıldız Cemâlu'llâh'a bir revzen.

Maîşet kayd-ı can-fersâsının mahkûmu, bîzârı,
Bütün bîçâreler gündüz bu yâd-ı merhametkârı,
Duyar sermest olur görmüş kadar ferdâ-yı dîdârı!
O neşveyle, yorulmak şöyle dursun, en ağır bârı,
Sürükler görmeden, göstermeden yılgınlık âsârı.

Güneş mağrib-güzîn olmuş, semâ esmer, ufuk gülgûn;
Zaman durgun, zemin muğber, cihan dembeste, can mahzûn;

(1) *«Güneşin doğuş vaktindeki farklılıklar sebebiyle, dünya üzerinde ezansız zaman yoktur.»* Her an ezan okunmakta, bir mahaldeki ezanlar sona ererken, oranın batısındaki yerlerin ezanları okunmaya başlanmaktadır.

Garîblik rû-nümâ yer yer, sükûnet dembedem efzûn...
Bakarsın bir de gülbank-i İlâhî'den dolup gerdûn,
O tenhâyî-i sevdâvî olur Allâh ile meskûn!

İnip vaktâ ki leylin dest-i istîlâsı gabrâya,
Serer dünyâya zulmetten adem şeklinde bir sâye;
Nazar medhûş, müstağrak giderken zîr ü bâlâya,
Döner, «Allâhu ekber» cûşu yükseldikçe Mevlâ'ya,
O muzlim sîne-i hilkat tecellîzâr-ı Sînâ'ya!

Senin, dem geçmiyor, yâdınla lebrîz olmadan eb'âd;
Ne müdhiş saltanat yâ Rab, nasıl âsûde istibdâd!
O istibdâda hürmettir ezanlar, subhalar, evrâd...
Hayır, sen rûh-i rahmetsin, bu sesler senden ister dâd,
Verir miydin, eğer dâd etmesen, feryâda isti'dâd?

*
* *

Gunûde rûh-i tabîat samîm-i zulmette...
Sitâreler bile bâlâ-yı sermediyyette,
Yavaş yavaş uyumak istiyor yumup gözünü;
Seher semâların altında, açmıyor yüzünü.
Firâş-ı leylde dinmiş olan enîn-i hayat,
Ridâ-bedûş-i sükûnet önümde her safahat.
Görüp muhîtimi dalgın hamûş bir vecde,
O hâli ben de temâşâya daldım âsûde.
Nigâhı mest ediyorken bu levha-i mahmûr,
Ufukta yükselerek bir sadâ-yı dûrâ-dûr,
Yayıldı rûy-i zemînin o anda her yerine,
Sokuldu leyl-i ketûmun bütün serâirine.
Cihân-ı nâimi kaldırdı, bî-karâr etti,
Zalâm içinde ne âlemler âşikâr etti!
O yükselen sesi tekrîre başlayıp eb'âd,
Duyuldu sîne-i şebden medîd bir feryâd.

Semâya çıktı o feryâd, âh-ı ümmet olup!
Semâdan indi o feryâd, rûh-i rahmet olup!
Uzaktan andırıyorken, demin, heyûlâyı;
Semâ'hâne-i leylin birer küçük nâyı
Gibiydi şimdi hayâlimde her menâr-ı mehîb...
O taş yürekte bu sûzişli nağmeler ne garîb!
O nây-pârelerin sonra hepsi hem-dem olup,
Uyandı rûh-i sükûnette bir azîm âşûb.
Coşunca âlem-i câmidde sayha-i tehlîl,
Minâreler bana gelmişti sûr-i İsrâfîl:
Muhîte çekmiş iken dest-i şeb, ridâ-yı memât;
Uyandı karşıki evlerde lem'a lem'a hayât.
Uyandı sonra avâlim, uyandı rûh-i sabâh;
Uyandı hâb-ı ademden birer birer eşbâh;
Uyandı bende de bir şeb-çerâğ-ı zulmet-sûz,
Ki tâ ebed olacak feyz-i Hak'la sîne-firûz.
Tasavvur eylemem artık zevâl o meş'al için...
Meğer ki nûr-i İlâhî ufûl edip gitsin!

CÂNAN YURDU

Eyvâh, ıssız diyâr-ı dilber...
Her hatvesi bir mezâr-ı muğber!
Uçmuş da bakındığım terâne,
Kalmış sessiz bir âşiyâne.
Yer yer medfun durur emeller...
Gûyâ ki kıyâm-ı haşri bekler!
Yâ Rab! Niye böyle bir yığın hâk
Olmuş yatıyor o buk'a-i pâk?
Yâ Rab, ne için o lem'a nâbûd?
Yâ Rab, ne için bu sâye memdûd?
Yâ Rab, ne demek harîm-i cânan
Üstünde bu perde perde hicran?

Lâkin görünen kimin hayâli?
Cânan gibi tıpkı yâl ü bâli...
Gîsû-yi siyâh-ı târumârı,
Altında cebîn-i lem'a-dârı,
Zulmetler içinde subh-i mahmûr;
Yâ gözbebeğinde nazra-i nûr;
Yâ ebr-i bahâr içinde cevvâl
Bâran şeklinde dürr-i seyyâl;
Yâ sînede her zaman coşan yâd,
Yâ kayd-i bedende rûh-i âzâd.

Ey tayf-ı nigeh-firîbi yârın,
Olmaz mı bir ân için karârın?
Heyhât, serâb-ı şavka döndün...
Karşımda parıldamanla söndün!
Kimden sorayım ki nerde dilber?
Makber gibi samt içinde her yer.
Cânan! Cânan!... dedim, arandım...
«Bir aks-i nidâ» dedikçe, yandım!
Yâ Rab, niye hem sağır, hem ebkem,

Dağlar, dereler, bütün şu âlem?
Ey sevdiğimin sevimli yurdu,
Hâlin bana şimdi pek dokundu!
Aç sîneni; yâd-ı nükhetinden
Bir şemmeye kàilim bugün ben.
Bir vakt o şemîm-i nâz-perver
Tâ subha kadar yanımda bekler,
-Ümmîde verip bekà sabûhu-
Sermest-i safâ ederdi rûhu.
Heyhât o nesîm-i sâf şimdi
Nâzan nâzan semâya gitti.
Ey lâne-i târumâr söyle,
Cânan sana artık inmiyor mu?
Ey mâtem-i pâyidâr söyle,
Sâhandaki nevha dinmiyor mu?
Ey ebr-i semâ-güzîn-i seyyâr,
Yâdında mıdır o nazlı reftâr?
Ey darbe-i bâda karşı, ra'şân,
İnşâd-ı enîn eden nihâlân!
Bir şi'r-i revân olup da cânan,
Geçmez mi bu gölgeden hırâman?
Ey dilber-i mihriban, zuhûr et!
Ömrüm gibi ansızın mürûr et!
Yâ kalb-i fezâya bir hutûr et:
Âfâkımı lem'a lem'a nûr et.
Bin nevha-i cân içimde pür-cûş,
Geldim bu garîb yurda, medhûş.
Feryâdımı yok mu eyleyen gûş?
Yâ Rab, bu nasıl cihân-ı hâmûş:
Bir «yok!» diyecek sadâ da yokmuş!...

BİR MERSİYE

(Henüz, on dokuz, yirmi yaşlarında iken bu cihân-ı zulmete vedâ ederek, âlem-i nûrânûr-i dîdâra yükselen yâr-i cânım Hilmi hakkında)

Nihâyet oldu nazardan nihân o nûr-i mübîn,
Peyinde kaldı ufuklarda bir hayâl-i defîn!
Zevâl, o emr-i tabî'î kemâle derpeydir:
Fezâda yükselen encüm olur ufûle karîn;
Fakat bu necm-i emel sanki berk-ı hâtıf idi,
Ki birden etti gurûbuyla ufku leyl-âkîn.
Tenezzül etmedi nâsûta, döndü lâhûta;
Kemîne pâye-i iclâli oldu ılliyyîn.
Hayâli yâd-ı hazînimde, rûhu bâlâ-gerd,
Vücûdu bister-i makberde iğtirâb-güzîn...
Tehallül eyledi, gûyâ o nûr-i yekpâre,
Nigâh-ı bârika-bîn oldu bir de hârika-bîn!
Bir âsümân-ı celâlin muhîti oldukça,
Nazarda Arş ile yeksân olursa çok mu zemîn?
Kitâbe, seng-i mezârında hep kitâb-ı ledün;
Sirâc, fevk-ı serinde ziyâ-yı nûr-i yakîn.
Sütûnu merkadinin Hakk'a yükselen tehlîl;
Revâkı meşhedinin nâzilât-ı arş-ı berîn.
Zemîn-i hâkine ferrâş dest-i nâz-ı nesîm;
Fezâ-yı kabrine sâkî sehâb-ı nesr-âyîn.
Nücûm, türbesinin türbedâr-ı bîdârı;
Bahâr, lâhdine pûşîde sütre-i rengîn.
Açılmadan kuruyan gonce-i izârı için
Seherde nevha-i bülbül terâne-i Yâsîn!
Havâda mevcesidir şehper-i melâikenin,
Eden riyâh değildir bu servilikte enîn.
Leyâl o tayf-i lâtîfin harîm-i ismetidir;
Şafak ki hâtıra-i iğtirâbıdır, ne hazîn!

Bütün mekân, nazarımda o rûha nüzhet-gâh,
Eğerçi yükselerek oldu lâmekânda mekîn.

Ey aslına iltihâk eden nûr,
Sensin bana her tarafta manzûr;
Olsan da zılâl içinde mestûr,
Bir an değilim o lem'adan dûr:
Rûhumda ebed-karâr şu'len.

Mevvâc sabâhatin seherde,
Berk urmada nâsiyen kamerde;
Şeb sahn-ı harem-serâna perde.
Matvî evrâk-ı verd-i terde
Bir şemme kitâb-ı nükhetinden!

Nağmendir eden riyâhı tehzîz,
Senden bu nevâ-yı şûriş-engîz!
Tayfın beni eyliyor seher-hîz...
Ey hâtırasıyla rûh lebrîz,
İndimde bu kâinât hep sen!

Ey lem'a-i şu'le-i İlâhî,
Ey subh-i ebed karârgâhi.
Hiç bulmaya tâbişin tenâhî...
Envârına gelmesin tebâhî...
Bir böyle bekànı isterim ben.

Sönmez yanan ihtimâli yoktur,
Sönmek sözünün meâli yoktur...
Yok, nâre demem zevâli yoktur,
Nûrun fakat öyle hâli yoktur.
Olmaz ona hiç adem nişîmen.

Ey hâtırasıyle kaldığım yâr,
Artık aramızda bir cihan var!
Sen gökte safâ-güzîn-i dîdâr,
Ben yerde azâb içinde bîzâr!
Gûşumda bütün terâne şîven!

Şîven demi nây-i nağme-kârın,
Şîven cereyânı cûybârın,
Şîven sesi bâd-ı bî-karârın,
Şîven bana âh yâdigârın...
Sen gökleri hande-zâr ederken!

DİRVÂS

Derler ki: Ümeyye'den Hişâm'ın
Devrinde, yakınlarında Şâm'ın,
Üç yıl ekin olmamış kuraktan.
Can kaydına düşmüş artık urban.
Her hayme mezâr olup kapanmış:
Altında beş on kadîd uzanmış.
Bakmış ki meşâyih-i kabâil:
Sıyrılmayacak bu derd-i hâil;
Bir karyede toplanıp, demişler:
Durdukça helâkimiz mukarrer.
Mâdem ki şüyûhuyuz bu halkın,
Kalkın gidelim Hişâm'a, kalkın.
Bir duysa Halîfe'miz bu hâli;
Var merhamet etmek ihtimâli.
Hiç ak sakalıyla bir alay pîr,
Eyler de Emîr'e hâli tasvîr,
Görmez mi o, halkı rahme şâyan?
Sultansa da taş değil ya: İnsan!

Teklîfi kabûl eder bütün nâs;
Derler, yalınız: «Bulunsa Dirvâs.
Sinnen daha pek çocuktur amma
Olmaz o kadar talâkat aslâ.»

Vaktâ ki girer şüyûh Şâm'a,
Derhâl haber gider Hişâm'a:
Derler ki, beş on kabîle geldi.
Der: Gelsinler sarâya şimdi.
Birlikte çocuk dalar huzûra,
Evvelce duâ eder de sonra,
Hiç pervâsız girer kelâma...
Lâkin bu tuhaf gelir Hişâm'a;
Der: Sus a çocuk, büyük dururken,
Söz sâdır olur mu hiç küçükten?

Dirvâs o zaman kelâmı tekrâr
Teshîr ile der: «Nedir bu âzâr!
Mikyâsı mıdır zekâvetin sin?
Dirvâs'ı çocuk mu zannedersin?
Bir dinle de sonra gör çocuk mu?
İnsâf nedir o sizde yok mu?
Ben söyleyeyim de bir efendim,
Susturmak elindedir efendim.»

Dirvâs bakar Melik'te ses yok;
Mecliste değil ki ses, nefes yok;
Mu'tâdı olan talâkatıyle
Başlar söze eski şiddetiyle:

«Üç yıl mütemâdiyen kuraklar,
Emsâli görülmemiş sıcaklar,
Sâmânımızı kuruttu gitti;
Mezrûâtın umûmu bitti.
Binlerce çadır kapandı kaldı,
Çöl, mahşer-i mevt şekli aldı!
Şehrîleri besleyen kabâil,
Köy köy geziyor zelîl ü sâil!
Hâtemlere cûd eden o urban,
Nan-pâreye can verir bugün can!
Çıplakları giydiren de üryan,
Gömleksizdir zükûr ü nisvan!
Açlık ecelin zahîri oldu:
Baştan başa çöl cesedle doldu.
Her kûşede bin acıklı feryâd...
Yok bir yerden sadâ-yı imdâd.
Şubbân bütün ihtiyâra döndü!
Pîrân görsen, mezâra döndü!
Yok vâlidelerde süt ki: Tutsun,
Evlâdını emzirip uyutsun.
Zannım, bize münfail ki Mevlâ:
Bir bâdiye halkı yandı, hâlâ,

Bir damla su inmiyor semâdan,
Şebnem bile düşmüyor duâdan!
Binlerce duâya bir icâbet
Göstermedi bârgâh-ı rahmet.
Artık sana ilticâya geldik.
Reddetmez isen ricâya geldik:

Görmekteyiz ey Emîr-i âdil,
-İnkârı bunun değil ya kàbil-
Yok sendeki ihtişâma pâyân;
Bizlerse alay alay sefîlân!
Bir yanda demek ki fazla var çok;
Hayfâ ki öbür tarafta hiç yok.
Öyleyse biraz tevâzün ister.
Evvel beni dinle, sonra hak ver:
Nerden buldun bu ihtişâmı?
Halkın mı, senin mi, Hâlik'ın mı?
Allâh'ın ise eğer bu servet,
Bizler de onun kuluyken, elbet
Bir pay talebinde hakkımız var...
İnsâf olamaz bu hakkı inkâr.
Halkınsa şu bî-nihâyet emvâl;
Ver, etme hukûk-i gayrı pâmâl.
Yok; böyle de olmayıp da kendi
Mâlin ise -çünkü fazla- şimdi
Bî-vâyelere tasadduk eyle...
Dördüncüsü varsa haydi söyle!»

Mebhût ederek bu söz Hişâm'ı,
Huzzâra demiş: «Görün kelâmı!
Yok bende cevâb-ı redde kudret...
Hayret, bu civan-dehâya hayret!
Îcâb ediyor ki şimdi insâf:
Mes'ûlü hemen olunsun is'âf.»

MAHALLE KAHVESİ

Kardeşim Hüseyin Avni'ye

«Mahalle kahvesi!» Osmanlılar bilir ne demek?
Tasavvur etme sakın «Görmedim nedir?» diyecek.
Dilenci şekline girmiş bu sinsi cânîler,
Bu, gündüzün bile yol vermeyen, harâmîler,
Adımda bir, dikilir, azminin, gelir, önüne...
Zavallı yolcunun artık kıyar bütün gününe!
Evet, dilenci sanır seyr eden kıyâfetini;
Fakat bir onluğa âgûş açan sefâletini,
Görüp de rikkate şâyân, biraz sokulsa, hemen,
Vurur şikârını tâ kalbinin samîminden!
Mahalle kahvesi hâlâ niçin kapanmamalı?
Kapansın elverir artık bu perde pek kanlı!
Hayır, bu perde, bu Şark'ın bakılmayan yarası;
Bu, çehresindeki levsiyle yurda yüz karası;
Hayatımızda gediktir «gedikli» nâmıyle,
Açık durur koca bir kavmin ihtimâmıyle!
Sakın firengiye benzetmeyin fecâ'atini:
Bu karha milletin emmekte rûh-i gayretini.
Mahalle kahvesi Şark'ın harîm-i kàtilidir;
Tamam o eski batakhâneler mukàbilidir.
Zavallı ümmet-i merhûme ölmeden gömülür;
Söner bu hufrede idrâki, sonra kendi ölür...
Muhît-i levsine dolmuş ki öyle manzaralar:
Girince nûr-i nazar simsiyâh olur da çıkar!
Yatar zemîn-i sefîlinde en kesîf eşbâh,
Yüzer havâ-yı sakîlinde en habîs ervâh.
Dehân-ı lâ'nete benzer yarıklarıyla tavan,
Kusar içinde neler varsa hâtırâtından!
O hâtırâtı sakın sanmayın: Me'âlîdir;
Bütün rezâil-i târîhimizle mâlîdir.

Neden mefâhir-i eslâfa kahr edip, yalnız,
Mülevvesâtına mâzîmizin sarılmadayız?
Kış uykusunda mı geçmişti ömrü ecdâdın?
Hayır, o nesl-i necîbin, o şanlı evlâdın,
Damarlarında şehâmet yüzerdi kan yerine;
Yüreklerinde ölüm şevki vardı can yerine.
Fakat biz onlara âid ne varsa elde, yazık,
Birer birer yıkarak kahvehâneler yaptık!
Bütün heyâkil-i san'at yetiştiren Şark'ın,
Zemîn-i feyzi nasıl şûre-zâra döndü bakın!
Ne hastahânesi kalmış zavallı eslâfın,
Ne bir imâreti, bitmiş elinde ahlâfın.
Kanalların izi yok, köprüler harâb olmuş;
Sebillerin başı boş, çeşmeler serâb olmuş!
O kahraman babalardan doğan bu nesl-i cebîn
Ne gîrûdâr-ı maîşet bilir, ne kedd-i yemîn.
Azâb içinde kalır sa'yi görse rü'yâda!
Niçin yorulmalı zâten «ölümlü dünyâ»da?
Vücud emânet-i Hak, doğru, hem de cennetlik.
Bu kahveler gibi Cennet de müslimîne gedik!

«Hayât-ı âile» isminde bir ma'îşet var;
Sa'âdet ancak odur... dense hangimiz anlar?
Hayât-ı âile dünyâda en safâlı hayat,
Fakat o âlemi bizler tanır mıyız? Heyhat!
Sabahleyin dolaşıp bir kazanca hizmetle;
Evinde akşam otursan kemâl-i izzetle;
Karın, çocukların, annen, baban, kimin varsa,
Dolaşsalar, seni kat kat bu hâleler sarsa;
Sarây-ı cenneti yurdunda görsen olmaz mı?
İçinde his taşıyan kalb için bu zevk az mı?
Karın nedîme-i rûhun; çocukların rûhun;
Anan, baban birer âgûş-i ilticâ-yı masûn.

Sıkıldın öyle mi! Lâkin, biraz alışsan eğer,
Fezâ kadar sana vâsi' gelir bu dar çenber.
Ne var şu kahvede bilmem ki sığmıyorsun eve?
Gelin de bir bakalım... Buyrun işte bir kahve:

*
* *

Çamurlu bir kapı, üstünde bir değirmi delik;
Önünde tahta mı, toprak mı? Sorma, pis bir eşik.
Şu gördüğüm yer için her ne söylesen câiz;
Ahırla farkı: O yemliklidir, bu yemliksiz!
Zemîni yüz sene evvel döşenme malta imiş...
«İmiş»le söylüyorum. Çünkü anlamak uzun iş,
O bir karış kirin altında hangi ma'den var?
Tavan açık kuka renginde; sağlı sollu duvar,
Maun cilâsına batmış tütünle nargileden;
Duman ocak gibi çıkmakta çünkü her lüleden.
Dikilmiş ortaya boynundan üstü az koyu al,
Vücûdu kapkara, leylek bacaklı bir mangal.
Şu var ki bilmeyen insan görürse birden eğer,
«Balıkçılın kara saçtan yapılma heykeli!» der.
Kenarda, peykelerin alt başında bir kirli
Tomar sürükleniyor, bir yatak ki besbelli:
Çekilmiş üstüne yağmurluğumsu bir pırtı,
Zavallının, güveden, lîme lîme hep sırtı.
Kurur bu örtünün üstünde yağlı bir mendil;
Ki «bir tependen inersem!» diyen hasır zenbil;
Onun hizâsına gelmez mi, bir döner şöyle;
Sicimle kulpuna ilmikli çifte mestiyle!
Duvarda eski ocaklar kadar geniş bir oyuk,
İçinde camlı dolap var ya, raflarında ne yok!
Birinci katta sülük beslenen büyük kavanoz;
Onun yanında kan almak için beş on boynuz.
İkinci katta bütün kerpetenler, usturalar...
Demek ki kahveci hem diş tabîbi, hem perukâr!

İnanmadınsa değildir tereddüdün sırası;
Uzun lâkırdıya hâcet ne? İşte mosturası:
Çekerken etli kemiklerle ayrılıp çeneden,
Sonunda bir ipe, boy boy, onar onar, dizilen,
Şu kazma dişleri sen mahya belledinse, değil;
Birer mezâra işâret düşün ki her kandil!
Üçüncü katta durur sâde havlu bohçaları.
Sağında cam dolabın hücre hücre bitpazarı.
Duvarda türlü resimler: Alındı Çamlıbeli,
Kaçırmış Ayvaz'ı ağlar Köroğlu rahmetli!
Arap Üzengi'ye çalmış Şah İsmail gürzü;
Ağaçta bağlı duran kızda işte şimdi gözü.
Firaklıdır Kerem'in «Of!» der demez yanışı,
Fakat şu «Âh mine'l-aşk»a kim durur karşı?
Gelince Ezrakabânû denen acûze kadın,
Külüngü düşmüş elinden zavallı Ferhâd'ın!
Görür de böyle Rüfâî'yi: Elde kamçı yılan,
Beyaz bir arslana binmiş, durur mu hiç Dede Can?
Bakındı bak Hacı Bektâş'a: Deh demiş duvara!
Resim bitince gelir şüphesiz ki beyte sıra.
Birer birer oku mümkünse, sonra ma'nâ ver...
Hayır, hülâsası kâfi, yekûnu ömre sürer:
Bedâhaten kusulan herze-pâreler ki düşün,
Epey zaman daha lâzımdı herze olmak için!

Oturmadan içi yağ bağlamış bodur masanın,
Yayılmış üstüne birçok kâğıt ki, oynayanın,
Elinde yağlı meşin zanneder görünce adam.
Ya tavlanın kiri, kàbil değildir, anlatamam.
Harîta-vâri açılmış en orta yerde dama;
Beyaz mı taşları, yâhud siyah mı, hiç sorma!
Hutûtu: Gayr-i muayyen hudûdu memleketin:
Nazarda haylice idman gerek ki fark etsin!
Deliklerindeki pislik lebâleb olsa, yine,
Bakınca bunlara gâyet temiz kalır domine.

Delikli çekmece var ha! Demirbaş eşyadan;
Yanında bir de kulaksız tekir... Unutma aman!

— Asıldı bey koza!
— Besbelli, bak sırıttı aval;
— Bacak elinde mi?
— Kır, Hamdi sen de dağlıyı al.
— Ulan! Kapakta imiş dağlı... Hay köpoğlu köpek!
— Köpoğlu kendine benzer, uzun kulaklı eşek!
— Sekizli, onlu, ne çektinse ver de oryayı tut.
— Halim, ne uğraşıyorsun bu çıkmaz işte: Kaput!

— Cihâr ü yek mi o taş?
— Hiç sıkılma öldü dü-şeş!
— Elimde yok mu diyor? Çek babam!
— Aman şeş-beş!
— Hemen de buldu be? Gelsin hesaplayıp durma!
— Bi parti yendi ya akşam, dikiz gelin kuruma!
— Dü-beşle bağlıyorum.
— Yağma yok!
— Elindeki ne?
— Se-yek.
— Aman durun öyleyse: Penc ü yek domine!

— Mızıkçı dendi mi, sensin diyor, bakın ağalar:
Kırık mı söyleyin Allâh için şu cânım zar?
— Kırık!
— Değil!
— Alimallah kırık!
— Değil billâh!
— Yeminsiz oynayamazlar ki, ah çocuklar ah!
— Karışmasan işin olmaz değil mi? Sen de bunak!
— Gelirsem öğretirim şimdi...
— Ay şu pampine bak!
Gelip de öğretecekmiş... Mezarcı Mahmud'a git!

Bir üflesen gidecek ha... Tirit mi sâde tirit!
— Zemâne piçleri! Gördün ya hepsi besmelesiz...
Ne saygı var, ne hayâ var. Eğer bizim işimiz,
Bu kaltabanlara kalmışsa vay benim başıma!
— Herif belâya sokarsın dırıldanıp durma!
— Mezarcı Mahmud'a git ha? Bakın it oğluna bir!
Küfürbaz, alçak, edepsiz... Bu söylenir mi Bekir?
— Yolunca terbiye verdin ya âferin Hasan Ağ.
— Bıraksalar beni, çoktan marizlemiştim ya!..
— Mezarcı Mahmud'a ha? Vay babassının canına!
Bunun yaşında iken biz büyüklerin yanına,
Okur da öyle girer, hem ayakta beklerdik;
Otur, demezseler elpençe sâde dinlerdik;
Hayır, bu böyle değildir demek, ne haddimize!
Evet, desek bile derlerdi: Sus behey geveze!
— Otuz yaşında idim belki; annesiz, dışarı
Kolay kolay çıkamazdım: Döverdi çünkü karı!
Bugün, onaltıyı doldurmamış yumurcaklar,
Odun yemez iyi bil ha! Geberse karşı koyar.
Geçende dövmek için yoklayım dedim Kerim'i...
Bırak! Eşek değilim ben, deyip dikilmez mi?
Dayak eşekler içinmiş, adam dövülmezmiş...
— Ya biz, sözüm ona, merkeb miyiz Bekir, bu ne iş?
Döverdiler bizi her gün de karşı koymazdık...
Ben öyle terbiye oldum... Kolay mı insanlık?
— Dokundurur mu, ne mümkün, eloğlu hiç adama?
O müslümanları sen şimdi, hey kuzum arama!

Gürültüsüz oyun isterseniz gelin damaya:
Zavallı, açmaza düşmüş... Bakın hesaplamaya!
Oyuncunun biri dalgın, elinde taş duruyor;
Rakîbi halbuki lâ-yenkatı' bıyık buruyor.
Seyirciler mütefekkir, güzîde bir tabaka;
Düşünmelerdeki şîveyse büsbütün başka:
Kiminde el, filân aslâ karışmıyorken işe,

Kiminde durmadan işler benân-ı endîşe!
Al işte: «Beyne burundan gerek, demiş de, hulûl»
Taharriyât-ı amîkayla muttasıl meşgûl!
Mühendis olmalı mutlak şu ak sakallı adam:
Zemîne, dâire şeklinde yaydı bir balgam;
Abanmış olduğu bir yamrı yumru değnekle,
Mümâslar çekerek soktu belki yüz şekle!

Ayak teriyle cilâlanma tahta peykelere,
Külâhlı, fesli dizilmiş yığın yığın çehre:
Nasîb-i fikr ü zekâdan birinde yok gölge;
Duyulmamış bu beyinlerde his denen meleke!
— Aman canım, şu bizim komşu amma uğraşıcı!
— Ne belledin ya efendim? Onun bir ismi Hacı!
— Çocuğ, ha mektebe verdim, ha vermedimdi diye,
Sokak sokak geziyor...
— Koymuyor mu medreseye?
— Koyar mı hiç? Arabî şimdi kim okur artık?
— Evet, gâvurcaya düştük de sanki iş yaptık!
— Binâ'ya üç sene gittimdi hey zamanlar hey!
İlim de kalmadı...
— Zâten ne kaldı? Hiç bir şey.
— Mahalle mektebi lâzımdır eski yolda bize;
Sülüs, nesih bitiyor yoksa hepsi... Keyfinize!
— On üç yaşında idim aldığım zaman ketebe.
Geçende sen ne bilirsin? demez mi bir zübbe?
Dedim, ulan seni gel ben bir imtihân edeyim,
Otur da yap bakalım şöyle bir kıyak temmim.
— Nasıl, becerdi mi?
— Kàbil mi! Rabbi yessir'i ben,
Tamam beş ayda değiştimdi kalfamız sağ iken.

— Nedir elindeki yâhu?
— Cerîde.
— At şu pisi.

— Neden?
— Yalan yazıyor, oğlum, onların hepisi.
— Ya doğru yazsa asarlar... Ne oldu Volkancı,
Unuttunuz mu?
— Bırak, boşboğazlık etme Hacı!
Şu karşıdan gözeten fesli, zannım, ağzıkara...
— Hayır, demem o değil...
— Durma sen belânı ara!
— Canım lâtîfe yapar, bilmiyor musun Ömer'i?
— Biraz rahatsızım Ahmed, yakın benim feneri!

Duyuldu bir iri ses, arkasından istiğfâr...
Meğer geyirti imiş.
— Pek şifâlı şey şu hıyar:
Cacık yedin mi ne hikmet, hazır hemen teftîh...
— Evet şifâlı yemiştir...
— Yemiş mi? Lâ-teşbîh.
— Günâha girme. Tefâsîrde öyle yazmışlar...
Dayım demişti ki: Gördüm, hıyar hadiste de var.

— Hasan, bizim yeni dâmad ne oldu anlamadık,
Görünmüyor?
— Karı koyvermiyor: Herif, kılıbık.
— Evinde çan çan eden erkeğin de aklına şaş...
Lâf anlamaz dişi mahlûku, durma sen uğraş.
— Kim uğraşır a babam, bunca yıllık ehlim iken,
Adam hesâbına koymam bizim köroğlunu ben.
.....
.....

Tavanın pervazı altındaki toprak yuvadan,
Bakıyor bunlara, yan yan, iki çift ince nazar:
«Ya sizin bir yuvanız yok mu?» diyor anlaşılan,
Dişi erkek çalışan yavrulu kırlangıçlar...

KÖSE İMAM

— Kardeşim Ali Şevki Efendi Hoca'ya—

İlmi az, görgüsü çok, fıtratı yüksek bir imam
Tanırım ben, ki hayâtında tanıtmıştı babam.
«Kim bilir; şimdi ne âlemde benim şanlı Köse'm;
Görmedim üç senedir, bâri gidip bir görsem...»
Diyerek, dün gece güç hâl ile buldum evini.
Koca insan; ne şetâretle kabûl etti beni:
— Gel ayol gel, Hocazâdem, bizi ihyâ ettin...
Ne kerâmetçe tesâdüf; seni andıktı demin.
Kahveler, nargileler, enfiyeler, şerbetler,
Rûhu lebrîz-i safâ eyleyecek sohbetler,
Hepsi mebzûl idi mecliste. Ne a'lâ; derken,
Kapı şiddetle çalınmaz mı?
— Bakın kim? Zâten
Ev değil, han gibi bir şey; gece gündüz işler...
Gönderin kahveye, Âsım, gelen erkekse eğer.
— Ahmed'in annesi gelmiş...
— Nasıl Ahmed, oğlum?
— Hani bizdeydi bugün...
— Ha! Küçük Ahmed... Ma'lûm.
Bize âid değil öyleyse... Haber ver içeri.
— Gir, dedim istemiyor; sen bana gönder pederi,
Diye ısrâr ediyor.
— Girsene hemşîre hanım!
— Varmayın üstüme!
— Nen var a kuzum; anlayalım?
— Ne kafam kaldı dayaktan, ne gözüm, hep şişti;
Karşı koysaydım eğer mutlak işim bitmişti.
Ağladım, merhamet et, yapma dedim... Kim dinler.
Boşamakmış beni dünden beri efkârı meğer.
Üç çocuk annesi, emzikli kadın tek başına,
Koca berhâneyi silsin de, süpürsün de sana,

Yine sen bilmeyerek zâlim onun kıymetini,
Dene bîçârede kalkıp kolunun kuvvetini!
— Dur kızım; ağlama sen, şimdi haber gönderirim;
Karı dövmek ne kolaymış, ona ben gösteririm!
Çağırın bekçiyi...

*

— İhsan Bey'i bildin ya, Memiş?
Hadi git şimdi getir...
— Kahvede yok.
— Evde imiş;
Şimdi gelsin...

*

— Gelemem, kendisi gelsin, dedi.
— Ya!
Ben gidersem iyi kaçmaz. Hadi git söyle ona:
Şimdi gelsin…

*

— Ne kibarlık bu beyim? Bir da'vet,
Yetmiyor, öyle mi?
— Yorgundum efendim de...
— Evet,
Haber aldık... O fakat sizce büyük bir şey mi?
On kadın dövse yorulmaz, benim İhsan Bey'imi,
Bilirim ben ne tosundur.
— Hoca, bak, ben kızarım.
Size haltetme düşer... Dövmüş isem, kendi karım.
Keyfim ister döverim, sen diyemezsin: «Dövme.»
Bu tecâvüz sayılır doğrusu haysiyyetime...
— Hangi haysiyyetin oğlum? O da varmış desene.
Beyimin şimdiki haysiyyet-i mevhûmesine
Diyecek yok... Yalınız râhat ararlarsa eğer,
Böyle külfetli kuyûd altına hiç girmeseler!
— Sen imam, saçmalıyorsun... Yetişir artık dur.
Beni ısrâr ile da'vetteki maksad bu mudur?
— Haremin geldi demin ağlayarak, sızlayarak...

— Gözü çıksın domuzun, patlasın isterse bırak!
— Döveceksin, ne boşarsın? Boşadın, dövmek ne?
Hem günâh, hem de ayıp...
— Bakma onun sen sözüne,
Ne domuzdur onu bilsen!
— Nesi var, hırsız mı?
Yoksa yüzsüz mü?
— Değil hiçbiri... Lâkin canımı
Sıktı akşam «Edemem, üstüme evlenme!» diye.
Ne demek! Dörde kadar evlenir erkek, demeye
Kalmadan başladı şirretliğe... Kızmaz mı kafam?
— Kustuğun herzeyi yutsun diye, hey sersem adam!
Dövüyorsun, boşuyorsun elin öksüz kızını...
Haklı bir kerre ya! İnsan boşamaz haksızını.
— Boşamaz? Amma da yaptın! Ya Şerîat ne için
Bize evlenmeyi tâ dörde kadar emr etsin?
İki alsam ne çıkar sâye-i hürriyyette?
Boşamışsam canım ister boşarım elbette.
İşte meydanda Kitap! Hem alırız, hem boşarız!
— Dara geldin mi, Şerîat! Sus ulan iz'ansız!
Ne zaman câmi'e girdin? Hani tek bir hayrın!
Bir Kızılbaş'la senin var mıdır ayrın, gayrın!
Ağzı meyhâneye rahmet okuturken, hele bak,
Bana gelmiş de Şerîatçi kesilmiş... Avanak!
Hangi bir seyyie yok defter-i a'mâlinde?
Seni dünyâda gören var mı ayık hâlinde?
Müslümanlık'ta Şerîat bunu emretmiş imiş:
Hem alır, hem de boşarmış; ne kadar sâde bir iş!
Karı tatlîki için bak ne diyor Peygamber:
«Bir talâk oldu mu dünyâda, semâlar titrer!»
İki evlense ne varmış... Bu yenir herze midir?
Vâkıâ ba'zen olur, dörde kadar evlenilir...
Bu kimin harcı, a sersem, hele bir kerre düşün!
Tek kadın çok sana emsâl olan erkekler için.
Hani servet? Hani sıhhat? Ne ararsan, mefkùd;

Tamtakır bir kese var ortada, bir sıska vücûd!
Sen duâ et ki «Şerîat» demiyor evde karın!
Yoksa, boynunda bugün zorca gezerdin yuların!
Karı iş görmeyecek; varsa piçin bakmayacak;
Çamaşır, tahta, yemek nerde? Ateş yakmayacak.
Bunların hepsini yapmak sana âid «Şer'an!»
Çocuk emzirmeye hattâ olacak bir süt anan!
Boşarım, evlenirim bahsini artık kapa da,
Hak ne verdiyse yiyip hoş geçinin bir arada.
Al götür haydi!..

Kızım, gel... Hele bak, gel, diyorum!
Hatırım yok mu? İnatlık iyi olmaz yavrum...
Söyledim yapmayacak bir daha... Mahcûb olmuş...
Böyle şeyler olağandır...
— Ne desem hepsi de boş!
Bu benim alnıma bir kerre yazılmış...
— Öyle!
Gazı göstersene Âsım! Gidiniz devletle.

*
* *

— Gittiler neyse... Duâ et ki ucuz kurtuldun;
Ba'zı da'vâlar olur, kış gecesinden de uzun!
Dinledin, gördün a oğlum. Ne bozuk terbiyemiz!
Ne yapıp yapmalı, insanlığı öğretmeliyiz.
Şu bizim halkı uyandırmadadır varsa felâh;
Hangi bir millete baksan uyanık... Çünkü: Sabah!
Hele bîçâre Şerîat'le nasıl oynanıyor!
Müslümanlık bu mu yâhû? diye insan yanıyor.
Gölgesinden bile korkup bağıran bir ödlek,
Otuz üç yıl bizi korkuttu «Şerîat!» diyerek.
Vahdetî muhlisiniz, elde asâ çıktı herif,
Bir alay zâbiti kestirdi. Sebep «Şer'-i Şerîf!»
Karı dövmüş, boşamış... «Emr-i İlâhî» ne denir!
Bunların hepsi emîn ol ki cehâlettendir.

Bana sor memleketin hâlini ben söyleyeyim:
Bir imam çünkü, bilir evleri... Hâ bir de, hekim.
Gel nikâh kıy, demesinler, diye ba'zen kaçarım...
Düğün olmaz mı, gelirler de bütün komşularım:
Yine kondun Hoca! derler, onu bilmezler ki,
Daha memnûn olacaktım o düğünsüz belki.
Zerde karşımda durur kanlı yemek tavrıyle;
Öksüz ağlar sanırım çalgıyı duydum mu, hele!
Bu neden? Çünkü nikâhın sonu ergeç boşamak,
Yâhud akşamki gelenler gibi hırgür yaşamak.
Düğün olsaydı ne a'lâ idi tek bir perde;
Ayrılık faslı da var sonra bunun, mahkemede.
Ne kadınlar, ne sefâlet doğuranlar görürüz;
İşte binlerce çocuk, hem baba sağ, hem öksüz!
Üç sınıf halka içim parçalanır, hem ne kadar!
İhtiyarlar, karılar, bir de küçükler; bunlar
Merhamet görmeli, yüz görmeli insanlardan;
Yoksa, insanlığı bilmem nasıl anlar insan?

Sözü bir parça uzattımsa da, oğlum, afvet...
Hasbihâl etmek için başka adam yok ki... Evet,
Kimse söyletmiyor artık bizi bak sen derde;
«Mürteci'!» damgası var şimdi bütün ellerde.
Bir fenâlık görerek, yapma, desen alnına ta,
İniyor hatt-ı celîsiyle Hamîdî tuğra!
İşte gördün ya, herif «sâye-i hürriyyette»
Diyerek, başlamak üzreydi hemen tehdîde!
Eskiden vardı ya meydanda gezen ipsizler:
Hani bir «sâye-i şâhâne» çekip her şeyi yer!
Onların bir çoğu ahrâr-ı izâm oldu bugün;
Mürteci', nah kafa, bizler... Kerem et; hâli düşün!
Bu cehâlet yürümez; asra bakın: Asr-ı ulûm!
Başlasın terbiyeniz, âilelerden oğlum.
Sâde hürriyyeti i'lân ile bir şey çıkmaz;
Fikr-i hürriyyeti hazm ettiriniz halka biraz.

NAZIM PARÇALARI

RESSAM HAKLI!

Bir zaman vardı ya târîh-i mukaddes modası...
Yeni yaptırdığı köşkün büyücek bir odası,
Mutlakà eski tesâvîr ile ziynetlensin,
Diye, ressam aratır hayli zaman bir zengin.
Biri peydâ olarak, ben yaparım, der, kolunu,
Sıvayıp akşama varmaz, sekiz arşın salonu,
Sıvar amma ne sıvar! Sâhibi der:
— Usta bu ne?
Kıpkızıl bir boya çektin odanın her yerine!
— Bu resim, askeri basmakta iken Fir'avn'ın,
Bahr-i Ahmer yarılıp geçmesidir Mûsâ'nın.
— Hani Mûsâ be adam?
— Çıkmış efendim karaya.
— Fir'avun nerde?
— Boğulmuş.
— Ya bu kan rengi boya?
— Bahr-i Ahmer ay efendim, yeşil olmaz ya bu da!
— Çok güzel levha imiş! Doğrusu şenlendi oda!

BİR MEZAR TAŞINA YAZILMIŞ İDİ:

Şu fânî zindegâniyle hayât-ı câvidânînin,
Telâkî-gâhıdır makber denen son menzil-i ârâm.
Hayat ölmekle bitmiş olsa bir şey anlaşılmazdı,
Evet, bir ömr-i sânî var: Değil hilkat abes mâdâm.
Sen ey gâfil beşer, âlemde bir te'mîn-i istikbâl
Edeydim, der çekersin ihtiyârî bir yığın âlâm.
Eğer üç günlük istikbâl için ferdâyı anmazsan,
Hederdir, korkarım, dünyâda imrâr ettiğin eyyâm.
Hakîkî bahtiyâr ancak o âdemdir ki, dünyâdan
Giderken mâmelek nâmıyle terk eyler büyük bir nâm.
İlâhî! Doğru bir meslek nasıl bulsunlar insanlar,
Hakàik hep dururken perde-pûş-i zulmet-i evhâm?

BİR RESMİN ARKASINA YAZILMIŞ İDİ:

Kiminin yâd-ı ihtirâmı kalır,
Kendi gittikte câ-nişîni olur;
Kiminin bir yığın meberrâtı,
Toplanır, heykel-i metîni olur;
Kiminin de olanca hâtırası,
Böyle bir sâye-i hazîni olur!

ŞÂİR HUZÛRUNDA MÜNEKKİD:

Düzer yâve-gû bir herif bir gazel:
Müeddâ perîşan, edâ mübtezel.
Tabî'î o gâyetle parlak bulur;
Okur, dinletir, söyletir, gaşy olur.

Biraz sonra bastırmak ister, fakat,
Sakın olmasın der ufak bir sakat,
Büyük, muktedir bir münekkid arar,
Nihâyet zarîfin birinden sorar.
Gözetmez bu âdem de hâtır, huzûr,
Bulur lâfz u ma'nâda bir çok kusûr.
Herif şimdi tenkîde hiddetlenir,
Rezîlâne artık neler söylenir!
Biraz dinleyip sonra, bak, der zarîf:
Sizin nesriniz nazmınızdan lâtîf!

BU DA BİR MEZAR TAŞI İÇİN YAZILMIŞ İDİ:

Yâ Rab ne hatîbdir ki makber:
İnsanlara en derin meâli,
Bir vahy-i bülend kudretiyle,
Telkîn ediyor lisân-ı hâli!
Ondan da alınmıyorsa ibret,
Yok bir daha almak ihtimâli!
Binlerce vücûd-i nâzenînin
Bir servi hayâl-i yâl ü bâli,
Binlerce ser-i semâ-güzînin
Bir kabza türâb olur zevâli.
Her seng-i mezâr bin hayâtın
Fânîlere karşı infiâli.
Görsün de bu inkılâbı insan,
Dehrin nedir anlasın kemâli!
Zâir bu hakàikın önünde
Hâlâ mı bırakmadın hayâli?

GÜL, BÜLBÜL

Konduğu her gusn-i ter minberidir bülbülün,
Zemzeme addettiğin hutbesi, faslu'l-hitâb.
Reng-i hakîkat nedir, fark eden ebsâr için,
Goncada matvî duran her varak ümmü'l-kitâb.

TERCÜMEDİR

Kendi feryâdımdır ancak ses veren feryâdıma...
Kimseler yok, âşinâdan büsbütün hâlî diyâr.
«Nerde yârânım?» diyorken ben bülend âvâz ile,
«Nerde yârânım!» diyor vâdî, beyâbân, kûhsâr.

TERCÜMEDİR

Nühüfte kalb-i ketûmunda leyl-i deycûrun,
Seninle biz iki âvâre-ser idik gûyâ:
Ki tâ ebed kalacak muhtefî nazarlardan,
Meğer ki onları etsin lisân-ı subh ifşâ!

HÜSRÂN-I MÜBÎN

Başlattığı gün mektebe, duydum ki, diyordu,
Rahmetli babam: «Âdem olur oğlum ilerde.»
Annemse, oturmuş, paşalıklar kuruyordu...
Âdemliği geçtik! Paşalık olsun, o nerde?
Âmâli tezâd üzre giderken ebeveynin,
Hep böyle harâb olmada etfâl ara yerde!

ÂHİRET YOLU

Sokakta sâde bir «âmin!» sadâsıdır gidiyor:
Mahalle halkı birikmiş, imam duâ ediyor.
Basık bir ev; kapının iç yanında bir tâbût,
Başında çınlayan âvâzı dinliyor, mebhût.
Denildi: «Fâtiha!», âmîni kestiler; bu sefer,
Göğüsler inledi, derken, açık duran eller,
Hazîn alınları bir kerre okşayıp indi;
Deminki zemzemeler bir zaman için dindi.
Duyuldu sonra imâmın nidâ-yı mağmûmu,
Diyordu:
— Söyleyin Allâh için şu merhûmu,
Nasıl bilirsiniz ey müslümanlar?
— İy biliriz!
— Yarın huzûr-i İlâhî'de toplanıp hepiniz,
Bu yolda hüsn-i şehâdet edersiniz ya?
— Evet!
— İmâm efendi, helâllık da iste, merhamet et...
— Helâl edin hadi öyleyse şimdi hakkınızı.
— Helâl edin hadi bekletmeyin adamcağızı!

Cemâatin yüreğinden kopup «helâl olsun!»
Nidâ-yı safveti, birden cenâze, âh-ı derûn,
Misâli uğradı evden; fezâda yükseldi.
İçerde başladı bir cûş-i nevhadır şimdi;
Baş örtüsüyle kadınlar gözüktü pencereden:
— Bıraktın öyle mi, en sonra kardeşim, bizi sen!
— Yıkıldı dostlar evim, barkım... Âh gitti kocam...
— Dayım melek gibi insandı; ben nasıl yanmam.
— Tamam otuz senedir komşuyuz da bir kerre,
Kızıp da «ey!» demiş insan değildi, hemşîre!
— Zavallı Remziye! Boynun büküldü evlâdım...

— Babam ne oldu?
— Baban... Öldü.
— Etme Ayşe Hanım,
Bu söylenir mi ya? Hicrân olur zavallı kıza...
— Ayol, şu öksüzü bir parçacık avutsanıza...
Açın da cumbayı etrâfa baksın ağlamasın...

Göründü cumbada baktım ki tombalak, sarışın,
Sevimli bir küçücek kız... Beşinde ancak var.
Donuk yanakları üstünde parlayan yaşlar,
Zavallının eriyen rûh-i bî-günâhı idi.
Benim o mersiye yâdımda ağlıyor ebedî.

Sefîne-pâre ki sırtında mevc-i bî-hissin,
Yüzer... Önünde ademden nişâne bir engin,
Çeker durur onu sâhil-cüdâ açıklarına;
Bakar mı bir taşın üstünde durmuş ağlayana?
Cenâze dûş-i cemâatte çalkalandıkça,
O tahta-pâreye benzerdi, düşmüş emvâca.
Nasıl duyar ki uzaklarda inleyen kadını?
Nasıl görür ki yetîmin hurûş eden yaşını?
Bu hây ü hûy-i kıyâmet-nümûn içinde söner,
Samîm-i hilkati sûzân eden enîn-i beşer.

Değilmiş öyle geniş nâlenin hudûdu meğer:
Sokak bitip dönülürken kesildi mâtemler.
O tahta-pâre-i câmid, o iğbirâr-ı samût,
Güzer-gehindeki eşbâhı bir mehîb sükût
İçinde haşr ederek, dalgalarla seyrediyor;
Zemîne bakmıyor artık, semâ deyip gidiyor.
Bu mahmilin niye sık sık değişsin efrâdı?
Suâli fikre büyük bir hakîkat anlattı:
Evet bekà ezecek cism-i zâr-ı fânîyi,

Vücûd çekmeyecek ömr-i câvidânîyi,
Bu bâr-ı müdhişin altında titreyip dizler,
Dayanmıyor üç adımdan ziyâde dûş-i beşer!
Ağır ağır gidiyorken cenâze kàfilesi,
Nihâyet oldu musallâ birinci merhalesi.
Çıkınca üstüne son minberin hatîb-i memât,
Açıldı dîde-i im'âna perde perde hayât.

*
* *

Senin en son serîrindir şu bî-pervâ uzanmış taş,
Ki nermin hâb-gâhından çıkar, bir gün vurursun baş!
Elinden yok halâs imkânı, mâdâme'l-hayât uğraş...
O, mutlak, sedd-i râhındır, aşılmaz... Muktedirsen aş!

Musallâ: Müncemid bir mevcidir eşk-i yetîmânın;
Musallâ: Âhıdır, berceste, mâtem-zâr-ı dünyânın;
Musallâ: Minber-i teblîğidir dünyâda, ukbânın;
Musallâ: Ders-i ibrettir durur pîşinde irfânın.

Bu minberden iner nâsûta en müdhiş hakîkatler,
Bu yerden yükselir lâhûta en hâlis kanâatler.
Civârından geçer zulmette bî-pâyan hayâletler:
Kefen-ber-dûş geçmişler, kalan üryan sefâletler!

Babam, kardeşlerim, evlâdım, annem... Belki bunlardan
Muazzez bildiğim kıymetli birçok yâr-ı cân el'ân,
Bu taştan atfeder zanneylerim dünyâya son im'ân...
Benim rûhum bu heykelden duyar hâmûş bin efgân!

Serîr-i saltanatlar devrilir, alt üst olur dünyâ:
Müşeyyed bürc ü bârûlar düşer bir bir, bu taş hâlâ,
Zamânın dest-i tahrîbiyle, durmuş, eyler istihzâ;
Bütün mevcûda hâkim bir adem timsâlidir gûyâ.

Namaz kılındı; duâ bitti. Kârvan, yoluna
Düzüldü taht-ı memâtın girip birer koluna.
Yarım saat henüz olmuştu. Yolcular durdu;
Demek ki; komşusu dünyânın âhiret yurdu.
Cenâze indi omuzdan yavaş yavaş, sonra,
Sokuldu servilerin ortasında bir çukura.
Atıldı üstüne üç beş kürek kemikli çamur,
Kabardı toprağın altında bir çıban, bir ur!
Evet, çıban, ki yatan duymuyorsa dehşetini,
Dönün de arkadakinden sorun fecâ'atini;
Sükûn içinde uyurken şu bir yığın toprak,
İlel'ebed o küçük rûh çırpınıp duracak!..

İSTİĞRÂK

Tasavvur et ki muzlim bir şeb-i ecrâm-nâpeydâ:
Yatar heybetli âgûşunda dûrâdûr bir feyfâ;
Düşen gümrâh için yol bulma yok emvâc-ı zulmetten;
Gidilmez... Her adım attıkça bir girdâb olur rehzen;
O rîkistâna batmış, çalkanan seyyâh-ı âvâre
Nasıl müştâk ise bir nûra, bir necm-i rehâkâre,
Sana ey lem'a-i ümmîd ben de öyle müştâkım;
Görün bir kerre zîrâ pek karanlık oldu âfâkım!

Geçir pîş-i hayâlinden ki cûşâcûş bir umman:
Nişandır yükselen her mevc-i tûfan-hîzi bir dağdan;
Ölüm var, kurtuluş yok, sâhil-i imdâd uzaklarda;
Demâdem rûh titrer korkudan donmuş dudaklarda.
O coşkun unsurun savletleriyle uğraşan kimse,
Nasıl eyler tehâlük bir kenâr-ı tesliyet görse;
Muhât-ı lücce-i ye's olduğum bir böyle hâlimde,
Senin tayfın da aynıyle o sâhildir hayâlimde.

Düşün âvâre bir mâder ki: Evlâdından olsun dûr;
Tahayyül eyle yâhud bir yetîm-i hânüman-mehcûr;
O bedbahtın nasıl evlâdı hiç gitmezse yâdından;
Nasıl çıkmazsa mâder öksüzün bir dem fuâdından;
Benim yâdım da ey ârâm-ı can, yâd-ı güzînindir.
Ne yapsam çünkü manzûrum senin feyz-i mübînindir:

Çemen emvâc-ı nûrundur, fidanlar yâl ü bâlindir;
Sulardan akseden sûret cemâl-i lâyezâlindir.
Hırâm-ı nâzenînindir o raksan mevceler cûda;
Mutarrâ nükhetindir gizlenen ezhâr-ı hoş-bûda.
Leyâlin sînesinde hâbe dalmış nâzenîn eshâr,
Eder gîsûna yaslanmış cebîn-i pâkini ihtâr.

Nigâhından saçılmış lem'alardır pîş-i hayrette
Yüzen ecrâm-ı nûrânûr bahr-i sermediyyette.
Zemin lebrîz-i âsârın; semâ pâmâl-i envârın:
Avâlim hep merâyâ-yı nazar-pîrâ-yı dîdârın.

*
* *

Çekilmek istemiş de subh-dem bir cây-ı tenhâya,
Oturmuş sâhil-i deryâya, dalmıştım temâşâya.
Henüz âfâk açılmıştı: Semâ mahmûr idi hattâ
Nümâyân olmamıştı hâb-gâhından güneş hâlâ.
Derin bir samte müstağrak, leb-i deryâda hiç ses yok...
Sabâ durgun, sular durgun, bütün eşyâda durgunluk!
O ferş-i nîlgûn üstünde, tıfl-ı nâzenin-vâri,
Uyurken dâye-i bîdâr-ı subhun, tıfl-ı envârı;
Güneş, pîşinde dağlar perde-dâr olmuş, harîminden
Görünmüş, sonra şehrâhında yükselmişti tedrîcen.
Teâlî eyleyince bir zaman bâlâ-yı kudrette,
Ziyâlar mevc mevc oldu o pehnâ-yı rükûdette.
Bu cûşişler o dalgın havz-ı sîmîni uyandırdı;
Sabâ enfâs-ı sevdâ-perveriyle dalgalandırdı.
Açıklardan gelen emvâc-ı perderpeyle, sâhilden
Demâdem oldu vecd-efzâ hazin bir nağme, bir şîven.
Kulak verdim o âhenge: Meğer âheng-i şi'rinmiş!
O cûşiş-zâr olan kulzüm, senin ummân-ı fikrinmiş,
Güneş: Rûhun imiş; bir huzme şeklinde inen nûru:
O menba'dan hurûşan sânihanmış doğrudan doğru.
Tecellî etti artık, anladım: Sensin bütün dünyâ.
Bu senlikte fakat ey yâr-ı gâib, ben neyim âyâ?

ÂMİN ALAYI

«Gözüm ki kana boyandı, şarâbı neyleyeyim?
Şarâbı neyleyeyim?
Ciğer ki odlara yandı, kebâbı neyleyeyim?
Kebâbı neyleyeyim?
Ne yâre yaradı cismim, ne bana, bilmem hiç!
İlâhî ben bu bir avuç türâbı neyleyeyim?
Türâbı neyleyeyim?
Âmin! Âmin!» (1)

En önde, rahlesi âgûş-i ihtirâmında,
Ağır ağır yürüyen bir dokuz yaşında melek;
Beş on adım geriden, pîş-i ihtişâmında,
Şafak ziyâları hattâ ufûl edip gidecek
Kadar lâtîf, iki ma'sûmu bir açık payton
Vakàr u nâz ile çekmekte; arkasında bunun,
Küçük adımlı yaman bir tabur ki hayli uzun!

O rûhtan daha sâfî olan yüreklerden,
Zaman zaman bir İlâhî terâne yükseliyor;
Bu cûş-i safvetin aksiyle tâ meleklerden
Zemîne doğru bir «âmin!» sadâsıdır geliyor.
Muhîti her birinin bir sabâh-ı nûrânûr,
Bütün bu kàfile efrâdı, pür-sürûd-i sürûr,
Yarıp önünde duran halkı muttasıl gidiyor!

Bu bir ketîbe-i ma'sûmedir ki, ey millet:
Selâma durmalısın şanlı rehgüzârında;
Bu bir cenâh ki: Âtîde bir ufak hareket

(1) "Hüzzâm makàmında olan bu ilâhîyi Üstad hiç dilinden düşürmezdi. Hemen her gün okurdu. Ve okudukça heyecâna gelirdi." Eşref Edib, Mehmed Âkif, c. 2, s. 30, 1939. "Vefatından üç dört gün evvel (en çok sevdiği şiiri) yine sordum. Yine bunu okudu… Öyle bir nefesle okudu ki… İnşâdında bile îman." Fuad Şemsi, Âkifnâme, s. 243, 1966. "Şiir Safvet'in imiş. Son beyti şöyle: *O günde bîçâre Safvet/Hesâbı neyleyeyim?"* H. Basri Çantay, Âkifnâme, s. 130.

Yapıp cihanları oynatmak iktidârında!
Gelir de sâye-i imdâd-ı Hak'ta bir gün, bu,
Girer diyâr-ı meâlîye doğrudan doğru.
Bu ancak işte, eğer varsa, şanlı bir ordu!

Evet, ilerlemek isterse kârvân-ı şebâb,
Yolunda durmaya gelmez. O, çünkü durmayarak,
Sabâh-ı sermed-i âtîye eylemekte şitâb;
O çünkü isteyemez hâle katlanıp durmak!
Onun kudûmü için nâzenîn-i istikbâl,
Açar da sîne, o olmaz mı per-güşâ-yi visâl?
Durur mu artık onun karşısında mâzî, hâl?

Fakat o zemzemeler uçtu hep dudaklardan...
Sürûd-i neşve bu âlemde pek süreksizdir!
Ağır ağır geçiyorken alay sokaklardan,
Gelir de caddenin ağzında mıhlanır, dikilir,
Mehîb-manzara bir anlı şanlı gerdûne;
İçinde pudralı üç kanlı çehre! Neyse yine,
Yol açtı bir iri ses mevkibin geçip önüne:

— Siz ey heyâkil-i bî-rûhu devr-i mâzînin,
Dikilmeyin yoluna kârvân-ı âtînin;
Nedir tarîkini kesmekte böyle isti'câl?
Durun, ilerlesin Allâh için, şu istikbâl.

HASBİHÂL

ماضي فات والمؤمل غيب
فلك الساعة التي انت فيها [1]

Büyük bir şâirin düstûr-i hikmettir şu ihtârı;
Velev duymuş da olsan yolsuz olmaz şimdi tekrârı:
«Geçen geçmiştir artık; ân-ı müstakbelse mübhemdir;
Hayâtından nasîbin: Bir şu geçmek isteyen demdir.»
Evet, mâzîye ric'at eylemek bir kerre imkânsız;
Ümîdin sonra istikbâl için sağlam mı? Pek cansız!
Bugünlük iş bugün lâzım yapılmak, yoksa ferdâya
Bırakmışsan... O ferdâlar olur peyveste ukbâya!
Benim on beş yıl evvelden kalan işler durur hâlâ;
Yarın bir başlayıp yapsam demiştim, bak, demin hattâ!
Müsevvifler için dünyâda mahvolmak tabî'îdir.(*)
Bu bir kànûn-i fıtrattir ki yok te'vîli: Kat'îdir.
Sakın ey nûr-i dîdem, geçmesin beyhûde eyyâmın;
Çalış hâlin müsâidken... Bilinmez çünkü encâmın.

Diyorlar: «Ömrü insânın yetişmez kesb-i irfâna...»
Bu söz lâkin değildir her nazardan pek hakîmâne.
Muhakkaktır ya insanlar için bir gâye-i âmâl;
Edenler ömrünün sâ'âtini hakkıyle isti'mâl,
Zafer-yâb olmasın isterse varsın asl-ı maksûda,
Düşer bin maksad idrâk eyleyip bir zıll-i memdûda.
Evet, her türlü ma'nâsıyle irfan durdurur azmi...
Fakat insanlığın ma'nâsı olsun öğrenilmez mi?
Cibillîdir taharrî-i hakîkat hırsı âdemde,
Onun mahsûlüdür meşhûd olan âsâr âlemde.
Atâlet fıtratın ahkâmına mâdem ki isyandır;

---

(1) Arapça beyit: «Mâ medâ fâte; ve'l-mü'emmeli gaybun,/Feleke's-sâatü'lletî ente fîha.» Mânâsı: *«Geçen zaman kaybolup gitti. Geleceğin ne olduğu ise belli değil. Sen ancak, içinde bulunduğun ânın sahibisin. Ama o da geçmek üzeredir.»*

(*) «Heleke'l-müsevvifûn...» [Bugünün işini yarına bırakanlar helâk olur.]

Çalışsın, durmasın her kim ki da'vâsında insandır.
Zuhûr etmekle her ma'lûma karşı bir alay meçhûl,
Neden olsun o ma'lûmâtı idrâk eyleyen medhûl?
Evet, ma'lûm olanlar olmayan şeylerle bir nisbet
Edilmiş olsa, gâyet az çıkar evvelkiler elbet;
Fakat câhille âlim büsbütün nisbet kabûl etmez:
O bir kördür, bu lâkin doğru yoldan hiç udûl etmez.
Diyor Kur'an: «Bilenler, bilmeyenler bir değil... Heyhât
Nasıl yeksân olur zulmetle nûr, ahyâ ile emvât!»
Bu hikmetler bedîhîdir senin indinde elbette:
Fakat, çok sevdiğimdendir ki, tekrâr eyledim işte.

Sadedden gâlibâ ayrılmışım... Söz neydi ihtâr et;[1]
Dalarsam nûr-i dîdem, böyle ba'zen, durma bîdâr et.

Usandın sen de gerçek hikmetimden, hasbihâlimden;
Beş on söz kaldı lâkin dinle nazm-ı bî-meâlimden:
Diyorlar: «İ'tirâf-ı cehl iken tahsîlin encâmı,
Nedir beyhûde it'âb eylemek şehbâl-i ikdâmı?»
Evet, lâkin varıp ser-hadd-i ma'lûmâta bir insan,
O gâyetten demek lâzım ki: «Yok irfân için imkân!»
Hakîkî i'tirâf altında parlar zılli irfânın;
Budur insanlığın ma'nâsı, en son zevki vicdânın.

---

(1) 1905 yılında Edirne'de baytar olarak bulunan (Prof.) Fazlı Yegül'e hitaben yazılmış olan bir mektuptaki bu manzumenin ilk yayınında (1909) bu mısradan önce 8 mısra daha bulunmaktadır. Şâirin «sadedden ayrılmışım» demesi de bu mısralar sebebiyledir:
Tutup «Lûtfiyye» yazmış oğlu Lûtfullah için Vehbî;
Yazardım ben de bir «Fazlıyye» kudret yoksa nâ-kâfî.
Ne var oğlum değilsen? Kardeşimsin, yâr-ı cânımsın,
Müşahhas bir ümîdimsin, refîk-i râz-dânımsın;
Ne var Vehbî değilsem? Ben de elbet nâzımım az çok...
Eğer şâirlik istersen ne Vehbî'den, ne benden yok!
Hakîkat söylemek lâzımsa Vehbî'nin kitâbında
Fünûn inkâr edilmiştir kavâfî pîç ü tâbında!

BEBEK
yâhud
HAKK-I KARÂR [1]

Bizim Cemîle Ferîde'yle bir sabah gelerek,
«Unutma beybaba, akşam birer hotozlu bebek,
Getir, kuzum...» dediler. Ben de kızların keyfi,
Kırılmasın diye reddetmedim şu teklîfi.
Kiraz dudaklı, üzüm gözlü, inci dişli, iki
Edâlı yosma getirdim. Aman o akşamki,
Sevinme hâlini bir görmeliydi yavruların!
Durup oturmadılar hiç dedim: «Yatın da yarın,
Bütün gün oynayınız...» Nerde! Kim yatar? O gece,
-Yemekte sızmaya me'lûf olan- Ferîde'mce,
Kabûl olunmayacak söz olursa, yatmaktı.
Yatar mı hiç? O nasıl hisli bir yumurcaktı.
Ferîde'nin yaşı beş yok; Cemîle'ninki yedi;[2]
Şu var ki, abla hanım pek hanım tavırlı idi.
Büyük kız oynadı bir parça, sonradan yattı;
Küçük sabâha kadar hep bebeğni hoplattı.
Ne ninniden alıyormuş, ne öyle hoppaladan...
«Işıl ışıl bakıyor â! Bebek değil, afacan.»
Sabâha karşı tükenmiş mecâli yavrucuğun:
Mışıl mışıl uyuyor... Değmeyin aman uyusun.

Benim bulunmadığım bir zamanda kız uyanır;
Bebeğ uyutmak için evde üç saat kapanır.[3]
— Aman da pek yaramaz, uyku sıçramış başına.
Bakın beşik de getirdim, bakın yatar mı şuna?
Yatar mısın seni maymun? Kapar mısın gözünü;
Acık da dinlesen olmaz mı annenin sözünü?

---

(1) «Hakk-ı karâr» bir fıkıh terimi olup *«Devamlı ve nizâ'sız tasarrufun, başkalarının malı üzerinde tevlîd ettiği hak»* demektir.

(2) Mehmed Âkif Bey'in üç kızı ve iki oğlu vardır. Yaş sırasıyla: Cemile, Feride, Suad, Emin, Tâhir.

(3) Metinde geçen «bebeğ, acıcık...» gibi telâffuz şekilleri çocuk diline uyulmak için şâir tarafından kullanılmıştır.

Kapandı işte gözün... Oh, şimdi artık, yat!
Bebek ne yaptı bilinmez ki, sonradan, pat pat,
Dayak sadâları akseylemiş öbür odaya.
Güzel güzel uyumuş olsa kız da dövmez ya.

*
* *

Gelince akşama, baktım, Ferîde pek düşkün.
Durur mu ablası? Ben sormadan atıldı:
— Bugün
Ne yaptı, beybaba, bilsen... Zavallıcık bebeğe?
— Ne yaptı?
— Dövdü bir a'lâ, sonunda kırdı.
— Niye?
— Bilir miyim, ona sor... Kız, getir bebeğni hadi!
Ferîde kaçtı yanımdan, getirmek istemedi.
Çiçek çıkarmışa dönmüş, getirdiler ki; yüzü;
Birer kafes gibi kalmış o kuş bakışlı gözü.
Başında saçtan eser yok, ayak topal, kollar
Omuzdan oynamıyor, kim bilir ne illeti var?
O kanlı canlı bebek şimdi işte bir kötürüm...
— Bu ölmüş artık ayol, göm, götür de, hem ne ölüm!

*
* *

Ferîde kaldı bebeksiz, Cemîle'ninki fakat,
Güzel güzel duruyor; olmuyor ne kör, ne sakat.
Günün birinde beraberce oynuyorlarken,
Alıp Ferîde hazin bir niyâz tavrı hemen,
— Bebeğni ver, acıcık oynayım, kuzum abla...
Demez mi? Kız ne diyor?.. Gâlibâ: « İnâyet ola!»
— Verir miyim sana ben hiç bebeğmi, yağma mı var?
— Hasislik etme kızım, ver...
— Alırsa sonra kırar.
— Nasıl kırar a canım? Etme oynasın, veriver.
— Olur mu beybaba?
— Elbet olur.
— Kırarsa eğer?

— Yarın sabah sana ben başka bir bebek alırım.

Bizim müdâhaleden sonra, «Oyna al bakalım!..»
Deyip Ferîde'ye kerhen uzattı kız bebeği.
Ferîde'nin yüzü gülmüştü, baktım, iyden iyi.
Sevindi, oynadı, lâkin bu müsteâr sürûr,
Süreksiz oldu...
— Ver artık!
— Acık daha, ne olur!..
— Bakındı beybaba?
— Kız, ver de sonradan yine al,
Mal olmaz insana, âdet değil, emânet mal.

Tekerrür etti birazdan şu yolda aynı niyâz:
— Bebeğni ver yine olmaz mı? Oynayım.
— Olmaz!..
Ben iltimâsı dirîğ etmedim ikinci sefer.
— Çok oldu beybaba, ya! Sonra her zaman ister!
— Demin de aldı, hemen verdi, içlenir, yapma!
Sen ablasın ne kadar olsa...
— Başka vermem ama,
Çabuk verirsen eğer al da oyna kız, haydi...
Ferîde'nin bu sefer keyfi pek yolundaydı.
Epeyce dandiniler yaptı, hayli hoplattı;
Bebek kolunda, hasırlarda bir zaman yattı.
Fakat ne çâre! Gelip çattı vakt-i istirdâd,
Kızın nazarları beyhûde etti istimdâd.
Cemîle istedi ısrâr edip emânetini,
Çocuk da verdi, fakat görmeliydi hiddetini!

Büyük kızın eziyordu gurûr-i ma'sûmu,
Bebek elinde gezerken, şu tıfl-ı mahrûmu.
Ağır gelir ona elbette karşıdan bakmak.
Sokuldu bak yine, hiç şüphe yok ki: Yalvaracak,
«Bebeğni ver» diye, lâkin ben eylemem ibrâm.
Hayır, değil bu edâ, bir edâ-yı istirhâm:
«Bebeğmi ver!» demesin mi üçüncüsünde kıza?
Meğer hukuk da bilirmiş bakın şu saygısıza!...

YEMİŞÇİ İHTİYAR

Sinîn-i ömr-i şedâid-güzîni olmalıdır,
Cebîn-i pâkine pîrin bu çîn-i ye'si veren.
Elinde tartısı, dûşunda mülk-i seyyârı;
Yürür... Önünde mezar, arkasında bin şîven!
Zamân olur ki, uzaklarda bir serâb-ı muzî
Nümâyişiyle, gözünden geçer hayâl-i vatan;
Sönük nigâhını bîdâr ederdi belki ümid,
Hayâle olsa müsâid bu meşy-i tâb-efgen.
Çeker şu bârı hayâtında hep hayâtı için;
Bilinse âh şu bâr-ı hayâtı çekme neden?...

İ'TİRÂF

Safahât'ımda, evet, şi'r arayan hiç bulamaz;
Yalınız, bir yeri hakkında «Hazîn işte bu!» der.
Küfe? Yok. Kahve? Hayır. Hasta? Değil. Hangisi ya?
Üç buçuk nazma gömülmüş koca bir ömr-i heder!

SAFAHAT

İKİNCİ KİTAP

SÜLEYMÂNİYE KÜRSÜSÜNDE

Köprü'den çok geçerim; hem ne kadar geçtimse,
Beni sevk etmedi bir kerrecik olsun ye'se,
Ne Halîc'in o yosun çehreli miskin suları;
Ne onun hilkate küsmüş gibi durgun kenarı!
Herkesin hissi bir olmaz. Meselâ karşıdaki,
Sâhilin, başbaşa vermiş, düşünen, pis, eski,
Ağlamış yüzlü, sakîl evleri durdukça, sizin,
İçinizden acı şeyler geçecek hep... Lâkin,
Bak benim öyle değil... Siz de biraz şâir olun:
Meselâ, geçtiğiniz yalpa yapan tahta yolun,
Cedd-i merhûmu aceb sal mı demekten ne çıkar?(*)
Geliniz farz edelim biz bunu: Sâbih bulvar!
Köprüler asma imiş Avrupa âfâkında...
Varsın olsun, o da bir şey mi? Bizim Şark'ın da,
Böyle daldırma olur... Hem açınız âsârı,
Köprünün nerde görülmüş, hani, tahte'l-bahrı?
Anladım: Ben ne kadar şi're özensem de, demek,
Seni, ey sevgili kàri', bu telâkkî, pek pek,
Azıcık güldürecek... Yoksa öbür yanda, hazin,
Bin hakîkat sırıtırken kıyısından denizin,
Diyeceksin ki: «Hayâlin yeri yoktur... Boşuna!»
Ya şu timsâl-i İlâhî de mi gitmez hoşuna?

Öyle ta'zîb-i nigâh eyleme bedbîn olarak,
Bırak etrâfı da, karşında duran ma'bede bak:(**)
Başka bir sâhile gehvâre-i emvâcından,
Böyle şeh-dâne çıkarmış mı yakınlarda zaman?
Ne seher-pâre-i san'at ki ezelden mahmûr...
Leb-i deryâdan uçan bir ebedî hande-i nûr!

(*) *Dinî, Felsefî Musâhabeler,* sayfa: 121. [İstanbul 1329, 194 sayfa.]
(**) Yeni Câmi.

Sanki ummân-ı bekânın ezelî bir mevci,
Yükselirken göğe donmuş da kesilmiş inci!
Bu güher-pârenin eb'âd-ı semâvîsinde,
Yorulan dîdelerin hâke neden insin de,
Levse dalsın yeniden? Etme, yazıktır, olmaz;
Garba tevcîh ediver, gel onu sen şimdi biraz:
Dur da, Ma'bûd'una yükselmek için, ilme basan(*)
Ma'bedin hâlini gör, işte serâpâ îman!
Yüce dağlar gibi, âfâka döşerken sâye,
O, bekàdan daha câzib kesilen, âbideye,
Bir nazar zevk-i bedî'îni yeter tatmîne...
Durma öyleyse, urûc et o ziyâ âlemine.
O ziyâ âlemi bilmez ki karanlık ne demek;
O semâvî yuva kirlenmedi, kirlenmeyecek.
Onu i'lâ eden etmiş ebediyyen i'lâ.
Etse dünyâları tûfan gibi levs istîlâ,
Bu, semâlarda yüzen, şâhikanın pâk eteği,
Karşıdan seyredecektir o taşan mezbeleyi.
Yerin altında sinen zelzeleler fışkırsın,
Yerin üstünde ne bulduysa devirsin, kırsın; (1)
Hakkı son sadme-i kahrıyle bitirsin isyan;
Edebin şimdiki ma'nâsına densin «hezeyan»;
Kalmasın, hâsılı, altüst olarak hissiyyât,

(*) Süleymâniye Câmi'inin temellerinden bir kısmını da medreseler teşkîl eder.

(1) Şiirin 1928'den önceki yayınlarında, bu mısradan itibaren gelecek dokuz mısra, üç satır fazlasıyla, aşağıdaki şekildedir:
Yerin üstünde duran velveleler haykırsın;
Hakkı son sadme-i kahrıyle devirsin butlan;
Yakasından tutarak ismeti çeksin hüsran;
«Fecr-i Âtî» denilip, millet-i merhûme için,
Şeb-i rıhlet gibi muzlim görünen bir neslin,
Zevk-i süflîsine münkàd olarak hissiyyât,
Ne yüreklerde şehâmet, ne şehâmette hayât
Kalmasın; hâsılı isterse belâ tûfânı
Kaplasın cûşa gelip her tarafından vatanı;
Yine kürsî-i mehîbînde Süleymâniyye
Kalacak, inmeyecektir o mülevves dereye.
Yıkılır bir gün olur medreseler, ma'bedler;
En temiz yerleri en kirli ayaklar çiğner;

Ne yüreklerde şehâmet, ne şehâmette hayât;
Yine kürsî-i mehîbinde Süleymâniyye,
Kalacak, doğruluğun yerdeki tek yurdu diye.

Yıkılır bir gün olur medreseler, ma'bedler;(1)
En temiz yerleri en kirli ayaklar çiğner;
Beşeriyyet yeni bir din tanıyıp ilhâdı,
Beşerin hâfızasından silinir Hakk'ın adı;
Gömülür hufre-i târîhe me'âlî... Lâkin
Yine tek bir taşı düşmez şu Hudâ lânesinin;
Yine insanlığa nâ-mahrem olan bîgâne,
Bu harîmin ebediyyen giremez sînesine;
Yine yâdındaki Mevlâ'yı şu dört tane menâr,
Kalbe merbût birer dil gibi eyler ikrâr;
Yine mâzîye gömülmez bu muazzam çehre:
Leş değildir ki atılsın o umûmî kabre!

Şimdi ey sevgili kàri', azıcık vaktin eğer,
Varsa -memnûn olacaksın- beni ta'kîb ediver.
Gireriz koynuna, düşsek bile şâyed yorgun,
Karşıdan baktığımız heykel-i nûrânûrun.
Göreceksin: O harîmin ebedî zıllinde,
San'atin rûhunu seyyâl bulut şeklinde.
«Gördüğüm var...» deme! Gel bir de berâber görelim.
Nereden? Haydi Şadırvan Kapısı'ndan girelim:

Bir musanna' kemer, üstünde kurulmuş Tevhîd;
Daha üstünde bir âyet ki: Hudâ'dan te'yîd,
Emr-i mevkùt-i salâtın bize kat'iyyetine.
Şöyle bir baktı mı insan, kapının hey'etine,
Evvelâ her iki yandan oluyor çehre-nümûn:
Mütenâzır iki mihrâb, iki âzâde sütûn.

(1) Şiirin ilk dört neşrinde "medreseler" olan kelime, 1928 baskısında "mahkemeler" şeklinde çıkmıştır.

Sonra göz yükseliyor doğru yarım kubbelere,
Ki dayanmış biri sağdan, biri soldan kemere.
İstalâktitle donanmış o hazin sîneleri,
Okşayıp nûr-i nazar, geçti mi artık ileri,
Geliyor kısmen açılmış iki heybetli kanat,
Ki te'ârîci, telâfîfi ne müdhiş san'at!
Sanki Mevlâ mütefekkir, kocaman bir beyni,
Açıvermiş bize göstermek için her yerini.
Görüyor şimdi nazar girdi mi derhal içeri:
Aynı eb'âd ile tesbît edilen kubbeleri.
Avlunun sâha-i üryânına bin sâye-i nûr
Döşeyen bunca kemerlerle sütunlarda, vakùr
Bir tenâzur yoruyor görmek için irkileni.
Yalınız iç kapının üstüne yükseltileni,
-Mutlaka medhali göstermek için olmalı ki-
Bir siyâk üzre atılmış, sıralanmış öteki
Kubbelerden daha yüksek, daha vâsi' duruyor.
Aynı heybetli kanatlar göze tekrar vuruyor.
Aşar aşmaz eşiğinden bu musanna' bâbın,
Şu yarım kubbe -ki pîrâyesidir mihrâbın-
Çarpıyor çeşm-i temâşâya, asıl kubbe değil.
Buna eş lâzım, evet olmamak olmaz kàbil.
Yoksa ihmâl edilir şey mi tenâzur burada?
İşte tam ondaki eb'âda nazîr eb'âda,
Semt-i re'sinde duran aynı da mâlik, hele bak!
«Bu yarım kubbeler elbette açık durmayacak,
Mutlaka birleşecektir» diye beş hatve kadar
Atıverdin mi, görür kubbeyi hayretle nazar...
Ki dayanmış sanacaksın o yarım kubbelere.
Ama pek doğru değil... Karşıki dört yekpâre
Gıranittir taşıyan başları üstünde onu.
Kahramanlar ki asırlar bükemez bir kolunu!

Ma'bedin şimdiki ta'rîfe bakarsak, az çok,
Müstatîl olması îcâb edecek! Öyle mi? Yok!

Şu, sütunlar ana dîvârına bağlanmak için,
Ara yerlerden atılmış müteaddid kemerin,
Konarak sırtına şâhin gibi durmakta olan,
Kubbeler yok mu ya? Onlar buna vermez meydan.
Nerden îcâb ediyor sonra bu âvâre zehab?
O kadar ince tutulmuş ki tenâzurda hesab:
Hâricen kubbenin üstünden inen hatt-ı mümâs,
Ediyor her iki cânibde tamâmiyle temâs,
Tarafeynindeki san'atli yarım kubbelere.

Artık ey sevgili kàri', gel otur orta yere,
Cebhe dîvârına bak, camlara bak, minbere bak;
Sonra mihrâb ile mahfillere, kürsîlere bak.
İşte her cebhede, her yerde demâdem görünen,
Lâkin esrâra bürünmüş gibi mübhem görünen,
Seni bîtâb-ı telakkî bırakan âyâtın,
Kalarak mülhem-i âvâresi hissiyyâtın,
Dalgalansın da denizler gibi kalbinde celâl;
Görmesin dîdelerin reng-i sivâ, reng-i zılâl!
Vecde gel; vahdete dal, âlem-i kesretten uzak...
Yalınız Sâni'i gör; san'ati, masnû'u bırak!
Ben de bir yer bularak şöylece tenhâ dalayım,
Varlığımdan geçeyim, mahv-ı temâşâ kalayım.

Ma'bedin cebhe cidârındaki loş pencereler,
Güneşin sırtına bir ince tül atmış, esmer,
Mütemâdî sağıyor dâhile bir gölgeli nûr.
O inen perde-i seyyâl arasından manzûr,
Koca bir mahşer-i îman ki ezelden medhûş...
Sîneler vecd ile pür-cûş, dudaklar hâmûş!
Diz çöküp mermerin üstünde yalın kat hasıra,
Bekliyor hepsi münâcâtı: Onun şimdi sıra.
Esiyor cevv-i mehîbinde bu vahdet-zârın,

Ebedî nefha-i rahmet ki, o binlerce yığın,
Gölge şeklindeki eşbâha teayyün veriyor:
Tepeden tırnağa zerrât-ı vücûd ürperiyor.
İnliyor nâle-i gayret der ü dîvârından,
Dâr duydukça gelen sayhayı deyyârından.
Rûhlar yanmada bî-tâb-ı tecellî kalarak,
Dîdeler nâ-mütenâhî, ebedî müstağrak.
Âkıbet, başladı mahfilde hazin bir feryâd;
Yeniden coştu eninlerle o bî-hûş eb'âd.
Bir de baktım ki: O her saftan uzanmış kollar,
Varacak sanki yarıp boşluğu Mevlâ'ya kadar!
Şimdi üç bin kişinin sîne-i ma'sûmundan,
Kopan «âmîn» sadâsıyle icâbet-lerzan!
Sonra, bir okşanarak titreyen ellerle cibâh;
Döndü kürsîye o âvâre cemâ'at nâgâh.

Kimdi kürsîdeki? Bir bilmediğim pîr amma,
Hiç de bîgâne değil kalbe o câzib sîmâ.
Bembeyaz lihye-i pâkiyle, beyaz destârı,
O mehîb alnı, o pek mûnis olan dîdârı,
Her taraftan kuşatıp, bedri saran hâle gibi,
Ne şehâmet, ne melâhat veriyor, yâ Rabbi!
Hele gözler iki mihrâk-ı semâvîdir ki:
Bir şuâıyla alevlendiriyor idrâki.
Âh o gözlerden inen huzme-i nûrânûrun,
Bağlı her târ-ı füsunkârına bin rûh-i zebun!

— Beni kürsîde görüp, va'zedecek sanmayınız;
Ulemâdan değilim, şeklime aldanmayınız!
Dînin ahkâmını zâten fukahânız söyler,
Anlatırlar size bir müşkiliniz varsa eğer.
Bana siz âlem-i İslâm'ı sorun, söyleyeyim;
Çünkü hiçbir yeri yok gezmediğim, görmediğim.
Şark-ı Aksâ'dan alın, Mağrib-i Aksâ'ya kadar,

Müslüman yurdunu baştan başa kaç devrim var! (1)
Beni yormuştu bu yıllarca süren yolculuğun,
Daha başlangıcı... Lâkin, gebereydim yorgun,
O zaman belki devâm eyleyemezdim yoluma;
Yoksa ârâm edemezdim. Bana zîrâ «Durma,
Yürü, azminde devâm et...» diye vermezdi aman,
Bir sadâ benliğimin fışkırıp a'mâkından.
O sadâ işte benim gayret-i dîniyyemdir,
Coşuvermez mi, içim sanki yanardağ kesilir;
Yeniden davranırım, eğlenemem bir yerde.
Ne cihan kaygusu derman bu devâsız derde;
Ne de can, sonra filân duygusu engel, heyhat!
Can, cihan hepsi de boş, «gâye»dedir varsa hayat.

Bir zamanlar yine İstanbul'a gelmiştim ben.
Hâle baktıkça fakat, ümmetin âtîsinden,
Pek derin ye'se düşüp Rusya'ya geçtim tekrar.
Geçmeseydim edeceklerdi ya zâten icbar!
Sığmıyor en büyük endâzeye işler artık;
Saltanat nâmına, din nâmına bin maskaralık...

Ne felâket, ne rezâletti o devrin hâli!
Başta bir kukla, bütün milletin istikbâli,
İki üç kuklacının keyfine mahkûm olmuş:
Bir siyâset ki didiklerdi, emînim, Karakuş!
Nerde bir maskara sivrilse, hayâsızlara pîr,
Haydi Mâbeyn-i Hümâyûn'a!... Ya bâlâ, ya vezîr!
Ümmetin hâline baktım ki: Yürekler yarası!
Ne bir ekmek yedirir iş; ne de ekmek parası.
Kışla yok, dâire yok, medrese yok, mektep yok;
Ne kılıç var, ne kalem... Her ne sorarsan, hep yok!

(1) İlk baskılarda bu mısralar, bir beyit fazlasıyla şöyle idi:
Şark'tan başlayarak, Mağrib-i Aksâ'ya kadar,
Asya'nın, Avrupa'nın, Afrika'nın nerde ki var,
Müslüman sâkin olan bir yeri mutlak gittim;
Hepsinin hâlini mâzîsini tedkîk ettim.

Kalmamış terbiye askerde. Nasıl kalsın ki?
Birinin ömrü mülâzımlıkta geçerken öteki,
Daha mektepte iken tayy-ı merâtible ferîk!
Bir müşirlik mi var? Allâhu veliyyü't-tevfîk!
Hele ilmiyye bayâğdan da aşağ bir turşu!
Bâb-ı Fetvâ denilen dâire ümmî koğuşu.
Anne karnından icâzetlidir, ecdâda çeker;
Yürüsün, bir de sarık, al sana kàdîasker!
Vükelâ neydi ya? Curnalcı, müzevvir, âdî;
Ne Hudâ korkusu bilmiş, ne utanmış ebedî,
Güç okur, hiç yazamaz bir sürü hırsız çetesi...
Hani, can sağlığıdır doğrusu bundan ötesi!
Belki üç beş kişi olsun bulur irşâd ederim,
Diye etrâfa bakındımsa da, endîşelerim
İnkılâb eyledi bir nâmütenâhî ye'se,
Görünüp sûret-i haktan kimi söylettimse.
Ekseriyyet kafasız; varsa biraz beyni olan:
«Bu hükûmet şu ahâlîye biçilmiş kaftan!
Kime dert anlatacaksın? Hadi anlat şimdi...
Ben mi kaldım, neme lâzım!» diyerek yan çizdi.
Hüsn-i zanneylediğim bir iki fâzıl hocanın,
İstedim fikrini açmak; dedim: «Artık uyanın!
Memleket mahvoluyor, din de berâber gidiyor;
Size Kur'an, bakınız sâde uzaktan mı diyor?»
— Memleket mahvolacak, olmayacak... Baştakiler,
Düşünürler ona mevcûd ise bir çâre eğer.
Gelelim dîne: Ne mümkün çalışıp kurtarmak?
Bede'e'd-dînu garîben... sözü elbet çıkacak.(1)
Dediler. Yoklayayım şimdi avâmın da biraz,
Nedir efkârı, dedim. Hey gidi vurdum duymaz!
Öyle dalgın ki, meğer Sûr'unu İsrâfîl'in,
İşitip, yattığı yerden azıcık silkinsin!

(1) *«İslâm, garib olarak başladı; yine başladığı gibi garib olacak»* me-âlindeki hadîs-i şerîfe işâret ediliyor: Müslim, Îman 232.

Yürüyor, altı çürük toprağa gelmiş, seyyar
Bir mezarlık gibi: Her nâsiye bir seng-i mezar!
Duymamış kaygı denen duyguyu vicdânında.
Okunur her birinin cebhe-i hüsrânında,
«Ne gelenden haberim var, ne gidenden haberim;
Serserî kevne gelelden beri sersem gezerim!»
Eskiden kalma bu söz, sanki o cansız beyinin,
Doğmadan rahmet-i Mevlâ'ya göçüp gittiğinin,
Dest-i kudretle yazılmış ezelî hâtırası!
«Geliyor rûhun için Fâtiha çekmek sırası;
Yazık ey millet-i merhûme!» dedikten sonra;
Atladım Rusya'ya gitmekte olan bir vapura.

O zaman Rusya'da hâkimdi yaman bir tazyik...
Zulmü sevdirmek için var mı ya bir başka tarik?
Düşünen her kafanın mutlak ezilmekti sonu!
Medenî Avrupa, bilmem, niye görmezdi bunu?
Süngü, kurşun gibi kestirme ölümlerle ölen;
Yâhud işkenceler altında ecelsiz gömülen:
Ne soluk var, ne ışık var, ne otur var, ne durak,
İki üç yüz kulaç altında zemînin, çıplak,
Aç, susuz işletilen kanları donmuş canlar,

Size milyonla desem, fazlası yok, eksiği var!
Bilmiyorlar ki bu şiddetlerin olmaz hükmü:
Göz yılar önce, fakat, sonra kanıksar ölümü.
Sanıyorlar kafa kesmekle, beyin ezmekle,
Fikr-i hürriyyet ölür. Hey gidi şaşkın hazele!
Daha kuvvetleniyor kanla sulanmış toprak:
Ekilen gövdelerin hepsi yarın fışkıracak!
Hangi ma'sûmun olur hûnu bu dünyâda heder?
Yoksa kànûn-i İlâhî'yi de yırtar mı beşer?

Evvelâ gizlice bir matba'a te'sîs ettim;
Beş on öksüz bularak basmacılık öğrettim.
Kalemim çokça pürüzlüydü, fakat çâresi ne?

Sonra, bilmem kimin üslûbu avâmın nesine!
Dilimin döndüğü şîveyle bütün gün yazdım;
Okuyanlar o kadar çoktu ki hiç ummazdım.
Usta âsârını verdikçe çocuklar bastı;
Altı ay geçti, bizim matba'anın çıktı adı.
Göğsü îmanlı beş on tâne fedâî gelerek,
Dediler: «Sen ne basarsan, onu tevzî' edecek
Vâsıtan işte biziz; korkulacak şey yoktur...
Para lâzımsa da bildir ki verenler bulunur.»
Bir cerîdeyle hemen başlayıverdim va'za.
Zâten en başlıca yol halkı budur îkàza.
Medeniyyetteki insanlar için matbûât,
Şimdi kürsîlerin en yükseği, lâkin, heyhât,
Sizde hiç böyle değil, belki tamâmen aksi:
En fenâ bir cereyan gösteriyor en iyisi.
Müslüman unsuru az çok uyanıktır orada;
Biz de ancak bunu tezyîd ediyorduk arada.
Parasızlıktı bidâyette işin korkulusu…
Ağniyâ altını bezletti etekler dolusu...
Açtık oldukça güzel medreseler, mektepler;
Okuyup yazmayı ta'mîme çalıştık yer yer.
Tatar'ın yüzde bugün altmışı hakkıyle okur;
Rusların halbuki nisbetleri gâyet dûndur.
Ağniyâ, zannederim, sizde de az çok olacak...
Şu kadar var ki, çürük tahtaya basmazlar ayak!
Fukarânız kılıyor, aklına geldikçe namaz;
Ağniyânızda da, hiç yoksa, zekât olsa biraz.
Şöyle dursun bu temennîye kulak vermeleri,
Sadr-ı a'zam paşanız fitre alır, sunsa biri!

Sonra zenginlerimiz: «Haydi gidin, fen getirin.»
Diye, her isteyenin şahsına bilmem kaç bin
Ruble tahsîs ile sevkeylediler Avrupa'ya;
Pek fedâkâr idi hemşehrilerim doğrusu ya.
Bu giden kàfileden birçoğu cidden tahsîl

Ederek döndü. Fakat geldi ki üç beş de sefîl,
Hepsinin nâmını telvîse bi-hakkın yetti...
Gönderenler ne peşîmân oluyorlar şimdi!
Hiç unutmam ki, cömerdin biri, hem zengin adam,
Beni yüzdürdü nihâyette şu sözlerle: «İmam,
Günde on kerre gelip istediniz hep verdim.
Yine vermezsem eğer millet için, nâ-merdim.
Yalınız, ehline gitsin bu emekler... Olur a,
İş bizim Avrupa yârânına benzer sonra!
Hâli ıslâh edecekler, diyerek kaç senedir,
Bekleyip durduğumuz zübbelerin tavrı nedir?
Geldi bir tânesi akşam, hezeyanlar kustu!
Dövüyordum, bereket versin, edebsiz sustu.
Bir selâmet yolu varmış... O da neymiş: Mutlak,
Dîni kökten kazımak, sonra, evet, Ruslaşmak! (1)
O zaman iş bitecekmiş... O zaman kızlarımız,
Şu, tutundukları gâyet kaba, pek ma'nâsız
Örtüden sıyrılacak... Sonra da erkeklerden,
Analık ilmini tahsîl edecekmiş... Zâten,
Müslümanlar o sebepten bu sefâlette imiş:
Ki kadın «sosyete» bilmezmiş, esârette imiş!
Din için, millet için iş görecek alçağa bak:
Dîni pâmâl edecek, milleti Ruslaştıracak!
Bunu Moskof da yapar, şimdi rızâ gösterelim;
Başka bir ma'rifetin varsa haber ver görelim!
Al okut, Avrupa tahsîli desinler, gönder,
Servetinden bölerek nâ-mütenâhî para ver;
Sonra bir bak ki: Meğer karga imiş beslediğin!
Hem nasıl karga? Değil öyle senin bellediğin!
Sâde bir fuhşumuz eksikti, evet, Ruslardan...
Onu ikmâl ediverdik mi, bizimdir meydan!
Kızımın iffeti batmakta rezîlin gözüne...

(1) İlk baskılarda:
Dîni, milliyyeti kökten kazıyıp Ruslaşmak.

Acırım tükrüğe billâhi tükürsem yüzüne!
Demiş olsaydı eğer: «Kızlara mektep lâzım...
Şu kadar vermelisin.» Kahrolayım kaçmazdım.
Elverir sardığımız bunları halkın başına...
Ben mezârımda, huzûr istiyorum, anladın a!
Biraz insâfa gelin, öyle ya artık ne demek?
Zengin olduk diye, lâ'net satın almak mı gerek?»

İşte biz böyle didinmekte, çalışmakta iken,
Bir sabah üç tanıdık, seslenerek percereden,
Dediler: «Şimdi hükûmet basacak matba'anı...
Durmanın vakti değildir. Hadi kaldır tabanı!»
Bir işâretle çocuklar çekilip tâ geriye,
Daldılar hepsi birer sesleri çıkmaz deliğe,
Onların nevbeti geçmiş, sıra gelmişti bana:
Yolu tuttum yalınız doğruca Türkistan'a.
Gece gündüz yürüdüm bulmak için Taşkend'i;
Geçtiğim yerleri ta'dâda mahal yok şimdi.
Uzanıp sonra Buhârâ'ya, Semerkand'e kadar;
Eski Dünyâ'da bakındım ki ne âlemler var?
Sormayın gördüğüm âlemleri, hiç söylemeyim:
Yâdı temkînimi sarsar da kan ağlar yüreğim.
O Buhârâ, o mübârek, o muazzam toprak;
Zilletin koynuna girmiş uyuyor müstağrak!
İbni Sînâ'ları yüzlerce doğurmuş iklîm,
Tek çocuk vermiyor âgûşuna ilmin, ne akîm!
O rasad-hâne-i dünyâ, o Semerkand bile;
Öyle dalmış ki hurâfâta o mâzîsiyle:
Ay tutulmuş, «Kovalım şeytanı kalkın!» diyerek,
Dümbelek çalmada binlerce kadın, kız, erkek!
Bu havâlîde cehâlet ne kadar çoksa, nifâk,
Daha salgın, daha dehşetli... Umûmen ahlâk,
-«Pek bozuk» az gelecek- nâmütenâhî düşkün!
Öyle murdârını görmekte ki insan fuhşün;
Bırakın söylenemez: Mevki'imiz câmi'dir;

Başka yer olsa da tafsîle hayâ mâni'dir.
Ya ta'assubları? Hiç sorma, nasıl maskaraca?
O, uzun hırkasının yenleri yerlerde, hoca,
Hem bakarsın eşi yok dîne teaddîsinde,
Hem ne söylersen olur dîni hemen rencîde!
Milletin hayrı için her ne düşünsen: Bid'at;
Şer'i tağyîr ile, terzîl ise -hâşâ- Sünnet!
Ne Hudâ'dan sıkılırlar, ne de Peygamber'den.
Bu ilimsiz hocalardan, bu beyinsizlerden
Çekecek memleketin hâli ne olmaz, düşünün!
Sayısız medrese var gerçi Buhârâ'da bugün...
Okunandan ne haber? On para etmez fenler,
Ne bu dünyâda soran var, ne de ukbâda geçer!
Üdebâ doğrusu pek çok, kimi görsen: Şâir.
Yalınız, şi'rine mevzû iki şeyden biridir:
Koca millet! Edebiyyâtı ya oğlan, ya karı...
Nefs-i emmâre hizâsında henüz duyguları!
Sonra tenkîde giriş: Hepsi tasavvufla dolu:
Var mı sûfiyyede bilmem ki ibâhiyye kolu?
İçilir, türlü şenâ'atler olur, bî-pervâ;
Hâfız'ın ortada Dîvân'ı kitâbü'l-fetvâ!
«Gönül incitme de keyfin neyi isterse becer!»
Urefâ mesleği; a'lâ, hem ucuz, hem de şeker![*]
Şu kadar var ki şebâbında ufak bir gayret
Başlamış... Bir gün olup parlayacaktır elbet.
O zaman işte şu toprak yeniden işlenerek,
Bu filizler gibi binlerle fidan besleyecek.

Çin'de, Mançurya'da din bir görenek, başka değil.
Müslüman unsuru gâyet geri, gâyet câhil.

(*) مباش دربي آزار وهرچه خواهي كن
كه در شريعت ما غير ازين كناهي نيست

[Farsça beyit: «Mebâş der pey âzâr ü herçi hâhî kün/Ki der şerîat-i mâ gayr ez in günâhî nîst.» Mânâsı: *«Kimseyi incitme de ne istersen yap, çünkü bizim şeriatimizde bundan başka bir günâh yoktur»*]

Acabâ meyl-i teâlî ne demek onlarca?
«Böyle gördük dedemizden» sesi milyonlarca
Kafadan aynı tehevvürle bakarsın, çıkıyor!
Arş-ı âmâli bu ses tâ temelinden yıkıyor.
Görenek hem yalınız Çin'de mi salgın; nerde!
Hep musâb âlem-i İslâm o devâsız derde.
Getirin Mağrib-i Aksâ'daki bir müslümanı;
Bir de Çin Sûru'nun altında uzanmış yatanı;
Dinleyin her birinin rûhunu: Mutlak gelecek,
«Böyle gördük dedemizden!» sesi titrek, titrek!
«Böyle gördük dedemizden!» sözü dînen merdûd;
Acabâ sâha-i tatbîki neden nâ-mahdûd?
Çünkü biz bilmiyoruz dîni. Evet, bilseydik,
Çâre yok, gösteremezdik bu kadar sersemlik.
«Böyle gördük dedemizden!» diye izmihlâli
Boylayan bir sürü milletlerin olsun hâli,
İbret olmaz bize, her gün okuruz ezber de!
Yoksa, bir maksad aranmaz mı bu âyetlerde?
Lâfzı muhkem yalınız, anlaşılan, Kur'ân'ın:
Çünkü kaydında değil hiçbirimiz ma'nânın:
Ya açar Nazm-ı Celîl'in, bakarız yaprağına;
Yâhud üfler geçeriz bir ölünün toprağına.
İnmemiştir hele Kur'ân, bunu hakkıyle bilin,
Ne mezarlıkta okunmak, ne de fal bakmak için!
Bu havâlîdekiler pek yaya kalmış dince;
Öyle Kur'ân okuyorlar ki: Sanırsın Çince!
Bütün âdetleri âyîn-i Mecûsî'ye karîb;
Bir şehâdet getirirler, o da oldukça garîb.
Yalınız, hepsi de hürmetle anar nâmınızı.
Hiç unutmam, sarılıp hırkama bir Çinli kızı,
Ne diyor anlamadım, söyledi birçok şeyler;
Sonra me'yûs olarak ağladı... Bîçâre meğer,
Bana Sultân'ı sorarmış da, «Nasıldır?» dermiş;
Yol yakın olsa imiş, gelmeyi isterlermiş!

Sorunuz, şimdi Japonlar da nasıl millettir?
Onu tasvîre zafer-yâb olamam, hayrettir!
Şu kadar söyleyeyim: Dîn-i mübînin orada,
Rûh-i feyyâzı yayılmış, yalınız şekli Buda.
Siz gidin, safvet-i İslâm'ı Japonlarda görün!
O küçük boylu, büyük milletin efrâdı bugün,
Müslümanlık'taki erkânı siyânette ferîd;
Müslüman denmek için eksiği ancak tevhîd.
Doğruluk, ahde vefâ, va'de sadâkat, şefkat;
Âcizin hakkını i'lâya samîmî gayret;
En ufak şeyle kanâ'at, çoğa kudret varken;
Yine ifrât ile vermek, veren eller darken;
Kimsenin ırzına, nâmûsuna yan bakmayarak,
Yedi kat ellerin evlâdını kardeş tanımak;
«Öleceksin!» denilen noktada merdâne sebat;
Yeri gelsin, gülerek, oynayarak terk-i hayat;
İhtirâsât-ı husûsiyyeyi söyletmeyerek,
Nef'-i şahsîyi umûmunkine kurbân etmek;
Daha bunlar gibi çok nâdire gördüm orada...
Âdem'in en temiz ahfâdına mâlik bir ada.
Medeniyyet girebilmiş yalınız fenniyle...
O da sâhiplerinin lâhik olan izniyle.
Dikilip sâhile binlerce basîret, im'ân;
Ne kadar maskaralık varsa kovulmuş kapıdan!
Garb'ın eşyâsı, eğer kıymeti hâizse yürür;
Moda şeklinde gelen seyyie gümrükte çürür!
Gece gündüz açık evler, kapılar mandalsız;
Herkesin sandığı meydanda, bilinmez hırsız.
Ya o mahviyyeti insan göremez bir yerde...
«Togo»nun umduğunuz tavrı mı vardır? Nerde!
«Gidelim!» der, götürür; sonra gelip tâ yanıma;
Çay boşaltırdı ben içtikçe hemen fincanıma.
Müslümanlık, sanırım parlayacaktır orada;
Sâde Osmanlılar'ın gayreti lâzım arada.

Misyonerler, gece gündüz yeri devretmedeler,
Ulemâ vahy-i İlâhî'yi mi bilmem, bekler?

Hind'i baştan başa gezmekti murâdım, lâkin,
Nerde olsam, beni ta'kîbi yüzünden polisin,
Tâkatim bitti de vazgeçmede muztar kaldım;
Kaldım amma yine her mahfile az çok daldım!
Besliyormuş, bereket versin, o iklîm-i kadîm,
«Rahmetullâh»a muâdil daha yüzlerce hakîm,
Rûh-i edyânı görür, hikmet-i Kur'ân'ı bilir
Ulemâ var ki: Huzûrunda bugün Garp eğilir.
Hele hayran kalır insan yetişen gençlere de:
Bunların birçoğu tahsîl eder İngiltere'de;
Sonra dindaşlarının rûhu olur, kalbi olur,
Çünkü azminden, ölüm çıksa, o dönmez, sokulur.
Öyle maymun gibi taklîde özenmek bilmez;
Hiss-i milliyyeti sağlamdır onun, eksilmez.
Garb'ın almışsa herif, ilmini almış yalnız,
Bakıyorsun: Eli san'atli, fakat, tırnaksız!
Fuhşu yok, içkisi yok, himmeti yüksek, gözü tok;
Şer'-i ma'sûma olan hürmeti bizlerden çok.(1)
Böyle evlâd okutan milletin istikbâli,
Haklıdır almaya âgûşuna istiklâli.
Yarın olmazsa, öbür gün alacaktır mutlak...
Uzak olmuş ne çıkar? Var ya bir âtî ona bak!

Haydarâbâd'a giderken, beni teşyîe gelen
Mîzebânın ne hazin çıktı şu ses kalbinden:
«Âh biz hayra yarar unsur-i îman değiliz...
Hind'in İslâm'ını pek Türk'e kıyâs etmeyiniz.
Onların rûh-i şehâmetle coşan kanları var;
Bizde yok öyle samîmî asabiyyet, o damar.
Bu ağır zillete ukbâya kadar mahkûmuz...

(1) İlk baskılarda: «Beyni var, şapkası yok; san'ati var, tırnağı yok;»

Duymuyor çektiği hüsranları zîrâ çoğumuz!
Varsa ümmîdimiz Osmanlılar'ın şevketidir.
Onu bir kerre işitsek... Bu sa'âdet yetişir.»

Beni ağlattı herif. Lâkin onun genç oğlu,
Dedi: «Yok, öyle değil; sîne-i millette dolu,
Galeyân emrine âmâde, hamiyyetli yürek;
Şu kadar var ki henüz kendini göstermeyecek.
Geçiyor şimdi esâretle deyip eyyâmı,
Müslümanlar gibi mâzîsi büyük bir kavmi,
Ebedî zillete mahkûm edemem doğrusu ben.
Daha bîçâre miyiz yoksa Mecûsîlerden?
Diyeceksin ki: Asırlarca sefîlâne hayat,
Söndürür meyl-i me'âlîyi nihâyet... Heyhat!
Göz yumulmakla kör olmaz; külün altında ateş,
Ne kadar kalsa bunalmaz: Hele bir aç, hele eş!
Şunu öğretti ki İngiltere tahsîli bana:
Milletin, memleketin böyle sefîl olmasına
Bir sebep varsa, havâssın geriden bakmasıdır...
Yoksa, Şark'ın bu zekî unsuru her feyzi alır.
Müslümanlık gibi, mâhiyyeti cidden yüksek,
Sonra, vicdanları bir nefhada tehyîc edecek,
Dîn-i fıtrîdeki bir milleti irşâda ne var?
Daha yüksek mi aceb Şark'ı ezen fıtratlar,
Kàbiliyyetçe? Hayır, ben buna aslâ kanmam.
Adam ister yalınız etmeye bir kavmi adam!
Doğru yol işte budur, gel, diye sen bir yürü de,
O zaman bak ne koşanlar göreceksin sürüde!
Evvelâ beynine bir fikr-i nezîh aşlayarak;
Hangi bir müslümanın göğsüne tuttumsa kulak;
Şunu duydum ki: Onun, hiç sesi çıkmaz, kalbi,
En temiz hissile vurmakta çocuk kalbi gibi.
Sîneler gayzını fâş etmeye dursun varsın;
Vakti gelsin, o zaman var mı yürek, anlarsın!»

Haydarâbâd'a yetiştim ki, bütün Hindistan,
«Verdi Kànûn-i Esâsî'yi nihâyet Sultan!»
Diye birdenbire çalkandı. İnan, kàbil mi?
Hiç o binlerce havâtır kemirirken içimi,
Bir cılız «belki!» nasıl hepsini tenkîl etsin?
Ansızın başladı beynimde ümîdin, ye'sin,
Doğduğumdan beri hiç görmediğim bir harbi...
O ne müdhiş helecanlardı aman yâ Rabbi!
Verdi Kànûn-i Esâsî... Bu, çıkar rü'yâ mı?
Yok canım öyle değil: Milletin istirhâmı,
Şekl-i tehdîd alıvermiş, o da muztar kalmış...
Hangi millet acabâ? Her ne işitsen yanlış.
Cûşa geldikçe fakat aynı terâneyle cihan,
Görür oldum dönen işlerde yedu'llâhı nihan.
Bu ne şâhın işi, yâ Rab, ne sipâhın kârı...
Bu senin kudretinin havsala-çâk esrârı!
Yurdumun gülmeyen evlâdını artık güldür...
Ağladım sonra çocuklar gibi hüngür hüngür.
Azıcık rûhuma, a'sâbıma geldikte sükûn,
Döndü vaz'iyyeti birdenbire, baktım, yolumun:
Bir gün evvel yetişip dalmak için sînenize,
Boyladım sâhili, sâhilden açıldım denize.

Gemi enginde iken bende de engindi hayâl;
Kevser içmiş sofunun hâline benzer bir hâl!
Ömrü haybetle cehennemde geçen hâne-harâb,
Verseler cenneti şaşkın gibi çekmez ya azâb;
Ben de rûhumdaki zulmetleri artık koğdum;
En büyük hasmım olan ye'si nihâyet boğdum.
Bahr-i Umman'da henüz çalkanıyormuş tekne...
Attı hülyâ beni tâ Marmara sâhillerine!
Görüyordum, iki üç bin mil açıktan bakarak,
Şu sizin kapkara İstanbul'u, kardan daha ak.
Parlıyor alnı uzaktan ayın on dördü gibi;
Gülüyor: İşvesinin câzibeler müncezibi.

Ne gezer şimdi o zillet, o sefâlet? Heyhât!
Bu ne müdhiş azamet, oh, ne müdhiş dârât!
Sayısız mektep açılmış: Kadın, erkek okuyor;
İşliyor fabrikalar, yerli kumaşlar dokuyor.
Gece gündüz basıyor millete nâfi' âsâr;
Âdetâ matba'alar bir uyumaz hizmetkâr.
Mülkü baştan başa i'mâr edecek şirketler;
Halkın irşâdına hâdim yeni cem'iyyetler,
Durmayıp iş buluyor, gösteriyor, uğraşıyor;
Gemiler sâhile boydan boya servet taşıyor...

Hasır üstünde bu rü'yâları görmekte iken,
İki mel'un gözün altında ayıldım birden:
Müslüman düşmanı bir Rus tanırım çoktandır...
Nerde görsem, kaçarım, çiftelidir çünkü katır!
Hele Osmanlılar'ın nâmı anıldıkça biter;
Ne eyer kàbil olur sırtına vurmak, ne semer!
Rusya'dayken beni gördükçe gelir, derdi: «İmam,
Oku sen yoksa işin... Öldü sizin Hasta Adam!
Çıkmıyor vâris-i meşrû'u da bizden başka...»
Beni kaç kerreler ağlattı bu hınzırca şaka!
Yine lâhavle deyip geçmede kaldım muztar;
Çünkü altüst olacak bunca tasavvurlar var...
İşte hülyâlarımın canlı yerindeyken, of,
Nüksedip karşıma çıkmaz mı o illet Moskof!
Gözlerim çoktan açık olmasa, derdim: Kâbûs...
İyi amma nereden bitti bu kurnaz câsûs?
Ayak üstünde dikilmiş, gözümün tâ içine
Bakıyor, hem de o şimşek gibi gözlerle yine!

— Çelebim, gel bakalım, gel... Dikilip durma, çay iç...
Hasta canlandı, ne dersin? Bunu ummazdın a hiç...
Kahraman milleti gördün ya: Biraz silkindi,
Leş yiyen kargaların sesleri birden dindi!
Eski sevdâları, kàbilse, unutsun Ruslar...

— Ne dedin? Anlamadım! Hey gidi hülyâcı Tatar!
Kahraman milleti gördün... dediğin Türkler mi?
Sana söylersem eğer, şimdi, düşündüklerimi,
Ebediyyen bu hayâlâta vedâ eylersin.
— Ya senin votkacılardan mı hayır beklersin?
— Hasta canlandı, o iş bitti, diyorsun; heyhat!
Olamaz böyle sefîl ümmet için hakk-ı hayat.
Duyulan nağme-i hürriyyet onun son nefesi!
Yaşamaz yoksa emîn ol ki bu barbar çetesi,
Medenî Avrupa'nın dâmen-i irfânında;
Asya'nın belki o kumluk Arabistân'ında,
Lâşe hâlindeki bir devlete vardır medfen...

Anlıyordum ki: Herif çatlayacak ye'sinden.
İntikâmın olamaz böyle müsâid sırası,
Diye; nerdeyse bulup hasmımın artık yarası,
Başladım deşmeye. Lâkin bu cedel başlayalı,
Dinliyormuş bizi şâhin gibi bir Afganlı.
Vâkıâ Rusça konuştuk, yine külhâni, fakat,
Seslerin tavrına çoktandır edermiş dikkat.
Çay semâverlerinin hepsini birden yıkarak,
Rus'u gırtlaklayıvermez mi? Aman, etme, bırak!
Demeden şaşkını yağmur gibi ıslattı hacı!
Ne tuhaftır ki: Zuhûr etmedi bir da'vâcı.
Etse zâten ne çıkar? Hak zıpırındır yalnız;
Dövülen mahkemelerden kovulur, çünkü cılız!

Bir de İstanbul'a geldim ki: Bütün çarşı, pazar
Na'radan çalkanıyor! Öyle ya... Hürriyyet var!
Galeyan geldi mi, mantık savuşurmuş... Doğru:
Vardı aklından o gün her kimi gördümse zoru.
Kimse farkında değil, anlaşılan, yaptığının;
Kafalar tütsülü hülyâ ile, gözler kızgın.
Sanki zincirdekiler hep boşanıp zincirden,
Yıkıvermiş de tımarhâneyi çıkmış birden!

Zurnalar şehrin ahâlîsini takmış peşine;
Yedisinden tutarak tâ dayanın yetmişine!
Eli bayraklı alaylar yürüyor dört geçeli;
En ağır başlısının bir zili eksik, belli!
Ötüyor her taşın üstünde birer dilli düdük.
Dinliyor kaplamış etrâfını yüzlerce hödük!
Kim ne söylerse, hemen el vurup alkışlanacak...
— Yaşasın!
— Kim yaşasın?
— Ömrü olan.
— Şak! Şak! Şak!
Ne devâirde hükûmet, ne ahâlîde bir iş!
Ne sanâyi', ne maârif, ne alış var, ne veriş.
Çamlıbel sanki şehir: Zâbıta yok, râbıta yok;
Aksa kan sel gibi, bir dindirecek vâsıta yok.
«Zevk-i hürriyyeti onlar daha çok anlamalı»
Diye mekteplilerin mektebi tekmil kapalı!
İlmi tazyîk ile ta'lîm, o da bir istibdâd...
Haydi öyleyse çocuklar, ebediyyen âzâd!
Nutka gelmiş öte dursun hocalar bir yandan...
Sahneden sahneye koşmakta bütün şâkirdan.
Kör çıban neşterin altında nasıl patlarsa,
Hep ağızlar deşilip, kimde ne cevher varsa,
Saçıyor ortaya, ister temiz, ister kirli;
Kalmıyor kimseciğin muzmeri artık gizli.
Dalkavuk devri değil, eski kasâid yerine,
Üdebânız ana avrat sövüyor birbirine!
Türlü adlarla çıkan nâ-mütenâhî gazete,
Ayrılık tohmunu bol bol atıyor memlekete.
İt yetiştirmek için toprağı gâyet münbit
Bularak, fuhş ekiyor salma gezen bir sürü it!
Yürüyor dîne beş on maskara, alkışlanıyor,
Nesl-i hâzır bunu hürriyyet-i vicdan sanıyor!
Kadın, erkek koşuyor borç ederek Avrupa'ya...
Sapa düşmekte sizin şıklara, zannım, Asya!

Hakk'a tefvîz ile üç tâne yetişmiş kızını;
Taşıyanlar bile varmış buradan baldızını,
Analık ilmi için Pâris'e, yüksünmeyerek...
Yük ağır, ecri de nisbetle azîm olsa gerek!

Şüphesiz yıktı o hülyâları meşhûdâtım...
Ama ben kendimi bir müddet için aldattım:
Galeyandır... Galeyan geldi mi kalmaz mantık...
Su bulanmazsa durulmaz... Hele sabret azıcık...
İyi, lâkin ne kadar beklemiş olsan, işler,
Eskisinden daha berbâd, iyileşmek ne gezer!
Vatanın tâkati yoktur yeniden ihmâle:
Dolu dizgin gidiyor baksana izmihlâle!
Ey cemâat, uyanın, elverir artık uyku!
Yok mu sizlerde vatan nâmına hiçbir duygu?
Düşmeden pençesinin altına istikbâlin,
Biliniz kadrini hürriyyetin, istiklâlin.
Söyletip başka memâlikteki mahkûmîni...
Hâkimiyyet ne imiş, öğreniniz kıymetini.
Yoksa, onsuz ne şu dünyâ kalır İslâm'a, ne din...
Kuşatır millet-i mahkûmeyi hüsrân-ı mübin.
Müslümanlık sizi gâyet sıkı, gâyet sağlam,
Bağlamak lâzım iken, anlamadım, anlayamam,
Ayrılık hissi nasıl girdi sizin beyninize?
Fikr-i kavmiyyeti şeytan mı sokan zihninize?
Birbirinden müteferrik bu kadar akvâmı,
Aynı milliyyetin altında tutan İslâm'ı,
Temelinden yıkacak zelzele kavmiyyettir.
Bunu bir lâhza unutmak ebedî haybettir.
Arnavutluk'la, Araplık'la bu millet yürümez..
Son siyâset ise Türklük, o siyâset yürümez.(1)
Sizi bir âile efrâdı yaratmış Yaradan;

(1) Şiirin ilk dört neşrinde bu şekilde olan mısra, 1928 baskısında şu şekilde çıkmıştır: Son siyâsetse bu, hiç böyle siyâset yürümez.

Kaldırın ayrılık esbâbını artık aradan.
Siz bu da'vâda iken yoksa, iyâzen-billâh,
Ecnebîler olacak sâhibi mülkün nâgâh.
Diye dursun atalar: «Kal'a, içinden alınır.»
Yok ki hiçbir işiten... Millet-i merhûme sağır!
Bir değil mahvedilen devlet-i İslâmiyye...
Girdiler aynı siyâsetle bütün makbereye.
Girmeden tefrika bir millete, düşman giremez;
Toplu vurdukça yürekler onu top sindiremez.
Bırakın eski hükûmetleri, meydandakiler
Yetişir, şöyle bakıp ibret alan varsa eğer.
İşte Fas, işte Tunus, işte Cezâyir, gitti.
İşte Îrân'ı da taksîm ediyorlar şimdi.
Bu da gâyetle tabî'î, koşanındır meydan;
Yaşamak hakkını kuvvetliye vermiş Yaradan.
Müslüman, fırka belâsıyle zebun bir kavmi,
Medenî Avrupa üç lokma edip yutmaz mı?
Ey cemâat, yeter Allâh için olsun, uyanın...
Sesi pek müdhiş öter sonra kulaklarda çanın!
Arzı oynattı yerinden yıkılırken Îran...
Belki bir kıl bile ürpermedi sizden, bu ne kan!
Hiç sıkılmaz mısınız Hazret-i Peygamber'den,
Ki uzaklardaki bir mü'mini incitse diken,
Kalb-i pâkinde duyarmış o musîbetten acı?
Sizden elbette olur rûh-i Nebî da'vâcı.
Ey cemâat, uyanın! Yoksa, hemen gün batacak.
Uyanın! Korkuyorum: Leyl-i nedâmet çatacak.
Ne vapurlarla trenler sizi bîdâr etti!
Ne de toplar bu derin uykuya bir kâr etti!
Sizi kim kaldıracak, Sûr'u mu İsrâfîl'in?
Etmeyin... Memleketin hâli fenâlaştı... Gelin!
Gelin Allâh için olsun ki zaman buhranlı;
Perdenin arkası -Mevlâ bilir amma- kanlı!
Siz ki son lem'a-i ümmîdisiniz İslâm'ın,
Dayanın gayzına artık medenî akvâmın!

Şimdilik sulha sebep ordunuzun kuvvetidir;
Bir de vaz'iyyet-i mülkiyyenizin kıymetidir.
Bu tezebzüble o kuvvet de fakat sarsılacak...
Çünkü isyanları bastırmaya me'mûr ancak!
Ordu mâdâm ki efrâdını milletten alır;
Milletin keşmekeşinden nasıl âzâde kalır?
Öyledir, memleketin hâli düzelmezse eğer,
Kışlalar evlere, asker de ahâlîye döner!
Durmasın sonra kazan kaldıradursun ordu,
Düşmanın safları çiğner bu mukaddes yurdu.
Enbiyâ yurdu bu toprak; şühedâ burcu bu yer;
Bir yıkık türbesinin üstüne Mevlâ titrer!
Dışı baştanbaşa bir nesl-i kerîmin yâdı;
İçi boydan boya milyonla şehîd ecsâdı.
Öyle meşbû'-i şehâdet ki bu öksüz toprak:
Oh, bir sıksa adam otları, kan fışkıracak!
Böyle bir yurdu elinden çıkaran nesl-i sefil,
Yerin üstünde muhakkar, yerin altında rezil!
Hem vatan gitti mi, yoktur size bir başka vatan;
Çünkü mîrasyedi sâil kovulur her kapıdan!
Göçebeyken koca bir devlete kurmuş bünyâd;
Çerge hâlinde mi görsün sizi kalkıp ecdâd?
«Çerge hâlinde...» dedim... Korkarım ondan da tebâh:
Saltanat devrilecek olsa, iyâzen-billâh,[1]
Öyle iğrenç olacak âkıbetin manzarası!
Ki tasavvur bile vicdanlar için yüz karası!
Azıcık bilmek için kadrini istiklâlin,
Bakınız çehre-i meş'ûmuna izmihlâlin:

Yarılıp sanki zemin uğrayıvermiş, yer yer,
Bin sefîl ordu ki efrâdı: Bütün âileler.
Hepsi aç, bir paralar yok, kadın erkek çıplak;

(1) Şiirin ilk dört neşrinde bu şekilde olan mısra, 1928 baskısında şu şekilde çıkmıştır: Yurdunuz bir çökecek olsa, iyâzen-billâh,

Sokağın ortası ev, kaldırımın sırtı yatak!
Geziyor çiğneyerek bunları yüzlerce köpek,
Satılık cevher-i nâmûs arıyor: Kâr edecek!
Sen işin yoksa namaz kılmak için mescid ara...
Kimi câmi'lerin artık kocaman bir opera;
Kiminin göğsüne Haç, boynuna takmışlar çan,
Kimi olmuş balo vermek için a'lâ meydan!
Vuruyor bando şu karşımda duran minberde;
O, sizin secdeye baş koyduğunuz, mermerde,
Dişi, erkek, bir alay murdar ayak dans ediyor;
İşveler, kahkahalar kubbeyi gümbürdetiyor!
Avlu baştan başa binlerce dilenciyle dolu...
Eski sâhipleri mülkün kapamışlar da yolu,
El açıp yalvarıyorlar yeni sâhiplerine![*]
.....
.....
.....

Bu sizin ağlamanız benzedi bir dîgerine:
Endülüs tâcı elinden alınan bahtı kara,
Savuşurken, o güzel mülkü verip ağyâra,
Tırmanır bir kayanın sırtına, etrâfa bakar.
Bırakıp çıktığı cennet gibi zümrüt ovalar,
Başlar ağlatmaya bîçâreyi hüngür hüngür!
Karşıdan Vâlide Sultan bunu pek haklı görür,
Der ki: «Çarpışmadın erkek gibi düşmanlarla;
Şimdi, hiç yoksa, kadınlar gibi olsun ağla!»

Bırakın mâtemi, yâhu! Bırakın feryâdı;
Ağlamak fâide verseydi, babam kalkardı!
Göz yaşından ne çıkarmış? Niye ter dökmediniz?
Bâri müstakbeli kurtarmaya bir azm ediniz.

(*) Bir zamandan beri için için ağlayan cemâat bu levhanın karşısında feryâdını zaptedemedi. Mâbedin içi bir mahşer hâlini aldı. O hây ü hûy arasında ihtiyarın, bir müddet ne söylediği işitilemedi. Nihâyet, o da beş on dakika beklemeye mecbûr oldu.

Ye'se hiç düşmeyecek zerrece îmânı olan;
Sâde siz derdi bulun, sonra kolaydır derman.

Sizde erbâb-ı tefekkürle avâmın arası
Pek açık. İşte budur bence vücûdun yarası.
Milletin beyni sayarsak mütefekkir kısmı,
Bilmemiz lâzım olur halkı da elbet cismi.
Bir cemâat ki dimâğında dönen hissiyyât,
Cismin a'sâbına gelmez, durur âheng-i hayât;
Felcin a'râzını göstermeye başlar a'zâ.
Böyle bir bünye için vermeli her hükme rızâ.

Mütefekkir geçinenler ne diyor sizde bakın:
«Medeniyyette teâlîsi umûmen Şark'ın,
Yalınız bir yolu ta'kîb ederek kàbildir;
Başka yollarda selâmet gözeten gâfildir.
Bakarak hangi zeminden yürümüş Avrupalı,
Aynı izden sağa, yâhud sola hiç sapmamalı.
Garb'ın efkârını mâl etmeli Şark'ın beyni;
Duygular çıkmalı hep aynı kalıptan; ya'ni:
İçtimâî, edebî, hâsılı her mes'elede,
Garb'ı taklîd edemezsek, ne desek beyhûde.
Bir de din kaydını kaldırmalı, zîrâ o belâ,
Bütün esbâb-ı terakkîmize engel hâlâ!»

Gelelim şimdi, ne merkezde avâmın hissi...
Şüphe yoktur ki tamâmiyle bu fikrin aksi:
Görenek neyse, onun hükmüne münkàd olarak,
Garb'ın efkârını, âsârını düşman tanımak;
Yenilik nâmına vahy inse kabûl eylememek.
Şöyle dursun o teceddüd ki dışardan gelecek,
Kendi milliyyetinin kendi muhîtinde doğan,
Yerli, hem haklı teceddüdlere hattâ udvan!
Müşterek hissi budur işte avâmın sizde.

Mütefekkirleriniz tuttuğu yanlış izde,
Öyle saplandı ki aldırmadı bir başkasına.
Hiç o gitsin de dönüp bakmayarak arkasına,
Nâsın efkârı -ki efkâr-ı umûmiyye odur-
Gitmesin kendi yolundan... Bu nasıl kàbil olur?
Açılıp gitgide artık iki hizbin arası,
Pek tabî'î olarak geldi nizâın sırası.
Yıldırımlar gibi indikçe «beyin»den şiddet,
Bir yanardağ gibi fışkırdı «yürek»ten nefret.
Öyle müdhiş ki husûmet: Mütefekkir tabaka,
Her ne söylerse fenâ gelmede artık halka;
Hem onun zıddını yapmak ebedî mu'tâdı.
Bir felâket bu gidiş... Lâkin işin berbâdı:
Mütefekkir geçinenlerdeki taşkınlıktan,
Geldi efkâr-ı umûmiyyeye mühlik bir zan:
«Bu fesâdın başı hep fen okumaktır.» dediler;
Onu mahvetmeye kalkıştılar artık bu sefer.
Niye ilmin adı yok koskoca millette bugün?
Çünkü efkâr-ı umûmiyye aleyhinde bütün;
Çünkü yerleşmek için gezdiği yerlerde fünûn,
Önce gâyetle büyük hürmet arar, sonra sükûn.
Asr-ı hâzırda geçen fenlere sâhip denecek,
Bir adam var mı yetişmiş içinizden, bir tek?
Mütefennin tanılan üç kişinin kıymeti de,
Münhasır anlamadan, dinlemeden taklîde.
Kim mesâîsini bir gâyeye vardırdı, hani?
Gösterin pâye-i tahkîke teâlî edeni?
Nazariyyâta boğulmakla geçen ömre yazık;
Amelî kıymetidir kıymeti ilmin artık.
Bu hakîkatleri lâkin kim okur, kim dinler?
Sivrilen zübbelerin hepsi beş on söz beller,
Düşünür «Dîni nasıl yıkmalı bunlarla?» diye.
Böyle bir maksad için çok bile i'dâdiyye!

Üdebânız hele gâyetle bayağ mahlûkàt...
Halkı irşâd edecek öyle mi bunlar? Heyhât!
Kimi Garb'ın yalınız fuhşuna hasbî simsar;
Kimi, Îran malı der, köhne alır, hurda satar!
Eski dîvanlarınız dopdolu oğlanla şarab;
Biradan, fâhişeden başka nedir şi'r-i şebab?
Serserî: Hiç birinin mesleği yok, meşrebi yok;
Feylesof hepsi; fakat pek çoğunun mektebi yok!
Şimdi Allâh'a söver... Sonra biraz bol para ver:
Hiç utanmaz, Protestanlara zangoçluk eder!
O benim en ebedî hasmım olan Rusya bile,
Hakkı teslîm edelim! Hiç de değildir böyle.
Mütefenninleri tâ keşfe kadar tırmanıyor;
Edebiyyâtı anıldıkça zemin çalkanıyor.
Kudretim yetse eğer, on yedisinden yukarı,
Üdebâ nâmına kim varsa, huduttan dışarı
Atarım taktırarak boynuna bah-nâmesini;
Okuyan yaftayı elbette çıkarmaz sesini.
Sonra bir tarz-ı telâfî bulurum: -gerçi garib-
Konturat akdederek Rusya'dan on onbeş edib,
Getirir, yazdırırım millet için birçok eser!

Gâlibâ bahsi değiştirdi bu müz'ic sözler...
Nerde kaldıktı? Evet, ortada bir pis uçurum,
Var ki, günden güne dehşetleniyor, korkuyorum,
-Kapatılmazsa gelip bir yere şâyet efkâr-
Olmasın millet-i merhûmeye bir kanlı mezâr.
Hem o hüsrân-ı müebbeddeki mes'ûliyyet,
Mütefekkirlere râci' kalacaktır elbet.
Başı boş kaldı mı, zîrâ, şaşırıp ber-mu'tâd,
Bulamaz kendiliğinden yolu aslâ efrâd.
Yalınız gösterilen yol tutacak yolsa gider;
Hissidir çünkü onun azmine dâim rehber.

Mütefekkirleriniz anlamıyorlar sanırım,
Ki çemenzâr-ı terakkîde atılmış her adım,
Değişir büsbütün akvâma, cemâ'âte göre;
Başka bir kavmin izinden yürümek, çok kerre,
Âdetâ mühlik olur; sonra ne var, her millet,
Gözetir seyr-i tekâmülde birer ayrı cihet.
Bir de hâtırlamıyorlar ki, umûmen beşerin,
Dâimâ koştuğu son maksada yükselmek için;
Tutacak silsile akvâma değildir hep bir;
Belki her millet için ancak o «mâhiyyet»tir,
Ki kopar kendisinin rûh-i umûmîsinden.
Şimdi, bir kavmin içinden mütefekkir geçinen
Zümre, evvelce bu «mâhiyyet»i takdîr ederek,
Sonra kaç safhası mevcûd ise tenvîr ederek,
Çekecek oldu mu önden o İlâhî feneri;
Arkasından da cemâat yürür artık ileri.
Rûhudur çünkü karanlıkta elinden yedecek,
Yolcu şaşkın mı ki dursun, mütemâdî gidecek.

Mütefekkirleriniz dîni de hiç anlamamış;
Rûh-i İslâm'ı telâkkîleri gâyet yanlış.
Sanıyorlar ki: Terakkîye tahammül edemez;
Asrın âsâr-ı kemâliyle tekâmül edemez.
Bilmiyorlar ki: Ulûmun ezelî dâyesidir,
Beşerin bir gün olup yükselecek pâyesidir.
Mündemic sîne-i sâfında bütün insanlık...
Bunu teslîm eder insâfı olanlar azıcık.
Müslüman unsuru gâyet mütedennî, doğru,
Şu kadar var ki değildir bu, onun mahzûru.
«Müslümanlık» denilen rûh-i İlâhî, arasak,
«Müslümânız» diyen insan yığınından ne uzak!
Dîni tedkîk edeceksek, dönelim haydi geri;
Alalım neş'et-i İslâm'a yakın bir devri:
O ne dehşetli terakkî, o ne müdhiş sür'at!
Öyle bir hârika gösterdi mi insâniyyet?

Devr-i fetrette kalan, hem de asırlarca kalan;
Vahşetin, gılzetin a'mâkına daldıkça dalan;
Gömerek dipdiri evlâdını kum çöllerine,
Bunda bir neşve duyan hiss-i nedâmet yerine!
Önce dağdan getirip yonttuğu taş parçasını,
Sonra hâlik tanıyan bir sürü vahşî yığını;
Nasıl olmuş da, otuz yılda otuz bin senelik
Bir terakkî ile dünyâya kesilmiş mâlik?
Nasıl olmuş da o fâzıl medeniyyet, o kemâl,
Böyle bir kavmin içinden doğuvermiş derhâl?
Nasıl olmuş da zuhûr eyleyebilmiş Sıddîk!
Nereden gelmiş o Haydar'daki irfân-ı amîk?
Önce dehşetli zıpırken, nasıl olmuş da, Ömer,
Sonra bir adle sarılmış ki: Değil kâr-ı beşer?
Hâil olsaydı terakkîye eğer Şer'-i mübîn,
Devr-i mes'ûd-kudûmuyle giren Asr-ı Güzîn,
En büyük bir medeniyyetle mi eylerdi zuhûr?
Mündemic olmasa rûhunda onun nâ-mahsûr
Bir tekâmül, o kadar hârika nerden doğacak?

Mütefekkirleriniz, anlaşılan, pek korkak,
Yâhud ahmak... İkisinden bilemem hangisidir?
Sanıyorlar ki: «Bugün Avrupa tekmil kâfir.
Mütedeyyin görünürsek, diyecekler, barbar!
"Libri pansör" geçinirsek, değişir belki nazar.» (1)

Şark'ı baştan başa yıllarca dolaştım, gezdim;
Hem de oldukça görürdüm... Kafa gezdirmezdim!
Bu Arap'mış, bu Acem'miş, bu Tatar'mış, demedim.
Müslüman unsurunun hepsini gördüm kendim.
Küçük âdemlerinin rûhunu tedkîk ettim.
Büyük âdemlerinin fikrini ta'mîk ettim.

(1) Manzumenin bir kısmı, 1921'de Sebilürreşad mecmuasının Ankara nüshalarında tekrar yayınlanırken, «libri pansör» tâbiri için şu dipnot konulmuştur: Dinsiz.

İstedim sonra, neden böyle Japonlar yüksek?
Nedir esbâb-ı terakkîsi? Yakından görmek.
Bu uzun boylu mesâî, bu uzun boylu sefer,
Bir kanâat verecekmiş bana dünyâda meğer.
O kanâat da şudur:

Sırr-ı terakkînizi siz,
Başka yerlerde taharrîye heveslenmeyiniz.
Onu kendinde bulur yükselecek bir millet;
Çünkü her noktada taklîd ile sökmez hareket.
Alınız ilmini Garb'ın, alınız san'atini;
Veriniz hem de mesâînize son sür'atini.
Çünkü kàbil değil artık yaşamak bunlarsız;
Çünkü milliyyeti yok san'atin, ilmin; yalnız,
İyi hâtırda tutun ettiğim ihtârı demin:
Bütün edvâr-ı terakkîyi yarıp geçmek için,
Kendi «mâhiyyet-i rûhiyye»niz olsun kılavuz.
Çünkü beyhûdedir ümmîd-i selâmet onsuz.

Sonra, dikkatlere şâyân olacak bir şey var:
İnkişâfâtını bir milletin erbâb-ı nazar,
Kocaman bir ağacın tıpkı çiçeklenmesine,
Benzetirler ki, hakîkat, ne büyük söz bilene!
Bu muazzam ağacın gövdesi baştan aşağı;
Sayısız kökleri, tekmil dalı, tekmil budağı;
Milletin sîne-i mâzîsine merbut, oradan
Uzanıp gelmededir... Öyle yaratmış Yaradan.
Bir cemâat ki: Nihâyet ona gelmez de iyi,
Ağacın hey'et-i mecmûası, yâhud çiçeği,
Ta gider, sîne-i milletten urup hâke serer;
Milletin kendi olur işte o baltayla heder!
İnkişâf etmesi âtîde de pek zordur onun:
Çünkü meydanda kalan kütle yığınlarca odun!
Hastalanmışsa ağaç, gösteriniz bir bilene;
Bir de en çok köke baksın o bakan kimse yine.
Aşılarken de vurun kendine kendinden aşı.

Şâyed isterseniz ağcın donanıp üstü, başı,
Benzesin tâze çiçeklerle bezenmiş geline;
Geçmesin, dikkat edin, balta çocuklar eline!
İşte dert, işte devâ, bende ne var? Bir tebliğ...
Size âid sizi tahlîs edecek sa'y-i belîğ.

Yâ İlâhî bize tevfîkini gönder...
— Âmin!
Doğru yol hangisidir, millete göster...
— Âmin!
Rûh-i İslâm'ı şedâid sıkıyor, öldürecek.
Zulmü te'dîb ise maksûd-i mehîbin, gerçek,
Nâra yansın mı berâber bu kadar mazlûmîn?
Bî-günâhız çoğumuz... Yakma İlâhî!
— Âmin!
Boğuyor âlem-i İslâm'ı bir azgın fitne,
Kıt'alar kaynayarak gitti o girdâb içine!
Mahvolan âileler bir sürü ma'sûmundur,
Kalan âvârelerin hâli de ma'lûmundur.
Nasıl olmaz ki? Tezelzül veriyor Arş'a enîn!
Dinsin artık bu hazin velvele yâ Rab!
— Âmin!
Müslüman mülkünü her yerde felâket vurdu...
Bir bu toprak kalıyor dînimizin son yurdu!
Bu da çiğnendi mi, çiğnendi demek Şer'-i mübîn;
Hâk-sâr eyleme yâ Rab, onu olsun...
— Âmin!
Ve'l-hamdu li'l-lâhi Rabbi'l-âlemîn...

15 Ramazan 1330
15 Ağustos 1328
(28 Ağustos 1912)

SAFAHAT

ÜÇÜNCÜ KİTAP

HAKKIN SESLERİ

بِسْمِ اللّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ
قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَن تَشَاءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ
مِمَّن تَشَاءُ وَتُعِزُّ مَن تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَن تَشَاءُ بِيَدِكَ الْخَيْرُ إِنَّكَ
عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

TERCÜMESİ

«Yâ Muhammed, de ki: «Ey mülkün sâhibi olan Allah'ım, sen mülkü dilediğine verirsin; sen mülkü dilediğinin elinden alırsın; sen dilediğini azîz edersin; sen dilediğini zelîl edersin; hayır yalnız senin elindedir; sen, hiç şüphe yok ki, her şeye kàdirsin.» (1)

İlâhî, emrinin âvâre bir mahkûmudur âlem;
Meşiyyet sende, her şey sende... Hiçbir şey değil âdem!
Fakat, hâlâ vücûd isbât eder, kendince, hey sersem!
Bugün, üç beş karış toprakta varlıktan vururken dem;
Yarın, toprak kesilmiş varlığından fışkırır mâtem!

İlâhî, «Mâlike'l-mülk'üm» diyorsun... Doğru, âmennâ.
Hakîkî bir tasarruf var mıdır insân için? Aslâ!
Eğer almışsa bir millet, edip bir mülkü istîlâ;
Eğer vermişse bir millet bütün bir mülkü bî-pervâ;
Alan sensin, veren sensin, senin hükmündedir dünyâ.

İlâhî, en asîl akvâmı alçaltırsın istersen;
Dilersen en zelîl eşhâsa izzetler verirsin sen!
Bu haybetler, bu hüsranlar bütün senden, bütün senden!
Nasıl tâ Arş'a yükselmez ki me'yûsâne bin şîven?
Ne yerler dinliyor, yâ Rab, ne gökler, rûhum inlerken!

(1) Âl-i İmrân (3) sûresi, 26. âyet.

Şu sessiz kubbenin altında insandan eser yokmuş!
Diyorduk: «Bir buçuk milyar!» Meğer tek bir nefer yokmuş!
Bu hissiz toprağın üstünde mazlûmîne yer yokmuş!
Adâlet şöyle dursun, böyle bir şeyden haber yokmuş!
Bütün boşlukmuş insanlık: Ne istersen, meğer yokmuş!

İlâhî, altı yüz bin müslüman birden boğazlandı...
Yanan can, yırtılan ismet, akan seller bütün kandı.
Ne ma'sûm ihtiyarlar süngüler altında kıvrandı!
Ne bîkes hânümanlar işte, yangın verdiler, yandı!
Şu küllenmiş yığınlar hep birer insan, birer candı!

Sabâhü'l-hayr-ı hürriyyet, İlâhî, leyl-gûn oldu;
Karanlık bir hezîmet her taraftan rû-nümûn oldu!
Şehâmet gitti; gayret söndü; kudretler zebûn oldu.
O mevcâ-mevc sancaklar ne müdhiş ser-nigûn oldu!
Sukùtun dehşetinden kalb-i rahmet, belki, hûn oldu:

Ezanlar sustu... Çanlar inletip durmakta âfâkı.
Yazık: Şark'ın semâsından Hilâl'in geçti işrâkı!
Zaman artık Salîb'in devr-i istîlâsı, ilhâkı.
Fakat, yerlerde kalmış hakların ferdâ-yı ihkàkı,
Ne doğmaz günmüş ey âcizlerin kudretli Hallâk'ı!

İlâhî, Şer'-i ma'sûmun şu topraklardı son yurdu...
Nasıl te'yîd-i kahrın en rezîl akvâma vurdurdu?
Evet, milletlerin en kahbesinden, üç leîm ordu, (1)
Gelip tâ sinemizden vurdu, seyret hem, nasıl vurdu:
Ki istikbâl için çarpan yürekler ansızın durdu!

Tecellî etmedin bir kerre, Allâh'ım, cemâlinle!
Şu üç yüz elli milyon rûhu öldürdün celâlinle!

(1) Üç alçak, aşağılık ordu: Bulgar, Yunan ve Sırp orduları.

Oturmuş eğlenirlerken senin -hâşâ- zevâlinle,
Nedir ilhâdı imhâlin o sâmit infiâlinle?
Nedir İslâm'ı tenkîlin bu müsta'cel nekâlinle?

*
* *

Sus ey dîvâne! Durmaz kâinâtın seyr-i mu'tâdı.
Ne sandın? Fıtratın ahkâmı hiç dinler mi feryâdı?
Bugün, sen kendi kendinden ümîd et ancak imdâdı;
Evet, sen kendi ikdâmınla kaldır git de bîdâdı.
Cihan kànûn-i sa'yin, bak, nasıl bir hisle münkàdı!
Ne yaptın? «Leyse li'l-insâni illâ mâ-se'â» vardı!.. (1)

30 Muharrem 1331
27 Kânûnievvel 1328
(9 Ocak 1913)

(2) Necm (53) sûresi, 39 âyet. Meâli: *«İnsan için kendi sa'yinden (çalışmasından, emeğinden) başka bir şey yok.»*

بِسْمِ اللّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ
فَتِلْكَ بُيُوتُهُمْ خَاوِيَةً بِمَا ظَلَمُوا ...

TERCÜMESİ

«İşte sana, onların kendi yolsuzlukları yüzünden ıpıssız kalan yurdları!...»(1)

Geçenler varsa İslâm'ın şu çiğnenmiş diyârından;
Şu yüz binlerce yurdun kanlı, zâirsiz mezârından;
Yürekler parçalar bir nevha dinler reh-güzârından.
Bu mâtem, kim bilir, kaç münkesir kalbin gubârından
Hurûş etmekte, son ümmîdinin son inkisârından?

Evet, son inkisârından ki yoktur cebrin imkânı:
Batıp gitmiş nazarlar beklemekten fecr-i nâzânı!
Nasıl, ey yolcu, bin lâ'net gelip ezmez ki vicdânı;
Dudaklar, çâk çâk olmuş, içerken zehr-i hüsrânı,
Uzaktan baktı -koşmak nerde!- milyonlarca yârânı!

Bu ıssız âşiyanlar bir zaman candan muazzezdi;
Bu damlar böyle baykuş seslerinden çın çın ötmezdi;
Şu kurbağlar seken vâdîde, ceylânlar koşup gezdi;
Şu coşmuş, ağlayan ırmak ne handan gölgeler sezdi;
Bütün mâzîyi bir tûfan, fakat, hep boğdu, hep ezdi!

Vefâsız yurd! Öz evlâdın için olsun, vefâ yok mu?
Neden kalbin kararmış? Bin ocaktan bir ziyâ yok mu?
İlâhî, kimsesizlikten bunaldım, âşinâ yok mu?
Vatansız, hânümansız bir garîbim... Mültecâ yok mu?
Bütün yokluk mu her yer? Bâri bir «Yok!» der sâda yok mu?

(1) Neml (27) sûresi, 52. âyetin ilk yarısı.

Gitme ey yolcu, berâber oturup ağlaşalım:
Elemim bir yüreğin kârı değil, paylaşalım:
Ne yapıp ye'simi kahreyleyeyim, bilmem ki?
Öyle dehşetli muhîtimde dönen mâtem ki!...
Ah! Karşımda vatan nâmına bir kabristan
Yatıyor şimdi... Nasıl yerlere geçmez insan?
Şu mezarlar ki uzanmış gidiyor, ey yolcu,
Nereden başladı yükselmeye, bak, nerde ucu!
Bu ne hicrân-ı müebbed, bu ne hüsrân-ı mübin...
Ezilir rûh-i semâ, parçalanır kalb-i zemin!
Azıcık kurcala toprakları, seyret ne çıkar:
Dipçik altında ezilmiş, paralanmış kafalar!
Bereden reng-i hüviyyetleri uçmuş yüzler!
Kim bilir hangi şenâatle oyulmuş gözler!
«Medeniyyet» denilen vahşete lâ'netler eder,
Nice yekpâre kesilmiş de sırıtmış dişler!
Süngülenmiş, kanı donmuş nice binlerle beden!
Nice başlar, nice kollar ki cüdâ cisminden!
Beşiğinden alınıp parçalanan mahlûkat;
Sonra, nâmûsuna kurbân edilen bunca hayat!
Bembeyaz saçları katranlara batmış dedeler!
Göğsü baltayla kırılmış memesiz vâlideler!
Teki binlerce kesik gövdeye âid kümeler:
Saç, kulak, el, çene, parmak... Bütün enkàz-ı beşer!
Bakalım, yavrusu uğrar mı, deyip, karnından,
Canavarlar gibi şişlerde kızarmış nice can!
İşte bunlar o felâket-zedelerdir ki, düşün,
Kurumuş ot gibi doğrandı bıçaklarla bütün!
Müslümanlıkları bîçârelerin öyle büyük
Bir cinâyet ki: Cezâlar ona nisbetle küçük!

Ey, bu toprakta birer na'ş-ı perîşan bırakıp,
Yükselen, mevkib-i ervâh! Sakın arza bakıp;
Sanmayın: Şevk-i şehâdetle coşan bir kan var...
Bizde leşten daha hissiz, daha kokmuş can var!
Bakmayın, hem tükürün çehre-i murdârımıza!
Tükürün: Belki biraz duygu gelir ârımıza!
Tükürün cebhe-i lâkaydına Şark'ın, tükürün!
Kuşkulansın, görelim, gayreti halkın, tükürün!
Tükürün milleti alçakça vuran darbelere!
Tükürün onlara alkış dağıtan kahbelere!
Tükürün Ehl-i Salîb'in o hayâsız yüzüne!
Tükürün onların aslâ güvenilmez sözüne!
Medeniyyet denilen maskara mahlûku görün:
Tükürün maskeli vicdânına asrın, tükürün!

Hele i'lânı zamânında şu mel'un harbin,
«Bize efkâr-ı umûmiyyesi lâzım Garb'in;
O da Allâh'ı bırakmakla olur» herzesini,
Halka îman gibi telkîn ile, dînin sesini
Susturan aptalın idrâkine bol bol tükürün!...

Yine hicrân ile çılgınlığım üstümde bugün...
Bana vahdet gibi bir yâr-ı müsâid lâzım!
Artık ey yolcu bırak... Ben, yalınız ağlayayım!

22 Safer 1331
17 Kânûnisânî 1328
(30 Ocak 1913)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ
قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمْ: «إِذَا قَالَتْ نِزَارُ يَانِزَارُ
وَقَالَتْ اَهْلُ الْيَمَنِ يَاْلَقَحْطَانُ نَزَلَ الضَّرَرُ وَرَفَعَ النَّصَرُ
وَسَلَطَ عَلَيْهِمُ الْحَدِيدُ.»

TERCÜMESİ

«Nizâr evlâdı: Yetişin ey Nizâr oğulları! Yemenliler de: Yetişin ey Kahtan oğulları! dedi mi, hemen tepelerine felâket iner; hemen Allah'ın nusreti üzerlerinden kalkar; hepsine birden de kılıç musallat olur.» (1)

Üç beyinsiz kafanın derdine, üç milyon halk,
Bak nasıl doğranıyor? Kalk, baba, kabrinden kalk!(*)
Diriler koşmadı imdâdına, sen bâri yetiş...
Arnavutluk yanıyor... Hem bu sefer pek müdhiş!
Tek kıvılcım kabarıp öyle cehennem kustu:
Ki hemen kol kol olup sardı bütün bir yurdu.
O ne yangın ki: Ocak kalmadı söndürmediği!
O ne tûfan ki: Yakıp yıktı bütün vâdîyi!
Âşinâ çehre arandım... O, meğer, hiç yokmuş...
Yalınız bir kuru çöl var ki, ne sorsan: Hâmûş!
Âşinâ çehre de yok, hiçbirinin yâdı da yok;
Yakılan bunca hayâtın, hani, ecsâdı da yok!
Yoklasan külleri, altından, emînim, ancak,
Kömür olmuş iki üç parça kemiktir çıkacak!
Baba! En sevgili annen, o senin öz vatanın

(1) Hadîs-i şerîf. (Nuaym b. Hammâd, Fiten 1-396, Kàhire 1412)

(*) Babam Fâtih müderrislerinden İpekli Hoca Tâhir Efendi merhumdur ki, benim hem babam, hem hocamdır. Ne biliyorsam kendisinden öğrendim. Şiirin daha iyi anlaşılmasına, merhûmun da rahmetle anılmasına vesîle olur, diye şu hâşiyeyi yazmaya mecbûr oldum.

Olacak mıydı fedâ hırsına üç kaltabanın?
Dedemin sürdüğü, can ektiği toprak gitti...
Öyle bir gitti ki hem: Bir daha gelmez ebedî!
Ne olurdun bunu kalkıp da göreydin acaba?
«Meşhed»in beynine Haç saplanacak mıydı baba!
Ne felâket: Dönüversin de mesâcid ahıra,
Hırvat'ın askeri tepsin çıkıp üstünde hora!
Bâri bir hâtıra kalsaydı şu toprakta diri...
Yer yarılmış, yere geçmiş şühedâ türbeleri!

Nerde olsam çıkıyor karşıma bir kanlı ova...
Sen misin, yoksa hayâlin mi? Vefâsız Kosova!
Hani binlerce mefâhirdi senin her adımın?
Hani sînende yarıp geçtiği yol «Yıldırım»ın?
Hani asker? Hani kalbinde yatan Şâh-ı Şehîd?
Ah o kurbân-ı zafer nerde bugün? Nerde o ıyd?
Söyle, Meşhed, öpeyim secde edip toprağını:
Yok mudur sende Murâd'ın iki üç damla kanı?
Âh Meşhed! O ne? Sâhandaki meyhâne midir?
Kandilin, görmüyorum, nerde? Şu peymâne midir?
Ya harîminde yatan şapkalı sarhoşlar kim?
Yoksa yanlış mı? Hayır, söyleme, bildim... Bildim!
Basacak mıydı, fakat, göğsüne Sırp'ın çarığı?
Serilip yerlere binlerce şehîdin sarığı,
Silecek miydi en alçak neferin çizmesini?
Dürtecek miydi geçen, leş gibi her lîmesini?
Ya şu üç parçalı bayrak dikilirken tepene,
Niye indirmedi, kim çıktı bu halkın önüne?

Hani, milletlere meydan okuyan kavm-i necib?
Görmedim bir kişi, tek bir kişi meydanda... Garib!
Hani, haysiyyetinin gölgesi çiğnense eğer;
-Olmadan üç kişinin, beş kişinin, hûnu heder-
Kahraman gayzı yatışmaz, kanı coşkun efrâd?

İşte haysiyyet-i kavmiyye muhakkar, berbâd!
Hani «Nâ-mahreme ben söyleyemem kızlarımın,
Karımın ismini... Hem öldürürüm, sorma sakın!»
Diye, tahrîr-i nüfûs istemeyen er kişiler!
Hani, göstermediler eski celâdetten eser;
Fuhşu i'lâya koşan bir sürü nâ-merd öteden,
Ne selâmlık, ne harem dinlemeyip çiğnerken!

Hani, ey kavm-i esâret-zede, muhtâriyyet?
Korkarım, şimdi nasîbin mütemâdî haybet!
Hani, ey unsur-i bî-râbıta, istiklâlin?
Ebediyyen, sanırım, söndü bütün âmâlin!
Hani «Başkım»cıların kurduğu yüksek hülyâ?
Seni yıllarca avutmuş da o mel'un rü'yâ,
Uyumuştun... Ya uyansaydın eder miydi tebâh,
Mülkü, birdenbire âfâka çöken kanlı sabâh?
Karadağ haydudu, Sırp eşşeği, Bulgar yılanı,
Sonra Yûnân iti, çepçevre kuşatsın vatanı...
Târumâr eyleyiversin de bütün ordumuzu,(1)
Bizi kovsun elimizden alarak yurdumuzu...
Kimsesiz âilelerden kimi gitsin bıçağa;
Kimi bin türlü fecâ'atle çekilsin kucağa...
Birinin ırzı heder, dîgerinin hûnu helâl...
.....
İşte, ey unsur-i isyan, bu elîm izmihlâl,
Seni tahrîk eden üç beş alığın ma'rifeti!
Ya neden beklemiyordun bu rezîl âkıbeti?
Hani, milliyyetin İslâm idi... Kavmiyyet ne!
Sarılıp sımsıkı dursaydın a milliyyetine.
«Arnavutluk» ne demek? Var mı Şerîat'te yeri?
Küfr olur, başka değil, kavmini sürmek ileri.

(1) Şiirin ilk üç neşrinde bu şekilde olan son üç mısraın, 1928 baskısında ilk ikisi çıkarılarak yeri noktalarla gösterilmiş, üçüncüsü ise şu şekilde çıkmıştır: Üç sefîl ordu çevirsin o metîn ordumuzu,

Arap'ın Türk'e; Lâz'ın Çerkes'e, yâhud Kürt'e;
Acemin Çinliye rüchânı mı varmış? Nerde!
Müslümanlık'ta «anâsır» mı olurmuş? Ne gezer!
Fikr-i kavmiyyeti tel'în ediyor Peygamber.(1)
En büyük düşmanıdır rûh-i Nebî tefrikanın;
Adı batsın onu İslâm'a sokan kaltabanın!
Şu senin âkıbetin bin bu kadar yıl evvel,
Sana söylenmiş iken doğru mudur şimdi cedel?

*
* *

Artık ey millet-i merhûme, sabâh oldu uyan!
Sana az geldi ezanlar, diye ötsün mü bu çan?
Ne Araplık, ne de Türklük kalacak, aç gözünü!
Dinle Peygamber-i Zîşân'ın İlâhî sözünü.
Türk Arap'sız yaşamaz. Kim ki «yaşar» der, delidir!
Arap'ın, Türk ise hem sağ gözü, hem sağ elidir.(2)
Veriniz başbaşa... Zîrâ sonu hüsrân-ı mübin:
Ne Hilâfet kalıyor ortada billâhi, ne din!(3)
«Medeniyyet!» size çoktan beridir diş biliyor;
Evvelâ parçalamak, sonra da yutmak diliyor,
Arnavutlar size ibret olacakken, hâlâ,
Ne bu şûrîde siyâset, ne bu fâsid da'vâ?
Görmüyor gittiği yanlış yolu, zannım, çoğunuz...
Size rehberlik eden haydudu artık kovunuz!
Bunu benden duyunuz, ben ki, evet, Arnavudum...
Başka bir şey diyemem... İşte perîşan yurdum!...

28 Rebîülevvel 1331, 21 Şubat 1328 (6 Mart 1913)

(1) Hadîs-i Şerîf: *"Asabiyye (ırkına, kabilesine körükörüne tarafdarlık) dâvâsı güden, bizden değildir."* Ebû Dâvûd, Edeb -112.

(2) Şiirin ilk üç neşrinde bulunan son iki mısra, 1928 baskısında çıkarılarak, yeri noktalarla gösterilmiştir.

(3) Şiirin ilk üç neşrinde bu şekilde olan mısra, 1928 baskısında şu şekilde çıkmıştır: Ne hükûmet kalıyor ortada billâhi, ne din!

بِسْمِ اللّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ
يَا بَنِيَّ اذْهَبُوا فَتَحَسَّسُوا مِن يُوسُفَ وَأَخِيهِ وَلاَ تَيْأَسُوا
مِن رَّوْحِ اللّهِ إِنَّهُ لاَ يَيْأَسُ مِن رَّوْحِ اللّهِ إِلاَّ الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ

TERCÜMESİ

«Oğullarım! Gidiniz de Yûsuf'la kardeşini araştırınız, hem sakın Allah'ın inâyetinden ümîdinizi kesmeyiniz; zîrâ, kâfirlerden başkası Allah'ın inâyetinden ümîdini kesmez.» (1)

Âtîyi karanlık görerek azmi bırakmak...
Alçak bir ölüm varsa, emînim, budur ancak.
Dünyâda inanmam, hani, görsem de gözümle:
Îmânı olan kimse gebermez bu ölümle.
Ey dipdiri meyyit! «İki el bir baş içindir»
Davransana... Eller de senin, baş da senindir!
His yok, hareket yok, acı yok... Leş mi kesildin?
Hayret veriyorsun bana... Sen böyle değildin.
Kurtulmaya azmin, niye bilmem ki, süreksiz?
Kendin mi senin, yoksa ümîdin mi yüreksiz?
Âtîyi karanlık görüvermekle apıştın?
Esbâbı elinden atarak ye'se yapıştın!
Karşında ziyâ yoksa, sağından, ya solundan,
Tek bir ışık olsun buluver... Kalma yolundan.
Âlemde ziyâ kalmasa, halk etmelisin, halk!
Ey elleri böğründe yatan, şaşkın adam, kalk!
Herkes gibi dünyâda henüz hakk-ı hayâtın,
Varken, hani herkes gibi azminde sebâtın?
Ye's öyle bataktır ki: Düşersen boğulursun.

(1) Yûsuf (12) sûresi, 87. âyet.

Ümmîde sarıl sımsıkı, seyret ne olursun!
Azmiyle, ümîdiyle yaşar hep yaşayanlar;
Me'yûs olanın rûhunu, vicdânını bağlar,
Lâ'netleme bir ukde-i hâtır ki: Çözülmez...
En korkulu cânî gibi ye'sin yüzü gülmez!
Mâdâm ki alçaklığı bir, ye's ile şirkin;
Mâdâm ki ondan daha mel'un, daha çirkin
Bir seyyie yoktur sana; ey unsur-i îman,
Nevmîd olarak rahmet-i mev'ûd-i Hudâ'dan,
Hüsrâna rızâ verme... Çalış... Azmi bırakma;
Kendin yanacaksan bile, evlâdını yakma!

Evler tünek olmuş, ötüyor bir sürü baykuş...
Sesler de: «Vatan tehlikedeymiş... Batıyormuş!»
Lâkin, hani, milyonları örten şu yığından,
Tek kol da «Yapışsam...» demiyor bir tarafından!
Sâhipsiz olan memleketin batması haktır;
Sen sâhip olursan bu vatan batmayacaktır.
Feryâdı bırak, kendine gel, çünkü zaman dar...
Uğraş ki: Telâfî edecek bunca zarar var.
Feryâd ile kurtulması me'mûl ise haykır!
Yok yok! Hele azmindeki zincirleri bir kır!
«İş bitti... Sebâtın sonu yoktur!» deme; yılma.
Ey millet-i merhûme, sakın ye'se kapılma.

19 Rebîülâhir 1331
14 Mart 1329
(27 Mart 1913)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ
أَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ السُّفَهَاءُ مِنَّا...

TERCÜMESİ

«İçimizdeki beyinsizlerin işledikleri yüzünden, bizi helâk eder misin, Allah'ım...»(1)

Yâ Rab, bu uğursuz gecenin yok mu sabâhı?
Mahşer'de mi bîçârelerin, yoksa felâhı!
Nûr istiyoruz... Sen bize yangın veriyorsun!
«Yandık!» diyoruz... Boğmaya kan gönderiyorsun!
Esmezse eğer bir ezelî nefha, yakında,
Yâ Rab, o cehennemle bu tûfân arasında,
Toprak kesilip, kum kesilip âlem-i İslâm;
Hep fışkıracak yerlerin altındaki esnâm!
Bîzâr edecek, korkuyorum, Cedd-i Hüseyn'i,
En sonra, Salîb ormanı görmek Haremeyn'i!
Bin üç yüz otuz beş senedir, arz-ı Hicâz'ın,
Âteşli muhîtindeki sûzişli niyâzın,
Emvâcı hurûş-âver olurken melekûta;
Çan sesleri boğsun da, gömülsün mü sükûta?
Sönsün de, İlâhî, şu yanan meş'al-i vahdet,
Teslîs ile çöksün mü bütün âleme zulmet?
Üç yüz bu kadar milyonu canlandıran îman,
Olsun mu beş on sersemin ilhâdına kurban?
Enfâs-ı habîsiyle beş on rûh-i leîmin,
Solsun mu o parlak yüzü Kur'ân-ı Hakîm'in?
İslâm ayak altında sürünsün mü nihâyet?
Yâ Rab, bu ne hüsrandır, İlâhî, bu ne zillet?

(1) A'râf (7) sûresi, 155. âyetin bir kısmı.

Mazlûmu nedir ezmede, ezdirmede ma'nâ?
Zâlimleri adlin, hani, öldürmedi hâlâ!
Cânî geziyor dipdiri... Can vermede ma'sûm!
Suç başkasınındır da niçin başkası mahkûm?
Lâ-yüs'el'e binlerce suâl olsa da kurban;
İnsan bu muammâlara dehşetle nigeh-ban!

Eyvâh! Beş on kâfirin îmânına kandık;
Bir uykuya daldık ki: Cehennemde uyandık!
Mâdâm ki, ey adl-i İlâhî, yakacaktın...
Yaksaydın a mel'unları... Tuttun bizi yaktın!
Küfrün o sefîl elleri âyâtını sildi:
Binlerle cevâmi' yıkılıp hâke serildi!
Kalmışsa eğer bir iki ma'bed, o da mürted:
Göğsündeki haç küfrüne fetvâ-yı müeyyed!
Dul kaldı kadınlar; babasız kaldı çocuklar;
Bir giryede bin âilenin mâtemi çağlar!
En kanlı şenâ'atle kovulmuş vatanından,
Milyonla hayâtın yüreğinden gidiyor kan!
İslâm'ı elinden tutacak, kaldıracak yok...
Nâ-hak yere feryâd ediyor: Âcize hak yok!
Yetmez mi musâb olduğumuz bunca devâhî?
Ağzım kurusun... Yok musun ey adl-i İlâhî!

4 Cemâziyelevvel 1331
28 Mart 1329
(10 Nisan 1913)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ
هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لاَ يَعْلَمُونَ

TERCÜMESİ
«Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?»(1)

Olmaz ya... Tabî'î... Biri insan, biri hayvan!
Öyleyse, «cehâlet» denilen yüz karasından,
Kurtulmaya azmetmeli baştan başa millet.
Kâfî mi değil yoksa, bu son ders-i felâket?
Son ders-i felâket neye mâl oldu? Düşünsen:
Beynin eriyip yaş gibi damlardı gözünden!
«Son ders-i felâket» ne demektir? Şu demektir:
Gelmezse eğer kendine millet, gidecektir!
Zîrâ, yeni bir sadmeye artık dayanılmaz;
Zîrâ, bu sefer uyku ölümdür: Uyanılmaz!

Coşkun, koca bir sel gibi, dâim, beşeriyyet,
Müstakbele koşmakta verip seyrine şiddet.
Dağlar, uçurumlar ona yol vermemek ister...
Lâkin, o, ne yüksek, ne de alçak demez örter!
Akvâm o büyük nehre katılmış birer ırmak...
Elbet katılır... Hangisi ister geri kalmak!
Bizler ki bu müdhiş, bu muazzam cereyanla,
Uğraşmadayız... Bak, ne kadar çılgınız, anla!
Uğraş bakalım, yoksa işin, hey gidi şaşkın!
Kurşun gibi sür'atli, denizler gibi taşkın,
Bir çağlayanın menba'-ı dehhâşına doğru,
Tırmanmaya benzer, yüzerek, başka değil bu!

(1) Zümer (39) sûresi, 9. âyetin bir kısmı.

Ey katre-i âvâre, bu cûşun, bu hurûşun,
Âhengine uymazsan, emîn ol, boğulursun!

Yıllarca, asırlarca süren uykudan artık,
Silkin de: Muhîtindeki zulmetleri yak, yık!
Bir baksana: Gökler uyanık, yer uyanıktır;
Dünyâ uyanıkken uyumak maskaralıktır!
Eyvâh! Bu zilletlere sensin yine illet...
Ey derd-i cehâlet, sana düşmekle bu millet,
Bir hâle getirdin ki: Ne din kaldı, ne nâmûs!
Ey sîne-i İslâm'a çöken kapkara kâbûs,
Ey hasm-ı hakîkî, seni öldürmeli evvel:
Sensin bize düşmanları üstün çıkaran el!

Ey millet, uyan! Cehline kurban gidiyorsun!
İslâm'ı da «batsın!» diye tutmuş, yediyorsun!
Allah'tan utan! Bâri bırak dîni elinden...
Gir leş gibi topraklara kendin, gireceksen!
Lâkin, ne demek bizleri Allâh ile iskât?
Allah'tan utanmak da olur ilm ile... Heyhât! (*)

18 Cemâziyelevvel 1331
11 Nisan 1329
(24 Nisan 1913)

(*) استعيذ بالله: «إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ»
«Allah'ın kullarından ancak âlim olanları Allah'tan korkar.» [Fâtır (35) sûresi, 28. âyet.]

بِسْمِ اللّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ
كُنتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ
وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللّهِ

TERCÜMESİ

«Siz iyiliği emr eyler, kötülükten nehy eder, Allah'a inanır olduğunuzdan, insanların hayrı için meydana çıkarılmış en hayırlı bir milletsiniz...»(1)

Bir zamanlar biz de millet, hem nasıl milletmişiz:
Gelmişiz dünyâya milliyyet nedir öğretmişiz!
Kapkaranlıkken bütün âfâkı insâniyyetin,
Nûr olup fışkırmışız tâ sînesinden zulmetin;
Yarmışız edvâr-ı fetretten kalan yeldâları;
Fikr-i ferdâ doğmadan yağdırmışız ferdâları!
Öyle ferdâlar ki: Kaldırmış serâpâ âlemi;
Dîdeler bir câvidânî fecrin olmuş mahremi.
Yirmi beş yıl, yirmi beş bin yıl kadar feyyâz imiş!
Bak ne ânî bir tekâmül! Bak ki: Hâlâ mündehiş
Yâd-ı fevka'l-i'tiyâdından onun târîhler;
Görmemiş benzer o müdhiş seyre, hem görmez beşer.
Bir taraftan dînimiz, ahlâkımız, irfânımız;
Bir taraftan seyfe makrun adlimiz, ihsânımız;
Yükselip akvâmı almış fevc fevc âgûşuna;
Hepsi dalmış vahdetin âheng-i cûşâ-cûşuna.
Emr-i bi'l-ma'rûf imiş ihvân-ı İslâm'ın işi;
Nehy edermiş, bir fenâlık görse, kardeş kardeşi.
Kimse haksızlıktan etmezmiş tegâfül ihtiyâr;
Ferde râci' sadmeden efrâd olurmuş lerzedâr.

(1) Âl-i İmrân (3) sûresi, 110. âyetin ilk yarısı.

Bir, neyiz? Seyreyle artık, bir de fikr et, neymişiz?
Din de kürkün aynı olmuş: Ters çevirmiş giymişiz![*]
Nehy-i ma'rûf emr-i münkerdir gezen meydanda bak!
En metîn ahlâkımız, yâhud, görüp aldırmamak!
Yıktı bin mel'un kalem nâmûsu, bizler uymadık;
«Susmak evlâdır» deyip sustuk... Sanırsın duymadık!
Kustu bin murdar ağız Şer'in bütün ahkâmına;
Âh, bir ses bâri yükselseydi nefret nâmına!
Altı yüz bin can gider; milyonla îmân eksilir;
Kimseler görmez! Gören sersem de Allah'tan bilir!
Sonra, şâyet şahsının incinse, hattâ, bir tüyü:
Yer yıkılmış zanneder seyr eyleyen gümbürtüyü!
Kırkın aylıktan biraz, yâhud geciksin vermeyin;
Fodla çiy kalsın, «pilâv bitmiş» deyin, göstermeyin;
Fes, külâh, kalpak, sarık vermiş bakarsın el ele;
Mi'delerden fışkırır tâ Arş'a aç bir velvele!
Ortalık altüst olurken ses çıkarmazdım, hani,
Öyle bir dernekte seyret gel de artık sen beni!
Göster, Allâh'ım, bu millet kurtulur, tek mu'cize:
Bir «utanmak hissi» ver gâib hazînenden bize!

23 Cemâziyelâhir 1331
16 Mayıs 1329
(29 Mayıs 1913)

(*) Bu teşbih İmam Ali radıyallahu anhındır.

بِسْمِ اللّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ
وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ لاَ تُفْسِدُوا فِي الأَرْضِ قَالُوا إِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُونَ
أَلا إِنَّهُمْ هُمُ الْمُفْسِدُونَ وَلَـكِن لاَّ يَشْعُرُونَ

TERCÜMESİ

«Onlara: «Yeryüzünde fesad çıkarmayın» denildiği zaman, «Biz ıslahtan başka bir şey yapmıyoruz» derler. Gözünü aç, iyi bil ki: Onlar yok mu, işte asıl müfsid onlardır, lâkin farkında değiller.» (1)

Bir yığın kundakçıdan yangın görenler milleti,
Şimdi inmiş zanneder mutlak şu müdhiş âyeti!
Ey vatansız derbederler, ey denî kundakçılar!
Milletin, az çok, duran bir dîni, bir nâmûsu var.
Şimdi nevbet onların... Yansın da onlar, öyle mi?
Târumâr olsun bütün bir Müslümanlık âlemi!
Ey, hayâ nâmında bir hissin vücûdundan bile,
Pek haberdâr olmayan, yüzsüz, hayâsız! Bak hele!
Arkasından taklak attın en denî bir şöhretin;
Düştü takken, çıktı cascavlak o kel mâhiyyetin!
Bir külâh kapmaksa şâyet bunca hırsın gâyesi;
Kendi nâmûsun olur ergeç onun sermâyesi.
Yoksa, nâmûsuyla, vicdânıyla halkın oynama...
Sonra kat kat nâsiyenden sarkacak birçok yama!
Bir kızarmaz çehre bulmuşsun ya, ey cânî, bürün;
Hem bütün dünyâyı ifsâd eyle, hem muslih görün!
Kendi ırzından cömert olmaksa mu'tâdın eğer;
Kendi mâlindir senin, hakkın tasarruf, kim ne der?
Milletin, lâkin henüz ma'sûm olan evlâdına,

(1) Bakara (2) sûresi, 11-12. âyetler.

Verme bir mel'un temâyül mübtezel mu'tâdına!

Biz ki her mevcûdu yıktık, gâyesiz bir fikr ile;
Yıkmadık bir şey bıraktık... Sâde bir şey: Âile.
Hangi bir bünyânı mahvettik de ıslâh eyledik?
İşte vîran memleket! Her yer delik, her yer deşik!
Bunların ta'mîri kàbil... Olsa ciddiyyet, sebât;
Lâkin, Allâh etmesin, bir düşse şâyet âilât,
En kavî kollarla hattâ kalkamaz imkânı yok.
Kim ki, kalkar der, onun hayvan kadar iz'ânı yok!
«Âilî bir inkılâb olsun!» diyen me'yûs olur;
Başka hiçbir şey kazanmaz, sâde bir .... olur![1]
Çünkü «çıplak» inkılâbâtın rezâlettir sonu...
Ey denî kundakçılar, biz sizde çok gördük onu!
Bir de halkın dîni var sık sık ta'arruzlar gören.
Hâle bak: Millette hissiyyâtı oymuş öldüren!
Dîni kurbân etmeliymiş mülkü kurtarmak için!..
Tut da, hey sersem, bu idrâkinle sen âlim geçin!
Her cemâatten beş on dinsiz zuhûr eyler, bu hâl
Pek tabî'îdir. Fakat ilhâdı bir kavmin muhâl.
Hangi millettir ki efrâdında yoktur hiss-i din?
En büyük akvâma bir bak: Dîni her şeyden metin.
Düşme ey âvâre millet, bunların hızlânına;
Vâkıfız biz hepsinin pek muhtasar irfânına:
Şark'a bakmaz, Garb'ı bilmez, görgüden yok vâyesi;
Bir kızarmaz yüz, yaşarmaz göz bütün sermâyesi!

16 Cemâziyelâhir 1331
9 Mayıs 1329
(22 Mayıs 1913)

(1) Şiirin bütün neşirlerinde yeri boş bırakılan bu kelime, (deyyus) kelimesidir.

بِسْمِ اللّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ
فَانظُرْ إِلَى آثَارِ رَحْمَتِ اللَّهِ كَيْفَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا
إِنَّ ذَلِكَ لَمُحْيِي الْمَوْتَى وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

TERCÜMESİ

«Allah'ın âsâr-ı rahmetine bir baksana: Toprağı, öldükten sonra, tekrar nasıl diriltiyor? İşte o Allah bütün ölüleri muhakkak diriltecek, hem O her şeye kàdir.»(1)

Çık da bir seyret bahârın cûş-i rengâ-rengini;
Nefh-i Sûr'un dinle mevcâ-mevc olan âhengini!
Bir yeşil kan, bir yeşil can yağdırıp, kudret, yere:
Yemyeşil olmuş fezâ; gömgök kesilmiş dağ, dere.
En kısır toprak doğurmuş, emzirir birçok nebat;
Fışkırır bir damlacık ottan, tutup sıksan, hayat!
Dün, kemikten külçe hâlindeydi her çıplak fidan;
Bak: Ne sağlam kan, bugün, dolgun yüzünden damlayan!
Dün, kudurmaktaydı ormandan cahîmî bin zefîr;
Âşiyan tutmuş, bugün, her dalda perran bir safîr!
Dün, nigeh-bânıydı milyarlarca zî-rûhun sübât;
Silkinip çıkmış o mahbesten, bugün, bir kâinât.
Dün, ne mâtemdeydi âlem! Yer hazin, gökler hazin;
Sûr-i fıtrattır bugün: Fıtrat bugün sahrâ-güzin!
İşlemiş kırlarda yer yer kudretin feyyâz eli,
Öyle yapraklar ki sun'undan: Gidip bir görmeli!

Öyle amma, gördüğüm elvâh-ı şevkin rağmine,
Bende hâlâ zevke benzer duygu yok, hâlâ yine!
Bir değil, yüz bin bahâr indirse hattâ âsüman;

(1) Rûm (30) sûresi, 50. âyet.

Hiç kımıldanmaz benim rûhumda kök salmış hazan!
Dem çeker bülbül...Benim beynimde baykuşlar öter!
Sonra, karşımdan geçer, bir bir, yıkılmış lâneler!
Âşinâlık yok, hayâlin konsa en bildik yere,
Yâd ayaklar çiğniyor: Düşmüş vatan yâd ellere!
Başka ses bilmem, muhîtimden enîn eyler hurûş;
Beklerim dinsin bu mâtem, beklerim, olmaz hamûş!
Âh! Tek bir âşiyandan bin yetîmin nâlesi,
Yükselirken, dinleyen insan mıdır bülbül sesi?

Duygusuz olmak kadar dünyâda lâkin derd yok;
Öyle salgınmış ki mel'un: Kurtulan bir ferd yok!
Kendi sağlam... Hissi ölmüş, rûhu ölmüş milletin!
İşte en korkuncu hüsrânın, helâkin, haybetin!
Ey, ölüm renginde topraktan hayat i'lâ eden,
Bir yığın toprak da olsak, sâde çiğnenmek neden?
Başka tıynetler mi hep şâyân olan ihsânına?
Âh, yükselsem de, bir düşsem senin dâmânına!
Bir nesîm ister kımıldanmak için canlar bugün;
Bir nesîm olsun, İlâhî... Canlanır kanlar bütün.
Nev-bahârın rûhu etsin bir de bizlerden zuhûr...
Yoksa, artık Sûr-i İsrâfîl'e kalmıştır nüşûr!

30 Cemâziyelâhir 1331
23 Mayıs 1329
(5 Haziran 1913)

PEK HAZİN BİR MEVLİD GECESİ

12 Rebîülevvel 1331[1]

Yıllar geçiyor ki, yâ Muhammed,
Aylar bize hep Muharrem oldu!
Akşam ne güneşli bir geceydi...
Eyvah, o da leyl-i mâtem oldu!
Âlem bugün üç yüz elli milyon
Mazlûma yaman bir âlem oldu:
Çiğnendi harîm-i pâki Şer'in;
Nâmûsa yabancı mahrem oldu!
Beyninde öten çanın sesinden
Binlerce minâre ebkem oldu.
Allâh için, ey Nebiyy-i ma'sûm,
İslâm'ı bırakma böyle bîkes,
İslâm'ı bırakma böyle mazlûm.[2]

(1) 18 Şubat 1913.

(2) Şiir, 14 Rebîülevvel 1331/7 Şubat 1328 (20 Şubat 1913) tarihli Sebilürreşad'da şu başlıkla yayınlanmıştır: «Peygamberimiz Aleyhissalâtu Vesselâm Efendimiz'in Doğduğu Gece»

Bize «Dînî, Felsefî Musâhabeler» gibi muazzam bir eser yazan yâr-ı cânım, üstâd-ı hakîmim Hazret-i Ferîd'in kıymetdâr bir hâtıra-i iltifâtıdır:

Enîs-i rûhum Âkif'e,

Safahât'ın üçüncü kısmını neşre muvaffakiyetinden dolayı seni hâlisâne tebrîk eder; diğer kısımlarının da peyderpey neşrine muvaffak olmanı Cenâb-ı Hak'tan temennî eylerim.

Lisân-ı nazma -mâhiyetini tağyîr etmeksizin- müstaid olduğu inkişâfı verdin. Türkçenin nazma gâyet elverişli olduğunu eserlerin ile isbât ettin. Bir müddetten beridir lisânımızda herkes istediği gibi tasarrufâta kıyâm eylediğinden, lisânımız bütün Osmanlıların[1] lisânı olmak derecesinden lisân-ı şahsî olmak derekesine düşmüştür. Filhakîka, üslûb, şahsın malı, ta'bîr-i dîgerle sâhibinin timsâlidir; fakat lisânın rûhuna dokunulmamak şartıyle.

Herkesin lisânda bir tasarruf-i mahsûs icrâsına salâhiyetdâr olması bir hadde kadar mücâz olabilir; o haddi tecâvüz edenlere: Dur! demek lâzım gelir. Halbuki lisânımızda icrâ-yı tasarrufâta kıyâm edenler, teceddüd gösterenler, hiçbir hadde riâyet etmiyorlar, hiçbir mikyâsa tâbi' olmuyorlar; onun için lisânımız da günden güne çığırından çıkıyor.

Meselâ bir heykeltraş, tasarrufât-ı hayâliyesiyle eserini kemâl-i mümkine îsâle çalışır. Lâkin hiçbir zaman tabîatin ta'yîn ettiği haddi tecâvüz edemez. Eserini o had dâhilinde kemâl-i mümkine îsâl eder. O haddi tecâvüz ettiği anda eseri bir eser-i san'at değil, bir nümûne-i garâbet olur. Zîrâ sanâyie hâs olan kemâl-i nev'înin zevk-i sahîh denilen bir mikyâsı vardır. Âsâr-ı san'atte gösterilecek kemâl dâimâ o mikyâs ile ölçülür.

(1) İlk iki baskıda "bütün Osmanlıların" şeklinde olan bu ifade, 1928 baskısında "hepimizin" şeklinde çıkmıştır.

Ressamlık da böyledir. Ressam eserinde göstereceği kemâli anâsır-ı san'atin nazm-ı tabî'îlerini bozmamak şartıyle gösterebilirse mahâret ibrâz etmiş olur; gösteremez ise tabîati kaba bir sûrette istinsâh ederek âdî bir mukallid derekesinde kalır.

Anâsır-ı san'ati vaz'-ı tabî'îlerinden çıkaran kimse kavânîn-i san'ati ihlâl etmiş demektir. Vâkıâ bu hâl ender olarak duhâttan sudûr eder. Halbuki nazar-ı sahîh ile bakılacak olursa dehâ-yı hakîkînin, bu hareketiyle kavânîn-i san'ati ihlâl etmediği, belki san'atin kavânîn-i mevcûdesine bir kànun daha ilâve eylediği görülür. Dehâya hâs olan bu tasarrufu taklîde kıyâm edenler dâimâ aldanırlar, dâimâ muvaffakiyetsizlik girdâbına düşerler.

Mûsıkînin de o gibi tasarrufât-ı mübdiâneye aslâ tahammülü yoktur. Heykeltraş olsun, ressam olsun, mûsıkî-şinâs olsun dâimâ san'ate hâs olan mikyâs-ı nev'îyi elinde tutmağa, san'atinde göstereceği eser-i kemâli o mikyâs ile ölçmeğe mecburdur.

Bu şarîtaya riâyet etmeyen san'atkârların eserleri âsâr-ı san'atten ma'dûd olamaz. Ne fâide ki şiirde bu dakîka asla nazar-ı i'tibâre alınmıyor. Çok kimseler sâha-i nazmı tasarrufât-ı mübdiâneleri için gâyet vâsi', gâyet müsâid buluyorlar. O vâdîde gösterdikleri garâbetleri herkese birer bedîa-i ma'rifet sûretinde kabûl ettirmek istiyorlar. Yeni şiirlerde bunun pekçok nümûneleri görülüyor. Çok kimseler de şi'rin hakîkatini, şi'rde gösterilebilecek tasarrufâtın hadd-i tabî'îsini ta'yînden âciz olduklarından bu başkalıklara teceddüd, yâhud kemâl-i san'at nazarıyle bakıyorlar. Elhâsıl öteki san'atlerin kabûl etmedikleri o gibi tasarrufât-ı dâhiyâneyi zavallı şi'r kolayca kabûl ediyor. Eğer şi'rimizde gösterilen keyfî tasarruflar bil-farz heykeltraşlıkta, ressamlıkta gösterilmiş olsa idi, heykeltraşın elinden çıkan bir heykel her halde bizim bilmediğimiz bir mahlûk olur idi! Kezâ bir ressamın böyle bir tasarruf netîcesinde vücûda getireceği eserler de bize görmediğimiz, bilmediğimiz bir âlemin menâzırını tasvîr eder idi! Şi'rimizde bu garâbet çoktan ta'ayyün etti. Fakat onun tem-

yîzi diğer san'atlerdeki garâbetlerin temyîzi kadar kolay olmadığından bugün o garâbetlere yukarıda söylediğim gibi, teceddüd, yâhud kemâl-i san'at nâmı veriliyor. Bakalım bu hâl ne zamâna kadar devâm edecek? Fakat sen lisân-ı şi'ri, mâhiyet-i nev'iyesine hâs bir tekâmüle namzed kıldın; muvaffak da oldun; daha da olacaksın.

Gelelim ikinci mülâhazaya: İhtimal ki «San'at san'at içindir; san'atten maksad yine san'attir; san'atte dinî, ahlâkî, siyasî bir gâyet aramak abestir» diye senin mesleğine i'tirâz edenler, onu hoş görmeyenler vardır. Fakat o halde, ya'ni san'at hakkındaki bu düstûr kabul edildiği takdirde, onu dinsizliğe, ahlâksızlığa da âlet ittihâz etmemek lâzım gelir. Zîrâ san'at, bu sûretle kayıddan âzâde edilmiş olmayıp, belki kuyûdun en berbâdıyle takyîd edilmiş olur. Ben senin eserlerinde bu düstûra muhâlefetini gösterecek bir şey görmüyorum. Çünkü sen de san'atte gâyet aramıyorsun; lâkin gâyette san'at arıyorsun. Mesleğin tamamiyle maksadını te'mîne kâfîdir. Hemen feyyâz kalemine istediği cevelânı ver, ciddî eserlere teşne olanları feyz-i kaleminle reyyân et. Safahât'ın bu kısmını teşkîl eden manzûmelerin menbaı Furkàn-ı Hakîm olduğundan hepsinin ilhâm-ı mahz eseri olduğunu söylemek zâiddir. Hemen söyle, hemen yaz. Tevfîk-i Hudâ refîkın olsun azîzim.

30 Mayıs 1329
(12 Haziran 1913)
FERÎD

SAFAHAT

DÖRDÜNCÜ KİTAP

FÂTİH KÜRSÜSÜNDE

Hamâsî şâirimiz
Midhat Cemâl'e

İKİ ARKADAŞ FÂTİH YOLUNDA

— Vapur yanaştı mı?
— Çoktan!
— Demek ki Köprü'deyiz...
— Aman, şu yolcular insin!...
— Fakat bilir misiniz,
Yadırgıyor, hani, insan o eski tekneleri!
«Yanaş» denildi mi, nazlım, gider gider de geri,
Gelince hışm ile bir tos vururdu Köprü'ye ki:
Zavallının deşilen karnı sağlam altı çeki
Odun yutar da biraz sancıdan bulurdu aman...
— Hekim getirmeye koşsan, hekim de yok o zaman!
— Tımarcılar, bereket versin, usta şeylerdi:
Elinde balta, gelir, üç keser, beş eklerdi...
«Dayan o yanki başından Ömer! Tutundu Memiş!»
Bakardınız ameliyyâta çarçabuk bitmiş!
Amasra sâhili çok eski bir müessesedir;
Uşakların topu cerrâh olur... Hemen kestir!
Bugünden ormanı göster kılağlı baltasına:
Temizleyip çıkıversin, bırakmasın yarına!
— Biraz da dikmeyi öğrenseler...
— Adam sen de!
Düşündüğün şeye bak... Sen şu ilmi öğren de...
— O ilme hiç diyecek yok: Müfâdı kat'îdir!
Ulûm-i sâire sun'î, o, pek tabî'îdir.
— Ne var ki: Kalmadı tatbîk için müsâid yer!
— Neden?
— Neden mi, görürdün çıkıp gezeydin eğer.
Eteklerinde zığın saklı bildiğin orman,(*)
Bugün barındıramaz hâle geldi bir tavşan!
O, sırtı hiç de güneş bilmeyen yeşil dağlar,
Yığın yığın kayalardır: Serâblar çağlar!

(*) Zığın, geyik demektir.

— Sabahleyin yine bir hayli nükte fırlattın!
Hayâli bol bol akıttın, serâbı çağlattın!
— Hayır, hayâl ile yoktur benim alış verişim...
İnan ki: Her ne demişsem görüp de söylemişim.
Şudur cihanda benim en beğendiğim meslek:
Sözüm odun gibi olsun; hakîkat olsun tek!
— Fenâ değil yolun amma epeyce sarp olacak!
«Odun» dedin de, tuhaftır, ne geldi aklıma, bak:
Zavallı memleketin yoktu başka mahsûlü;
Odundu, nerde bulunsan, metâ'-ı mebzûlü.
— Adam yetiştiremezmiş, demek ki, toprağımız!...
— Lâtîfe ber-taraf amma, adam değil yalınız,
Odun da isteriz artık yakında Avrupa'dan!
— Bizim filizleri göndermesin sakın o zaman!
— Ağırca davranıyorsun... Biraz çabuk yürüsek...
— Vakit kazanmak için isterim yavaş gitmek.
— O halde kuş gibi sekmek değil midir lâzım?
Ayıp değil ya, bu sözden ne çıktı, anlamadım.
— Bu i'tirâzı niçin salladın muhâkemesiz?
Vakit geçirmeyi bizler kazanma addederiz!
— Demek ki şimdi işin yok...
— Hayır birazdan var.
— Ne iştir, anlayabilsek... Mühim midir o kadar?
— Gidip de öğleyi Fâtih'te kılmak istiyorum;
Gelir misin? Hadi!
— Artık üşenmeden ne zorum,
Sıcakta kan tere batmak? Namazsa maksad eğer:
Sağın, solun dolu mescid, beğen beğen dalıver.
— Namaz değil yalınız maksadım... Bugün bir adam
Çıkıp da va'z edecek öğle üstü halka...
— Tamam!
Zamânıdır oturup, şimdi, herze dinlemenin;
O yâve-gûları hâlâ, adam, deyin beğenin!
Sarıklı milletidir milletin başında belâ...
— Fakat, umûmunu birden batırmak iş değil a!

Bilir misin ne dehâlar yetişti medreseden?
— Dehâ mı? At bakalım, hiç sıkılma, bol keseden!
— Sıkılmadan atayımmış... Kuzum, niçin atayım?
İnanmıyorsan eğer dur ki ben de anlatayım...
— Sayıp da nâfile ma'lûm olan beş on ismi,
Yorulma: Onları ezberlemek de bir iş mi?
Fakat, şu va'z edecek herze-gû aceb kim ola?
Ne olsa hiç ya... Nihâyet, sarıklı bir molla!
— Seninle biz de, birâder, sabahleyin çattık!
İnâda karşı ne yapsın da susmasın mantık?
«Sarıklıdır» diye hiç görmeden, bilâ-insâf,
Kibâr-ı ümmeti haksız değil mi istihfâf?
Gelip de bir bulunaydın geçenki va'zında:
Kalırdı parmağın, Allah bilir ki, ağzında!
Ne var inâdına etsen de bir sefer galebe,
Benimle Fâtih'e gelsen...
— Al işte, geldim be!
— Hidâyet erdi mi? Hah şöyle... Âferin su kuşu!
— Aman, şu düz yolu tutsak da tepmesek yokuşu...
— Uzak yakın deme artık; iniş, yokuş sorma!
Tıpış tıpış gidelim... Haydi gir şu sağ koluma.

— Aman, şu ma'bed-i feyyâzın ihtişâmına bak:
Bakar bakar doyamam: Âşık olmuşum mutlak!
— Hakîkaten doyamaz dîdeler melâhatine...
Fakat yabancılar üşmüş civâr-ı ismetine!
Nedir harîmine yerleşmek isteyen şu salaş
Hüviyyetinde yığınlar ki hep birer kallâş!
— Evet, zemîni uzaktan görüp bayılmışlar;
Yavaş yavaş sokulup sonradan yayılmışlar!
— O halde şimdi ayılmak gerektir Evkâf'a...
— Ayıldı farz edelim... Yığmadıkça bir tarafa,
Şu gördüğün kara taşlar kadar kesîf altın,
Nasıl temizleyebilsin, nasıl yıkıp çıksın?
— Hayır, kapatmalıdır «câmi'in!» deyip Kemer'i;

Birer birer yıkılır az zamanda kendileri.
— Nasıl kapatmalı?
— Gâyet kolay: «Şu meydanlık,
Ki yol geçen hanı olmuştu, avludur artık;
Bu avludan geçecekler namaz için geçecek.»
Deyip kapatmalı!
— Yâhu, akıllısın gerçek!
— Geçende yıkmaya kalkıştılardı Mahfil'i ya!
— Demek ki zırdeli bunlar!
— Sorar mısın? Deli ya!
Delirmedikçe bir insan nasıl varır eli de,
Kıyar şu Mahfil'e, yâhud şu muhteşem Geçit'e?
«Bizim de var medeniyyetle âşinâlığımız...
Hem eskidir...» diyebilmek için dayandığımız,
Yegâne hüccet-i sengîni yırtacaklar da,
Sıkılmadan gezecekler «geniş» sokaklarda!
— «Sıkılmadan» diye bir nükte salladın... Lâkin,
Yerinde oldu...
— Değil, sende anlayış keskin!
— Ben anlamam ya, fakat pek değerli olsa gerek...
Hakîkaten şu Geçit çok güzel midir?...
— Ne demek!
Sahîfeler yazıyor, belki, fenn-i mi'mârî,
O, meyl-i nâz ile mahmûr dîdeler-vârî,
Biraz meyilli bakan, ma'berin güzelliğine...
— Kemer de öyle muvâfık mıdır aceb fenne?
— Ne söyledin?
— Şu atılmış verev kemer iyi mi?
— Fünûn-i hendesenin var ya bir de «tersîmî»
Denen usûlü... Onun mâhirâne tatbîki.
— Demek ki: Hayli mühimdir bunun da tedkîki.
— Senin gözün iyidir... Kaç muvakkıtın sa'ati?
Düzelteyim şunu... Dur, dur... Kurulmamış zâti.
— Birinde on buçuk olmuş, birinde üç...
— Ne güzel!

Zamân içinde zaman... Yoktu böyle şey evvel.
— Büyük kusûr idi lâkin...
— Hakîkat öyle idi:
Kamer hesâbı, güneş devri, sonra, mîlâdî,
Deyip de üç yılı ezber bilen zekî millet,
Durur mu hiç yalınız bir sa'atle? Durmaz evet!
— Nasıl şu banka güzel bir binâ mı?
— Pek o kadar
Fena değilse de, nisbetle, bir biçimli duvar
Mesâbesinde kalır câmi'in yanında...
— Garib!
Benim gözümle bakarsan: Ne muhteşem! Ne mehîb!
— O başka... Sorsalar üslûb için «şudur» denemez.
Asâlet olmalı san'atte evvelâ... Bu: Melez!
Hayır, melez de değil... Belki birçok üslûbun
Halîta hâli ki, tahlîle kalkışılsa: Uzun!
Necîb eser arıyorsan: Sebîl'e bak, işte...
Taşıp taşıp dökülürken o şi'r-i berceste,
Safâ-yı fıtratı şâhid ki: Tertemiz aslı;
Damarlarında yüzen kan da, can da Osmanlı!
Görüp bu cûşiş-i san'atte rûh-i ecdâdı,
Biraz sıkılmalı şehrin sıkılmaz evlâdı!
— Sıkılmak, eski adamlarda nâdiren görülen
Bir ibtilâya denirmiş ki, şimdi geçti!
— Neden?
— Değişti hâlet-i rûhiyye, çünkü asra göre...
— Aman şu «hâlet-i rûhiyye» bir de «mefkûre»
Ayıp değil ya, gıcıklar benim sinirlerimi!
— Niçin sinirleniyorsun? Ta'assubun yeri mi?
Biraz değişmeli artık bu eski zihniyyet.
«Lisâna hiç yenilik sokmayın!» demek: Cinnet.
— Hayır, ta'assub eden yok... Şu var ki: Îcâbı
Tahakkuk etmeli bir kerre; bir de, erbâbı
Eliyle olmalı matlûb olan teceddüdler...

Düşün ki böyle midir bizde?
— Şüphesiz.
— Ne gezer!
Delîli: Kendi sözündür...
— Kimin, benim mi?
— Evet!
— Ne söylemiştim? Unuttum...
— Canım şu «zihniyyet!»...
— Beğenmedin mi? Fransızca yok mu «mantalite»?
Onun mukàbili...
— Zâten budur, ya dert işte!
Tasarrufâtını aynen alırsak İngiliz'in,
Fransız'ın, ne olur hâli, sonra, şîvemizin?
Lisânın olmalıdır bir vakàr-ı millîsi,
O olmadıkça müyesser değil teâlîsi.
— Biraz muhâfazakârânedir ya şimdi bu da...
— Evet, muhâfazakârım... Bilir misin, bu moda
Te'ammüm etmeye başlarsa...
— Başlasın! Ne olur?
— İler, tutar yeri kalmaz, lisânımız bozulur.
Bugün ne maskara olmuşsa milletin kılığı;
Lisan da öyle olur!
— Anlamam inatçılığı...
— Bilir misin bu garîb ümmetin nedir hâli?
«Yehâfü» sıygasının çıngıraklı i'lâli!
— Nasıl, nasıl?
— Hele sabret: «Yehâfü aslından...»
Deyip de ezbere birçok ibâreler okutan
Hocam, hitâma yakın devresinde i'lâlin;
Meyân-ı kàfiye-dârında çifte «fi'l-hâl»in
Okur dururdu, bu bir an'aneydi besbelli:
«Kaçan ki sâkin olur vav, onun da mâ-kabli
Hurûf-i sâlimede harf-i gayr-i sâkin olur;
O vâvı müttefikan meddeder imiş cumhûr...
O halde, biz dahi ettik: Yehâfü oldu»... Evet!
Ne yapsa Avrupa, bizlerce asl olan hareket:

«O halde biz dahi yaptık!» deyip hemen taklîd.
Bu türlü bir yenilikten ne hayr edersin ümîd?
— Fakat «yehâfü»nün i'lâli amma güçmüş ha!
— Bu, ihtisârı onun, çok sürerdi, yoksa, daha!
Fenâ mı? Bak, lâfa daldık da duymadık yokuşu.
— Hakîkat öyle! Epey yol kazanmışız... Şu ne, şu?
— Yıkık sebîle bakıp ağlayan yanık mektep...
Geçenki yangının enkàzı işte bunlar hep!

— Demek ki: Câmi'i kurbündeyiz Süleymân'ın…
— «Demek» de var mı ya? Karşında!
— Lâkin insânın,
Nasıl kararmada mâzîye tırmanan nazarı!
Bugün, bizim tepemizden bakan şu âsârı,
Sıyânet eylemeden âciziz, değil yapmak...
— Hakîkat öyle! Şu ma'bed nedir? Şu haşmete bak!
— Bırak ki câmi'i, dünyâda olmaz öyle eser;
Fakat nedir şu heyâkil, nedir şu medreseler!
Uzaktan andırıyorlar nitâk-ı sîmîni,
Ki sarmak isteyerek vahdetin nedîmesini;
Atılmış üç tarafından kemend olup beline;
Fakat değil beli, dâmânı geçmemiş eline!
Beşer değil mi? Teâlî de etse irfânı,
Nasıl kucaklayabilsin harîm-i Yezdân'ı?
Evet, medâris o vahdet-serây-ı muhteşemin
Önünde: Hürmetidir dîne her zaman ilmin.
Bütün şu kubbelerin mevce mevce silsilesi:
Huzûr-i Hak'ta kapanmış sücûd kàfilesi!
— Bugün de öyle mi lâkin?
— Değilse kimde kusûr?
Bu nâ-halefliği biz yapmışız; selef ma'zûr.
Oyup sıçan gibi her dört adımda bir kemeri,
Deden mi açmış o miskin kılıklı kahveleri?
Hayır, deden sana, bak, hastahâneler yapmış!
Yanında Mekteb-i Tıbbiyye'ler, neler yapmış!

Şu gördüğün kocaman kütle yok mu? Dârü't-Tıb.
— Demek: Bu medrese, Tıbbiyye Mektebi'ydi...
— Ayıp!
— Ayıp nedir?
— Bunu olsun görüp de bilmemeniz.
— Bakılsa öyle... Fakat «bilmeyin!» diyen yine siz!
— Tabâbetin o kadar muhteremdi mevki'i ki:
Birer tabîb-i fünûn-âşinâ çıkar, eski
Müderrisînimizin en güzîde efrâdı.
Yazık, o nesl-i kerîmin vefâsız evlâdı,
Bırakmış öylece, hiç bakmamış müesseseye;
Neler görür neler insan girince medreseye!
Dolaşmak isteyerek daldığım olur ba'zı:
Adım başında asırlarca sa'yin enkàzı,
Takılmamak, hani, kàbil değil ayaklarına!
Nazar nüfûz edecek olsa hangi bir yığına:
Ya bir müdekkıkin esrâr-ı târumârı defîn;
Ya bir müşerrihin âsârı saklı... Hem ne hazîn!
Çamurda saplı, geniş rahleler bütün mermer...
Demek: Muallimi teşrîhi vermemiş ezber;
Kitâb-ı na'şı serip taşların uzunluğuna,
Açıp açıp okumuş karşısında bulduğuna.
Bugün, o rahlelerin kendi na'ş olup yatıyor;
Üzerlerinde bekârlar fasulye kaynatıyor!

— Vefâ'ya çıksa gerektir bu eğri büğrü sokak...
— Evet, Vefâ'ya iner.
— Gâlibâ epeyce uzak...
Değil mi?
— Hiç de değil... Sen yoruldun anlaşılan!
— Unutmuşum, hani, yoktur da geldiğim çoktan.
— Sapınca, doğru Vefâ meydanındayız şimdi.
— Biraz tanır gibi oldum... Ya az mı geçtimdi!
— Al işte istediğin: Türbe, taş konak, karakol...
— Fakat bunun nesi meydan? Bu âdetâ bir yol...

Tuhaf değil mi ya?
— Vaktiyle belki meydandı...
Kapanmış olsa da gittikçe, kalmış eski adı.
— Epeyce kahve de var...
— Nerde yok ki? Her yerde!
Onunla millet-i merhûme uğramış derde!
Bekâsı var mı cihânın düşünme âkıbeti!
Uzan şu peykeye: Buldun demektir âhireti!
Birinci def'a imiş binmiş ihtiyar kayığa;
Piyâde yağ gibi kaydıkça doğrulup açığa;
Işıldamış gözü, bir kav çakıp demiş: «Yâ Hay!
Ömür ömür bu ömür işte: Hem otur, hem kay!»
Şu peykeler de o tiryâkinin «ömür» dediği
Piyâdenin eşidir: Yan gelir misin... Ne iyi!
Hayat akıp gidecekmiş... Ne var kederlenecek?
Zaman zaman bu zaman... Durma bir nefes daha çek!
Safâna bak ki ya çıktın, ya çıkmadın yarına!

— Dönüp dönüp bakıyorsun... Ne geldi hâtırına?
— Şu karşılıklı binâlar düşündürür mü seni?
— Niçin düşündürecek, önce söyle hikmetini...
— Şu sağ taraftaki?
— Mektep.
— Evet, bu cebhedeki?
— Bir eski medrese olmak gerek... Değil mi?
— Peki.
— Pekî nedir? Biraz îzâh edilse, çok eksik!
— Zavallı milleti vahdet-cüdâ eden «ikilik»
Sırıtmıyor mu? O pis dişleriyle karşında?
Nasıl tükürmesin insan şu hâle baksın da?
Yıkılmamış, ne kadar yıkmak istesek, îman;
Ayırmak istemişiz sonra dîni dünyâdan.
Ayırmışız, ederek Şer'i muttasıl ihmâl;
Asıl ikincisi olmuş, şu var ki, berzede-hâl!
Evet, bu sıska vücûdun yarın durur nefesi;

Fakat şu gördüğün «Ekmekçioğlu Medresesi»
Yaşar, demir gibi göğsüyle, belki on bin yaş...
Ya her kaburgası: Kurşunla bağlı yalçın taş!
Olaydı koskoca millette bir beyinli kafa;
«Vücûdu bir yana atmak, dimâğı bir tarafa,
Akıllı kârı değil» der de böyle yapmazdı.
Ne oldu, sor bakalım? Milletin öz evlâdı,
Yabancıdan daha düşman kesildi birbirine!
— Sonunda kardeş olurlar tabîatıyle yine.
— Zaman bilir onu artık.

— Kemer gözüktü hele...
— Gözükmesin mi ya? Bir hayli kısmı geçti bile.
— Zavallı saklanıyor: Hâli görmek istemiyor!
— Kurûn-i mâziyemizden bakan şu «gözler»e sor:
O neydi, dağ gibi erler ki arza hâkimdi...
Nedir karıncalanan nesl-i müzmahil şimdi?
— Hakîkat, öyle küçülmüş ki: «Yok!» de, geç artık...
— Asıl bu, yok gibi varlık değil mi maskaralık?
— «Gebermeliydi» mi dersin? Gebermişiz, ne çıkar?
Kolay değil o da... İnsanca ölmenin yolu var.
Cemâatin arasından «Kalırsa: El beğenir;
Ölürse: Yer beğenir» dört adam çıkarsa, getir!
Bırak da ölmeyi, anlat şu gördüğün Kemer'i;
Büyüklüğünde midir, nerdedir bunun hüneri?
— Gelince baktılar Osmanlılar ki memlekete,
Su yok. Su, halbuki gâyet mühimdi...
— Elbette.
— Düşündüler bunu nerden, nasıl getirmesini;
Sonunda öyle bir iş yaptılar ki: Pek fennî.
Tutulmuyor ya esâsen bugün de başka tarîk,
Suyun isâlesi, tevzî'i, mutlakà tazyîk
İ'ânesiyle olur...
— Şüphesiz.
— Fakat, makine

Henüz bilinmediğinden, o kuvvetin yerine,
Menâbi'in değişen râkımından istihsâl
Olunma bir sıkı tazyîk edilmiş isti'mâl.
Bulunca en iyi tazyîkin en kolay yolunu;
Kaçırmamak için artık onun tefâzulunu,
Hemen şu âbideler başlanılmış i'lâya...
Fakat mehâret-i san'at bununla bitti mi ya?
Hayır! Görülmelidir ayrı ayrı maksemler: (1)
Bakınca hayret edersin... Ne ince iş, ne hüner!
Hakîkaten şaşacak şey... Ne vâkıfâne hesâb!
Su öyle bir dağıtılmış ki... -Olmasaydı harâb-
Alırdı hakkını her çeşme; damlanın kesri
Kadar tehallüfü hattâ sezerdi «ölçü»leri.

— Şu karşımızda duran kubbe gâlibâ türbe...
— Ayol! Namaz geçiyor... Amma dalmışız lâfa be!
Bırak da türbeyi sen şimdicek biraz çabuk ol!
— Canım neden koşalım? Var ya vaktimiz bol bol...
Yetişmemiş bile olsak, kazâsı mümkündür!
— Hayır, yetişmeli, mâdem edâsı mümkündür!
— Demek: Sıvanmalı abdeste... Bâri bir çeşme
Olaydı...
— Çeşme mi? Al işte!
— Dur, fakat gitme!
— Senin uzun sürecek, anladım ki, abdestin;
Fotin çıkarması bilmem ne... Çünkü yok mestin.
Bırak da ben gideyim, sonradan gelirsin sen...
Gecikme ha!
— Gelirim... Görmek isterim zâten.

(1) Romalılar devrinde yapılıp, zamanla harap olan "su kemerleri", İstanbul'un fethinden sonra imar olunmuş ve suyu istenilen ölçüde semtlere dağıtan merkezler inşa olunmuştur. Bazan "türbe" sanılan bu taş yapılar –işlevlerine göre– Maksem (maksim), Taksim, Maslak, Kubbe, Baca... gibi isimler almıştır.

VÂİZ KÜRSÜDE

اَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمْ. بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمْ
اِنَّ اللّٰهَ وَمَلٰئِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يٰآَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا
عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا. اَللّٰهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ وَبَارِكْ عَلَى النَّبِيِّ الْاُمِّيِّ
وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ (1)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ
أَوَلَمْ يَنظُرُوا فِي مَلَكُوتِ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ (2)

Tutun da «zerre»lerinden, çıkın «sehâbiyye»
Denen yığın yığın eşbâh-i âsümânîye;
Hülâsa, âlem-i imkânı devredin; o zaman
Şühûda bağlı bir îmanla hükmeder vicdan:
Ki hilkatin ne kadar şekli varsa: Ulvîsi,
Kesîfi, müdriki, uzvîsi, gayr-ı uzvîsi,
Kemâl-i şevk ile mahkûmu aynı kànûnun...
Bütün şu'ûn-i avâlim tecelliyâtı onun.
Nedir ki etmededir fıtratın bu kànûnu,
Fezâyı, gökleri, deryâyı, deşti, hâmûnu,
-Adımlarında zekâdan serî' olup hattâ-
Esîri kaplayacak füshatiyle istîlâ?
Evet, soruldu mu idrâke ansızın bu suâl,
Lisân-ı hâli şu düstûru haykırır derhâl:
«Bekàyı hak tanıyan, sa'yi bir vazîfe bilir;
Çalış çalış ki bekà sa'y olursa hakkedilir.»

---

(1) Vâizin söze başlamadan önce yaptığı giriş, Hazret-i Peygamber'e duâ ve salâvat kısmı: *«Allah'a sığınırım, kovulmuş Şeytan'dan. Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla başlarım. Allah ve melekleri Peygamber'e salât edip onun şanını yüceltmektedir. Ey mü'minler, siz de ona salât ve selâm edin...* (Ahzâb/56) *Ey Allah'ım, o ümmî Resûl'e, onun yakınlarına ve dostlarına selâm olsun; onların şanlarını yücelt.»*

(2) A'raf (7) sûresi, 185. âyetin başı: *«Onlar, Allah'ın göklerdeki ve yerdeki kudret ve hâkimiyetini görmüyorlar mı?..»*

Konulsa rahle-i tedkîke hangi bir mevcûd;
Olur tekâsüfü bir sa'y-i dâimin meşhûd.
Ademle karşılaşan zıd vücûd olur, demeyin;
Onun mukàbil olan kutbu sa'ydir. Sa'yin
Gezip dolaştığı ıssız, çorak fezâ-yı adem;
Bakarsınız ki: Çıkarmış vücûda bir âlem.
Tevakkuf ettiği hestî-serây-ı dûra-dûr,
Görürsünüz ki: Ademdir... Ne bir ziyâ, ne de nûr!
Kulak verin de neler söylüyor bakın idrâk:
Bu, lücce lücce tekâsüf, bu sa'y-i dehşet-nâk,
Belîğ sa'yidir ummân-ı kudretin, ezelî;
Hurûş-i feyz-i ezel her kutayresinde celî.
Mükevvenâtı ezelden halâs edip ebede
Sürükleyen; onu hayret-fezâ hüviyyette
Tekallübât ile bir müntehâya doğru süren;
Hem istikàmeti dâim o müntehâya veren,
İrâde hep ezelî sa'yidir, bakılsa, onun;
Kimin? O kudret-i mahzın, o sırr-ı meknûnun!
Ne dinlenir, ne de âtıl kalır, velev bir an,
Şu'ûn-i hilkati teksîf edip yaratmaktan.

Tasavvur eyleyelim şimdi başka bir kudret,
Ki hep kuvâyı doğurmuş, esâsı madde... Evet!
Nedir bu? Başka değil, aynı cilvenin işidir:
Bütün ezeldeki sa'yin tekâsüf etmişidir.
Şu madde yok mu ki almakta birçok eşkâli,
Onun da varmadadır sa'ye asl-ı seyyâli.
Neden mi? Çünkü bütün kudretin tekâsüfüdür.
Zaman da sa'ye çıkar: Çünkü hep onunla yürür.
Mekân da sa'ye varır: Sa'yi sıfra indiriniz,
Mekân tasavvur edilmez, muhâl olur hayyiz.

Ulûm-i şâhikadan fışkıran sütûn-i ziyâ
Dayandı göklere; lâkin yetişmiyor hâlâ,
Bülend nüsha-i îcâdın ilk sahîfesine.

Bu ilk sahîfe müebbed zalâm içinde yine!
Görünmüyor ki okunsun sevâd-nâme-i gayb;
Yakîne sed çekiyor her satırda yüz bin reyb.
Ziyâya doğru yüzüp gitmek istedikçe hayâl,
Sürüklüyor onu girdâba dalga dalga leyâl!
Meâl-i hilkate imkânı yok yetişmemizin;
Fakat, o nüsha-i tekvîn-i hayret-engîzin
Başında pek iri bir hatla parlıyor, yalnız
Şu cümleler ki, eğer görmemişseniz, alınız:
«Bekàyı hak tanıyan sa'yi bir vazîfe bilir;
Çalış çalış ki bekà sa'y olursa hakkedilir.»

Kamer çalışmadadır, gökle yer çalışmadadır;
Güneş çalışmada, seyyâreler çalışmadadır.
Didinmeden geri durmaz nücûm-i gîsû-dâr;
Bütün alın teridir durmayıp yağan envâr!
Yabancı sanmayınız seyredip de ecrâmı...
Bir eski âiledir, gökyüzünde ârâmı.
Şu var ki, merkezi tâ âsümanda olsa bile,
Gelip gelip bizi besler kemâl-i minnetle.
Fakat bu âile hiç benzemez bizimkilere;
Bozuşmamış onun efrâdı belki bir kerre.
Lisân-ı hâl-i tabîat lisandır onlara da,
Bir ihtisâs teâtîsidir dönen arada.
Bir ihtisâs ki pek incedir... Fakat keskin...
Ne hasbihâl-i semâvî! Nasıl belâğ-i mübîn!
Görün şu âile efrâdının sevişmesini:
Küçük, büyüklerinin rûhu, kurretü'l-ayni;
Büyük, küçükler için dâyedir, mürebbîdir...
Gider, hayâtını tanzîm eder, görür gözetir.
Güneş, ki âilenin mihriban reîsi odur,
Serîr-i muhteşeminden süzüp fezâyı vakùr
Nazarlarıyle arar her tarafta mevkibini;
Nasıl ararsa bir âvâre yâr-ı gâibini.
Bulunca hepsini artık o nâzenin sîne,

Alır birer birer âgûş-i hâr-ı şefkatine.
Bu hânümânı tutan hep onun himâyesidir;
Üzerlerinde gezen sâye kendi sâyesidir.
O sâyedir ki: Yayıldıkça nûru eb'âda,
Hayât ışıkları başlar sarây-ı mînâda.
Evet, bu âile efrâdı durmuyor... El ele
Verip, ezelde çizilmiş bir istikàmetle,
Kemâl-i mümkini idrâke doğru hep koşuyor;
Fezâda füshati gördükçe büsbütün coşuyor!
Bu azm-i kàhiri nevmîd eder mi bir hâil?
Yolun uzunluğu, zîrâ, vazîfesinde değil!

Ne ıttırâd-ı müebbed! Ne muntazam hareket!
Ya ellerindeki bernâmec, etseniz dikkat,
Bir incelikle mesâîyi münkasimdir ki:
Ne inceliktir o, kàbil değildir idrâki.
Görülmüyor birinin istirâhat eylediği...
Onun tevakkufu, zîrâ, bütün bir âileyi
Dakîkasında perîşân eder, ezer, bitirir.
Demek ki: İstese bir zerre bin cihan devirir!
Fakat o zerre için nerdedir atâlete meyl?
Bakın durur mu Süreyyâ, bakın durur mu Süheyl?
Görüp Süheyl'ini Şi'râ da her zaman çalışır;
Bakar uzaktaki Ayyûk'a, Ferkadân çalışır.
Karârı yok hele Râmih'le A'zel'in bir an.
Hülâsa, his ile yâhud nazarla farkolunan,
Nücûm-i nâ-mütenâhî bütün çalışmakta...
Sükûn tasavvuru kàbil mi bu'd-i mutlakta?

Bu mevkibin, gece gündüz koşan bu kàfilenin
Mürettebâtı birer saltanatlı âilenin
Reîs-i dâimidir; vâkıâ bu âileler
Görünmüyor bütün eb'âdı yoklasak yer yer;
Fakat delâlet-i nûruyle gezseniz ilmin,
Vücûdu anlaşılır her adımda bin necmin.

Bu âilât-ı semâviyye ittihâd ederek,
Doğar ki sîne-i mînâda bir kabîle, gerek
Serîr-i şânı, gerek zâtı dâimâ mestûr
Kalan reîsine münkàd olup, sürekli, vakùr,
Fakat sevimli bir âheng-i tâm-ı vahdetle,
Çalışmadan geri durmaz o muhteşem kütle.
Bu kütle işte bizim kâinâtımızdır ki:
-Kuşatmasıyle berâber nazarda eflâki-
Hudûdu çevriliyor kehkeşan nitâkıyle.

Geçin nücûmu... Sehâbiyyeler de, hakkıyle
Tekâmül etmek için uğraşır, döner, didinir,
Birer kabîle, birer kâinât-ı vâsi'dir.
Bu kâinât-ı semâviyyenin -ki bir takımı
Deminki âile şeklindedir- kalan kısmı,
Henüz meşîme-i hilkatte saklı efrâda
Hayât vermek için muttasıl çalışmakta.

Nedir ki sâha-i kudret denen bu zıll-i medîd?
Ziyâ adımları hattâ mesâhadan nevmîd!
Nedir nizâm-ı mesâî bu küll-i sâ'îde?
Nedir ki sevk ediyor hiç dağıtmadan ebede?
Bu bî-nihâye avâlim idâresiz yürümez...
Fakat idâre için hangi noktadır merkez?
Nedir ki mevki'i, eb'âda sığmayan bu yığın
İçinde, şimdi bizim kendi kâinâtımızın?
Harîm-i hikmet-i eşyâya hiç sokulmamalı:
O bir cihân-ı muammâ ki büsbütün kapalı!

Bilir misin, ne kadar hîç imişsin ey idrâk!
Bu ukdeler edecek miydi böyle sîneni çâk?
Ya sen, ne âciz imişsin zavallı akl-ı beşer!
Mücâheden çıkacak mıydı bi'n-netîce heder?
Evet, avâlimi, hiç şüphe yok ki, bir kànun
İdâre etmede... Lâkin nedir meâli onun?

Cihan şu gördüğümüz kütleden ibâret mi?
Bütün avâlim-i meşhûde, yoksa, hiç ismi
Bilinmeyen, sayısız, kâinât-ı uhrânın
Kemîne cüz'ü müdür? Mâverâsı ekvânın,
Adem değilse, nasıldır, nedir vücûdu aceb?
Neden bu leyl-i serâir açılmıyor yâ Rab?

Bu cûş-i cür'eti etmekte ansızın mebhût,
Şu ses ki, mevc-i bülendiyle çalkanır melekût:
«Unutma kendini, hem bilmiş ol ki ey insan,
Müebbeden kalacak hilkatin esâsı nihan.
Semâyı alması kàbil mi bir avuç hâkin?
O sâhalar ki yetişmez ziyâ-yı idrâkin,
Tasavvur et: Ceberûtum için bidâyettir!
Mükevvenât ki fikrince bî-nihâyettir,
Kemîne zerresidir âsümân-ı hilkatimin.
Gelip kenârına ummân-ı sermediyyetimin,
Rükû eder ebediyyen, kıyâm eden idrâk;
Zekâ sücûda varır, vehm olur karîn-i helâk.
Senin o sâhada yoktur işin! O sâha, benim,
Bütün halâika mesdûd Kàbe Kavseyn'im![1]
Harîmi zâir-i tahmîn için küşâde değil;
Sarây-ı vahdetimin durma karşısında, çekil!
Çekil de feyz-i mübînimle tâ ezelde sana
Müsahhar eylediğim bir cihânın ortasına
Atıl... Fezâyı dolaş, âsümâna çık, yere in;
Lisân-ı gaybım olan beyyinât-ı hikmetimin,
Vücûdu inleten âheng-i yek-meâlini duy!
Düşünme, haydi şu âheng-i sermediyyete uy:
«Bekàyı hak tanıyan sa'yi bir vazîfe bilir;
Çalış çalış ki, bekà sa'y olursa hakkedilir.»

(1) Kàbe Kavseyn: «İki yay kadar» ve «İlâhî sırra çok yakın» demek olan bu ifâde ile Necm (53) sûresinin 9. âyetine işâret ediliyor: *«Onunla arasındaki mesâfe, iki yay kadar yâhud daha az kaldı.»*

Alın da bir küçücük taş, ziyâ-yı ilme tutun,
Bütün nikàtını evvelce; sonra, kalkın onun
Bakın vücûduna bir hurdebîn alıp, lâkin,
Bu hurdebîn olacak kendi nûru idrâkin.
Zemin kadar büyütün; âsüman kadar büyütün;
Hülâsa, koskocaman bir cihan kadar büyütün;
Görürsünüz ki: O bir damlacık vücûduyle,
Katılmak isteyerek durmayıp giden seyle,
Önünde azmine hâil ne varsa, hep aşıyor.
Demek ki: Şimdi bu taş canla, başla uğraşıyor,
«Bütün avâlimi lebrîz eden mesâîye,
Benim de sa'yim olunmak gerek ilâve...» diye.

Bu seng-pâreyi siz şimdi görmeyin nâçîz...
O, bir vücûd-i muazzam; o, bir cihân-ı vecîz;
Ki -encümüyle, şümûsuyle, âsümâniyle,
Tevâbi'iyle, sehâbiyyesiyle- aynıyle,
Bizim şu bildiğimiz kâinâtı gösteriyor!
Hayâl o manzaranın dehşetinden ürperiyor:
Birer kabîledir eczâ-yı ferdi; zerrâtı
Sırayla âilelerdir; alın zureyrâtı:
Görünmemekle berâber yığın yığın efrâd.
Demek, o, sîne-i eb'âdı inleten feryâd;
O, her taraftaki âheng-i sa'y-i gulgule-hîz;
O gîrûdâr-ı umûmî... Bakılsa en nâçîz
Taşın mazîk-i vücûdunda mündemic... Hayret!
Bu seng-i câmidin eczâ-yı ferdi bir vahdet,
Bir imtizâc-ı müebbedle eyliyor deveran,
Ki her tekâsüfü mahsûl-i sa'yinin o zaman,
Temessül etmede birçok kuvâ-yı gâlibeye:
Ya inkılâb ediyor hey'etiyle câzibeye;
Ya başka türlü hüviyyet alıp ziyâ oluyor;
Ya reng-i şu'le-i berkîde rû-nümâ oluyor;
Ya bir harâret-i seyyâle eyliyor te'sîs;
Ya ihtizâz ediyor mevce mevce mıknâtîs.

Aceb, nümûne-i ekvân olan bu, zâten ufak,
Vücûdu nâ-mütenâhî küçültecek olsak?
Küçüldü, farz edelim, oldu âkıbet zerre...
Görün, şu zerreyi tedkîk edin de bir kerre.
Nasıl hurûş ile kalbinde eyliyor daraban,
Avâlimiyle berâber şümûs-i bî-pâyan!
Semâlarında uçan aynı muttarid âhenk;
Denizlerinde gezen aynı sa'y-i rengârenk.
Bakın ki: Zerre de bir hîç olan vücûduyle,
Muvaffak olmadadır kâinâtı temsîle;
Görün ki: Zerreyi etmektedir cihan tanzîr.
Fakat bu bahr-i serâir ki mümteni' takdîr,
Güneşte, gölgede, her yerde cûşa geldikçe,
Atar kenâra şu yüksek meâli bir mevce:
«Bekàyı hak tanıyan sa'yi bir vazîfe bilir;
Çalış çalış ki bekà sa'y olursa hakkedilir.»

Görün kuvâ-yı tabîatte sa'y-i mu'tâdı:
Çalışmasaydı harâret, mevâsim olmazdı.
O, bir zaman azalıp, sonra bir zaman çoğalıp;
Buhâr eder suyu, teksîf eder buhârı alıp.
Ziyâ durur mu ya? Zulmetle dâimâ yarışır...
Ne varsa hâsılı... Toprak, deniz, bütün çalışır.
Tesa'udâtı buhârın bulut yığar havaya,
Teressübâtı sehâbın nehir yayar ovaya.
Zemin semâya alev püskürür içinden tâ;
Mukàbilinde sağar yıldırım zemîne semâ.
Duyup hurûşunu cevvin hurûş eder enhâr;
Köpük saçar bunu gördükçe bâd-ı velvele-dâr!
Nedir bu gökteki sesler? Nedir bu yerdeki cûş?
Evet, kuvâ-yı tabî'iyyenin bu dûşa-dûş
Mücâhedâtı ki bir bî-nihâye silsiledir,
Tezâhumuyle yerin sînesinde, yükseltir,
Hayâtın ismini te'bîde bir büyük timsâl,
Ki cebhesinde tecellî eder durur şu meâl:

«Bekàyı hak tanıyan sa'yi bir vazîfe bilir;
Çalış çalış ki bekà sa'y olursa hakkedilir.»

Zevil-hayâta bakın... Koşmuyor mu hakk-ı hayât
Peşinde cümle nebâtât, cümle hayvânât?
Müessirât-ı tabîatle dâim uğraşarak;
Bütün cihan gibi onlar da istiyor yaşamak.
Avâmilin kimi te'yîd eder bekàlarını;
Hücûm eder kimi ta'cîl için fenâlarını.
Zavallılar, hani, bir ân içinde bin kerre,
Kaçıp ikinci takımdan koşar birincilere.
Hayâtı hak tanıyanlar yorulmuyor... Heyhât!
Sükûn nedir, onu görmüş müdür ki uzviyyât?
Bu kâr-zâra düşen hangi ferd-i uzvî ki,
Kımıldamaz, onu çiğner geçer hemen öteki.
Bu intihârı fakat nerden ihtiyâr edecek?
İlerleyip duruyor işte hiç kesilmeyerek,
-Ezelde rûhuna mevdû'-i dest-i fıtrat olan-
Güzîde bir emelin arkasında koşmaktan.
Değil visâli, ki bir gâyedir hayâtı için,
Hayâl-i vaslı da câzib o nâzenîn emelin!
Bu gâyenin, bu hayâlin ümîd-i idrâki,
Dolaştırır gece gündüz o rûh-i çâlâki.
Zemîni kendine hasretmek isteyip çalışır;
Şu var ki başka emeller de ansızın karışır.
Tezâhum etti mi âmâli birçok efrâdın;
Kesilmez arkası artık cihâd-ı mu'tâdın!
Bu harb işinde kazanmaktadır çalışmış olan;
Çalışmayıp oturandır gebertilen, boğulan.
Nedir murâdı, bilinmez, fakat Hakîm-i Ezel,
Cihânı ma'reke halk eylemiş, hayâtı cedel.
Kimin kolunda mesâî denen vefâlı silâh
Görülmüyorsa, ümîd etmesin sonunda felâh.
Gerek hücûma geçilsin, gerek müdâfa'aya;
Müsellâh olmalı mutlak giren münâza'aya.

Fakat cidâl-i hayâtın bütün bu gulgulesi;
Kalanların acı, ölmüşlerin acıklı sesi;
Zaman zaman göğe yaprak nisâr eden eşcâr;
Zemin zemin yere kâlîçeler yayan ezhâr;
Bahâra karşı tuyûrun garîb nevhaları;
Şikâr, önünde vuhûşun mehîb sayhaları;
Bedâyi'iyle bahârân, şedâidiyle hazân,
Bu şi'r-i hilkati inşâd eder durur her ân:
«Bekàyı hak tanıyan sa'yi bir vazîfe bilir;
Çalış çalış ki bekà sa'y olursa hakkedilir.»

Değil mi ceng-i hayâtın zebûnu âdem de?
Mücâhedeyle yaşar çâresiz bu âlemde.
Evet, mücâhede mahsûlüdür hayât-ı beşer,
O olmadıkça ne efrâd olur, ne âileler.
Görün birer birer efrâdı: Muttasıl çalışır;
Bakın ki âileler durmayıp nasıl çalışır.
Alın sırayla cemâ'âti, sonra akvâmı;
Aceb cidâl-i maîşetten ayrılan var mı?
Nizâm-ı kevne nigehbân o sermedî kànun;
Bütün cihânı tutarken tahakkümünde zebun,
Garîb olur beşeriyyet çıkarsa müstesnâ.
Hayır! Adâlet-i fıtratta yoktur istisnâ.
Hayâta hakkı olan kimdir anlıyor, görüyor;
Çalışmayanları bir bir eliyle öldürüyor!
Bekàyı gâye sayanlar koşup ilerlemede;
Yolunda zahmeti rahmet edip müzâhamede.
Terakkiyâtını milletlerin gören, heyhât,
Zamân içinde zamân etse, haklıdır, isbât.

Bakın mücâhid olan Garb'a şimdi bir kere:
Havâya hükmediyor kàni' olmuyor da yere.
Dönün de âtıl olan Şark'ı seyredin: Ne geri!
Yakında kalmayacak yeryüzünde belki yeri!
Nedir şu bir sürü fenler, nedir bu san'atler?

Nedir bu ilme tecellî eden hakîkatler?
Sefîneler ki yarar kıt'a kıt'a deryâyı;
Şimendüfer ki tarar buk'a buk'a dünyâyı;
Şu'ûn ki berke binip seslenir durur ovada;
Balon ki rûh-i kesîfiyle yükselir havada...
Hülâsa, hepsi bu âsâr-ı dehşet-âkînin,
Bütün tekâsüfüdür toplanan mesâînin.

Aduvve karşı cehennem kusan mehîb efvâh;
Omuzlarında savâik yatan sehâb-ı sipâh;
Uyûn-i hırsa aman vermeyen ridâ-yı medîd:
Kovuklarında yanardağ duran husûn-i hadîd;
Refâh içinde ömür sürmeler, meserretler;
Huzûr-i hâtıra makrun büyük saâdetler;
Te'eyyüd etmiş emeller, nüfûzlar, şanlar;
Küçülmeyen azametler, sürekli umranlar...
Eder netîcede sa'yin tecessümünde karar.

Zaman zaman görülen âhiret kılıklı diyâr;
Cenâzeden o kadar farkı olmayan canlar;
Damarda seyri belirsiz, irinleşen kanlar;
Sürünmeler; geberip gitmeler, rezâletler;
Nasîbi girye-i hüsrân olan nedâmetler;
Harâb olan azamet, târumâr olan ikbâl;
Sukût-i rûh-i umûmî, sukût-i istiklâl;
Dilencilikle yaşar derbeder hükûmetler;
Esâretiyle mübâhî zavallı milletler;
Harâbeler, çamur evler, çamurdan insanlar;
Ekilmemiş koca yerler, biçilmiş ormanlar;
Durur sular, dere olmuş helâ-yı câr îler;
Isıtmalar, tifolar, türlü mevt-i sârîler;
Hurâfeler, üfürükler, düğüm düğüm bağlar;
Mezar mezar dolaşıp hasta baktıran sağlar...
Atâletin o mülevves teressübâtı bütün!

Nümûne işte biziz... Görmek isteyen görsün!
Bakın da hâline ibret alın şu memleketin!
Nasıldın ey koca millet? Ne oldu âkıbetin?
Yabancılar ediyormuş -eder ya- istikrâh:
Dilenciler bile senden şereflidir billâh.
Vakârı çoktan unuttun, hayâyı kaldırdın;
Mukaddesâtı ısırdın, Hudâ'ya saldırdın!
Ne hâtırâtına hürmet, ne an'anâtını yâd;
Deden de böyle mi yapmıştı ey sefîl evlâd?
Hayâtın erzeli olmuş hayât-ı mu'tâdın;
Senin hesâbına birçok utansın ecdâdın!
Damarlarındaki kan âdetâ irinleşmiş;
O çıkmak istemeyen can da bir yığın leşmiş!
İâde etmenin imkânı yoksa mâzîyi,
Bu mübtezel yaşayıştan gebermen elbet iyi.
Gebermedik tarafın kalmamış ya pek, zâten...
Sürünmenin o kadar farkı var mı ölmekten?
Sürünmek istediğin şey! Fakat zaman peşini
Bırakmıyor, atacak bir çukur bulup leşini!
Bugün sahîfe-i âlemde sen ki bir lekesin;
Nasıl vücûdunu kaldırmasın, neden çeksin?
«İşitmedim» diyemezsin; işittin elbette;
«Tevakkufun yeri yoktur hayât-ı millette.»
Sükûn belirdi mi bir milletin hayâtında;
Kalır senin gibi zillet, esâret altında.

Nedir bu meskenetin, sen de bir kımıldasana!
Niçin kımıldamıyorsun? Niçin? Ne oldu sana?
Niçin mi?.. «Çünkü bu fânî hayâta yok meylin!
Onun netîcesidir sa'ye varmıyorsa elin.»
Değil mi?.. Ben de inandım! Hudâ bilir ki yalan!
Hayâta nerde görülmüş senin kadar sarılan?
Zorun: Gebermemek ancak «ölümlü dünyâ»da!
Değil hakîkati, mevtin hayâli rü'yâda
Dikilse karşına, hiç şüphe yok, ödün patlar!

Düşün: Hayâta fedâ etmedik elinde ne var?
Şeref mi, şan mı, şehâmet mi, din mi, îman mı?
Vatan mı, hiss-i hamiyyet mi, hak mı, vicdan mı?
Mezar mı, türbe mi, ecdâdının kemikleri mi?
Salîb'i sîneye çekmiş mesâcidin biri mi?
Ne kaldı vermediğin bir çürük hayâtın için?
Sayılsa âh giden fidyeler necâtın için!
Çoluk çocuk kesilirken; kadınlar inlerken;
Zavallılar seni erkek sanır da beklerken;
Hayâyı, ırzı ekip yol boyunca, çırçıplak,
Kaçarsın, öyle mi, hey kalp adam sıkılmayarak!
Değil ki «dön!» diye binlerce yalvaran geride;
Dikildi karşına ecdâdının mekàbiri de;
«Yolumda durma kaçarken!» dedin, basıp geçtin!
İşitmedin mi ne söylerdi muhterem ceddin:(*)
«Zafer ilerdedir oğlum, hücûm edip aşarak,
Hudûd-i düşmanı, hiç yoksa, bir mezâr almak;
Geçip de ric'ate bin yıl muammer olmaktan
Hayırlıdır...» Ne yaman söz, ne kahraman îman!
Yazık ki sen şu büyük rûhu şerm-sâr ettin:
Bütün mekàbir-i İslâm'ı küfre çiğnettin!
Birer lisân-ı tazallüm uzattı her makber...
Zavallı taşlara lâkin bakan mı var? Ne gezer!
Değil mezardaki na'şın enîn-i tel'îni,
Figânı bunca hayâtın çevirmemişti seni!
Merâmın: Ölmeyebilmek, fenâ değil bu karâr...
Fakat hayât için elzem hayâtı istihkàr.
Hayât odur ki: Nihâyet bahâsı hûn olsun,
Senin hayât-ı sefîlin: Bahâ-yı nâmûsun!
Deden ne türlü yaşarmış... Adamsan öyle yaşa:
«Eğer hümâ-yı zafer konmak istemezse başa,
Harâm olur sana kuzgun üşürmemek leşine!»
Nasıl, bu sözleri tutmak gelir mi hiç işine?

(*) Gâzî-i muhterem Tiryâkî Hasan Paşa rahmetullahi aleyh.

Mezelletin o kadar yâr-ı cânısın ki, yazık,
«Ucunda yoksa ölüm» her belâya göğsün açık!

Dilenci mevki'i, milletlerin içinde yerin!
Ne zevki var, bana anlat bu ömr-i derbederin?
Şimâle doğru gidersin: Soğuk bir istikbâl,
Cenûba niyyet edersin: Açık bir istiskàl!
«Aman Grey! Bize senden olur olursa meded...
Kuzum Puankare! Bittik... İnâyet et, kerem et!»
Dedikçe sen, dediler karşıdan: «İnâyet ola!»
Dilencilikle siyâset döner mi, hey budala?
Siyâsetin kanı: Servet, hayâtı: Satvettir,
Zebûn-küş Avrupa bir hak tanır ki: Kuvvettir.
Donanma, ordu yürürken muzafferen ileri,
Üzengi öpmeye hasretti Garb'ın elçileri!
O ihtişâmı elinden niçin bıraktın da,
Bugün yatıp duruyorsun ayaklar altında?
«Kadermiş!» Öyle mi? Hâşâ, bu söz değil doğru:
Belânı istedin, Allah da verdi... Doğrusu bu.
Taleb nasılsa, tabî'î, netîce öyle çıkar,
Meşiyyetin sana zulmetmek ihtimâli mi var?
«Çalış!» dedikçe Şerîat, çalışmadın, durdun,
Onun hesâbına birçok hurâfe uydurdun!
Sonunda bir de «tevekkül» sokuşturup araya,
Zavallı dîni çevirdin onunla maskaraya!

Bırak çalışmayı, emr et oturduğun yerden,
Yorulma, öyle ya, Mevlâ ecîr-i hâsın iken!
Yazıp sabahleyin evden çıkarken işlerini,
Birer birer oku tekmîl edince defterini;
Bütün o işleri Rabbim görür: Vazîfesidir...
Yükün hafifledi... Sen şimdi doğru kahveye gir!
Çoluk, çocuk sürünürmüş sonunda aç kalarak...
Hudâ vekîl-i umûrun değil mi? Keyfine bak!
Onun hazîne-i in'âmı kendi veznendir!

Havâle et ne kadar masrafın olursa... Verir!
Silâhı kullanan Allah, hudûdu bekleyen O;
Levâzımın bitivermiş, değil mi? Ekleyen O!
Çekip kumandası altında ordu ordu melek;
Senin hesâbına küffârı hâk-sâr edecek!
Başın sıkıldı mı, kâfî senin o nazlı sesin:
«Yetiş!» de, kendisi gelsin, ya Hızr'ı göndersin!
Evinde hastalanan varsa, borcudur: Bakacak;
Şifâ hazînesi derhal oluk oluk akacak.
Demek ki: Her şeyin Allah... Yanaşman, ırgadın O;
Çoluk çocuk O'na âid: Lalan, bacın, dadın O;
Vekîl-i harcın O; kâhyan, müdîr-i veznen O;
Alış seninse de, mes'ûl olan verişten O;
Denizde cenk olacakmış... Gemin O, kaptanın O;
Ya ordu lâzım imiş... Askerin, kumandanın O;
Köyün yasakçısı; şehrin de baş muhassılı O;
Tabîb-i âile, eczâcı... Hepsi hâsılı O.

Ya sen nesin? Mütevekkil! Yutulmaz artık bu!
Biraz da saygı gerektir... Ne saygısızlık bu?
Hudâ'yı kendine kul yaptı, kendi oldu Hudâ;
Utanmadan da tevekkül diyor bu cür'ete... Ha?
Yehûd Üzeyr'e, Nasârâ Mesîh'e ibnu'llâh
Demekle unsur-i tevhîd olur giderse tebâh;
Senin bu kopkoyu şirkin sığar mı îmâna?
Tevekkül öyle tahakküm demek mi Yezdân'a?
Kimin hesâbına inmiş, düşünmüyor, Kur'ân...
Cenâb-ı Hak çıkacak, sorsalar, muhâtab olan!
Bütün evâmire i'lân-ı harb eden şu sefîh,
Mükellefiyyeti Allâh'a eyliyor tevcîh!

Görür de hâlini insan, fakat, bu derbederin;
Nasıl günâhına girmez tevekkülün, kaderin?
Sarılmadan en ufak bir işinde esbâba,
Muvaffakıyyete imkân bulur musun acaba?
Hamâkatin aşıyor hadd-i i'tidâli, yeter!

Ekilmeden biçilen tarla nerde var? Göster!
«Kader» senin dediğin yolda Şer'a bühtandır;
Tevekkülün, hele, hüsrân içinde hüsrandır.
Kader ferâiz-i îmâna dâhil... Âmennâ...
Fakat yok onda senin sapmış olduğun ma'nâ.
Kader: Şerâiti mevcûd olup da meydanda,
Zuhûra gelmesidir mümkinâtın a'yânda.
Niçin, nasıl geliyormuş... O büsbütün meçhûl;
Biz ihtiyârımızın sûretindeniz mes'ûl.
Kader nedir, sana düşmez o sırrı istiknâh;
Senin vazîfen itâ'at ne emrederse İlâh.
O, sokmak istediğin, şekle girmesiyle kader;
Bütün evâmiri Şer'in olur bir anda heder!
Neden ya, Hazret-i Hakk'ın Resûl-i Muhterem'i,
Bu bahsi men' ediyor mü'minîne, boş yere mi?(1)
Kader deyince ne anlardı dinle bak Ashâb:

Ebû Ubeyde'ye imdâda eylemişti şitâb,
Maiyyetindeki askerle bir zaman Fârûk.
-Tereddüt etme sakın, çünkü vak'a pek mevsùk-
Tarîk-i Şâm'ı tutup doğru «Serg»e indi Ömer.
Ebû Ubeyde hemen koştu almasıyle haber.
Halîfe, Hazret-i Serdâr'a: «Nerdedir ordu?
Ne yaptınız? Yapacak şey nedir?» deyip sordu.
Ebû Ubeyde: «Vebâ var!» deyince askerde;
Tevâbi'iyle Ömer durdu kalkacak yerde.
«Vebâya karşı gidilmek mi, gitmemek mi iyi?»
Muhâcirîn-i kirâmın soruldu hep re'yi.
Bu zümreden kimi: «Maksad mühim, gidilmeli» der;
«Hayır, bu tehlikedir» der, kalan Muhâcirler.
Halîfe böyle muhâlif görünce efkârı;
Çağırdı: Aynı tereddüdde buldu Ensâr'ı.
Dağıttı hepsini, lâkin sıkıldı... Artık ona,

(1) Hadîs-i Şerîf: *"Kader hakkında ileri geri konuşmayın; zira kader, Allah'ın sırrıdır."* Ali el-Muttakî, Kenzu'l-Ummâl, 1-132.

Muhâcirîn-i Kureyş'in müsinn olanlarına
Mürâca'at yolu kalmıştı; sordu onlara da.
Bu fırka işte bilâ-kayd-ı ihtilâf arada:
«Vebâya karşı gidilmek hatâ olur» dediler;
«Yarın dönün» diye Ashâb'a emri verdi Ömer.
Ale's-seher düzülürken cemâatiyle yola,
Ebû Ubeyde çıkıp: «Yâ Ömer, uğurlar ola!
Firârınız kaderu'llâhtan mıdır şimdi?»
Demez mi, Hazret-i Fârûk döndü: «Doğru, dedi,
Şu var ki bir kaderu'llâhtan kaçarken biz,
Koşup öbür kaderu'llâha doğru gitmedeyiz.
Zemîni otlu da, etrâfı taşlı bir derenin
İçinde olsa deven, yâ Ebâ Ubeyde, senin;
Tutup da onları yalçın bayırda sektirsen,
Ya öyle yapmayarak otlu semte çektirsen,
Düşün: Kaderle değildir şu yaptığın da nedir?»
Ömer bu sözde iken İbni Avf olur zâhir,
Hemen rivâyete başlar hadîs-i tâûnu.(*)
Ebû Ubeyde tabî'î susar duyunca bunu.
Muhâcirîn-i Kureyş'in, kibâr-ı Ashâb'ın,
Şerîat'in koca bir rüknü: İbni Hattâb'ın;
Kader denince ne anlardı hepsi, anladın a!...
Utanmadan yine kalkışma Hakk'a bühtâna.

Tevekkülün, hele, ma'nâsı hiç de öyle değil.
Yazık ki: Beyni örümcekli bir yığın câhil,
Nihâyet oynayarak dîne en rezîl oyunu,
Getirdiler, ne yapıp yaptılar, bu hâle onu!
Yazık ki: Çehre-i memsûha döndü çehre-i din;
Bugün kuşatmada İslâm'ı bir nazar: Nefrin.
Tevekkül inmek için tâ bu şekl-i mübtezele,

(*) «اِذَا سَمِعْتُمْ بِالطَّاعُوْنِ بِأَرْضٍ فَلاَ تَدْخُلُوْا عَلَيْهِ وَاِذَا وَقَعَ وَأَنْتُمْ بِأَرْضٍ فَلاَ تَخْرُجُوا مِنْهَا فِرَارًا مِنْهُ.» حديث شريف

[*Vebâ olan yere girmeyin; vebâ olan yerde iseniz çıkmayın.* Hadîs-i şerîf: Buhârî, Tıb 30.]

Nasıl uyuttunuz efkârı, bilsem, ey hazele?
Nasıl durur aceb alnında Şer'-i ma'sûmun,
Bu simsiyâh izi hâlâ o levs-i meş'ûmun?
Tevekkül öyle yaman bir şiâr-ı îmandı,
Ki kahramân-ı fezâil denilse şâyandı.
Yazık ki: Rûhuna zerk ettiler de meskeneti;
Cüzâma döndü, harâb etti gitti memleketi!
Tevekkül olmasa kalmaz fazîletin nâmı...
Getir hayâline bir kerre Sadr-ı İslâm'ı:
O bî-nihâye füyûzun yarım asırlık bir
Zamân içinde tecellîsi hangi sâyededir?
Bu müddetin ne ki akvâma nisbeten hükmü,
Bir inkılâba yetişsin?... Bu hiç görülmüş mü?
Zamân içinde zaman tayyolunmak imkânı
Görülmedikçe tahayyür bırakmaz insânı!
Zalâm-ı şirki yarıp fışkırınca dîn-i mübîn,
Yayıldı sîne-i Bathâ'ya bir hayât-i nevîn.
Bu inkılâbı henüz rûhu duymadan Garb'ın,
Kuşattı satveti dünyâyı bir avuç Arab'ın!
Dayandı bir ucu tâ Sedd-i Çîn'e; dîger ucu,
Aşıp bulut gibi, binlerle yükselen burcu,
Uzandı ansızın İspanya'nın eteklerine.
Hicâz'ı Çîn'i düşün nerde? Nerdedir Pirene!
Nedir bu hârikanın sırrı? Hep tevekküldür:
Ki i'timâd-ı zaferden gelen tahammüldür.
Tevekkül olmaya görsün yürekte azme refîk,
Durur mu şevkıne pervâne olmadan tevfîk?
Cenâb-ı Hak ne diyor bak Resûl-i Ekrem'ine:
«Bütün serâiri kalbin ihâta etse, yine,
Danış sahâbene dünyâya âid işler için;
Rahîm ol onlara... Sen, çünkü, rûh-i rahmetsin.
Hatâ ederseler aldırma, afvet, ihsân et;
Sonunda hepsi için iltimâs-ı gufrân et.
Verip karârı da azm eyledin mi... Durmayarak,

Cenâb-ı Hakk'a tevekkül edip yol almaya bak.»(*)

Demek ki: Azme sarılmak gerek mebâdîde;
Yanında bir de tevekkül o azmi te'yîde.
Hülâsa, azm ile me'mûr olursa Peygamber;
Senin hesâbına artık düşün de bul ne düşer!
Şerîat'in ikidir en muazzam erkânı;
Kimin ki öyle müzebzeb değildir îmânı;
Ayırmaz onları, bir addedip tevessül eder...
Açıkça söyleyelim: Azm eder, tevekkül eder.
Ne din kalır, ne de dünyâ, bu anlaşılmazsa...
Hem anlayın bunu artık, hem anlatın nâsa.
Bu anlaşılmalı... Yâhud uzat bacaklarını,
Pamuklu şilteyi buldun mu, anma hiç yarını!
Ne olsa, pufla yataktan açılma tek bir adım;
İçin sıkıldı mı, gelsin boğuk boğuk «Bakalım
Cenâb-ı Hak ne yapar?» virdi yorgan altından...
Cenâb-ı Hak ne yapar, bilmiyor musun o zaman:
Araştırır «Bakalım bir, kulum ne yaptı?» diye...
Kıvır da şilteyi öyleyse bak ilerlemeye.

Senin şu hâlini Sa'dî ne hoş hikâye eder...
İşittiğin olacaktır ya... Neyse, dinleyiver:
Kalenderin biri köyden sabahleyin fırlar,
Arar nasîbini; avdette kırda akşamlar.
Fakat güneş batarak, ortalık karardıkça,
Görür ki: Yerde yatılmaz, hemen çıkar ağaca.
Herif ağaçta iken bir iniltidir, işitir...
Bakar ki: Bir kötürüm tilkinin yanık sesidir.
Zavallı, pösteki olmuş, bacak yok işleyecek;

(*) استعيذ بالله : «فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللّهِ ... »

[*«Onları afvet; onlar için mağfiret dile; iş hakkında onlara danış; bir kere de karar verdin mi, Allah'a dayan (tevekkül et)...»* Âl-i İmrân (3) sûresi, 159. âyetin bir kısmı]

Boğazsa işlemek ister... Ne yapsın... İnleyecek!
Biraz geçince, kavî dişlerinde bir ceylan,
İner yakındaki vâdîye karşıdan arslan.
Yukarda çıkmaz olur, şimdi, yolcunun nefesi;
Tabîatiyle durur hastanın da inlemesi!
Yiyip şikârını arslan dalınca ormanına;
Sürüklenir, yanaşır tilki sofranın yanına;
Doyar efendisinin artığıyle, sonra yatar.
Herif düşünmeye başlar eder de hâle nazar:
«Cenâb-ı Hak ne kadar merhametli, görmeli ki:
Açım! demekle amel-mânde bir topal tilki,
Ayağına gönderiyor rızkın en mükemmelini...
O halde çekmeli insan çalışmadan elini.
Değer mi koşmaya akşam, sabah, yalan dünya?
Dolaşmayan dolaşandan akıllı... Gördün ya:
Horul horul uyuyor kahbe tilki, senden tok!
Tevekkül etmeli öyleyse şimdiden tezi yok.
Yazık bu âna kadar çektiğim sıkıntılara!...»

Sabâh olunca, herif dağ başında bir mağara
Tasarlayıp, ebedî i'tikâfa niyyet eder.
Birinci gün bakınır: Yok ne bir gelir, ne gider!
İkinci gün basar açlık, erir erir süzülür;
Üçüncü gün uyuşuk bir sinek olur büzülür.
Ölüm mü, uyku mu her neyse âkıbet uzanır;
Fakat işittiği bir sesle silkinir, uyanır:
«Dolaş da yırtıcı arslan kesil behey miskin!
Niçin yatıp, kötürüm tilki olmak istersin?
Elin, kolun tutuyorken çalış, kazanmaya bak,
Ki artığınla geçinsin senin de bir yatalak.»

Ömer, tevekkülü elbet bilirdi bizden iyi...
Ne yaptı «Biz mütevekkilleriz» diyen kümeyi?
Dağıttı, kamçıya kuvvet, «Gidin, ekin!» diyerek.
Demek: Tevekkül eden, önce mutlakà ekecek;

Demek: Tevekküle pek sığmıyormuş, anladın a.
Sinek düşer gibi düşmek şunun bunun kabına.
Bakın ne hâle getirmiş ki cehlimiz dîni:
Hurâfeler bürümüş en temiz menâbi'ini.
Değil hakàikı Şer'in, bugün, bedîhiyyât
Bilâ-münâkaşa ikrâr olunmuyor... Heyhât!
Kitâb'ı, Sünnet'i, İcmâ'ı kaldırıp attık;
Havâssı maskara yaptık, avâmı aldattık.
Yıkıp Şerîat'i, bambaşka bir binâ kurduk;
Nebî'ye atf ile binlerce herze uydurduk!
O hâli buldu ki cür'et: «Yecûzu fi't-tergîb...»(*)
Karâr-ı erzeli fetvâ kesildi!... Hem ne garîb,
Hadîsi vaz' ediyorken sevâb uman bile var!
Sevâbı var mı imiş, bir zaman gelir, anlar!
Cihânı titretiyorken nidâ-yı «Men kezebe...» (**)
İşitmiyor mu, nedir, bir bakın şu bî-edebe:
Lisân-ı pâk-i Nebî'den yalanlar uyduruyor;
Sıkılmadan da «sevâb işledim» deyip duruyor!
Düşünmedin mi girerken Şerîat'in kanına?
Cinâyetin kalacak zanneder misin yanına?
Sevâb ümîd ediyor ha! Deyin ki nâmerde:
«Sevabı sen göreceksin huzûr-i Mahşer'de!
Tepende gezdirecek ra'd-ı intikàmını Hak,
Ki yıldırımları beyninde kaynayıp duracak.
Yakandan inmeyecek dest-i kahrı hüsrânın...
Nasıl iner ki, önünden kaçıp da nîrânın,
Civâr-ı nur-i nübüvvette mültecâ bulsan;
Bu türlü kurtuluş imkânı yok ya... Kurtulsan;
Şu izdihâmın elinden -ki belki bir milyar
Nüfûs-i hâsiredir- kaçmak ihtimâli mi var?
Bugün fesâdına kurbân olan zavallıların
Vebâli boynuna yüklenmesin mi, yoksa, yarın?

(*) *İbâdete teşvik maksadıyle olursa hadîs uydurmak câizdir,* mânâsına!
(**) *«Kim benim ağzımdan bile bile bir hadîs uydurursa varacağı yer cehennemdir»* meâlindeki hadîs-i şerîf. [Buhârî, İlim 38.]

Kolay mı ümmeti ıdlâl edip sefîl etmek?
Kolay mı dîni hurâfât içinde inletmek?
Niçin Kitâb-ı İlâhî'yi pâyimâl ettin?
Niçin Şerîat'i murdâr elinle kirlettin?
Çıkıp tepinmeye yok muydu başka bir sâha?
Nedir bu salladığın çifte, Kâ'betullâh'a?
Herif! Şu millet-i ma'sûmeden ne isterdin,
Ki doğru yol diye tuttun, dalâli gösterdin!»

Zavallı çırpınıyor boyladıkça hüsrânı...
Kenâra kaçmaya olsaydı bâri dermânı.
Yazık ki çıkmak ümîdiyle kalkarak ayağa,
Kımıldadıkça gömülmekte büsbütün batağa!
Zaman zaman bakıp etrâfa diş gıcırdattı;
Muhîti, çünkü, yürürken o muttasıl battı!
Fakat bugün acınır bir nazarla bakmakta:
Omuzda, çünkü, batak şimdi, cansa gırtlakta.
Henüz gömülmedi bîçârenin cılız boyunu;
Koşup halâs ediniz bâri son deminde onu.
Fakat, halâsı için en emin tarîki tutun;
Şu pis bataklığı bir kerre mahvedin, kurutun.
Kolay değil bu da, lâkin, büyük vukûf ister;
Düşünce yoksulu, zıpçıktı müctehidler eğer,
Dalarsalar o rezîl ictihâda bermu'tâd;
Olur zavallının âtîsi büsbütün berbâd!

Sakırgadan daha iğrenç öbek öbek türüdü,
Vücûd-i milleti son günler öyle bir bürüdü:
Ki davranıp o tufeylâtı ansızın koğacak
Olursa kurtulacak belki... Yoksa, bit boğacak!
Eğer vücûdunu bir parçacık gözetseydin;
Eğer tehâret-i vicdâna dikkat etseydin;
Bu hâle gelmeye kalmazdı orta yerde sebep.
Batak da, bit de o murdar atâletinden hep!

Zavallı milletin idrâki, târumâr olalı:
Muhît-i ilme giren yok, diyâr-ı fen kapalı;
Sanâyi'in adı batmış, ticâret öylesine,
Zirâ'at olsa da... Âdem nebî usûlü yine!
Hülâsa, hepsi çalışmak, yorulmak isteyecek.
Fakat çalışmak için önce şart olan: İstek.
O yoksa, hangi vesîleyle biz ilerleyelim?
Sıkıntısız mütefennin, üzüntüsüz âlim,
Ne tatlı şey! Buna bir çâre yok mu? Hah! Bulduk:
Tokatlıyan'da, yarın, toplanır beş altı kopuk,
Birer kadeh biradan sonra davranır erken,
Omuzlayıp kırarız bâb-ı ictihâdı hemen.
Kırılmadan açılır şey değil, kilid müdhiş!
Gelin, omuzlayalım... Bir omuzlamaktadır iş.
Cesâretin medenî şekli işte böyle olur;
Uzun düşünmeye gelmez, karârımız bozulur.
Süveyş'i yardı herif... Akdeniz'le Şap Denizi
Bitişti. Öyle ya, bizler de kendi fikrimizi
Çıkarmış olsak eğer, şimdi, kuvveden fi'le,
Kucaklaşır medeniyyetle din tamâmıyle.
Süveyş'in ağzına heykel nasıl dikilmişse,
Bekà-yı nâmını te'yîd için «dö Lesseps»e;
Bizim de hakkımız elbette, ictihâdı yaran
Kanal boyunca birer heykel istemek o zaman!

Bakın ne günlere kaldık: Ya beş ya altı kopuk,
Yamaklarıyle beraber ki hepsi kılkuyruk,
Utanmadan çıkıyor, ictihâda kalkışıyor!
Bu hâle karşı tahammül hakîkaten pek zor.
Harîmi Şer'-i mübînin ahır değil... Oradan
Çekil de kendine bir sâha bul, behey nâdan!
Kilitli bir kapı var orta yerde anlasana:
Harem-serây-ı Şerî'at değil dalan dalana.
Nasıl ki her kapının ayrı bir anahtarı var,
Onun da var. Bunu idrâk eder birinci nazar.

Nedir mi? Anlatayım: Sizde olmayan irfan.
Biraz hayâ edin öyleyse şaklabanlıktan!
Kilitlidir kapı «ümmî duhât» için, amma
Kıyâm-ı Haşr'e kadar ictihâd eder «ulemâ».
Evet, şerâiti mevcûd olunca insanda;
Ne kaldı men' edecek ictihâdı, meydanda?
İle'l-ebed yetişir müctehid bu ümmetten;
Şu var ki: Çıkmalı ferdâ-yı nûra zulmetten.
Kıyâs-ı fâside bir kerre eyleyin dikkat:
Süveyş'i açtı herif... Doğru... Neyle açtı fakat?
Omuzlamakla mı? Heyhât! Öyle bir fenle,
Ki bir ömür telef olmuş o fenni tahsîle.
Düşünmüyor bu kopuklar ki: Müctehid geçinen,
Zamânının olacak muktedâsı irfânen.
Kitâb'ı, Sünnet'i, İcmâ'ı sağlam anlayacak;
Hilâf'ı yoklayacak, ihtiyâcı kollayacak.
Ne ictihâdı yapar, yoksa, bir alay -zimmî
Kadar nasîbe-i fıkhîsi olmayan- ümmî?
Kuzum, eşek nalı yapsan: Bir usta çingenenin
Yanında uğraşacaksın, başında mengenenin.
Peki! Liyâkat-i fıtrîsi âdemin sâde,
Kifâyet eylemiyorken bu en hasîs işde,
Ya ictihâda nasıl kalkıyor bu sersemler?
O ictihâda ki: Dünyâ kadar ulûm ister!
Sokarsa burnunu herkes düşünmeden her işe;
Kalır selâmet-i milliyyemiz öbür gelişe!
Neden vezâifi taksîme hiç yanaşmıyoruz?
Olursa bir kişinin koltuğunda on karpuz,
Öbür gelişte de mümkün değil selâmetimiz!
Yazık, yazık ki, bu yüzden bütün felâketimiz.
İşin reculleri kimlerse çıksın orta yere;
Ne var, ne yok, bilelim, hiç değilse, bir kerre.
Sabahleyin mütefelsif, ikindi üstü fakîh;
Sular karardı mı pek yosma bir edîb-i nezîh;
Yarın müverrih; öbür gün siyâsetin kurdu;

Bakarsın: Ertesi gün ictihâda pey vurdu!...
Hülâsa, bûkalemun fıtratinde zübbelerin
Elinde maskara olduk... Deyin de hükmü verin!

Fakat bu maskaralıklar devâm edip gitmez;
«Adam, benim neme lâzım!» demekle iş bitmez.
Tecellüd eylemesinden yılıp da zındîkın,
Ağırca alması, bir fitnedir ki, sıddîkın:
Cenâb-ı Hakk'a sığınmış o heybetiyle, Ömer.(*)
Emîn olun, bizi me'yûs eden felâketler,
Vazîfe hissine bîgânelik belâsı bütün;
Küçük, büyük «ne vazîfem!» desin de iş yürütün!
O hâle geldi ki millet vazîfesizlikten:
Vazîfe hissi de kâfî değil, bugün, cidden.
Evet, onun daha fevkinde ihtiyâc artık...
O ihtiyâc ise: Milletçe bir fedâkârlık.

Şu fıkrasıyle, hakîkat, Cenâb-ı Mevlâna,
Nigâh-ı ibrete açmış cihan kadar ma'nâ:
«Delik, deşik, evinin, bir zavallı hâne-harâb,
Görür de hâlini, her gün eder şu yolda hitâb:
«Yıkılma hâ! Beni evvelce etmeden âgâh;
Çoluk, çocuk biteriz sonra hep, ma'âzallâh!»
Bu hasbihâl ile yıllar gelir, geçer... Derken,
Gelir bakar ki bir akşam: O âşiyân-ı kühen
Yıkılmış, altına almış zavallı âileyi!
Görünce karşıdan âdemceğiz bu hâileyi,
Yığınla taş kesilen yurdunun harâbesine
Döner de der ki: «Meğer aldanırmışım, desene!
Ne oldu bunca niyâzım, ey âşinâ-yı kadîm?
Çocuklarım olacakken ben oldum işte yetîm!

(*) كَانَ عُمَرُ بْنِ اْلخَطَّابِ يَقُولُ: «اَشْكُوُ اِلىَ اللّٰهِ مِنْ تَجَلُّدِ زِنْدِيقٍ وَبَطَائَةِ صِدِّيقٍ»
[Ömer ibnu'l-Hattâb der ki: *«Zındıkların atılganlığından ve sıddîkların gevşekliğinden Allah'a sığınırım.»*]

Sakın yıkılma haber vermeden demez miydim?
Bu muydu senden, a zâlim, bu muydu ümmîdim?
Hukùku, ahdi gözetmek nedir, sakın bilme!
Yazık, yazık sana sarf ettiğim emeklerime!..»
O taş yığınları bir hâtifî lisân olarak;
Zavallı âdeme der: «Haksız infiâli bırak!
Geçip de karşıma feryâd eder misin şimdi?
Haber mi vermedim, amma kulak veren kimdi!
Duvarlarımda yarık sandığın ağızlardan,
Birer zebân-ı tezallüm uzattım, ey nâdan!
Fakat çamurla kapardın da her gün ağzımı sen,
Ziyâde söyleyemezdim susardım artık ben!..»

Hikâye hâlimizin aynıdır, değil mi? Evet!
Şu farkı var yalınız: Bizde yok değil kuvvet.
Yığın yığın sakatâtıyle geçmiş edvârın,
Yıkılmış olsa da bir hayli kısmı dîvârın,
Binâ-yı milleti i'lâ eden temel sağlam.
Demek ki kurtuluruz biz bugün olursak adam.
Onun da çâresi elbirliğiyle gayrettir.
Çalışmanın o kadar feyzi var ki: Hayrettir!
Hezîmetin sonu ölmek değildir elbette.
Düşenler oldu zamânıyle aynı âkıbete:
Fakat bugün yaşıyorlar, hem eskisinden iyi:

Nasılsa gâib edip kâmilen muhârebeyi,
Esâret altına girmişti bir büyük millet.
Zevi'l-ukùl arasından seçilme bir hey'et,
Düşündü: Milleti i'lâya çâre hangisidir?
Döküldü ortaya ârâ-yı encümen bir bir:
Siyâseten kimi kurtarmak istemiş kalanı;
Demiş ki dîgeri: «Asker halâs eder vatanı;»
O der: «Donanmaya vardır bugün eşedd-i lüzûm;»
Bu der: «Hayır, daha elzemdir iktisâb-ı ulûm;»
Kiminde san'ate rağbet, kiminde nakde heves;

Hülâsa, her kafadan başka başka çıkmış ses.
Bir ihtiyar yalınız dinleyip bidâyette;
«Mahalle mektebi lâzım!» demiş, nihâyette.
Zavallının sözü pek anlaşılmamış ilkin:
«Bunak!» diyen bile olmuş düşünmeden; lâkin,
Herif, bu söz ne demektir, güzelce şerh etmiş;
Deminki lâfları pek vâkıfâne cerh etmiş.

Sonunda: «Kuvvetimiz, şüphesiz, ilerlemeli;
Fakat düşünmeli her şeyde önceden temeli.
Teammüm etmesi lâzım ma'ârifin mutlak:
Okur yazarsa ahâli, ne var yapılmayacak?
Donanma, ordu birer ihtiyâc-ı mübrimdir,
O ihtiyâcı, fakat, öğreten «muallim»dir!»
Deyip karârını vermiş ki, aynen icrâya,
Konunca ortaya çıkmış, bugünkü Almanya.

«Sedan»da orduyu teslîm eden Fransızlar,
-Ki her zaman o vukùâtı yâd edip sızlar-
Ne der, bilir misiniz? Hem de öyledir inanın:
«Muallem ordusudur harbeden Prusyalı'nın;
Muallim ordusu, lâkin, asıl muzaffer olan!»
Bu sözden almalıdır, hiç değilse, ibret alan.
-Ne çâre! İbrete hâlâ heveslidir çoğumuz;
Yetişmemiş gibi dünyâya ibret olduğumuz!-
Şu cehlimizle musîbet mi kaldı uğramadık?
Mahalle mektebi lâzım, düşünmeyin artık!
Mahalle mektebi olsaydı bizde vaktiyle;
Ya uğrasaydı kalanlar güzelce ta'dîle;
Yarım pabuçla gezen, donsuz üç buçuk zibidi,
Bir Arnavutluk'u isyâna kaldırır mı idi?
Bugün anâsır-ı İslâm'ı bir denî cereyan
Sürüklüyor ki: Bakın nerden eyliyor nebean.
Felâketin başı, hiç şüphe yok, cehâletimiz;
Bu derde çâre bulunmaz -ne olsa- mektepsiz.

Ne Kürt elifbeyi sökmüş, ne Türk okur, ne Arap;
Ne Çerkes'in, ne Lâz'ın var bakın, elinde kitap!
Hülâsa, milletin efrâdı bilgiden mahrûm.
Unutmayın şunu lâkin: «Zaman: Zamân-ı ulûm!»
Zaman zamân-ı ulûm olmasaydı böyle, yine,
-Kemâl-i şevk ile mâdem atılmışız dîne-
Okur yazar olacaktık sıyâneten dîni:
Onun ma'ârife vâbeste, çünkü te'mîni.
Zavallının yüzü yok cehle, anlaşılmadı mı?
Demek ki: Atmalıyız ilme doğru ilk adımı.
Mahalle mektebidir işte en birinci adım;
Fakat; bu hatveyi ilkin tasarlamak lâzım.
Muallim ordusu derken, çekirge orduları
Çıkarsa ortaya, artık hesâb edin zararı!
«Muallimim» diyen olmak gerektir îmanlı;
Edebli, sonra liyâkatli, sonra vicdanlı.
Bu dördü olmadan olmaz: Vazîfe, çünkü, büyük;
Atıp da yazmayı bez bağlamakla dünkü hödük;
Ya kalçın altına yüksek topuklu, eğri burun,
Fotin çekip filiz olmakla her zamanki odun;
Hudâ rızâsı için, «ehliyim işin» demesin!
Demiş de olsa, denilsin: «Kuzum, nenin nesisin?»
Diyorsanız: «Yine, hâlâ bu, olmasın mektûb!»
Ne zırzop isteyin artık, ne büsbütün meczûb!
O: Yükletir kocaman bir sığır bulur da yeri;
Bu: Arş'ı, ferşi yıkar salladıkça çifteleri!
Bizim çocuklara gelmez ne öyle çifte giden;
Ne böyle Arş'a kadar çifte sallayan yerden!
Evet, ulûmunu asrın şebâba öğretelim;
Mukaddesâta, fakat, çokça ihtirâm edelim.
Eğer hayâtını kasdeyliyorsanız vatanın:
Bakın, anâsır-ı İslâm'ı hangi râbıtanın
Devâmı bağlayabilmiş bu müşterek vatana?
Kapılmayın onu ihmâl edip salâh umana.
O râbıtayla bu millet bulur bulursa felâh;

O, bir çözüldü mü, her şey biter ma'âzallâh.
Eğer hayâtına kasdeyliyorsanız... Başka!
Fakat bu mes'ele, bilmem ki, kaldırır mı şaka?
Hayır, hayât-ı vatandır umûm için gâye;
«Vatan!» deyip giriyor her giren mücâhedeye.
Bu «her giren»le, tabî'î, tutunca it damarı,
Mukaddesâta kadar saldıran beş on çomarı,
Hesâba katmayı hiçbir zaman düşünmüyorum:
O tasmasızlara insan demekte ma'zûrum.
Vatan muhabbeti, millet yolunda bezl-i hayât;
Hülâsa, âile hissiyle cümle hissiyyât;
Mukaddesâtı için çırpınan yürekte olur.
İçinde leş taşıyan sîneden ne hayr umulur?
Vatan felâkete düşmüş... Onun hamiyyeti cûş
Eder mi zannediyorsun? Herif: Vatan-ber-dûş!
Bulunca kendine bir yer, doyunca kör boğazı,
Kapandı, gitti, bakarsın ki, nekbetin ağzı.
Fakat, sen öyle değilsin: Senin yanar ciğerin:
«Vatan!» deyip öleceksin semâda olsa yerin.
Nasıl tahammül eder hür olan esâretine?
Kör olsun ağlamayan, ey vatan, felâketine!

Cemâ'at elverir artık, bu uykudan uyanın,
Hudâ rızâsı için, dünkü hâdisâtı anın!
Kımıldamaz yine gelmezsek intibâha bugün,
İkinci uyku ne dehşetli bir ölüm, düşünün!
Ölüm kolay... Diyebilsek sonunda: «Kurtulduk!»
Bu intihâr öteden, üç yüz elli milyonluk,
Zavallı Âlem-i İslâm için elîm olacak!
Biz olmasak bu kadar hânümân yetîm olacak!
Gıcırdamakla berâber serîr-i şevketimiz,
Bu dîni kurtaran ancak bizim hükûmetimiz.

Tunus'ta, Fas'ta, Cezâyir'de, Çin'de, Îran'da,
Cava'yla, hıtta-i Hindî'de, belki Afgan'da,

Sibirya, Hıyve, Buhârâ, Kırım muhîtinde,
Yaşarken Ehl-i Salîb'in nüfûzu altında;
Zavallı Âlem-i İslâm eğer Salîb'e henüz
Sarılmıyorsa, kolundan çeken: Hilâfet'iniz.
Hilâfet olmasa: Dünyâ tanassur eyleyecek...(1)
O halde, şimdi bizim hakkımız değil ölmek.
Yetişmiyor mu ki dünyâ evinde çektiğimiz,
Yarın da yüklenelim âlemin günâhını biz?
Hem intihâra özenmek ne sermedî hüsran!
Bucak bucak savuşun, müslümansanız, bundan.
Hayâta karşı nedir, söyleyin, bu yılgınlık?
Reîs-i âilenin intihârı: Çılgınlık!
Hilâfet'in, o henüz pâyidâr olan arşın(2)
Sukùtu müdhiş olur... Düşmesin aman, yapışın!
Nedir bu tefrika, yâhu! Utanmıyor musunuz?
Geçen fecâyi'e hâlâ inanmıyor musunuz?
Gömülmek istemeyenler boyunca hüsrâna;
Nifâkı gömmeli artık mezâr-ı nisyâna.
Unuttunuz mu ne korkunç edebsiz olduğunu?
Eşip de geçmişi hortlatmayın şu mel'ûnu!

Demin, huşûa varan bir kıyâm-ı haşyetle,
Huzûr-i Hâlik'a durmuştunuz cemâ'atle.
Yarınca kubbeyi «Allâhu ekber!» ikrârı;
Boşandı yerlere Hakk'ın semâ-yı esrârı.
Önümde cûşa gelen safların telâtumunu
Görünce andım o deryâların tezâhumunu:
Ki dalgalar gibi, ummân-ı sermediyyette,
Birer sücûd ile güm-nâm olur nihâyette!
Sufûf ayakta iken, dalgalar ayakta idi;
Hurûş edince hatîbin nidâ-yı tahmîdi:

(1) Şiirin ilk dört neşrinde, son iki mısrada bulunan "Hilâfet'iniz" ve "Hilâfet" kelimeleri, 1924 baskısında "Bu kudretiniz" ve "Bu kudret" şeklinde çıkmıştır.

(2) Şiirin ilk dört neşrinde bulunan "Hilâfet'in" kelimesi, 1924 baskısında "Hükûmetin" şeklinde çıkmıştır.

Serildi yerlere «yekpâre» bir cihân-ı hamûş,
Ki imtidâd-ı mekàbirdi, öyle dûşa-dûş!
O mevce mevce uzanmış duran hazâirden,
Duyuldu vurduğu binlerce sînenin birden!
Mezarların bu yürekler dayanmaz âhengi;
Yüreklerin de hazîn inkisâr-ı yek-rengi;
Getirdi cûşişe ummân-ı sermediyyeti de;
Hitâma erdi nihâyet o sermedî secde:
Zemîne ra'şe veren bir derin sadâ geldi;
Deminki dalgaların, şimdi, hepsi yükseldi!

Bu herc ü merc-i ubûdiyyetin tevâlîsi;
Sukùtu cebhelerin, sonradan teâlîsi,
Namazda hem beni göz yaşlarıyle ağlattı;
Hem öyle ağlanacak bir hakîkat anlattı,
Ki dinlemezseniz elbette mahvolur millet:
Sizin felâketiniz: Târumâr olan «vahdet».
Eğer yürekleriniz aynı hisle çarparsa;
Eğer o his gibi tek, bir de gâyeniz varsa;
Düşer düşer yine kalkarsınız, emîn olunuz...
Demek ki birliği te'mîn edince kurtuluruz.
O halde vahdete hâil ne varsa çiğneyiniz...
Bu ayrılık da neden? Bir değil mi her şeyiniz?
Ne fırka herzesi lâzım, ne derd-i kavmiyyet;
Bizim diyânete sığmaz sekiz, dokuz millet!
Bütün bu tefrikalar, etsenizdi istiknâh,
Görürdünüz nereden geldi... Yâ ibâdallâh!
Huzur-i Hak'ta nasıl toplu durdunuzdu demin?
Günâhtır, etmeyin artık, ayıptır, eylemeyin!
Şu ihtirâsa uyup az mı verdiniz kurban?
Şikàk için mi eder, sâde, kalbiniz daraban?
Neden uhuvvetiniz böyle münhasır namaza?
Çıkınca avluya herkes niçin boğaz boğaza?
Ne Müslümanlığıdır, anlamam ki, yaptığınız?
Çıkar yol olmayacak, korkarım, bu saptığınız!

Görünce fesli, atılmak, tasarlayıp bıçağı;
Görünce şapkalı, sinmek, değiştirip sokağı;
Gönüller ayrı oluş, sîneler bir olsa bile...
Nifâk alâmeti bunlar, kuzum, tamâmıyle:(*)
Nifâka buğz ediniz hâlisen li-vechillâh;
Halâs eder sizi ihlâsınızla belki İlâh.
Münâfığın sonu gelmez, söner sefîl ocağı...
Bugün tüterse henüz gelmemiş, demek ki, çağı!
Nedir ki, verdiği yangınla memleket de biter,
Saçak tutuşmadan evvel basılmamışsa eğer.
Yanında yaş da yanar, çâresiz, yanan kurunun...
Diyor Kitâb-ı İlâhî: «O fitneden korunun,
Ki sâde sizdeki erbâb-ı zulmû istîlâ
Eder de, suçsuz olan kurtulur değil aslâ!...»(**)
Hesâb edin ne kadar bî-günâhın aktı kanı...
Beş on vatansız için nâra yakmayın vatanı!
Hudâ rızâsı için kaldırın nifâkı... Günâh!
Alev saçaklara sarsın mı, yâ ibâdallah?
Sararsa hangimizin hânümânı kurtulacak?
O bir tutuşmaya görsün, ne od kalır, ne ocak!
Neden beş altı vatansız beş altı kundakçı,
Yığın yığın buluyor arkasında yardakçı?
Niçin hakîr oluyor, sonra, durmayıp öteden,
«Koşun! diyen, bu cehennem henüz kıvılcım iken.»
Ne intibâha çalışmak, ne i'tilâya emek;
Cihan yıkılsa bizim halk uyanmadan gidecek!
Onun kıyâmı için Sûr'u beklemek lâzım!
Bu duygusuzluğa bir çâre yok mu, Allâh'ım?

(*) استعيذ بالله: بَأْسُهُمْ بَيْنَهُمْ شَدِيدٌ تَحْسَبُهُمْ جَمِيعاً وَقُلُوبُهُمْ شَتَّى

[*«Kendi aralarında çekişmeleri şiddetlidir. Sen onları toplu sanırsın, oysa onların kalbleri ayrı ayrıdır...»* Haşr (59) sûresi, 14. âyetin bir kısmı.]

(**) وَاتَّقُوا فِتْنَةً لاَّ تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنكُمْ خَآصَّةً...

[*«O fitneden sakının ki, aranızdan yalnız haksızlık edenlere erişmekle kalmaz...»* Enfâl (8) sûresi, 25. âyetin bir kısmı.]

Zavallı köylüye, ilkin, epeyce sövmüşler;
İşitmemiş... Bu sefer bir odunla dövmüşler.
Birer davul kadar olmuş da budlarındaki şiş,
«Davul çalınmada, zannım, aşağki evde!» demiş.
İnince, derken, odunlar budur, deyip beyni,
«Davul bizim eve gelmiş!» demiş sonunda, hani?
Bizim de hâlimiz aynıyle köylünün hâli!
Harîm-i Şer'-i Mübîn'in, zemîn-i İslâm'ın,
Birer birer yıkılırken husûn-i iclâli;
Yerinden oynadı yerler de, bizler eyyâmın
Tekallübâtına bîgâneyiz hayâl ettik,
Kımıldamaksızın îmânı küfre çiğnettik!
Kımıldamak yine yok bizde cebr-i mâfâta;
Kim uğramıştı, unuttuk, geçen beliyyâta!

Bizim muhîti, bizim halkı seyredince nazar;
Görür ki: Beyni bozulmuş yığın yığın kafa var.
Düşünceler mütehâliftir istikàmette;
Şu var ki, hepsi nihâyet bulur sakàmette!

Birinci zümreyi teşkîl eden zavallı avam,
Bıraksalar edecek tatlı uykusunda devam.
Bugün nasîbini yerleştirince kursağına;
«Yarın» nedir? Onu bilmez, yatar dönüp sağına.
Yıkılsa arş-ı Hilâfet, tıkılsa kabre vatan,(1)
Vazîfesinde değil: Çünkü «hepsi Allah'tan!»
Ne hükmü var ki esasen yalancı dünyânın?
Ölürse, yan gelecek Cennet'inde Mevlâ'nın.
Fena kuruntu değil! Ben derim, sorulsa bana:
«Kabûl ederse Cehennem ne mutlu, amca, sana!»

İkinci zümreyi teşkîl eden cemâ'at ise,
Hayâta küskün olandır ki: Saplanıp ye'se,

(1) Şiirin ilk dört neşrinde bulunan "arş-ı Hilâfet" ifadesi, 1924 baskısında "arş-ı hükûmet" şeklinde çıkmıştır.

«Selâmetin yolu yoktur... Ne yapsalar boşuna!»
Demiş de hırkayı çekmiş bütün bütün başına.
Bu türlü bir hareket mahz-ı küfr olur; zîrâ:
Taleble âmir olurken bir âyetinde Hudâ,
Buyurdu «Kesmeyiniz rûh-i rahmetimden ümîd;
Ki müşrikîn olur ancak o nefhadan nevmîd.»
Bu bir; ikincisi: Ye'sin ne olsa esbâbı,
Onun atâlet-i külliyyedir ki îcâbı,
Teressübâtını etmiştik önceden tahlîl.

Üçüncü zümreyi kimlerdir eyleyen teşkîl?
Evet, şebâb-ı münevver denen şu nesl-i sefîh.
-Fakat nezîhini borcumdur eylemek tenzîh-
Bu zübbeler acaba hangi cinsin efrâdı?
Kadın desen, geliyor arkasından erkek adı;
Hayır, kadın değil, erkek desen, nedir o kılık?
Demet demetken o saçlar, ne muhtasar o bıyık?
Sadâsı baykuşa benzer, hırâmı saksağana;
Hülâsa, zübbe demiştim ya, artık anlasana!
Fakat bu kukla herif bir büyük seciyye taşır,
Ki, haddim olmayarak, «âferin!» desem yaraşır.
Nedir mi? Anlatayım: Öyle bir metâneti var,
Ki en savulmayacak ye'si tek birayla savar.
Sinirlerinde te'essür denen fenâlık yok,
Tabîatında utanmakla âşinâlık yok.
Bilirsiniz, hani, insanda bir damar varmış,
Ki yüzsüz olmak için mutlakà o çatlarmış;
Nasılsa «Rabbim utandırmasın!» duâsı alan,
Bu arsızın o damar zâten eksik alnından!
Cebinde gördü mü üç tâne çil kuruş, nazlım,
Tokatlıyan'da satar mutlakà, gider de, çalım.
Eğer dolandırabilmişse istenen parayı;
Görür mahalleli tâ karnavalda maskarayı!
Beyoğlu'nun o mülevves muhît-i fâhişine
Dalar gider, takılıp bir sefîlenin peşine.

«Hayâ, edeb gibi sözler rüsûm-i fâsidedir;
Vatanla âile, hattâ, kuyûd-i zâidedir.»
Diyor da hepsine birden kuduzca saldırıyor...
«Ayıp değil mi?» demişsin... Aceb kim aldırıyor!
Namaz, oruç gibi şeylerle yok alış verişi.
Mukaddesât ile eğlenmek en birinci işi.
Duyarsanız «kara kuvvet» bilin ki: Îmandır.
«Kitâb-ı köhne» de -hâşâ- Kitâb-ı Yezdan'dır.
Üşenmeden ona Kur'ân'ı anlatırsan eğer,
Şu ezberindeki esmâyı muttasıl geveler:
«Kurûn-i mâziyeden kalma cansız evrâdı
Çekerse, doğru mu Yirminci Asr'ın evlâdı?»
Nedir alâkası yirminci asr-ı irfanla
Bu şaklaban herifin? Anlamam ayıp değil a!
Metâ'-ı fazlı mı varmış elinde gösterecek?
Nedir meziyyeti, görsek de bâri öğrensek.
Hayır! Mehâsin-i Garb'ın birinde yok hevesi,
Rezâil, oldu mu lâkin, şiârıdır hepsi!

Bütün kebâire tiryâki bir kopuk tanırım...
-Ne oldu bilmiyorum şimdi, sağ değil sanırım-
Kumar, şenâ'atin aksâmı, irtikâb, içki...
Hülâsa defter-i a'mâli öyle kapkara ki:
Yanında leyl-i cehennem, sabâh-ı cennettir!
«Utanmıyor musun? Ettiklerin rezâlettir!»
Denirse kendine, milletlerin ekâbirini
Sayardı göstererek hepsinin kebâirini:
«Filân içerdi... Filân fuhşa münhemikti...» diye,
Mülevvesâtını bir bir ricâl-i mâzîye
İzâfe etmeye başlardı pâye vermek için.
«Pekî! Fezâili yok muydu söylediklerinin?»
Diyen çıkarsa «Müverrihlik etmedim!» derdi.
Şu zübbeler de, bugün, aynı rûhu gösterdi.
Fransız'ın nesi var? Fuhşu, bir de ilhâdı;
Kapıştı bunları «Yirminci Asr'ın evlâdı!»

Ya Alman'ın nesi var zevki okşayan? Birası;
Unuttu ayranı, ma'tûha döndü kahrolası!
Heriflerin, hani, dünyâ kadar bedâyi'i var:
Ulûmu var, edebiyyâtı var, sanâyi'i var.
Giden birer avuç olsun getirse memlekete;
Döner muhîtimiz elbet muhît-i ma'rifete.
Kucak kucak taşıyor olmadık mesâvîyi;
Beğenmesek, «medeniyyet!» diyor; inandık; iyi!
«Ne var, biraz da ma'ârif getirmiş olsa...» desek;
Emîn olun size «Hammallık etmedim!» diyecek.

Ne kaldı arkaya? Dördüncü kısmın efrâdı.
Bu zümrenin de sefâhet hayât-ı mu'tâdı.
Hem i'tiyâdını hiçbir zaman değiştiremez;
O nazlı sîneye, zîrâ, acıklı şey giremez!
Geçen kıyâmet için «fırtınaydı, geçti» diyor,
Diyor da zevkine, vur patlasın, devâm ediyor.
— Bugün Florya mı? A'lâ! Yarın ne var?
— Konser...
«Sular» da pek ömür amma, açık değil, dediler.
— Açılmamış diye evlerde kalmak olmaz ya!
— Hakîkat öyle! Ne yapsak? Gider misin Mama'ya?
— Ne var ki?
— Orta oyun var. Gelir misin? Haydi!
— Kavuklu, Hamdi mi? Gerçek... O sağ değil...
— Abdi.
— Hayır hayır! Bana lâzım değil ne Abdi, ne şey!..
— Nedense pek asabîsin bugün, Ferîdun Bey!
— Değil, bu tatsız oyunlar çekilmiyor: Monoton!
— Pekî! Ne yapmalı? Sen bâri söyle... Bak: Saat on.
— Evet, ne yapmalı? Dur dur! Ne Üsküdar, ne Mama;
Tiyatro olmalı, yâhud güzelce bir sinema.

Demek tiyatro severmiş benim sevimli beyim...
O halde ben ona tam altı sahne arzedeyim:

Ki her birinde değişsin bütün bütün âhenk;
Zemîni yeknesak olsun, edâsı rengâ-renk!

Edirne kal'asıdır gördüğün hisâr-ı mehîb;
O zirvesinde biten simsiyâh ağaç da: Salîb!
Murâd-ı Evvel'i sırtında gezdiren tepeler,
Nasıl rükû ediyor Ferdinand'a, bak, bu sefer!
Bizim midir sanıyorsun şu yükselen bayrak?
Çeken: Savof... Lala Şâhin değil, kuzum iyi bak!
Edirne... İşte o İslâm'ın âhenîn sûru;
Edirne... İşte o Şark'ın cebîn-i mağrûru;
İkinci arş-ı teâlîsi Âl-i Osmân'ın;
Birinci mevki'-i feyyâzı, belki, dünyânın;
Edirne... İşte o Dârü'l-Hilâfe'nin kilidi;(1)
Sefîl ayakları altında Bulgar'ın şimdi!
Muzaffer ordusu hakkıyle intikàm alıyor:
Çoluk, çocuk, kadın, erkek, ne bulsa parçalıyor.
Bu katl-i âma da râzîyim ihtirâm olsa,
Harîm-i dîni de geçtik, harîm-i nâmûsa!
Şu dört minâreli câmi' ki yoktu hiçbir eşi;
Ki parlıyordu hilâlinde san'atin güneşi;
Salîb'i sîneye çekmiş de bekliyor... Nevmîd!
Ezan sadâsı değil duyduğun tanîn-i medîd!
O şanlı ma'bedi Sultan Selîm-i mağfûrun,
Ki ihtişâmına benzerdi subh-i mahmûrun,
Nasıl gurûb edivermiş ki: Bir ziyâ, bir nûr,
O kanlı bezlerin altından olmuyor manzûr!
Ne sînesinde Hudâ var, ne hâtırında Nebî...
Zalâm-ı küfre gömülmüş boyunca lâşe gibi!
Birer mezâr-ı müebbed kesilmiş evlere bak:
Beş ayda kırk bini sönmüş ki yanmıyor tek ocak!
Sokak sokak dolaşan sayha: Vâpesîn feryâd;
Derin derin duyulan ses: Enîn-i istimdâd.

(1) Şiirin ilk dört neşrinde bulunan "Dârü'l-Hilâfe'nin" ifadesi, 1924 baskısında "İstanbul'un demir" şeklinde çıkmıştır.

Dışarda kendisi mahkûm, içerde nâmûsu...
Esîri öldürüyor, bak ki, zulmün en koyusu!

Meriç'le Tunca'nın üstünde gördüğün kümeler
Nedir bilir misin? Enkàz-ı târumâr-ı beşer!
Sarayiçi'ndeki bîçâreler ki hepsi kadın...
Kenâra vurmuş olan kısmıdır bu ecsâdın!
Nazarlarında sönen gözlerin sönük nazarı;
Kulaklarında civârın enîn-i muhtazarı;
Kucaklarında birer na'ş-ı pâre pâre defîn...
Ecelle uğraşıyor bir yığın kemik... Ne hazîn!
Yalın ayak, baş açık, bir paçavra sırtında;
Bu tamtakır adanın tamtakır muhîtinde;
Acından ölmeye mahkûm olan zavallıları,
Sular bıraksa da Bulgar bırakmıyor dışarı!
Ne kurtulur, ne ölür... Derde bak, felâkete bak:
Hayat? O hakkı değildir. Ölüm? Ölüm de yasak!

— Nedir şu karşıki vâdîyi bir alev bürüyor;
Fakat yılan gibi yerlerde kıvranıp yürüyor?
— Nedir mi? Kükremesinden de bellidir: Arda...
— Ya imtidâd-ı mehîbince yükselen her ada?
— Mezâr-ı sâbihi binlerce gövdenin, kafanın!
— Bu kıpkızıl derenin reng-i âteşîni, sakın,
Şafak bulutlarının zılli olmasın?
— Heyhat!
Sevâhilinde onun söndürüldü öyle hayat:
Ki aktı sel gibi aylarca hûn-i mazlûmu!

— Bu kanlı perde nedir?
— Hangi kanlı perde, şu mu?
Gümülcine'yle havâlîsidir ki, bir canavar
Bu mel'anetleri yapmaz -meğer ki Bulgarlar!-
Ne ihtiyar seçiyor, bak, ne kimsesiz tanıyor;
Beş altı günde otuz bin adam boğazlanıyor!

Pomakların deşilip süngülerle vicdânı;
Alınmak isteniyor tâ içinden îmânı!
Birer birer oluyor ırzı, mâli, yurdu heder...
Gidince hepsi elinden: «Ya Bulgar ol, ya geber!»
Şu, göğsü baltaların en körüyle parçalanan,
Şu, beyni taşların altında uğrayıp kafadan,
Karın, çamurların üstünde, inleyen canlar;
Şu, bir yığın kömür olmuş, kül olmuş insanlar;
Ki gazlı bezle, o olmazsa, yağlı katranla
Yakıldı Bulgar'a şâyeste bir soğuk kanla;
«Salîb'e secdeye varmak Hudâ'ya isyandır.»
Deyip Hudâ'sına kurbân olan şehîdandır.
«Ya Bulgar ol, ya geber!» sâde hâinin dediği...
Tanassur etmeye koyvermiyor ahâlîyi,
Bahânesiyle imam görmüyor mu, çıldırarak,
Kuduzca saldırıyor intikàm için ite bak!
Sarıklarından asılmışların hesâbı mı var?
Yetişmiyor gibi yer, bir de gökyüzünde mezar!

Siz, ey başındaki destârı etmeyip de fedâ,
Onunla âlem-i lâhûta yükselen şühedâ!
Ne mutlu sizlere: Dünyâda çok ölüm gördüm;
Tahattur etmiyorum böyle kahraman bir ölüm.
Cihanda Habl-i İlâhî'ye i'tisâma, sizin
Şu kahramanlığınızdır yegâne levh-i güzin!
Siz, ey vücûduna elvermeyip de hâk-i mezâr,
Nesîm-i sâfa gömülmüş ricâl-i berhurdâr!
Biz almasak bile a'dâdan intikàmınızı;
Hudâ ki defter-i ebrâra yazdı nâmınızı,
Günün birinde şu dağlardan indirir elbet,
O intikàmı alır kanlı canlı bir millet!

— Nedir uzakta nümâyân olan şu ıssız ova,
Ki pek hazin duruyor?
— Bilmiyor musun? Kosova!

Nasıl bilirdin! Evet, bilmesen de hakkın var:
Bırakmamış ki, taş üstünde taş, kuduz canavar!
Yol uğratıp da bu sahrâdan önce geçmişsen;
Görür müsün, bakalım, bir nişâne geçmişten?
Ne olmuş onca mefâhir? Ne olmuş onca diyâr?
Nasıl da bitmiş o saymakla bitmeyen âsâr!
O, Yıldırım gibi sâhib-kıranların, ebedî
Sadâ-yı kahrı fezâsında çınlayan vâdî,
Bir inkılâb ile, yâ Rab, nasıl harâb olmuş?
Ki çırpınıp duruyor her taşında bin baykuş!
Murâd-ı Evvel'i koynunda saklayan toprak,
Kimin ayakları altında inliyor hele bak!
Kimin elinde bıraktık... Kimin emânetini!
O Pâdişâh-ı Şehîd'in huzûr-i heybetini,
Sonunda çiğneyecek miydi Sırp'ın orduları,
İçip içip gelerek önlerinde bandoları?
Sen, ey Şehîd-i muazzam ki rûh-i feyyâzın
Duyar, neler çekiyor yerde kalmış enkâzın!
O rûhtan bize bir nefha olsun indiriver...
Ki başka türlü uyanmaz bu gördüğün ölüler!..

— Nedir şu karşıda birçok karaltılar yürüyor?
— Muzaffer ordu ahâlîyi şimdi öldürüyor.
Nüfûs-i müslime çokmuş da gayr-ı müslimeden,
İdâre müşkil olurmuş tevâzün eylemeden.
Demek tevâzün içindir bu müslüman kesmek;
O hâsıl oldu mu artık adam kesilmeyecek!
Tevâzün olmadı besbelli: Her taraf yanıyor;
Odun kıyar gibi binlerce sîne doğranıyor!
Ne reng-i muzlime girmiş o yemyeşil Kosova!
Şimâle doğru bütün Pirzerin, İpek, Yakova,
Fezâ-yı mahşere dönmüş gırîv-i mâtemden...
Hem öyle arsa-i mahşer ki: Yok şefâ'at eden!
Ne bir yaşındaki ma'sûm için beşikte hayat;
Ne seksenindeki mazlûm için eşikte necat;

O, baltalarla kesiktir; bu, süngülerle delik...
Öbek öbek duruyor pıhtı pıhtı kanla kemik.
Bütün yıkılmış ocak, başka şey değil görünen;
Yüz elli bin bu kadar hânümânı buldu sönen!
Siz, ey bu yangını ihzâr eden beş altı sefîl,
Ki ettiniz bizi Hırvat'la Sırp'a karşı rezîl!
Neden Halîfe'ye Kur'ân'la bağlı Arnavut'u[1]
Ayırdınız da harâb ettiniz bütün yurdu?
Nasılmış, anlayınız iddiâ-yı kavmiyyet?
Ne yolda mahvoluyormuş bakın ki bir millet!
Siz, ey bu zehri en evvel kusan beyinsizler!
Kaçıp da kurtuluruz sandınız... Fakat, ne gezer!
Bugün belânızı bulmuş değilseniz, mutlak,
Yarınki sâikalar beyninizde patlayacak!

Şişip şişip gidiyorsun, değil mi, ey Vardar?
Ya boğduğun kadının, erkeğin hesâbı mı var!
Mezârı olmuş iken bunca na'ş-ı mevvâcın,
Cenâze yutmaya hâlâ mı doymaz emvâcın?
Ne oldu yâdına her gün hutûr eden o nukùş?
Nedir bu göğsüne çökmüş sevâd-ı cûşâcûş?
Neden kısıldı muhîtinde çağlayan nagamât?
Bir âşinâ sesi duysaydım ölmeden... Heyhât!
O kanlı canlı yiğitler ki: Zıll-i bîdârı,
Koşar gezerdi senin dûş-i imtinânında;
O anlı şanlı gelinler ki: Nûr-i dîdârı,
Uyurdu nâz ile âgûş-i mihribânında;
O kahraman babalar, anneler ki: Sâhilini
Dönerdi, her biri evlâdının tutup elini...
O gölgelerle berâber birer hayâl-i tebâh,
Birer hayâl-i defîn oldu şimdi... Öyle mi? Âh!

Selânik'in, Siroz'un, bak, o nâmdâr ovası,
Kimin elinde bugün, hangi haydudun yuvası?

(1) Şiirin ilk dört neşrinde bulunan "Halîfe'ye" kelimesi, 1924 baskısında "hükûmete" şeklinde çıkmıştır.

Zemîni öyle boyanmış ki, hûn-i İslâm'a:
Kızıl kesâfeti çökmüş cebîn-i eyyâma!
Kızıl ufukların altında kıpkızıl yer yer...
Kızardı, baksana, dağlar, kızardı vâdîler;
Kızardı çehre-i dünyâ; kızardı rûy-i semâ;
Fakat şu mâvili bayrak kızarmıyor hâlâ!
Onun salındığı yerlerde bir kızıl tûfan,
Ne can bıraktı, ne îman, ne boğmadık vicdan!
Minâreler serilip hâke, sustu ma'bedler;
Yıkıldı medreseler; dümdüz oldu merkadler.
Mesâcidin çoğu meydanda yok, kalanlar ise,
Ya gördüğün gibi meyhânedir, ya bir kilise.
Şehirde evlere baskın; kazâda katl-i nüfûs;
Kurâda kalmadı telvîs olunmadık nâmûs!
Yapan da kim? Adı Osmanlı, rûhu Yûnanlı,
Bu işde en mütehassıs bölük bölük kanlı!
«Mukaddes ordu»yu te'yîd eden bu azgınlar
Saçıp savurdular etrâfa öyle yangınlar:
Ki uğradıkları yerlerde tütmüyor bir ocak...
Kıyâm-ı Haşr'e kadar, belki tütmeyip duracak!
Adım başında şekâvet, adım başında kıtâl;
Şenâ'atin ne kadar kanlı şekli varsa: Helâl!
Şu, Haç kazılmak için alnı parça parça olan;
Şu, vaftiz etmek için buzlu gölde dondurulan
Zavallılarla soğuklarda titreşen eytâm;
Şu, süngülerle aranmış delik deşik erhâm;
Şu, na'şı kanlı çarıklarla çiğnenen kızlar;
Şu, hânedânı sönenler; şu hânümansızlar;
Şu, ümmehât-ı perîşan; şu derbeder evlâd;
Şu, saç yolan ninecikler; şu inleyen ecdâd;
Şu, bombalarla çöken kubbeler derûnundan,
Kemik sütunları hâlinde fışkıran ecsâd;
Şu kül yığınları altında saklı gövdeleri
Tavâf eden, o yürekler dayanmayan feryâd;
Tiyatrolarda görülmez, değil mi, nazlı beyim?
Sıkıldın öyle mi? Dur başka sahne göstereyim:

Bilir misin duyulan hangi yurdun inlemesi,
..... (*)
İkindi oldu mu yâhu? Nedir bu «salli!» sesi?
Evet... İkindi... Gelin bâri bir duâ edelim.
Kabûl eder diyelim... Hakk'a ilticâ edelim:

Yâ Rab, bizi kahretme, helâk eyleme...
— Âmin!
Tâ ibret olup kalmayalım âleme...
— Âmin!
Yetmez mi celâlinle göründüklerin artık?
Kurbân olayım, biz bu tecellîden usandık!
Bir fecr-i ümîd etmeli ferdâları te'mîn...
Göster bize yâ Rab o güzel günleri...
— Âmin!
Ferdâlara kaldıksa eğer... Nerde o ferdâ?
Hâlâ mı bu İslâm'ı ezen mâtem-i yeldâ?
Hâlâ mı bu âfâka çöken perde-i hûnîn?
Nârın yetişir... Bekliyoruz nûrunu...
— Âmin!
Müstakbel için sîne-i millette emel yok!
Bir ukde var ancak, o da: «Tevfîk-i ezel yok!»
Sensin edecek «var!» diye vicdanları tatmin.
Çok görme, İlâhî, bize bir nefhanı...
— Âmin!
Kur'ân ayak altında sürünsün mü, İlâhî?
Âyâtının üstünde yürünsün mü, İlâhî?
Haç Kâ'be'nin alnında görünsün mü, İlâhî?
Çöksün mü nihâyet yıkılıp koskoca bir din?
Çektirme, İlâhî, bu kadar zilleti...
— Âmin!

Ve'l-hamdu li'l-lâhi Rabbi'l-âlemîn

(*) Vâiz, bu yeni sahne-i fecâati tasvîre başlamak üzere idi ki, müezzinin ikindi vaktini ihtâr eden «salli» sesi kubbeye aksetti. Lâkin, yarım saatten beri te'essür, nedâmet yaşları dökmekte olan cemâatin içinden pek azı bu sadâyı işitebildi.

SAFAHAT

BEŞİNCİ KİTAP

HÂTIRALAR

Hânedân-ı Hilâfet'in erkân-ı mu'azzamasından
Ömer Fâruk Efendi Hazretlerine
takdime-i ta'zîmimdir

بِسْمِ اللّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ
وَلاَ تُحَمِّلْنَا مَا لاَ طَاقَـةَ لَنَا بِهِ

MEÂL-İ CELÎLİ

«Tâkat getiremeyeceğimiz yükü bize yükleme, Allah'ım...»(1)

Ey bunca zamandır bizi te'dîb eden Allah;
Ey âlem-i İslâm'ı ezen, inleten Allah!
Bizler ki senin va'd-i İlâhîne inandık;
Bizler ki bin üç yüz bu kadar yıl seni andık;
Bizler ki beşer bir sürü ma'bûda taparken,
Yıktık o yaman şirki, devirdik ebediyyen;
Bizler ki birer hamlede evhâmı bitirdik,
Ma'bedlere Ma'bûd-i Hakîkî'yi getirdik;
Bizler ki senin ismini dünyâya tanıttık...
Gördükse mükâfâtını, yâ Rab, yeter artık!
Çektirmediğin hangi elem, hangi ezâdır?
Her ânı hayâtın bize bir Rûz-i Cezâ'dır!
Ecdâdımızın kanları seller gibi akmış...
Maksadları dîninle beraber yaşamakmış.
Evlâdı da kurbân olacakmış bu uğurda...
Olsun yine, lâkin bu ışık yoksulu yurda,
Bir nûr-i nazar yok mu ki baksın bacasından?
Bir yıldız, İlâhî? Bu ne zulmet! Bu ne zindan!
Hâlâ mı semâmızda gezen leyle-i memdûd?
Hâlâ mı görünmez o seher-pâre-i mev'ûd?
Ömrün daha en canlı, harâretli çağında,
Çalkanmadayız ye's ile hirman batağında!
Kâm aldı cihan, biz yine ferdâlara kaldık...

(1) Bakara (2) sûresi, 286. âyetin bir kısmı.

Artık bize göster ki o ferdâyı: Bunaldık!
Bir emrine ecdâdı da, ahfâdı da kurban...
Olmaz mı bu millet daha te'yîdine şâyan?
Hüsran yine bîçârenin âmâlini sardı;
Âtîsi nigâhında karardıkça karardı.
Balkan'daki yangın daha kül bağlamamışken,
Bir başka cehennem çıkıversin... Bu ne erken!

Lâkin bu cehennem onu yıldırdı mı? Aslâ!
İ'lâya seğirtip duruyor nâmını hâlâ.
Kum dalgalarından geçiyor öyle şitâban:
Gûyâ o Sabâ, geçtiği çöller de hıyâban.
Kar kütlelerinden iniyor öyle yaman ki:
Bir çağlayan akmakta yarıp taşları sanki.
Kızgın günün altında beyâbânı dolaştı;
Yalçın buzun üstünde sekip dağları aştı.
Artık gidiyor: Hakk'a varan bir yolu tutmuş,
Allâh'a bakan gözleri dünyâyı unutmuş.
Cûş eyleyedursun geriden nevha-i hüsran...
Yâdında onun şimdi ne mâtem, ne de hicran!
Yâdında değil lânesinin hüzn-i elîmi;
Yâdında değil yavrusunun tavr-ı yetîmi;
Yâdında değil doğduğu, ter döktüğü toprak;
Yâdında kalan hâtıra bir şey, o da ancak:
Gökten ona «yüksel!» diyen ecdâd-ı şehîdi!
Artık o da yükseldi, fakat yerde ümîdi:
Bir böyle şehîdin ki mükâfâtı zaferdir,
Vermezsen İlâhî dökülen hûnu hederdir!

1 Kânûnisânî 1330
(14 Ocak 1915)

UYAN!

Baksana kim boynu bükük ağlayan?
Hakk-ı hayâtın senin ey müslüman!
Kurtar o bîçâreyi Allâh için,
Artık ölüm uykularından uyan!

Bunca zamandır uyudun, kanmadın;
Çekmediğin kalmadı, uslanmadın.
Çiğnediler yurdunu baştan başa,
Sen yine bir kerre kımıldanmadın!

Ninni değil dinlediğin velvele...
Kükreyerek akmada müstakbele,
Bir ebedî sel ki zamandır adı;
Haydi katıl sen de o coşkun sele.

Karşı durulmaz, cereyan sîne-çâk...
Varsa duranlar olur elbet helâk.
Dalgaların anlamadan seyrini,
Göz göre girdâba nedir inhimâk?

Dehşet-i mâzîyi getir yâdına;
Kimse yetişmez yarın imdâdına.
Merhametin yok diyelim nefsine;
Merhamet etmez misin evlâdına?

«Ben onu dünyâya getirdim...» diye,
Kalkışacaksın demek öldürmeye!
Sevk ediyormuş meğer insanları,
Hakk-ı übüvvet de bu cânîliğe!

Doğru mudur ye’s ile olmak tebâh?
Yok mu gelip gayrete bir intibâh?
Beklediğin subh-i Kıyâmet midir?
Gün batıyor, sen arıyorsun sabâh!

Gözleri mâzîye bakan milletin,
Ömrü temâdîsi olur nekbetin.
Karşına müstakbeli dikmiş Hudâ,
Görmeye, lâkin daha yok niyyetin!

Ey koca Şark, ey ebedî meskenet!
Sen de kımıldanmaya bir niyyet et.
Korkuyorum, Garb’ın elinden yarın,
Kalmayacak çekmediğin mel’anet.

Hakk-ı hayâtın daha çiğnenmeden,
Kan dökerek almalısın merd isen.
Çünkü bugün ortada hak sâhibi,
Bir kişidir: «Hakkımı vermem!» diyen.

5 Şubat 1330
(18 Şubat 1915)

بِسْمِ اللّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ
يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللّهَ حَقَّ تُقَاتِهِ ...

MEÂL-İ CELÎLİ

«Ey müslümanlar, Allah'tan, nasıl korkmak lâzımsa öylece korkunuz...» (1)

Ne irfandır veren ahlâka yükseklik, ne vicdandır;
Fazîlet hissi insanlarda Allah korkusundandır.
Yüreklerden çekilmiş farz edilsin havfı Yezdân'ın...
Ne irfânın kalır te'sîri kat'iyyen, ne vicdânın.
Hayat artık behîmîdir... Hayır ondan da alçaktır:
Ya hayvan bağlıdır fıtratla, insan hürr-i mutlaktır.
Behâim çıkmaz amma hilkatin sâbit hudûdundan,
Beşer hâlâ habersiz böyle bir kaydın vücûdundan!
Meğer kalbinde Mevlâ'dan tehâşî hissi yer tutsun...
O yer tutmazsa hiç ma'nâsı yoktur kayd-ı nâmûsun.
Hem efrâdın, hem akvâmın bu histir, varsa, vicdânı;
Onun ta'tîli: İnsâniyyetin tevkî'-i hüsrânı!
Budur hilkatte cârî en büyük kànûnu Hallâk'ın:
O yüzden başlar izmihlâli milletlerde ahlâkın.
Fakat, ahlâkın izmihlâli en müdhiş bir izmihlâl;
Ne millet kurtulur, zîrâ, ne milliyyet, ne istiklâl.
Oyuncak sanmayın! Ahlâk-i millî rûh-i millîdir;
Onun iflâsı en korkunç ölümdür: Mevt-i küllîdir.
Olur cem'iyyet artık çâresiz pâmâl-i istîlâ;
Meğer kaldırmış olsun, rûh-i sânî indirip, Mevlâ.
Evet bir ba'sü ba'de'l-mevte imkân vardır elbette...
Bunun te'mîni, lâkin, bir yığın edvâra vâbeste!

(1) Âl-i İmrân (3) sûresi, 102. âyetin bir kısmı.

O cem'iyyet ki vicdânında hâkim havf-ı Yezdan'dır;
Bütün dünyâya sâhiptir, bütün akvâma sultandır.
Fakat, efrâdı Allah korkusundan bî-haber millet,
Çeker, milletlerin menfûru, Kıptîler kadar zillet;
Me'âlî meyli hiç kalmaz, şehâmet büsbütün kalkar;
Ne hâkimlik tanır artık, ne mahkûm olmadan korkar.
Şeref hırsıyle istihkàr-ı mevt etmişken ecdâdı,
Bırakmaz öyle bir pâkîze neslin şimdi ahfâdı,
Hayât uğrunda istihfâfa şâyan görmedik hüsran!
Gebersin tekmeler altında râzı... Çıkmasın, tek, can!
Yürekler en mülevves, en sefîl âmâl için çarpar;
Sinirler en muhâl endîşeden titrer durur par par!
Olur cem'iyyet efrâdınca şahsî menfa'at «ma'bûd!»
Sorarsan kimse bilmez var mı «hak» nâmında bir mevcûd.
O, doymak bilmeyen, ma'bûda kurbandır hayâ hissi,
Hamiyyet, âdemiyyet hissi, ulvî hislerin hepsi!
Bu hissizlikle cem'iyyet yaşar derlerse pek yanlış:
Bir ümmet göster, ölmüş ma'neviyyâtıyla sağ kalmış?

20 Ağustos 1330
(2 Eylül 1914)

وَمَنْ اَصْبَحَ لاَيَهْتَمُّ بِالْمُسْلِمِينَ فَلَيْسَ مِنْهُمْ

حديث شريف

MEÂL-İ CELÎLİ

«Kim müslümanların derdini kendine mâl etmezse onlardan değildir.»

Hadîs-i Şerîf (1)

Müslümanlık nerde! Bizden geçmiş insanlık bile...
Âlem aldatmaksa maksad, aldanan yok, nâfile!
Kaç hakîkî müslüman gördümse: Hep makberdedir;
Müslümanlık, bilmem amma, gâlibâ göklerdedir!
İstemem, dursun o pâyansız mefâhir bir yana...
Gösterin ecdâda az çok benzeyen bir kan bana!
İsterim sizlerde görmek ırkınızdan yâdigâr,
Çok değil, ancak, necîb evlâda lâyık tek şiâr.
Varsa şâyed, söyleyin, bir parçacık insâfınız:
Böyle kansız mıydı -hâşâ- kahraman eslâfınız?
Böyle düşmüş müydü herkes ayrılık sevdâsına?
Benzeyip şîrâzesiz bir mushafın eczâsına,
Hiç görülmüş müydü olsun kayd-ı vahdet târumâr?
Böyle olmuş muydu millet can evinden rahnedâr?
Böyle açlıktan boğazlar mıydı kardeş kardeşi?
Böyle âdet miydi, bî-pervâ, yemek insan leşi?

Irzımızdır çiğnenen, evlâdımızdır doğranan!
Hey sıkılmaz ağlamazsan, bâri gülmekten utan!
«His» denen devletliden olsaydı halkın behresi:
Pâyitaht'ından bugün taşmazdı sarhoş na'rası!

(1) Munâvî, Feyzu'l-Kadîr, 6 - 67.

Kurt uzaklardan bakar, dalgın görürmüş merkebi,
Saldırırmış ansızın yaydan boşanmış ok gibi.
Lâkin aşk olsun ki aldırmaz da otlarmış eşek,
Sanki tavşanmış gelen, yâhud kılıksız köstebek!
Kâr sayarmış bir tutam ot fazla olsun yutmayı...
Hasmı, derken, çullanırmış yutmadan son lokmayı!..

Bir hakîkattir bu, şaşmaz, bildiğin üslûba sok:
Hâlimiz merkeble kurdun aynı, aslâ farkı yok.
Burnumuzdan tuttu düşman, biz boğaz kaydındayız!
Bir bakın: Hâlâ mı hâlâ ihtiras ardındayız!
Saygısızlık elverir... Bir parça olsun arlanın:
Vakti çoktan geldi, hem geçmektedir arlanmanın!
Davranın haykırmadan nâkùs-i izmihlâliniz...
Öyle bir buhrâna sapmıştır ki, zîrâ, hâliniz:
Zevke dalmak şöyle dursun, vaktiniz yok mâteme!
Davranın zîrâ gülünç olduk bütün bir âleme.
Bekleşirken gökte yüz binlerce ervâh intikam;
Yerde kalmış, na'şa benzer kavm için durmak haram!
Kahraman ecdâdınızdan sizde bir kan yok mudur?
Yoksa: İstikbâlinizden korkulur, pek korkulur!

13 Haziran 1329
(26 Haziran 1913)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ
وَمَن كَانَ فِي هَـٰذِهِ أَعْمَىٰ فَهُوَ فِي الآخِرَةِ أَعْمَىٰ وَأَضَلُّ سَبِيلاً

MEÂL-İ CELÎLİ
«Kimin bu dünyâda gözü kapalı ise âhirette de kapalı, hattâ oradaki şaşkınlığı daha ziyâde.» (1)

Nihâyet neyse idrâk ettiğin şey ömr-i fânîden;
Onun bir aynıdır mutlak nasîbin ömr-i sânîden.
Hatâdır âhiretten beklemek dünyâda her hayrı:
Öbür dünyâ bu dünyâdan değil, hem hiç değil, ayrı.
Sen ey sersem ki «üç günlük hayâtın hükmü yok» der de,
Sanırsın umduğun âmâdedir ferdâ-yı Mahşer'de;
Ne ekmiştin ki mahsûl istiyorsun bir de ferdâdan?
Senin meşrû' olan hakkın: Bugün hüsran, yarın hüsran!
Eğer maksûdu ancak âhiret olsaydı Yezdân'ın;
Ne hikmet vardı ibdâında hiç yoktan bu dünyânın?
«Ezel»den ayrılan rûhun nişîmen-gâh-ı bâkîsi
«Ebed»ken, yolda eşbâhın niçin olsun mülâkîsi?
«Elest»in arkasından gelmesin Cennet, Cehennem de,
Neden ervâha tekrar imtihân olsun bu âlemde?
Demek: Dünyâ değil pek öyle istihfâfa şâyeste:
Demek: Bir feyz-i bâkî var, bu fânî ömre vâbeste!
Diyorlar: «Kâinâtın aslı yoktur, çünkü fânîdir.»
Evet, fânîdir amma bir nazardan câvidânîdir.
Süreksizmiş hayat... Olsun! Müebbed zevki, hüsrânı;
Onun bir sermediyyettir bu haysiyyetle her ânı.
«Cihânın aslı yoktur, çünkü fânîdir» diyen sersem,
Ne der «Öyleyse hilkat pek abes bir şey çıkar» dersem?

(1) İsrâ (17) sûresi, 72. âyet.

Nedir dünyâya gelmekten garaz, gitmek midir ancak?
Velev bir anlamak hırsıyle olsun yok mu uğraşmak?
Ganîmettir hayâtın, iğtinâm et, durma erkenden,
Yarın milyonla feryâd olmasın enfâs-ı ma'dûden!
Bu âlem imtihan meydânıdır ervâh için mâdâm,
Demek: İnsan değilsin eylemezsen durmayıp ikdâm.
Neden geçsin sefâletlerle, haybetlerle, ezmânın?
Neden azmin süreksiz, yok mudur Allâh'a îmânın?
Çalış dünyâda insân ol, elindeyken henüz dünya;
Öbür dünyâda insanlık değilmiş yağma, gördün ya!
Dilinden âhiret hiç düşmüyor ey müslüman, lâkin,
Onun hakkında âtıl bir heves mahsûlü idrâkin!
Bu mecnûnâne vehminden şifâ-yâb olmadan, şâyed
Gidersen böyle sıfru'l-yed, kalırsın sonra sıfru'l-yed!
Hayâlât arkasından koştuğun yetmez mi hey şaşkın?
Senin hâlâ hakîkatten nedir iğmâz için hakkın?
Bu âlem şöyle bir rü'yâ imiş, yâhud muvakkatmiş...
Evet ukbâda anlarsın ne müdhiş bir hakîkatmiş!

16 Teşrînievvel 1330
(29 Ekim 1914)

اَلْاِسْلاَمُ حُسْنُ اْلخُلُقِ

حديث شريف

MEÂL-İ CELÎLİ

«Müslümanlık huyun güzelliğinden ibârettir.»

Hadîs-i Şerîf[1]

Biz ki yarmıştık şu'ûnun en büyük ummânını;
Çiğnemiştik yükselen emvâc-i bî-pâyânını;
Biz ki edvârın, kurûnun, hâdisâtın rağmına,
Hâkim olmuştuk bütün bir âlemin eyyâmına;
Şimdi tek bir dalganın pâmâl-i izmihlâliyiz!
Şimdi sâhillerde mahkûmiyyetin timsâliyiz!
Böyle bir sadmeyle altüst olsun en müdhiş gemi...
Dehşetin te'sîri hâlâ sarsıyor endîşemi!
Öyle salgındır felâket, öyle ânîdir ölüm:
Hem görür göz, hem aceb rü'yâ mıdır, der, gördüğüm?
Nerde rü'yâ! Gördüğün aynıyle vâki'dir senin.
Gayr-i vâki' noktalar: Ancak o mühlik sadmenin,
Bir dışardan, bir kazâ, bir nâgehânî olması;
Bir de -en yanlış kanâ'at- âsümânî olması.
Dâhilîdir sadme... Hâriçten değil... Aslâ değil!
Sonra, olmaz ez-kazâ dünyâda bir şey, böyle bil!
Nâgehânî lâfzının ma'nâsı yoktur, herzedir:
En beyinsizler bu istikbâli zîrâ kestirir.
Gökten inmez bir de hiçbir şey... Bütün yerden taşar;
Kendi ahlâkıyle bir millet ölür, yâhud yaşar.

(1) Tirmizî, Zühd, 52.

Çiğnenirsek biz bugün, çiğnenmek istihkàkımız:
Çünkü izzet nerde, bir bak, nerdedir ahlâkımız.
Müslümanlık pâk sîretten ibâretken, yazık!
Öyle saplandık ki levsiyyâta: Hâlâ çıkmadık![1]
Zulme tapmak, adli tepmek, hakka hiç aldırmamak;
Kendi âsûdeyse, dünyâ yansa, baş kaldırmamak;
Ahdi nakzetmek, yalan sözden tehâşî etmemek;
Kuvvetin meddâhı olmak, aczi hiç söyletmemek;
Mübtezel birçok merâsim: İnhinâlar, yatmalar,
Şaklabanlıklar, riyâlar, muttasıl aldatmalar;
Fırka, milliyyet, lisan nâmıyle dâim ayrılık;
En samîmî kimseler beyninde en ciddî açık;
Enseden arslan kesilmek, cebheden yaltak kedi...
.....

Müslümanlık bizden evvel böyle zillet görmedi!
Hâlimiz bir inhilâl etmiş vücûdun hâlidir;
Rûh-i izmihlâlimiz ahlâkın izmihlâlidir.
Sâde bir sözdür fakat hikmetlerin en mücmeli:
Bir halâs imkânı var: Ahlâkımız yükselmeli, [2]
Yoksa pek korkunç olur katmerleşip hüsrânımız...
Çünkü hem dünyâ gider, hem din, eğer yapmazsanız.

20 Haziran 1329
(3 Temmuz 1913)

(1) Sebilürreşad neşrinde bu mısradan sonra bir beyit daha vardır:
Rûh-i gayret ölmüş artık, her şenâat bizdedir...
Duygusuzluk bizde, bin mühlik kanâat bizdedir!

(2) Sebilürreşad neşrinde bu beytin yerinde başka bir beyit vardır:
Müslüman kim? Din nedir? Evvelce tahkîk etmeli;
En büyük düstûr odur, hakkıyle tatbîk etmeli.

بِسْمِ اللّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ
اَلَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ
فَزَادَهُمْ إِيمَاناً وَقَالُوا حَسْبُنَا اللّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ

MEÂL-İ CELÎLİ

«O mü'minlere ind'allah ecr-i azîm var ki: Birtakım kimseler kendilerine «Düşmanlarınız sizin için kuvvetlerini topladılar; onlardan korkmalısınız» *dedikleri zaman bu haber îmanlarını artırır da:* «Allah'ın nusreti bize kâfîdir, o ne güzel muhâfızdır!» *derler.»*(1)

Şehâmet dîni, gayret dîni ancak Müslümanlık'tır;
Hakîkî Müslümanlık en büyük bir kahramanlıktır.
Cebânet, meskenet, dünyâda, sığmaz rûh-i İslâm'a...
Kitâbullâh'ı işhâd eyledim -gördün ya- da'vâma.
Görürsün, hissedersin varsa vicdânınla îmânın:
Ne müdhiş bir hamâset çarpıyor göğsünde Kur'ân'ın!
O vicdan nerdedir, lâkin? O îman kimde var? Heyhât!
Ne olmuş, ben de bilmem, pek karanlık şimdi hissiyyât!
O îmandan velev pek az nasîb olsaydı millette,
Şu üç yüz elli milyon halkı görmezdin bu zillette!
O îman ittihâd isterdi bizden, vahdet isterdi...
Nasıl «bünyân-ı mersûs» olmamız lâzımsa gösterdi.
Peki! Bizler ne yaptık? Kol kol olduk, târumâr olduk...
Nihâyet bir denî sadmeyle düştük, hâk-sâr olduk!
O îman kuvvet ihzârıyle emretmişti... Lâkin, biz
«Tevekkelnâ» deyip yattık da kaldık böyle en âciz!
O îman, farz-ı kat'îdir diyor tahsîli irfânın...

(1) Âl-i İmrân (3) sûresi, 173. âyet.

Ne câhil kavmiyiz biz müslümanlar, şimdi, dünyânın!
O îman hüsn-i hulkun en büyük hâmîsi olmuşken...
Nemiz vardır fezâilden, nemiz eksik rezâilden?

Demek: İslâm'ın ancak nâmı kalmış müslümanlarda;
Bu yüzdenmiş, demek, hüsrân-ı millî son zamanlarda.
Eğer çiğnenmemek isterseler seylâb-ı eyyâma;
Rücû' etsinler artık müslümanlar Sadr-ı İslâm'a.
O devrin yâd-ı nûrânûru bî-pâyan şehâmettir;
Mefâhir onların târîhidir; ümmet o ümmettir.
Ki bir yandan celâdetler saçıp dünyâyı titretmiş;
Öbür yandan da insanlık nedir dünyâya öğretmiş.
Değilmiş böyle mahkûmiyyetin timsâl-i pâmâli!
Şevâhikten tenezzül eylemezmiş arş-ı iclâli.
«Tevekkül» vasfı, ancak onların hakkında ma'nîdâr:
Ki etmiş hepsi dünyâlar kadar âlâmı istihkâr.
Çekinmezmiş şedâid yağsa, aslâ, iktihâmından;
Zeminlerden ölüm fışkırsa dönmezmiş merâmından.
«Hakîkî Müslümanlık en büyük bir kahramanlıktır»
Demiştim... İşte da'vâm onların hakkında sâdıktır.

4 Eylül 1330
(17 Eylül 1914)

EL-UKSUR'DA(*)

Emîr Abbas Halim Paşa Hazretlerine

Havâ ağırdı, fakat, pek dokunmuyordu sıcak;
Gurûba vardı esâsen yarım sâ'at ancak.
Yakındı sâhile mihmânı olduğum mesken;
Yavaş yavaş iniverdim ağaçlı bir tepeden.
O, Nîl'i koynuna çekmiş yeşillenen, vâdî,
-Ki yok hazan safahâtında ömrünün ebedî-
Önümde, zümrüde benzer, yığın yığın mevecât,
Saçıp saçıp uzuyor: Sanki bir serâb-ı hayât!
Şu imtidâda bakın, var mı yâl ü bâline eş?
Bu yâl ü bâli bütün gün kucaklayan o güneş,
Ki Nîl'i şarkına almış da garba geçmişti;
Ufukta son lemeâtıyle parlıyor şimdi...
Fakat ziyâsına hâlâ tahammül imkânsız.
Solumda bir büyücek hurma var ki yapyalnız...
Zemîni haylice mâil de olsa, çâresi ne?
Büründüm artık onun zıll-i pâre-pâresine.

Bu noktadan ne müheyyic fezâya doğru nazar!
Birer kanat iki sâhilde yükselen ovalar:
Nigâh uzandı mı bir kerre dûş-i sâhirine,
Hayâl uçup gidiyor başka âlemin birine!
Zemîne şimdi, o gündüz alev saçan, âfâk
Ilık ılık döküyor bir havâ-yı istiğrâk.
Gülümsüyor yüzü artık muhît-ı reyyânın,
Muhâtı, çünkü, semâdan inen bu çağlayanın.
Deminki samte bedel hande çınlıyor yer yer:
Gülümsüyor koca vâdî, gülümsüyor tepeler;
Gülümsüyor suyu tırmanmak isteyip öteden,

(*) El-Uksur, Kâhire'nin altı yüz kilometre kadar cenûbunda Nil'in sâhil-i şarkîsine düşen bir mevkidir ki eski Mısırlılardan kalma pek çok âsâra mâlik olduğu için seyyahlarca mâruftur. Aşağıda ismi gelecek «Karnak» ise bizim Atmeydanı'ndaki dikilitaşlarla doludur.

Uzun kürekli kayıklarla bir büyük yelken;
Gülümsüyor beriden gölgeler döküp Nîl'e,
Otel binâları etvâr-ı imtinânıyle;
Gülümsüyor kıyılardan beş altı hatve kadar,
İçerde, ipli sırıklarla işleyen kuyular;
Gülümsüyor suyu kırbayla aktaran fellâh;
Gülümsüyor bunu ömründe görmeyen seyyâh;
Gülümsüyor çalılıklarla örtülen dereler;
Gülümsüyor sayısız tarlalarla meşcereler;
Gülümsüyor karılar, başlarında topraktan,
Güğüm kılıklı birer kap dönerken ırmaktan;
Gülümsüyor derelerden balık tutan, çıplak,
Çoluk çocuk suyu kepçeyle aktarıp durarak...

Sabahleyin dolaşıp gördüğüm o heykeller;
Ki sermediyyete çılgın zavallı hırs-ı beşer,
-Kulûba nakşedecek yerde yâd-ı rahmetini-
Fezâya kazmak için zıll-i bî-kerâmetini;
Dikip de her kayadan bin hayâta seng-i mezâr,
Bu korkuluklara vahşetle vermiş istikrâr;
Ki secdeler edecekmiş ayaklarında zemîn;
Ki Arş'ı titretecekmiş alınlarındaki çîn!
Fakat zaman denilen dest-i kibriyâ-yı mehîb
Bu kahramanları etmiş ki öyle bir te'dîb:
Ne enf-i nahveti kalmış kırılmadık, ne kolu!
Civâr-ı ibreti enkàz-ı lâşesiyle dolu.
Ne çehrelerde mehâbet, ne cebhelerde gurûr;
Silik hutûtuna çökmüş bütün meâl-i fütûr.
Adâletin bu kadar bî-aman tecellîsi
Nigâh-ı zâire vermekte merhamet hissi.

Evet, mezârı o heykellerin uzaktı bana;
Şu var ki mün'atıf oldukça gözlerim o yana,
Gülümsüyor diyorum onların da çehreleri.
Gülümsüyor koca bir ma'bedin uzakta yeri.
Gülümsüyor sağa baktıkça karşıdan «Karnak»;

Gülümsüyor o sütunlar ki, Nîl'e müstağrak,
Zılâl-i ra'şe-nümâsıyle oynuyor emvâc.
Gülümsüyor, dağınık başlarında altın tâc,
Semâya fırça vuran hurmalar sevâhilden.

Oturmuş olduğum âsûde sath-ı mâilden,
Biraz yukardaki çardak biçimli gölgeliği,
Nasılsa görmek için kalkayım, dedim... Ne iyi!
Fransız, İngiliz, Alman, on üç kadar seyyâh,
Üçer beşer küme olmuşlar: İnliyor akdâh!
Birinciler gülüyor... Çünkü ceyb-i meşhûnu,
Yerinden oynatıyor kâinât-ı medyûnu.
«Sedan» düşündürecek olsa olsa maskarayı...
Refâh unutturur insâna en derin yarayı.
İkinciler gülüyor, hem de hakkıdır, gülecek:
Cihan bir emrine âmâde... «Öl!» desin, ölecek.
Tutuşturup bütün akvâmı karşıdan bakıyor!
Çelikle taş vuruşurken herif çubuk yakıyor!
Üçüncüler gülüyor, çünkü zûr-i bâzûsu,
Ne derse «doğru!» denen bir kefîl-i nâmûsu.
Beşer ki kuvveti bahşetmiyor henüz hakka;
Ne çâre var onu kuvvetle almadan başka?
Zebun musun? Yalınız ağlamak senin hakkın!...

Evet, bu sâha-i cûşun, bu cûş-i ezvâkın
İçinde ben, yalınız ben zavallı gülmüyorum...
Oturmuş ağlıyorum, ağlasam da ma'zûrum:
Vatan-cüdâ gibiyim ceddimin diyârında!
Ne toprağında şu yurdun, ne cûybârında,
Bir âşinâ sesi, yâhud bir âşinâ izi var!
Sadâma beklediğim aksi vermiyor ovalar.
Bileydim ey koca Şark, ey cihân-ı dûrâdûr,
Senin nerendeki evlâdının nasîbi huzûr?
Başın belâlara girmiş; elin, kolun pâmâl;
İçinden esti mi bir gün hevâ-yı istiklâl?
Görür müyüm diye karşımda müslüman yurdu,

Bütün diyârını gezdim, ayaklarım durdu...
Yabancı sesleri geldikçe reh-güzârımdan,
Hep inkisâr-ı emel taştı rûh-i zârımdan!
Vatan-cüdâ olayım sînesinde İslâm'ın?
Bu âkıbet, ne elîm intikàmı eyyâmın!
Benim ki yaşlıyım artık düşük kolum, kanadım;
Bu intikàmı çalışsın da alsın evlâdım.

Ufukta şimdi güneş sönmek üzre sallanıyor;
Şu var ki çehresi hâlâ parıl parıl yanıyor.
Biraz geçince, şuâ'ât-ı vâpesîniyle,
Dikildi geldi de karşımda, ansızın Nîl'e,
Sularla esnemeyen bir amûd-i nûrânûr.
Fakat bu zıll-i mübâhî, bu intibâ'-ı vakùr,
-Ki çok zaman kalacak sandım imtidâdından-
Beş on dakîkada Nîl'in silindi yâdından!
Yazık, o gölge de milyarla zıll-i nâ-yâba,
Katılmak üzre atılmış meğer bu girdâba!

Görünmüyor güneş artık, önünde perde cibâl;
O şimdi başka ufuklardan etti arz-ı cemâl.
Acıklı rûhunu mağrib hazin hazin döktü;
Zemîne şâm-ı garîbân yavaş yavaş çöktü.
Değişti çehresi Nîl'in: Önümde az kumral;
Deminki zıll-i sütûnun yerinde pek koyu al;
Biraz ilerde, fakat, âdetâ karanlıktı.
Bu reng-i mâteme dağlar da âşinâ çıktı:
Karardı baktım uzaktan dumanlı cebheleri.
Ridâsı mağribin artık kucaklamıştı yeri.
Demin gülümseyen âfâkı tülledikçe zılâl,
Uyandı rûh-i garîbimde bir hayâl-i muhâl:
Cihân-ı sâmiti karşımda ağlıyor sandım...
O gölgelikten inip nûra doğru tırmandım.

15 Kânûnisânî 1329
(28 Ocak 1914)

BERLİN HÂTIRALARI

Binbaşı Ömer Lûtfî Bey kardeşimize

«Biraz da kahveye çıksak...» demişti arkadaşım.
O doğru söylemiş amma ben eğri anlamışım:
Mahalle kahvesi nerden de geçti zihnimden?
Bakılsa geçmemeliymiş... Bilir miyim onu ben?
Mahalle kahvesi... Berlin... Münâsebet mi dedin!
Fakat ricâ ederim, dinleyin, inâyet edin:
Fakîriniz en açık bir söz olsa, mecbûrum,
Kafamda bulduğum eşyâyı aktarır dururum.
Onun bir örneği geçmişse âkıbet elime,
Derim ki: «Ha! Bu demekmiş o duyduğum kelime.»
Otel denildi mi bilfarz, o mu'teber kàmûs
Ne söylüyor bakarım bir: Evet, lügat me'nûs;
Kütükte mahlâsı han, sinni lâ-akal yetmiş!
Zavallı âhir-i ömründe irtidâd etmiş;
Şu var ki mi'desi ilhâdı etmemiş temsîl;
Ne müslüman, ne frenk, öyle bir vücûd-i sefîl.
Yıkanma yok, tuvalet yok! Yazın belinde çamur;
Eteklerinden inerken kabuk tutar yağmur!
Değil mi uçkuru sarkan bunakların bir eşi?
Bakındı cumbaya: Bîzâr eder durur güneşi,
O nemli yorganı sallandırıp da pencereden!
Yatak takımları şâyân-ı merhamet cidden:
Kadîfe hâline geçmiş patiskadan yastık...
Ne istihâle geçirmiş hesâb edin artık!
Benek benek yayılıp kehle intıbâ'âtı,
Benekli basmaya dönmüş o çarşafın suratı!
Kırık sürâhide bekler yosunlu bir mâyi',
Ki derd-i cû'a gelir üç yemek kadar nâfi'.
Bir ekmeğin yeri dolmazmış olmadan iki su;
Bunun beş ekmek olur belki bir kadeh dolusu.

Şimendüfer deyiniz... Buldum işte örneğini:
Üşenmeden çevirip nâzenin tekerleğini,

-Yakınsa bindiğiniz noktadan eğer kasaba-
Kader müsâ'ade ettikçe işleyen araba.
Samatya lordu müfettiş; Tatavla kontu müdir, (1)
Zavallı milletin efrâdı orta yerde esir!
«Bilet mahalli» midir ismi pek de bilmiyorum,
Basık tavanlı, rutûbetli, isli bir bodurum,
Ayakta esneyen âvâre yolcularla dolu.
Biletçi nerde mi? Kumpanya'nın o nazlı kulu (2)
Verâ-yi perdeden etmez ki halka doğru nigâh...
Ne var telâş edecek? Beklesin ibâdullâh!
Açıldı perde nihâyet şu var ki cendereye
Kısılmak istemiyorsan sokulma pencereye!
İtiş kakış olağan şey, dövüş sövüş de caba!
— Biletçi, mösyö, tren kaçta kalkacak acaba?
— Ayağmı ezdin adam... Patlıyor musun ne zorun?
— Vurursam ağzına?...
— Yâhu! Gürültünüz ne? Durun!
— Yavaş be!
— Çüş be! Gözün kör mü?
— Pardon!
— İllâllah!
Nasıl ki çıktı şu «pardon» eşeklik oldu mubah!
— Ne lâftır ettiği Allahça söyleyin yakışır?
— Uzatma!
— Tut ki uzattım?..
— Herif de amma hışır!
— Suç öldürende değildir ki derseler...
— Hele bak!
— Nedir ki bir de ki baktım?
— Susun belâ çıkacak!
— Ufaklık olmalı!
— Yok, mösyö!
— Yoksa git! Bozdur!

(1) Samatya (Kocamustafapaşa) ve Tatavla (Kurtuluş), İstanbul'un iki semti. O tarihte burala-rda, daha çok gayrimüslimler otururdu.
(2) Tren ve tramvay işletmesi yabancı şirketlerin elindeydi.

— Dikilme nâfile, sinyör ne derse kànundur!
— Tren kaçar a kuzum...
— Haydi! Dinlemez ben lâf!
— Tren kaçar diyorum, dinlemem diyor: Ne tuhaf!
— Kızarsa ağzı bozuktur fenâ bi şey söyler;
Bozarlar onluğu verdin mi. Koş da bozduruver!
Tütüncü «on para az!» der... Musîbetin büyüğü:
Herif simitçi ararken tren çalar düdüğü!..

Sokak deyin meselâ... Şimdi baktığım lügate
Mürâca'at yine lâzım mı? Lâzım elbette.
Evet, o bir helezondur ki kutru altı karış;
Ya tûlü? Bilmiyorum, her ne söylesem yanlış.
Muvaffak olmanın imkânı yok ki tahmîne:
Biraz gidip dalıyor haydi evlerin birine!
Zamâne şi'rine benzer zemîn-i tertîbi:
Zalâm içinde mebâdîsi müntehâsı gibi.
Peki! Ne yapmalı çarpılmak istemezsen eğer?
Tekin değil mi nedir, pek acâibimsi bu yer?
Dilinde Besmele olsun, elinde Sûre-i Nûr,
Kesende sâde mühür... Kimse çarpamaz... Destûr!
Birinci hatve selâmet... İkinci hatve tamam...
Üçüncü hatveyi lâkin düşünmeden atamam...
Ne var mı? Ağzını açmış ki bir yaman uçurum,
Dalarsa «cub!» diye insan, çıkar mı bilmiyorum!
Uzak dolaş! İyi, lâkin, alındı bir tümsek,
Ne atlayanda kalır diz, ne tırmananda bilek!
Kenarca gitmeli öyleyse... İhtimâli mi var?
Sağında: Ağrısı tutmuş, çıkık karınlı duvar,
Solunda: Lâstiğe sâhip çıkan sakızlı çamur!
Durundu çâreyi buldum... Evet, olur mu olur:
Şu künbedin üzerinden beş altı taş sökerim,
Bataksa al, bu da batmaz, deyip deyip ekerim.
Demek; Hazîne-i Evkàf'a bir metin köprü
Binâsı terkedeceksin... Uzatma, haydi yürü!
Vasiyyetim size: Ey zıplayıp geçen ahlâf,

Sakın şu künbed-i feyyâzı etmeyin isrâf,
Günün birinde bataklık aşarsa köprümden,
Emîn olun size lâzımdır öyle bir ma'den.

Otel meğer o değilmiş, şimendüfer de kezâ...
Sokak mı benzeyen az çok? Aman canım, hâşâ!
Meğer oteller olurmuş saray kadar ma'mûr,
Adam girer de yaşarmış içinde mest-i huzûr.
Beş altı yüz odanın her birinde pufla yatak...
Nasîb olursa eğer, hiç düşünme yatmana bak!
Sokakta kar yağadursun, odanda fasl-ı bahâr,
Dışarda leyle-i yeldâ, içerde nısf-ı nehâr!
Hıyât-ı nûrunu temdîd edip her âvîze,
Fezâda nescediyor bir sabâh-ı pâkîze,
Havâyı kızdırarak hissolunmayan bir ocak;
Ilık ılık geziyor, her tarafta aynı sıcak.
Gürül gürül akıyor çeşmeler, temiz mi temiz;
Soğuk da isteseniz var, sıcak da isteseniz.
Gıcır gıcır ötüyor ortalık titizlikten,
Sanırsınız ki zemîninde olmamış gezinen.
Ne kehle var o mübârek döşekte hiç, ne pire;
Kaşınma hissi muattal bu i'tibâra göre!..
Unuttum ismini... Bir sırnaşık böcek vardı...
Çıkar duvarlara, yastık budur, der atlardı.
Ezince bir koku peydâ olurdu çokça iti...
Bilirsiniz a canım... Neydi? Neydi? Tahtabiti!
O hemşerim, sanırım, çoktan inmemiş buraya,
Bucak bucak aradım, olsa rast gelirdim ya!

Şimendüfer de meğer başka türlü bir şeymiş:
Hemen binip uçuyorsun... Aman bayıldığım iş!
Mesâfe kaydı, mekân kaydı bilmiyor insan;
Dakîkanın boyu: Sâ'at. Ne ihtisâr-ı zaman!
Evet, kucaklıyor eb'âdı berk olup nâgâh,
Harîtanın üzerinden nasıl geçerse nigâh!
Şehirlerin yapışık sanki hepsi birbirine:

Tutup da pencereden fırlatılsa bir iğne,
Düşer ya «tık» diye her halde mevkifin damına;
Ya şehrin ismi olan levhanın gelir camına!
Düdük sadâsına hasret kalır işitmezsin...
Bizimki durduğu yerden öter durur, miskin!
Kavurma zenbili yüklenmek i'tiyâdı da yok...
Nedir kâğıttaki, peynir mi? Açma koynuna sok...
Lokanta keyfine âmâde, istedikçe yanaş...
Lisan da istemiyor: Bir işâret et, anlaş.
Yok öyle heybeye dirsek verip ımızganmak;
Yataksa emre müheyyâ içerde... Hem ne yatak!
Uzandığın gibi dünyâdan insilâh ederek;
Dolaş semâları artık düşünde yelyepelek!

Sokak dedikleri neymiş? Fezâ-yı bî-pâyan,
Ki tayyedilmesinin yoktur ihtimâli yayan.
Demek, vesâit-i nakliyye nâmı tahtında,
Havâda, yerde, yerin çok zamanlar altında
Uçup duran o havârık bir ihtiyâc-ı şedîd.
Piyâde harcı mı, hâşâ, bu imtidâd-ı medîd!
Bakın nasıl da mücellâ ki: Ferş-i nevvârı,
Zemîne indiriyor gökyüzünden envârı!
Bu imtidâdı nazar şöyle dursun istî'âb,
Öbür kenâra geçerken düşer kalır bîtâb!
Şu var ki: Düştüğü yerden çamurlanıp kalkmaz...
Çamur bu beldede âdet değil ne kış, ne de yaz.
Geçende haylice kar yağdı Berlin'in içine;
Bıcık bıcık olacakken takır takırdı yine!
Merâk edip soruverdim, «bırakmayız» dediler!
— Bırakmayın, güzel amma yağar durursa eğer?
«Bırakmayız!» sözü aynen tekerrür etmez mi!
Evet, bu sözde nümâyân heriflerin azmi.

Bizim diyâra biraz kar düşünce zor kalkar.
Mahalle halkı nihâyet kalırsa pek muztar,
«Lodos duâsına çıkmak gerek...» denir, çıkılır.

Cenâb-ı Hak da lodos gönderir, fakat bıkılır:
Çamur yığınları peydâ olur ki mühliktir...
«Aman don olsa...» deriz... Şüphe yok, temizliktir,
Donun kırılması varmış, düşünme artık onu:
Yağar, erir, buz olur... Neyse, yaz değil mi sonu?

Kalenderin zifir olmuş su görmedik yakası...
Bakıp da bir titiz insan demiş ki:
— Kahrolası!
Nedir o gömleğinin hâli, yok mu bir yıkamak?
— Değil mi kirlenecektir sonunda? Keyfine bak!
— Su kıtlığında değilsin ya... Hey müseyyib adam,
İkinci def'a yıkarsın...
— Fakîriniz yapamam:
Cenâb-ı Hak bizi dünyâya muttasıl gömlek
Sabunlayın, diye göndermemiş bulunsa gerek!

Hikâye bizleri te'yîde en güzel düstûr.
Süpürge sohbeti bitmez ki: Bahs-i dûrâdûr.
Sokak süpürmek için gelmedik ya bizler de!

*
* *

— Biraz da kahveye çıksak... demiştiniz, nerde?
— Dolaştırıp sizi bir parça, gâlibâ yordum.
Uzak değil ma'amâfih...
— Yorulmadım, sordum.
— Şu dört yol ağzını tuttuk mu, korkmayın...
— A'lâ!
— Gözüktü işte!
— Aman nerde? Görmedim hâlâ...
— Görürsünüz, hele bir parça yaklaşın yanına...
— Bu, kahve... Öyle mi? Yâhu! Nedir bu? Vay canına!
Bizim «Düyûn-i Umûmiyye»den de heybetli! (1)

(1) Osmanlı Devleti'nden alacağı olan Avrupa devletlerinin, bu alacaklarına karşılık, devletin bazı vergilerine el koymak için kurdukları «Umûmî Borçlar» teşkilâtı. Bu teşkilât bugünkü İstanbul Erkek Lisesi binasında bulunuyordu.

Ne var ki, öyle sevimsiz değil bunun şekli.
— Bırak şu heykel-i iflâsı! Yok mu başka misâl?
— Bırakmadık mı? Fakat anlıyor mu istiskâl?

Demiş çocuk: «Baba, artık ateh getirmişsin!»
Hayâsız oğlana bîçâre ihtiyar ne desin:
«O kendi geldi ayol, ben getirmedim yoksa!»

Bu iş de tıpkı o... Kim «gel» demişti menhûsa?
Bırakmak isteyedur, sen, bırakmıyor ki seni...
Nasıl! Ödünç alarak bol tutar mısın keseni?
— Dalıp da milletin âlâm-ı bî-nihâyesine,
Çevirme bahsi, birâder, yılan hikâyesine!
Tenezzüh etmeye çıktık, unutma...
— Doğru, evet!
Bu kahve... Öyle mi? Lâkin hakîkaten hayret!
Fezâ içinde fezâ... Bir harîm-i nûrânûr,
Ki asümân-ı kerîminde bin güneş manzûr!
Ne selsebîl-i ziyâ karşımızda cûşa gelen,
Ziyâ değil, seherin rûhudur taşıp dökülen.
Leyâle karşı o tûfân-ı fecri görmelisin:
Hudâ bilir şaşırırsın, donar kalır hissin!
Neden böbürleneyim, ben de öyle oldumdu;
Ziyânın ölçüsü aklımda, çünkü, bir mumdu.
Bizim hesâb ile milyonlar oynuyor arada...
İdâre kandili mikyâsı pek güdük burada!
Gözüm kamaştı bidâyette, döndü durdu başım;
Rezîl olurdum eğer olmasaydı arkadaşım.
Ne bastığım yeri gördüm, ne gittiğim tarafı;
Nasıl yıkılmayabildim, bu işte en tuhafı!
Tuhaf değil, düşüyorken yetişti iskemle;
Genişçe bir nefes aldım çekip ilişmemle.
Bakınmak istedim etrâfa, anladım pek zor:
Asılmış enseme hâin kafam, kımıldamıyor!
Hayır! İnâdının esbâbı yok değil, varmış;
Ben anlamazmışım amma o çok şey anlarmış:
Meğerse da'vet edermiş bizim fesin ibiği,

O yıldırım gibi enzârı bir siperden iyi!
Karârı bende kılarmış yığınla berk-i nigâh,
Uzak, yakın nereden çaksa... Hem ma'âzallâh,
Zemîne sarkamasaymış... Tutup da püskülümü;
Tepemde kışlayacakmış... Görür müsün ölümü!
Demek ki: Hiç daha fes girmemiş bu memlekete...
Bizimkiler ne giyermiş, külâh mı? Elbette!
Çenemle gömleğimin irtibâtı bir aralık,
Çözülmesiyle, kafam şöyle doğrulup azıcık,
Ne var ne yok diye etrâfı etti istikşâf.
Civârı yoklayadursun bizim alık keşşâf;
İlerde bir masa gördüm, dedim ki arkadaşa:
— Biraz siperde otursak... Geçer miyiz o başa?
— Neden?
— Görülmeyi sevmem de...
— Pek güzel, gidelim...
Benim de vahdete kesretten az değil meylim.

Evet, görünmeyerek halka pek deminki kadar,
Kolaydı şimdiki yerden muhîte medd-i nazar.
Nasıl, ziyâda uçarken, şu var ki, bir yarasa,
Gelen karaltıya dağ taş demez de çarparsa;
Benim sinirli nigâhım da çarpıp irkilecek,
Ne olsa «pat!» diye bir kerre... Hay alık kelebek!
Çoluk, çocuk, kadın, erkek... Hülâsa bulduğuna,
Sataşmadan geri durmaz bakındı mecnûna!

*
* *

Önümde yükseliyor bînihâye çıplak alın,
Ki her birinde yazılmış görün de ibret alın,
Cihâna karşı cidâlin meâl-i gâlibini.
O i'timâd ile millet bütün metâlibini,
Bugün değilse, yarın çâre yok halâs edecek.
Mücâhedeyle tevekkül... Ne kahraman meslek!

Boşalmasıyla o esnâda üç beş iskemle,
Oturdu karşıma bir kır sakallı âdemle,
Ridâ-yı mâteme girmiş felâket arkadaşı;
Sevimli bir de küçük kız... Ya beş, ya altı yaşı.
Reîs-i âilenin pek vakùr olan hüznü,
Biraz da reng-i tecellüdle kaplıyor yüzünü.
Kadın da öylece göstermek istiyor temkîn;
Sönük nazarları lâkin bükâ kadar gam-kîn!
Zehirli bir düğüm olmuş dudaklarında keder,
Çözülmüyor, onu ancak çözerse girye çözer!
Solunda erkeğinin ibtisâm-ı cebrîsi,
Sağında yavrusunun inşirâh-ı fıtrîsi,
Önünde nâmütenâhî nazar-rübâ safahât,
Enîn-i rûhunu bir türlü etmiyor iskât.
Görünmüş olmalı bir şey ki, sonradan, gözüne;
Götürdü mendili bîçâre ansızın yüzüne.
— Ne var hicâb edecek bunda ey zavallı kadın!
Değil mi bir anasın sen, ölen de evlâdın?
O haklı girye-i hicrânı habse kalkışmak,
Hudâ bilir ki, hatâdır... Günâha girme, bırak!
Bırak merâret-i rûhun buram buram insin...
Boşanmadan dinecek bir belâ mıdır ye'sin?
Seyirci farzediyorsan muhîti mâtemine;
Yabancı hangi nazardır bükâ-yi mahremine?
Nihâyet arkadaşım var, değil mi, sonra da ben?
Vebâli boynuna olsun, eğer bu zanda isen!
Mesâibin ezelî âşinâsı varsa, biziz:
Cihanda bir günümüz geçmemiş felâketsiz!
Sürûra kalsa da bîgâne müslüman yüreği;
Bilir te'essür-i ma'sûm önünde inlemeyi.
Onunla söyleşilir en acıklı hicranlar,
Ki her figânı açık bir lisan kadar anlar.
O halde anlaşarak paylaşın melâlinizi;
İşitmek istiyorum, çünkü, hasbihâlinizi.

Senin nedir bakalım gizli gizli feryâdın?
Evet; boyunca berâber yetişmiş evlâdın,
Henüz bahâr-ı hayâtında pâymâl olarak,
Fidan vücûdunu yutmuş yabancı bir toprak;
Ki nerde belli değil... Bilmek istesen de muhâl.
Olanca yâdı bugün bir çamurlu, kanlı hayâl!
O yâdı rûhuna gömdün ki bir vazîfendir.
«Unut!» demek açılan kabri görmemektendir.
Hayır, demem... Bilirim pek vefâlıdır o mezâr.
Fakat, düşün, niye etmiş hayâtı istihkâr?
Düşün, neden bu çocuk yaktı gitti annesini?
Evet, yaşatmak için ümmehâtın akdesini,
«Fedâ-yı cân edeceksin!» demiş «vatan» hissi...
Demek: Heder değil oğlun, vatan fedâîsi.
Bilir misin ne kadar anne var bugün, yasta,
Tunus'ta, sonra Cezâyir'de, sonra Kafkas'ta?
Götür de kalbine bir kerre ey kadın elini;
Düşün zavallıların sernüvişt-i erzelini!
Ne ibtilâ! Ne musîbet! Cihan cihân olalı,
Bu ızdırâbı, emînim ki çekmiş olmamalı.
Hesâba katmıyorum şimdilik bizim yakada
Sönen ocakları; lâkin zavallı Afrika'da,
Yüz elli bin kadının tütmüyor bugün bacası.
Ne körpe oğlu denilmiş, ne ihtiyar kocası,
Tutup tutup getirilmiş -Fransız askerine
Siperlik etmek için- saff-ı harbin önlerine.
O ümmehâtı, o zevcâtı bir düşünmelisin:
Kimin hesâbına ölmüş, desin de inlemesin,
Anarken oğlunu, bîçâre, yâhud erkeğini?
«Kimin hesâbına?..» Bir söz ki: Parçalar beyini!
Bakınca kasdolunan gâyenin şenâ'atine,
Ne olsa çıldırır insan işin fecâ'atine.
Ne milletin şerefiyçin, ne kendi şânın için!
Fedâ-yı cân edeceksin adüvv-i cânın için!
Geber ki sen: Baba yurdun, harîm-i nâmûsun
Yabancı ökçeler altında çiğnenip dursun!

Gebermek istemiyorsun değil mi? Bak ne olur:
Rehin bıraktığın efrâd-ı âilen tutulur,
Birer birer ezilir. Hem nasıl vesâitle:
Yanardı havsalan imkân olaydı tahlîle.

Biraz da geçmeyi ister misin bizim yakaya?
Al işte bir günü mâtemsiz olmayan Asya!
O eski ma'bed-i irfan, o mehd-i İbrâhîm;
O şimdi, boynu bükülmüş zavallı hâk-i yetîm!
Zamân-ı rüşdünü andıkça ağlasın dursun,
İkiz vesâyeti altında İngiliz'le Rus'un.
Sülük benizli vasîler ne emdiler kanını,
Mecâli kalmadı artık çıkardılar canını!
Bütün hazâini Hind'in, o muhteşem yurdun,
Gider de hırsını teskîne üç şakî lordun;
Zavallı yerliyi kıtlık zaman zaman kemirir;
Bu, kan tükürmeye baksın... O, muttasıl semirir!
Hukuk-i millete hâkim denî bir istibdâd.
Hayâtı, rûhu soyulmuş yığın yığın ecsâd
Verir de hepsini kalmazsa hiç mi hiç parası;
Damarlarındaki son damlanın gelir sırası...
Ki saklı durmayacak, ister istemez akacak,
Gidip efendisinin düşmanıyla çarpışarak.
O, can alıp veredursun, bilir misin bu ne der?
«Ölürse hizmet eder, öldürürse hizmet eder!»
Ya çünkü her iki sûret lehinde cânînin.

Şimâle doğru çıkarsan vasiyy-i sânînin,
Neron rezîlini mahcûb eden, şenâ'atini
Görür de zaptedemezsin sâdâ-yı lâ'netini.
Ne dul bıraktı, ne öksüz o hânüman yıkıcı...
Nasıl da keskin ahâlîye karşı kör kılıcı!
Şu'ûn-i câriyeden köy basıp, şehir yakmak...
Sefîlin ordusu kàtil, hükûmetiyse yatak!
Hazarda sulhü tehassürle yâd eden teb'a,
Sürüldü süngüler altında harbe son def'a;

Yıkıldı arkada milyonla bî-günâhın evi.
Yetîm iniltisidir şimdi inleten cevvi!

Değil mi bir anasın sen? Değil mi Almansın?
O halde fikr ile vicdâna sâhib insansın.
O halde «Asyalıdır, ırkı başkadır...» diyerek,
Benât-ı cinsin olan ümmehâtı incitecek
Yabancı tavrı yakışmaz senin fazîletine...
Gel iştirâk ediver şunların felâketine.
Ya «Paylaşıldı mı artar durur sürûr-i beşer;
Kederse, aksine: Ortakla eksilir» derler.
Bilir misin ki senin Şark'a meyleden nazarın,
Birinci def'a doğan fecridir zavallıların?
Hudâ'yı bir tanımak töhmetiyle suçlu olan,
Şu hânümânı yıkık üç yüz elli milyon can,
Nedense, mevte olurken biner biner mahkûm,
Çıkıp da etmedi bir ses bu hükme karşı hücûm!
Nedense, duymadı Garb'ın o hisli vicdânı,
Hurûşu sîne-i a'sârı inleten bu kanı!
Nedense, Arş'a kadar yükselen enîn-i beşer
Sizin semâlara akseyledikçe oldu heder!
Nedense, vahdet-i İslâm'ı târumâr edeli,
Büyük tanıldı, mukaddes bilindi zulmün eli!
Zemîn-i Şark'ı mezâlim kasıp kavurdukça;
O kıpkızıl yüzü hâkin fezâya vurdukça;
Gurûb seyreden âvâre bir temâşâ-ger
Kadar da olmadı dünyâ nasîbedâr-ı keder!
Keder de söz mü ya? Alkışlıyordu cellâdı,
Utanmadan koca Yirminci Asr'ın evlâdı!
Evet, şenâ'ate el çırpıyordular hepsi...
Senin elinde yok ancak bu alkışın levsi.
O nâsiyen -ki pürüz bilmeyen bir âyîne
Berâ'atiyle, bütün kavminin berâ'atine,
Şehâdet etmededir- Şark'a doğru dönmeli ki:
Sizin de Garb'ınızın hâtırât-ı nâ-pâki,
Biraz silinsin onun hiç değilse yâdından.

Hanım, muhîtinizin alçak i'tiyâdından,
-Ki zor görünce yılışmak, zebûnu ezmekti-
Benât-ı cinsini bilsen neler neler çekti!
Onun netîce-i îkàzıdır ki: «Avrupalı»
Denince rûhu sağır, kalbi his için kapalı,
Müebbeden bize düşman bir ümmet anlardık.
Hayır, bu an'anenin hakkı yok, deyip artık,
Benât-ı cinsine göstermek isterim seni ben...
Yabancı durma ki pek âşinâsınız kalben.
O annecikler için duyduğun hurâfeyi at!
Düşünme dest-i musâfâtı Şark'a doğru uzat.
Ne hisli vâlidelerdir bizim kadınlarımız!
Yazık ki anlatacak yok da yanlış anladınız.
Yazık ki onları tasvîr eder birer umacı,
Beş on romancı, sıkılmaz beş on da maksadcı.
Nedir bu anlaşamazlık? Gelin de anlaşınız;
Lisân-ı müşterek olmaz mı kendi göz yaşınız?
Nasîb-i zârına düşmez bu işde fazla keder;
Öbür taraf seni hattâ kederlerinden eder.
İnanmıyor musun? Öyleyse bir hesâb ediniz:

Siz elli yıl oluyor, belki, harbe girmediniz.
Geçen muhârebeden şanlı bir celâdetle
Çıkınca verdiniz evlâd-ı memleket elele;
Çalıştınız gece gündüz, didindiniz o kadar,
Ki hâyuhûy-i tekâmülle cenge döndü hazar!
Sükûn-i mutlak olan sulha verdiniz hareket;
Zamânı, tayy-i vakàyi'de, geçtiniz, hayret!
Bu seyri alması kàbil mi dîger akvâmın?
Koşarsalar da giderler izinden eyyâmın.
Nüfusunuz iki kat arttı, ilminiz on kat;
Uçurdunuz yürüyen fenne taktınız da kanat.
Zemîni satvetiniz tuttu, cevvi san'atiniz;
Yarın müsahharınızdır, bugün değilse, deniz.
Terakkiyâtınız artık yetişti bir yere ki:
Ma'ârif oldu umûmun gıdâ-yı müştereki.

Havâssınız yazıyorken avâmınız okudu,
Yazanların da okutmaktı, çünkü, maksûdu.
Unutmuyordu beyinler süzerken âfâkı,
Nasîb-i nûrunu topraktan isteyen halkı.
Semâya çıkmak için yüksek olmalıydı zemin...
Bu i'tilâyı siz evvelce ettiniz te'min.
Belirdi yurdunuzun sînesinde şâhikalar.
Evet, bu şâhikalar, belki, başkasında da var;
Fakat, sizinkilerin arkasında yok yer yer,
Derin derin uçurumlar, cehennemî dereler.
Neden mi? Kendi değil sivrilip çıkan yalınız,
Zeminle bir gidiyor dâimâ şevâhikınız.
«Beyin»le «kalb»i hem-âheng edip de işleteli,
Atıldı vahdet-i milliyye sakfının temeli.
O vahdet işte bütün ihtişâmınızdaki sır,
Cihâna ra'şe veren ses onun sadâlarıdır.
Teşettüt eyleyerek gâyeniz, bizimki gibi,
Tehallül etmeye koyvermiyor bu terkîbi.
Düşüncelerdeki mebde' bir olmasın varsın...
Değil mi gâyesi bir hepsinin, ne korkarsın?
Bakılsa dâirenin nısf-ı kutru nâ-ma'dûd;
Fakat umûmuna bir nokta müntehâ-yı hudûd.
Ne ittihâd-ı muazzam ki: Bunca milyonlar
İçinden en sıkı nisbetle binde altı çıkar
O gâyeden bilerek inhirâf eden hisler,
Ziyâde olsa da hattâ, telâşa yoktur yer.
Bizim düşünceler amma sizinkinin aksi!
Demin berâber iken şimdi ayrılır hepsi!
Bu i'tibâr ile baktıkça: Aynı merkezden,
Çıkıp da nâ-mütenahî muhîte doğru giden
Kümeyle hatlara benzer ki muttasıl açılır...
Bizim de işte budur inhilâlimizdeki sır.
O râbıtayla giderken sizin teâlîniz;
Bu tefrikayla perîşan bizim ahâlîmiz.

Sizin işittiğiniz bir terâne, bir perde;
Beşikte, sonra eşiklerde, sonra mektepte.
Hülâsa her çatının altı aynı sesle dolu.
Bütün şu'ûnu bir âhenge rapteden bu yolu
Tutunca, gitgide mekteple, kışla, fabrika, fen
Seçilmez oldu, hakîkat harîm-i âileden.
Bu ittihâdı tabî'î yaşatmak isterdi...
Asıl kemâlini millet o işde gösterdi:
Düşündü hangi semâdan hayâtın indiğini;
Düşündü rûh-i umûmîyi emziren dîni.
Sonunda gördü ki: Ümmette müşterek vicdan
Tehassüsâtını almakta aynı menba'dan;
Kurursa bir gün o menba' ne his kalır, ne hayât;
Bekà-yı dîn ile kàim hayât-ı cem'iyyât;
Mukaddesâtını tesbîte uğraşıp durdu...
Mücerredât-ı kesîfeyle bir cihan kurdu.
Alınca şekl-i teayyün vatan heyûlâsı,
Budur revâbıt-ı milliyyenin en a'lâsı,
Deyip sarılmada aslâ tereddüd etmediniz.
Nasılsa mektebiniz tıpkı öyle ma'bediniz.
Ne çan sadâsı boğar san'atin terânesini,
Ne susturur medeniyyet bu âhiret sesini.
Muhîtiniz ne acâib muhît-i velveledâr:
Ki her gürültüsü bir başka intibâha medâr!
Sanâyi'in ne var âfâkı tutsa demdemesi?
Bedâyi'in de münevvim değil ki zemzemesi.
Ne mûsıkînize girmiş uyuşturur nağamât;
Ne şi'rinizden olur târumâr fikr-i hayât.
Onun lisân-ı semâvîsi rûha söylerse;
Bununki rûh-i me'âlîyi nefheder hisse.
Gelip de görmeli san'atte gâye var mı imiş?
«Hayır» denir mi ki: Her gâyenizde en müdhiş,
En ince san'atin esrârı yükselip duruyor?
Sizinki yüksele dursun biraz da gel bizi sor!

Beşikte her birimiz bir terânedir işitir,
Ki bestekârı tabîat değil de an'anedir.
Evet, bu an'anenin tellerinde mâzîmiz
Terennüm etse o parlak sesiyle râzîyiz.
Fakat mefâhir-i ecdâdı nakleden «ana» tel,
Bakılmayıp da asırlarca kalmadan mühmel,
Ya büsbütün sağır olmuş, ya öyle paslanmış:
Ki hangi perdeye vursan, çıkan sadâ yanlış.
Bu tel ki «Yıldırım»ın dâsitân-ı satvetini
Başında besteleyip, ceddimin sabâvetini
Zafer havâsına doymaksızın uyutmazdı;
Bugün uyuşturuyor «ninni»lerle ahfâdı!
Eşikten atlamak isterseler hayâta yarın,
Beşikte duyduğu sesler gelir, bu yavruların
Dokur ufukları üstünde bir serâb-ı kesîf,
Ki yırtarak çıkabilmek ümîdi hayli zaîf!
Geçer şebâbımızın en güzîde eyyâmı
Hayâtı anlayarak atmadan bu evhâmı!
Hayatı anlamıyor... Çünkü görmüyor, okuyor;
Zavallı kırkına gelmiş de ağzı süt kokuyor!
Okutma: Bitti; okut: Serserî-i şi'r ü hayâl!
Okutmasan da, okutsan da aynı istikbâl!
Hesâb edilse: Cehâlet kadar çıkar mühlik,
Ma'ârif oldu mu bir yerde sâde müstehlik.
Ulûm-i hâzıradan beklenen menâfi'idir.
Demek, birincisi ilmin: Hayâta nâfi'idir.
O halde bizdekiler sadra hiç değil şâfî.
Fünûn-i müsbeteden istifâdemiz menfî;
Ne kaldı, bir edebiyyâtımız mı? Vâ-esefâ!
Bırak ki ettiği yoktur bir ihtiyâca vefâ;
Ya rûh-i milleti afsunluyor, uyuşturuyor;
Ya sînelerdeki hislerle çarpışıp duruyor!
Şarâb kokmada eslâfın en temiz gazeli...[1]

(1) Şiirin ilk üç neşrinde "kokmada" şeklinde olan kelime, 1928 baskısında "kokar" şeklinde çıkmıştır. Veznin bozulmasına sebep olan son şeklin, bir dizgi hatası olduğunu tahmin ettiğimiz için, kelimeyi ilk şekliyle aldık.

Beş altı yüz sene «sâkî» hevâ-yı mübtezeli,
Sinir bırakmadı Osmanlılar'da gevşemedik!

Muhîtin üstüne meyhâneler kusan bu gedik,
Kapanmak üzre iken başka rahneler çıktı;
Ayakta kalması lâzım ne varsa hep yıktı.
«Değil mi bir tükürük alna çarpacak te'dîb,
Ne hükmü var?» diye üç beş hayâ züğürdü edîb,
Bitirmek istedi ahlâkı, ârı, nâmûsu;
Çıkardı ortaya, gezdirdi, saksılar dolusu,
Hevâ-yı fuhşu kudurtan zehirli «Zanbak»lar! (1)
.....(*)

..... (2)

«Okur yazar» denilen eski baş belâsından,
Olunca ümmet-i merhûme büsbütün me'yûs;
Muhît-i fikrine çullandı kanlı bir kâbûs.
Çekilse: Arkada mâzî denen leyâl-i azâb;
Atılsa: Önde bir âtî ki dalga dalga serâb!
Ne gökte yıldıza benzer ufak bir aydınlık;
Ne yerde göz kadar olsun ışıldayan bir ışık,
Adem bulutları döktükçe gölge tûfânı,
Kefenli gezmede mevtin hayâl-i üryânı!
Bağırmak istedi, lâkin duyulmuyordu sesi.
Bunaldı... Çünkü tıkanmıştı büsbütün nefesi.
Nihâyet oldu bu rü'yâdan öyle bir bîdâr:
Ki hepsi gitmiş elinden, ne yâr var, ne diyâr!
Çatırdamakta bütün hânümânının temeli;
Alev, saçaklara sarmış... Yerinde yok Rumeli!
Şakî çarıkların altında hurdehâş îmân,
Hudâ'yı titretiyor eyledikçe istîmân!
Domuz çobanları «Balkan»da hânedân-ı vakùr!

(1) «Eylül» romanı yazarı Mehmed Rauf'un 1910 yılında gizlice yayınladığı «Bir Zanbağın Hikâyesi» adlı müstehcen romana işâret ediliyor. M. Rauf, bu kitap sebebiyle tevkif edilmiş ve subaylıktan atılmıştı.

(*) Buradan yüz satır eksiktir.

(2) Eksik satırlar için "Ek"e bakınız.

O hânedânlar, o beyler bütün bütün makhûr.
Reîs-i âileler kâmilen şehîd olmuş;
Kapanmış evlere dullar, yetîmler dolmuş.
Zemîn-i câmidi seyyâl bir alevdir bürüyor:
Bütün sular durarak pıhtı pıhtı kan yürüyor.
Değil ki mahremi olsun yabancı enzârın,
Bu ihtimâli tasavvurdan ürken ebkârın,
Açılmadık yeri yok şimdi, hepsi meydanda;
Ridâ-yı ismeti bir yanda, kendi bir yanda.
Harîminin eşiğinden uzanmamış başlar
-Üzerlerinde muhâfız bölük bölük canavar-
Sürüklenip karakışlarda Varna sâhiline,
Sefînelerle taşınmakta Rusya dâhiline!

Bu, yanmadık yeri kalmışsa, kağşamış yurda,
Meğerse Avrupa kundak sokar dururmuş da,
«Uyan şu uykudan, etrâfı yangın aldı, yetiş!»
Demek lüzûmunu hiçbir beyin düşünmezmiş.
Unutmuşum, bunu olmuştu hisseden gerçek...
Çıkıp da: «Ortada fol yok, yumurta yok» diyerek!

Sizin de varsa da pek kanlı bir hezîmetiniz;
Bizimkiler ona benzer mi; nerde! Nisbetsiz.
Fransız ordusu gâlipti vâkıâ «Yena»da;
Fakat yenilmediniz, bence, siz Napolyon'a da:
Zafer değil de nedir öyle bir perîşanlık,
Ki buldu verdiği gayretle vahdet Almanlık?
«Sedan»da hârikalar gösteren bu vahdettir;
Demek, o kanlı hezîmet de bir sa'âdettir.
Bizim felâketimiz böyle olmuyor aslâ:
Muhîti ye's ederek her taraftan istîlâ,
Ne intibâha, ne ikdâma vermiyor meydan.
Bunun da hikmeti: Millette bir değil vicdan.
Vatan gülünce, bizim muhterem vatandaşlar
Tahammül etmez olur, ekşi çehreler başlar!
Mesâib etmeye görsün zavallı mülkü zebun;

Asık suratlıların hepsi münbasıt, memnun!
Nasıl bu memleket âtîden olmasın nevmîd?
Ufuklarında sönük bir ziyâ, cılız bir ümîd
Belirmesiyle, bakarsın, deminki baykuşlar,
Meşîmesinde fezânın o nûru boğmuşlar!
Koşarken Avrupa ta'cîle ihtizârımızı;
İçerde bir sürü hâin kazar mezârımızı!
«Gebermek istemeyiz biz!» desek de kim dinler?
Kımıldasan, «Ezeriz, mahvolursunuz!» derler!
Kımıldamaz da durursan, işittiğin nakarat:
«Çalışmayanlar için yok cihanda hakk-ı hayat.»
Sözün hülâsası: Beyhûdedir boğuştuğumuz;
Çalışmasak da, çalışsak da mevte mahkûmuz!
Ne söyleyip duruyor, görmedin mi İngiliz'i:

«Üzülmeyin, yaşamaktan kesin ümîdinizi!
«Hakîkat ortada, ma'nâsı var mı evhâmın?
«Bilirsiniz ki: Mısır, kâinât-ı İslâm'ın
«O sıska gövdesi üstünde âdetâ kafası;
«Diyâr-ı Hind ise, göğsünde kalb-i hassâsı;
«Sizinkiler de, kımıldanmak isteyen koludur.
«Ki boş bırakmaya gelmez, ne olsa korkuludur!
«Biz İngilizler olup hâli önceden müdrik;
«O beyne pençeyi taktık, o göğse yerleştik.
«O halde bir kolu kalmış ki bizce çullanacak,
«Yolundadır işimiz bağladık mı kıskıvrak!
«Hem öyle zorla değil, çünkü «fikr-i kavmiyyet»
«Eder bu gâyeyi teshîle pek büyük hizmet.
«O tohm-i lâ'neti baştan saçıp da orta yere,
«Arap'la Türk'ü ayırdık mı şöyle bir kere,
«Ne çarpınır kolu artık, ne çırpınır kanadı;
«Halîfe'nin de kalır sâde bir sevimli adı!
«Donanmamızla verip, sonra, Şark'ı velveleye,
«Birinci hamlede bayrak diker Çanakkale'ye;
«İkinci hamleye Dârü'l-Hilâfe! der çekeriz!»

İşit de ağla! Fakat biz ne mazhariyyetsiz,
Ne bahtı kapkara milletmişiz ki dünyâda;
Şu beyni kurtaralım der, koşarken imdâda;
Beş altı pençe bir olmuş boğazlamakta bizi!
Silindi gitti Hilâl'in şu anda belki izi,
Zavallı Marmara'nın şerha şerha bağrından!
Bir İngiliz bezidir, belki, şimdi dalgalanan
Bizim Çanakkale âfâk-ı târumârında,
O Dâr-ı Saltanat'ın bâb-ı şerm-sârında!

Sen ey Boğaz ki, uzattın da âhenin kolunu,
Halîfe yurdunu tehdîd eden deniz yolunu, (1)
Cihâna karşı asırlarca bağladın durdun;
Açık değil ya henüz rehgüzâr-ı mesdûdun;
Yerinde kaldı ya kıblem, harîm-i îmânım?
Hudâ rızâsı için söyle, pek perîşânım!
Uzakta olmama rağmen civâr-ı zârından,
Civârım inliyor âvâz-ı ihtizârından!
Şu anda cebheni görmekteyim: Ateş yağıyor;
Bulutların biri binlerce yıldırım sağıyor!
Nigâhı bin bu kadar mil mesâfeden kavuran,
Alevleriyle beraber, o seyle karşı duran,
Karaltılar nedir, asker mi, taş mı, gölge midir?
Hudâ rızâsı için, seçmiyor gözüm, bildir.
Ne taş, ne gölge, ne asker... Serâb, korkuyorum,
Yığınla kül kesilen sırtlarında manzûrum!
Taş olsa, çünkü, erir; gölge olsa parçalanır;
Taşar gelir de bu tûfan, önünde sed mi tanır!
Durun!.. Kımıldanıyor gördüğüm hayâletler...
Bakın: İlerledi... Asker! Hudâ bilir, asker!
Evet, gözüm seçiyor şimdi bir bir efrâdı:

(1) Şiirin ilk üç neşrinde bulunan "Halîfe yurdunu" ifadesi, 1928 baskısında "Zavallı yurdumu" şeklinde çıkmıştır.

Halîfe ordusunun en muazzam evlâdı, [1]
Ki pâk alınları İslâm için son istihkâm.

Hudâ rızâsı için ey mücâhidîn-i kirâm!
Sebâtı kesmeyiniz, çünkü, sâde sizde ümîd;
Dönerseniz ebediyyen söner gider Tevhîd,
Harîm-i hak yıkılır savletiyle evhâmın.
O elde tuttuğunuz yer hayât-ı İslâm'ın
Yegâne ukdesidir. Yâd ayak basarsa eğer,
Olur me'âlimi dînin bir anda zîr ü zeber!
Ümîdi sizde kalan üç yüz elli milyon can
-Ki hasta göğsünü yıkmakta şimdiden helecan-
Kopup damarları şîrâzesiz kitâba döner;
Kalır sahâifi yerlerde rast gelen çiğner!
Minâreler sökülür sînesinden âfâkın;
Fezâya söylemez artık lisânı Hallâk'ın!
Onüç, onüç buçuk asrın ne varsa kalbinde,
Hayât-ı mâziyemizden, şu ân için, zinde;
Boğar da hepsini bir bir tutup tutup nisyan,
Bütün mefâhirimiz bir serâb olur o zaman!
Göçer hazîre-i târîhe Beyt'i Mevlâ'nın;
Çürür gider ayak altında göğsü Kur'ân'ın!
Bilirsiniz ki, hemen, yüz yüzelli yıldır, biz,
Ne varsa elde verip muttasıl çekilmedeyiz!
Ömer'lerin, Yavuz'un biz vefâsız evlâdı,
Sıyânet eylemedik yâdigâr-ı ecdâdı.
Ne yâr-ı candı o, lâkin biz olmadık ona yâr;
Sonunda parçalanıp yurdumuz, diyar diyar,
Küçüldü öyle ki: Yoktur yaşatmak imkânı,
Dönüp de arkaya nâmûsu, dîni, vicdânı!
Evet, bu hisler için bir mezâr olur ancak,
Kalırsa elde nihâyet beş on karış toprak!

(2) Şiirin ilk üç neşrinde bulunan "Halîfe ordusunun" ifadesi, 1928 baskısında "Muazzam ordumuzun" şeklinde çıkmıştır.

Enîn içinde vatan... Kıymayın şu mazlûma,
Hudâ rızâsı için ric'at etmeyin!..

— Korkma!
Cehennem olsa gelen, göğsümüzde söndürürüz;
Bu yol ki Hak yoludur, dönme bilmeyiz, yürürüz!
Düşer mi tek taşı, sandın, harîm-i nâmûsun?
Meğer ki harbe giren son nefer şehîd olsun.
Şu karşımızdaki mahşer kudursa, çıldırsa;
Denizler ordu, bulutlar donanma yağdırsa;
Bu altımızdaki yerden bütün yanardağlar,
Taşıp da kaplasa âfâkı bir kızıl sarsar;
Değil mi cebhemizin sînesinde îman bir;
Sevinme bir, acı bir, gâye aynı, vicdan bir;
Değil mi cenge koşan Çerkes'in, Lâz'ın, Türk'ün,
Arap'la, Kürt ile bâkîdir ittihâdı bugün; (1)
Değil mi sînede birdir vuran yürek... Yılmaz!
Cihan yıkılsa, emîn ol, bu cebhe sarsılmaz!
Nasıl ki yarmadan âfâkı pâre pâre düşer,
Hudâ'yı boğmak için saldıran cünûn-i beşer;
Nasıl ki nûr-i hakîkatle çarpışan evhâm;
Olur şerâre-i gayretle âkıbet güm-nâm,
Şu karşımızdaki mahşer de öyle haşrolacak.
Yakında kurtulacaktır bu cebhe...
— Kurtulacak?..
Demek yıkılmayacak kıble-gâh-ı âmâlim...
Demek ki ölmüyoruz...
Haydi arkadaş gidelim!

Berlin: 5 Mart 1331
(18 Mart 1915)

(1) Şiirin ilk üç neşrinde bulunan son iki mısra, 1928 baskısında tamamen çıkarılmıştır.

NECİD ÇÖLLERİNDEN MEDÎNE'YE

Şerif Ali Haydar Paşa Hazretlerine

Nâr-ı beyzâ mı nedir, öğle zamânında güneş?
Tepesinden döküyor beynine âfâkın ateş!
Yıldırım yağmuru şeklinde inen huzmesine,
Siper olmuş yanıyor çöldeki çıplak sîne.
San'atin sırrını ressâm-ı ezelden okuyan;
Rûh-i ma'sûmu bütün hilkati kendinde duyan;
Şimdi yerlerde şafak, şimdi bulutlarda bahar,
Şimdi tûfân-ı ziyâ, şimdi köpük, şimdi buhar,
Şimdi, mahmûr-i tefekkür, uzanan enginler,
Şimdi yalçın kayalar, şimdi oyulmuş inler,
Şimdi dalgın dereler, şimdi zılâl ummânı,
Şimdi bir vâha çizen; şimdi bütün elvânı,
Toplayıp mâvi elekten geçirirken, üryan
Kumların üstüne bin türlü bedâyi' dokuyan,
O güzel sîne, o çöl, şimdi ne korkunç oluyor:
Bir cehennem ki uzanmış, dili çıkmış, soluyor!
Ne zemîninde sezersin, ne fezâsında hayat;
Âh bir reng-i hayât olsa da görsem... Heyhat!
Benzi külden de uçuk... Nerde o masmâvi semâ?
Yine bîçârenin üstünde o müzmin hummâ!
Yorulup titremeden, sanki, dalarken mahmûm,
Gizli nevbet gibi nerdense çıkıp şimdi semûm,
Deşiyor bağrını cevvin, eşiyor, aktarıyor;
O zaman işte muhîtâtı alevler tarıyor;
Bir avuç gölgeyi minnetle veren kuytuların,
Yalıyor, parçalıyor göğsünü binlerce fırın!
Ne soluk var, ne de ses... Bâdiyenin hâli harab!
Çağlıyor sâde ufuklardaki âvâre serab;
Bir de çan seslerinin dalgalanan tekrârı.

Geceden girdiği dehşetli mugaylân-zârı,
Gündüzün geçmek için kàfile olmuş develer,
Eğrilip büğrülerek, yangına düşmüş ejder
Izdırâbıyle, ne müz'ic uzanıp kıvranıyor!
İniyorken yanıyor, tırmanıyorken yanıyor.
Ya o sırtındaki yüzlerce heyûlâ-yı beşer,
Âteşîn dalgalar üstünde yüzen bir mahşer,
Ki bu enginleri tayyetmek için çalkanarak,
Gidiyor bulmaya, heyhât, yeşil bir toprak!
Yok mu, ey bağrı yanık çöl! Ebedî pâyânın?
Nerdedir vâhası, yâ Rab, bu serâbistânın?
Necd'in a'mâkına dalmış, iki aydan beridir,
Koca bir kàfile Mecnun gibi hâib, hâsir,
Koşuyor, merhamet et, bâdiyeden bâdiyeye,
Görürüm, bir gün olur «Hayme-i Leylâ»yı diye!
Ne devâm etmeye tâkat, ne karâr etmeye yer;
Bir ılık gölge, İlâhî... O da olmazsa eğer,
Kalmıyor sâhil-i maksûda vusûl imkânı.

Yeniden cûşa gelirken bir alev tûfânı,
Karşıdan «Kubbe-i Hadrâ» edivermez mi zuhûr?(*)
O nasıl heykel-i dîdâr, o nasıl cebhe-i nûr!
Öyle bir Tûr ki: Her lemha-i istiğrâkı,
Olmadan çâk-i tecellî, süzüyor Hallâk'ı!
Ebedî fecrini gördükçe perîşan lâhût;
Zıll-i memdûduna düştükçe güneşler mebhût!

Sanki feyfâ-yı taharrîde yanan ervâha,
Sâyeler dökmek için Sidre'den inmiş vâha.
O cehennem gibi vâdîde bu cennet ne güzel!
En büyük şi'r tezâdın mıdır, ey hüsn-i ezel?
Sana bir mısra'-ı bercestedir etmiş ki sünûh:
Duyar amma varamaz yükselen âhengine rûh.

(*) Merkad-i Nebevî'nin üzerindeki kubbe.

«Menâha»dan geçiyorduk, ikindi olmuştu.(*)
Çıkınca karşıma Cânân'ımın yeşil yurdu,
Gözüm karardı, atıldım harîm-i câzibine;
Yarıp cemâ'ati, düştüm direklerin dibine.
Sonunda bir yere, lâkin, gömünce varlığımı,
Ridâ-yı haşyete hisseyledim sarıldığımı.
Yavaş yavaş o demin duyduğum derin heyecan
İçimde dondu da bir ra'şe koptu rûhumdan;
Ki hilkatimdeki her zerre ayrı ürperdi!
Önümde sîneye çekmiş huşû'u titrerdi,
Zemin zemin kabaran saflarıyla gûnâgûn
Zılâl-i câmide halinde, bir cihân-ı sükûn!
Evet, o koskoca âlem... Tunuslu, Afganlı,
Transvalli, Buhârâlı, Çinli, Sûdanlı,
Habeşli, Hıyveli, Kaşgarlı, yerli, Hersekli,
Serendip'in, Cava'nın, Mağrip'in bütün şekli;
Hülâsa, attığı kollar, muhît-i garbîden,
Cihan cihan dolaşıp, müntehâ-yı şarka giden,
O dûdmân-ı kerîmin sayılmaz evlâdı,
Huzûr içinde bırakmış bu mahşer-âbâdı!

Ne manzaraydı, İlâhî, o herc ü merc-i samût!
Ki vecde geldi temâşâdan ansızın melekût:
Hurûş edip beşi birden yanık minârelerin,
Hudâ'yı bağrına basmış yığın yığın beşerin
Gömülmüş olduğu ummânı dalgalandırdı;
Deminki mahşeri inletti, Sûr'u andırdı!
Birinci «Eşhedü en-lâ-ilâhe illâ'llâh»
Nidâlarıyle dönerken semâya doğru cibâh,
Duyuldu Merkad-i Pâk'in de, aynı ikrârı,
Derin derin gelen âvâzelerle tekrârı.
Bütün o ma'kese dönmüştü cebheler şimdi;

(*) Medîne'nin ortasında bir meydandır; kâfileler develerini oraya çöktürürler.

Onun sadâları artık muhîte hâkimdi.
İkinci mevc-i şehâdetle aynı aks-i medîd,
Hudâ'yı etti zeminden için için tevhîd.
Üçüncü oldu şehâdet ki: Tuttu eb'âdı,
Muhammed'in ebediyyet-güzîn olan yâdı.
Ne gulguleydi o yâdın peyinde dalgalanan!
Nasıl uyanmadı bilmem ki uykudan Cânan?
Muhîti bunca zamandır ki inliyor, az mı?
Kıyâm-ı Haşr'e kadar yoksa hiç uyanmaz mı?
Nasıl sığar ki, İlâhî, hayâle, idrâke:
Şu hâb-gâhı derâgûş eden demir şebeke,
-Yerinden oynamayan dağ kadar vücûdunda-
Bütün bu cûşişi ürpermelerle duysun da;
O Mihribân-ı Ezel, rûh-i nâzenîniyle,
Uyanmasın koca bir mahşerin enîniyle?

Minâreler yeniden «Lâ-ilâhe illâ'llâh»
Terânesiyle coşarken, ayaklanıp nâgâh,
Göründü yerdeki saflar huzûr-i Mevlâ'da;
Yayıldı velvelesiz bir inilti eb'âda.
Önümde ümmet-i mazlûmesiyle Peygamber;
Gözümde sel gibi yaşlar, içimde titremeler;
Ne ihtiyârıma sâhib, ne i'tiyâdıma râm,
Bu girdibâd-ı ibâd ortasında bî-ârâm;
Sularla engine düşmüş sefîne-pâre gibi,
-Ki şimdi üste çıkar, şimdi bulmak üzre dibi,
İner iner silinir, şimdi tâ uzaklarda,
Yavaş yavaş kabaran dalgalarla kalkar da,
İyân olur yeniden- öyle çalkanıp durarak;
Zemîn-i acze kapandım sonunda müstağrak!
Ayılmışım ki: O dehşetli girdibâd, o hurûş,
Sükûna münkalib olmuş da bekliyor, medhûş.
İnince yerlere mahfilden âkıbet bir enîn,

Boşandı gitti o binlerce sîneden «âmîn!»
Boyun bükük, kol açık âsümâne, göz kapanık;
Ne inliyor o cemâ'at, ne inliyor artık!
Fezâyı dolduran eller ki Hakk'a yalvarıyor;
Yarıp da loşluğu bir müttekâ-yı nûr arıyor!
Bu başka başka lisanlar, bu herc ü merc âvâz,
Birer niyâz idi Mevlâ'ya... Hem de aynı niyâz!
Evet, şu önde duran ihtiyar Serendipli,
Ya arka saflara düşmüş zavallı Mağripli;
Dalıp dalıp gidiyorken semâ-yı merhamete,
Gerek bu âleme âid, gerekse âhirete,
Ne istesin ki, berâberce ben de istemeyim?
Şu ben ki... Her birinin ayrı ayrı kardeşiyim.
Ezelde kaynaşan ervâha ayrılık var mı?
Cihan yıkılsa bu vahdet yerinden oynar mı?
Olunca minberimiz, Arş'ımız, Hudâ'mız bir;
Benim de beklediğim nûr onun da gâyesidir.

O nûru gönder, İlâhî, asırlar oldu, yeter!
Bunaldı milletin âfâkı, bir sabâh ister.
İnâyetinle halâs et ki, dalga dalga zalâm
İçinde kaynamasın çarpınıp duran İslâm!
Bu secde-gâha kapanmış yanan yürekler için;
Bütün solukları feryâd olan şu mahşer için;
Harîm-i Kâbe'n için; sermedî Kitâb'ın için;
Avâlimindeki âyât-ı bî-hisâbın için;
Nasîb-i dâimi hüsran kesilmiş ümmet için;
Şu hâk-i pâke bürünmüş semâ-yı rahmet için; (1)

(1) Merhum Mehmed Âkif Bey, Millî Mücadele yıllarında Anadolu'yu dolaşarak, sohbetleri ve va'azları ile halkı cihâda teşvik etmekteydi. Kastamonu havâlîsindeki va'azlarını bitirirken duâ olarak şiirin bu kısmını da okumuştur. O sırada, bu mısraı çıkarmış ve onun yerine şu üç mısraı duanın içinde söylemiştir:
O bîkes ümmete va'd ettiğin sa'âdet için;
Yegâne bezmine mahrem sirâc-ı sermed için:
Resûl-i Muhterem'in, sevgilin Muhammed için;

Biraz ufukları gülsün cihân-ı İslâm'ın!
Hudûdu yok mu bu bitmez, tükenmez âlâmın?
O, çünkü, âleme hâkim yegâne kudret iken,
Bir inkılâb ile mahrûm olunca azminden,
Esâretin ne kadar şekli varsa katlandı...
Vatanlarında garîb oldu kendi evlâdı!
O azmi sen vereceksin ki eylesin sereyan,
Soluk benizlere kan, inleyen göğüslere can.
O rûhu ver ki, İlâhî, kıyâm edip dînin,
Zemîne feyzini yaysın hayât-ı mâzînin.....

Henüz duâ ediyordum ki, «Yâ Resûlallâh!»
Nidâsı kükreyerek, bir kanadlı tayf-i siyâh,
Basıp eşikleri tutmuş yığınla gölgelere,
Süzüldü uçtaki «Babü's-Selâm» önünde yere.
Mehîb sayhası hâlâ fezâda çınlardı,
Ki yükselip yeniden, yardı geçti eb'âdı.
Düşünce Ravza-i Peygamber'in ayaklarına;
Sarıldı göğsüne çarpan demir kuşaklarına.
Dikildi cebhe-i dîdâr önünde, müstağrak.
Diyordu inleyerek:

— Yâ Nebî, şu hâlime bak!
Nasıl ki bağrı yanar, gün kızınca, sahrânın;
Benim de rûhumu yaktıkça yaktı hicrânın!
Harîm-i pâkine can atmak istedim durdum;
Gerildi karşıma yıllarca âilem, yurdum.
«Tahammül et!» dediler... Hangi bir zamâna kadar?
Ne bitmez olsa tahammül, onun da bir sonu var!
Gözümde tüttü bu andıkça yandığım toprak;
Önümde durmadı artık, ne hânümân, ne ocak...
Yıkıldı hepsi... Ben aştım diyâr-ı Sûdân'ı,
Üç ay «Tihâme!» deyip çiğnedim beyâbânı.
Kemiklerim bile yanmıştı belki sahrâda;

Yetişmeseydin eğer, yâ Muhammed, imdâda:
Eserdi kumda yüzerken serin serin nefesin;
Akar sular gibi çağlardı her tarafta sesin!
İrâdem olduğu gündür senin irâdene râm,
Bir ân için bana yollarda durmak oldu harâm.
Bütün heyâkil-i hilkatle hasbihâl ettim;
Leyâle derdimi döktüm, cibâli söylettim!
Yanıp tutuşmadan aylarca yummadım gözümü...
Nücûma sor ki bu kirpikler uyku görmüş mü?
Azâb-ı hecrine katlandım elli üç senedir...
Sonunda alnıma çarpan bu zâlim örtü nedir?
Beş altı sîneyi hicrân içinde inleterek,
Çıkan yüreklere hüsran mı, merhamet mi gerek?
Demir nikàbını kaldır mezâr-ı pâkinden;
Bu hasta rûhumu artık ayırma hâkinden!
Nedir o meş'ale? Nûrun mu? Yâ Resûlallâh!...
.....

Sükûn içinde bir an geçti, sonra bir kısa «ah!»...
Ne gördüm, oh! Serilmiş zemîne Sûdanlı...
Başında, ağlayarak bir zavallı Seylânlı,
Öpüp öpüp kapıyor elleriyle gözlerini.

Bitince hârice nakliyle gasli, tekfîni,
«Bakî'»a gitti şehîdin vücûd-i fânîsi; (*)
«Harem»de kaldı, fakat, rûh-i câvidânîsi.

(*) Medîne mezarlığının ismi.

SAFAHAT

ALTINCI KİTAP

ÂSIM

Kardeşim Fuad Şemsî'ye

Bu eser bir muhâvereden ibârettir ki Harb-i Umûmî içinde, ve Fâtih Yangını'ndan evvel, Hocazâde'nin Sarıgüzel'deki evinde geçer. Eşhâs-ı muhâvere şunlardır: (1)

HOCAZÂDE	Merhum Hoca Tâhir Efendi'nin oğlu.
KÖSE İMAM	Merhum Hoca Tâhir Efendi'nin şâkirdlerinden.
ÂSIM	Köse İmam'ın oğlu.
EMİN	Hocazâde'nin oğlu.

(1) Mehmed Âkif (Hocazâde) Bey'inki de dahil sekiz bin evin yandığı büyük Fâtih yangını 31 Mayıs 1918'de başlamıştı. Kitabı meydana getiren bu hayâlî konuşmanın, 1917 yılının ikinci yarısında yapıldığını düşünüyoruz.

— Vay Hocam! Vay gözümün nûru efendim, buyurun!
Hangi rüzgârdır atan sizleri?.. Lûtfen oturun.
Mütehassirdik efendim, ne inâyet! Ne kerem!
Öpmedik afvediniz...
— Çok yaşa... Lâkin... Verememem.
— Bütün İstanbul'un ağzında gezen elleriniz,
Bize nâz etmese olmaz mı efendim? Veriniz.
— Döktüğün dillere bittim, seni çok sözlü seni!
Ayda, âlemde bir olsun aramazsın Köse'ni.
Bu herif öldü mü, sağ kaldı mı, derler de ayol,
Baba dostuysam eğer kalkıp ararlar bir yol.
Yoksa yaşlanmaya görsün, adamın hâli yaman...
Ne fenâ günlere kaldık, aman Allâh'ım aman!
«Nesl-i hâzır» denilen şey pek acâib bir şey:
Hoca rahmetliye bak, oğluna bak, hey gidi hey!..
— Amma tekdîr ediyorsun, canım ilkin adamı...
Bir selâm ver bakalım, böyle Selâmsız'dan mı?
— Selâmun aleyküm.
— Aleyküm selâm...
Barıştık, yüzün gülsün artık, İmam.
— Hele dur, öfkemi tekmilleyeyim...
— Tekmille!
Zâten eksik bir o kalmıştı: Hudâyî sille.
— Sanki dövsem ne yaparsın? Hocayız biz, döveriz...
Gül biter aşk ile vurduk mu...
— İnandım, câiz.
— Pek cılız çıktı bu «câiz», demek îmânın yok?
— Dayak «Âmentü»ye girdiyse, benim karnım tok.
Gül değil, kıl bile bitmez sopa altında!
— Hele!
— Öyle olsaydı, şu karşındaki yalçın kelle,
Fark olunmazdı Kızanlık'taki güllüklerden!
Bu dayak faslı da aç karnına bilmem nerden?
Dur ki çay demleyelim, nargile gelsin, kerem et.

— Söyle gelsin, hadi, zahmetse de...
— Hâşâ, rahmet.
— Enfiyen var ya?
— Tabî'î.
— Çekilir boydan mı?
— Burun aldatmaya kâfî.
— Bu nedir? Cerman mı?
— Karışık.
— Neyse, zarûrette pek a'lâ gidecek.
Hocazâdem, bakalım, bir de bizimkinden çek.
— Yerli mahsûlüne benzer mi desem?..
— Kendisidir.
— Sen de tiryâki değilsin ya, pek a'lâ yetişir.
— Baban olsaydı da görseydi, işin vardı.
— Neyi?
— Çektiğin murdarı.
— Sevmezdi, evet, böyle şeyi.
— Neydi rahmetlide, lâkin, o temizlik, vay vay!
Azıcık benzemiş olsaydı ya mahdûmu da...
— Ay?
Şu babamdan nerem eksik, hadi, göster bakayım?
— Ama hiddetleneceksen ne suyum var, ne sayım?
Yok, eğer mum gibi dosdoğru cevâb istersen:
Babanın kestiği tırnak bile olmazsın sen.
— Ne nezâketli beyan: Hay gidi mum, tıpkı odun!
— Böyle hiddetlenecektin, neye râzî oldun?
— Oldum amma bu kadar doğrunun olmaz ki tadı...
«Selâmun aleyküm behey Kör Kadı!»
Seni çok sözlü dedin, yetmedi; tekdîr ettin,
Yine az geldi...
— Hayır, söylemedim, söylettin.
— Başladın şimdi de tahkîre... Kızılmaz mı Hoca?
— Zübbelik yok!
— O ne? Ben zübbe miyim?
— Oldukça.

— Vâkıâ çok severim, her ne desen aldırmam;
Bu, fakat hazmolunur parça değil... Pîr ol İmam!
— Sen de pîr ol.
— Ama kızdım.
— Ne tuhaf şeysin be:
Bir sözümden kızıyorsun.
— Kime derler zübbe?
— Sana derler.
— Niye?
— Hem benzemedin merhûma;
Hem neden benzemedin, dersen, efendim, sorma,
O ne hiddet, o ne şiddet! Çalışıp benzesene!
İlme vakfettiği dirsek babanın: Elli sene.
— Biz de az çok pala sürttük...
— Sana câhil demedik,
Yalınız zübbe dedik... Bak yine baktın dik dik.
Hoca rahmetli yetişmişti, düşün hem, nereden?
Kimin oğluydu baban? Kimdi unuttun mu deden?
İpek'in köylüsü, ümmî, yarı vahşî bir adam...
— Bâri yamyam de! Ne mâni' ki, evet, ak yamyam!
— Dinle oğlum...
— Ne nezâhet bu Hocam? Hayrânım!
— Lâfı ağzımda bıraktın be kuzum, dur be canım...
— Cümle bitseydi, emînim ki, dedem gitmişti...
Dar yetiştim!
— Ne o, sırtlan da mı olduk şimdi?
— Neyse bahsinde devam et bakalım...
— İşte baban,
Bir şey öğrenmedi elbette o ümmî babadan.
Ne kazanmışsa, bütün, kendi kazanmış, kendi.
Zât-ı devletleri, lâkin azıcık çöplendi.
Sen duâ et babadan topladığın mîrâsa,
Hep onun himmetidir üç satır ilmin varsa.
— Üç satır hem de, İlâhî, ne tükenmez irfan!
— Hadi üç yüz satır olsun mütehammilse kafan.

Hoca'nın kâ'bına yükselmen için dağlar var.
— Tırmanırsam?
— Hadi tırman, bakalım, işte duvar.
— Göreceksin.
— Bu bacaklarla mı?
— Hay hay!
— Belli!
Yaşınız kaçtı paşam, elli mi?
— Yoktur elli.
— Aştınız kırkı ya?
— Kırk altıyı bulduk.
— A'lâ...
Yüzü bulsan, yine «hâlâ mı bu mektub, hâlâ!»
Arzı olmazsa hayâtın ne çıkar tûlünden?
Hani kırk altı yılın eldeki mahsûlünden?
Hangi bir fende teâlî edebildin, evlât?
Hangi san'atte rüsûhun göze çarpar? Anlat!
Ulemâdan mı sayıldın? Fukahâdan mı?
— Hayır.
— Ya siyâsî mi nesin? Kendine bir meslek ayır.
— Şâirim.
— Olmaz olaydın: O ne yüzler karası!
Bence dünyâdaki işsizlerin en maskarası.
— Afedersin onu!
— İmkânı yok etmem, ne demek!
Şi're meslek diye, oğlum, verilir miydi emek?
Âh, vaktiyle gelip bir danışaydın Köse'ne,
Senin olmuştu bugün belki o kırk altı sene.
— Ama pek hırpaladın şi'ri...
— Evet, hırpaladım:
Çünkü merkep değilim, ben de mürekkep yaladım,
Ben de târîh okudum; âlemi az çok bilirim.
«Şuarâ» dendi mi, birdenbire oynar sinirim.
İyi gün dostu herifler, o ne yardakçı gürûh,
O ne müstekreh adamlar! Hani bakmak mekrûh.

Dalkavukluktaki idmanları sermâyeleri...
Onlar azdırdı, evet, başlıca pespâyeleri.
Bu sıkılmazlara «medh et!» diye, mangır sunarak,
Ne erâzil adam olmuş, oku târîhi de bak!
Edebiyyâta edebsizliği onlar soktu,
Yoksa, din perdesi altında bu isyan yoktu:
Sürdüler Türk'e «tasavvuf» diye olgun şırayı;
Muttasıl şimdi «hakîkat» kusuyor Sıdkı Dayı!
Bu cihan boş, yalınız bir rakı hak, bir de şarab;
Kıble: Tezgâh başı, meyhâneci oğlan: Mihrab.
Git o «dîvan» mı ne karn'ağrısıdır, aç da onu,
Kokla bir kerre, kokar mis gibi «Sandıkburnu!»(*)

Beni söyletme neler var daha!
— Tekmilleyiver...
Sâde pek sövme ki, Peygamberimiz şi'ri sever.
— Vâkıâ «inne mine'ş-şi'ri...» büyük bir ni'met;
Dikkat etsen: Yine sevdikleri, lâkin, hikmet.(*)
Ben ki Attâr ile Sa'dî'yi okur, hem severim;
Başka vâdîleri tutmuşlara ancak söverim.
Hem senin şi're müdâfi' çıkışın ma'nâsız:
Sana şâir diyen, oğlum, seni gördüm yalnız:
Kimi Mevlidci diyor...
— Âh olabilsem, nerde!
Yetişilmez ki: Süleyman Dede yükseklerde.
— Kimi bid'atçi diyor... Duyduğum en çok bunlar.
— Daha var mıydı, İmam?
— Var ya, unuttum: Baytar.
— Keşke baytarlık edeydim...
— Yine et mümkünse.
— Yapamam.
— Belki yapardın be...
— Unuttum, be Köse!

(*) Yenikapı'daki târihî meyhânelerin olduğu yer.

(*) إِنَّ مِنَ الشِّعْرِ لَحِكْمَةً وَإِنَّ مِنَ الْبَيَانِ لَسِحْرًا

= Öyle şiir vardır ki hikmettir; öyle beyan vardır ki sihirdir. Hadîs-i Şerîf. [Buhârî, Edeb 90.]

— Keşke zihninde kalaymış, ne kadar lâzımmış;
Beni dinler misin evlâd? Yine kàbilse çalış:
Çünkü bir tecrübe etsen senin aklın da yatar,
Bize insan hekiminden daha lâzım baytar.
— Hele bir çek bakalım!
— Sen de bizimkinden çek.
— Hani çay gelmedi yâhu?
— Ay, unuttuk, gerçek.
— Gitme seslen yalınız, nerde Emin, yok mu?
— Emin!
Nerdesin? Baksana, çay demleyeceklerdi demin...
— Demlemişler, baba.
— Sen gelsene, oğlum, buraya...
El öperlerdi, unuttun mu?
— Hayır.
— Oldu mu ya?
— Demin öptüm, baba...
— Öptün mü, git öyleyse hadi.
Hele yâ Rabbi şükür, çay da nihâyet geldi.
Şeker istersen eğer bulduralım?
— Dört yüz mü?
— Aldığım yok, yaşasın İzmir'in a'lâ üzümü;
Hem ucuz, hem daha lezzetli!
— Çekirdeksiz de.
— Buyurun.
— Başla canım, var mı merâsim bizde?
— Hocam, evvelce üzüm çiğnenecek, üstüne çay...
İçelim aşkına rindân-ı Hudâ'nın!
— Hay hay!

* * *

— Hoca, keşfet bakayım, şimdi bu harbin sonunu?
— Onu Allah bilir amma, acaba var mı sonu?
— Ne demek! Nâ-mütenâhî mi bu? Elbette biter;
Tarafeynin biri ancak deyiversin ki: Yeter.
— Aklım ermezse de evlâd, bu işin bitmesine,
İki şeyden biri lâzım...
— O nedir?
— Dinlesene:
İngiliz yok mu, o hâin, ya doyup patlamalı;
Yâhud aç kalmalıdır... Yoksa bizim fal kapalı.
Açma sen şimdi o yaprakları, oğlum beni sor:
Başımın derdi büyük, çâresi yok... Olsa da zor.
— Çâresiz derd olamaz, söyle Hocam, dinliyorum?
— Bir değil...
— Tut ki bin olmuş, ne demek, mecbûrum.
Sana hizmet, babamın rûhuna rahmettir, ayol.
— Hocazâdem, bilirim hepsini, berhurdâr ol.
Oğlanın hâlini evvelce mi açsam?.. Lâkin,
Komşunun derdi dururken bunu açmak çirkin.
— Oğlanın hâli nedir, söyle? Merâk etmedeyim...
— Hele dursun da o, ilkin şunu bir nakledeyim:

Mütekàid paşalardan biri, üç beş sene var,
Düştü bilmem ne taraftansa bizim semte kadar.
Kimde az çok getirir bir satılık mal varsa,
Kapatıp yaptı beleşten sekiz ev, dört arsa.
Herifin hâli bidâyette zararsızcaydı;
Son zamanlarda, ne olduysa, namazdan caydı.
Ne cemâ'atte, ne mescidde, bugün komşu paşa.
— Olağan şey, sofuluk çıkmadı, besbelli başa.
— Derken incelmeye, gencelmeye kalkıştı...
— Aman!
— Ne aman dinledi, gittikçe, hovardam, ne zaman.

Saç sakal tuttu ne hikmetse acâib bir renk;
Kalafatlandı bıyıklar, iki batman, bir denk!
Çehre allıklı sabunlarla mücellâ her gün;
Fes yıkık, kelle çıkık, kaş yılışık, göz süzgün;
İğne, boncuk, yakalık, tasma, yular... Hepsi tamam;
Koçyiğit sanki bunak!
— Sen de mi şâirdin İmam?
— Kuşkulandım paşadan, gizlice gittim hanıma;
Dedim: Örtün de kızım, gel bakalım, gel yanıma.
Zevcinin tavrı acâibleşiyor zannederim,
Sen ne dersin buna bilmem, bana sor, bak ne derim:
İşçiniz, sofracınız var mı?
— Evet.
— Kim?
— Eleni.
— Şimdi sav.
— Hiç mi sebepsiz?
— A kızım, dinle beni:
Böyle şeylerde sebep, hikmet aranmaz... Çabucak
Savabilmektedir iş... Yoksa rezâlet çıkacak:
Paşa azmış!
— Acabâ üstüme gül koklar mı?
— Onu bilmem, gülü koklar mı kocan, yoklar mı?
Beni söyletme kızım, git de hemen sav karıyı.

*
* *

Çok zaman geçmedi, gördüm ki bizim soytarıyı,
Geliyor «ilmühaber yaz» diye, neymiş bakalım?
— Bir izinnâme.
— İzinnâme mi? Hay hay, lâzım...
Evlenen hangisi? Beyler mi, kerîmen mi, paşa?
— Onların vakti değil.
— Kim ya?
— Benim.
— Sen mi? Yaşa!

Tam da vaktin, hani gün geçmeye gelmez, davran!
— Hoca eğlenme hemen yazmana bak, işte paran!
— Ay o murdar kâğıdın pek mi büyük hâtırı ki,
Beni ürker diye tutmuş sayıyorsun bir.. iki?..
Kaç paran varsa büküp katla da indir cebine,
Yazamam nâfile.
— Elbet yazacaksın, sana ne?
— Hiç adam hâline bakmaz mı be? İnsâf azıcık!
— Çok şükür hâlime... Nem var? Yüzüm ak, alnım açık...
İyi bak sen bana bir kerre!
— Hayır, kendin bak;
Bence bir kellen açık, bir de sakal diplerin ak.
— Ama sen halt ediyorsun! Sakalımdan size ne?
— Ne mi? Ondan beleş eğlence mi var seyredene?
Gülüyor kahvede el, çarşıda bakkal, çakkal;
Olma beyhûde, ağızlardaki bir parmak bal;
Çatlasan sofracı Rumdan karı olmaz adama.
— Kim haber verdi bileydim?..
— Ne bunak şeysin ama!
Kim haber verdi, nedir? Sormaya var mıydı lüzum?
Yediğin herzeyi kör gördü, sağır duydu kuzum.
Söyletir çarçabuk insan, meğer olsun pek alık,
Boşboğaz şey, o senin yosma sakal, hasba kılık!
— Artık elverdi İmam, kellemi kızdırma da yaz.
— Bana bak: Hiçbir imam böyle rezâlet yazamaz.
— Ay, rezâlet de diyor Sünnet'e!
— Sünnet mi?
— Ya ne?
— Öyle şey yok...
— Ne demek!
— Dinle, be hey dîvâne:
Öyle Sünnet denemez, her zaman, evlenmek için;

Vakt olur, Sünnet'i geç, vâcib olur erkek için;
Vakt olur, Sünnet olur...
— Söylediğim çıktı, tamam!
— Vakt olur, bir de bakarsın ki, olur böyle: Haram.
— Kimseden dinlememiştim bu senin fetvâyı...
Ne tuhaf!
— Sende tuhaflık, kısa kes da'vâyı.
Çoluğun var, çocuğun var, haremin nâmuslu;
Yaşın altmış beşi bulmuş, otur artık uslu.
Neren eksik, be adam, böyle ne var çıldıracak?
Karı derdiyle yıkılmaz bu kadar yıllık ocak.
— O nasıl söz? Ben ocak yıkmaya evlenmiyorum.
— Hiç o seksen kapı gezmiş, o kaşarlanmış Rum,
Sofracıyken seni koymuş da bu cânım kılığa,
Hanımım derse, dökülmez mi ki fındıkçılığa?
Karı kıvrak, paşa hazretleri, şallak mallak;
Biri hakkıyle edepsiz, biri şartınca salak;
Evelallah döneceksin çabucak maskaraya;
Vuracaksın iki üç dalgada baştan karaya!
Artık evler gidiyor cilveyi kırdıkça madam...
Oynasın kumda çocuklar!
— Ne vazîfen be adam?
Avukattan da beter, ay ne kadar herze-vekil!
— Defol ordan!
— Haydi yaz kâğdımı!
— Yazmam be, çekil!
— Yazacaksın!
— Yıkıl ordan, sana yok ilmühaber;
Meğer emretmeli rü'yâma girip Peygamber.
— Yazma sittin sene, pampin, yap elinden geleni;
Yedi gün sonra duyarsın: Hanım olmuş Eleni!

*
* *

— Hocazâdem, sözü çıksın da nihâyet herifin,

Bana kah kah diye gülsün mü? Nasılmış keyfin!
— Akdi kim yaptı?
— Açıkgöz mü ararsın ki? Dolu...
Yalınız gösteren olsun: Paranın nerde yolu.
O değil, şimdi asıl çattı belânın büyüğü:
Haber aldım, karı kandırmış o sersem hödüğü,
Alıyormuş bütün emlâkini.
— Gerçek mi?
— Evet.
Buna bir çâre düşün, gitmesin evler, kerem et.
O çocuklar ne olur sonra?
— Perîşan. Ya hanım?
— O da rahmetli anamdan daha safmış be canım!
Söyledim söyledim aldırmadı «vurdum duymaz»!
Sonra mel'un karı kurnaz mı, hakîkat kurnaz;
Herif eşşek mi dedin, eşhedü-bi'llâh eşşek;
Ağzı karnındaki uçkur düğümünden gevşek!
Bir kırıtsın, iki dil döksün o fettan kahbe!
Çare yok, salyası sarkıp diyecek: Verdim be!

Hanım akşam, bize gelmişti namazdan sonra...
Yolda bîçâre şaşırmış, hadi girmiş çamura.
Ne kıyâfet, ne hazin manzara, görsen yavrum!
Kendi ağlar, kızı ağlar... Ne deyim, bilmiyorum.
Ciğerim sızladı baktım da, fakat fâide ne?
Kaderin cilvesi, kurbân olayım halledene!
Gamsız insanlara eğlence gelirmiş yaşamak;
Yüreğin hisli mi, işkencedesin, tâli'e bak!
Şimdi, oğlum, herifin hacrine bir çâre!
— Kolay!
— Süfehâdan sayabilsek?
— Sayacaksın, hay hay.
Bir adam mâlini isrâf ile etmişse heder,

Ona hükkâm-ı Şerîat «süfehâdandır» der.
Sâde-dil, ebleh olup, kâr ederim, vehmiyle,
Ahz ü i'tâya çıkıp aldanan eşhâsa bile,
«Süfehâ» nâmını vermekte, evet, Şer'-i şerif.
Gelelim mes'elenin halline: Mâdem bu herif,
Kendi infâkına muhtâc olan evlâdlarının,
Cümlesinden geçerek, derdine bir pis karının,
Heder etmekte bütün mâlini... Elbet ya bunak;
Yâhud aldanmaya gâyetle müsâid avanak.
İki sûrette de hâkim bunu hacretse, eder.
Şimdi lâzım gelen ancak size bir ilmühaber.
İhtiyar hey'eti, muhtar, hepiniz toplanınız;
Yazınız çarçabuk... Etraflıca olsun yalınız;
Sonra, hiç beklemeden gönderiniz mahkemeye.
— İş mühim... Korkarım etraflı yazılmazsa diye,
Şunu sen yazsana oğlum?
— Bakarız dur da biraz...
Daha a'lâsı mı: Ben söyleyeyim, kendin yaz...
İmam üslûbuna uydurması artık senden!
Hadi bir Besmele çek, başlayalım istersen.
Hele ilkin takıver gözlüğü.
— Hay hay, takayım;
Yalınız, sen bana bir parça kâğat ver bakayım.
— Hokka ister mi?
— Divit var ya.
— Peki, işte kâğat.
Evvelâ ortaya bir *«Hû»* mu atarlar? Hadi at,
Başla: *«Bâdî-i»*
— Evet, *«ilmühaber oldur ki»*
— *«Mahallemizde»* çabuk yaz!
— Şaşırmayım, dur ki!
— *«Filân sokakta»*
— Yavaş söyle, oldu.
— *«Kâin olan*

Filânca hânede... sâkin... filânca oğlu... filân...» Düşünme! *«Her ne kadar»*

— Oldu, söyle sen...

— *«Ma'tûh»*

— Peki.

— *«Değilse de»*

— Lâkin, kalem kırıldı be, tûh!

— Öbür kalemle yaz artık, ne makta var, ne çakı. *«İâşesiyle»* bitirdin mi?

— Söyle.

— *«İnfâkı Tamâmen üstüne âid ve...»* Haydi! *«Efrâdı Kesîr...»*

— Evet, azıcık dur...

— *«İyâl ü evlâdı»*

— Peki.

— *«Bulunduğu...»*

— Dur dur!

— Yoruldun anlaşılan?

— Yorulmadım hadi sen...

— *«Hâlde uhdesinde olan»* Yazıldı bitti mi? *«Bilcümle mâl ü mülkü»*

— Evet.

— *«Ahîren aldığı...»* Yazdın mı?.. Durma şimdi.

— Fakat...

— Ne var ki?

— «Aldığı» kâfî mi? İstemez mi nikâh?

— O halde şöyle yazarsın: *«Ahîren istinkâh»*

— Bu oldu.

— *«Ettiği»*... Kız neydi?

— Söyledik ya kuzum, İşitmedin mi demin?

— Haklısın, devâm et: *«Rum*

Cemâatinden» efendim *«filânenin»* yazıver.
— Yazıldı.
— *«Üstüne etmek»*
— Edeydi keşke!
— *«Diler*
Ve böyle mâlini beyhûde yolda imhâya
Kıyâm eder»
— Yavaş ol! Koş diyen de olmadı ya!
— *«Ve arz edildiği vech üzre emr-i infâkı»*
Ne i'tinâ bu! Yesârî misin, nesin?
— Tıpkı?
— Yazındı: *«Kendine mahsûs ve münhasır bulunan»*
Adam, cızıktırıver, bakma hüsn-i hatta, filân.
«Küçük, büyük bütün evlâdlarıyle zevcesini»
Yazıldı bitti ya?
— Sabret, düzelteyim şu sini...
Düzeldi.
— Yaz bakalım: *«Her cihetce pek mahrûm*
Ve ihtiyâc»
— Evet, oğlum, yazıldı, bekliyorum.
— *«İçinde ölmeye mahkûm»*
— Eder mi?
— Yok *«bırakır».*
— Yazıldı.
— *«Olmağın»*
— A'lâ!
— Fenâ mı yoksa?
— Hayır,
Fenâ olur mu ya?
— *«Mumâileyhin»*
— İşte bu çok!
— Ne çâre! *«Şer'-i şerîf cânibinden»* oldu mu?
— Yok...

Biraz yavaşça.

— Peki... Haydi, şimdi bağlayıver:
«Lüzûm-i hacrine dâir» yaz... *«İşbu ilmühaber»*
«Mahallemizce» mi dersin? Dedinse *«bi't-tanzîm*
Huzûr-i hâkim-i şer'îye» sec'i bas: *«Takdîm*
Kılındı.»

— Âferin, oğlum, imam da böyle yazar.
— Onu bilmem, şu bitirdik ya nihâyet zor zar.
— Acabâ hacri muvâfık görecekler mi ki?

— Eyy...
Hâkimin re'yine, vicdânına kalmış bir şey.
Sen de gör kendini bir kerre.

— Peki, evlâdım,
Göreyim... Başka ne yapsam ki, şaşırdım kaldım.
Bittim artık, bilemezsin ne kadar bittiğimi;
Âh görsem şu cihandan yıkılıp gittiğimi!
Ne gebermez, ne kütük bünye ki hiç kağşamamış!
Bunu Rabbim bana "sağlık" diye nerden yamamış?
İstemem, kendinin olsun!

— Ne diyorsun? Hele bak!
— Bırak oğlum, azıcık derdini döksün şu bunak.
Bana dünyâda ne yer kaldı, emîn ol, ne de yâr;
Ararım göçmek için başka zemin, başka diyâr.
Bunalan rûhuma ister bir uzun boylu sefer;
Yaşamaktan ne çıkar günlerim oldukça heder?
Bir güler çehre sezip güldüğü yoktur yüzümün;
Geceden farkını görmüş değilim gündüzümün.
Seneler var ki harâb olmadığım gün bilmem;
Gezerim abdala çıkmış gibi sersem sersem.(*)
Dikilir karşıma hep görmediğim bilmediğim;
Sorarım kendime: Gurbette mi, hayrette miyim?
Yoklarım taşları, toprakları: İzler kan izi;

(*) «Abdala çıkmak» ortaoyununda abdal oyununu oynamaktır.

Yurdumun kan kusuyor mosmor uzanmış denizi!
Tüter üç beş baca kalmış... O da seyrek seyrek...
Âşinâ bir yuva olsun seçebilsem, diyerek...
Bakınırken duyarım gözlerimin yandığını;
Sarar âfâkımı binlerce sıcak kül yığını.
Ne o gömgök dereler var, ne o zümrüt dağlar;
Ne o çıldırmış ekinler, ne o coşkun bağlar.
Şimdi kızgın günün altında pinekler, bekler,
Sâde yalçın kayalar, sâde ıpıssız çöller.
Yurdu baştanbaşa vîrâneye dönmüş Türk'ün;
Dünkü şen, şâtır ocaklar yatıyor yerde bugün.
Gündüz insan sesi duymaz, gece görmez bir ışık,
Yolcu haykırsa da baykuş gibi, çığlık çığlık.
«Bu diyârın hani sâhipleri?» dersin; cinler,
«Hani sâhipleri?..» der, karşıki dağdan bu sefer!
Nerde Ertuğrul'u koynunda büyütmüş obalar?
Hani Osman gibi, Orhan gibi gürbüz babalar?
Hani bir şanlı Süleyman Paşa? Bir kanlı Selîm?
Âh, bir Yıldırım olsun göremezsin, ne elîm!
Hani cündîleri, şâhin gibi, ceylân kovalar,
Köpürür, dalgalanır, yemyeşil engin ovalar?
Hani târîhi soruldukça, mefâhir söyler,

Kahramanlar yetişen toprağı zengin köyler?
Hani orman gibi âfâkı deşen mızraklar?
Hani atlar gibi sahrâyı eşen kısraklar?
Hani ay parçası kızlar ki koşar oynardı?
Hani dağ parçası milyonla bahâdır vardı?
Bugün artık biri yok... Hepsi masal, hepsi yalan!
Bir onulmaz yaradır, varsa yüreklerde kalan.

*
* *

— Sorma, Kartal'da idim ben de bu çarşamba günü.
Dediler: «Kurna'da dünden beri var köy düğünü,

Hoşlanırsan, hadi, olmaz mı?..» «Pekâlâ, gideriz;
Hem biraz kır görürüz, hem de güreş seyrederiz.»[1]
Keşke, gitmem demiş olsaydım... İlâhî, o ne hâl,
O nasıl maskara dernekti ki ta'rîfi muhâl.
Topu kırk elli kadar köylü serilmiş bayıra,
Bakıyor harmanın altındaki otsuz çayıra.
Bet beniz sapsarı bîçârelerin hepsinde;
Ne olur bir kişi olsun görebilsem zinde!
Şiş karın sıska çocuklar gibi, kollar sarkık;
Arka yusyumru, göğüs çökmüş, omuzlar kalkık.
Gözlerin busbulanık rengi, kapaklar şiş şiş;
Yüz buruşmuş, uzamış, cebhe daralmış, gitmiş.
Gezecek yerde o âvâre nazarlar dalıyor;
Serilip düştü mü bir noktaya, kaldırması zor!
Sıtmadan boynu bükülmüş de o dimdik Türk'ün,
Düşünüp durmada öksüz gibi küskün küskün.
Gövde teşrihlere dönmüş, o bacaklar değnek;
Daha yaş yirmi iken eller, ayaklar titrek.
Öyle seksenlik adamlar aramak pek yanlış;
Kırk onun ömrüne son merhale olmuş kalmış.
Değişik sanki o arslan gibi ırkın torunu!
Bense İslâm'ın o gürbüz, o civan unsurunu,
Kocamaz, derdim, asırlarca, sorulsaydı eğer…
Ne çabuk elden, ayaktan düşecekmiş o meğer!...

Neyse, değnekçi gelip: «Meydan açılsın, savulun!»
Der demez, başladı kalbî sesi yırtık davulun.
Güm güm ötmek ne gezer! Tık nefes olmuş kasnak:
Göğsü tokmak gibi küt! küt! vuruyor hışlayarak.
Zurna hımhım mı nedir, söylemiyor bir türlü;
Üfleyen çingenenin rengi mezar, kendi ölü.
Güneş oldukça kızışmış, beni yormuştu sıcak;

(1) Safahat'ın eski metninde, "güreş" kelimeleri, "güleş" imlâsıyle yazılmıştır.

Hele bir gölge bulup altıma çektim çabucak.
Tam demiştim: Azıcık yaslanayım, dinleneyim...
Biri tıksırdı ta ensemde... Acâib, bu da kim?
Ne göreydim: Kelebek tarlası olmuş da içi,
Soluyup sümkürüyor sırtıma bir yaşlı keçi!
«Ama bak, aklıma gelmezse de hürmet talebi;
O kadar fazla samîmiyyeti sevmem, çelebi;
Sakalından çekerim, sonra, karışmam... Hadi git!»
Nerde! Aldırmadı... Sordum, baş ödülmüş bu yiğit!...(*)
Hele sen geç yiğidim, geç bakalım, başka ne var?
Bir çelimsiz sopa, boynunda üç arşın astar.

Pehlivanlar hani? derken, söküvermez mi, Hocam,
Birbirinden daha bîçâre sekiz çıplak adam?
Âh o soygunluğu rü'yâda gören korkardı:
Çünkü gömlek gibi etten de soyunmuşlardı!
Bir delik torbaya girmiş kimi, kıspet yerine;
Çekivermiş kimi, bir lîme çuval dizlerine.
Kiminin, giydiği çakşır, kiminin bez şalvar;
Kiminin, uçkuru boynundan asılmış, donu var.
Acabâ yağ sürünürler mi desem, yağ nerede?
Bereket versin onun ma'deni varmış derede:
Sağ omuzlarda birer, başları kertikli, ağaç,
Kadın, erkek, suyu aktarmada bakraç bakraç.
Sonra, nerdense gelip «yağlanınız haydi!» sesi,
Çöktü meydanda duran kaplara artık hepsi.
Palaz ördek gibi, bandıkça avuçlar bandı;
Meşin ıslar gibi, kavruk deriler ıslandı.
Bu merâsim de bitip, başlayacak dendi güreş,
Çarpınıp çırpınarak çıktı nihâyet iki eş.
Daha ilk elde boşansın mı alınlardan ter,
O göğüsler sana ötsün mü körükten de beter?
Baktım: Altından o bir çifte perîşan bağrın,

(*) «Ödül» güreşlerde, yarışlarda gâlip tarafa verilen mükâfat. İmlâ-yı kadîmi: Öndül.

Soluganlar gibi kalkıp iniyor çifte karın!
Sonradan dizlere bir titremedir çökmüştü;
Hele çok sürmeyerek dördü de cansız düştü.
İki bîçâre serilmiş, yatıyorken yerde,
«Kalkın artık!» dediler, lâkin o derman nerde!
Güreşin böylesi hiç görmediğim bir şeydi;
Orta, baş, hepsi de bunlar gibi âvâreydi.

*
* *

Karşıdan tentesinin nısfı hasır, nısfı aba,
Bir tekerlekleri alçak, yana yatmış araba;
Yerliden az kaba, Maltız keçisinden çok ufak,
İki mahzûn öküzün seyrine münkàd olarak;
Ne yanık mersiyeler söyletiyor dingiline!
Bunu gördüm, acımak geldi içimden geline:
Sana baksın da kızım, bahtın utansın... Ne deyim?
O, senin, kimdi, bugün nerde yatar, bilmediğim,
Ninenin rûhuna âgûş açıyorken melekût,
Tertemiz na'şını gufran gibi örten tâbût,
Şu gelinlik arabandan daha şâhâneydi.
Geçti rü'yâ gibi, Allâh'ım, o günler neydi!
Şu bayırlarda -ki vaktiyle bütün bağlardı-
Sesi dünyâyı tutan bir bereket çağlardı.
Ya şu vâdî ki çırılçıplak uzanmış, bîtâb,
Hiç yazın böyle fezâsında tüter miydi serâb?
Şimdi âfâka alev püskürüyor her çatlak,
Yarılıp hasta dudaklar gibi, yer yer, toprak.
— Deşme, oğlum, yaradır, hem de yürekler yarası...

— Neydi, yâ Rabbi, otuz kırk sene evvel burası?
Dağlar orman, tepeler bağ, ovalar hep tarla;
Koca mer'â dolu baştan başa sağmallarla.
İğne atsan yere düşmez: O ekin bir tûfan;
Atlı girsen gömülür buğdayın altında kafan.

Köylünün kırları tutmuş, yayılırken davarı,
Sökemezsin, sarar âfâkını yün dalgaları!
Dolaşır sal gibi göllerde hesapsız manda,
Fil sanırsın, hani, bir çıksa da görsen karada.
Geniş alnıyle yarar otları binlerce öküz,
Besiden her birinin sırtı, bakarsın, dümdüz.
Ne de ıslak patı burnundaki mosmor meneviş![*]
Hadi gelsin bakalım damların altında geviş.
Diz çöker buldu mu yaslanmaya kâfî meydan;
Sürünür toprağın üstünde o kat kat gerdan.
Çifte gözler süzülür, tek çene durmaz çiğner;
İki yandan yere şeffâf iki ipliktir iner.
Bunların ağdalanır, maç maç öterken sakızı,
Öteden bir sürü gürbüz, demevî köylü kızı,
Tarayıp hepsini evlâd gibi, bir bir kınalar.
Tepeden kuyruğu dikmiş, inedursun danalar,
Dalar etrâfa köyün damgalı yüzlerce tayı;
İnletir at sesi, kısrak sesi gömgök ovayı.

Gündüzün kimse görünmez: Kadın, erkek çalışır;
Varsa meydanda gezen tostopaç oğlanlardır.
Akşam olmaz mı, fakat, toplar ahâlîyi ezan,
Son cemâ'at yeri, hattâ, adam almaz ba'zan.
Güneş âfâka henüz arz-ı vedâ etmişken,
Yükselir Kâ'be'ye doğrulmuş alınlar yerden;
Önce bir dalgalanır, sonra eder hepsi karar;
Örülür enli omuzlarla birer canlı hisar.
Bu yaman safların âhengi hakîkat müdhiş;
Sanki yalçın kayalar yanyana perçinlenmiş,
Öyle bir cebhe kesilmiş ki: Müselsel îmân;
Hangi îmâna dokunsan taşacak itmînân.
Âh o yekpârelik eyyâmı hayâl oldu bugün;
Milletin hâlini gör, sonra da mâzîyi düşün.

(*) Sığırların burunları üstündeki ıslak, nişâne-i sıhhattir. Geviş getirmeleri de öyledir.

Kim bu yalçın kayalar sarsılacaktır derdi?
Öyle sarsıldı ki edvâra tezelzül verdi!

*
* *

Köylünün bir şeyi yok, sıhhati, ahlâkı bitik;
Bak o sırtındaki mintan bile tiftik tiftik.
Bir kemik, bir deridir ölmedi kaldıysa diri;
Nerde evvelki refâhın acabâ onda biri?
Dam çökük, arsa rehin, bahçeyi «icrâ» ister;
Bir kalem borca bedel fâizi defter defter!
Hiç bakım görmediğinden mi nedendir, toprak,
Verilen tohmu da inkâr edecek, öyle çorak.
Bire dört aldığı yıl köylü, emîn ol, kudurur:
Har vurur bitmeyecekmiş gibi, harman savurur.
Uğramaz, gün kavuşur, çiftine yâhud evine;
Sabah iskambil atar kahvede, akşam domine.
Muhtasar, gayr-ı müfîd ilmi kadardır dîni;
Ne evâmir, ne nevâhî, seçemez hiçbirini.
Namazın semtine bayramları uğrar sâde;
Hiç su görmez yüzünün düşmanıdır seccâde.
Hani, üç beş kişiden fazla musallî arama;
Mescid anbarlık eder, başka ne yapsın, imama!
Okumak bahsini geç... Çünkü o defter kapalı,
Bir redif zâbiti mektepleri debboy yapalı.
Sıtma, fuhş, içki, kumar türlü fecâyi' salgın...
Sonra söylenmeyecek şekli de var hastalığın.
Bir taraftan bulanır levse hesapsız nâmûs;
Bir taraftan serilir toprağa milyonla nüfûs.
Hadi aldırmayalım yükseledursun vefeyât,
Nerde noksânı telâfî edecek tâze hayât?
Evlenip âile teşkîli bugün zor geliyor;
Görüyorsun ya nikâhlar ne kadar seyreliyor!

* * *

Eskiden zurnalar öttükçe fezâ inlerdi;
O ne dehşetli düğünler, o ne derneklerdi!
Kurulur meydana harman gibi kırk elli sini,
Tablalar yığmaya başlar koyunun beslisini.
Ense kat kat taşıp etrâfa dökülmüş yakadan;
Göğsün eb'âdı kabardıkça gerilmiş camadan;
Başta âbânî sarık, tende hilâlî gömlek;
Belde Lâhûr şalı, üstünde o som sırma yelek;
Dizde kaytan çevirilmiş çuhadan sıkma potur;
Amcalar, lök gibi, bağdaş kurarak halka olur.
Sofranın hâlesi şeklinde duran, kutru geniş,
Boyu çepçevre kılapdanla zarîf işlenmiş,
Eni az peşkiri herkes götürür dizlerine.
Çorbadan sonra etin türlüsü kalkıp, yerine,
Hamurun türlüsü devlet gibi kondukça konar.
Sekiz on yerde güğümler mütemâdî kaynar.
Tâze şerbet sunulur tâze kesilmiş karla;
Buzlu ayransa döner ortada bakraçlarla.

Öğle olmaz mı, cemâ'atle kılarlar namazı.
Güreşin gümler o esnâda mehîb incesazı:
Oturur besli davullar yere, şişman şişman,
Perde göstermeye başlar kabalardan, o zaman,
Öyle inler ki zemin: Kalb-i fezâ «küt! küt!» atar;
Zurnanın tizleri, dersen, yedi iklîmi tutar!
Şimdi, hayvanlı, yayan, kız, kadın, oğlan, erkek;
Kuşatır ip çekilen meydanı yüzlerce öbek.
Bir taraftan da iner nâ-mütenâhî araba...
İner amma o kadar süslü ki, dersin: «Acaba,
Şu beyaz tenteler altında birer hacle mi var?»
Çekilir derken ödüller: Sekiz on seçme davar;
İki baş manda, birer tay, dana, top top dokuma...
Hele peşkir gibi peşkeşleri artık sorma.
Yağ kazanlarla durur, tartısı yok, ölçüsü hiç;
Hani ister sürün, ister dökün, istersen iç!

Bunların hepsi biter, bir heyecandır belirir;
Ne temâşâdır o, titrer durur insan tir tir.
Birbirinden daha mevzun iki üç çift endâm,
Atılıp sahneye şâhin gibi etmez mi hırâm;
Ses, soluk çıkmaz olur, herkesi ürperme alır;
O geniş yer de nefeslerle beraber daralır,
Çünkü meydanda değil, seyre bakanlarda bile,
Âsım'ın dengi heyâkil seçilir yüzlerle.
Şimdi, sağ kolda, gümüş kaplı birer bâzû-bend,
Boynu mıskayla donanmış, o yarım deste levend,
Önce peşrev yaparak, sonra tutuşmazlar mı,
Güreş artık kızışır, hasmını tartar hasmı.
Uzanır şimdi göğüsler, kavuşur; şimdi, yine
Dalga çarpar gibi çarpar gerilip birbirine.
Kimi tek çapraza girmiş, mütemâdî sürüyor;
Kimi şîrâzeyi tartıp alıvermiş, yürüyor.
Kimi sarmayla çevirsem diye sardıkça sarar;
Kimi kılçık düşünür, atmak için fırsat arar.
Adalî gövdeler altında o bîçâre çayır,
Serilir toprağa, hem bir daha kalkar mı? Hayır!
Bu, elenseyle düşürmüş de hemen çullanıyor;
O da kurtulmak için türlü oyun kullanıyor.
Kimi almış paça kasnak, o açar, hasmı döner;
Kimi kündeyle giderken topuk eller de yener.
Kimi cür'etli olur çifte dalar, hem de kapar;
Kimi baskın çıkarak kazkanadından çarpar.

Seyreden halkı da bir gör: O ne candan hizmet;
O ne rikkatli adamlar, o ne ma'sûm ümmet!
Yarılan başları çevreyle boğanlar mı dedin...
Göz silenler mi dedin, incik oğanlar mı dedin...
Yağ süren başka, saran başka, çözenler başka;
Su veren başka, güğümlerle gezenler başka.
Şan, şeref duygusu millette nasıl yüksekse,
Merhamet hissi de öyleydi, değil miydi Köse?

Ne o? Bir şey demedin...
— Geçmişe mâzî derler!
— Doğru, lâkin...
— Bırak, oğlum, gelecekten ne haber?
— Onu Allah bilir ancak.
— Azıcık kul da bilir.
— Bilemez, çünkü görünmez.
— İyi amma sezilir:

Oruç sıcaklara gelmiş, Kır Ağsı bakmış ki:
Sabahlar akşam olur şey değil, bu, tiryâki;
Bütün gün esnemeden, hiddet etmeden bıkmış;
Al atla bağdaşarak «yâ sefer!» demiş çıkmış.
Takım rahat, pala uygun, gazâ mübârek ola:
Tavuklu, hindili köylerde haftalarca mola.
Refîki arpayı bulmuş, keser, ferîh ü fahûr;
Bu dört öğün yiyip ister sonunda bir de sahûr!
Bedâva sofraya düştün mü, hoş geçer Ramazan;(*)
Misâfirim diye insan mukîm olur ba'zan.

Nasılsa bir gece bir düş görür bizim yolcu;
Sabâhı bekleyemez, yok ya hâinin orucu;
Uyandırır ne kadar köylü varsa, der: Çabucak,
Gidin bulun bana bir şöyle zorlu düş yoracak.(*)
Çarıkçı Emmi'yi sağlık verir cemâ'at de,
— Fakat sahurda yatar, kalkamaz bu sâ'atte.
Biraz sabırlı olun...
— Şimdi isterim, gelecek:
Ben öyle bekleyemem, kalkamaz demek ne demek?

Çarıkçı Emmi gelen halkı uğratır kapıdan.
İkinci def'a gelirler:
— Ocağna düştük, aman,

(*) «Bâd-ı hevâ» kelimesini söylendiği gibi okuyacağız: Bedâva.
(*) «Düş yormak» rü'yâ tâbir etmek.

Herif lâf anlamıyor, gel de sonra yat, haydi!
— Sabah sabah bu ne düştür be? Görmez olsaydı!
Henüz yatağma uzandım bakındı aksiliğe...
Gebermediydi ya!
— Sen git de söz geçir deliye!
Ne söylesen kızıyor... Hak şaşırtmasın kulunu.
Adamcağız çıkar evden, tutar köyün yolunu,
Ki uyku sersemi tak der zavallının canına;
Düşer gelince nihâyet Kır Ağsı'nın yanına.
— Aman be Emmi!
— Ne var?
— Düş yorar mısın?
— Be adam,
Biraz nefesleneyim, dur ki, yorgunum...
— Duramam.
— Neden?
— Fenâma gider beklemek de...
— Vah! Vah! Vah!
— Bilir misin ki ne gördüm...
— Hayırdır inşallah?
— Yemek yiyip yatıverdim, tamam yarıydı gece,
Bir öyle hayvana bindim ki seçmedim iyice.
— Peki, o bindiğin at mıydı, anlasak, neydi?
— Bilir miyim? Yalınız dört ayaklı bir şeydi...
Katır mı desem Eşek mi desem?
Öküz mü desem? İnek mi desem?
Al at mı desem? İdiç mi desem?
Koyun mu desem? Çepiç mi desem?
— Güzel!
— Biraz yürüdük...
— Geçtiğin nasıl yerdi?
— Nasıl mı yerdi?.. Unuttum, görür müsün derdi?
Yokuş mu desem? İniş mi desem?
Uzun mu desem? Geniş mi desem?
Çorak mı desem? Çayır mı desem?

Sulak mı desem? Hayır mı desem?
— Tamam! İlerde ne gördün?
— İlerde bir kocaman,
Karaltı vardı...
— Peki, ismi yok mu?
— Bilmem aman!
Ağaç mı desem? Kütük mü desem?
Duvar mı desem? Höyük mü desem?
Ağıl mı desem? Hamam mı desem?
Yıkık mı desem? Tamam mı desem?
— Ya sonra?
— Karşıma, baktım, dikildi...
— Kim?
— Bir adam...
— Tanıştınız mı?
— O, bilmem tanır mı, ben tanımam...
Babam mı desem? Kızım mı desem?
Hasım mı desem? Hısım mı desem?
Çıfıt mı desem? Gâvur mu desem?
Şudur mu desem? Budur mu desem?..
— Uzatma, sen buluyorsun belânı Allah'tan...
Bu: Elde bir; yalınız pek seçilmiyor ne zaman...
Bugün mü desem? Yarın mı desem?
Uzak mı desem? Yakın mı desem?
Yazın mı desem? Güzün mü desem?
Güzün mü desem? Yazın mı desem?..

— Ne kadar doğru! Hocam, hayra yorulmaz bu gidiş.
— Sen o rü'yâya hakîkat deyiver, tam bizim iş.
Herifin hâlini gördün ya, bugün millet de,
Aynı meslekte, o fıtratte, o mâhiyyette.
Tanımaz bindiği mahlûku, sürer kör körüne;
Tanımaz gittiği yer hangi taraf, gördüğü ne?
Fikri yok, duygusu yok, sanki yürür bir kötürüm;
Bu da sağlıksa eğer bence müreccahtır ölüm.

Üç beyinsiz kafanın sevkine şaşkın gibi râm;
Kırbaç altında bütün gün, ne tezallüm, ne kıyâm.
Tuttun, oğlum, bana mâzîleri tasvîr ettin;
Köylünün hâlini bilmez, diyerek dinlettin.
Hasta meydanda, tedâvîye de cidden muhtaç;
Yalınız görmeliyim nerde hekim? Nerde ilâç?
Nesl-i hâzır ki sarık gördü mü, terzîl ediyor,
Defol ıskatçı diyor, cerci diyor, leşçi diyor...
Hocazâdem, ne sülükmüş o meğer vay canına!
Diş bilermiş senelerden beri Türk'ün kanına.
Emiyor fırsatı bulmuş yapışıp, hem ne emiş!
Kene bir şey mi aceb, ah o ne doymaz şeymiş!
Ne o kızdın mı?
— Hayır, anlarım amma keneyi,
Sağdınız siz de asırlarca o sağmal ineği.
— Hakkımızdır sağarız: Kahrını çektik o kadar,
Besledik...
— Yâ?
— Ne demek?
— Beslediniz, hakkın var!
Hanginiz bir tutam ot verdi, bırak beslemeyi?
— Yok mudur medresenin köylüde olsun emeği?
— Mektebin, belki... Fakat medresenin, hiç ummam.
— Kızarım ha!
— O senin hakk-ı sarîhindir İmam.
— Halka yol gösterecek bir kılavuz var: Ulemâ.
Kalanın hepsi de boş.
— Boştur, efendim, ammâ...
— Neymiş ammâsı beyim?
— Yok, şu sizin medreseler,
Asrın îcâbına uymakta inâd etmeseler...
— Gidin ıslâh edin öyleyse!
— Hakîkat, lâzım.
— Fıkra gelsin mi ne dersin?
— Hadi, gelsin bakalım.

— Son zamanlarda hükûmet şımarık bir deliyi, (*)
Götürür bir yere vâlî diye bağlar.
— Ne iyi!
— Herifin ilk işi «Tekmil hocalar gelsin!» der.
Ki tabî'î bu adamlar da icâbetle gider.
Önce tebrîk ile takdîm için az çok durulur;
Sonra «meclis» denilir, bir koca dîvan kurulur.
Şimdi kürsîye abansın da senin Vâlî Bey,

Nutka gelsin mi adam zannederek kendini?...
— Eyy?
Ne demiş?
— Yok, ne geyirmiş diye sor! Ma'nâsız
Bir yığın râbıta müştâkı perâkende lâfız,
Bir etek yâve saçar, bir sürü cinnet savurur;
Bu da yetmez gibi peştahtaya üç kerre vurur,
Der ki:
«Yirminci asır, fenlere zihniyyetler
Verebilmekle tebellür ve tefâhürler eder.
Vakıâ hâlet-i rûhiyyesi var akvâmın;
Bu prensiple, fakat, ma'şeri pek i'zâmın,
Belki ferdiyyeti sarsar biraz aksü'l-ameli...
Sâde şe'niyyet-i a'sârı durup dinlemeli.
İctihâdî galeyanlar da mühimdir ya, asıl,
İktisâdî cereyanlardır olan müstahsil.
Bunu te'mîn edemezlerse nihâyet hocalar,
İskolâstikle sanâyi' yola gelmez, bocalar.
İlk adımdır atacaktır bunu elbette ilim;
Par-pirensip, gelin, ıslâh-ı medâris diyelim.»
— Par-pirensip mi? Bayıldım be!
— Fransızca'ma mı?
Ya heriften de mi eşşek sanıyordun İmam'ı?
— Birden eşşek deme, bîçâre henüz müsvedde...

(*) Bu vak'a beş altı sene evvel cereyan etmiştir.
[Bu dipnot, bu bölüm, Sebilürreşad'ın Ankara nüshalarında -3 Ağustos 1922- yayınlanırken konmuş; kitaptaki neşirlerine alınmamıştır.]

Ne yetişkinleri var, dursun o sağlam şedde.
— Hangi müsvedde? Ne müsveddesi? Bir bilmece ki...
— Merkebin...
— Ey?
— Mütekâmil soyu olmaz mı?
— Peki?
— İşte hilkatten o sûrette çıkarken beyazı;
Böyle birdenbire müsvedde de fırlar ba'zı!
Neyse geç fıkraya.
— Nerdeydik? Evet, şimdi, nutuk
Biter amma yayılır meclise bir durgunluk.
— Çünkü imlâya gelir herze değil duyduğu şey!
— Sonra kalkar hocalardan biri, der:
«Vâlî Bey,
Şu hitâbeyle tavanlardan uçan efkârı,
Tutamazlarsa küçük görmeyiniz huzzârı.
Siz ki yirminci asırlardasınız, baksanıza,
Bizim on dördüne dün basmış olan asrımıza!
Altı yüz yıl mı, evet, tam o kadar lâzım ki,
Kàbil olsun o büyük nutkunuzun idrâki.
Sâde «ıslâh-ı medâris» mi ne, bir şey dediniz...
Onu anlar gibi olduksa da îzâh ediniz:
Acabâ hangi zarûret sizi sevketti buna?
Ya fesâd olmalı meydanda ki ıslâh oluna.
Bunu bir kerre kabûl eylemeyiz, reddederiz.
Sonra, bîçâre medâris o kadar sahibsiz,
O kadar baştan atılmış da o hâliyle yine,
Düşüyor, kalkıyor amma gidiyor hizmetine.
Halkın irşâdı mıdır maksad-ı te'sîsi? Tamam:
Şehre müftî veriyor, minbere, mihrâba imam.
Hutabânız oradandır, oradan vâiziniz;
Oradandır hocanız, kayyiminiz, hâfızınız.
Adli tevzî' edecek hâkime fıkh öğreten o;
Hele köy köy dolaşıp köylüyü insân eden o.
Şimdi bir mes'ele var arz edecek, çünkü değer:

Bunların hepsine az çok yetişen medreseler,
Bir zaman müftekır olmuş mu aceb hârice? Yok.
İyi amma, a beyim, şöyle bakınsak, bir çok,
Bir alay mekteb-i âlî denilen yerler var;
Sorunuz bunlara millet ne verir? Milyonlar.
Şu ne? Mülkiyye. Bu? Tıbbiyye. Bu? Bahriyye. O ne?
O mu? Baytar. Bu? Zirâ'at. Şu? Mühendishâne.
Çok güzel, hiçbiri hakkında sözüm yok; yalnız,
Ne yetiştirdi ki şunlar acaba? Anlatınız.
İşimiz düştü mü tersâneye, yâhud denize,
Mutlakà âdetimizdir, koşarız İngiliz'e.
Bir yıkık köprü için Belçika'dan kalfa gelir;
Hekimin hâzıkı bilmem nereden celbedilir.
Meselâ bütçe hesâbâtını yoktur çıkaran...
Hadi mâliyyeye gelsin bakalım Mösyö Loran.
Hani tezgâhlarınız nerde? Sanâyi' nerde?
Ya Brüksel'de, ya Berlin'de, ya Mançester'de!
Biz ne müftî, ne imam istemişiz Avrupa'dan;
Ne de ukbâda şefâ'at dileriz Rimpapa'dan.
Siz gidin bunları ıslâha bakın peyderpey;
Hocadan, medreseden vazgeçiniz, Vâlî Bey!»

*
* *

Ne dedin fıkrama?
— A'lâ! Beni habtettin, İmam!
— Yola gel şöyle biraz, neydi o sözler?
— Be Hocam,
Sana biz medresenin hizmeti hiç yok demedik;
Bir bedâhet bu ki inkâra çalışmak delilik.
Halkı irşâd edecek var mı ya sizden başka?
Onu insan bile saymaz mütefekkir tabaka?
Köylüden milletin evlâdı kaçarken yan yan,
Sizdiniz köydeki unsurla beraber yaşayan.
Rûhunuz halkımızın, köylümüzün rûhuna denk;

Sözünüz bir, özünüz bir, o ne mes'ûd âhenk!
Biz bu âhengi harâb etmeyecektik, ettik;
Kapanır türlü değil açtığımız kanlı gedik.
Ne kadar benziyoruz şimdi sakat bir duvara...
Vahdetin tertemiz alnında ne çirkin bu yara!
Hadi iş gör bakalım, var mı ki imkân? Nerde!
İkilik azmine hâil kesilir her yerde.
Ne desek, dinlemiyor, nâfile, bir kimse bizi.
— Uydurun siz de, beyim, halka biraz kendinizi.
— Haklısın.
— Aykırı gitmekle bu yol hiç çıkmaz.

— Konya'daydım...
— Haberim yok, ne zaman?
— Bıldır yaz.
Şehri az çok bilir, etrâfını pek bilmezdim;
Bâri bir köyleri görsem, diye çıktım, gezdim.
Yolda duydum ki: Filân nâhiyenin a'yânı,
Üç gün evvel kovuvermiş hoca bilmem filânı;
Herkes evlâdını almış, kapatılmış mektep.
Çok fena şey! Hele bir anlayalım, neydi sebep.
Hiç işim yok, bu da oldukça mühim doğrusu ya,
Gidecek yolcu da var, akşama indik oraya.
Yatsıdan sonra ahâlî «bize va'z et» dediler;
Çektiler altıma bir cıllığı çıkmış minder.
Tahta sordum, silinip çevre kadar yenlerle,
Geldi, tâ göğsüme yaslandı sakat bir rahle.
Evvelâ hamdeleden, salveleden başlayarak,
Girmeden maksada dîbâceyi serdim çabucak.
İlme kıymet veren âyâtı, ehâdîsi bütün,
Okudum, hâsılı bülbül gibi öttüm ben o gün.
Sonra, te'yîd-i İlâhî olacak besbelli,
Öyle bir maskara ettim ki o hâin cehli,
Hani kendim de beğendim.
— Adam, anlat, ne dedin?

— Biri aklımda değil.
— Öyle mi?
— Baktım, sadedin,
Tam zâmanıydı, ahâlîye çevirdim yüzümü;
Açtım artık bu sefer ağzımı, yumdum gözümü:
Hiç muallim kovulur muymuş, ayol, söyleyiniz?
O sizin devletiniz, ni'metiniz, her şeyiniz.
Hoca hakkıyle beraber gelecek hak var mı?
Sizi mîzâna çekerken bunu sormazlar mı?
Müslüman, elde asâ, belde divit, başta sarık;
Sonra, sırtında, yedek, şaplı beş on deste çarık;
Altı aylık yolu, dağ taş demeyip, çiğneyerek,
Çin-i Mâçin'deki bir ilmi gidip öğrenecek.
Hiç düşünmek de mi yoktur, be adamlar, bu ne iş?
En büyük tâli'i Mevlâ size ihsân etmiş,
Hem de ta olduğunuz mevkie göndermişken;
Teptiniz kendi gelen ni'meti sersemlikten!
Çok zaman geçmeyecektir ki bu nankörlüğünüz,
Ne felâketlere meydan verecektir görünüz!
Köylerin yüzde bugün sekseni, hattâ, hocasız;
Siz de onlar gibi câhil kalarak anlayınız!
Bir hatâ oldu, deyip şimdi peşîmansınız a...
Ne çıkar? Gitti giden, kıydınız evlâdınıza...

Buna benzer daha bir hayli savurdum, estim,
Ses, nefes hepsi tükenmişti, nihâyet kestim.
Sanıyordum ki duâdan koca mescid inler...
Umduğum çıkmadı hiç: Pek yavaş âmin dediler.
Çekiverdim o zaman ben de hemen Fâtiha'yı.
Yatacağmız odanın sâhibi Mestanlı Dayı,
Getirirken beni, sağ elde fener, mescidden;
«Gürül gürül okuyor hep, gürül gürül okuyor;
Yanıl da bir, deli oğlan, baban mezarda mı, sor!»
Deyivermez mi, ne dersin?
— Ama pek hoş cidden.

— Bunu duydum zehir içmiş gibi sersemleştim...
Eve geldik, herifin kalbini artık deştim.
Ne de çok şey biliyormuş, be Hocam, köylü meğer!
— Öyledir.
— Sen de şaşarsın, hani, söylersem eğer.
Anladım: Bilmeyecek tilki onun bildiğini.
— Hadi naklet bakalım şimdi şu bilgiçliğini?
— Dedi:
«Fetvâyı veren mahkeme, yanlış, gerçek,
İki da'vâcı ne söylerse bütün dinleyecek.
O zaman kestiği parmak acımaz, âmennâ...
Ama hep bir tarafın ağzına bakmak, o fenâ.
Benim arkamdaki düşman bana Mevlid mi okur?
Dur ki ben söyleyeyim bir de, kuzum, sen hele dur!
Köylü câhilse de hayvan mı demektir? Ne demek!
Kim teper ni'meti? İnsan meğer olsun eşşek.
Koca bir nâhiye titreştik, odunsuz yattık;
O büyük mektebi gördün ya, kışın biz çattık.
Kimse evlâdını câhil komak ister mi ayol?
Bize lâzım iki şey var: Biri mektep, biri yol.
Niye Türk'ün canı yangın, niye millet geridir;
Anladık biz bunu, az çok, senelerden beridir.
Sonra baktık ki hükûmetten umup durdukça,
Ne mühendis verecekler bize, artık, ne hoca.
Para bizden, hoca sizden deyiverdik... O zaman,
Çıkagelmez mi bu soysuz, aman Allah'ım aman!
Sen, oğul, ezbere çaldın bize akşam, karayı...
Görmeliydin o muallim denilen maskarayı.
Geberir, câmie girmez, ne oruç var, ne namaz;
Gusül abdestini Allah bilir amma tanımaz.
Yelde izler bırakır gezdi mi bir çiş kokusu;
Ebenin teknesi, ömründe pisin gördüğü su!
Kaynayıp çifte kazan, aksa da çamçak çamçak,
Bunu bilmem ki yarın hangi imam paklayacak?
Huyu dersen, bir adamcıl ki sokulmaz adama...

Bâri bir parça alışsaydı ya son son, arama!
Yola gelmez şehirin soysuzu, yoktur kolayı.
Yanılıp hoşbeş eden oldu mu, tınmaz da ayı,
Bir bakar insana yan yan ki, yuz olmuş manda, (1)
Canı yandıkça, döner öyle bakar nalbanda.
Bir selâm ver be herif! Ağzın aşınmaz ya... Hayır,
Ne bilir vermeyi hayvan, ne de sen versen alır.
Yağlı yer, çeşmeye gitmez; su döker, el yıkamaz;
Hele tırnakları bir kazma ki insan bakamaz.
Kafa orman gibi, lâkin, o bıyık hep budanır;
Ne ayıptır desen anlar, ne tükürsen utanır.
Tertemiz yerlere kipkirli fotinlerle dalar;
Kaldırımdan daha berbâd olur artık odalar;
Örtü, minder bulanır hepsi, bakarsın, çamura.

Su mühendisleri gelmişti... Herifler gâvur a,
Neme lâzım bizi incitmediler zerre kadar;
İnan oğlum, daha insaflı imiş çorbacılar!
Tatlı yüz, bal gibi söz... Başka ne ister köylü?
Adam aldatmayı a'lâ biliyor kahbe dölü!
Ne içen vardı, ne seccâdeye çizmeyle basan;
Ne deyim dinleri bâtılsa, herifler insan.
Hiç ayık gezdiği olmaz ya bizim farmasonun...
İçki yüzler suyu, ahlâkını bir bilsen onun!
Şimdi ister beni sen haklı gör, ister haksız,
Öyle devlet gibi, ni'met gibi lâflar bana vız!
İlmi yuttursa hayır yok bu musîbetlerden...
Bırakın oğlumu, câhilliğe râzıyım ben.»

— Hakkı var.
— Pek güzel amma, bu işin yok ki sonu.
Kapadık mektebi, kovduk diyelim farmasonu,

Başı boş köylünün evlâdını kimler yedecek?

(1) Yuz: Uyuz.

Adam ister ona insanlığı telkîn edecek.
Bunu nerden bulalım? Kimlere ısmarlayalım?
Önce kaç tezgâhımız var, bakalım, bir sayalım...
— Pek uzun boylu hesâb etme, nedir mes'ele ki?
Herkesin bildiği şey: Medrese, bir, mektep, iki.
— İşte arz eyliyorum zât-ı fazîlânenize:
İkisinden de hayır yok bu şerâitle bize.
— Gâlibâ sen yeniden kızdıracaksın Köse'yi;
Söyle, mîrasyedi bey, kimdi yıkan medreseyi?
Biz miyiz, siz misiniz? Sizsiniz elbet...
— Elbet!
— Yıktınız kazmaya kuvvet, ne de sür'atle!
— Evet.
— Bir hünermiş gibi ikrâr ediyor ağzıyla...
— Çünkü mektep yapacaktık onun enkàzıyla.
— Çünkü mektep yapacakmış!.. Ne kolay söylemesi!
Bir kümes yaptığınız var mı ki, bir kaz kümesi?
— İnkılâb ümmetinin şânı yakıp yıkmaktır.
— Size çılgın demeyen varsa, kuzum, ahmaktır.
Yıkmak insanlara yapmak gibi kıymet mi verir?
Onu en çolpa herifler de, emîn ol, becerir.
Sâde sen gösteriver «işte budur kubbe!» diye;
İki ırgadla iner şimdi Süleymâniyye.
Ama gel kaldıralım dendi mi, heyhat, o zaman,
Bir Süleyman daha lâzım yeniden, bir de Sinan.
Bunların var mı sizin listede hiç benzeri, yok.
Ya ne var? Bir kuru dil, siz buyurun, karnım tok!
Ötmeyin nâfile baykuş gibi karşımda, susun!
— Mürteci'sin be İmam?
— Mürteci'im, hamdolsun.
— Hele bak hamd ediyor!
— Hamd ediyorsam, yeridir:
Şâfi'î'nin mi, kimindir o şiir?
— Hangi şiir?
— Hani «Peygamber'in evlâdını candan sevmek,

Râfızîlikse...
— Evet,
— «Yerde beşer, gökte melek,
Râfızîdir bu, desin hepsi de hakkımda benim,
Ben oyum, işte...» diyor...
— Bildim, evet.
— Kàili kim?
— Şâfi'î zannederim, neyse, fakat maksadınız?
Şunu lûtfen bana teşrîh ediniz, anlatınız.
— Yıkılan yurduma cennet diyemem, ma'zûrum;
Hani ma'mûre? Harâbeyle benim neydi zorum?
Heybe sırtında «adâlet» dilenirken millet,
Müsterîh olmanın imkânı mı var, insâf et?
«Yaşasın!» ma'cunu a'lâ idi, yut, keyfine bak!
Tutmuyor şimdi, fakat, bin yala parmak parmak.
— Niye tiryâkisi oldun bu kadar sen de ayol?
Tutmuyor, çünkü alıştın... Yemeyeydin bol bol.
Hem bizim ma'cunu pek hırpalamak doğru mu ya?
— Dur canım! Ben kızarım böyle vakitsiz şakaya...
Sözü tekmîl edeyim...
— Sonra bitir, dinle biraz:

Bir yutar, beş yutar, afyonkeşi afyon tutmaz;
Der ki: Toprak mı, ne zıkkım bu, varıp anlamalı.
Açılır kurna başından, sıyırır peştemalı,
Nalının sırtına atlar, sürerek doğru gider,
Hangi attarsa, bulur: «Tutmadı yâhu, yine!» der.
Gülmeden çatlayadursun biriken çarşı, pazar;
«Bu kadar tuttuğu yetmez mi kuzum?» der attar.

Siz de artık uzun etmektesiniz, hem pek uzun;
Üç saat esnemeden dinlediğim nutkunuzun,
«Yaşasın!» ma'cunu peymâne-i ilhâmı bütün,
Hani, sarhoş kuşa döndün, mütemâdî öttün!
— Bırak oğlum, yeter artık, şakanın vakti değil.

— Sen de, öyleyse bizim ma'cuna baş kesmeyi bil!
— Sâde bir «bal» deyivermekle ağız tatlansa,
Arı uçmuş diye, kaçmış diye hiç çekme tasa.
Ağlasın milletin evlâdı da bangır bangır,
Durma hürriyyeti aldık diye, sen türkü çağır!
Zulmü alkışlayamam, zâlimi aslâ sevemem;
Gelenin keyfi için geçmişe kalkıp sövemem.
Biri ecdâdıma saldırdı mı, hattâ, boğarım...
— Boğamazsın ki!
— Hiç olmazsa yanımdan koğarım.(1)
Üç buçuk soysuzun ardında zağarlık yapamam;
Hele hak nâmına haksızlığa ölsem tapamam.
Doğduğumdan beridir âşıkım istiklâle,
Bana hiç tasmalık etmiş değil altın lâle.(*)
Yumuşak başlı isem, kim dedi uysal koyunum?
Kesilir, belki, fakat çekmeye gelmez boyunum.
Kanayan bir yara gördüm mü yanar tâ ciğerim,
Onu dindirmek için kamçı yerim, çifte yerim.
Adam aldırma da geç git, diyemem, aldırırım.
Çiğnerim, çiğnenirim, hakkı tutar kaldırırım.
Zâlimin hasmıyım amma severim mazlûmu...
İrticâın şu sizin lehçede ma'nâsı bu mu?
— Yok canım!
— Yok deme!
— İfrât ediyorsun Köse...
— Yâ?
İşte ben mürteci'im, gelsin işitsin dünyâ!
Hem de baş mürteci'im, patlasanız çatlasanız!
Hadi kànûnunuz assın beni, yâhud yasanız!
— Yasa yok şimdi.
— Neden, bitti mi?
— Çoktan bitti.

(1) Bu mısra toplantılarda okunurken: «Boğamazsam da hiç olmazsa yanımdan koğarım.» şeklinde okunabilir.
(*) Lâle: Boyuna vurulan zincir.

— Dede Cengiz ya?
— Bırak, derdimi deştin: Gitti!
— Getirirler yine lâzımsa...
— Hayır, gitti gider.
— Deme oğlum!
— Ya bizim düşmanımızmış o meğer...
Dedenizdir diye bir kahbe çıfıtmış yamayan...
— Size hâ?
— Öyle ya, çok geçmedi, lâkin, aradan,
Geldi bir başka gâvurcuk, dedi «Cengiz'le, ayol,
Bu hısımlık nereden çıktı ki, siz Türk, o Moğol!...»
— Sonra?..
— Hiç!
— Hiç mi?
— Sönüp gitti o kızgın piyasa.
— Hem de bir püfle!
— Evet, şimdi ne hâkan, ne yasa!
— Kimse ma'kul kefereymiş, o herif.
— Sorma Köse'm...
— Çok şükür sizde de pek yok, değil amma sersem!
— İğnelersin şu benim neslimi yüz buldukça,
Sana elmas gibi hürriyyeti kim verdi, Hoca?
Ne yaman şeydi unuttun mu o istibdâdı?
Hep fecâyi'di, hayâtın hele hiç yoktu tadı.
Milletin benzi sararmış, işitilmezdi refâh;
Her nefes dört elifin sırtına binmiş bir «âh!»
O ne günler...
— Beni kızdırmaya söyler mahsus,
Yeter artık!
— Niye?
— Ezber bilirim hepsini, sus!
— Ne tuhafsın! Bana döktürmeyeceksin içimi...
— Yok paşam, sizde tuhaflık, o benim haddim mi?
— Müstebiddin de gem almaz soyu çıktın, git git,
Sen ki hürriyyet için nefyolunurdun, a tirit!

İşi yok, şimdi muhâlifliğe sarmış derdi...
— Hoca rahmetli kerâmet gibi söz söylerdi...
— Bâri tuttun mu?
— Ne mümkün? O zaman nerde akıl?
— Sonradan geldiği sâbit mi efendimce, nasıl?
— Döverim ha!
— Hadi dövmüş kadar ol!
— Dur be adam,
Dinle, zevzekliği terk et!
— Sana terk ettim, İmam!
— Ne diyordum be?
— Ya gördün mü kafan aynı kafa!
«Hoca rahmetli» dedin, öyle giriştindi lâfa.
— Evet, oğlum, Hoca sevmezdi, bilirdim, Saray'ı;
Ama sövmezdi de hoşlanmadığından dolayı.
Vardı bir duygusu besbelli ki...
— Bilmem, varmış...
Pâdişah dendi mi, çokluk dil uzatmazlarmış!
— Hiç unutmam, Hocazâdem ki, sıcak bir gündü,
Bahçedeydik, bana bir parça baban küskündü.
— Sana düşkündü babam, küstüğü olmazdı ama...
— Boşboğazsın diye kızmıştı.
— Kerâmet!
— Sorma!
Büsbütün kızdırayım bâri, dedim...
— Yâ? Çok iyi:
Çivi, bir an'anedir bizde, sökermiş çiviyi.
— «Ortalık şöyle fena, böyle müzebzeb işler,
Ah o Yıldız'daki baykuş ölüvermezse eğer,
Âkıbet çok kötü...» dîbâce-i ma'lûmuyle,
Söze girdim.
— Kızıyor muydu?
— Hayır.
— Tekmille!
— Bırakan var mı ki? Rahmetli Hocam doğrularak,

Dedi:

«Oğlum, bu temennî neye benzer, bana bak:

Eşeklerin canı yükten yanar, aman, derler,
Nedir bu çektiğimiz derd, o çifte çifte semer!
Biriyle uğraşıyorken gelir çatar öbürü;
Gelir ki taş gibi hâin, hem eskisinden iri.
Semerci usta geberseydi... Değmeyin keyfe!
Evet, gebermelidir inkisâr edin herife.
Zavallı usta göçer bir gün âkıbet, ancak,
Makàmı öyle uzun boylu nerde boş kalacak?
Çırak mı, kalfa mı, kim varsa yaslanır köşeye;
Takım biçer durur artık gelen giden eşeğe.
Adam meğer acemiymiş, semerse hayli hüner;
Sırayla baytarı boylar zavallı merkepler.
Bütün o beller, omuzlar çürür çürür oyulur;
Sonunda her birinin sırtı yemyeşil et olur.
«Giden semerciyi, derler, bulur muyuz şimdi?
Ya böyle kalfa değil, basbayağ muallimdi.
Nasıl da kadrini vaktiyle bilmedik, tuhaf iş:
Semer değilmiş o rahmetlininki devletmiş!»

Nasîhatim sana: Herzeyle iştigâli bırak;
Adamlığın yolu nerdense, bul da girmeye bak.
Adam mısın: Ebediyyen cihanda hürsün, gez;
Yular takıp seni bir kimsecik sürükleyemez.
Adam değil misin oğlum: Gönüllüsün semere;
Küfür savurma boyun kestiğin semercilere.»

* * *

— Sen işin yoksa devir çamları paldır küldür;
Neslimin şöyle dönüp bakması hattâ züldür.
Gözüm ensemde değil, görmeliyim ben önümü;
Kestik attık hele mâzî denilen kör düğümü!
Ne zamandan beridir bağlıyız artık bıktık;
Demir aldık o sizin an'anelikten çıktık.
— Pupa yelken açılın şâyed oturmazsa gemi!
Bu tenezzüh, cici bey, doğruca Kağtâne'ye mi?
— Hayır, enginleri bir bir geçerek, gâyemize.
— Hele bir kerre çıkın Marmara'dan Akdeniz'e!
Fıkra gelsin mi?
— İşin fıkracılık zâten İmam!
Korkarım çam devirirsin yine...
— Bilmem çam mam!

«Bocalarken bakar üstündeki kaptan acemi,
Sarılır bir kayanın boynuna bîçâre gemi.
«Bu nedir, Beybaba, bittik mi, ne olduk?» derler;
Kimi evrâd okur üfler, kimi lâ-havle çeker.
«Yok canım!» der, Hacı Kaptan, biriken yolculara:
«Su tükenmiş, haberim yok, buyurun işte kara!»

Siz de, oğlum, bu mahârette, bu cür'ettesiniz:
Gemi yüzdürmek için kalmadı meydanda deniz!

— Dinle bir fıkra da benden bakalım şimdi.
— Olur.
— «Devr-i sâbık»ta, kazâ teknesi, bir köhne vapur,
Akdeniz hattına tahsîs edilir bol keseden.
Eski kaptan «Gidemem, der, getirin varsa giden.»
Yeni kaptan gelerek, doğru çıkar mevki'ine.
Adamın tâli'i oldukça güzelmiş ki yine,
Yel üfürsün, su götürsün diye bekletmez pek,
Gece kalkar bu adem postası İzmir diyerek.

Göksu'daymış gibi fış fış yüzedursun miskin...
Denizin neş'esi a'lâ, hava enfes... Lâkin,
Bir taraftan verivermez mi nihâyet patlak,
Tekne körkandil olur, yolcular allak bullak.
Şimdi bîçâre süvârîye ne dur var, ne otur;
Dinlenir farz ederek birçok emirler savurur:
«Getirin hartayı!» der; baksana mâşâ'allâh:
Şile, Bartın, Kızılırmak... Güzelim, Bahr-i Siyâh!
— Akdeniz yok mu?
— Hayır yok.
— Bu nasıl kaptanlık?
— Haklısın Beybaba, göndermediler, çok yazdık.
Eğilir sonra bakar: İbresi yok bir pusula...
Yürümez ezbere, yâhû, gemi, eyvahlar ola!
Bora estikçe eser, dalgalar azdıkça azar...
«Getirin ibreyi!» der, bulmanın imkânı mı var?
«İbre yok, Beybaba, bilmem ne getirsek?» derler...
O da: «Öyleyse şehâdet getirin!» der bu sefer.

*
* *

Verdiğin tek silik onluktu, behey aksi İmam,
Olacak söz mü dokuz kubbeli, çinçinli hamam?
Bize devlet diye teslîm olunan şey neydi?
Çarpacak sâhil arar, kupkuru bir tekneydi!
On sekiz mil mi gideydik? Batırırdık...
— Lebbey? (1)
Batmadık bir yeriniz kaldı mı, bilsem, cici bey?
«Devr-i sâbık» mı dedin şimdi?.. Elindeyse, çevir,
Ensesinden tutup eyyâmı da gelsin o devir.
Milletin beş parasız onda, emîn ol, yedisi!
Gündüzün aç dolaşır, akşama kırk ev kedisi!

(1) Lebbey:Lebbeyk./Buyurun, evet.../Efendim? Ne dediniz?

Yatırın âlemi çavdar karışık mezbeleye:
Ne bu? Ekmek! diye dünyâyı verin velveleye.
Hastalık, kehle, sefâlet saradursun, kol kol,
Sâde siz seyre bakın!
— Harb-i Umûmî bu, ayol!
— Devr-i sâbıkta gebermezdi adam böyle zelîl,
Diri bir yanda uzanmış, ölü bir yanda sefîl.
— Niye hürriyyet için sürgüne gittindi?
— Evet.
Gittim amma bu değil beklediğim hürriyyet.
Zâten i'lân edilirken işi çakmıştım ya...
Çatlasan hayra yorulmazdı o miskin rü'ya!
Ne herifler, ne kılıklar, ne nutuklardı, düşün!
— Düşünür, arz ederim sonra!

— Unutmam, bir gün,
Bâbıâlî yokuşundan çıkıyordum, baktım:
Yolu boydan boya tutmuş eli bayraklı takım.
Geziyor başların üstünde genizden bir ses.
Çömelip, salya sümük, ağlayadursun herkes,
Ben görür görmez öten zurnayı bir irkildim...
Ay, Zuhûrî'ye çıkan maskara! Bildim... Bildim...
Değişen bir yeri yok, dinleyemem kim ne dese.
Yine bir kıl keçe altında kapanmış ense;
Yine yıllarca hamamsız ki boyun musmurdar;
Yine parmak gibi, âfâka batan, tırnaklar;
Yine merdâne geçirmiş gibi yatkın bir yüz,
Ki hayâ nâmına tek ârıza bilmez, dümdüz!
Yine bir tatsız alın, yassı burun, basma çene...
Hep o, hiç başka değil, gördüğüm evvelki sene.
— Kimdi, anlat şunu?
— Kuzguncuk'a geçtim bir gün,
Molla'nın köşküne yaklaşmadan etmez mi sökün,

Belki kırk elli köpek, havlayarak, nerdense...
— Ama hiç saklama: Korkup da oturdun mu Köse?
— Köse dünyâda senin söylediğin haltı yemez;
Parçalar, belki, fakat üstüme itler siyemez.
— Hadi öyleyse, Hocam, sell-i asâ et de yanaş!
— Saldıran yoktu ki... Derken kocaman bir karabaş,
Karşıdan başladı ses vermeye...
— Lâkin bu yaman,
Konağın bekçisi besbelli...
— Değilmiş, dur aman!
O içerden, bu yiğitler de dışardan ürüdü;
Bir ağız kavgasıdır aldı, tabî'î, yürüdü.
Karabaş sustu neden sonra, köpekler yattı;
Şimdi âfâkı gümüş kahkahalar çınlattı.
Kapıdan bir göreyim şöyle, dedim, vay canına:
Adam olmuş karabaş, geçti beyin ta yanına.
Ben şaşırmış bakıyordum ki sadâlar dindi;
Karabaş salta dururken dönerek silkindi,
Oldu bir zilli köçek, oynadı hop hop göbeği;
Hani varmış gibi karnında beş aylık bebeği!
Karabaş sonra Zuhûrî'ye de çıksın mı sana?
Hem nasıl, taş çıkarır, belki, Burunsuz Hasan'a.
Ne Arap kaldı, ne Lâz kaldı, ne Çerkes, ne Pomak,
Öyle bir kesti ki taklidleri, bittim...
— Hele bak!
Çok köpoğluymuş!
— Evet, pek de utanmaz şeydi...
— Parsa çok muydu?
— Bırak, toplasın, oğlum, değdi...
Kaçıranlar bile olmuş, o kadar gülmüştük.
İşte yavrum, bu omuzlarda gezen dilli düdük,
Havlayan, zil takınan, sonra Zuhûrî'ye dalan,
O bizim soytarının kendi değil miydi?
— Yalan!

— Karabaş gel! diyecektim...
— Dememiştin ya, sakın?
— Ne dedim, bilmiyorum, tâ öteden bir çapkın,
Gâlibâ sezdi ki, yekten dedi: «Halt etme sofu!
Gördüğün fesli: Senin milletinin feylesofu.
Bu ve emsâli dehâlar tutuyor memleketi.
Sen bu şenlikleri gördünse kimin ma'rifeti?»
Dedim: «Ezberleyelim, saysana, oğlum, bir bir,
Şu dehâlar dediğin kaç kişidir, kimlerdir?»
— «İçtimâî biri, dehşetli siyâsî öbürü;
Hele mâliyyecimiz yok mu, bu ilmin pîri.»
Sayı dolmuştu, fakat bende tükenmişti sıfır;
Dön işin yoksa fırıldak gibi artık fır fır.
Böyle bir korku geçirmiş değilim ömrümde;
Benzedim gitti o gün neşvesi kaçmış Kürd'e.
— Yine bir fıkra mı yerleştireceksin araya?

— Hani vâiz geçinen maskara şeyler var ya,
Der ki bir tânesi peştahtayı yumruklayarak:
Dinle dünya nenin üstünde durur, hey avanak!
Yerin altında öküz var, onun altında balık;
Onun altında da bir zorlu deniz var kayalık.
Öteden Kürt atılır:
— Doğru mu dersin be hoca?
— Ne demek doğru mu dersin? Gidi câhil amıca!
Sözlerim basma değil, yazma kitaptan tekmil;
Kim inanmazsa kızıl kâfir olur böylece bil.
— Rahatım yok benim öyleyse bugünden sonra;
Gömülüp kurtulayım bâri hemen bir çukura.
— Ne zorun var be adam?
— Anlatayım dur ki hocam:
Ben bu dünyâyı görürdüm de sanırdım sağlam.

Ne çürükmüş o meğer sen şu benim bahtıma bak:
Tutalım şimdi öküz durdu, balık durmayacak;
Diyelim haydi balık durdu biraz buldu da yem,
Ya deniz?.. Hiç dibi yokmuş bu işin... Ört ki ölem!

*
* *

Ne dedin fıkrama?
— Gâyetle fenâ.
— Vay?
— Dinle:
Memleket mahvoluyor, baksana, bedbinlikle.
Ben ki ecdâda söven maskaralardan değilim,
Anarım hepsini rahmetle... Fakat münfa'ilim.
— Niye?
— Zerk etmediler kalbime bir damla ümîd.
Hoca, dünyâda yaşanmaz, yaşamaktan nevmîd.
Daha mektepte çocuktuk, bizi yıldırdı hayat;
Oysa hiç korku nedir bilmeyecektik, heyhat!
Neslim ürkekmiş, evet, yoktu ki ürkütmeyeni;
«Yürü oğlum!» diye teşcî' edecek yerde beni,
Diktiler karşıma bir kapkara müstakbel ki,
Öyle korkunç olamaz hortlasa devler belki!
Bana dünyâya çıkarken «batacaksın!» dediler...
Çıkmadan batmayı öğren, ne kadar saçma hüner!
Ye'si ezber bilirim, azmi yüzünden tanımam;
Okutan böyle okutmuştu, beğendin mi İmam?
— Çattı, lâkin, o yalan bellediğin istikbâl.
— Hadi çatmış diyelim, kimlere âid ki vebâl?
Bir ışık gösteren olsaydı eğer, tek bir ışık,
Biz o zulmetleri bin parça edip çıkmıştık.
İki üç yüz senedir serpemiyor bizde şebâb;
Çünkü bîçârenin âtîsine îmânı harâb.
Hissi yok, fikri bozuk, azmini dersen: Meflûc...

Hani rûhunda o haksızlığa isyan, o hurûc?
Karşıdan zinde görürsün, sokulursun ki: Yarım...
Yandık ecdâdımızın nârına, hâlâ yanarım!
Ye'si tekfîr eden îmânıma olsun ki yemin,
Bize telkîn-i ümîd etmediler, yoksa bu din,
Yine dünyâlara yaymıştı yeşil gölgesini;
Yine hakkın sesi boğmuştu dalâlin sesini.
Müslümanlık bu değil, biz yolumuzdan saptık,
Tapacak bir putumuz yoktu, özendik, yaptık!
Göreyim gel de büyük bildiğin Allâh'ı kayır...
Hani, tevfîk-i İlâhî'ye kanan var mı? Hayır.
Ya senin âlem-i İslâm'ın inanmış ye'se;
Dîn-i resmîsi odur, vazgeçemez kim ne dese!
Önce dört kıt'ayı alt üst eden îmân-ı metîn;
Sonra, dört yüz bu kadar milyon adam, hepsi cebîn!
Şark'a in, Mağrib'e yüksel, göremezsin galeyan...
Nasıl olmuş da uyuşmuş bütün ümmetteki kan?
Niye tutmuş da bu şevket, bu şehâmet dîni,
Benden imsâk ediyor ceddime bezl ettiğini?
Yaşamak hakk-ı sarîhim mi? Evet. Bir mantık,
Bunu inkâr edemez, çünkü bedîhî artık.
Bir bedâhet de bu öyleyse: «Çalışmak borcum.»
Yok irâdem ki, fakat, dipdiri bir meflûcum!
— Ya kabâhat yine mâzîde mi?..
— Bilmem, kimde...
Bir çıfıt sillesi kaç yıldır öter beynimde:
Dedi: «Farz et senin Asya'n yedi yüz milyonmuş;
Ne çıkar? Davranamaz hiç ki, serâpâ donmuş.
Vâkıâ biz bir avuç unsuruz amma boğarız,
Kimi dünyâda görürsek hareketsiz, cansız.»

Ah o din nerde, o azmin, o sebâtın dîni;
O yerin gökten inen dîni, hayâtın dîni?

Bu nasıl dar, ne kadar basmakalıp bir görenek?
Müslümanlık mı dedin?... Tövbeler olsun, ne demek!
Hani Kur'ân'daki rûhun şu heyûlâda izi,
Nasıl İslâm ile birleştiririz kendimizi?
Ye'si tedrîc ile zerk etmiş edenler dîne...
O ne mel'un aşı, hiç benzemiyor, hiç birine!
Dikkat et: 1000 senesinden beri, a'sâbı harâb,
Yatıyor koskoca bir âlem-i îman, bîtâb.
Pıhtı hâlinde yürekler, cevelânsız kanlar;
Çevirip yastığı tekrar uyuyor kalkanlar!
Gözünün gördüğü yok beynine çarpan güneşi!..

— İyi amma nasıl îkàz edeceksin bu leşi?
— Leş değil.
— Leş mi değil?
— Dipdiri... Dalgın, yalnız...
Şimdi kurtarmak için azmedelim, kurtarırız:
Verelim gel de şunun kalbine bir canlı ümîd.
— Ne kolay! Sa'y-i medîd ister ayol, sa'y-i medîd!
— Eklerim ben de mesâîyi tutar birbirine,
Al kuzum, istediğin sa'y-i medîd oldu yine.
Var mı bir başka sözün söyleyecek?
— Elbet var:
Hani, tevfîki hesâb etmedin, onsuz ne çıkar?
— Ama kul neyle mükellefti ki, tevfîk ile mi?
Hiç değil, sa'y ile; tevfîk, o: Hudâ'nın keremi.
Sarıl esbâba da çık, işte tarîk, işte refîk;
Ne vazîfen senin olmazmış, olurmuş tevfîk?
Oturup dil dökecek yerde gidip döksene ter!
Bin çalış gâyen için, bir kazan ömründe yeter.
Mütebâkî o dokuz yüz emeğin yok mu, Hocam?
— Daha doksan dokuz ister, ne demek, etsene zam!
— Hadi ettik... Biri olmaz, biri hattâ, zâyi';

Ya onun gâyede tek hissesi var, hem şâyi'.

Dinle üç beş sene evvel geçen oldukça mühim,
Bir ufak hâdiseden bahsedeyim...
— Dinleyelim.
— Hüseyin Kâzım'ı elbette bilirsin?
— Lebbey?
— Kadri Bey zâde canım?
— Hâ! Şu bizim Kâzım Bey.
— O, zirâ'atle çok uğraştı, bilir çiftçiliği...
— Gördüm! Âsârı da var köylü için... Hem pek iyi...
— Bir zamanlar, hani, tenvîr edelim halkı diye,
Toplanırdık ya...
— Evet, «Hey'et-i İrşâdiyye».
— O senin söylediğin canlı eserler, sanırım,
Yeni bitmişti ki, gösterdi de bir gün Kâzım,
Dedi: «Meclisce münâsibse basılsın da hemen,
Okusun taşralılar gönderelim meccânen.»
Biz bu teklîfi beğendik, aramızdan sâde,
İ'tirâz etti şu sûretle Recâîzâde:
«Güzel yazılmış eserler ve şüphesiz ki müfîd;
Fakat, basılsa okurlar mı? Bence azdır ümîd,
Evet, beş on kişi ancak okur tenevvür eder;
Bizim mesârif-i tab'iyye olmayaydı heder.»
Dedik: «Cevâbını versin müellifin kendi.»
Kabûl edildi bu teklîfimiz, peki, dendi.
— Ne söylemiş, bakalım, çünkü pek güzel söyler?
— Söz aldı, başladı Kâzım:
— «Efendiler, beyler,
Şu bahsi geçmiş eserler nedir? Zirâîdir.
Müdâfa'âtımı öyleyse pek tabî'îdir,
Alıp da nakledivermek bütün tabîatten,
Bütün tabîate hâkim şu'ûn-i kudretten.

Bilirsiniz ki: Hudâyî biten en ince nebat,
Döker de her sene milyonla canlı tohm-ı hayat,
Göçerse öyle göçer hilkatin bahârından.
Yabâni hardala mümkün mü olmamak hayran?
Ya bir papatyaya kàbil mi etmemek hürmet?
Ne vergi vermedelerdir? Çiçek başından, evet,
Zemînin aldığı tohmun yekûnu: Milyarlar!
Demek, tabîati icbâr eden avâmil var,
Bu ihtişâma, bu vâsi', bu müdhiş isrâfa;
O, iktisâdı bırakmazdı yoksa bir tarafa.
İşin hakîkati: Hilkat ne kâr arar, ne zarar;
Bekà-yı nesle bakar hep, bekà-yı nesli sorar.
Neden mi? Çünkü hayâtın yegâne gâyesidir;
O gâye olmasa dünyâ bir âhiret kesilir.
Saçıp savurmada fıtrat bütün hazâinini;
Merâmı gâyesinin böylelikle te'mîni.
Ya önceden biliyor, binde kim bilir ne kadar
Ziyâna uğrayacak sonradan bu milyarlar?
Kolay değil, kimi, intâş için zemin bulamaz;
Zemin bulur kimi, lâkin nedense doğrulamaz.
Bu çiğnenir, onu kurt yer, öbür zavallıyı kuş;
Bakarsınız: Çoğu bitmiş sonunda, mahvolmuş,
Sebât edip de, fakat kurtulan tohum pek azı.
Demek, saçarken eteklerle saçmadan garazı,
Şu çimlenen bir avuç tohmu devşirip, ancak,
Bekà-yı nesle varan gâyesinde kullanmak.
Demek, tabîat edermiş zaman zaman isrâf...
Hayır, tabîate müsrif demek bilâ-insâf,
Hatâ değil de nedir? Çünkü hayr için veriyor.

Efendiler, bize fıtrat nümûne gösteriyor,
Diyor ki: Gâyeniz uğrunda bezledin emeği;
Düşünmeyin hele hiçbir zaman esirgemeyi.

Efendiler, bu eserler de şimdi bastırılır,
Biner biner saçılır yurda, çünkü lâzımdır.
Buyurdular ki: Fakat bastırıp dağıttık mı,
Ziyân olup gidecek, hem büyükçe bir kısmı.
Efendiler, bilirim ben de çok bu işde ziyân;
Şu var ki: Savrulan efkârı toplayıp okuyan,
Velev pek az kişi olsun zuhûr eder mutlak.
Bizim de gâyemiz ancak o nesli kurtarmak.»

— Hakîkaten diyecek yok be! Âferin Kâzım!
— Zavallı Ekrem o gün «hakka ser-fürû lâzım»
Deyip rücû' edivermişti.
— Âferin, Ekrem!
Şimdi, oğlum, sana bir vak'a da ben söylersem?
— Dinlerim, söyle Hocam,
— Âferin evlâd sana da!
— Hele bir âferin olsun diyebildin bana da!

— Kadri Bey sağdı, Trabzon'da henüz vâliydi.
Yine bir dolduran olmuştu ki Abdülhamid'i,
Karakoldan dediler: «Şimdi, İmam, Erzurum'a!»
Bir de kış, bir de kıyâmetti ki artık sorma!
Tıktılar, çalyaka, bir tekneye; sırtım gevşek,
Abam arkamda değil, sonra ne yorgan, ne döşek.
Titredim beş gece, dört gün...
— Ne de çok! Beş gece mi?
— Hocazâdem, hele bin türlü meşakkatle gemi,
Bizi bir sâhile aktardı «Trabzon» diyerek.
Henüz inmiş bakınırken: «Bunu Vâlî görecek,
Götürün şimdi öbür Lâz'la beraber konağa;
Durmayın!» emrini vermez mi bir oldukça ağa?
Yeniden doğmuşa döndüm. Aradan geçti biraz,
Söktü Mandal Hoca'dır gürleyerek...
— Ay, o mu Lâz?

— Yeni Câmi'deki vâiz, bileceksin belki?
— Bileceksin ne demek? Mandal'ı kim bilmez ki?
Tâcı yok, tahtı da yok, kendine mâlik sultan.
Gâlibâ öldü ki hiç gördüğümüz yok?
— Çoktan!
Ne güzel söyledin, oğlum, Hoca sultandı evet,
Yoktu dünyâda esîr olduğu hiçbir kuvvet.
Hele sen yoldaşımın hâlini görseydin o gün,
Eskisinden de perîşandı...
— Tabî'î, sürgün.
— Başta bir dalgalı fes, tâ tepesinden o ibik,
Çuk oturmuş bakıyor; mâvi beş on kat iplik,(*)
Sapı yok püskülü tutmuş da, dışından ibiğe,
Bağlamış sımsıkı «Artık bu da kopmaz ya!» diye.
Önü göçmüş sarığın, arka taraf vermiş bel;
Çağlıyor püsküle baktım, üzerinden tel tel.
Saçak altında o gözler uzanan kaşlardan;
İki şimşek dolu gök sanki, yanarsın baksan!
Sonra, hendekler açılmış gibi kat kat bir alın;
Hani, bin parça olur, düşmeyegörsün, nazarın!
İri burnundan inip savruluyor çifte duman,
El ayak bağlı, solurken bu kıyılmaz arslan.
Karayel indiredursun tipi, yağmur, kar, kış;
Hoca çıplak, yalınız çok senelerden kalmış,
Yanı yırtmaçlı bir entârisi var sırsıklam,
Akıyor dört eteğinden hani bîçâre adam.
Lâkin aldırdığı yok: Hem sövüyor, hem yürüyor;
Göğsünün kılları donmuş, o ateş püskürüyor!
Oflu «hâinlere lâ'net!» dağıtırken bol bol,
Kime benzetti ki, bilmem, beni «berhurdâr ol»

(*) Çuk oturmak, aşık oyununda aşık kemiğinin ayakta durmasıdır. Aşığı çuk oturmak, işi yolunda gitmekten kinâye olur.

Diyerek okşadı; artık ne kadar hoşlandım,
Bilemezsin... Sıcacık bir aba giydim sandım.
— Bakalım şimdi makàmında görün Kadri Bey'i;
Zorlu vâliydi herif...
— İlme de vardır emeği.
Evet, oğlum, Hoca Mandal'la tutunduk el ele,
Evvelâ Kâzım'ı gördük; bizi hürmetlerle,
Alarak durmadı vâlîye haber gönderdi;
Geliniz, emrini vâlî de serîan verdi.
Kâzım önden, hadi bizler de peşinden daldık.
— Vay İmam, sen yine düştün mü bu kışlarda? Yazık!
Ya Hocam, sen niye ta Yıldız'a çıktın bu sefer?
Otur anlat, bakalım, çünkü fenâ söylediler?
— Kim fenâ söyledi?
— İstanbul'a sormuştuk da...

Oflu tedrîc ile bağdaş kurarak koltukta,
Dedi:
Çoktan beridir vardı benim bir derdim:
Gideyim, zâlimi îkàz edeyim, isterdim.
O, bizim câmi uzaktır, gelemez, mâni' ne?
Giderim ben, diyerek, vardım onun câmi'ine.
Kafes ardında hanımlar gibi saklıydı Hamid,
Koca Şevketli! Hakîkat bunu etmezdim ümid.(1)
Belki kırk elli bin askerle sarılmış Yıldız;
O silâhşörler, o al fesli herifler sayısız.
Neye mâl olmada seyret, herifin bir namazı:
Sâde altmış bin adam kaldı namazsız en azı!
Hele tebzîri aşan masrafı, dersen, sorma.
Gördüğüm maskaralık gitti de artık zoruma,
Dedim ki: «Bunca zamandır nedir bu gizlenmek?
Biraz da meydana çıksan da hasbihâl etsek.

(1) İlk baskıda: Âl-i Osman'dan edilmezdi bu korkaklık ümid.

Adam mı, cin mi nesin? Yok ne bir gören, ne eden;
Ya çünkü saklanıyorsun bucak bucak bizden.
Değil mi saklanıyorsun, demek ki: Korkudasın;
Ya çünkü korkan adamlar, gerek ki saklansın.
Değil mi korkudasın var kabâhatin mutlak!..»

Bir de baktım, canavarlar pusulardan çıkarak,
Koştular, tekmeye kuvvet kimi, dipçikle kimi,
Serdiler her tarafından delinen pöstekimi.
— Sonra?...
— Ben hissimi kaybetmişim artık...
— Vah! Vah!
— Sanki bir korkulu rü'yâ idi... Ferdâsı sabah,
Deniz üstünde bulup kendimi şaştım bu işe,
Dedim ki: «Anlatırım ben, Hamid öbür gelişe.
Adam aldıkça Lâzistan kıyısından takalar,
Kurtuluş yok, seni Mandal yine bir gün yakalar!»

Kadri Bey hem beni, hem vâizi tatyîb etti;
Aba giydirdi ki bizlerce birer hil'atti.
Sonra birçok paralar verdi...
— Cebinden mi?
— Evet.
Oflu reddetti, ben aldım...
— İyi olmuş...
— Elbet.

* * *

— İşte gördün ya, Hocam, millet için lâzım olan,
Hoca Mandal'daki îman gibi sağlam îman.
Titretirsin yine dünyâyı, emîn ol, tir tir;
Hele sen Şark'a o îmanda beş on sîne getir.
Zübbe vâlîye çatan hangi müderrisse, ona,
Sorarım ben ki: Açık gördüğü bir hak yoluna,
Kellesinden geçecek molla yetiştirmiş mi?
Oturup sâdece, mektepleri tenkîd iş mi?
Kuru lâftan ne çıkar? Tıngır elek, tıngır saç...
Mektebin açsa eğer, medresen ondan daha aç!
Bu da muhtâc, o da yıllarca mugaddî yemeğe.
«Niye boynun bu kadar eğri demişler, deveye,
A kuzum, hangi yerim doğru, demiş.» Söz de budur.
Sen işin yoksa, filân mesleğe ver pâyeyi, dur.
O filân meslek, evet, bizde filândan yüksek;
Bir bıçak sırtı kadar farkı, fakat ölçersek.
Beni gördün ya, şu ben kaç paralık şâirsem,
Senin ilmin de odur, nâfile uğraşma Köse'm.

«Bekçi hırsız yakalar bağda, koşar der ki beye,
— Bağladım haydudu, zor zar, ayağından direğe.
— Ayağından mı dedin? Kolları meydanda demek!
Ulan, aptal mı nesin? Şimdi çözer...
— Kim çözecek?
— Hele bak! Kendi çözer elleri boştaysa...
— Paşam,
Hiç telâş etme!
— Neden?
— Çünkü bizim köylü adam...
— Ne çıkar? Gitti gider...
— Gitmesinin var mı yolu?
Tut ki, ben bilmemişim bağlanacakmış da kolu;

Ayağından ipi gevşetmeyi akletmez o da.»

Biz de bir köylüleriz, yanlamışız bir yurda.
Öyle hiç kendini aldatmaya kalkışmamalı,
Hangimiz, başka metâız? Hepimiz Tırhallı!
Medresen var mı senin? Bence o çoktan yürüdü.
Hadi göster bakayım şimdi de İbnü'r-Rüşd'ü?
İbni Sînâ niye yok? Nerde Gazâlî görelim?
Hani Seyyid gibi, Râzî gibi üç beş âlim?
En büyük fâzılınız: Bunların âsârından,
Belki on şerhe bakıp, bir kuru ma'nâ çıkaran.
Yedi yüz yıllık eserlerle bu dînin hâlâ,
İhtiyâcâtını kàbil mi telâfî? Aslâ.
Doğrudan doğruya Kur'an'dan alıp ilhâmı,
Asrın idrâkine söyletmeliyiz İslâm'ı.
Kuru da'vâ ile olmaz bu, fakat ilm ister;
Ben o kudrette adam görmüyorum, sen göster?
Koca ilmiyyeyi aktar da, bul üç tâne fakîh:
Zevk-ı fıkhîsi bütün, fikri açık, rûhu nezîh?
Sayısız hâdise var ortada tatbîk edecek;
Hani bir tâne «usûl» âlimi, yâhu, bir tek?
Böyle âvâre düşünceyle yaşanmaz, heyhât,
«Mültekà» fıkhınızın nâmı, usûlün «Mir'ât»,
Yaşanır, zannediyorsan, Baba Ca'fer'liksin,
Nefes ettir, çabucak, kendine, olsun bitsin!
Ölüler dîni değil, sen de bilirsin ki bu din,
Diri doğmuş, duracak dipdiri, durdukça zemin.
Niye isrâf edelim bir sürü iknâiyyât?
Hoca, mâdem ki bu din: Dîn-i beşer, dîn-i hayât,
Beşerin hakka refîk olmak için vicdânı,
Beşeriyyetle berâber yürümektir şânı.
Yürümez dersen eğer, rûhu gider İslâm'ın;
O yürür, sen yürümezsen, ne olur encâmın?

Oflu'nun ilmi de olsaydı o îmâna göre,
Şimdi baştanbaşa tevhîd ile dolmuştu küre,
O nasıl kalb, o nasıl azm, o nasıl itmînân?..
İşte tevfîk-ı İlâhî'ye yürekten inanan;
İşte «lâ havfe aleyhim» diye Kur'ân-ı Hakîm,(*)
Bu velî zümreyi etmektedir ancak tekrîm.
Hâlik'ın nâ-mütenâhî adı var, en başı: Hak.
Ne büyük şey kul için hakkın elinden tutmak!
Hani, Ashâb-ı Kirâm, ayrılalım, derlerken,
Mutlakà Sûre-i ve'l-Asr'ı okurmuş, bu neden?
Çünkü meknûn o büyük sûrede esrâr-ı felâh;
Başta îmân-ı hakîkî geliyor, sonra salâh,
Sonra hak, sonra sebat. İşte kuzum insanlık.
Dördü birleşti mi yoktur sana hüsrân artık.
Müslüman hakka zahîr olmaya her an mecbûr,
Sarsılır varlığı, göstermeye başlarsa fütûr.
Hele zulmün galeyânında bu mecbûriyyet,
Daha şiddetli olur başkalarından elbet.
Çünkü hak öyle zamanlarda kalır tehlikede,
Çâresizdir onu kurtarmaya bakmak sâde.
Bir adam dursa da bir zâlim imâmın yüzüne,
Adli emretse, bu zâlim de onun hak sözüne,
İnkıyâd eyleyecek yerde tutup kıysa ona,
O mücâhid yazılır ta şühedânın başına.
Hamza'dan sonra gelen şanlı şehîd ancak odur.
Hak için can verenin pâyesi elbet bu olur.
Hakkı bir zâlime ihtâr, o ne şâhâne cihâd!
«En büyüktür» dedi Peygamber-i pâkîze-nihâd.(1)

(*) Nazm-ı Celîl'deki (lâ havfe) fâ'nın fethiyle -Ya'kûb kırâ'atine göre- okunmalıdır. [*«Onlara korku yoktur»* demek olan bu ibâre, Kur'ân-ı Kerîm'in on bir âyetinde geçmektedir. Bu âyetlerde, iyi müslümanların vasıfları ve yaptıkları hayırlı işler sayıldıktan sonra, *«Onlara âhirette korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir»* buyurulur.]

(1) Hadîs-i Şerîf: *«Cihâdın en üstünü, zâlim hükümdâra, hak sözü söylemektir.»* Ebû Dâvûd, Melâhim 17.

Hak zelîl oldu mu millet de, hükûmet de zelîl.
«Hangi ümmette ki müşkildir edilmek tahsîl,
Âcizin hakkı kavîlerden... O, kuvvetlenemez.» (*)
— Ne güzel söz bu! Şümûlüyle beraber mûcez.
— Ömer'in hutbesi aklında mı bilmem?
— Bilmem...
— «Eyyühe'n-nâs, ederim taptığım Allâh'a kasem,
Yoktur aslâ şu cemâ'atte ki hiçbir âciz,
Benim indimde sizin olmaya en kàdiriniz,
Bir kavînizde olan hakkını kurtarmam için.
Bir kavî kimse de yoktur ki bu ümmette, bilin,
En zaîf olmaya nezdimde, tutup kendinden,
Âcizin hakkını ısrâr ile isterken ben.»

Ömer'in işte, Hocam, çizdiği meslek buydu.
— Lâkin akvâline ef'âli bi-hakkın uydu.
— Sallanan çünkü kılıçlardı; ne kuyruk, ne kavuk!
Öyle bir devr-i şehâmette kolaydır ululuk.
Senin etrâfını alsın ki yığınlarca sefîl,
Kimi idmanlı edebsiz, kim ta'limli rezîl.
Kiminin fıtratı âzâde hayâ kaydından;
Kiminin iffeti ikbâline etten kalkan.
O kumarbaz, bu harâmî, şunu dersen, ayyâş,
Sonra mecmû'u müzevvir, mütebasbıs, kallâş...
Bu muhîtin bakalım şimdi içinden çıkabil;
Ne yaparsın? Ömer olsan, yine hâlin müşkil.
Uğramaz doğru adam semtine, lâkin, heyhat,
Gece gündüz seni ıdlâle müvekkel haşerat!
Kulağın hak söze artık ebediyyen hasret;
Kustuğun herze: Ya hikmet, ya büyük bir ni'met!
Yutan olmazsa dedin, öyle mi? Beyhûde merak;

(*) İmam Ali'den rivâyet olunan bir hadîs-i şerîfin meâlidir. [İbni Mâce, Sadakàt 17.]

Dalkavuklar onu hazmetmeye candan müştak!
Geyirirsin herifin burnuna, oh, der, ne nefîs!
Aksırırsın, vay efendim, bu ne âheng-i selîs!
Tükürürsün o mülevves yüze «hak tû!» diyerek;
Sırıtır: «Sorma, samîmiyyetimiz pek yüksek.»
İçiyorsan, sofu, sarhoş sana herkes sâkî...
«İşretin hurmeti hâlâ mı? O sizler bâkî!»
Irza düşmansan eğer, âileler hep mahrem...
«Ne büyük vahşet esâsen bu selâmlıkla harem!»
Bir muhâlif hava yok, dinlediğin aynı sadâ:
«Zât-ı sâmînize millet de, hükûmet de fedâ.»
Menfa'attir seni tehdîd edecek tek mevcûd,
Çünkü çıksan da nebîyim diye, hasmın ma'bûd![*]

Sofusun farz edelim, şimdi de boy boy tesbîh...
Dalkavuklar bütün insan kesilir lâ-teşbîh!
Taylâsan, cübbe, kavuk, hırka, hep esbâb-ı riyâ,
Dış yüzünden Ömer'in devri muhîtin gûyâ.
Kimi sâim, kimi kàim, o tavanlar, yerler,
«Kul hüva'llâhu ehad» zemzemesinden inler.
Sen bu coşkunluğa istersen inan, hepsi yalan,
«Hüve»nin merci'i artık, ne «ehad»dir, ne filân.
Çünkü mâdem yürüyen sâde senin saltanatın,
Şimdilik heykeli sensin tapılan mefa'atın.
Kanma, hey kukla kıyâfetli adam, hey sersem,
Herifin ağzı «samed», mi'desi yüzlerce «sanem!»
Sen de bir tekmede buldun mu, nihâyet, yerini,
Ne kılıktaysa gelen, hepsi hüviyyetlerini,
Aynı mâhiyyete aktarma ederler çabucak.
Sana her gün sekiz on kerre söverler mutlak.
Hani dillerde gezen nâmın, o hiçten şerefin?
Ne de sağlammış, evet, anlasın aptal halefin:

(*) Hasmın yâni menfa'at.

«Âh efendim, o ne hayvan, o nasıl merkepti!
En hayır-hâhı idik, bizleri hattâ tepti.
Bu hayâ der, bu edeb der, verir evhâma vücud;
Bilmez aptal ki değil hiçbiri zâten mevcud.
Din, vatan, âile, millet, ebediyyet, vicdan,
Sonra haysiyyet-i zâtiyye, şeref, şöhret, şan,
Daha bir hayli hurâfâta herîf olmuş esîr.
Sarmısak beynine etmez ki hakàik te'sîr.
Böyle Ankà gibi medlûlü yok esmâya kanar;
Adamın sabrı tükenmek değil, esmâsı yanar.
Kız, kadın hepsi haremlerde bütün gün mahbûs,
Şu telâkkîye bakın, en kötü vahşet: Nâmûs!
Herifin sofrada şampanyası hâlâ: Ayran,
Bâri yirminci asırdan sıkıl artık, hayvan!
İçelim sıhhat-i sâmînize... Hay hay içeriz!
Biz, efendim, senin uğrunda bu candan geçeriz.
İçelim... Durmayalım... Âfiyet olsun... Şerefe!»
Sonra nevbetle, uzunboylu, söverler selefe.

Halefin farz edelim şimdi öbür mektepten.
Dalkavuklar yeni bir maske takarlar da hemen,
Kuşatırlar yine etrâfını:
«Sübhân'allâh!
Bu ne fıtrat, bu ne vicdân-ı me'âlî-âgâh!
Zât-ı ulyâları Hakk'ın bize in'âmısınız,
Kimsiniz, söyleyiniz, Hazret-i Mûsâ mısınız?
Hele Fir'avn'ın elinden yakamız kurtuldu;
Hele mahvolmadan evvel sizi millet buldu.
Âh efendim, o herif yok mu, kızıl kâfirdi;
Çünkü bir şey tanımaz, her ne desen münkirdi.
Ne edeb der, ne hayâ der, ne fâzîlet, ne vakar;
Geyirir leş gibi, mu'tâdı değil istiğfar.

Aksırır sonra, fütûr etmeyerek, burnumuza...
Yutarız, çare ne, mümkün mü ilişmek domuza?
Savurur balgamı ta alnımızın ortasına,
Tükürürmüş gibi taşlıktaki tükrük tasına!
Hezeyan, sorsanız, Allah; hezeyan, Peygamber;
Din, vatan, âile, millet gibi yüksek hisler,
Ahmak aldatmak için söylenilir şeylermiş...
Bu hurâfâtı hakîkat diye kim dinlermiş?
Âkil oymuş ki: Hayâtın bütün ezvâkından,
Durmayıp hırsını tatmîne edermiş îman.
Âhiret fikri yularmış, yakışırmış eşeğe;
Hiç kanar mıymış adam böyle beyinsizce şeye?
Hele ahlâka sarılmak ne demekmiş hâlâ?
Çekilir miymiş, efendim, gece gündüz bu belâ?
Zevki hakmış adamın, başkası hep bâtılmış...
Çok tuhafmış bunu insanlar için anlamayış!
Âh, efendim, daha söylenmeyecek işler var...
Çünkü nâmûsa musallattı o azgın canavar.
— İyi amma niye sarmıştınız etrâfını hep?
— Hakk-ı devletleri var, arz edelim neydi sebep:
Tepeden tırnağa her gün donanıp sırsıklam,
Hani, yuttuksa o tükrükleri, faslam faslam,
Vatan uğrunda efendim, vatan uğrunda bütün.
Biz o zilletlere katlanmamış olsaydık dün,
Memleket yoktu bugün, yoktu, iyâzen-billâh...
Öyle üç balgam için millete kıymak da günâh.
Herif ancak bizi bir parçacık olsun saydı;
Başıboş kalmaya gelmezdi, eğer kalsaydı,
Mülkü satmıştı ya düşmanlara, ondan da geçin,
Yıkmadık âile koymazdı Hudâ hakkı için.
Bulunur pek çok adam cenge koşup can verecek;
Harbin en müşkili haysiyyeti kurbân etmek.

Bu fedâîliği bir biz göze aldırmıştık.
Ama Hâlik biliyor, bilmesin isterse balık.(*)
Ey veliyyü'n-niam, artık size bizler köleyiz;
Yalınız emrediniz siz, yalınız emrediniz.»

— Şimdi, oğlum, kızacaksın ya, fakat, boş ne desen;
Bu rezâlet beni me'yûs ediyor âtîden.
Hâle baktıkça adam kahroluyor elde değil;
Bizi kim kurtaracak, var mı ki bir başka nesil?
— Âsım'ın nesli, Hocam,
— Nerde!
— Hayır, haksızsın!
Gâlibâ oğlana pek fazla bugünler hırsın?
— Âsım'ın nesli... diyorsun. Ne uzun boylu hayâl!
— Âsım'ın nesline münkàd olacak istikbâl.
Sana vicdânımı açtım okudum, dinlesene;
Söyleten başkasıdır, bakma, Hocam, söyleyene.
— Ne kehânet bu?
— Bilirsin ki değil mu'tâdım.
— Güzel amma, ne fazîletleri var evlâdım?
— Ne fazîlet mi? Çocuklar koşuyor, aç çıplak,
Cebheden cebheye arslan gibi hiç durmayarak.
Yine vardır bir ölüm korkusu arslanda bile;
Yüzgöz olmuş bu çocuklar ölümün şahsıyle!
Cebhenin her biri bir kıt'ada, etrâfı deniz;
Kara dersen daha dehşetli: Ne yol var, ne de iz.
Harekâtın görüyorsun ya, Hocam, en kolayı,
Yalnayak Kafkas'ı tutmak, baş açık Sînâ'yı!
Yapılır zannediyorsan, bakalım, sen de soyun...
Kıt'a kapmak, köşe kapmak değil artık bu oyun.

(*) «İyiliği et, denize at, balık bilmezse Hâlik bilir» diye bir meselimiz vardır.

Şu Boğaz Harbi nedir? Var mı ki dünyâda eşi?
En kesîf orduların yükleniyor dördü beşi,
-Tepeden yol bularak geçmek için Marmara'ya-
Kaç donanmayla sarılmış ufacık bir karaya.
Ne hayâsızca tehaşşüd ki ufuklar kapalı!
Nerde -gösterdiği vahşetle «bu: bir Avrupalı!»
Dedirir- yırtıcı, his yoksulu, sırtlan kümesi,
Varsa gelmiş, açılıp mahbesi, yâhud kafesi!

Eski Dünyâ, Yeni Dünyâ, bütün akvâm-ı beşer,
Kaynıyor kum gibi, tûfan gibi, mahşer mahşer.(1)
Yedi iklîmi cihânın duruyor karşına da,(2)
Ostralya'yla berâber bakıyorsun: Kanada!
Çehreler başka, lisanlar, deriler rengârenk;
Sâde bir hâdise var ortada: Vahşetler denk.
Kimi Hindû, kimi yamyam, kimi bilmem ne belâ...
Hani, tâ'ûna da züldür bu rezîl istîlâ!
Ah o yirminci asır yok mu, o mahlûk-i asîl,
Ne kadar gözdesi mevcûd ise, hakkıyle sefîl,
Kustu Mehmedciğin aylarca durup karşısına;
Döktü karnındaki esrârı hayâsızcasına.
Maske yırtılmasa hâlâ bize âfetti o yüz...
Medeniyyet denilen kahbe, hakîkat, yüzsüz.
Sonra mel'undaki tahrîbe müvekkel esbâb,
Öyle müdhiş ki: Eder her biri bir mülkü harâb.

Öteden sâikalar parçalıyor âfâkı;
Beriden zelzeleler kaldırıyor a'mâkı;
Bomba şimşekleri beyninden inip her siperin;
Sönüyor göğsünün üstünde o arslan neferin.

Yerin altında cehennem gibi binlerce lâğam,
Atılan her lâğamın yaktığı: Yüzlerce adam.

Ölüm indirmede gökler, ölü püskürmede yer;
O ne müdhiş tipidir: Savrulur enkàz-ı beşer...
Kafa, göz, gövde, bacak, kol, çene, parmak, el, ayak,
Boşanır sırtlara, vâdîlere, sağnak sağnak.
Saçıyor zırha bürünmüş de o nâmerd eller,
Yıldırım yaylımı tûfanlar, alevden seller.
Veriyor yangını, durmuş da açık sînelere,
Sürü hâlinde gezerken sayısız tayyâre.
Top tüfekten daha sık, gülle yağan mermîler...
Kahraman orduyu seyret ki bu tehdîde güler!
Ne çelik tabyalar ister, ne siner hasmından;
Alınır kal'a mı göğsündeki kat kat îman?
Hangi kuvvet onu, hâşâ, edecek kahrına râm?
Çünkü te'sîs-i İlâhî o metîn istihkâm.

Sarılır, indirilir mevki'-i müstahkemler,
Beşerin azmini tevkîf edemez sun'-i beşer;
Bu göğüslerse Hudâ'nın ebedî serhaddi;
«O benim sun'-i bedî'im, onu çiğnetme» dedi.
Âsım'ın nesli... diyordum ya... nesilmiş gerçek:
İşte çiğnetmedi nâmûsunu, çiğnetmeyecek.

Şühedâ gövdesi, bir baksana, dağlar, taşlar...
O, rükû olmasa, dünyâda eğilmez başlar,
Yaralanmış temiz alnından, uzanmış yatıyor, (3)
Bir Hilâl uğruna, yâ Rab, ne güneşler batıyor!

Ey, bu topraklar için toprağa düşmüş, asker!

Gökten ecdâd inerek öpse o pâk alnı değer.
Ne büyüksün ki kanın kurtarıyor Tevhîd'i...
Bedr'in arslanları ancak, bu kadar şanlı idi.
Sana dar gelmeyecek makberi kimler kazsın?

«Gömelim gel seni târîhe» desem, sığmazsın.
Herc ü merc ettiğin edvâra da yetmez o kitâb...
Seni ancak ebediyyetler eder istîâb.
«Bu, taşındır» diyerek Kâ'be'yi diksem başına;
Rûhumun vahyini duysam da geçirsem taşına;
Sonra gök kubbeyi alsam da, ridâ namıyle,
Kanayan lâhdine çeksem bütün ecrâmıyle;
Mor bulutlarla açık türbene çatsam da tavan, (4)
Yedi kandilli Süreyyâ'yı uzatsam oradan;
Sen bu âvîzenin altında, bürünmüş kanına,
Uzanırken, gece mehtâbı getirsem yanına,
Türbedârın gibi tâ fecre kadar bekletsem;
Gündüzün fecr ile âvîzeni lebrîz etsem;
Tüllenen mağribi, akşamları sarsam yarana...
Yine bir şey yapabildim diyemem hâtırana.

Sen ki, son Ehl-i Salîb'in kırarak savletini,
Şark'ın en sevgili sultânı Salâhaddîn'i,
Kılıç Arslan gibi iclâline ettin hayran...
Sen ki, İslâm'ı kuşatmış, boğuyorken hüsran,
O demir çenberi göğsünde kırıp parçaladın;
Sen ki, rûhunla berâber gezer ecrâmı adın;
Sen ki, a'sâra gömülsen taşacaksın... Heyhât,
Sana gelmez bu ufuklar, seni almaz bu cihât...

Ey şehîd oğlu şehîd, isteme benden makber,
Sana âgûşunu açmış duruyor Peygamber.

---

(1) İlk baskılarda: ... kum gibi, mahşer mi, hakîkat mahşer.
(2) İlk baskılarda: ... duruyor karşında,
(3) İlk baskıda: Vurulup tertemiz alnından, uzanmış yatıyor,
(4) İlk baskılarda: Ebr-i nîsânı açık...

— Bırak Allâh'ı seversen, yine berbâd oldum!
O yanık defteri artık kapa, zîrâ doldum...
Tıkanıp durmadayım. Baksana, nevbet nevbet...
Zâten a'sâbıma hâkim değilim, merhamet et.
— Bakayım şimdi, senin neydi o müşkil derdin,
Ki sabahtan beridir söylemedin, söylemedin?
— Âsım'ın hâli fenâ: Pek mütehevvir, ama, pek!
Ne nasîhatten alır şey, ne azar dinleyecek.
— Atak oğlandır esâsen... Demek azdırdı işi...
— Bilmem azdırdı mı, lâkin hoşa gitmez gidişi.
— Ramazan Vak'ası varmış, o nedir?
— Anlatayım...
O zamandan beri zâten ne suyum var, ne sayım!
— Ne demek?
— Çıkmıyorum, sanki, berâber dışarı.
Bu, zıpır; âlemin evlâdını dersen, haşarı;
Görecek hayli mürüvvet daha var! Ben yapamam...
— Ramazan Vak'ası, yâhu! Şunu anlat, be adam!
— Üsküdar'dan geliyorduk, ikimiz: Âsım, ben.
Sâ'at on bir sularındaydı... Vapur beklerken, (1)
Yolcular Bafra'yı tellendirivermez mi sana?
Kaçıver, belli ki çıngar çıkacak, durmasana!
Hayır oğlum, nasıl olduysa, apıştım kaldım.
Çocuğun tavrı değişmişti. Dedim: «Bak, Âsım,
Dalaşırsan bu heriflerle üzersin babanı.»
İçlerinden biri, hem şüphesiz, en kaltabanı,
Üç nefes püfleyerek burnuma: «Sen söyle, Hoca!
Niye bağlanmalı hayvan gibi hâlâ oruca?»
Deyivermez mi, tabî'î senin oğlan tokadı,
Herifin yırtılacak ağzına kalkıp yamadı.
Gâlibâ pek canı yokmuş ki yuvarlandı leşi...
Asıl itler gerideymiş, koşarak dördü, beşi,
Ansızın serdiler evlâdımı karşımda yere.

(1) Ezânî saatle, akşam ezanına (iftara) bir saat kala.

Ben şaşırmış, «aman oğlum!» demişim bir kere.
Hele yâ Rabbi şükür, toplanıp oğlan birden,
Kömür almış deve kalkar gibi doğruldu hemen.
O nasıl cehd idi kurtulmak için anlamalı:
Silkinip attı belinden asılan dört çuvalı!
Dedim: Artık sizi haklar bu zıpır şimdi, durun,
Ne ağız kaldı yiğitlerde, hakîkat, ne burun;
Kime indiyse, nüzûl inmişe benzetti onu!
Bu sevimsiz şakanın hayli firaklıydı sonu:
Hani, salhâne civârında durup seyre bakan,(1)
Karabaşlar görülür: Yüzleri kan, gözleri kan;
Bu çomarlar da o vaz'iyyete gelmişlerdi.
Hepsinin hakkını Allâh için oğlan verdi!
Hele bir tânesinin beyni dağılmıştı, eğer,
İşi sulh etmemiş olsaydı gelen dört asker.
— Anlasaydık, şu neden sonrakinin fazla payı?
— Ya tabancayla hücûm etti uzaktan bu dayı.
Bereket versin o askerlere da'vâ bitti;
Sedyeler geldi, polislerle herifler gitti.
— Sizi haksız çıkaran yoktu ya?
— Olsun mu? Tuhaf!
Afedersin, Hocazâdem, ne kadar saçma bu lâf!
Haklı, haksız diye taksîmi kim etmiş ki kabûl?

Bu cihan, baksana, baştanbaşa: Âkil, me'kûl. (2)
Kuvvetin sırtını kimmiş, göreyim, okşamayan?
Ne zaman altta kalırsan, o zaman derdine yan!
«Beşerin adli masal, hak zıpırındır yalınız;
Dövülen mahkemelerden kovulur, çünkü: Cılız!»
Bizim oğlan bunu virdetmiş, okur her yerde...
— Doğru söz, sonra, tabî'î, efelik var serde!
— Efelik, çok güzel amma, sonu çıkmaz bu yolun;
Etme, oğlum, şuna bir parça nasîhatte bulun.

(1) Selhhâne: Mezbaha, halk söyleyişiyle «salhâne».
(1) Âkil: Yiyen (kef ile)/Me'kûl: Yiyilen.

Çünkü ben korkuyorum, söylemiş olsam tekrar,
Yüzgöz olduk, edecek mes'ele isyanda karar.
— Ne demek! Hiç sana isyan mı edermiş Âsım?
— Bence her mümkünü vaktiyle düşünmek lâzım.
— Hocam, evlâdına benzer bulamazsın arasan,
Görmedim ben bu kadar dörtbaşı ma'mûr insan.
Ne büyük hilkat o Âsım, ne muazzam heykel!
Onu, bir şi'r-i hamâset gibi, ilhâm-ı ezel,
Sana sunduysa, açıp rûhunu teşrîhe çalış...
Gâlibâ oğlanı yanlış görüyorsun, yanlış!
Yalınız göğsünün eb'âdı mı sandın yüksek?
İn de a'mâkına bir bak, ne derinmiş o yürek!
Dalgalandıkça içinden taşan îman denizi,
Dökülen hisleri gör: İncilerin en temizi.
Gövde yalçın kayadan âbide, lâkayd-i ecel;
Sanki hiç duygusu yok... Bir de fakat rûhuna gel;
O ne ifrât ile rikkat! Hani, etsen ta'mîk,
Bir kadın rûhu değildir o kadar belki rakîk.
Sonra, irfânı için söyleyecek söz bulamam;
Oğlanın bildiği, öğrendiği her şey sağlam.
Boynu dehşetli, evet, beyni de lâkin zinde;
Kafa enseyle beraber gidiyor seyrinde.

Çölde ben hayli görüştüm bu sefer Âsım'la;
Hoca, te'mîn ederek söylerim îmânımla:
İğtinâm etmeye baktım çocuğun sohbetini;
Pek yakından tanıdım çünkü husûsiyyetini.
Ne güreştirmediğim kaldı, ne koşturmadığım;
Ne de «her şeyde sıfırsın!» diye coşturmadığım.
Çölün, âsûde muhîtinde geçen günlerimiz,
Bana gösterdi tamâmiyle ki: Oğlun eşsiz.
Bî-tenâhî safahâtıyle herif ayrı cihan;
Bî-tenâhî safahâtında da, lâkin, insan.

Hiç unutmam, büyücek bir zafer olmuş da nasib,
Asker etmişti güreşlerle yarışlar tertib.

«Hadi Âsım!» dedik, «olmaz» dedi, biz dinlemedik;
Bularak bir de kalın, pırpıta benzer dizlik, (*)
Yaralıymış demedik, üç kişi tuttuk soyduk;
Çıktı meydanda gezen hasmına bîçâre çocuk.
Neydi oğlandaki endâmın o âhengi fakat!
Belli her uzvu için ayrı çalışmış hilkat.
Ya kemikler ne salâbetli, ya etler ne katı:
Tepeden tırnağa, gûyâ, dolamışlar halatı,
İki üç katlı büküp bir çınarın gövdesine.
Hele taşmış dökülürken o muazzam sîne,
Öyle bâriz adelâtın ebedî dalgaları,
Ki yorar ârızalar seyrine dalmış nazarı.
Çok geniş dersen omuzlar, boy o nisbette uzun,
O ne mevzun kafadır, sonra, ne sağlam o boyun!
Ufarak bir kapı sırtın kabaran eb'âdı,
Çarpışıp durmada nâçâr iki müdhiş kanadı.
Enseden tâ bele sarkan o derin hat, o yarık,
Arzı umkunda nihan tûl-i mücerred artık!

Bel nisâbında, omuzlar gibi taşkın çatılar,
Adalî baldırının kutru hemen boynu kadar.
İki çam bölmesi kol, kim tutacak, kim bükecek?
O bileklerle o ellerse demirden daha pek.
Yaralar başkaca endâmına heybet veriyor,
Bir şehâmetli temâşâ ki vücud ürperiyor.
Vakıâ hasmı da gürbüz delikanlıydı ama,
Âsım'ın savleti kuvvet mi sorar hiç adama?
Silkiyor dut gibi bîçâreyi sağdan, soldan.
Ne o? Çapraz mı? Hemen gir ki senindir meydan.
Ay! Herif sıyrılıyor, hem ne kolaylıkla, bakın!
Aman Âsım, bu güreş olmasın uydurma sakın?
Hele anlat şu işin neyse hakîkî rengi?
«Yenemezmiş onu: Bir kerre değilmiş dengi,

(*) Pehlivanların güreşte dizlerine çektikleri, tamâmiyle meşin ise adına «kıspet», yarı yelken bezi, yarı meşin ise «pırpıt» derler.

Bir de bîçâre adam pek müte'azzım şeymiş,
Kahrolurmuş kederinden tutarak yenseymiş.
Sonra, lâyık mı imiş yerlere sermek şimdi,
Böyle düşmanla bütün gün dövüşen bir yiğidi?»

*
* *

— Anladık, hepsi de a'lâ, diyecek yok... Lâkin,
Şu benim derdime bir çâre bulaydık ilkin.
Ramazan Vak'ası her gün, Hocazâdem, her gün,
Hele günler bereketliyse hemen üç beş öğün!
Âdetâ çılgına dönmüş... Bu cünûnun da başı:
Yanarak gömdüğü binlerce şehîd arkadaşı.
Sanırım son yarasından da biraz huylanıyor...
Sonra, ahvâle tahammül mü dedin, gâyet zor.
Ne dolaplar dönüyor, beynini sarsar duysan!
Bence beyhûdedir, oğlum, bu nehirler gibi kan.
O, demin «harb-i umûmî» dediğin maskaralık,
Karagöz'den de beter, kıymeti yok beş paralık.
Perde sıyrıldı, işin kalmadı hiçbir hüneri,
Her bakan sezdi karanlıkta sinen çehreleri.
Yutulur herze mi pîr aşkına mahrûmiyyet?
Çekti yıllarca, fakat, çekmiyor artık millet.
Hele sen gel de «hamiyyet!» diye aptal kandır;
Canı yanmış dedenin son sözü «illâllah!»tır.
Ben sefâletten ölürken seni sıkmazsa refah,
Hak erenler buna ummam ki desin: Eyvallah!
Şöyle bir bak: Ne harâb ortalığın manzarası...
Ama hiç deşme sakın, çünkü yürekler yarası.
Hani, insan sesi çağlardı şu vâdîlerde...
Sor ki âfâka, o âlemler, o demler nerde?
Yemyeşil yurda çöken kapkara toprak rengi;
Dindi binlerce hayâtın ezelî âhengi.
Yok civârımda bugün aç yatanın pâyânı;

Her perîşan yuva bir âile kabristânı!
Beni öldürmede, oğlum, bu harâb ıssızlık:
Hangi vîrâneyi eşsen kopuyor bin çığlık!
Hasta binlerle, bakan yok; diriler çırçıplak;
Ölüler kaskatı olmuş, hani kim kaldıracak?
Bir taraftan bu fecâyi' kemirirken yurdu,
Bir taraftan da elin bir sürü doymaz kurdu,
Dişliyor na'şını sırtlan gibi bîçârelerin;
Yolu ummam ki bu olsun koşulan son zaferin!
Girdiniz harbe heriflerle «zarûrî!» diyerek;
Bu rezâlet de zarûrî mi, kuzum, bir bilsek?
— Ama sen pek uzun ettin Hocam, artık sadede!
Bahsimiz nerde, senin söylediğin şey nerede?
— İşte, oğlum, çocuğun rûhunu sarsan esbâb;
Muttasıl kıvranıyor, kalbi yıkık, beyni harâb.
Hangi bîçârenin âlâmını etsin ta'dîl;
Kimin imdâdına koşsun? O kadar çok ki sefîl!..
Hangi mâtemli evin derdine çıksın ortak?
Bir yığın kül kesilen, baksana, binlerle ocak!
Hangi yardım dilenen aczi tutup kaldırsın?
Hangi mel'un çetenin boynunu ilkin kırsın?
Bizim ev mahkeme; hâkim, bereket versin, acar;
Geceden hükmü verir, gündüzün icrâya koşar!
— Neme lâzım, herifin pek amelî şey bileği!
— Ama hiç sorma bizim çektiğimiz gâileyi:
Akşam olmaz mı, kızın benzi uçuktur mutlak...
Ağbeyim gelmedi hâlâ... diye korkak korkak,
Dikilir karşıma... Lâhavle derim, sabrederim;
Beni kim tesliye etsin ki ben ondan beterim!
Çullanır beynime yüzlerce mehîb endîşe;
Bütün a'sâbımı sarsar, bakamam, hiçbir işe.
Sâ'at artık bilemem altı mı, yâhud yedi mi;
Heyecan, geldi mi oğlan; helecan, gelmedi mi.

Çileden çıkmışım akşam, dedim:
«Âsım, bana bak!
Yol yakınken geri dön, nâfile çıkmaz bu sokak.
Koşuyorsun, be çocuk, çarpacak alnın duvara;
Dağılır sonra kafan, etme, çekil bir kenara.
Ne demir leblebi meslek bu, Ebû Zer-vâri?
Ömer'in zâbıta me'mûru geleydin bâri!
Sen o meyhâneyi basmakla mükellef miydin?
Ya kumarbazları ma'nâsı nedir tehdîdin?
Toplanıp cünbüş ederken elin evlâdı, gece,
Hangi bir hakla gidip hepsini dövdün delice?
Na'ra atmış diye sarhoşları, tut sen, kovala...
Bâri git bekçi yazıl, aylık alırsın budala!
Niye cebren ayırırsın kocasından kadını?
Komşular, baksana, «kel kâhya» komuşlar adını!
Balık almış, ne olur? Sonra yedirmiş, ne çıkar?
Sanki hiç beslememiş kendisi vaktiyle zağar.
Sana bir şey dememiş, kısmış oturmuş dilini;
Niçin, oğlum, seriyorsun herifin pestilini?...»

Söyleyen ben değilim şimdi, bizim Âsım Bey:
«Harekâtım sizi bîzâr ediyormuş... Çok şey!
Babacığım, öyle değil, dinlemeyin rast geleni;
Dinleyin suçlu muyum, haklı mıyım, bir de beni.
Herkes aç bekleşiyor kaldırımın sırtında...
Siz gidin, perdelerin hepsini kaldırtın da,
Alenî işret edin âleme göstermek için!
Be adamlar! Azıcık saygı sayın: Gizli için.
Meze tûfânına dalmış, kulaç atmaktasınız;
Yutkunan halka bakın, pencerelerden, sayısız.
Paranız yok ya, şu ben var diyeyim, bol keseden;
Hakkınız nerde sefîh olmaya, dünyâ açken?
Hadi yâhû, yetişir... Çok bile içtikleriniz;
Durmak olmaz, dağılın, belki uzaktır yeriniz...

Hani aldırmasalar bâri, «defol git!» dediler...
Dedim: «Artık kime âidse defolmak, o gider.»
Kollarından tutarak hepsini attım bir bir;
Söyleyin varsa kabâhat, acabâ bende midir?

Gelelim şimdi kumarbazları tehdîde. Evet,
Bütün evlerde ışıksız bunalırken millet,
O kulüpten sırıtan şenliğe insan duramaz:
Yanıyormuş, dediler, haftada bir sandık gaz!
Ben bu israfı tabî'î çekemezdim artık;
Taşıdım söylenilen petrolü sandık sandık.
Bir ufak ölçü, dedim... Buldu nihâyet bakkal;
Aldı herkes gazı, gülyağ gibi, miskal miskal!
Ne donanmıştı sokak, doğrusu şehrâyindi!
Sormayın parçalanan zulmeti: Üç gün sindi!
Babacığım, işte kumarbazlara zulmüm bu kadar,
Bir de öksüzler için bin lira aldım zor zar.

Gelelim cünbüşe insâf ediniz vakti midir?
Yâhud insan gibi eğlense herifler ne denir?
Muhtekir kàfilesiymiş, ne edeb var, ne hayâ.
Aç, sefîl inleyerek can veredursun dünyâ,
Yine siz dinlemeyin, anlamayın mâtemini,
Sürün artık serilen yurdunuzun son demini!
Sağda yüzlerce ölen, solda hesapsız sürünen,
Karşıdan bunlara gülmek ne demektir alenen?
Durmayın, derdime ortak görünün kalkın da,
Demiş olsam, bilirim, vüs'unüzün fevkinde.
Ağlamak çok kişinin zevki değilmiş, lâkin,
Gülmemek herkes için, zannederim, pek mümkin.
Komşulardan sıkılın, pesten atın na'raları;
Büsbütün sustururum sonra, çıkarsam yukarı!
Son sözümdür size... Beyhûde fakat, nerde duyan?
Taştı kusmuk gibi her pencereden bin hezeyan.

Pek tabî'î ki durulmazdı...»
— Dur oğlum, yetişir!
— Lûtfedin, bitmedi...
— Bir dinle de, olmazsa, bitir.
Bana anlat bakayım şimdi: Şu bîçâre ocak,
Zorbalar saltanatından ne zaman kurtulacak?
Hiç bu mantıkla, a dîvâne, hükûmet mi yürür?
Bir cemâ'at ki erenler işi yumrukla görür,
Kafa bitmiş demek artık, çekiver kuyruğunu!
Kuvvetin hakkı mıdır enselemek bulduğunu?
Bize, Âsım, ne şunun yumruğu lâzım, ne bunun;
Birinin pençesi ister yalınız: Kànûnun.
Ver bütün kudreti kànûna ki vahdet yürüsün...
Yoksa millet değil ancak dağınık bir sürüsün...
Memleket zâten ayol baksana: Allak bullak,
Sen de hissinle yürürsen batırırsın mutlak.
Ya kuzum, zabtiye rûhuyle hükûmet sürenin,
Yeri altındadır, üstünde değildir kürenin!
— Babacığım, öyle değil...
— Dinlemem artık, hadi git!

*
* *

Hocazâdem, sen asıl derdi bizim kızdan işit:
Senin aptal daha bir hayli de çılgın bularak,
Bâbıâlî'yi...
— Aman?
— Basmayı kurmuş...
— Hele bak!
Acabâ kim ki ayartan?.. Ama zannetmem pek...
— Deme, oğlum, bana tekmîlini anlattı Melek.
Kız biraz azmine engel herifin, yoksa fenâ...
Hem basar, hem de asar, çok deli şey, âmennâ!
— Söyle, pek kanlı oyundur, yanılıp oynamasın.

— Beni hiç saydığı yok nâfile... Bir sen varsın,
Bir de hemşîresi var zabtedecek şimdi onu.
Aman oğlum, bana terk etmeyiniz mecnûnu.
— Yok canım, vazgeçer elbette, bu gerçek mi deli?
— Bilemem, korkuyorum kız beni îkàz edeli.
İş o evvelki vekàyi' gibi olsaydı, evet,
Belki bir parça tesellîye bulurdum cür'et.
Lâkin, oğlum, görüyorsun: Kurulan perde yaman;
Hani, baştan başa kan, dış yüzü kan, iç yüzü kan!
Bir damar patlamasın, sel götürür memleketi;
Yoksa göstermeye Rabbim o elîm âkıbeti.
— Yine ifrâta kapıldın sanırım...
— Hiç de değil,
Sen şu vaz'iyyete bir baksana: Cidden müşkil.
— Hadi müşkil diyelim, çâresi hiç yok mu ki?
— Var.
— Nedir öyleyse telâşın, heyecânın bu kadar?
— Heyecan yok, yalınız, mes'elenin ihmâli,
Bence pek doğru değildir. Evet, insan hâli,
Ya nihâyet kızı saymaz da bu ma'tûh oğlan,
Yeniden kàmete kalkarsa, ne olmaz o zaman?
Kopacak fitneyi, oğlum, hele bir kerre düşün;
Sanırım ayn-ı hatâdır beni müfrit görüşün.
Hayır, ifrâtıma hükmetmene râzı değilim;
Ben de oldukça metînim, hele pek mu'tedilim.
Ne yakın der, ne uzak der, ne soğuk der, ne sıcak,
Bu çocuk harbe gider, kaç senedir, zıplayarak.
Ne zaman «gitme!» dedim? «Koş!» diyerek gönderdim;
Gönderirken de «gider, bir daha gelmez» derdim;
Unutulmuş gibi artık bırakırdım peşini,
Avuturdum, oturur, evde kalan kardeşini.
Hânümanlar çöküyor, zelzele yalnız bana mı?
Ortalık can çekişirken açamam ben yaramı.
Anlamam oğlum için çekmeyi zâten helecan;

Elin evlâdı nedir? Hepsi civan, hepsi de can.
«Parçalanmış senin Âsım» dediler bi'd-defeât,
Babayım, elbet içim parçalanırken, heyhât,
Her zaman sîneye çektim, biliyorsun ya?
— Evet.
— Çünkü gâyetle tabî'îdir o müşkil gayret:
Kaplamış yurdumun âfâkını, mâdem, şühedâ...
Varsın olsun kalanın uğruna Âsım da fedâ.
«Hem gazâ, hem de şehâdet, ne sa'âdet bu!» derim;
Ciğerim yansa da söndürmek için cehd ederim.
Ama «kàtil» deseler oğlumu, yâhud «maktûl»,
O zaman işte benim âkıbetim pek meçhûl.
Var mı bir çâre ki dünyâda, gidip baş vurayım?
Hangi hüsrânımı «sen dur!» diyerek susturayım?
Kendi vicdânım olur önce gelir da'vâcı...
Görüyorsun ya: Tecellüdle savulmaz bir acı!
Babanın cânı için merhamet et, evlâdım,
Pek harâbım, bana bir parçacık olsun yardım.
Yalınız sensin elimden tutacak, yaş yetmiş...
Ah o vaktiyle ölenler ne de tâli'li imiş!
Rabbimin cilvesi bunlar ya, fakat hayrânım...
Geberip gitmediğim, başka nedir isyânım?
Aman oğlum, «hadi tahsîlini ikmâl ediver»
De de, mecnûnu zaman geçmeden evvel gönder.
Çünkü...
— Dur dur!.. Ne haber? Yoksa misâfir mi, Emin?
— Âsım ağbeymi getirdim...
— İyi ettin, gelsin.
— Bize gitmek düşüyor şimdi.
— Selâmetle, Hocam...
Hiç merâk etme... Bu akşam kalabilsen?
— Kalamam.

* * *

— Seni çoktan beridir, gördüğümüz yok, Âsım,
Nerdesin? Yerde misin? Gökte misin? Gel, bakalım!
Yalınızsın?
— Yalınız geldim, efendim, bu sefer.
— Getireydin, a canım, şunları...
— Bilseydim eğer...
— Âferin, doğrusu, cevherli çocuklar, belli!
İftihâr etmeli gördükçe bu gürbüz nesli.
— Ben de şükrânımı arz etmeliyim şimdi size,
Böyle en sevgili yârânımı takdîrinize.
Amca Bey, gördünüz, Allâh için insan şeyler...
Ama bir türlü ısınmaz, ne sebeptense, peder.
— Aklı ermez, babanın, sen nene lâzım, bana bak!
— Yeni yazdıklarınız nerde, efendim, okusak?
Aradım kimsede yok.
— Varsa da üç dört eserim,
Zât-ı sâmînizi hoşnûd edemez zannederim:
Demevî zevkiniz elbet demevî şi'r ister!
— Asabî olsa da râzîyız, efendim, bizler...
Bir mizâc istemiyorsak o da: Lenfâîlik;
Çünkü milletler için, doğrusu, gâyet mühlik.
— Edebiyyâtımız Allâh'a emânet desene!
Babanın oğlusun, Âsım, ne kadar olsa yine.
— Pek tarafdârı değildir pederim...
— Sorma, fenâ!
Üdebâ nâmına kim varsa, bilâ-istisnâ,
Hepsinin rûhunu şâd etti bugün...
— Etmeyiniz!
— Dedim: Artık bu kadar sövmeye lâyık değiliz.
Sen de kimsin? deyivermez mi, ne oldum, bilsen?
Bense şâir geçinirdim, hele bir bak şuna sen!
Komşunun hâline gülmek ne fenâ şey!
— Elbet!

Yok ki dünyâda cezâsız kalacak bir hareket.
— Evet, oğlum, yalınız ibret alanlar nerde?

Edebî sohbet olurmuş büyücek bir yerde.
Neden âsârımızın hepsi çelimsiz? derler;
Bu zemîn üstüne herkes iki üç söz söyler.
Bulunur, neyse, nihâyet balığın belkemiği:
Şark'ın üç bin senedir, gün sayarak beklediği,
O muazzam, o yaman şâir-i dâhîyi zaman,
Çıkarıp vermemiş âgûşuna yurdun el'an.
Rûh-i millîmizi tatmîn edemezmiş bir edîb,
Gelmeden sahne-i eyyâma o dâhî-i mehîb.
Geceler hâmile, mâdem, çocuk er geç doğacak.
Ama sen şimdi işin girdiği son safhaya bak:
Hangi saz şâiri, bilmem, bunu almış da haber;
«Neciyim ben?» diye, günlerce tepinmiş ter ter!
Sonra durmuşsa da, hâlâ, dediler, gayzı yaman;
Dut yemiş bülbüle dönmüş, giderek, kahrından.

Buna gülmüştüm, evet, gülmeyecektim oğlum,
Çarçabuk adl-i İlâhî dedi: «Dur şimdi kulum,
Sen ki, vah vah diyecek yerde, gülersin kah kah;
İşte fi'l, işte cezâ, çek bakalım!» Eyvallah.
Babanın yok mu davuldan beter îkàzı, hani,
Tıpkı rü'yâdan ayılmışlara benzetti beni!
— Yok efendim, bu kadar şiddeti etmem ya ümîd,
Ma'amâfih pederin hakkı değildir tenkîd.

— Şimdi Âsım, edebiyyâtı bırak, bir tarafa;
Daha ciddî işimiz var, geçelim başka lâfa.
Gâlibâ söylediğim yoktu? Evet, hiç yoktu:
Mısır'ın en muhteşem üstâdı Muhammed Abdu,
Konuşurken neye dâirse Cemâleddin'le;

Der ki tilmîzine Afganlı:
«Muhammed, dinle!
İnkılâb istiyorum, başka değil, hem çabucak.
Öne bizler düşüp İslâm'ı da kaldırmazsak,
Nazariyyât ile bir şeyler olur zannetme...
O berâhîni de artık yetişir dinletme!
Çünkü muhtâc-ı tezâhür değil isti'dâdın...»
— «Şüphe yok, hakk-ı semûhîleri var Üstâd'ın...
Gidelim bir yere, hattâ şu bizim Sûdân'a;
Yeni bir medrese te'sîs edelim urbâna.
Daha üç beş de fazîletli mücâhid bulalım.
Nesli tehzîb ile, i'lâ ile meşgûl olalım.
Çıkarıp gönderelim, hâsılı, Şeyh'im, yer yer,
Oradan âlem-i İslâm'a Cemâleddin'ler.»
— «Bu, fakat, yirmi yıl ister ki kolay görmüyorum...
Yirmi günlük işe bak sen!»
— «Kulunuz ma'zûrum.»

Kıssadan hisse çıkarsak mı, ne dersin Âsım!
Anlıyorsun ya, zarar yok, daha iy'anlaşalım:
İnkılâb istiyorum ben de, fakat, Abdu gibi...
Yoksa, ellerde kör âlet efeler tertîbi,
Bâbıâlî'leri basmak, adam asmakla değil.
Çek bu işten bütün ihvânını, kendin de çekil.
Gezmeyin ortada, oğlum, sokulun bir sapaya,
Varsa imkânı, yarın avdet edin Avrupa'ya.
— Amca Bey!
— Nâfile Âsım, seni hiç dinlemeyiz...
Çünkü sen bir kişisin, biz bakalım öyle miyiz?
Ben... baban... sonra Melek... Tutturamazsın ne desen...
Hadi tahsîlini ikmâle tez elden, hadi sen!
Çünkü milletlerin ikbâli için, evlâdım,
Ma'rifet, bir de fazîlet... İki kudret lâzım.

Ma’rifet, ilkin, ahâlîye sa’âdet verecek
Bütün esbâbı taşır; sonra fazîlet gelerek,
O birikmiş duran esbâbı alır, memleketin
Hayr-ı i’lâsına tahsîs ile sarf etmek için.
Ma’rifet kudreti olmazsa bir ümmette eğer,
Tek fazîletle teâlî edemez, za’fa düşer.
İbtidâîliğe mahsûs olan âvâre sükûn,
Çöker a’sâbına. Artık o da bundan memnûn!
Ma’rifet, farz edelim, var da, fazîlet mefkùd...
Bir felâket ki cemâ’atler için, nâ-mahdûd.
Beşerin rûhunu tesmîm edecek karha budur;
Ne musîbettir o: Tâunlara rahmet okutur!
Bizler edvâr-ı fazîletleri cidden parlak,
Bir büyük milletin evlâdıyız, oğlum, ancak,
O fazîlet son üç asrın yürüyen ilmiyle,
Birleşip gitmedi; battıkça da ümmet cehle,
Bünyevî kudreti günden güne meflûc olarak,
Bir düşüş düştü ki: Davransa da, sarsak sarsak.
Garb’ın emriyle yatıp kalkmaya artık mahkûm;
Çünkü hâkim yaşatan şevket-i fenden mahrûm.
Biz, evet, hasmımızın kudret-i irfânından,
Bî-nasîbiz de o yüzden bu şerefsiz hüsran.
Sonra, a’sâra süren haybeti çekmekle, bugün,
O fazîlet bile hissiz, hareketsiz, ölgün.
Şimdi, Âsım, bana müfrit de, ne istersen de,
Ma’rifetten de cüdâ Şark o fazîletten de.
Lâkin ister misin, oğlum, mütesellî olmak:
İctimâî bütün âmillere, kudretlere bak.
Bunların herbirinin kuvveti, mâzîye inen,
Kökü mikdârı olur; çünkü bu âmillerden,
En derin köklüsü en sağlamı, en hâkimidir.
Şimdi, sen bizdeki kudretleri eşsen bir bir,
Göreceksin ki: Bu millette fazîlet en uzun,

En derin köklere yaslanmada; hem sonra onun,
Bir mübârek suyu var, hiç kurumaz: Dîn-i mübîn.
Hâdisât etmesin oğlum, seni aslâ bedbîn...
İki üç balta ayırmaz bizi mâzîmizden.
Ağacın kökleri mâdem ki derindir cidden,
Dalı kopmuş, ne olur? Gövdesi gitmiş, ne zarar?
O, bakarsın, yine üstündeki edvârı yarar,
Yükselir, fışkırıp, âfâk-ı perîşânımıza;
Yine bin vâha serer kavrulan îmânımıza.
Vâkıâ ortada yüzlerce mesâvî yüzüyor;
Sen bu kâbûsu bütün şerre değil, hayra da yor.
Çünkü yoktur birinin kalb-i cemâ'atte yeri;
Arasan: Hepsi beş on maskara ferdin hüneri!
Bu cihetten, hani, hiç yılmasın, oğlum, gözünüz;
Sâde Garb'ın, yalınız ilmine dönsün yüzünüz.
O çocuklarla beraber, gece gündüz, didinin;
Giden üç yüz senelik ilmi sık elden edinin.
Fen diyârında sızan nâ-mütenâhî pınarı,
Hem için, hem getirin yurda o nâfi' suları.
Aynı menba'ları ihyâ için artık burada,
Kafanız işlesin, oğlum, kanal olsun arada.

Sen geçenlerde demiştin ki:
«Yazık hâlâ biz,
Dünkü ilmin bile bîgânesiyiz, câhiliyiz.
İşte fıkdânı bu ihmâl edilen ma'rifetin,
Nesli bir acze düşürmüş ki, bugün, memleketin,
Bir yığın kuvveti var, hem ne tabî'î de, henüz,
Biz o kuvvetlere eller gibi hâkim değiliz!
Yarının ilmi nedir, halbuki? Gâyet müdhiş:
«Maddenin kudret-i zerriyyesi» uğraştığı iş.(1)
O yaman kudrete hâkim olabilsem diyerek,
Sarf edip durmada birçok kafa binlerce emek.

(1) Kudret-i zerriyye: Atom kudreti, nükleer enerji.

Onu bir buldu mu, artık bu zemin: Başka zemin.
Çünkü bir damla kömürden edecekler te'min,
Öyle milyonla değil; nâ-mütenâhî kudret!...»

İbret al kendi sözünden, aman oğlum, gayret!
Bir yılın var daha zannımca?
— Evet.
— Bak, ne kolay!
Lâkin ihvân-ı kirâmın?
— Çoğunun altışar ay.
— Hep giderler ya, beraberce?
— Giderler, ma'lûm.
— Hepsinin mesleği sağlam mı?
— Evet, müsbet ulûm.
— İnkılâbın yolu mâdem ki bu yoldur yalınız,
«Nerdesin hey gidi Berlin?» diyerek yollanınız.
Altı ay, bir sene gayret size eğlence demek...
Siz ki yıllarca neler çekmediniz, hem gülerek!
Hani, bir ömre bedeldir şu geçen her gününüz;
Bir gün evvel gidiniz, bir saat evvel dönünüz.
Şark'ın âgûşu açıktır o zaman işte size;
O zaman varmanın imkânı olur gâyenize;
O zaman dinlerim artık seni, Âsım, bol bol...
— Yarın akşam gideriz.
— Öyle mi? Berhurdâr ol.

22 Zilhicce 1337 / 18 Eylül 1335 (1919)

SAFAHAT

YEDİNCİ KİTAP

GÖLGELER

Şark'ın tek dâhî-i san'ati
Şerif Muhyiddin
Beyefendi'ye hâtıra-i ta'zîm

HÜSRAN

Ben böyle bakıp durmayacaktım, dili bağlı,
İslâm'ı uyandırmak için haykıracaktım.
Gür hisli, gür îmanlı beyinler, coşar ancak, (1)
Ben zâten uzun boylu düşünmekten uzaktım!
Haykır! Kime, lâkin? Hani sâhipleri yurdun?
Ellerdi yatanlar, sağa baktım, sola baktım;
Feryâdımı artık boğarak, na'şını, tuttum,
Bin parça edip şi'rime gömdüm de bıraktım.
Seller gibi vâdîyi enînim saracakken,
Hiç çağlamadan, gizli inen yaş gibi aktım.
Yoktur elemimden şu sağır kubbede bir iz;
İnler «Safahât»ımdaki hüsran bile sessiz!

İstanbul, Teşrînievvel 1335
(Ekim 1919)

(1) Buradan itibâren dört mısra, şiirin 1919'daki ilk neşrinden çok farklıdır. 1933'deki kitap baskısı sırasında şairimiz tarafından değiştirilmişlerdir. Mısraların ilk şekli şöyledir:
Bir şeydi benim hilkatimin gâyesi: Feryâd;
Susmak ki düşünmekti ben ondan pek uzaktım.
Haykırmadım, «Eller duyacak sus!» dedi herkes;
Ağyâr uyanıkmış, meğer, etrâfıma baktım.

ŞARK

Musallat, hiç göz açtırmaz da Garb'ın kanlı kâbûsu,
Asırlar var ki, İslâm'ın muattal, beyni, bâzûsu.
«Ne gördün, Şark'ı çok gezdin?» diyorlar. Gördüğüm: Yer yer,
Harâb iller; serilmiş hânümanlar; başsız ümmetler;
Yıkılmış köprüler; çökmüş kanallar; yolcusuz yollar;
Buruşmuş çehreler; tersiz alınlar; işlemez kollar;
Bükülmüş beller; incelmiş boyunlar; kaynamaz kanlar;
Düşünmez başlar; aldırmaz yürekler; paslı vicdanlar;
Tegallübler, esâretler; tehakkümler, mezelletler;
Riyâlar; türlü iğrenç ibtilâlar; türlü illetler;
Örümcek bağlamış, tütmez ocaklar; yanmış ormanlar;
Ekinsiz tarlalar; ot basmış evler; küflü harmanlar;
Cemâ'atsiz imamlar; kirli yüzler; secdesiz başlar;
«Gazâ» nâmıyle dindaş öldüren bîçâre dindaşlar;
Ipıssız âşiyanlar; kimsesiz köyler; çökük damlar;
Emek mahrûmu günler; fikr-i ferdâ bilmez akşamlar!.....

Geçerken, ağladım geçtim; dururken, ağladım durdum;
Duyan yok, ses veren yok, bin perîşan yurda başvurdum.
Mezarlar, âhiretler, yükselen karşında dûrâdûr;
Ne topraktan güler bir yüz, ne göklerden güler bir nûr!
Derinlerden gelir feryâdı yüz binlerce âlâmın;
Ufuklar bir kızıl çenber, bükük boynunda İslâm'ın!
Göğüsler hırlayıp durmakta, zincirler daralmakta;
Bunalmış kalmış üç yüz elli milyon cansa gırtlakta!

*
* *

İlâhî! Gördüğüm âlem mi insâniyyetin mehdi?
Bütün umrânı târîhin bu çöllerden mi yükseldi?
Şu zâirsiz bucaklar mıydı vahdâniyyetin yurdu?
Bu kumlardan mı, Allâh'ım, nebîler fışkırıp durdu?

Henüz tek berk-ı îman çakmadan cevvinde dünyânın,
Bu göklerden mi, yâ Rab, coştu, sağnak sağnak, edyânın?
Serendib'ler şu sâhiller mi? Cûdî'ler bu dağlar mı?
Bu iklîmin mi İbrâhîm'e yol gösterdi ecrâmı?
Harem'ler, Beyt-i Makdis'ler bu topraktan mı yoğruldu?
Bu vâdîler mi dem tuttukça bîhûş etti Dâvûd'u?
Hirâ'lar, Tûr-i Sînâ'lar, bu âfâkın mı şehkârı?
Bu taşlardan mı, yer yer, taştı Rûhullâh'ın esrârı?

*
* *

Cihânın Garb'ı vahşet-zâr iken, Şark'ında, Karnak'lar,
Herem'ler, Sedd-i Çin'ler, Tâk-ı Kisrâ'lar, Havernak'lar,
İrem'ler, Sûr-i Bâbil'ler semâ-peymâ değil miydi?
O mâzîler, İlâhî, bir yıkık rü'yâ mıdır şimdi?
Ne yapsın, nâ-ümîd olsun mu Şark'ın intibâhından,
Perîşan rûhumuz, hâib, dönerken bâr-gâhından?
Bu haybetten usandık biz, bu hüsrân artık elversin!
İlâhî! Nerde bir nefhan ki, donmuş hisler ürpersin,
Serilmiş sîneler kâbûsu artık silkip üstünden,
«Hayat elbette hakkımdır!» desin, dünyâ «değil!» derken?(1)

İstanbul, 19 Eylül 1334 (1918)

(1) Safahat'a «Şark» adıyla alınmış bulunan bu şiir, ilk olarak Sebilürreşad'ın 19 Eylül 1334 (1918) tarihli 370. sayısında yayınlanmıştır. İlk neşrinde «Kişi Hissettiği Nisbette Yaşar» başlığını taşıyan manzume, 1933'te kitaba alınan buradaki yayınından çok farklıdır. Bu sebeple şiirin ilk şeklini de «Safahat Dışında Kalmış Şiirler» bölümüne aldık.

ALINLAR TERLEMELİ

Cihan altüst olurken, seyre baktın, öyle durdun da,
Bugün bir serserî, bir derbedersin kendi yurdunda!
Hayat elbette hakkın, lâkin ettir haykırıp ihkàk;
Sağırdır kubbeler, bir ses duyar: Da'vâ-yı istihkàk.
Bu milyarlarca da'vâdan ki inler dağlar, enginler;
Oturmuş, ağlayan âvâre bir mazlûmu kim dinler?
Emeklerken, sabî tavrıyle, topraklarda sen hâlâ,
Beşer doğrulmuş, etmiş, bir de baktın, cevvi istîlâ!
Yanar dağlar uçurmuş, gezdirir beyninde dünyânın;
Cehennemler batırmış, yüzdürür kalbinde deryânın;
Eşer a'mâkı, izler keşfeder edvâr-ı hilkatten;
Deşer âfâkı, bir şeyler sezer esrâr-ı kudretten;
Zemin mahkûmu olmuştur, zaman mahkûmu olmakta;
O, heyhât, istiyor hâkim kesilmek bu'd-i mutlakta!

*
* *

Tabîat bin çelik bâzûya sahipken, cılız bir kol,
Ne kàhir saltanat sürmekte, gel bir bak da, hayrân ol!
Hayır, bir kol değil, binlerce, milyonlarca kollardır,
Yek-âheng olmuş, işler, çünkü birleşmekte muztardır:
Bugün ferdî mesâînin nedir mahsûlü? Hep hüsran;
Birer beyhûde yaştır damlayan tek tek alınlardan!
Cihan artık değişmiş, infirâdın var mı imkânı,
Göçüp ma'mûrelerden boylasan hattâ beyâbânı?
Yaşanmaz böyle tek tek, devr-i hâzır: Devr-i cem'iyyet.

Gebermek istemezsen, yoksa izmihlâl için niyyet,
«Şu vahdet târumâr olsun!» deyip saldırma İslâm'a;
Uzaklaşsan da îmandan, cemâ'atten uzaklaşma.
İşit, bir hükm-i kat'î var ki istînâfa yok meydan:
«Cemâ'atten uzaklaşmak, uzaklaşmaktır Allah'tan.»

Nedir îman kadar yükselterek bir alçak ilhâdı,
Perîşân eylemek zâten perîşân olmuş âhâdı?
Nasıl yekpâre milletler var etrâfında bir seyret?
Nasıl tevhîd-i âheng eyliyorlar, ibret al, ibret!

Gebermek istiyorsan, başka! Lâkin, korkarım, yandın;
Ya sen mahkûm iken, sağlık, ölüm hakkın mıdır sandın?
Zimâmın hangi ellerdeyse, artık, onlarınsın sen;
Behîmî bir tahammül, varlığından hisse istersen!
Ezilmek, inlemek, yatmak, sürünmek var ki, âdettir;
Ölüm dünyâda mahkûmîne en son bir sa'âdettir.
Desen bin kerre «İnsânım!» kanan kim? Hem niçin kansın?
Hayır, hürriyyetin, hakkın masûn oldukça insansın.
Bu hürriyyet, bu hak bizden bugün âheng-i sa'y ister:
Nedir üç dört alın? Bir yurdun alnından boşansın ter.

İstanbul, 3 Teşrînievvel 1334
(3 Ekim 1918)

UMAR MIYDIN?

«Odama girdim; kapıyı kapadım; ağlamaya başladım:
O gün akşama kadar İslâm'ın garibliğine,
müslümanların inhitâtına ağladım, ağladım...»

Sebîlürreşâd
Şimal müslümanlarından Atâullah Behâeddin[1]

Görünmez âşinâ bir çehre olsun reh-güzârında;
Ne gurbettir çöken İslâm'a İslâm'ın diyârında?
Umar mıydın ki: Ma'bedler, ibâdetler yetîm olsun?
Ezanlar arkasından ağlasın bir nesl-i me'yûsun?
Umar mıydın: Cemâ'at bekleyip durdukça minberler,
Dikilmiş dört direk görsün, serilmiş bir yığın mermer?
Umar mıydın: Tavanlar yerde yatsın, rahneden bîtâb?
Eşiklerden yosun bitsin, örümcek bağlasın mihrâb?
Umar mıydın: O, taş taş devrilen, bünyân-ı mersûsun,
Şu vîran kubbelerden böyle son feryâdı dem tutsun?

İşit: On dört asırlık bir cihânın inhidâmından,
Kopan ra'din, ufuklar inliyor, hâlâ devâmından!
Civârın, manzarın, cevvin, muhîtin, her yerin mâtem;
Kulak ver: Çarpıyor bir mâtemin kalbinde bin âlem!
Ne hüsrandır ki: Doldursun bugün tevhîdin enkàzı,
O, hâkinden nebîler fışkıran, iklîm-i feyyâzı!
Gezerken tavr-ı istîlâ alıp meydanda bin münker,
Şu milyonlarca îman «nehye kalkışsam» demez, ürker!
Ömürlerdir bir alçak zulme miskin inkıyâdından,
Silinmiş emr-i bi'l-ma'rûfun artık ismi yâdından.
Hayâ sıyrılmış, inmiş: Öyle yüzsüzlük ki her yerde...
Ne çirkin yüzler örtermiş meğer bir incecik perde!
Vefâ yok, ahde hürmet hiç, emânet lâfz-ı bî-medlûl;

(1) Atâullah Efendi'nin, Mehmed Âkif'e tesir eden yazısı, Sebilürreşad'ın 3 Ekim 1918 tarihli 372. sayısındadır.

Yalan râic, hıyânet mültezem her yerde, hak meçhûl.
Yürekler merhametsiz, duygular süflî, emeller hâr;
Nazarlardan taşan ma'nâ ibâdullâhı istihkâr.
Beyinler ürperir, yâ Rab, ne korkunç inkılâb olmuş:
Ne din kalmış, ne îman, din harâb, îman türâb olmuş!
Mefâhir kaynasın gitsin de, vicdanlar kesilsin lâl...
Bu izmihlâl-i ahlâkî yürürken, durmaz istiklâl!

*
* *

Sen ey bîçâre dindaş, sanki, bizden hayr ümîd ettin;
Nihâyet, ye'se düştün, ağladın, ağlattın, inlettin.
Samîmî yaşlarından coştu rûhum, hercümerc oldu;
Fakat, mâtem halâs etmez cehennemler saran yurdu.
Cemâ'at intibâh ister, uyanmaz gizli yaşlarla!
Çalışmak!.. Başka yol yok, hem nasıl? Canlarla, başlarla.
Alınlar terlesin, derhal iner mev'ûd olan rahmet,
Nasıl hâsir kalır «tevfîki hakkettim» diyen millet?
İlâhî! Bir müeyyed, bir kerîm el yok mu, tutsun da,
Çıkarsın Şark'ı zulmetten, götürsün fecr-i maksûda?

İstanbul, 24 Teşrînievvel 1334
(24 Ekim 1918)

MEHMED ALİ'YE

Bir nüsha-i kübrâ idin, oğlum, elimizde:
Sen benden okurdun seni, ben senden okurdum.
Yüksekliğin idrâkimi yorgun bırakınca,
Kalbimle yetişsem diye, şâirliğe vurdum.
Şi'rin başı hilkatteki âheng-i ezelmiş...
Lâkin, ben o âhengi ne duydum, ne duyurdum!
Yıktım koca bir ömrü de, baykuş gibi, geçtim,
Kırk beş yılın eyyâm-ı harâbında oturdum.
Sen, başka ufuklar bularak, yükseledurdun;
Ben, kendi harâbemde kalıp, çırpınadurdum!
Mağmûm iki üç nevha işittiyse işitti;
Bir hoşça sadâ duymadı benden hele yurdum.

İstanbul, 4 Temmuz 1334 (1918)

HÂLÂ MI BOĞUŞMAK?

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ
وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ ...

MEÂLİ

«Birbirinize de girmeyin ki, ma'neviyâtınız sarsılmasın, devletiniz gitmesin.» (1)

Sen! Ben! desin efrâd, aradan vahdeti kaldır;
Milletler için işte kıyâmet o zamandır.
Mâzîlere in, mahşer-i edvârı bütün gez:
Kànûn-i İlâhî, göreceksin ki, değişmez.

Târîh, o bizim eştiğimiz kanlı harâbe,
Saklar sayısız lâhd ile milyonla kitâbe.
Taşlar ki biner parçadır üstünde zemînin,
Ma'nâ-yı perîşânı birer nakş-ı cebînin!
Eczâsını birleştirebildinse elinle,
Gel, şimdi o elfâz-ı perâkendeyi dinle:
«Her hufre bir ümmet, şu yatanlar bütün akvâm;
Encâma bu âhengi veren aynı serencâm!»

Ey zâir-i âvâre, işittin ya! Demek ki:
Birmiş bütün ümmetlerin esbâb-ı helâki.

Lâkin, bilemem, doğru mudur eylemek işhâd,
Mâzîleri, mâzîdeki milletleri? Heyhât!
Bir nesle ki eyyâmı asırlarca vekàyi',
Etmek ne demek, vaktini târîh ile zâyi'?

(1) Enfâl (8) sûresi, 46. âyetin bir kısmı.

Boştur, hele ibret diye a'mâkı tecessüs,
Âyât-ı İlâhî dolu âfâk ile enfüs.
Bunlarda tecellî eden esrâra bakanlar,
Ümmetler için rûh-i bekà nerdedir, anlar.
Bilmem neye bel bağlayarak hayr umuyorduk,
Bizler ki o âyâta bütün göz yumuyorduk?
Dünyâda nasîhat mi olur Şark'a müessir?
Binlerce musîbet, yine hâib, yine hâsir!

Ey millet-i merhûme, güneş battı... Uyansan!
Hâlâ mı, hükûmetleri, dünyâları sarsan,
Seylâbelerin sesleri, âfâkın enîni,
A'sâra süren uykun için gelmede ninni?
Efrâdı hemen milyar olur bir sürü akvâm,
Te'mîn-i bekà nâmına eyler durur ikdâm.
Bambaşka iken her birinin ırkı, lisânı,
Ahlâkı, telâkkîleri, iklîmi, cihânı,
Yekpâre kesilmiş tutulan gâye için de,
Vahdetten eser yok bir avuç halkın içinde!
Post üstüne hem kavgaların hepsi nihâyet;
Hâlâ mı boğuşmak? Bu ne gaflet, ne rezâlet!

«Hürriyyeti aldık!» dediler, gaybe inandık;
«Eyvâh, bu bâzîçede bizler yine yandık!»
Cem'iyyete bir fırka dedik, tefrika çıktı;
Sapsağlam iken milletin erkânını yıktı.
«Tûran İli» nâmıyle bir efsâne edindik;
«Efsâne, fakat, gâye!» deyip az mı didindik?
Kaç yurda vedâ etmedik artık bu uğurda?
Elverdi gidenler, acıyın eldeki yurda!

İstanbul, Kânûnievvel 1334
(Aralık 1918)

YEİS YOK!

بِسْمِ اللّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ
وَمَن يَقْنَطُ مِن رَّحْمَةِ رَبِّهِ إِلاَّ الضَّآلُّونَ

MEÂLİ

«Dalâle düşmüşlerden başka kim Tanrı'sının rahmetinden ümîdini keser?» (1)

Lâkin, hani bir nefhası yok sende ümîdin!
«Ölmüş» mü dedin? Âh onu öldürmeli miydin?
Hakkın ezelî fecri boğulmazdı, a zâlim,
Ferdâların artık göreceksin ki ne muzlim!
Onsuz yürürüm dersen, emîn ol ki yürünmez.
Yıllarca bakınsan, bir ufak lem'a görünmez.
Beyninde uğuldar durur emvâcı leyâlin;
Girdâba vurur alnını, koştukça hayâlin!
Hüsran sarar âfâkını, yırtıp geçemezsin.
Arkanda mı, karşında mı sâhil, seçemezsin.
Ey, yolda kalan, yolcusu yeldâ-yı hayâtın!
Göklerde değil, yerde değil, sende necâtın:
Ölmüş dediğin rûhu alevlendiriver de,
Bir parça açılsın şu muhîtindeki perde.
Bir parça açılsın, diyorum, çünkü bunaldın;
Nevmîd olarak nûr-i ezelden donakaldın!

Ey, Hakk'a taparken şaşıran, kalb-i muvahhid!
Bir sîne emelsiz yaşar ancak, o da: Mülhid.
Birleşmesi kàbil mi ya tevhîd ile ye'sin?
Hâşâ! Bunun imkânı yok, elbette bilirsin.

(1) Hicr (15) sûresi, 56. âyetin bir kısmı.

Öyleyse neden boynunu bükmüş, duruyorsun?
Hiç merhametin yok mudur evlâdına olsun?

Doğduk, «yaşamak yok size!» derlerdi beşikten;
Dünyâyı mezarlık bilerek indik eşikten!
Telkîn-i hayât etmedi aslâ bize bir ses;
Yurdun ezelî yasçısı baykuş gibi herkes,
Ye'sin bulanık rûhunu zerk etmeye baktı;
Mel'un aşı bir nesli uyuşturdu, bıraktı!
«Devlet batacak!» çığlığı beyninde öter de,
Millette bekà hissi ezilmez mi ki? Nerde!
«Devlet batacak!» İşte bu öldürdü şebâbı;
Git yokla da bak, var mı kımıldanmaya tâbı?
Âfâkına yüklense de binlerce mehâlik,
Batmazdı bu devlet, «batacaktır!» demeyeydik.
Batmazdı, hayır batmadı, hem batmayacaktır;
Tek sen uluyan ye'si gebert, azmi uyandır.
Kâfî ona can vermeye bir nefha-i îman;
Davransın ümîdin, bu ne haybet, bu ne hirman?
Mâzîdeki hicranları susturmaya başla;
Evlâdına sağlam bir emel mâyesi aşla.
Allah'a dayan, sa'ye sarıl, hikmete râm ol...
Yol varsa budur, bilmiyorum başka çıkar yol.

İstanbul, 30 Teşrînievvel 1335
(30 Ekim 1919)

AZİMDEN SONRA TEVEKKÜL

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ
فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ

MEÂLİ

«Bir kere de azmettin mi, artık Allah'a dayan...»[1]

— «Allâh'a dayanmak mı? Asırlarca dayandık![2]
Düştükse bu hüsrâna, onun nârına yandık!
Yetmez mi çocukluktaki efsâneye hürmet?
Hâlâ mı reşîd olmadı, hâlâ mı bu ümmet?
Dersen ki: Ufuklarda bir aydınlık uyansın;
Mâzîye ateş vermeli, baştan başa yansın!
Şaşkınlık olur köhne telâkkîleri ihyâ;
Şeydâ-yı terâkkî, koşuyor, baksana dünyâ.
Elverdi masal dinlediğim bunca zamandır;
Ben kanmıyorum, git de sen aptalları kandır!»

— Allâh'a değil, taptığın evhâma dayandın;
Yandınsa eğer, hakk-ı sarîhindi ki yandın.
Meflûc ederek azmini bir felc-i irâdî,
Yattın, kötürümler gibi, yattın mütemâdî!
Mâdem ki didinmez, edemez, uğraşamazsın;
İksîr-i bekà içsen, emîn ol, yaşamazsın.
Mevcûd ise bir hakk-ı hayât ortada, şâyed,
Mutlak değil elbette, vazîfeyle mukayyed.

---

(1) Âl-i İmrân (3) sûresi, 159. âyetin bir kısmı.

(2) Önceki şiirin devamı olan bu manzumenin ilk on mısraı, yanlış düşünenlerin ağzından yazılmış olup, şâirimiz az sonra –şiirin ikinci bölümünden itibaren– onlara cevap verecektir... O satırları Âkif Bey'in fikri zanneden dikkatsiz kişilere ihtâr olarak, bu açıklamaya zarûret duyuldu.

Takyîd-i İlâhî ki: Bilâ-kayd ona münkàd,
Kalbinde cihanlar darabân eyleyen eb'âd.
Lâ-kayd olamazdın, biraz insâfın olaydı,
Duydukça bütün sîne-i hilkatten o kaydı.

«Allâh'a dayandım!» diye sen çıkma yataktan...
Ma'nâ-yı tevekkül bu mudur? Hey gidi nâdan!
Ecdâdını, zannetme, asırlarca uyurdu;
Nerden bulacaktın o zaman eldeki yurdu?
Üç kıt'ada, yer yer, kanayan izleri şâhid:
Dinlenmedi bir gün o büyük nesl-i mücâhid.
Âlemde «tevekkül» demek olsaydı «atâlet»,
Mîrâs-ı diyânetle yaşar mıydı bu millet?
Çoktan kürenin meş'al-i tevhîdi sönerdi;
Kur'an duramaz, nezd-i İlâhî'ye dönerdi.

«Dünya koşuyor» söz mü? Berâber koşacaktın;(1)
Heyhât, bütün azmi sen arkanda bıraktın!
Mâdem ki uyandın o medîd uykularından,
Bir parçacık olsun, hadi, hiç yoksa, kımıldan.
Ensendekiler «leş» diye çiğner seni sonra;
Ba'sin de kalır tâ gelecek nefha-i Sûr'a!
Çiğner ya, tabî'î, ne düşünsün de bıraksın? (2)
Bir parça kımıldan, diyorum, mahvolacaksın!
Dünyâ koşuyorken yolun üstünde yatılmaz;

(1) Sebilürreşad neşrinde bu mısradan önce şu beyit vardır:
«Dünya koşuyor bak!» diyerek ağzını açmak,
Da'vâ-yı liyâkatse eğer… Vay gidi ahmak!

(2) Sebilürreşad neşrinde bu mısradan itibâren altı mısra yoktur. Onların yerinde şu sekiz mısra vardır:

Din nâmına tazyîki çocukmuş diye çekmiş…
Millet bu sefer rüşdünü isbât edecekmiş…
Âfâkına muzlim geceler çökmüş, oturmuş…
Mâzî yakılaymış biraz aydınlık olurmuş!…
Müstakbele çıkmaksa garaz büsbütün üryan,
Hep yıkmalı mâzîleri… Lâkin bu ne isyan!
İsyan mı ya? Çılgınları yoklar hezeyandır;
Söylenmesi îmâna değil, akla ziyandır!

Davranmayacak kimse bu meydâna atılmaz.
Müstakbeli bul, sen de koşanlarla bir ol da;
Mâzîyi, fakat, yıkmaya kalkışma bu yolda.
Ahlâfa döner, korkarım, eslâfa hücûmu:
Mâzîsi yıkık milletin âtîsi olur mu?

Ey yolcu, uyan! Yoksa çıkarsın ki sabâha:
Bir kupkuru çöl var; ne ışık var, ne de vâha!

İstanbul, 13 Teşrînisânî 1335
(13 Kasım 1919)

SÜLEYMAN NAZÎF'E

«Rûhum benim oldukça bu îmanla berâber
Üç yüz sene, dört yüz sene, beş yüz sene bekler.»

Malta – Süleyman Nazîf

Beş yüz sene bekler mi? Nasıl bekleyeceksin?
Rûhun da asırlarca bu hüsrânı mı çeksin?
Karşımda duran dehşeti -gûyâ- edip îmâ,
«Hüsran» deyiverdim, hani, birdenbire, amma,
Mahşer gibi âfâkımı sarmış zulümâtın,
Teşrîhine kàmûsu yetişmez kelimâtın!
Kaç yüz senedir bekliyoruz, doğmadı ferdâ;
Artık yetişir çektiğimiz leyle-i yeldâ.
Bir nefha-i rahmet de mi esmez? diye, sînem,
Yandıkça, semâdan boşanıp durdu cehennem!
Lâkin, bu alev selleri artık dinecektir;
Artık bize nâr inmeyecek, nûr inecektir.

Ey, tek karagün dostu, bu hicran-zede yurdun!
Sen milletin âlâmını dünyâya duyurdun,
En korkulu günlerde o müdhiş kaleminle...(*)
Takdîs ederiz nâmını... Lâkin, beni dinle:
Azmin, emelin heykel-i zî-rûhu iken, dün,
Bilmem ki, bugün, ye'se nasıl oldu da, düştün?
Çoktan beridir bekledi... Bekler... diye, millet,
A'sâra mı sürsün bu sefâlet, bu mezellet?
İslâm ilinin sâde esâret mi nasîbi?
Sen, yoksa, unuttun mu o mâzî-yi mehîbi?
Etrâfa bakıp sarsılacak yerde ümîdin,
Vicdânını, îmânını bir dinlemeliydin.
Garb'ın ebedî gayzı ederken seni me'yûs,

(*) Nazîf, kahraman bir vatanperverdi. Bu hakîkat kendisinin birkaç def'a hayâtını istihkârıyle sâbittir.

«İslâm'a göz açtırmayacak, dersen, o kâbûs;»
Mâdâm ki Hakk'ın bize va'dettiği haktır,
Şark'ın ezelî fecri yakındır, doğacaktır.
Hiç bunca şehîdin yatarak gövdesi yerde,
Deryâ gibi kan sîne-i hilkatte tüter de,
Yakmaz mı bu tûfan, bu duman, gitgide, Arş'ı?
Hissiz mi kalır lücce-i rahmet buna karşı?
İsyan bize râci'se de, bir böyle temâşâ,
Sığmaz sanırım, adl-i İlâhîsine, hâşâ!

İslâm'ı, evet, tefrikalar kastı, kavurdu;
Kardeş, bilerek, bilmeyerek, kardeşi vurdu.
Can gitti, vatan gitti, bıçak dîne dayandı;
Lâkin, o zaman silkinerek birden uyandı.
Bir gör ki: Bugün can da onun, kan da onundur;
Dünyâ da onun, din de onun, şan da onundur.
Bin parça olan vahdeti bağlarken uhuvvet,
Görsen, ezelî râbıta bir buldu ki kuvvet:
Saldırsa da kırk Ehl-i Salîb ordusu, kol kol,
Dört yüz bu kadar milyon esîr olmaz, emîn ol.

Ankara – Tâceddin Dergâhı
15 Nisan 1337 (1921)

BÜLBÜL

— Basri Bey oğlumuza —

Bütün dünyâya küskündüm, dün akşam pek bunalmıştım;
Nihâyet, bir zaman kırlarda gezmiş, köyde kalmıştım.
Şehirden kaçmak isterken sular zâten kararmıştı;
Pek ıssız bir karanlık sonradan vâdîyi sarmıştı.
Işık yok, yolcu yok, ses yok, bütün hilkat kesilmiş lâl...
Bu istiğrâkı tek bir nefha olsun etmiyor ihlâl.
Muhîtin hâli «insâniyyet»in timsâlidir, sandım;
Dönüp mâzîye tırmandım, ne hicranlar, neler andım!
Taşarken haşrolup beynimden artık bin müselsel yâd,
Zalâmın sînesinden fışkıran memdûd bir feryâd,
O müstağrak, o durgun vecdi nâgâh öyle coşturdu:
Ki vâdîden bütün, yer yer, eninler çağlayıp durdu.
Ne muhrik nağmeler, yâ Rab, ne mevcâmevc demlerdi:
Ağaçlar, taşlar ürpermişti, gûyâ Sûr-i Mahşer'di!

— Eşin var, âşiyânın var, bahârın var, ki beklerdin;
Kıyâmetler koparmak neydi, ey bülbül, nedir derdin?
O zümrüd tahta kondun, bir semâvî saltanat kurdun;
Cihânın yurdu hep çiğnense, çiğnenmez senin yurdun.
Bugün bir yemyeşil vâdî, yarın bir kıpkızıl gülşen,
Gezersin, hânümânın şen, için şen, kâinâtın şen.
Hazansız bir zemîn isterse, şâyed rûh-i ser-bâzın,
Ufuklar, bu'd-i mutlaklar bütün mahkûm-i pervâzın.
Değil bir kayda, sığmazsın -kanatlandın mı- eb'âda;
Hayâtın en muhayyel gâyedir ahrâra dünyâda.
Neden öyleyse mâtemlerle eyyâmın perîşandır?
Niçin bir damlacık göğsünde bir umman hurûşandır?
Hayır, mâtem senin hakkın değil... Mâtem benim hakkım:
Asırlar var ki, aydınlık nedir, hiç bilmez âfâkım!
Tesellîden nasîbim yok, hazân ağlar bahârımda;

Bugün bir hânümansız serserîyim öz diyârımda!
Ne hüsrandır ki: Şark'ın ben vefâsız, kansız evlâdı,
Serâpâ Garb'a çiğnettim de çıktım hâk-i ecdâdı!
Hayâlimden geçerken şimdi, fikrim hercümerc oldu,
Salâhaddîn-i Eyyûbî'lerin, Fâtih'lerin yurdu.
Ne zillettir ki: Nâkùs inlesin beyninde Osmân'ın;
Ezan sussun, fezâlardan silinsin yâdı Mevlâ'nın!
Ne hicrandır ki: En şevketli bir mâzî serâb olsun;
O kudretler, o satvetler harâb olsun, türâb olsun!
Çökük bir kubbe kalsın ma'bedinden Yıldırım Hân'ın;
Şenâ'atlerle çiğnensin muazzam kabri Orhan'ın!
Ne haybettir ki: Vahdet-gâhı dînin devrilip, taş taş,
Sürünsün şimdi milyonlarca me'vâsız kalan dindaş!
Yıkılmış hânümanlar yerde işkenceyle kıvransın;
Serilmiş gövdeler, binlerce, yüzbinlerce doğransın!
Dolaşsın, sonra, İslâm'ın harem-gâhında nâ-mahrem...
Benim hakkım, sus ey bülbül, senin hakkın değil mâtem![*]

Ankara – Tâceddin Dergâhı
7 Mayıs 1337 (1921)[1]

(*) Bu manzûme yazılırken Yunan istîlâsı altındaki topraklarımıza, husûsiyle Bursa'ya dâir elîm haberler geliyordu; tedkîkine de imkân yoktu.

(1) Bu şiirin Gölgeler'deki metninin altında 9 Mayıs 1337 tarihi bulunmaktadır. Fakat şiir ilk olarak Sebilürreşad'ın 7 Mayıs 1337 tarihini taşıyan 479. sayısında yayınlanmıştı. Bu sebeple, 9 Mayıs tarihinin yanlışlıkla konulduğu düşünülerek, 7 Mayıs kabul edilmiştir.

LEYLÂ

«Barındırmaz mısın koynunda, ey toprak?» derim, «yer pek»;
Döner, imdâdı gökten beklerim, heyhât, «gök yüksek».(*)
Bunaldım kendi kendimden, zamân ıssız, mekân ıssız;
Ne vahşetlerde bir yoldaş, ne zulmetlerde tek yıldız!
Cihet yok: Sermedî bir seddi var karşında yeldânın;
Düşer, hüsrâna, kalkar, ye'se çarpar serserî alnın!
Ocaksız, vâhalar, çöller; sağır, vâdîler, enginler;
Aran: Beynin döner boşlukta; haykır: Ses veren cinler!
Şu vîran kubbe, yıllardır, sadâdan dûr, ışıktan dûr;
İlâhî, yok mu âfâkında bir ferdâya benzer nûr?
Ne bitmez bir geceymiş! Nerden etmiş Şark'ı istîlâ?
Değil canlar, cihanlar göçtü hilkatten, bunun, hâlâ,
Ezer kâbûsu üç yüz elli, dört yüz milyon îmânı;
Boğar girdâbı her devrinde milyarlarca sâmânı!
Asırlardır ki, İslâm'ın bu her gün çiğnenen yurdu,
Asırlar geçti, hâlâ bekliyor ferdâ-yı mev'ûdu!
O ferdâ, istemem, hiç doğmasın «ferdâ-yı Mahşer»se...
Hayır, kudretli bir varlıkla mü'minler mübeşşerse;
Bu kat kat perdeler, bilmem, neden sıyrılmasın artık?
Niçin serpilmesin, hâlâ, ufuklardan bir aydınlık?
O «aydınlık» ki, sönmek bilmeyen ümmîd-i işrâkı,
«Vücûdundan peşîman, ölmek ister» sandığın Şark'ı,
Füsünkâr iltimâ'âtıyle döndürmüş de şeydâya;

Sürükler, bunca yıllardır, o sevdâdan bu sevdâya.

Hayır! Şark'ın, o hodgâm olmayan Mecnûn-i nâ-kâmın,
Bütün dünyâda bir Leylâ'sı var: Âtîsi İslâm'ın.
Nasıldır mâsivâ, bilmez; onun fânîsidir ancak;
Bugün, yâdıyla müstağrak, yarın, yâdında müstağrak!

(*) Muztar kaldığımız anlarda mürâca'at ettiğimiz bir meselimiz vardır: Yer pek, gök yüksek.

Gel ey Leylâ, gel ey candan yakın cânan, uzaklaşma!
Senin derdinle canlardan geçen Mecnun'la uğraşma!
Düşün: Bîçârenin en kahraman, en gürbüz evlâdı,
Kimin uğrunda kurbandır ki, doğrandıkça doğrandı?
Şu yüz binlerce sönmüş yurda yangınlar veren kimdi?
Şu milyonlarca öksüz, dul kimin boynundadır şimdi?
Kimin boynundadır serden geçip berdâr olan canlar?
Kimin uğrundadır, Leylâ, o makteller, o zindanlar?
Helâl olsun o kurbanlar, o kanlar, tek sen ey Leylâ,
Görün bir kerrecik, ye's etmeden Mecnûn'u istîlâ.

Niçin hilkat zemîninden henüz yüksekte pervâzın?
Şu topraklarda, şâyed, yoksa hiç imkân-ı i'zâzın,
Şafaklar ferş-i râhın, fecr-i sâdıklar çerâğındır;
Hilâl'im, göklerin kalbinde yer tutmuş, otâğındır;
Ezanlar nevbetindir: İnletir eb'âdı haşyetten;
Cihâzındır alemler, kubbeler, inmiş meşiyyetten;
Cemâ'atler kölendir, Kâ'be'ler haclen..... Gel ey Leylâ,
Gel ey candan yakın cânan ki gâiblerdesin, hâlâ!
Bu nâzın elverir, Leylâ, in artık in ki bâlâdan,
Müebbed bir bahâr insin şu yanmış yurda Mevlâ'dan.(1)

Ankara – Nisan 1338 (1922)

(1) Sebilürreşad neşrinde şiirin sonunda bulunan bir beyit, kitaba alınmamıştır:
Henüz göz yummamış dünyâdan, ey Leylâ, hevâdârın...
Tecellî et ki kaldırsın, bütün bir Şark'ı dîdârın.

FİR'AVUN İLE YÜZ YÜZE

Fahru'n-nisâ Emîre Hadîce
Hanımefendi Hazretlerine

Şu bağlı yelkeni çözsek de, nehri atlayarak,
Biraz da karşıki vâdîye doğru yollansak.
Güneş çocuk: Yoracak hâli yok, sular durgun;
Gelin gecikmeyelim, tam zamânı yolculuğun.
Kürekler işlesin öyleyse, durmadan gideriz.

Fakat, bu «Nîl-i Mübârek» mezar kadar hissiz:
Bütün sevâhili boğmuş, gömerken emvâcı,
Ne vardı bir acı duysaydı? Şöyle dursun acı,
Huzûr içinde, sanırsın ki ninniler duyuyor:
Semâyı altına sermiş, derin derin uyuyor!
Henüz harîm-i zılâlinde bir cihan saklar,
O, belki yetmiş asırlık, mehîb Karnak'lar;
Alınların biriken kanlı, terli hüsrânı:
Şu Teb harâbesinin dalga dalga umrânı;
Şu, sermediyyeti hâlâ sayıklayan, âsâr,
Ki hây u hûy-i medîdiyle inlemişti civâr...
Bugün, sütunlarının küskün ihtişâmıyle,
Ne ser-nigûn oluvermiş, aman bakın Nîl'e!

Yanaştık öyle mi? A'lâ! Geniş de bir kumsal;
Hemen basıp çıkalım, açmasın kenardaki sal.
Zemîn epey batıyor: Yolcu geçmemiş çokluk...
Şu hurmalıkları tuttuk mu, oh, kurtulduk...
Meğer hiç öyle değilmiş, ne inkisâr-ı hayâl:
Aşınca vâhayı, bir kumdur etti istikbâl!
Batar, çıkar, gideriz, çâresiz, yorulsak da.
Evet, belirmede, yer yer, birer sevimli ada;

Nedir ki arkası umran, filân değil, heyhat,
O, çöl dedikleri aylarca bitmeyen nakarat!

Daraldı gitgide vâdî, demek yakınlaştık.
Harâbeler sökedursun, yavaş yavaş, artık:
Göründü işte sütunlar; kırık dökük, yer yer,
Göründü yerlere bî-tâb düşmüş âbideler;
Göründü kaç sıra ma'bed ki kaplamış yurdu;
Göründü birçoğunun, pâre pâre ma'bûdu!
Sağında nâ-mütenâhî yıkıntı dalgaları;
Solunda hangi harîminse tek kalan duvarı;
Önünde, gövdesi kırk elli parça, heykeller;
İlerde burnu kopuk başlar, arkasız beller.
O yanda kumlara yüzlerce dev kadîdi batar;
Bu yanda toprağı bin müstahâse yırtar atar.
Harâb emellerin enkàzı savrulur şurada;
Yıkık sarayları çiğner geçer nigâh arada...
Hülâsa, bir, ebedî kevni yok, zemîn-i fesâd,
İçinde haşre kadar haşrolur durur ecsâd!

Sıkıştı gitgide vâdî, nihâyet oldu boğaz.
Güneş çocuk değil artık, şu var ki pek yaramaz:
Sonunda cevvi tutuşturmak istedikçe hele,
Çekilmiyordu bu en nazlı günlerinde bile!

Aman bakın, ne perîşan şu toprağın hâli:
Bucak bucak deşerek, toprak olmuş ensâli,
Çukurlarıyle, hayır, leşleriyle yutmuşlar!
Kefen soyanlar adammış, bu fâreler canavar!
Delik deşik kayalıklar, delik deşik sağ sol:
Mezar araştırıyor her tarafta bir sürü kol.
Sürüklenir sıralanmış paçavra enkàzı,
Zuhûr eder diye, altında mumyalar ba'zı;

Didiklenir, elenir, kül, kemik, bütün kümeler...
Nedir bu acz-i beşer karşısında hırs-ı beşer?

Büküldü tuttuğumuz yol cenûba doğru biraz;
Güneşse rüşdüne rağmen bütün bütün yaramaz:
Önünde damla kadar gölge sezmesin alevi,
Bir ân içinde, bakarsın, adımlayıp cevvi,
Ne kuytu der, ne siper, parçalar geçer mutlak;
Nasıl ki parçalamış: Her taraf çırılçıplak!

Asıl belâsı: Bu gittikçe kıvrılan dirsek,
Uzun sürerse, emînim, devâm edilmeyecek:
Kireç yakılmaya mahsus ocakların bir eşi,
Kürek kürek saçıyor küllenip duran güneşi!
Hayır, sürekli değil, bitti, hem yaman bitti;
Gelin de sahneyi bir seyredin, gelin şimdi:

Geçit biraz dönerek garba sarkacak yerde,
Gerildi ansızın âfâka bir kızıl perde:
Ne ihtişâm-ı İlâhî! Ne saltanat! Ne celâl!
Eteklerinde zemîn, devre devre, izmihlâl.
Bu cebhe fecr-i ezelden örülmüş olsa gerek;
Gurûb alevleri, yâhud, tehaccür eyleyerek,
Harîs emelleri tehdîde etmek üzre devam,
Fezâda alnını çatmış bu sermedî ehrâm![*]
Evet, murâkabe hâlinde bir sükût-i mehîb,

Çıkıp harâbe-i edvâra yaslanan bu hatîb.
Ne bir hitâbe, hayır, yükselen, ne bir minber,
O çünkü çok daha yüksek, o bir derin makber!

(*) El-Uksur'da «Vâdi'l-Mülûk» dedikleri vâdînin nihâyetinde bir kızıl dağ var ki, sînesi Fir'avun mezarlarıyle dolu. Hilkatin bu eserini, Kâhire civarındaki, ehramlarla karıştırmamalı.

Bu kıpkızıl kayanın bağrı kaç yerinden oyuk!
Sırayla birçok isim var... Tesâdüfen okuduk:
«İkinci Amnofis» a'lâ! Hemen girip görelim.
Eşikte loştu kovuk, şimdi büsbütün muzlim.
Şu var ki, sürmedi, sıyrıldı perdeler nâgâh,
Çevirdi düğmeyi, besbelli, arkadan fellâh.
Işık güzel, azıcık yol çetin, fakat bu da hiç;
İşin fenâsı: İçerden gelen sıcak müz'ic...
Ne çâre! İnmeli, mâdem ki sormadan girdik.
Aşağya doğru zemînin devâmı haylice dik...
Hayır, kapanmayabilmek hüner değil o kadar:
Adımda bir basamak var ki taştan oymuşlar.

Yavaş yavaş iniyorken uzandı bir köprü...
Önünde var ya delîlin, tevekkül et de yürü!
Geçer miyiz, geçeriz, haydi şimdi, bismillâh!
Kazâ savuştu ya, lâkin, ne söylüyor fellâh:
Meğer, zifir mi zifir, bir belâlı kan kuyusu,
Bu takma köprünün altında tutmamış mı pusu!
Demek ki: Çalmak için muhteşem kemiklerini,
İkinci Amnofis'in kim delerse makberini;
-Nüfûza uğraşıyorken yolun serâirine-
Basınca eğreti konmuş kapakların birine,
Cehennemin dibi buymuş, deyip tekerlenecek!

Aman çabuk geçelim, yer tekin değilmiş pek...
Demin kalan basamaklar yetiştiler tekrar,
Beraber etmeye baktık aşağya doğru firar.
Sitâre mevkibi halinde kàfileyle ziyâ,
Geçit boyunca dizilmiş, pırıl pırıl, gûyâ:
Kovanda habsedilen bir yığın ateşböceği,
Delip halâs olayım, der, bu sermedî geceyi!
Duvarların, tavanın her yerinde, bî-pâyan,

Tekerrürüyle tevâlî eden rumûz-i beyan.
Nedir leyâle bürünmüş o renk renk eşkâl?
Kimin hesâbına zulmette oynayan bu hayâl?

Kimin? Nedir? diye, lâkin, kolayladık geçidi;
Direkli bir yere çıkmaktayız, bakın, şimdi.
Harîm-i hâsına geldik, demek ki, Fir'avn'ın;
Gürültü etmeyelim, bî-huzûr olur, amanın!
Fakat, bu sahne, dağın sînesinde, pek müdhiş;
Açık semâ gibi yıldızlı, mâvi bir meneviş,
Parıldayıp duruyor, kaplamış bütün sakfı.
Duvarların görünen sağlı, sollu, her tarafı,
-Memâtı hep akabâtıyle gösterir yollu-
Ecinni ordusu şeklinde bin hurâfe dolu.
Nasıl ki aynı hikâyâtı söylüyor tekmîl,
Şu perde perde sütunlar da işte ber-tafsîl.

Peki, o nerde? diyorduk, hemen zuhûr etti,
Benekli kırmızı benziyle parlayan lâhdi.
Açıktı üstü, kapak, şimdi, bir kalın camdı;
Başında düğme de varmış ki, asrın evlâdı,
Koşup bükünce, ziyâ huzme huzme fışkırarak,
Göründü, kalkamaz olmuş, zavallı bir hortlak!

Adâletin ne şehâmetli bir tecellîsi,
Şu, leş görür gibi görmek İkinci Amnofis'i!
Bu Fir'avun ki, civârından ürküyordu beşer;
Bu Fir'avun ki, saraylar, sütunlar, âbideler,
Bütün hayâtını ezberletirdi âfâka;
Bu Fir'avun ki, eğilmişse boynu bir hakka,
O sâde kendi bekàsıydı, kendi nefsiydi;
Bu Fir'avun ki, o zıllin hayâl-i te'bîdi,
Dumanlı beynini sardıkça, artık efrâda,

Muhâl olurdu huzûr ihtimâli dünyâda;
Bu Fir'avun ki, cehennemdi yerde kâbûsu,
Cehennem olmadan evvel vücûd-i menhûsu;
Bu Fir'avun ki, beşer, korkudan, büküp belini,
Huşû' içinde tavâf eylemişti heykelini;
Bu Fir'avun, bu görünmez kazâ, bu saklı belâ,
Ki bir zaman tapılıp dendi: «Rabbune'l-a'lâ!»...
Ne intikàm-ı İlâhî, ne sermedî hüsran:
Gelen, geçenlere ibret, yatar sefîl, üryan!
Soyulmadık eti kalmış, bilinmiyor kefeni;
Açıkta, mumyası hâlâ dağılmayan, bedeni.

Bu çehre miydi ki titrerdi karşısında zemîn?
Bunun mu handesi âfâka tarh ederdi enîn?
Hayır, bu, çehre değil şimdi, bir sicill-i azâb:
Bütün hutûtu perîşan, bütün meâli harâb.
Birer siyâh uçurum gürleyen, çakan gözler;
O yıldırımların artık yerinde yeller eser!
Ölüm derinleşedursun çökük şakaklarda,
Düğümlü bir acı hüsran henüz dudaklarda.
Nedir düşündüğü, bilmem, o seyrelen sakalın;
Bir ızdırâb-ı mehîbin zebûnu lâkin alın.
Yanık kütüklere dönmüş, karın, kasık, el, ayak;
Yakında küllenerek hepsi târumâr olacak.

Şu gördüğüm mü nihâyet, bu leş mi âkıbetin?
Bunun mu uğruna milyonla rûhu inlettin?
Şeâmetin ne de etmiş ki cevvi istîlâ:
Hayâtın ayrı felâket, memâtın ayrı belâ!
Evet, sen eyleyemezdin sütun sütun feveran,
Boşanmasaydı o ter bîgünâh alınlardan.
Zehirli ot gibi fışkırdı heykelin, yer yer,
Sulandı çünkü şu vâdî beşer kanıyla, beşer!
Zemîne sığmadı bir türlü, korkarım, cesedin;

Yazık ki murdarı toprak bulup da örtemedin!
Değer mi dağları tırnakla, dişle oydurarak,
İçinde bir leş için muhteşem saray kurmak?
Nedir bu kokmuşa dünyâda olmadık tekrîm?
Niçin nasîbi değil rûhunun bu nâz ü naîm?
Merâmın ölmeyebilmekse, ölmemek mümkin:
Saçıp savurduğun enfâs-ı ömrünün, lâkin,
Dedin de birkaçı olsun Hudâ yolunda fedâ,
Şu mâvi kubbeye gömdün mü bir sürekli sadâ?
Ölüm saçarken o şimşekli gözler âfâka,
Eğildi baktı mı toprakta can veren halka?
Şu duygusuz yüreğin susturup leâmetini,
Yanık yüreklere sundun mu yâd-ı rahmetini?
Geçen hayât-ı sefîlin -ki hep çamur, hep kan!-
Deşildi, taştı da bir gün samîm-i yâdından,
O levsi gördün, utandın, terinle oğdun mu?
Ağarmıyorsa, nedâmet selinde boğdun mu?
Hayır, hayâ denilen renk o çehreden ne uzak!
Yumuldu gitti gözün, kirpiğin yaşarmayarak!
Sığındı mumyaya ciyfen, yegâne şâheserin;
Fakat, sığındı mı gufrâna rûh-i derbederin?

Hayâtının deşiversem birinci perdesini,
Kulaklarım duyacak çıplak etlerin sesini.
O etlerin ki alev püsküren sıcaklarda,
Tüter dururdu, inen kırbacınla kalkar da!
Yorulmak onlar için bir bilinmedik haktı,
O etlerin ki bütün hakkı parçalanmaktı!

Gözümde canlanıyor, şimdi, devr-i muhteşemin;
Nasıl hayâleti kumlardan uğradıysa, demin.
Fakat, nasîbini almış ki her tarafta ibâd,
Yetîm iniltisi, ancak, kesilmeyen feryâd!

Ne hânümanları yıktın yıkılmadan şuraya?
Ne âşiyanları ezmişti, kim bilir, şu kaya?
Dokunsam ağlayacak, söylemez ki kaç kanı var,
Uzandığın çukurun, karşıdan bakan şu duvar.
Ne yüzle söyleyebilsin: Şerîk-i hüsrânı!

Bileydim, ey koca Mısr'ın ilâh-ı üryânı!
Mezâra, heykele âid bütün bu velveleler,
Bekàn için mi hakîkat? Merâmın oysa, heder:
Evet, bütün beşerin hakkıdır bekà emeli;
Fakat bu hakkı ne taştan, ne leşten istemeli!

Hilvan, 28 Kânûnievvel 1339
(28 Aralık 1923)

ŞEHİDLER ÂBİDESİ İÇİN

Gök kubbenin altında yatar, al kan içinde,
Ey yolcu, şu topraklar için can veren erler.
Hakk'ın bu velî kulları taş türbeye girmez;
Gufrâna bürünmüş, yalınız Fâtiha bekler.

Hilvan, 27 Kânûnievvel 1340
(27 Aralık 1924)

VAHDET

Huzeyfetü'l-Adevî der ki:
«Harb-i Yermûk'ün,
Yaman kızıştığı bir gündü, pek sıcak bir gün.
İkindi üstü biraz gevşeyince, sanki, kıtâl,
Silâhı attım elimden, su yüklenip derhâl,
Mücâhidîn arasından açıldım imdâda,
Ağır yarayla uzaklarda kalmış efrâda.

Ne ma'rekeydi ki, çepçevre, göğsü kandı yerin!
Hudâ'ya kalbini açmış, yatan bu gövdelerin,
Şehîdi çoksa da, gâzîsi hiç mi yok?.. Derken,
Derin bir inleme duydum... Fakat, bu ses nerden?
Sırayla okşadığım sîneler bütün bî-rûh...
Meğerse amcamın oğluymuş inleyen mecrûh.
Dedim: «Biraz su getirdim, içer misin, versem?»
Gözüyle «Ver!» demek isterken, arkadan bir elem,
Enîne başladı. Baktım: Nigâh-ı merhameti,
«Götür!» deyip bana îmâda ses gelen ciheti.
Ne yapsam içmeyecek, boştu, anladım, ibrâm;
O yükselen sese koştum ki: Âs'ın oğlu Hişâm.
Görünce gölgemi birden kesildi nevhaları:
Su istiyordu garîbin dönüp duran nazarı.
İçirmek üzre eğildim, üçüncü bir kısa «ah!»
Hırıltılarla boşanmaz mı karşıdan, nâgâh!
Hişâm'ı gör ki: O hâlinde kaşlarıyle bana,
«Ben istemem, hadi, git ver, diyordu, haykırana.»

Epey zaman aradım âh eden o muhtazarı...
Yetiştim, oh, kavuşmuştu Hakk'a son nazarı!
Hişâm'ı bâri bulaydım, dedim, hemen döndüm:

Meğer şikârına benden çabuk yetişmiş ölüm!
Demek, bir amcamın oğlunda vardı, varsa, ümid...
Koşup hizâsına geldim: O kahraman da şehid.»

* * *

Şark'ın ki mefâhir dolu, mâzî-i kemâli,
Yâ Rab, ne onulmaz yaradır şimdiki hâli!
Şîrâzesi kopmuş gibi, manzûme-i îman,
Yaprakları yırtık, sürünür yerde, perîşan.
«Vahdet» mi şiârıydı? Görün şimdi gelin de:
Her parçası bir mel'abe eyyâmın elinde!
Târîhine mev'ûd-i ezelken «ebediyyet»,
Ey, tefrika zehriyle şaşırmış giden, ümmet!
«Nisyân»a çıkan yolda mı kaldın güm-râh?
Lâ-havle ve lâ-kuvvete illâ billâh!

Hilvan, 12 Kânûnisânî 1340
(12 Ocak 1924)[1]

(1) Rûmî tarih yılbaşısı Mart ayında başlarken, 1334/1918 yılı başından itibaren Kânûnisânî (Ocak) ayına alınmıştı. Fakat bu yeniliğe dikkat etmeyen (veya aldırmayan) Âkif Bey'in bazı mektuplarında olduğu gibi burada da, 1341 (1925) yılı başlamış olmasına rağmen 1340 tarihini attığı, bu şiirin 1925 yılı başında yazıldığı ve bundan sonraki dört şiirin altındaki tarihler için de aynı mülâhazanın dikkate alınmasının gerektiği kanaatindeyiz.

GECE

Üstâd-i hakîmim Ferîd Beyefendi'ye

Bütün kandillerin tehlîle dalmışlar... Şaşırdım ben:
Nasıl ma'bed ki sun'un, sermedî bir secde gök kubben!
Kapanmış, titriyor dünyâların haşyetle karşında;
Melekler, sanki baş kesmiş, durur dâmân-ı Arş'ında.
Ne rengârenk ubûdiyyetle, yâ Rab, hercümerc âfâk:
Karanlıklar, ışıklar, gölgeler, lebrîz-i istiğrâk.
Bu istiğrâk uyandırmaz mı, devrettikçe, ekvânı,
Perîşan rûhumun inler harâb evtâr-ı îmânı.
Perîşan: Çünkü yükselmiş değil feryâd-ı gümrâhım;
Şu mahşer mahşer envârın biraz yol verse, Allâh'ım!
Evet, milyarla âlem vecde gelmiş bu'd-i mutlakta;
Benim bîçâre gölgem çırpınır bir damla toprakta!
Samîmîdir bütün gûş ettiğin âvâz hilkatten,
Niçin göz yaşlarım haybetle dönsün sermediyyetten?

Diyorlar, hep senin şemsinden ayrılmış, bu ecrâmı...
İlâhî, onların bir ân için olmazsa ârâmı;
Nasıl dursun, benim bîçâre gölgem, senden ayrılmış?
Güneşlerden değil, yâ Rab, senin sînenden ayrılmış!
Henüz yâdımdadır bezminde medhûş olduğum demler;
O demlerdir ki yâdından kopar beynimde bin mahşer!
Tutundun kibriyâdan bir nikàb, uçtun nigâhımdan.
İlâhî, bin tecellî berk ururken kıble-gâhımdan,
Vurur mihrâbdan mihrâba alnım şimdi hüsranla;
Tesellî bulmanın imkânı yok ferdâ-yı gufranla.
Serilmiş, secdemin inler durur yerlerde mi'râcı;
Semâlardan gelir ummanların tehlîl-i emvâcı!
Karanlıklar, ışıklar, gölgeler sussun ki, Allâh'ım,
Bütün dünyâyı inletsin benim secdem, benim âhım.

Ömürler geçti, sen yoksun, gel ey bir tânecik Ma'bûd,
Gel ey bir tânecik gâib, gel ey bir tânecik mevcûd!

Ya sıyrılsın şu vahdet-gâhı vahşet-zâr eden hicran,
Ya bir nefhanla serpilsin bu hâsir kalbe itmînan.
Hayır, îmanla, itmînanla dinmez rûhumun ye'si:
Ne âfâk isterim sensiz, ne enfüs, tamtakır hepsi!
Senin mecnûnunum, bir sensin ancak taptığım Leylâ;
Ezelden sunduğun şehlâ nigâhın mestiyim hâlâ![*]
Gel ey sâkî-i bâkî, gel, Elest'in yâdı şâd olsun:
Yarım peymâne sun, bir cür'a sun, tek aynı meyden sun!
O lâhûtî şarâbın vahyi her zerremden inlerken,
Bütün âheng-i hilkat bir zaman dinsin enînimden.
Gel ey dünyâların Mevlâ'sı, ey Leylâ-yı vicdânım,
Senin yâd olduğum sînende olsun, varsa, pâyânım![1]

Hilvan, 5 Kânûnisânî 1341
(5 Ocak 1925)

(*) «Cânıma bir merhabâ sundu ezelden çeşm-i yâr,
Öyle mest oldum ki gayrın merhabâsın bilmedim!»
Ahmed Paşa

(1) Son on dört mısraın yerinde, Sebilürreşad neşrinde, sonuncusu hâriç tamamen farklı olan şu on iki mısra vardır. «Gece»nin Şerif İçli tarafından, Hüseynî makâmında bestelenen mısraları, şiirin bu ilk şeklindeki 5-8. satırlardır (SR, c. 25, no. 633):
Gel ey Ma'bûd-i gâib, çok zamanlar var, cüdâyız biz;
Çöküktür ma'bedim, dînim harâb-âbâddır sensiz!
Bu vahdet-gâhı vahşet-zâr eden hicran tükenmez mi?
Unutmaz, nâzenînim, nâzeninler eski hem-bezmi.
Ezelden âşinânım ben, ezelden hem-zebânımsın;
Beraber ahde bağlandık, ne olsan yâr-ı cânımsın;
Ne olsam zerrenim, kalbimde hâlâ çarpar esrârın;
Gel ey cânan, gel ey can, kalmasın ferdâya dîdârın.
Çekildin, bir yıkık rü'yâya dönmüş kâinâtımdan...
Peşîmânım vücûdumdan, peşîmânım hayâtımdan.
Gel ey mihrâb-ı îmânım, gel ey mescûd-i vicdânım;
Senin yâd olduğum sînende olsun, varsa pâyânım.

HİCRAN

— Bu bir ma'bedse, çırçıplak yakışmaz, sonra gâyet loş;
Gelen: Ma'bûd; ışık bul, yaygı bul, git başka yerden, koş!

Hemen bir kandil aldım komşulardan, bir de seccâde;
Dedim: «Gel şimdi mihmânım, sa'âdet-gâhın âmâde.»

Ne yanlışmış hesâbım: Hiç kapımdan geçmez oldun bak!

İlâhî! Söktüm attım, işte hücrem şimdi çırçıplak:
Ne âfâkında tek kandil, ne mihrâbında seccâde;
Ezelden bildiğin toprak, bütün varlıktan âzâde.
Serilmiş secdelerdir bekleyen yerlerde mihmânı;
Bu üryan şu'le dersen, sînemin pâyansız îmânı.
İlâhî! Bir hatâ ettimse, elvermez mi hüsrânım?
Güneşler doğdu, aylar doğdu, ben hâlâ perîşânım!
Çakar şimşeklerin karşımda, yırtar, çiğner âfâkı;
Henüz rûhum, fakat, bir yağmurun bin canla müştâkı.
Sen ey dilber ki, serpildikçe handen, fışkırır, yer yer,
Semâlardan, zeminlerden şafaklar, lâleler, güller;
Şu öksüz yurda bir gülmez misin? Hâlâ yetîmindir;
Bütün yangındı indirdiklerin, bir gün de nûr indir.
Hayır, ben handeden geçtim, celâlin etmesin tehdîd,
Açar haşyetle donmuş her sücûdum renk renk ümmîd.

İlâhî! Pek bunaldım, nerde nûrun? Nerde gufrânın?
Cehennem gezdirip dursun mu âfâkımda hicrânın?
Evet, gafletti sun'um, lâkin insan gaflet etmez mi?
Yıkandım bir ömürdür döktüğüm yaşlarla, yetmez mi?
Gel artık, mâsivâ yok, şimdi yurdum Tanrı yurdumdur:
Tüten hücremde îmânım, yatan, yer yer, sücûdumdur.

Ne irfânımda bir iz var, ne vicdânımda, ey Yezdan,
O seccâdeyle kandilden sinen bîgâne rûhundan.

İlâhî sînemin çınlar durur yâdınla eb'âdı,
Ne yapsın âbidin sensiz bu vîran vahşet-âbâdı?
Nedir ma'nâsı, Ma'bûd olmadıktan sonra, mihrâbın,
Rükû'un, haşyetin, vecdin, bütün bîçâre esbâbın?
Harâb enkàz-ı îmandır, yatar haybetle yerlerde,
Ne bekler, sen geçerken pây-mâlin olmayan secde?
Bütün cevviyle, ecrâmıyle insin, târumâr olsun,
Nedir ma'nâsı bir kalbin ki, âfâkında sen yoksun!
Güneşler geçti, aylar geçti, artık gel ki, mihmânım,
Şuhûdundan cüdâ îmanla yoktur kalmak imkânım.

Hilvan, 10 Kânûnisânî 1341
(10 Ocak 1925)

SECDE

Şuhûdundan cüdâdır, çok zamanlar var ki, îmânım;
Bu vahdet-zâra -gûyâ!- geldim amma bin peşîmânım:
Huzûr imkânı yok, dünyâyı etmiş cezben istîlâ;
Ne hüsrandır, İlâhî, ma'bedim, çepçevre, vâveylâ!
Derinlikler, kovuklar, kuytular, şellâleler, yarlar,
Bulutlar, yıldırımlar, çöller, enginler, sular, karlar,
Güneşler, gölgeler, aylar, şafaklar... Hepsi çığlıkta;
Gelir tarrâkalar çaktıkça ecrâmın karanlıkta!

Sabâ dağlarda Sûr üfler, coşar vâdîde bin mahşer;
Denizler yükselir, seller döner, taşlar semâ' eyler.
Ufuklar çalkanır, kaynar ziyâ girdâbı göklerde;
Asırlar devrilir: Çamlar, çınarlar çırpınır yerde.
Bütün zerrâtı sun'un bir müebbed neşveden serhoş;
Sağım serhoş, solum serhoş, İlâhî, ben ne yapsam boş!
Ömürlerdir, gözüm yollarda, hâlâ beklerim, hâlâ,
Şuhûd imkânı yok, coştukça hilkatten bu vâveylâ.

*
* *

Hayır! Bir başka rûh esmiş ki, akşam, sermediyyette:
Uyandım, fecre baktım, titriyor par par meşiyyette.
O coşkun na'ralar bî-tâb; o taşkın zerreler mahmûr;
O tûfanlardan ancak terliyor maşrıkta tek bir nûr.
O gömgök kubbe, Sînâ rengi tutmuş, bir avuç toprak:
Işıklar püskürürken, şimdi haşyetlerle müstağrak!
O ecrâm, âh o gözler öyle fânîler ki Mevlâ'da,
Dönüp bir kerre olsun bakmıyorlar artık eb'âda.
Denizler, dalgalar, dağlar, ağaçlar, gölgeler dalgın...
İlâhî! Ürperen tek gölge yok bağrında âfâkın.
Sabâ durgun, sular durgun, gölün durgun hayâlinde,
Ne ma'nîdâr o gökler, kudretin bir vahyi hâlinde!

Bu vahdet-zâra dün baktım: Ne meyhâneydi cûşâcûş!
Bugün rindânı gördüm: Başka bir peymâneden bî-hûş.
Bütün dünyâ serilmiş sunduğun vahdet şarâbından;
Benim mest olmayan meczûbun, Allah'ım, benim meydan!
Bırak, hâsir kalan seyrinde mi'râcım devâm etsin;
Rükû'um yerde titrerken, huşû'um Arş'ı titretsin!
İlâhî! Serserî bir damlanım, yetmez mi hüsrânım?
Bırak, taşsın da coştursun şu vahdet-zârı îmânım.
Bırak, hilkatte hiç ses yok, bırak, meczûbunun feryâd...
Bırak, tehlîlim artık dalgalansın, herçi-bâd-âbâd!
.....

Kıyılmaz lâkin, Allâh'ım, bu gaşyolmuş yatan vecde...
Bırak, «hilkat»le olsun varlığım yek-pâre bir secde!

Hilvan, 15 Kânûnisânî 1341
(15 Ocak 1925)

HÜSÂM EFENDİ HOCA

Nasılsa ismini duymuş ki bendegânından,
Hüsâm Efendi'yi aldırmak istemiş Sultan.
İrâdeler geledursun, o, i'tizâr ederek,
Saray civârına yaklaşmamış, değil gitmek.
Bu izz ü nâz üzerinden epey zaman geçmiş;
Günün birinde, Beşiktaş taraflarında bir iş,
Sürüklemiş o havâlîye Mesnevî-hânı.
Duyunca vak'ayı Abdülmecîd'in erkânı,
«Çağırtalım mı?» demişler; «evet» demiş, Hünkâr;
Takım takım yola çıkmış hemen silâhşorlar.

Hüsâm Efendi henüz Dolmabahçe'lerde iken,
Gelip yetişmiş adamlar, üçer beşer, geriden.
— Efendimiz bizi gönderdi, çok selâm ediyor;
«Görüşmek istiyorum, kendi istemez mi?» diyor.
Uzun değil ki saray, işte dört adımlık yer;
Hemen dönün, gidelim, hiç düşünmeyin bu sefer!
Dönün, ricâ ederiz...
— Dinleyin, sabırlı olun:
Ben elli beş senedir teptiğim yegâne yolun,
Henüz sonundan uzakken, tükendi gitti ömür;
Tutup da bir geri döndüm mü, yandığım gündür!

Hilvan, 4 Şubat 1341 (1925)

KIT'ALAR

KISSADAN HİSSE

Geçmişten adam hisse kaparmış... Ne masal şey!
Beş bin senelik kıssa, yarım hisse mi verdi?
«Târîh»i «tekerrür» diye ta'rîf ediyorlar;
Hiç ibret alınsaydı, tekerrür mü ederdi?

RESMİM İÇİN

Toprakta gezen gölgeme toprak çekilince,
Günler şu heyûlâyı da er, geç, silecektir.
Rahmetle anılmak, ebediyyet budur amma,
Sessiz yaşadım, kim beni, nerden bilecektir?

RESMİM İÇİN

Bir canlı izin varsa şu toprakta, silinmez;
Ölsen, seni sırtında taşır toprağın altı.
Ey gölgeden ümmîd-i vefâ eyleyen insan!
Kaç gün seni hâtırlayacaktır şu karaltı?

TEBRİK(*)

Gökten ay parçası hâlinde, o rahmet güneşi,
İndi âfâka bu akşam, bu mübârek akşam.
Ebedî kandili yandıkça, Hudâ'dan dilerim,
Parlasın dursun o îman senin alnında, Paşam!

TEBRİK

Dört taraftan akın etmiş de, nasıl çepçevre,
Saracaklarsa yarın Kâ'be'yi hüccâc-ı kirâm;
Öyle sarsın Paşa'mın ömrünü, Hak'tan dilerim,
Tutunup el ele yüzlerce mübârek bayram.

SAFAHAT İÇİN

«Arkamda kalırsın, beni rahmetle anarsın.»
Derdim, sana baktıkça, a bîçâre kitâbım!
Kim derdi ki: Sen çök de senin arkana kalsın,
Uğrunda harâb eylediğim ömr-i harâbım?

RESMİM İÇİN

Dış yüzüm böyle ağardıkça ağarmakta, fakat,
Sormayın iç yüzümün rengini: Yüzler karası!
Beni kendimden utandırdı, hakîkat, şimdi,
Bana hiç benzemeyen sûretimin manzarası!

(*) Velîni'metim Emîr Abbas Halîm Paşa Hazretlerine.

SA'DÎ'DEN TERCÜME

Bahâr olmuş, çemenler, lâleler, güller bütün bitmiş;
Gülüm, bir sensin ancak bitmeyen hâlâ şu topraktan.
Rebî'î bir bulut şeklinde ağlarken mezârında,
Nihâyet öyle yaş döksem ki, artık sen de fışkırsan!

MEVLİD-İ NEBÎ

Ne lâhûtî geceymişsin ki teksin sermediyyette;
Meşîmenden doğan ferdâya hayrânım, ne ferdâdır!
Işık nâmıyle vicdanlarda ondan başka bir şey yok;
O bir sönsün, hayât artık müebbed leyl-i yeldâdır.
Perîşan sözlerimden bıkma, hoş gör, yâ Resûlâllah,
Kulun şeydâdır amma, açtığın vâdîde şeydâdır!

ÇOCUKLARA

Ne odunmuş babanız: Olmadı bir baltaya sap!
Ona siz benzemeyin, sonra ateştir yolunuz.
Meşe hâlinde yaşanmaz, o zamanlar geçti;
Gelen incelmiş adam devri, hemen yontulunuz.
Ama dikkatli olun: Bir kafanız yontulacak;
Sakın aldanmayın: İncelmeye gelmez kolunuz![1]

(1) Mehmed Âkif Bey, 17 Aralık 1929'da merhum Mâhir İz Bey'e yazdığı mektubunda, geçen kışın iki oğlu ile birlikte çektirdiği bir fotoğrafın arkasına yazdığını söyleyerek, bu manzumenin ilk şekli olduğu anlaşılan şu dört mısraı göndermiştir:
Ne odunmuş babanız, olmadı bir baltaya sap!
Ona siz çekmeyiniz, sonra ateştir yolunuz.
Meşe hâlinde yaşanmaz, o devirler geçti;
Pek de incelmeyiniz, sâde biraz yontulunuz.

BİR ARÎZA(*)

Ey Bâd-i Sabâ, uğrayacaksın ya şimâle?
Bilmem, bir işim var, sana etsem mi havâle?
Vaktâ ki sekiz yüz mili bir nefhada geçtin;
Vaktâ ki bizim yerleri rü'yâ gibi seçtin;
Dikkatle bakın: Marmara'nın göğsüne yatmış,
Sırtındaki örtüyse bütün zümrüde batmış,
Bir, Heybeli, derler -bileceksin- ada vardır,
Etrâfı da az çok ona benzer adalardır...
Gördün ya? Evet. Şimdi bu sâhilde biraz dur;
Herkes gibi Abbas Paşa'nın köşküne başvur.
Sen yolcu adamsın, bakan olmaz ki kusûra...
Arz ettirerek ismini, çıktın mı huzûra,
Hilvanlıların hepsinin ihlâsını, ilkin,
Bir bir sayıver. Bitti mi defter, de ki:
«Lâkin,
Mevzun düşürür saçmayı bir saçma adam var,
Manzûm sayıklar gibi manzûme sayıklar!
Zannım, mütekàid şuarâdan olacak ki:
Hiçbir yenilik yok, herifin her şeyi eski.
Hâlâ ne sakaldan geçebilmiş, ne bıyıktan;
Âsârı da memnun görünür köhne kılıktan.
Hicrî, kamerî ayları ezber sayar amma,
Yirminci asır zihnine sığmaz ne muamma!
Ma'mûre-i dünyâyı dolaştıysa da, yer yer,
Son son, «Hadi sen, kumda biraz oyna!» demişler.»

Yâhu! Sorunuz bir: Bakalım tâkati var mı?
Kaynarken adam oynamak ister mi? Sarar mı?
Ey Heybeli iklîmine kıştan çekilenler,
Ey Afrika temmûzunu efsâne bilenler!

(*) Velîni'metim Emîr Abbas Halîm Paşa Hazretlerine.

Ey yağ gibi üç çifte kayıklarla kayanlar,
Ey Maltepe'den Pendik'i bir hamle sayanlar!
Ey çamların altında serilmiş, uzananlar!
Ey her nefes aldıkça ömürler kazananlar!

Siz, camları örter, sakınırken cereyandan;
Biz, bodruma sarkar da kaçarken galeyandan!
Siz, mercanın a'lâsını attıkça şişerken;
Biz, kumda çirozlar gibi piştikçe pişerken!
Siz, Marmara âfâkını dürbünle süzerken;
Biz, poyrazı görsek diye, damlarda gezerken!
Siz, yelkeni açmış, suyun üstünden akarken;
Biz küplere binmiş, size hasretle bakarken!
İnsâf ediniz: Kopmayacak şey mi kıyâmet?
Elbette kopar. Dinle Paşa'm, ceddine rahmet:

Ben Heybeli'den vazgeçerim şimdilik, ancak,
Üç beş gün için pek hoş olur Remle'de kalmak.(1)

Hilvan, 1 Ağustos 1345 (1929)

(1) Mehmed Âkif Bey'in yine Abbas Halîm Paşa'ya hitâben yazılmış ve bunun devamı olan ikinci bir «Arîza»sı daha vardır. (Bkz. "Ek")

BİR GECE

On dört asır evvel, yine bir böyle geceydi,
Kumdan, ayın ondördü, bir öksüz çıkıverdi!
Lâkin, o ne hüsrandı ki: Hissetmedi gözler;
Kaç bin senedir, halbuki, bekleşmedelerdi!
Nerden görecekler? Göremezlerdi tabî'î:
Bir kerre, zuhûr ettiği çöl en sapa yerdi;
Bir kerre de, ma'mûre-i dünyâ, o zamanlar,
Buhranlar içindeydi, bugünden de beterdi.
Sırtlanları geçmişti beşer yırtıcılıkta;
Dişsiz mi bir insan, onu kardeşleri yerdi!
Fevzâ bütün âfâkına sarmıştı zemînin,
Salgındı, bugün Şark'ı yıkan, tefrika derdi.

Derken, büyümüş, kırkına gelmişti ki öksüz,
Başlarda gezen kanlı ayaklar suya erdi!
Bir nefhada insanlığı kurtardı o ma'sûm,
Bir hamlede Kayserleri, Kisrâları serdi!
Aczin ki, ezilmekti bütün hakkı, dirildi;
Zulmün ki, zevâl aklına gelmezdi, geberdi!
Âlemlere, rahmetti, evet, Şer'-i mübîni,
Şehbâlini adl isteyenin yurduna gerdi.
Dünyâ neye sâhipse, onun vergisidir hep;
Medyûn ona cem'iyyeti, medyûn ona ferdi.
Medyûndur o ma'sûma bütün bir beşeriyyet...
Yâ Rab, bizi Mahşer'de bu ikrâr ile haşret.

Hilvan, 11 Rebîülevvel 1347
(28 Ağustos 1928)

NE ESER NE DE SEMER

«Ölen insan mıdır, ondan kalacak şey: Eseri;
Bir eşek göçtü mü, ondan da nihâyet: Semeri.»

Atalar böyle buyurmuş, diye, binlerce alın,
Ne tehâlükle döker, döktüğü bîçâre teri!
Şu bekà hırsına akl erdiremem, bir türlü,
Sorsalar, bence, temâyüllerin en derbederi:
Hadi, toprakta silinmez bir izin var, ne çıkar,
Bağlı oldukça telâkkîye hakîkî değeri?
Dün, beyinlerde kıyâmet koparan «hikmet»i al,
Bugünün zevkine sor: Beş para etmez ciğeri!
Gündüzün, başların üstünde gezen «şâheser»in,
Gece, şâyed, arasan, mezbeledir belki yeri!
İsteyen almaya baksın boyunun ölçüsünü,
Geri dur sen ki, peşîmân atılanlar ileri.
Bilirim: «Hep de semermiş!» diyecek istikbâl,
Tekmelerken şu kabarmış sıra kümbeltileri.
O ne çok bilmiş adamdır ki: Gider sessizce,
Ne esermiş, ne semer, kimsenin olmaz haberi!

Hilvan, 21 Mart 1346 (1930)

DERVİŞ AHMED(*)

«Bir ömürdür içiyorsun, bırak artık şunu!» der;
Derviş Ahmed bu hidâyetle hemen tövbe eder.
Ama bir tövbe ki: Binlikleri çarpar duvara;
Tas, çanak, testi, perîşan, serilir tahtalara.
Rakı tûfânı, su girdâbı alırken odayı;
Anaforlarla dönerken mezeler fırdolayı;
Bir kerâmetle dedem postu oturtup sedire,
Oradan, mest-i zafer, bakmaya başlar seyire.
Başlar amma, pek uzun boylu seyirden bıkılır...
Derviş Ahmed de bizim, öğleye varmaz, sıkılır.
Kalkar, olmaz, yatar, olmaz, döner, olmaz dediği;
Neyle doldursa o bir türlü kapanmaz gediği?
Zikreder, vahdete girsem diye zorlar, giremez;
Hû çeker, sîne döver, hiçbiri eğlendiremez.
Sâ'atin ömrü soluktan da kısayken, hani, dün,
O, ne yıllar devirir, sâniye geçtikçe bugün!
Devrilen devriledursun, dedem «illâllah!» der;
Camı sarsar, damı sarsar, tepinirken ter ter!
Bu kadar velvele oynatsa yerinden ya biraz,
Ne harun şey ki «zaman» hiç yürümez, hiç tınmaz!

Derviş Ahmed, bu sefer, «ben yürürüm!» der mi sana!
«Aman Ahmed'im, bana baksana!
Bozacak mısın yine tövbeni?

Kıracak mısın yeniden beni?
Sakın Ahmed'im, gideyim deme.»

Cezbe kuvvetlice gelmiş ki dışardan dedeme,
Bu, içinden kabaran sesle hiç irkilmeyerek,
Hak erenler yola bir düşme düşer: Yelyepelek!

(*) Tevfik Neyzen'in üçbin dörtyüzüncü tövbesinden isti'fâsı münâsebetiyle.

«Derviş Ahmed! Gidiyorsun ya, sakın sapma sola!
İşte bak, dirseğe geldin, göreyim şimdi: Mola!
Bu gidiş hayır değil Ahmed'im,
Dayan Ahmed'im, dikil Ahmed'im!
Aman Ahmed'im, göreyim seni,
Dayan Ahmed'im, göreyim seni!»

Lâkin aldırmıyor Ahmed, cereyanlar müdhiş;
Karnı irkilse, bacaklar gidecek, hem ne gidiş!
«Ne o? Meyhâneye geldin mi? Sakın girme, dayan!
Aman Ahmed'im, sonu pek yaman!
Kuzum Ahmed'im, gireyim deme!
Mola istemem, vereyim deme!
Asıl Ahmed'im, kasıl Ahmed'im!
Bu geçit belâ, asıl Ahmed'im!
O ne batmalar, ne boğulmalar!»

Asılır, boş, kasılır, boş, dedem en sonra dalar.
«Bâri meyhâneye düştün, be mübârek derviş,
İçmeden geç ki desinler: Dede Sultan ermiş!
Hadi Ahmed, hadi yavrum, hadi son bir gayret!...»
.....

«Lâkin Ahmed, bu ne gayret, ne tahammül, hayret!
Sen kurul lök gibi meyhâneye, ser postu, otur;
Yan, tutuş, sonra dayan: Dağ gibi dur, taş gibi dur!
Dağ demiş, taş demişim, doğru mu lâkin? Ne gezer!
Onu bir zelzele sarsar, bunu bir dalga ezer.
Seni kaç zelzeledir yokladı hiç sarsamadan;
Koca arslan, hani, övmüş de yaratmış yaradan!
Öyle bir tövbe geçirdin ki, hakîkat, değdi;
Az belâ mıydı, seher vakti, o tûfan neydi?
Çiğnedin dalgayı, girdâbı çıkardın daraya;

Postu Cûdî'ye yanaştırdın, atıldın karaya.
Sallamış tekmeyi bir mülke, diyorlar, Edhem;
Yumruk atmış mı yarım binliğe? Hiç zannetmem!
Hak erenler, iyi bak kendine, mikdârını bil:
Sendedir nüsha-i kübrâ, okumuşlarda değil!
Sen ne cevhersin, a devletli, ne cansın, bilsen!
Aba altındaki sultanlara sultansın sen.
Sen ki Kevser dağıtan Haydar'a kulsun ancak,
Sana ısmarlamayan, kimlere ısmarlayacak?....
.....

Hadi evlâd, Dede Sultan ne içer, bir sor ki...
Doldurun dervişe benden iki binlik, Yorgi!

Hilvan, 1 Eylül 1346 (1930)

SAİD PAŞA İMÂMI(*)

Coşar âvîzeler artık, köpürür kandiller;
Bu ışık çağlayanından bütün âfâk inler!
Yalının cebhesi, Ülker gibi, baştan başa nûr;
Nîm açık pencereler, reng ü ziyâdan mahmûr.
Al, yeşil, mâvi fenerlerle donanmış kıyılar;
Serv-i sîmînler atılmış suya, titrer par par.
Dalgalardan seken üç çifte kayıklar sökerek,
Süzülür sâhile, şâhin gibi, yüzlerce kürek.
Bir taraftan bu akın yükseledursun karaya;
Bir taraftan dökülür öndeki saflar saraya.
Rıhtımın taşları, zümrüt gibi, Îran halısı:
Suda bitmiş çemen, üstünde de Sultan Yalısı!

Renk renk açmış o başlar, biriken mahşere bak:
Fes, arâkiyye, sarık, yazma, bürümcük, yaşmak,
Taylasan, takke, nazarlıklı hotoz, âbânî,
Mâvi boncuk, oyanın türlüsü, dal dal yemeni.....
Ama birçokları da'vetli değilmiş, kime ne?
Bu açılmaz kapılar, şimdi, açık her gelene.

Avlu, dış bahçe, harem bahçesi, taşlık, yer yer,
Medd ü cezrin ebedî sâhası: Boy boy siniler,
Ki donandıkça o başlarla, hemen, çepçevre,
Tablalar, aydede çıkmış gibi, başlar devre!

Yayılır baygın, ılık bir buğu, bir tatlı duman;
Çözülür büsbütün âvâre sinirler o zaman.
Kafalar tütsüyü aldıkça döner, mest-i hayât;
İki el bir baş için, kim kime artık? Heyhât!

Orta katlar, sofalar, belli ki da'vetlilere:
Sofralar tahtanın üstünde değil bir kerre;

(*) Ahlâkı da sesi gibi ilâhî olan bu adamı çocukluğumda bir kere dinlemiştim. Said Paşa'nın kim olduğunu bilemiyorum.

Bir de, oldukça merâsimle mükellef huzzâr;
Sonra, kalkıp oturanlar bütün ashâb-ı vakàr.

Yatsı bir hayli geçer, çifte ezanlar verilir;
Yazma seccâdeler artık yere, boy boy, serilir.
Doğrulur Kıble'ye herkes, kılınır şimdi namaz;
Derken «âmin!» çekilip arz edilir Hakk'a niyaz.
— Başlayın Mevlid'e!
— Lâkin, hani? Mevlid-han yok!
— Sordurun!
— Hiç de gören bir kişi, bir tek can yok!
— Üsküdar'dan gelecek sözde, olur şey mi ki bu?
Bâri söz verme...
— Adam sen de, bırak meczûbu!
— Bence aynıyle kerâmet delinin gelmediği:
Şu ilâhîcilerin hepsi okur ondan iyi.
— Bilemem.
— Dinlediniz şimdi...
— Evet, çok yüksek...
Ama hazretle kıyâs etmeye gelmez.
— Ne demek?
— O anaç bülbüle eş beslemez artık yuvalar.
— Pek uçurdun, a beyim!
— Yok, ben uçurmam, o uçar.
Sâde bir gelse... Fakat gelmedi, bilmem ki neden?
— Beklemek nâfile, hâlâ ne gelen var, ne giden!
— Harem ağsında haber...
— Anlayabilsek, ne diyor?
— Okuyun, beklemeyin emrini tebliğ ediyor.
Gâlibâ Vâlide Sultan gazab etmiş hocaya...
— Gazab ettiyse, çanak tuttu herif, doğrusu ya.
Bir saray halkını -sultanla berâber- hiçe say;
Bunca da'vetliyi, da'vetsizi beklet bir alay;
«Oyun ettim size; hey sersem adamlar!» diye, gül!
Çekilir nağme değil... Neymiş, anaçmış bülbül!

— Kim bilir, özrü mü var?
— Dinleyemem varsa bile!

Başlanır Mevlid'e mu'tâd olan âdâbıyle;
Önce tevhîd okunur, gaşy ile dinler herkes.
O, güzel, sonra, müessir, sekiz on parlak ses,
Kimi yerlerde ilâhî, kimi yerlerde durak;
Kimi yerlerde cemâ'atle beraber coşarak,
Kalan üç bahri terennümle, çekerken «âmîn!»
Ta uzaklarda çakar zulmet içinden bir enîn.
Gecenin kalbi durur; ürperir inler, cinler;
Açılan pencereler, göz kulak olmuş, dinler.
O enîn karşıki sâhilden açılmaz mı biraz,
Sûr-i Mahşer gibi sesler çıkarır, şimdi, Boğaz!
Tutuşur, cebhe-i Sînâ'ya döner, sîne-i cev:
Sanki yüzlerce yanık ney savurur, yer yer, alev!
Kayalardan, kıyılardan bir ateştir çağlar:
Lâhn-i Dâvûd ile inler yine gûyâ dağlar!
Âh o kudsî nefes eşbâha ederken sereyan,
-Karalar vecd ile pür-cûş, sular pür-galeyan-
Dem çekip, dem tutarak etmeye başlar feryâd,
Boğaz'ın her tarafından bir İlâhî inşâd:

«Sultân-ı Rusül, Şâh-ı Mümecced'sin, efendim!
Bîçârelere devlet-i sermedsin, efendim!
Menşûr-i «Le amrük»le müeyyedsin efendim!
Dîvân-ı İlâhî'de ser-âmedsin, efendim!
Sen Ahmed ü Mahmûd u Muhammed'sin, efendim!
Hak'tan bize Sultân-ı Müeyyed'sin, efendim!» (1)
.....

Kesilir, gitgide, tedrîc ile sesler artık,

(1) Şeyh Gâlib'in meşhur «Na't»inden alınmış altı mısra... «Le amrük» ifâdesi ile Hicr (15) sûresinin 72. âyetinin başında Cenâb-ı Hak, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in ömr-i sa'âdetlerine kasem ettiğine işâret edilmektedir: *«Ey Muhammed! Senin hayatına and olsun ki...»*

Aktarır sâhile mevlidciyi bir köhne kayık.
Koşarak, doğruca mâbeyne alır karşı çıkan;
«Nerde kaldın, hoca? der, Vâlide Sultan o zaman,
Sen de kalleşlik edersen, bize eyvahlar ola!»

— Henüz akşamdı ki, gelsem diye, düştüm de yola,
Yürüdüm haylice... Derken -hele sen kısmete bak!-
Öteden karşıma bir yaşlıca hâtun çıkarak,
«Azıcık dursana, oğlum!» dedi. Durdum, nâçar.
— Göğsün îmanlıya benzer, sana bir hizmet var,
Ama reddetme ki, zâten beni mahvetmiş ölüm:
Bir perîşan anayım, dağ gibi evlâd gömdüm!
Kızımın cânı için, bâri bu kırkıncı gece,
Şöyle bir Mevlid okutsam, diyorum, kendimce.
Nasıl etsem? Okuyan çok ya, benim yufka elim...
Hocasın, elbet okursun; hadi oğlum, gidelim.
Ne olur bir yorulursan, hadi, bekletme, günah!
Sen benim yavrumu şâd et ki, rızâen li'llâh,
İki dünyâda azîz eylesin Allah da seni.

Hâtunun sözleri dîvâneye döndürdü beni;
Ne saray kaldı hayâlimde, ne sultan, ne filân;

«Çile dolsun, yürü öyleyse, dedim, oldu olan!»
Size yüzlerce adam Mevlid okur benden iyi,
Ama bîçâre kızın, bağrı yanık, anneciği,
Yoklasın merdini, nâ-merdini, insan diyerek,
Eli yüzlerce heyûlâya deyip boş dönecek!
Fukarânın seneler, belki, siler göz yaşını;
Hangi taş pekse, hemen vurmaya baksın başını,
Elin evlâdına yanmaz parasız bir kimse!
Çâresizdim sizi bekletmede, beklettimse.
— Hoca! der Vâlide Sultan, beni ağlatma, yeter!
Yeniden Mevlid okursun bize, da'vâ da biter.(1)

Hilvan, 15 Haziran 1347 (1931)

(1) "Said Paşa İmamı" veya "Mevlidci Hasan Efendi" diye tanınan Hasan Rıza Efendi (öl. 1890) için bkz. *"Hoş Sadâ"* ve *"Diyanet İslâm Ansiklopedisi"*.

YİNE KIT'ALAR

RESİM İÇİN

Beni rahmetle anarsın ya, işitsen, bir gün,
Şu sağır kubbede, hâib, sesimin dindiğini?
Bu heyûlâya da bir kerrecik olsun bak ki,
Ebediyyen duyayım kabrime nûr indiğini.

Hilvan, 10 Teşrînisânî 1347
(10 Kasım 1931)

NEFS-İ NEFÎS

Beşerin taptığı bir kendisinin heykelidir;
Dinlemem, etse de Allâh'ı bütün gün takdîs.
Ben bu mel'un putun uğrunda geberdim, hâlâ,
Kabaran kokmuş içimden: «Yaşasın nefs-i nefîs!»

Hilvan, 12 Temmuz 1348 (1932)

YAŞ ALTMIŞ!

Hudâ râzî değil, halk istemez, hilkat «gebersin!» der;
Şu benden hoşlanan kim? Yoksa, hâşâ, ben mi hoşnûdum?
Hayâtımdan inerken, bir bir, altmış perde karşımda,
Utanmak bilmedim kendimden olsun, esnedim durdum!
O inmiş perdeler tekrâr açılsın, aynıdır te'sîr;
Bu hayvanlıkla artık ben de insandan mı ma'dûdum?

Hilvan, 4 Ağustos 1348 (1932)

NEVRUZ'A

İhtiyar amcanı dinler misin, oğlum, Nevruz?
Ne büyük söyle, ne çok söyle; yiğit işde gerek.
Lâfı bol, karnı geniş soyları taklîd etme;
Sözü sağlam, özü sağlam adam ol, ırkına çek.

Hilvan, 15 Teşrînisânî 1348
(15 Kasım 1932)

NERDESİN

Lâ-mekânlarda mısın, nerdesin, ey gâib İlâh?
Dönerim enfüsü, âfâkı ezelden beridir.
Serpilip kubbene donmuş, o ışık damlaları,
Seni, yer yer arayan yaşlarımın izleridir!

Hilvan, 19 Teşrînisânî 1348
(19 Kasım 1932)

TEK HAKÎKAT

Tek hakîkat var, evet, bellediğim dünyâdan,
Elli, altmış sene gezdimse de, şaşkın şaşkın:
Hepimiz kendimizin, bağrı yanık, âşıkıyız;
Sâde, i'lânı çekilmez bu acâib aşkın!

Hilvan, 17 Temmuz 1349 (1933)

HAYAT ARKADAŞIMA

Seni bir nûra çıkarsam, diye, koştum durdum,
Ey, bütün dalgalı ömrümde, hayat arkadaşım!
Dağ mıdır, karşı gelen, taş mı, hep aştım, lâkin,
Buruşuk alnıma çarpan bu sefer kendi taşım!

SAN'ATKÂR

– Mister Archibald Bullok Roosevelt Cenablarına –(*)

Şu mâcerâyı işittim birinden, üç sene var,
Olur ki dinleyecek bir meraklı kimse çıkar.

..... Zevâli beş geçe, Boston'dan ayrılınca tiren,
Vagonda volta vuranlar dağıldılar birden.
Demek: Sekiz kişilik hücre, şimdi, sâde benim...
O halde yan gelirim, dinlenir başım, beynim.
Dışarda vecd ile dönsün semâ, ufuk, toprak,
Gömüldüğüm köşe sâbit değil mi, sen şuna bak!
Aman ne zümrüt ağaçlar!.. Ne dalga dalga ekin!..
Çiçek mi, ev mi?.. Ne köyler: Şehir kadar zengin!..
Yolun güzelliği lâkin!.. Aman ne manzaralar!..
Ne çok da fabrika!..
Derken, içim yavaşça dalar;
Deminki hâtıralardan ne iz kalır, ne de yer.

Batar, çıkarken uzaklarda ben zavallı meğer,
Bizim sekiz kişilik hücre durmamış yalnız:
Meğerse karşıma doğmuş ki bir civan yıldız,
Nazar -kamaştığı berkiyle bî-mecâl-i şühûd-
Kalır ayaklarının ta ucunda gaşy-ı sücûd!
Yanında -âşığı hiç şüphe yok- sevimli, kibar,
Bütün hutûtu yüzün gösterir ki: San'atkâr;
Uzunca boylu, ağırbaşlı, bir necîb erkek.

(*) Vaktiyle Amerika'da iki defa reîsicumhûr intihâb edilen meşhur Roosevelt'in oğludur. Afrika'daki bir münzevînin, böyle, Yeni Dünya evlâdından birine eser ithâfına kalkışması garip görünmesin: Şerif Muhyiddin Beyefendi Newyork'ta iken, bu asîl genç kendisine karşı ihlâsın, mihmanperverliğin, biz Şarklıları bile hayran edecek derecesini gösterdi. Bunun için gıyabî minnetdârıyım.

Bu çifte kumrular ürkerse, pek yazık, diyerek,
Köşemde ben yine sessizce bir zaman tünedim;
Lüzûmu hiç bile yokmuş ya, sonradan denedim!
Bulutlu gözleri câna nda, kendi müstağrak;
Fezâ yıkılsa, kızın rûhu belki duymayacak!
Bu âşığınsa -vakùr alnı çizgi çizgi fütûr-
Derin bakışları dalmış semâya dûrâdûr.
O, şimdi cevvi süzerken, yanında Leylâ'sı,
Gözünde kurduğu âtîlerin heyûlâsı,
Senin bu gölge vücûdunla nerden uğraşacak?
Unut da kendini artık, ne söylüyor, kıza bak:
— Emîr! O sonraki üç parça yok mu, pek müdhiş;
Bu şâheserleri ömründe sahne dinlememiş.
Nasıl, bulutlara yangın verir de yaz güneşi,
Yakarsa gökleri şimşeklerin serî' ateşi;
Senin de çalmadı parmakların, tutuşturdu,
Ziyâ adımları altında haykıran ûdu!
Ne hisle inledi karşında sîneler, bilsen,
Kümeyle tellere birden alev dökerken sen!
Kanar, yanar gibi yüzlerce bülbülün kalbi,
O perde perde tüten nevha neydi, yâ Rabbi!
Evet, bizim medenî Garb'ın ilk işittiği ses,
Çölün yanık yüreğinden kopup gelen bu nefes,
Nidâ-yı Hak gibi edvârı haşreden bu hitab.

Hudâ bilir ki, inerken o yıldırım mızrab,
Gelirdi hep bana: «Mısr'ın, Irâk'ın, Îrân'ın,
Tihâme'nin, Yemen'in, Gazne'nin, Buhârâ'nın,
Hülâsa, Hind ile Sind'in serâb-ı mâzîsi,
Duman duman, tütüyor her harâbeden hissi!»
— Fakat, bu sözleri aczim nasıl benimseyecek?
Teşekkür etmeye insan hicâb eder...
— Ne demek?

Tevâzu'un da olur bir nisâbı, haddini bil!
— Benimse ancak odur bildiğim.
— Hiç öyle değil!
Dehânı gizlemenin artık ihtimâli mi var?
Bugünkü konseri hayretle dinleyen kafalar,
-Ki san'atin yaşayan bellibaşlı devleridir-
Ne manzaraydı: Nihâyet, eğildiler bir bir!
Zaman zaman kopan alkışların içinde, hele,
Godoski'nin seni tebrîk edip de hürmetle;(*)
«Emîr! O kudrete eş varsa, nerde, bilmiyorum,
Ne muhteşem çalıyorsun! Seninle mağrûrum.
Bütün senâların üstündesin, bugün» demesi,
O şâheser ki tutulmuştu herkesin nefesi!
— Sever fakîri de...
— Yok yok, değişmedikçe şiâr,
Fakîri hiç seven olmaz: «Dolar sever bu diyâr.»
Senin diyârını bilmem, o başka olsa gerek?
— Hayır, bir at başıdır varsa farkımız, pek pek!
— O halde, aynı kopuklarmışız, felâkete bak!
— Fakat, Godoski'yi lâyık değildi hırpalamak.
Bırak, uzaklara hâkim dehâ-yı san'atini,
Görür yakındakiler rûhunun asâletini.
Onun da yoksa duyan kalbi sînesinde eğer,
Vücûd-i hilkate bir mi'deden kefen çekiver!

— Peki! Öbürleri? Onlar da sanki dostun mu?
— Değil.
— Ne söylediler sonradan, unuttun mu?
«Bu türlü bir viyolonsel işitmedikti, Emîr!(*)
Büyük dehâlar eder böyle nâdiren teshîr,
Küçük dehâları sarsan bu kanlı, canlı sazı,

(*) Zamanın en büyük mûsıkî-şinâslarından olmakla beraber, piyano üzerinde en muazzam san'atkâr.
(*) Viyolonsel yâhud çelo, kemandan dört kere daha büyük, on dört kere daha güç bir sazdır.

Şu var ki, hârika âlemde: Ûdunun tarzı.
Evet bizim çelo gâyet belâlı, çok müşkil,
Fakat, kemâlini bulmuş, bu, lâkin, öyle değil:
Bütün tekâmüle âsî bir ibtidâî saz,
O çağlayan gibi sesler bu sîneden taşamaz,
Ne olsa nâfile!.. derken, muhîti susturdun:
Göründü nâ-mütenâhî, zaman zaman ûdun.»
Peki! Cemîle mi bunlar?
— Nedir ya?
— Merhamet et,
Riyâya benzeyecek, korkarım ki mahviyyet!
Dehâna sâhib ol artık!..
— Dehâyı, şimdi, bırak,
Kemâle yaklaşabilmek hayâli benden uzak!
— Nedir bu, aynı soğuk perdelerde, aynı karar?
— Şudur ki: Yükselemez kollarıyla san'atkâr;
Dehâ için kanat ister, benimse yok kanadım.
— Senin mi yok kanadın? Hızlı söyle, anlamadım!
Demin, şevâhik-ı san'at bulunca pâyânı,
Nasıl süzüldün aşarken hudûd-i imkânı?
Ne türlü yol bulabildin bu seyri temdîde?
Yayan dolaşmadın elbette lâ-tenâhîde!
Kanatsızım demen artık tuhaf değil mi biraz?
Birer kanat da o, yâdımda çırpınan, iki saz.
Aceb, hayâli tararken semâ-yı ilhâmı,

Cenâhı dört açılır böyle bir dehâ var mı?
Nebîlerin damarından damarlarındaki kan;
O kanda bir galeyan: Şark'a en temiz heyecan.
Peyinde, herbiri a'sâra hâkim, ecdâdın;
Önünde, şimdiden âtîyi peyleyen yâdın...
Şu yurda geldi mi, bilsem, senin kadar mes'ûd?
— Sa'âdet öyle mi? Yok yok, serâba verme vücûd!
Çocukluğumda, evet, bahtiyâr idim cidden,

Harîm-i âilenin farkı yoktu cennetten.
Eşikten atladığım gün değişti, lâkin, cev;
Kuşattı parçalanan Şark'ı bir duman, bir alev.
Durur mu, almış ateş hânümânı bir kere?
Bütün mefâhiri târîhimin serildi yere;
Harâbe kalmadı hattâ o şanlı mâzîden!

Meğer, bu haybetin altında kıvranırken ben,
Kopar kopar da gidermiş o lîme lîme diyar!
Dönünce arkama, baktım: Ne yer durur, ne de yâr,
Yabancı ellere geçmiş, birer birer, hepsi;
Kalan şu kubbede, hâsir bir ümmetin ye'si!
— O ye'si inletiyordun, değil mi, ûduna sen?
— Değil ki ûdu, bütün kâinâtı inletsen,
Figâna söyletebilmek bir ızdırâbı, hayâl!
Diyordu şâiri Hind'in o feylesof İkbâl:
«Heyecâna verdi gönülleri,
Heyecanlı sesleri gönlümün;
Ben o nağmeden müteheyyicim:
Ki yok ihtimâli terennümün.»

Benim de kalb-i harâbımda duyduğum hicran,
Henüz duyulmadı mızrâbımın lisânından.
O bir «semûm», onu nerden duyursun üç beş «âh»?
Duyurmuyor ki, demin pek görünmedin âgâh,
Neşîdeler okudun bil'akis sa'âdetime!
Gücenme hayret edersem bu mazhariyyetime!
Gücenme, anla nihâyet ki: Bir belâ-zedeyim,
Kader dedikleri unsurla pençeleşmedeyim.
Kolum, kafam, gece gündüz didişmeden bî-tâb;
Ayaktayım henüz amma, serildi, gitti şebâb.
Serildi, hem de nasıl bir zamanda, haybete bak:
Zafer hayâlini geçtim, halâs ümîdi uzak!

Helâki boyladı âtîye attığım her adım;
Değilse, hangi hezîmet çıkar ki, uğramadım?
Yığınla kül kesilen yurdumun hayâleti mi?
Vatansız ümmetimin derbeder sefâleti mi?
Hazan yeliyle harâb öksüz âşiyânım mı?
Fezâya savrulan âvâre hânümânım mı?
Yerinde yeller esen ma'bedim mi, türbem mi?
Civârı çöl kadar ıssız harîm-i Kâ'be'm mi?
İçin için kanayan dînimin serilmesi mi?
Bu his harâbesi üstünde baykuşun sesi mi?
Hülâsa, görmediğim cilve hangi fâciadır?
Yarınki perdeyi bilmem, o şimdilik bir sır;
Fakat, bugünkünü dinlersen, ihtisâr edeyim:

Sularla engine düşmüş bir eski teknedeyim;
Hayâta avdetimin, gâlibâ, yok imkânı.
Nedir ki, âilemin en muazzez erkânı,
Yanımdalar ya, ne olsak berâberiz... derken,
Kopan borayla bizim tekne ayrılır da hemen,
Birer birer dağılır her çatırdayan kemiği.

Kazâ sürükleyedursun hayâl olan gemiyi...
-Hayır, hayâli de yok gör ki şimdi meydanda-
Şu ben ne uğraşırım kaldığım bu ummanda?
Tutunduğum iki bîçâre tahta parçasıdır,
Nasıl bu dağ kesilen dalgalarla çarpışılır?
Bulutların yayılır perde perde kâbûsu;
Çöker fezâlara artık leyâlin en koyusu.
Sağım, solum, önüm, arkam yığın yığın zulmet;
Ne gâye belli, ne mevki', ne veche var, ne cihet.
Döner döner çıkamam, ye's içinde kıvranırım;
Mezâra canlı giren bir zavallıyım sanırım!
Zamân olur, kabaran dalgalarla savrulurum;

Zamân olur, açılan bir cehennemî uçurum,
İner benimle berâber fezâyı inleterek;
Zamân olur, bulut altında gizlenen şimşek,
Deşer de zulmeti, bir sahne gösterir ki, inan,
Bütün bütün beni bîzâr eder hayâtımdan:
«Kaderle pençeleşilmez, ecelse beklediğim,
Şu tahta parçalarından tecerrüd etmeliyim...
Yeter boğuştuğum artık...» derim... Hayır, duramam,
Taş olsa baş vururum, intihâra baş vuramam!
Batar, çıkar, giderim...
— Söyledim ya, şimdi, Emîr,
Nebîlerin kanı rûhunda hükmeden te'sîr.
— Evet, batar, çıkarım -gâlibâ- ilerlemeden,
Senin «kanat» dediğin tahtalarla hâlâ ben!
O tahtalar ki, bir onlar elimde, varsa, kalan,
Yıkık şebâbımın enkàz-ı târumârından.

— Gurûbu seyredecektik, demin, değil mi? Yazık:
O pembelik bile mağribde bir hayâl artık!
Yetîm ufuklara çökmüş de akşamın hüznü,
Acıklı sîneye dönmüş, çevir de bak yüzünü.

— «Yetîm ufuklar»ı okşar durur şu anda şafak,
Şafak sönünce de, yıldızlar okşayıp duracak;
«Acıklı sîne»yi dersen, güneşlidir yarına.
Fakat, benim gecemin simsiyâh ufuklarına,
Şu kubbeden ne ziyâ var, ilâç için, ne sadâ,
Bütün nasîbi o ıssız, o sermedî yeldâ!
Harîm-i kalbime indim mi, titrerim tir tir,
Adım başındaki iz, çünkü bir gurûb izidir.
Evet, gurûb izi, lâkin, adem misâli derin,
Tulû'u Mahşer'e kalmış batan güneşlerimin!.....
Neden, fakat, heyecânın? Nedir yüzündeki yaş?

Sonunda yolcunu incitme, ey güzel yoldaş!
Hudâ bilir ki dayanmaz, taş olsa bir sîne,
O gözlerinde dönen sağnağın dökülmesine.
Hayır! Yakar beni derdimle âşinâ çıkman,
Bırak, ben ağlayayım, sen çekil de karşımdan.
Belâ mı kaldı ki dünyâ evinde görmediğim?
Bırak, şu yaşları, hiç yoksa, görmeden gideyim!

Hilvan, 22 Ağustos 1349 (1933)

SON

– EK –

SAFAHAT DIŞINDA KALMIŞ ŞİİRLERİNDEN

Mehmed Âkif, 1908'den önce yayınlanan şiirlerinden hiçbirini Safahat'a almadığı gibi, sonra çıkmış olanlardan birkaçını da kitabının dışında bırakmıştır.

Hiç yayınlanmamış olan şiirlerini ise ortadan kaldırmış olduğu için, bunlardan ancak dostlarının defterlerinde metinleri bulunanlardan bir kısmı, bize kadar ulaşabilmiştir.

Mehmed Âkif Bey'in "Safahat Dışında Kalmış Şiirleri"nden hâlen elimizde bulunan bütün manzumeler, tarafımızdan araştırılıp hazırlanarak, 2009 yılı başında *"Safahat-Eski ve Yeni Harfli Metinler ile Bir Arada Karşılaştırmalı Neşir (Edisyon Kritik) ve Ek Olarak Safahat Dışında Kalmış Şiirlerinden 100 Şiir-3540 Mısra"* adıyla yayınlanan, büyük cilt ilmî baskıya alınmıştır.

Safahat dışında kalmış şiirlerin hacimce, Safahat' takiler kadar olduğunu kendisi söylemektedir.

"İstiklâl Marşı"nı ise, "O benim milletime aittir" diyerek Safahat'a almamıştır.

Bu bölüme, "İstiklâl Marşı" başta olmak üzere, şairimizin Safahat'a girmemiş şiirlerinden birkaç parça manzumeyi, örnek olarak almış bulunuyoruz.

Şiirler, yayın tarihlerine göre sıralanmıştır.

İSTİKLÂL MARŞI

— Kahraman Ordumuza —

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül... Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl;
Hakkıdır, Hakk'a tapan, milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim: Bendimi çiğner, aşarım;
Yırtarım dağları, enginlere sığmam taşarım.

Garb'ın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar;
Benim îman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir îmânı boğar,
«Medeniyyet!» dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş! Yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın...
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.

Bastığın yerleri «toprak!» diyerek geçme, tanı!
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehîd oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyâları alsan da, bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki fedâ?
Şühedâ fışkıracak toprağı sıksan, şühedâ!
Cânı, cânânı, bütün vârımı alsın da Hudâ,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyâda cüdâ.

Rûhumun senden İlâhî şudur ancak emeli:
Değmesin ma'bedimin göğsüne nâ-mahrem eli;
Bu ezanlar -ki şehâdetleri dînin temeli-
Ebedî, yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım;
Her cerîhamdan, İlâhî, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır rûh-i mücerred gibi yerden na'şım!
O zaman yükselerek Arş'a değer, belki, başım.

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl:
Hakkıdır, hür yaşamış, bayrağımın hürriyyet;
Hakkıdır, Hakk'a tapan, milletimin istiklâl.(1)

(1) Sebilürreşad, c. 18, no. 468, s. 305, 17 Şubat 1337 (1921), Ankara. Şiirin bu ilk yayınında, beşinci kıt'asındaki «uğratma» kelimesi «bastırma» şeklinde iken, sonradan Mehmed Âkif Bey tarafından değiştirilmiştir. Bunun dışında «İstiklâl Marşı»mızın ilk metni ile sonrakiler arasında hiç bir fark yoktur. Yukarıdaki metnin noktalama işâretlerinde, Sebilürreşad dergisindeki şekle aynen uyulmuştur.

İSTİKLÂL MARŞI'NIN KELİMELERİ

Korkma: "Üzülme, endişe etme, merak etme" mânâsındadır.
Sönmez: Şafak kızıllığı içinde bir alev gibi dalgalanan al bayrak, yanmaya (dalgalanmaya) devam edecektir. O indirilemez ve esir edilemez.
Şafak: (İlk kıt'ada:) Güneş battıktan sonra ve (son kıt'ada:) sabah güneş doğmadan önce, ufukta beliren kızıllık.
Ocak: Hayat, canlılık, aile.
Yıldız parlaması: Mesut olmak, kuvvet kudret sahibi olmak.
Çatma: Kaşlarını çatma! Yüzünü asma! (Bayrağın hilâl'i kaş'a benzetilmiştir.)
Bir gül: Bir kere gülümse.
Celâl: Heybet, korku veren ululuk.
Hakkıdır: Hak etmiştir, kazanmıştır. / **Hak:** Allah
Tapan: Kulluk eden.
İstiklâl: Yabancılara esir, bağlı veya çok muhtaç bulunmamak.
Ezel: "Tarihin ilk devirleri" mânâsındadır.
Zincir vurmak: Esir etmek. / **Bend:** Set, baraj, engel.
Garb: Batı, Avrupa. / **Serhad:** Sınırboyu.
Ulusun: Bağırsın, köpek gibi ulusun dursun.
"Medeniyyet": (Tırnak içinde ve ünlem ile:) "Medeniyet getireceği propagandası ile Şark milletlerini esir eden ve sömüren Avrupalıların yalancı, vahşi ve sahte medeniyeti" mânâsındadır. Böyle olduğu içindir ki, bu "medeniyet!" bir "canavar" dır.
Kefensiz yatan: Şehid.
Şehid: Dini, vatanı ve namusu için savaşarak ölen müslüman.
Şüheda: Şehidler. / **Cânan:** Sevgili. / **Hudâ:** Allah.
Tek: Yalnız, sâde. / **Cüdâ:** Ayrı, uzak. / **İlâhî:** Ey Allâhım!
Emel: İstek, arzu, dilek. / **Ma'bed:** Câmi. / **Nâmahrem:** Yabancı.
Şehâdetler: Ezan'da "Eşhedü..." diye başlayan cümleler.
Dinin temeli: Ezandaki şehâdet cümlelerinde Allah'ın birliği ve Hazreti Muhammed'in peygamberliği bildirilmektedir. Bunlar ise müslümanlığın "temel" inançlarıdır.
Ebedî: Zamanın sonuna, kıyamete kadar. / **Vecd:** İman coşkunluğu.
Secde: Alnını yere koymak, yere kapanmak.
Cerîha: Silâh yarası. / **Rûh-i mücerred:** Cisimsiz ruh.
Arş: Mânevî göklerin yüce katı. / **Na'ş:** Cesed.
İzmihlâl: Yok olma, dağılma.

CENK ŞARKISI

Sebîlürreşâd cerîde-i İslâmiyyesinin
kahraman askerlerimize armağanı

Yurdunu Allâh'a bırak, çık yola:
«Cenge!» deyip çek ki vatan kurtula.
Böyle müyesser mi gazâ her kula?
Haydi levend asker, uğurlar ola.

Ey sürüden arkaya kalmış yiğit!
Arkadaşın gitti, yetiş sen de git.
Bak ne diyor, cedd-i şehîdin, işit:
«Durma git evlâdım, uğurlar ola.

«Durma git evlâdım, açıktır yolun...
Cenge sıvansın o bükülmez kolun;
Süngünü tak, ön safa geçmiş bulun.
Uğrun açık olsun, uğurlar ola.

«Yerleri yırtan sel olup taşmalı!
Dağ demeyip, taş demeyip aşmalı!
Sendeki coşkunluğa el şaşmalı!
Haydi git evlâdım, uğurlar ola.

«Yükselerek kuş gibi Balkanlara,
Öyle satır at ki kuduz Bulgar'a:
Bir daha Osmanlı'ya güç sırtara!
Git de gel evlâdım... uğurlar ola.

«Düşmana çiğnetme bu toprakları;
Haydi kılıçtan geçir alçakları!
Leş gibi yatsın kara bayrakları!
Kahraman evlâdım, uğurlar ola.»

*
* *

Balkan'ı bildin mi nedir, hemşeri?
Sevgili ecdâdının en son yeri.
Bir sıla isterdin a çoktan beri
Şimdi tamam vakti... Uğurlar ola.

Balkan'ın üstünde sızan her pınar
Bir yaradır, durmaz içinden kanar!
Hangi taşın kalbini deşsen: Mezar!
Gör ne mübârek yer... uğurlar ola.

Eş hele bir dağları örten karı:
Ot değil onlar, dedenin saçları!
Dinle: Şehid sesleridir rüzgârı!
Durma levend asker, uğurlar ola.

Ey vatanın şanlı gazâ mevkibi,
Saldırınız düşmana arslan gibi.
İşte Hudâ yâveriniz, hem Nebi.
Haydi gidin, haydi, uğurlar ola.

17 Ekim 1912

«BERLİN HÂTIRALARI»NDA NOKSAN DOKSAN SEKİZ MISRA

Fakat bu, ırzını dellâla vermiş, alçaklar
Muhîti levse henüz bulmayınca âmâde;

«Diyâsetin edebî şekli sökmüyor sâde...
«Bir öyle felsefe lâzım ki: Susturup halkı,
«Birer birer kırıversin kuyûd-i ahlâkı.
«Mukaddesâtını millet bırakmıyor hâlâ;
«Fezâyı köhne bir «Allah»tır etmiş istîlâ!
«O indirilmelidir Arş-ı Kibriyâ'sından,
«Ki biz de kurtulalım şunların riyâsından!
«Ne istesen yapamazsın: Elin kolun bağlı.
«Ta'assubun rolü hâlâ ne müdhiş anlamalı!
«Mahalle halkı evimden, gelir, yabancı koğar...
«Evet, hayât-ı husûsiyyemin de kâhyası var!
«Karım dekolte çıkarmış gelenlerin yanına...
«Peki, nedir dokunan bunda komşunun kanına?
«O penbe göğsü verirken tabîatin keremi,
«Aceb ne fikr ile vermişti, gizlesin diye mi?
«'Kadın sevilmek içindir' bu felsefî düstûr
«Teammüm ettiği gün kalmaz ortalıkta fütûr.
«Yegâne âmili, zîrâ, bu günkü meskenetin
«Şudur ki: Sosyete yok bir yerinde memleketin.
«O olmadıkça da insan bu inkılâba güler!
«Çoğaldı, farzediniz, her tarafta sosyeteler...
«Hayât-ı aşka henüz mübtedî giren erkek,
«Muvaffakıyyet ümîdiyle çok şey öğrenecek:

«Komilfo olmayı bir kerre önceden kuracak;
«Zekâsı incelecek, azmi artacak duracak.
«Giyinmek öğrenecek bir zamân olup, belki...
«Giyinmek iş mi dedin! Onda sokreler var ki!...
«Bu incelikleri idrâke yükselince şebâb,
«Zuhûra başlayacak orta yerde istirkàb:
«On onbeş erkeği birden esîr eden kadını
«Dezarme etmeye herkes olanca san'atını,
«Olanca nakdini arzetmek ihtiyâcıyle,
«Aman! deyip koşacak, elde yoksa, tahsîle.
«Nedir o serveti Garb'ın ya bankalar dolusu?
«Tabîatiyle olur: Çünkü işliyor balosu:
«Kadın sefâhate vurdukça erkeğin sa'yi
«Çoğalmıyor mu?.. Bu düstûr-i iktisâdîyi
«Kabûl edeydik eğer biz de böyle kalmazdık.
«Bütün bu şeyleri kaç kerre söyledik, yazdık!
«Fakat kim anlayacak? Borne, gördüğün kafalar,
«Geniş düşünmenin imkânı yok, hemen patlar!
«Birinci sözleri: «Allah», ikinci işleri: «Din»,
«Üçüncü hamlede vicdâna, Hakk'a, Şer'a yemin!
«Devirmedikçe bu evhâmı fikrimiz yaşamaz;
«Ne yapsa, çünkü, muhâtablarıyla anlaşamaz.
«Şu var ki yıkmak için riske etmenin yolu yok:
«Hükûmetin liberal tavrı dâimâ ekivok.
«Muhîti entoleran görmesiyle, mevki'ini
«Halâs için tutacaktır uvertöman dîni.
«Ya hapse kalkacak artık, ya sürmek isteyecek...
«O halde diplomatik bir tarîk alıp yürüsek...
«Rober Kolej'deki dâhî-i san'atin kalemi
«Vurur bu darbeyi isterse... Çünkü haddine mi
«Hükûmetin ona kalkıp da i'tirâz etmek?
«Herifte bandıralar çifte, tek de olsa direk!
«Ya nazlanırsa? Evet, nazlanırsa yalvarırız...

«Niyâza pek yüzü yoktur, hemen kanar, yalınız,
«Dehâların çoğu ‘eksantrik’ denir ya hani,
«Bu personajda da var bir cünun kılıklı mani!
«Nedir mi? Arzedeyim... Gülmeyin fakat: Nâmûs!
«Sakın bu çifte hecâdan çıkan sadâ-yı abûs,
«-Ki boş beyinleri buldukça öttürür çın çın!-
«Sevimli şâiri göstermesin titiz, hırçın.
«Onun sarıldığı âhenk-i lâfzadır, yoksa
«Sığar mı fıtrat-ı âzâdı kayd-i nâmûsa?
«Fransa halkını tasvîri var ya Bismark’ın;
«Bunun da hâli o ta’rîfe benzemez mi bakın:
«‘Görülmemiş bu herifler kadar garîb unsur...
«Liberte nâmına serdet uzunca bir diskur;
«Sonunda hepsini döv, kimse i’tirâz edemez.
«Liberte anladık ammâ bu yaptığın ne? demez!’
«Bizim edîbe de bir gürledin, deminki sesi,
«Kûşâdedir size artık harîm-i âilesi!..»

Deyip de Zangoc’a baş vurdular. O mecnun da
Mukaddesâtına halkın, ibâda, Ma’bûd’a
Savurdu pencereden havruz uğratırcasına,
Gelip gelip tıkanan levsi pis karîhasına!
Boşandı yerlere küfrün bir öyle murdârı:
Ki bağlayıp ebediyyet ipiyle a’sârı
Süpürge yapsalar imkânı yok temizleyemez!
Bütün cihânı dolaş: Garb’ı, Şark’ı, her yeri gez...
Görür müsün bakalım böyle bir kuduz ilhâd,
Ki ferşi çiğneyerek Arş’a hırlasın? Heyhât!
Cinâyetin bu şenâ’at kadar mülevvesini
İşitmek istemez insan, değil ki görmesini.
Sizin çocuklarınız dîni belliyor ilkin;
Esâs-ı terbiyeniz mahvı âdetâ şirkin.
Bizim çocuklar için, şimdi, ilmihâl oldu,

Gömüp de hufre-i mâzîye Hayy-i Ma'bûd'u,
Ne var ne yoksa mukaddes, onunla bitti demek!
Şebâbâ hak veririm... Çünkü üç beyinsiz inek
Yazıp dağıttı o mel'un berât-ı isyânı;
Sabîlerin yüreğinden kopardı îmânı!
Okuttu sonra da «San'at mukayyed olmayacak»
Deyip hayâdan, edebden bütün bütün «mutlak»
Paçavralar ki nigâh ürperir temâsından! (1)

(1) Bu 98 mısra, "Berlin Hâtıraları"nın 300. sayfasındaki: «Hevâ-yı fuhşu kudurtan zehirli Zanbak'lar!» mısraından sonra noktalarla gösterilmiş olan yere girecektir.
Safahat'ın beşinci kitabını teşkil eden «Hâtıralar», Sebilürreşad mecmuasında neşr olunurken, yukarıdaki 98 mısra da sırası gelince, 25 Ağustos 1334 (1918) tarihli 367. sayıda yayınlanmıştır. Ancak eser, kitap halinde neşr olunurken -siyâsi şartlar yüzünden- eski harfli üç baskıya da alınamayarak, yeri noktalarla işaretlenip, eksikliği bir dipnotu ile belirtilmiştir.
O zamanki züppelerin kullandıkları Fransızca kelimeleri, onların ağzından bilhassa kullanmış olan Mehmed Âkif merhum, şiirin Sebilürreşad neşrinde, bu kelimeler için bir de sözlük yapmıştır ki, aşağıya aynen alındı:
Dekolte: Göğsü bağrı açık.
Sosyete: Kadın erkek karışık meclis.
Komilfo: İbnüzzaman.
Sökre: Sır, incelik.
Dezarme: Silâhı elinden alınmış.
Borne: Mahdud, dar.
Riske: Tehlikeye atılmak.
Liberal: Mezhebi geniş.
Ekivok: Meşkûk, iki yüzlü.
Entoleran: Mutaassıp.
Uvertoman: Açıktan açığa.
Diplomatik: Kurnazcasına.
Rober Kolej: Amerikanların bir müessese-i dîniyyeleri.
Eksantirik: Tahtası eksik.
Personaj: Eşhâs-ı mühimmeden.
Mani: İptilâ.
Liberte: Hürriyet.
Diskur: Nutuk.

«KİŞİ HİSSETTİĞİ NİSBETTE YAŞAR»

Şair Eşref

Asırlardır ki «insâniyyet»in olmuş da mahkûmu,
Asırlar var ki, İslâm'ın hederdir hûn-i mazlûmu...
«Ne gördün, Şark'ı hep gezdin?» deyip sor. Gördüğüm: Yer yer
Yıkılmış hânümanlar; devrilip gitmiş hükûmetler;
Serâb olmuş kanallar; dümdüz olmuş bürc ü bârûlar;
Dökülmüş âbrûlar; habsedilmiş zinde bâzûlar;
Bükülmüş beller; incelmiş boyunlar; coşmayan kanlar;
Düşünmez başlar; aldırmaz yürekler; paslı vicdanlar;
Kasap görmüş koyundan beş beter yılgın cemâ'atler;
Tezellüller, tazarru'lar, esâretler, şenâ'atler;
Örümcek bağlamış tütmez ocaklar; yanmış ormanlar;
Ekinsiz tarlalar; ot basmış evler; küflü harmanlar;
Cemâ'atsiz imamlar; kirli yüzler; secdesiz başlar;
«Gazâ» nâmıyla dindaş öldüren bîçâre dindaşlar;
Ipıssız âşiyanlar; kimsesiz köyler; çökük damlar;
Mesâîsiz sabahlar; fikr-i ferdâ bilmez akşamlar!.....

Geçerken ağladım geçtim, dururken ağladım durdum;
Bütün bunlardı, zîrâ, gezdiğim âlemde meşhûdum.
Mezâristan kesilmiş rehgüzârım hüzn-i dûrâdûr...
Ne topraktan güler bir yüz, ne göklerden güler bir nûr!
Zeminden yükselir feryâdı yüz binlerce âlâmın;
Ufuklar kıpkızıl bir halkadır boynunda İslâm'ın!
Göğüsler hırlayıp durmakta, zincirler daralmakta;
Bunalmış kalmış üçyüz elli milyon cansa gırtlakta!

«Ne yapsam, neyle kurtarsam şu yatmış inleyen halkı?»
Deyip, ezberde olsun, gezdiğin vâki' midir Şark'ı?
Benim beynim sağır, yâhud gözüm körmüş... Peki. Lâkin,
Senin görgün yolundaymış da keskinmiş de idrâkin,
Ne gördün, söyle evlâdım, ne duydun, lûtfen îzâh et?
Hayır, hâcet de yok îzâha, pek meydanda mâhiyyet!
O mâhiyyet fakat iğrenç, o mâhiyyet fakat çirkin!
«Niçin?» dersen, sıkılmak hiss-i insânîsi yok ilkin!

Evet, beynim sağırdır... Kâinâtım, çünkü, hep feryâd...
İşitmem başka bir ses milletim eylerken istimdâd.
Gözüm görmez, evet, zîrâ muhîtim kapkaranlıktır;
Fakat sînemde îmânım müebbed fecr-i sâdıktır.
Kör olmaz ağlayan gözler, sağırlaşmaz tutuşmuş beyn;
Yaşarmaz gözle yanmaz beyni hilkat addeder bir şeyn!
Geçilmez kahkahadan her taraf yangın içindeyken...
Yanan bir sîneden, lâkin, ne istersin? Nedir öfken?
Berâber ağlamazsın, sonra, kör dersin, sağır dersin.
Bu hissizlikten insanlık hem iğrensin, hem ürpersin!
Ne ibret, yok mu, bir bilsen kızarmak bilmeyen çehren?
Bırak tahsîli, evlâdım, sen ilkin bir hayâ öğren![1]

19 Eylül 1918

(1) Yedinci Safahat'taki «Şark» başlıklı şiirin ilk ve çok farklı bir şekli olan bu manzume, Safahat'ta yoktur. Farklılığı sebebiyle buraya alınmıştır. Şiirin ilk yayını Sebilürreşad'ın 19 Eylül 1334 (1918) tarihli 370. sayısındadır.

ORDUNUN DUÂSI

Yılmam ölümden, yaradan, askerim;
Orduma, «gâzî» dedi Peygamberim.
Bir dileğim var, ölürüm isterim:
Yurduma tek düşman ayak basmasın.
Âmin! desin hep birden yiğitler,
«Allâhu ekber!» gökten şehidler.
Âmin! Âmin! Allâhu ekber!
Türk eriyiz, silsilemiz kahraman...
Müslümanız, Hakk'a tapan müslüman.
Putları Allah tanıyanlar, aman,
Mescidimin boynuna çan asmasın.
Âmin! desin hep birden yiğitler,
«Allâhu ekber!» gökten şehidler.
Âmin! Âmin! Allâhu ekber!
Millet için etti mi ordum sefer,
Kükremiş arslan kesilir her nefer,
Döktüğü kandan göğe vursun zafer,
Toprağa bir damlası boş akmasın.
Âmin! desin hep birden yiğitler,
«Allâhu ekber!» gökten şehidler.
Âmin! Âmin! Allâhu ekber! Allâhu ekber!
Ey Ulu Peygamberimiz nerdesin?
Dinle minâremde öten gür sesin!
Gel, bana yâr ol ki cihan titresin,
Kimse dönüp süngüme yan bakmasın.
Âmin! desin hep birden yiğitler,
«Allâhu ekber!» gökten şehidler.
Âmin! Âmin! Allâhu ekber! Allâhu ekber!

1921

İKİNCİ ARÎZA

Ey bâd-i sabâ, ahde vefâ, böyle mi sizde?
Yelkenle koşarken hani, kırlarda, denizde,
Hâtırlamadın Heybeli'den geçmeyi, heyhât!..
Gûyâ edecektin, hani, takdîm-i tahiyyât,
Hilvanlıların sevgili Abbâs'ına bizden.

Ey bâd-i sabâ, kurtulamazsın, elimizden.
Biz, neyse, fakat, şâirimiz var ki, belâdır;
Söz dinletemezsin, ukalâdır, sukalâdır.
Asrın hani yüz kıble değiştirse şu'ûnu,
Tek ibre bilir, kendisi ancak; o da: Burnu.
Bin söyle onun doğrusudur, vechesi, şaşmaz,
Her hatvede sürçer, yıkılır, sulhe yanaşmaz.
Düşkünse bugün, kimse değil, kendisi bâdî,
Beyninde sekiz bin senedir, köhne mebâdî;
«Er geç» tutacak bunları dünya diye bekler;(1)
Zulmette pinekler gibi âvâre sinekler.
Yâhû, bu tuzaklarla beşer, avlanacak mı?
Yirminci asır akbabalardan da bunak mı?
İdrâke bakın... Sonra ömür altmışa gelmiş;
Aklın yeri başmış, yaş olaymış, ne güzelmiş.
Yetmez gibi vâiz kesilip ettiği kem küm,
İster edebiyyâta kadar, bulsa, tehakküm.
Hülyâ mı dedin, hem de ne dîvânece hülyâ,
Ahlâk ile zincirleyecek san'ati gûyâ!..

---

(1) "Er geç" dönecek bunlara…

Bir yosma ki çıplak daha mûnis, daha dilber,
Endîşe-i nâmûs ile örtünse, ne derler!
Endîşe-i san'atle eder, hulki tehammül,
Endâmını, rü'yâ gibi örterse de bir tül.
Bir tül ki şafaklarla, seherler gibi şeffâf,
Bir tül ki durulmuş suların kalbi kadar sâf,
Bir tül ki esîrî mi nedir târ ile pûdu,
Örterken açar büsbütün âvâre vücûdu.

Artık bunu ölçüp biçecek terzi, tabî'î
Dört peşli giyen çulha değil, zevk-i bedî'î!..

Ey zevk-i bedî'îye kıyan şâir-i mecnun!..
İflâs-ı karîhayla bunaldın mı? Oh olsun.
Kumlarda sürün, inlere gir, dağlara tırman!
Kàbil mi senin bir daha ilhâma kavuşman!
Evrâd oku, efsunlu mürekkebli sular iç,
Bin bekle, bin uğraş... O perî gelmeyecek hiç!
Lâkin gelecek -evlere şenlik- sıra devler,
Bakkal, kasap, eczâcı, hekim, kahveci, berber,
Ev sâhibi, ekmekçi, manav, sebzeci, fulcu,
Silkip dökecek her biri koynundaki borcu.
Sen, dil dökeceksin, edebilsem diye heyhat,
Karşındaki yâranla bir ay sonra mülâkat.
Beyhûde o diller, o nefesler, o emekler,
Yâran seni terk etmeyecek, gitmeyecekler.

Ey san'ate zincir düşünen şâir-i evhâm!
Hasret misin ilhâma, evet, al sana ilhâm:
En seçme zebânîleri karşında cahîmin,
Boy boy gezedursun, kimi kâfir, kimi mü'min.
Döndükçe nazarlar sana şimşek gibi çaksın,
Kurtul görelim, şimdi, nasıl kurtulacaksın!

Feryâdına kimdir koşacak? Kim, kimi dinler,
«Burhan» diye inlerken ufuklarla zeminler.
İhvân-ı safânın kimi medyun, kimi müflis;
Gökkubbenin altında ne tek his, ne de mûnis!
Bir tane Paşa'm var, o da gördün ya, pamuklar
Düşkün diye, gitmiş, Yakacık'larda uyuklar!

Hâmiş:
Ey bâd-i sabâ, öyle değil sen beni dinle:
Son cümleyi yazdınsa, çizip kendi elinle,
Hâmiş de kenar bir yere çek, söyleyeyim yaz:
Elbet Paşa'mın nüsha-i sânîsi bulunmaz.
Tek nüsha çıkarmış, çıkarırken onu hilkat;
Tezhîbi de, tehzîbi de bambaşka hakîkat.
Şîrâzesi din, dîni salâbetle mücehhez;
Servetçe düşer, belki, fakat kendisi düşmez.
Allâh'a dayanmış, onu sağlam bilir ancak;
Bilmez ne demektir pamuk ipliğne dayanmak. (1)

16 Temmuz 1932

(1) Bu manzûme «Gölgeler»deki «Bir Arîza»nın devamıdır.

NAZIM PARÇALARI

SA'DÎ'DEN TERCÜME

Bir gün azıcık kazmayı vurdum yere, nâgâh
Aks etti derinden bana şu nâle-i cangâh:
Zinhâr yavaş vur ki bu toprak yığınında
Bilsen ne kadar baş, ne kadar göz yatıyor âh!

7 Nisan 1898

SA'DÎ'DEN TERCÜME

Bir gün satılık bir köle gördüm gidiyordu
Bîçâre dönüp sâhibine böyle diyordu:
Çok bende bulurlar sana benden iyi, lâkin
Bulmak bana zâtın gibi heyhât ne mümkin!

7 Nisan 1898

SA'DÎ'DEN TERCÜME

Ya bu âlemde vefâ yok zâten,
Ya vefâsız bütün ebnâ-yı zaman;
Kime ok atmayı öğrettimse
Sonra bir gün beni de aldı nişan!

14 Temmuz 1898

SA'DÎ'DEN TERCÜME

Olsaydı beşer gaybı da idrâke muzaffer,
Bir kimseye âsûdelik olmazdı müyesser.

14 Temmuz 1898

KIT'A

Beden hazzeyler amma rûh zevk almaz atâletten:
Çalışmak sonra dinlenmektir ancak kârı dünyânın.
Eğer eğlence iş olmaz da iş eğlence olmuşsa,
Güzâr etmiş demektir zevk içinde ömrü insânın.

21 Mart 1905

TERCÜME

Sefâlet olsa hattâ müntehâsı râh-ı irfânın,
Yakışmaz fâriğ olmak bir zaman kesb-i fazîletten.
Cehâletten utanmak kendine âiddir insânın;
Fakat eyyâm utansın «bî-nasîb erbâb-ı himmetten!»

11 Ocak 1909

RAMAZAN

Yâ Rab, şu muazzam Ramazan hürmetine,
Kaldır aradan vahdete hâil ne ise;
Yâ Râb, şu asırlarca süren tefrikadan
Artık ezilip düşmesin ümmet ye'se.
Mâdâm ki verdin bize bir rûh-i nevin...
Yâ Râb, daha bir nefha-i te'yîd insin!

8 Eylül 1910

BAYRAM

Üç yüz milyon sahîfelik, bir
Mecmûa demekse müslümanlar;
Şîrâze-i ictimâ'ı dindir.
Yok râbıta başka, varsa din var.
«Bayram!» diye ey kucaklaşan halk,
İnsanları hangi kayd bağlar?
Sen din ile pâyidâr olursun;
Din gitti mi târumâr olursun!

6 Ekim 1910

"SES"

Düşman sesi duymak istemezsen,
Kardeş sesidir, uyan bu sesten!
Kalkınca görür ki akşam olmuş,
Vaktiyle uyanmayan bu sesten.

17 Ekim 1918

BALIKESİR

O yeşil toprağın ey yüzler ağartan Karesi,
Şimdi binlerce şehîdin kanayan makberesi.
Sana hasret kalan evlâdın için dünyâda
Varsa kahrolmadan ârâm edecek yer neresi?
Hani gökkubbenin altında görülmüş mü eşin?
Dağların bağ, hele vâdîlerin altın deresi!
Ey benim her taşı bir ma'bed-i îman yurdum,
Seni er geç bana mutlak verecek Ma'bûd'um!

30 Haziran 1922

ŞARKI

Bana hiç bakmayan o gözlerden
Bir nazar beklesem ne var çok mu?
Deme çeşm-âşinâlığım yoktur;
Çeşmine âşinâlığım yok mu?

SENÂÎ'DEN TERCÜME

Ne yazdıysam eser nâmıyle hepsinden rücû' ettim;
Sözün ma'nâsı yok, ma'nâ için söz bulmak imkânsız!

İNGİLİZ'İN GÜCÜ

«Nasıl dört İngiliz dünyâyı oynatmakta, hayrettir,
Bunun elbette var bir sırrı?» derler. İngiliz der ki:
«Sefîl evlâdı şâyed ırkımın cür'etli şeylerse,
Necîb evlâdı onlardan cerîdir elli kat belki.»

Ankara, 1922

KASR-I GÜLŞEN

Kasr-ı Gülşen'sin evet, lâkin gönüller şen değil.
Durduğum, mâzîne hürmet, yoksa neşvemden değil.
Var mı loş sînende cânandan kalan nûr izleri?
Ey yeşil yurt, istenen senden odur, sînen değil...

Kahire, 20 Haziran 1935

KIT'A

Vîrânelerin yasçısı baykuşlara döndüm,
Gördüm de hazânında bu cennet gibi yurdu.
Gül devrini bilseydim onun, bülbül olurdum;
Yâ Rab, beni evvel getireydin ne olurdu?...

Ağustos 1935

SERAP

Arkamda serilmiş yere bir mâzî var,
Karşımdaki müstakbelim ondan da harap.
Hâl ortada, bir çöl ki, sudan vaz geçtim,
Yok ye'simi aldatmaya bir damla serap.

Temmuz 1936

SAFAHAT REHBERİ

SAFAHAT'TAKİ ŞİİRLER

A

Acem Şâhı 61
Âhiret Yolu 107
Alınlar Terlemeli 380
Âmin Alayı 113
Âsım 289
"Âtîyi karanlık görerek azmi bırakmak" 167
Azim 51
Azimden Sonra Tevekkül 389

B

"Bana sor sevgili kàri'" 5
Bayram 37
Bebek yâhud Hakk-ı Karâr 117
Berlin Hâtıraları 259
Bir Arîza 418
Bir Gece 420
Bir Mersiye 84
Bir Mezar Taşına Yazılmış idi 104
Bir Resmin Arkasına Yazılmış idi 104
"Bir yığın kundakçıdan yangın görenler milleti" 175
"Bir zamanlar biz de millet hem nasıl milletmişiz 173
"Biz ki yarmıştık şu'ûnun en büyük ummânını" 251
Bu da Bir Mezar Taşı İçin Yazılmış idi 105
Bülbül 394

C - Ç - D

Cânan Yurdu 82
– Çanakkale Şehidleri – 355
"Çık da bir seyret bahârın cûş-i rengârengini" 177
Çocuklara 417
Derviş Ahmed 422
Dirvas 87
Durmayalım 22

E - F - G

El-Uksur'da 255
"Ey bunca zamandır bizi te'dîb eden Allah" 241
Ezanlar 79
Fâtih Câmii 7
Fâtih Kürsüsünde 183
Fir'avun ile Yüz Yüze 398
Gece 408
"Geçenler varsa İslâm'ın şu çiğnenmiş diyârından" 160
Geçinme Belâsı 26
Gölgeler 375
Gül Bülbül 106

H

Hakkın Sesleri 155
Hâlâ mı Boğuşmak? 385
Hasbihâl 40
Hasbihâl 115
Hasır 24
Hasta 10
Hâtıralar 239
Hayat Arkadaşıma 430
Hicran 410
Hürriyet 71
Hüsâm Efendi Hoca 414
Hüsrân 377
Hüsrân-ı Mübîn 106

İ

İki Arkadaş Fâtih Yolunda 185
"İlâhî emrinin âvâre bir mahkûmudur âlem" 157
İnsan 57
İstibdâd 65
İstiğrâk 111
İ'tirâf 120

K - L

Kıssadan Hisse 415
Kocakarı ile Ömer 73
Kör Neyzen 59
Köse İmam 98
Küfe 19
Leylâ 396

M - N

Mahalle Kahvesi 90
Mehmed Ali'ye 384
Merhum İbrâhim Bey 46
Mevlid-i Nebî 417
Meyhâne 28
Mezarlık 33
"Müslümanlık nerde, bizden geçmiş insanlık bile" 247
Necid Çöllerinden Medîne'ye 281
Ne Eser Ne de Semer 421
Nefs-i Nefîs 429
"Ne irfandır veren ahlâka yükseklik ne vicdandır" 245
Nerdesin 430
Nevruz'a 430
"Nihâyet neyse idrâk ettiğin şey ömr-i fânîden" 249

O - P - R

"Olmaz ya, tabî'î, biri insan, biri hayvan" 171
Pek Hazin Bir Mevlid Gecesi 179
Resim İçin 429
Resmim İçin 415

Resmim İçin 415
Resmim İçin 416
Ressam Haklı 103

S - Ş

Sa'dî'den Tercüme 417
Safahat İçin 416
Said Paşa İmâmı 425
San'atkâr 431
Secde 412
Selmâ 43
Seyfi Baba 53
Süleymâniye Kürsüsünde 121
Süleyman Nazîf'e 392
Şâir Huzûrunda Münekkid 104
Şark 378
"Şehâmet dîni gayret dîni ancak Müslümanlık'tır" 253
Şehidler Âbidesi İçin 405

T - U - Ü

Tebrik 416
Tebrik 416
Tek Hakîkat 430
Tercümedir 106
Tercümedir 106
Tevhîd yâhud Feryâd 14
Umar mıydın? 382
Uyan 243
"Üç beyinsiz kafanın derdine üç milyon halk" 163

V - Y

Vahdet 406
Vâiz Kürsüde 196
"Yâ Rab, bu uğursuz gecenin yok mu sabâhı?" 169
Yaş Altmış 429
Yeis Yok 387
Yemişçi İhtiyar 120

Şiir Bulma Kılavuzu

A

"Adam, benim neme lâzım!" demekle iş bitmez. 220
Adam değil misin, oğlum: Gönüllüsün semere; 332
Ağlarım, ağlatamam; hissederim, söyleyemem; 5
Ağzım kurusun... Yok musun ey adl-i İlâhî! 170
Ah o din nerde, o azmin, o sebâtın dîni; 339
Alev, saçaklara sarmış... Yerinde yok Rumeli! 275
Allah'a dayan, sa'ye sarıl, hikmete râm ol... 388
"Arab'la Türk'ü ayırdık mı şöyle bir kerre," 277
"Arkamda kalırsın, beni rahmetle anarsın." 416
Artık ey yolcu bırak... Ben, yalınız ağlayayım! 162
Aşılarken de vurun kendine kendinden aşı. 153
Âtîyi karanlık görerek azmi bırakmak... 167
Ayıp: Dilencilik, işlerken el, yürürken ayak. 20

B

Bakın mücâhid olan Garb'a şimdi bir kerre: 205
Baksana kim boynu bükük ağlayan? 243
Bana sor sevgili kàri', sana ben söyleyeyim, ... 5
Başka bir kavmin izinden yürümek, çok kerre, ... 151
Başlasın terbiyeniz, âilelerden oğlum. 102
Batmazdı bu devlet, "batacaktır!" demeyeydik. 388
Ben böyle bakıp durmayacaktım, dili bağlı, ... 377
Beş on vatansız için nâra yakmayın vatanı! 227
Bin çalış gâyen için, bir kazan ömründe yeter. 340
Bir bu toprak kalıyor dînimizin son yurdu! 154
Bir hoşça sadâ duymadı benden hele yurdum. 384
Bir kızarmaz yüz, yaşarmaz göz bütün sermâyesi! 176
Bir zamanlar biz de millet, hem nasıl milletmişiz:..... 173

Biz ki her mevcûdu yıktık, gâyesiz bir fikr ile; 176
Bizde leşten daha hissiz, daha kokmuş can var! 162
Bizim diyânete sığmaz sekiz, dokuz millet! 226
"Böyle gördük dedemizden!" sözü dînen merdûd; 136
Böyle kansız mıydı -hâşâ- kahraman eslâfınız? 247
Bu çocuk harbe gider, kaç senedir, zıplayarak, ... 367
Bu derde çâre bulunmaz -ne olsa- mektepsiz. 222
Bu dîni kurtaran ancak bizim hükûmetimiz. 224
Bu intikàmı çalışsın da alsın evlâdım. 258
Bu zübbeler acaba hangi cinsin efrâdı? 229
Bugün bir serserî, bir derbedersin kendi yurdunda! 380
Bütün o işleri Rabbim görür: Vazîfesidir... 209

C

Can gitti, vatan gitti, bıçak dîne dayandı; 393
Can, cihan hepsi de boş, "gâye"dedir varsa hayat..... 129
Cehennem olsa gelen, göğsümüzde söndürürüz; 280
Cihanda bir günümüz geçmemiş felâketsiz! 267

Ç

"Çalış!" dedikçe Şerîat, çalışmadın, durdun, ... 209
Çalışsın, durmasın her kim ki da'vâsında insandır. 116
Çocukluğumda, evet, bahtiyâr idim cidden, ... 434
Çoluk, çocuk, kadın, erkek, ne bulsa parçalıyor. 232

D

Dağ dayanmaz erlerin dağlar söken ısrârına. 22
Daha kuvvetleniyor kanla sulanmış toprak: 131
Dalkavuklar yeni bir maske takarlar da hemen, ... 352
Damarlarında yüzen kan da, can da Osmanlı! 189
Dedemin sürdüğü, can ektiği toprak gitti... 164
Değil mi cebhemizin sînesinde îman bir; 280
Dem çeker bülbül... Benim beynimde baykuşlar öter! 178
Demek tiyatro severmiş benim sevimli beyim... 231
Demek: İslâm'ın ancak nâmı kalmış müslümanlarda; 254
"Devr-i sâbık" mı dedin şimdi?.. Elindeyse, çevir, ... 334
Dilinden âhiret hiç düşmüyor ey müslüman, lâkin,..... 250
Dîni kökten kazımak, sonra, evet, Ruslaşmak! 133
Doğrudan doğruya Kur'an'dan alıp ilhâmı, ... 348
"Dolaş da yırtıcı arslan kesil behey miskin! 215

Donanma, ordu yürürken muzafferen ileri, ... 209
Dört yüz bu kadar milyon esîr olmaz, emîn ol. 393
Dul kaldı kadınlar, babasız kaldı çocuklar, ... 170
Duyarsanız "kara kuvvet" bilin ki: Îmandır..... 230
Duygusuz olmak kadar dünyâda lâkin derd yok; 178
Düştü takken, çıktı cascavlak o kel mâhiyyetin! 175
Düşünür "Dîni nasıl yıkmalı bunlarla?" diye. 149

E

En büyük akvâma bir bak: Dîni her şeyden metin. 176
Enbiyâ yurdu bu toprak; şühedâ burcu bu yer; 146
Eskiden zurnalar öttükçe fezâ inlerdi; 314
Eşeklerin canı yükten yanar, aman, derler. 332
Eşin var, âşiyânın var, bahârın var, ki beklerdin; 394
Evvelâ gizlice bir matba'a te'sîs ettim; 131
Ey elleri böğründe yatan, şaşkın adam, kalk! 167
Ey şehîd oğlu, şehîd, isteme benden makber, ... 357
Eyvâh! Beş on kâfirin îmânına kandık; 170
Ezanlar sustu... Çanlar inletip durmakta âfâkı. 158

F

Fakat bu hakkı ne taştan, ne leşten istemeli! 405
Fakat, ahlâkın izmihlâli en müdhiş bir izmihlâl; 245
Fakîri hiç seven olmaz: "Dolar sever bu diyâr." 433
Fazîlet hissi insanlarda Allah korkusundandır. 245
Fikr-i kavmiyyeti şeytan mı sokan zihninize? 144
Fikr-i kavmiyyeti tel'în ediyor Peygamber. 166

G

Gamsız insanlara eğlence gelirmiş yaşamak; 303
"Garb'ı taklîd edemezsek, ne desek beyhûde." 148
"Gazâ" nâmıyle dindaş öldüren bîçâre dindaşlar; 378
Gebersin tekmeler altında râzı... Çıkmasın, tek, can!..... 246
Geceden farkını görmüş değilim gündüzümün. 246
Gecenin kalbi durur; ürperir inler, cinler; 427
Geçenler varsa İslâm'ın şu çiğnenmiş diyârından; 160
Geçerken, ağladım geçtim; dururken, ağladım durdum; 378
Girmeden tefrika bir millete, düşman giremez; 145
Gitme ey yolcu, berâber oturup ağlaşalım:..... 161
Göğsü baltayla kırılmış memesiz vâlideler! 161

Göklerde değil, yerde değil, sende necâtın:..... 387
Görür müyüm diye karşımda müslüman yurdu, ... 257
Göz yılar önce, fakat, sonra kanıksar ölümü 131
Gözümde tüttü bu andıkça yandığım toprak; 286
Gülüm, bir sensin ancak bitmeyen hâlâ şu topraktan. 417
Güreşin böylesi hiç görmediğim bir şeydi; 311

H

Hadi mâliyyeye gelsin bakalım Mösyö Loran..... 322
Hakîkî Müslümanlık en büyük bir kahramanlıktır. 253
Hakk'ın bu velî kulları taş türbeye girmez; 405
Hakkı bir zâlime ihtâr, o ne şâhâne cihâd! 349
Hangi saz şâiri, bilmem, bunu almış da haber; 370
Hani dağ parçası milyonla bahâdır vardı? 308
Hani Kur'an'daki rûhun şu heyûlâda izi, ... 340
Hani Osman gibi, Orhan gibi gürbüz babalar? 308
Hani, milliyyetin İslâm idi... Kavmiyyet ne! 165
Hayâ sıyrılmış, inmiş: Öyle yüzsüzlük ki her yerde... 382
Hayât odur ki: Nihâyet bahâsı hûn olsun, ... 208
Hayât-ı âile dünyâda en safâlı hayat, ... 91
Hayâtı anlamıyor... Çünkü görmüyor, okuyor; 274
Hayâtın ayrı felâket, memâtın ayrı belâ! 403
Hayâtından nasîbin: Bir şu geçmek isteyen demdir."..... 115
Hayır, deden sana, bak, hastahâneler yapmış! 191
Hem görür göz, hem aceb rü'yâ mıdır, der, gördüğüm? 251
Hem vatan gitti mi, yoktur size bir başka vatan; 146
Hiç bunca şehîdin yatarak gövdesi yerde, ... 393
Hiç muallim kovulur muymuş, ayol, söyleyiniz? 324
Hiç utanmaz, Protestanlara zangoçluk eder! 150
Hilâlim, göklerin kalbinde yer tutmuş, otâğındır; 397
Hind'in İslâm'ını pek Türk'e kıyâs etmeyiniz. 138
His yok, hareket yok, acı yok... Leş mi kesildin? 167
Hudâ rızâsı için ey mücâhidîn-i kirâm! 278
"Hürriyyeti aldık!" dediler, gaybe inandık; 386

I

Irzımızdır çiğnenen, evlâdımızdır doğranan! 247

İ

"İbre yok, Beybaba, bilmem ne getirsek?" derler... 334

İğne, boncuk, yakalık, tasma, yular... Hepsi tamam; 298
İki ırgadla iner şimdi Süleymâniyye. 327
İki üç balta ayırmaz bizi mâzîmizden 373
İlâhî, altı yüz bin müslüman birden boğazlandı... 158
İlâhî! Serserî bir damlanım, yetmez mi hüsrânım? 413
İlmi yuttursa hayır yok bu musîbetlerden... 326
İngiliz yok mu, o hâin, ya doyup patlamalı; 297
İnler "Safahât"ımdaki hüsran bile sessiz! 377
İnletir at sesi, kısrak sesi gömgök ovayı..... 312

K

"Kabûl ederse Cehennem ne mutlu, amca, sana!" 228
Kaç hakîkî müslüman gördümse: Hep makberdedir; 247
Kahraman ecdâdınızdan sizde bir kan yok mudur?..... 248
Kamer çalışmadadır, gökle yer çalışmadadır 198
Karı iş görmeyecek; varsa piçin bakmayacak; 101
Kenâr-ı Dicle'de bir kurt aşırsa bir koyunu, ... 76
Kendi ahlâkıyle bir millet ölür, yâhud yaşar. 251
Kendi feryâdımdır ancak ses veren feryâdıma... 106
Kış uykusunda mı geçmişti ömrü ecdâdın? 91
Kızımın iffeti batmakta rezîlin gözüne... 133
Kim kazanmazsa bu dünyâda bir ekmek parası: 56
Kolay bir iş mi? Senin anne olduğun var mı? 44
Kör olsun ağlamayan, ey vatan, felâketine! 224
Kurt uzaklardan bakar, dalgın görürmüş merkebi, ... 248

L

Lisânın olmalıdır bir vakâr-ı millîsi, ... 190

M

"Maddenin kudret-i zerriyyesi" uğraştığı iş. 373
Ma'rifet, bir de fazîlet... İki kudret lâzım. 371
Mâzîsi yıkık milletin âtîsi olur mu? 391
Mevzun düşürür saçmayı bir saçma adam var, ... 418
Misyonerler, gece gündüz yeri devretmedeler, ... 138
Muallim ordusu, lâkin, asıl muzaffer olan!" 222
Mülhidlere lâkin daha çok merhamet eyle: 18
Müslümanlık bizden evvel böyle zillet görmedi! 252
Müslümanlık nerde! Bizden geçmiş insanlık bile... 247

N

Nasıl ki çıktı şu "pardon" eşeklik oldu mubah! 260
Nasıldın ey koca millet? Ne oldu âkıbetin?..... 207
Ne Araplık, ne de Türklük kalacak aç gözünü! 168
Ne büyük söyle, ne çok söyle yiğit işde gerek. 430
Ne fırka herzesi lâzım, ne derd-i kavmiyyet; 226
Ne hisli vâlidelerdir bizim kadınlarımız! 271
Ne irfandır veren ahlâka yükseklik, ne vicdandır; 245
Ne Kürd elifbeyi sökmüş, ne Türk okur, ne Arab; 223
Nerde olsam çıkıyor karşıma bir kanlı ova... 164
Neslim ürkekmiş, evet yoktu ki ürkütmeyeni; 338
Niye ilmin adı yok koskoca millette bugün? 149
Nûr istiyoruz... Sen bize yangın veriyorsun! 169

O

O annecikler için duyduğun hurâfeyi at! 271
O kahraman babalar, anneler ki: Sâhilini 236
O ne çok bilmiş adamdır ki: Gider sessizce, ... 421
O nûru gönder, İlâhî, asırlar oldu, yeter! 285
Okunandan ne haber? On para etmez fenler, ... 135
Okutma: Bitti; okut: Serserî-i şi'r ü hayâl! 274
On dört asır evvel, yine bir böyle geceydi, ... 420
Oruç sıcaklara gelmiş, Kır Ağsı bakmış ki: 316
Otel meğer o değilmiş, şimendüfer de kezâ... 262

Ö

Öbür dünyâ bu dünyâdan değil, hem hiç değil, ayrı. 249
Ölüler dîni değil, sen de bilirsin ki bu din, ... 348
Ömer'in zâbıta me'mûru geleydin bâri! 364
Önümde ümmet-i mazlûmesiyle Peygamber; 284
Ötüyor her taşın üstünde birer dilli düdük..... 143
Öyle maymun gibi taklîde özenmek bilmez; 138

P

Perîşan sözlerimden bıkma, hoş gör, yâ Resûlâllah, ... 417
Pomakların deşilip süngülerle vicdânı; 234
Post üstüne hem kavgaların hepsi nihâyet; 386

S

Sabahleyin dolaşıp gördüğüm o heykeller; 256
Sâde pek sövme ki, Peygamberimiz şi'ri sever. 295
Safahât'ımda, evet, şi'r arayan hiç bulamaz 120
Sallanan çünkü kılıçlardı; ne kuyruk, ne kavuk! 350
Samatya lordu müfettiş; Tatavla kontu müdir, ... 129
Sana baksın da kızım, bahtın utansın... Ne deyim? 311
Sanıyorlar ki: "Bugün Avrupa tekmil kâfir, ... 152
Sarılır bir kayanın boynuna bîçâre gemi. 333
Sayısız mektep açılmış: Kadın, erkek okuyor; 141
Sekiz yaşında kadardım. Babam gelir: "Bu gece, ... 8
Sen sâhip olursan bu vatan batmayacaktır. 168
Sessiz yaşadım, kim beni, nerden bilecektir? 415
Sıtmadan boynu bükülmüş de o dimdik Türk'ün, ... 309
Size Kur'an, bakınız sâde uzaktan mı diyor? 130
Son son, "Hadi sen, kumda biraz oyna!" demişler. 418
Sorarım kendime: Gurbette mi, hayrette miyim? 307
Sorunuz, şimdi Japonlar da nasıl millettir? 137
Sözüm odun gibi olsun; hakîkat olsun tek! 186
Sürûra kalsa da bîgâne müslüman yüreği; 267

Ş

Şehâmet dîni, gayret dîni ancak Müslümanlık'tır; 253
Şimdi, hiç yoksa, kadınlar gibi olsun ağla! 147
Şu babamdan nerem eksik, hadi, göster bakayım? 292
Şu Boğaz Harbi nedir, var mı ki dünyâda eşi? 355
Şu korkuluk gibi dimdik duran herif mi? Paşa! 68
Şu sessiz kubbenin altında insandan eser yokmuş! 150

T

"Târîh"i "tekerrür" diye ta'rîf ediyorlar; 415
Tek kadın çok sana emsâl olan erkekler için. 100
Tevekkül olmasa kalmaz fazîletin nâmı... 210
Tevekkülün, hele, ma'nâsı hiç de öyle değil. 212
"Tûran İli" nâmıyle bir efsâne edindik; 386
Tükürün maskeli vicdânına asrın, tükürün! 162

U

Ufuklar bir kızıl çenber, bükük boynunda İslâm'ın! 378

Utandım ağlayarak, ağladım utanmayarak! 70
Uzaklaşsan da îmandan, cemâ'atten uzaklaşma. 380

Ü

Üç beyinsiz kafanın derdine, üç milyon halk, ... 163
Üdebânız ana avrat sövüyor birbirine! 143

V

Vakti gelsin, o zaman var mı yürek, anlarsın! 139
Varsın olsun kalanın uğruna Âsım da fedâ. 368
"Vatan" deyip öleceksin semâda olsa yerin. 224
Vatan-cüdâ gibiyim ceddimin diyârında! 257
Vefâsız yurd! Öz evlâdın için olsun, vefâ yok mu? 160
Ver bütün kudreti kànûna ki vahdet yürüsün... 366

Y

Ya hamiyyetsiz olaydım, ya param olsa idi! 56
"Yâ Nebî, şu hâlime bak! 286
Yâ Rab, bizi kahretme, helâk eyleme... — Âmin! 238
Yâ Rab, bu uğursuz gecenin yok mu sabâhı?..... 169
Ya ta'assubları? Hiç sorma, nasıl maskaraca? 135
Yâd ayaklar çiğniyor: Düşmüş vatan yâd ellere! 178
Yanında yaş da yanar, çâresiz, yanan kurunun... 227
Ye's öyle bataktır ki: Düşersen boğulursun. 167
Yer çalışsın, gök çalışsın, sen sıkılmazsan otur! 23
Yerin altında öküz var, onun altında balık; 337
Yıkandım bir ömürdür döktüğüm yaşlarla, yetmez mi?..... 410
Yıkmadık bir şey bıraktık... Sâde bir şey: Âile. 176
Yıllar geçiyor ki, yâ Muhammed, ... 179
Yurdu baştanbaşa vîrâneye dönmüş Türk'ün; 308
Yürüyor dîne beş on maskara, alkışlanıyor, ... 143

Z

Zavallılar seni erkek sanır da beklerken; 208
Zehirli ot gibi fışkırdı heykelin, yer yer, ... 403
Zorun: Gebermemek ancak "ölümlü dünyâ"da! 207
Zulme tapmak, adli tepmek, hakka hiç aldırmamak; 252
Zulmü alkışlayamam, zâlimi aslâ sevemem; 329
Zurna hımhım mı nedir, söylemiyor bir türlü; 309

İNDEKS[1]

A

Abbas, Hz.: 73, 76. Hazret-i Peygamber'in amcası

Abbas Halim Paşa: 255, 416, 418. M. Âkif'in "El-Uksur'da" şiirini ithaf ettiği, "Arîza"ları ve birkaç kıt'ayı adına yazdığı zat. Kavalalı neslinden Mısırlı Prens (1866-1935). Osmanlı devletinde vâli ve bakan. Said Halim Paşa'nın kardeşi. M. Âkif'i seven ve büyük yakınlık gösterip Mısır'da himâye eden zat.

Abdi: 231. Ortaoyununda "kavuklu" tipiyle meşhur bir oyuncu.

Abdu: Bkz. Muhammed Abduh.

Abdülhamid: 343, 345, 346. Sultan İkinci (1842-1918).

Abdülmecid: 414. Sultan (1823-1861).

Acem: 152, 166, 330. Arab olmayan. İranlı.

Acem Şâhı: 61. Şâh Mehmed Ali (saltanatı: 1907-1909).

Âdem, Hz.: 137, 218.

Afgan, Afganlı: 142, 224, 283.

Afgânî: Bkz. Cemâleddin.

Afrika: 268, 418, 431.

Ahmed, Hz.: 427. Bkz. Peygamber.

Ahmed Paşa: 409. Bursalı şâir (15. asır).

Ahzâb sûresi: 196.

Akdeniz: 218, 333, 334.

Âkif: 43, 180. Safahat şâiri, bkz. Hocazâde.

Ali, Hz.: 57, 174, 350. Hazret-i Peygamber'in damadı, mücâhidlerin piri, dördüncü halife.

Ali Ekrem: 73. M. Âkif'in "Koca Karı ile Ömer" şiirini ithâf ettiği zat. Nâmık Kemal'in oğlu A.E. Bolayır (1867-1937).

Ali Haydar Paşa: 383. Mekke emiri. M. Âkif'in "Necid Çöllerinde..." şiirini kendisine ithâf ettiği zat.

Âl-i İmran sûresi: 157, 173, 214, 245, 253, 389.

Âl-i Osman: 232, 345. Osmanoğulları.

Ali Şevki Hoca: 98. M. Âkif'in yakın dostlarından, Bosnalı. "Köse İmam" tipini ilhâm eden ve bu şiirin kendisine ithâf olunduğu zat.

Alman, Almanlık, Almanya: 222, 231, 257, 270, 276, bkz. Cerman.

Amasra: 185.

Âmentü: 293. İman'ın şartları.

Amerika: 431.

Amnofis: 401, 402. Mısır Firavunlarından.

Anka: 352 Masallardaki büyük kuş.

Ankara: 318, 393, 395, 397.

Arabistan: 142.

Arap, Araplık, Arapça: 93, 96, 106, 144, 152, 166, 213, 223.

Arap Üzengi: 93. Masal kahramanı.

A'râf sûresi: 169, 196.

(1) Bu indekse: Safahat'ı teşkil eden şiirlerde ve bu şiirlere Mehmed Âkif tarafından konulmuş notlarda geçen şahıs, eser, yer, topluluk ve müessese isimleri alınmıştır. Açıklamalar, devrin siyasi durumuna göre yapılmıştır.

Archibald Bullok Roosevelt: 431. Roosevelt'in (bkz.) oğlu. M. Âkif'in, gıyâbında kendisine "San'atkâr" şiirini ithâf ettiği genç.

Arda: 233. Meriç nehrinin bir kolu.

Arnavut. Arnavutluk: 70, 144, 163, 165, 166, 222, 236.

Âsım: 98, 101, 289, 291, 315, 354, 356, 358, 360, 361, 362, 364, 366, 368, 369, 370, 371, 372, 374. M. Âkif'in, eserinde yaşattığı muhayyel kahramanı genç.

Âs oğlu Hişâm: 406. Hişâm bin Âs. Hz. Peygamber'in sahabîlerinden.

Asya, Asyalı: 129, 142, 143, 269, 270, 339.

Asr sûresi: 349.

At Meydanı: 255. İstanbul'da Sultanahmed meydanı.

Atâullah Behâeddin: 382. Rusya müslümanlarının liderlerinden.

Attar: 297. Ferîdüddin A. (1119-1193), İranlı şâir ve mutasavvıf.

Avrupa, Avrupalı: 123, 129, 131, 132, 133, 142, 143, 145, 148, 152, 186, 190, 209, 271, 276, 277, 322, 355, 371.

Avustralya: 355.

Ayvaz: 93. Köroğlu destanı kahramanlarından.

Ayyûk: 199. Parlak bir yıldız.

A'zel: 199. Parlak bir yıldız.

B

Baba Cafer: 348. İstanbul'da Zindankapısı'nda kadın ve çocukların gittikleri bir yatır.

Bâbıâlî: 366, 371. Hükûmet.

Bâbıâlî: 369. İstanbul'da hükûmet konağının ve yayınevlerinin bulunduğu meşhur cadde.

Bâb-ı Fetvâ: 130. Şeyhülislâmlık dairesi.

Bâbil: 379. Irak'ta Bağdad'ın yakınında eski medeniyet merkezi.

Bâbü's-Selâm: 286. Medine'de Peygamber Mescidi'nin ana kapısı.

Bafra: 358. Sigara çeşidi.

Bahr-i Ahmer: 103. Kızıldeniz.

Bahr-i Siyah: 334. Karadeniz.

Bahr-i Umman: 140. Umman Denizi, Hind Okyanusu.

Bahriye: 322. Bahriye Mektebi

Bakara sûresi: 175, 241.

Bakî': 287. Medine mezarlığının adı.

Balkan: 242, 275. Balkan dağları ve bölgesi.

Bartın: 334.

Basri: 394. Birinci Meclis'te Balıkesir (Karesi) mebusu Hasan B. Çantay (1887-1964).

Başkım: 165. Arnavut ayrılıkçı teşkilâtı.

Bathâ: 213. Mekke'nin diğer adı.

Batı: Bkz. Garb.

Baytar: 297. Baytarlık Mektebi.

Bedir: 357. Müslümanların düşmanlarıyla ilk savaşı.

Belçika: 322.

Berlin: 259, 263, 322, 374.

Besmele: 95, 261, 304.

Beşiktaş: 414. İstanbul'da Boğaziçi'nde bir semt.

Beyoğlu: 229. İstanbul'da, bir bölümünde, gazino ve gece kulübü benzeri sefil batakhâneler bulunan semt.

Beyt-i Makdis: 379. Kudüs, mescid-i Aksâ.

Boğaz: 277, 278, 353. Çanakkale Boğazı.

Boğaz: 427. İstanbul Boğazı.

Boğaz Harbi: 355. Çanakkale Savaşı, 1915.

Boston: 431. Amerika'da şehir.

Brüksel: 322. Belçika'nın başşehri.

Buda: 137. Budizm inancının kurucusu.

Buhârâ: 134, 135, 225, 283, 432. Rusya'nın işgâli altındaki Özbekistan'da bir Türk şehri.

Bulgar: 165, 232, 233, 234.

Bursa: 395.

Burunsuz Hasan: 336. Ortaoyununda komik "zuhûrî" tipiyle meşhur bir oyuncu.

C

Cava: 224, 283. Endonezya'da büyük adalardan biri.

Cedd-i Hüseyn: 169. Hz. Hüseyin'in dedesi: Hz. Peygamber aleyhisselam.

Cemâleddin Afgânî: 370, 371. İslâm birliği için çalışan fikir ve mücâdele adamı (1839-1897) ve Muhammed Abduh'un üstadı.

Cemile: 117, 118, 119. M. Âkif'in kızı.

Cengiz: 330. İslâm ülkelerini yakıp yıkan Moğol hükümdarı (1167-1227).

Cerman: 294, bkz. Alman.

Cezâyir: 145, 224, 268.

Cûdî: 379. Tûfan'dan sonra Hz. Nûh'un gemisinin oturduğu dağ. Siirt ilimizdedir.

Ç

Çamlıbel: 93, 143.

Çanakkale: 277, 278, 353. Ç. Boğazı.

Çerkes: 166, 223, 280, 336.

Çin, Çince, Çinli: 135, 136, 213, 224, 283, 322, 379.

Çin-i Maçin: 322.

Çin Sûru: 136, 213, 379, bkz. Sedd-i Çin.

D

Dârâ: 62. İran hükümdarlarının büyüklerinden (M.Ö.: 558-486).

Dâr-ı Saltanat: 278. Saltanat merkezi. Bkz. İstanbul.

Dârü'l-Hilâfe: 232. Hilâfet merkezi. Bkz. İstanbul.

Dârü't-Tıb: 192. Tıb medresesi.

Dâvûd, Hz.: 379, 427.

Dicle: 76.

Dinî, Felsefi Musâhabeler: 123, 180. Ferid Kam'ın eseri.

Dirvas: 87, 88. Emeviler devrinin zeki ve hatib bir genci.

Doğu: Bkz. Şark.

Doğu kültürü ve milletleri: Bkz. Şark.

Dolmabahçe: 414. Dolmabahçe Sarayı.

Dö Lesseps: 218. Ferdinand de L. (1805-1894). Süveyş kanalını açan Fransız.

Düyûn-i Umûmiye: 264. Osmanlı Devleti'nden alacaklarına karşılık, yabancı devletlerin Türkiye'de kurdukları "Umûmi Borçlar" müessesesi. Gümrükleri ve bazı maddeleri tekellerine almışlardı.

E

Ebû Ubeyde: 211, 212. E. U. bin Cerrâh (öl. 639) Hz. Peygamber'in Cennet'le müjdelenen on yakınından biri. Büyük İslâm kumandanı.

Ebû Zer: 364. E.Z. el-Gıfârî (öl. 653). Hz. Peygamber'in arkadaşlarından. Dindarlığı ve hakkı ihtardaki sebâtı ile meşhurdur.

Edhem: 424. Din yolunda tahtını terk eden Belh hükümdarı İbrâhim Edhem (9. asır)

Edirne: 232.

Ekmekçioğlu medresesi: 194.

El-Uksur: 255, 400. Mısır'da eski medeniyet kalıntılarının bulunduğu meşhur mahallerden biri. Lüksor.

Ekrem: Bkz. Recâizâde.

Emin: 298, 368. M. Âkif'in oğlu.

Endülüs: 147.

Enfâl sûresi: 227, 385.

Ertuğrul: 308. Osman Gâzi'nin babası.

Erzurum: 343.

Eski Dünya: 355. Asya, Afrika, Avrupa.

Eyüb: 34. İstanbul'un meşhur semti.

Ezrakabânû: 93. Ferhad ile Şirin hikâyesi tiplerinden.

Eşref: 449. Meşhur heccav şâir (1847-1912).

Eyyûb: Bkz. Eyüb.

F

Fahrü'n-nisâ Emîre: Bkz. Hadîce.

Farmason: 326. Masonluk denen din aleyhdârı gizli teşkilâtın mensubu. Halk arasında "dinsiz, ahlâksız" mânâsına, hakaret yerine kullanılır.

Fârûk: 211, 212. Hz. Ömer'in sıfatı: Hak ile bâtılı ayıran. Bkz. Ömer.

Fas: 145, 224.

Fâtır sûresi: 173.

Fâtih: 395. Fâtih Sultan Mehmed (1432-1480).

Fâtih: 7, 8, 20, 38, 163, 185, 186, 187, 291. Fâtih Câmii ve semti.

Fâtiha sûresi: 107, 131, 324, 405.

Fatin Hoca: 123. M. Âkif'in ikinci Safahat'ı kendisine ithâf ettiği zat. İstanbul rasadhânesinin kurucusu, astronomi profesörü F. Gökmen (1878-1954).

Fecr-i Âtî: 124. "Servet-i Fünûn" cereyânının devamı olarak kurulan modern edebî ekol.

Ferdinand: 232. Balkan Halbi sırasında Bulgar kralı.

Ferhad: 93. Masal kahramanı.

Ferid: 180, 182, 408. F. Kam (1864-1944). M. Âkif'in kendisine "Gece" şiirini ithâf ettiği arkadaşı, Türk edebiyatı profesörü.

Feride: 117, 118, 119. M. Âkif'in kızı.

Ferkadân: 199. Büyükayı kümesinin en parlak iki yıldızı.

Firavun: 103, 352, 398, 400, 402, 403. Tanrılık iddiâ eden eski Mısır hükümdarlarının genel adı.

Firdevsî: 64. Şehnâme destanının nâzımı İran şâiri (934-1021).

Florya: 231. İstanbul'da deniz kıyısında plâj ve gazinolar semti.

Fransa, Fransız, Fransızca: 46, 190, 222, 230, 257, 268, 276, 310.

Fuad Şemsî: 290. Osmanlı maarif müdürlerinden, M. Âkif'in altıncı Safahat'ı kendisine ithâf ettiği dostu, F.Ş. İnan (1886-1974).

G

Garb: 46, 64, 137, 138, 148, 150, 153, 162, 176, 205, 209, 213, 230, 244, 270, 372, 373, 378, 379, 392, 395, 432. Yön değil, muhit, zihniyet ve fikir mânâsında olarak: Batı.

Gazâlî: 348. Büyük İslâm âlimi ve mütefekkiri (1058-1111).

Gazne: 432. Afganistan'da eski medeniyet merkezi.

Godoski: 433. Polonyalı mûsikîşinâs (1870-1938).

Göksu: 334. İstanbul'da Boğaz'a dökülen bir dere. Civarı, mesire yeri idi.

Grey: 209. İngiliz Dışişleri Bakanı (1862-1933).

Gümülcine: 233. Rumeli'de, Yunan işgâli altında bulunan Türklerle meskûn bölge.

H

Habeş: 283. Habeşistanlı.

Hacı Bektaş: 93. Hacı Bektaş-ı Velî (13. asır).

Hadîce: 398. Abbas Halim Paşa'nın zevcesi. M. Âkif'in "Firavun ile Yüz Yüze" şiirini kendisine ithâf ettiği hanımefendi.

Hâfız: 64, 135. Divan'ıyla meşhur iran şâiri (öl. 1390).

Haliç: 123. İstanbul halici.

Halkalı: 10. İstanbul civarında bir köy.

Halkalı Zirâ'at Mektebi: 10.

Hamdi: 231. Ortaoyununda "kavuklu" tipiyle meşhur bir oyuncu.

Hamid: Bkz. Abdülhamid.

Hamza, Hz.: 349. Hz. Peygamber'in amcası. Uhud savaşında şehid olmuştu.

Harem: 287, 379. Medîne'de Peygamber Mescidi. Kâbe Mescidi için de kullanılır.

Haremeyn: 169. İki harem. Mekke ve Medîne.

Haşr sûresi: 227.

Hâtem: 88. Hâtem-i Tâî. Eski Arablar arasında cömertlik timsâli olan kabile reisi.

Havernak: 379. Irak'ta Kûfe civârındaki târihî köşk.

Haydar: 152, 424. Hz. Ali'nin sıfatı. Bkz. Ali.

Haydarâbâd: 138, 140. Bugün Güney Pakistan'da Sind bölgesinde şehir.

Herem: 379. Mısır ehramlarından birinin adı.

Hersek: 283.

Heybeli: 418, 419. Marmara Denizi adalarından biri.

Hey'et-i İrşâdiye: 341.

Hırvat: 164, 236.

Hıyve: 225, 283. Harezm'de 1804-1920 arasında yaşayan ve Rus işgali altında olan Türk devleti.

Hızır: 210.

Hicaz: 169, 213. Mekke ve Medine'nin bulundukları bölge.

Hicr sûresi: 387, 427.

Hilmi: 84. M. Âkif'in, vefatına mersiye yazdığı arkadaşı.

Hilvan: 405, 407, 409, 411, 413, 414, 418, 419, 420, 421, 424, 428, 429, 430, 438. Kahire civarında kasaba.

Hind, Hindistan; Hindû: 138, 140, 224, 269, 355, 432, 435.

Hirâ: 379. Hz. Peygamber'in tefekkür için çıktığı ve kendisine ilk vahyin geldiği dağ. Cebel-i Nur, Nur Dağı.

Hişâm: 87, 89. Emevi halifelerinden.

Hişâm bin Âs: 406. Bkz. Âs.

Hoca Tâhir Efendi: 163, 291. M. Âkif'in babası (1826-1888) İpekli müderris.

Hocazâde: 98, 291, 294, 302, 317, 329, 343, 359, 362, 366. M. Âkif'e Köse İmam'ın hitap sözü, bkz. Âkif.

Huzeyfetü'l-Adevî: 406.

Hüsâm Efendi: 414. İstanbul'un meşhur şeyhlerinden, tefsir, hadis ve Mesnevî hocası (1770-1864).

Hüseyin, Hz.: 169. Hz. Peygamber'in torunu (625-680).

Hüseyin Avni: 90. M. Âkif'in "Mahalle Kahvesi" şiirini kendisine ithâf ettiği arkadaşı.

Hüseyin Kâzım: 341, 343. H.K. Kadri (1870-1934). M. Âkif'in dostu ve büyük "Türk Lügati" nin yazarı.

I-İ

Irak: 432.

İbni Avf: 212. Abdurrahman İ. A. (öl. 652). Hz. Peygamber'in Cennet'le müjdelenmiş on arkadaşından biri.

İbni Hattâb: Bkz. Ömer.

İbni Sînâ: 134, 348. İslâm tarihinin meşhur mütefekkirlerinden (980-1037).

İbnü'r-Rüşd: 348. İslâm tarihinin meşhur mütefekkirlerinden (1126-1198).

İbrâhim, Hz.: 269, 379.

İbrâhim Bey: 46, 49. M. Âkif'in vefatına mersiye yazdığı baytar miralayı.

İkbâl: 435. İslâm şâir ve mütefekkiri, Pâkistan'ın fikir babası M. İkbâl (1873-1938).

İngiliz, İngiltere: 138, 139, 190, 257, 269, 277, 299, 322.

İpek: 235, 295. Osmanlı Vatanının Arnavutluk bölgesinde bir kasaba.

İpekli Hoca Tâhir Efendi: Bkz. Hoca Tâhir Efendi.

İran: 63, 64, 145, 150, 224, 425, 432.

İrem: 379. Âd kavmi zamanında Cennet'e benzetmek için Şeddad'ın yaptırdığı bahçe ve köşk.

İspanya: 213.

İsrâfil: 81, 130, 145. Kıyamet'in kopuşunu haber verecek "Sûr"u üfleyecek olan büyük melek.

İsrâ sûresi: 249.

İstanbul: 13, 19, 129, 140, 142, 291, 345, 377, 379, 381, 383, 384, 386, 388, 391. Bkz. Dâr-ı Saltanat, Dârü'l-Hilâfe, Pâyitaht.

İzmir: 298, 333.

J-K

Japon, Japonya: 38, 137, 153.

Kâ'be, Kâ'betullah: 217, 238, 285, 312, 357, 397, 416, 436.

Kàdî: 64. Tefsir'i ile meşhur İslâm âlimi K. Beyzavî (öl. 1291).

Kadri Bey: 341, 343, 345. Hüseyin Kâzım'ın (bkz.) babası, Trabzon vâlisi (1843-1903)

Kafkas: 268, 354.

Kâğıthâne: 331. İstanbul'da Haliç'e dökülen bir derenin ve bulunduğu semtin adı. Mesîre yeri idi.

Kahire: 255.

Kahtan: 163. Arap kabilesi.

Kanada: 355.

Kànûn-i Esâsî: 140. 1908'de yeniden yürürlüğe konan 1876 Anayasası.

Karadağ: 165. Balkan Harbi sırasında müstakil olan küçük devlet.

Karagöz: 362. Meşhur gölge oyunu.

Karnak: 255, 256, 379, 400. El-Uksur'da (Lüksor) tarihî dikilitaşlarla dolu bir mevki.

Karşılar: 31. Galata ve Beyoğlu için İstanbul halkının kullandığı tâbir.

Kartal: 308. İstanbul civarında kasaba.

Kaşgar: 283. Çin işgalindeki Türkistan'da meşhur Türk şehri.

Kazak: 63. Rusların (hristiyan) Kazak (Kosak, Kusak) süvarileri.

Kâzım: Bkz. Hüseyin.

Kerem: 93. Halk hikâyesi kahramanı.

Kıbtîler: 246. Çingeneler.

Kılıç Arslan 357. Selçuklu Sultanı İkinci K. A. (1155-1192).

Kırım: 225. Rus işgâlindeki meşhur İslâm ülkesi.

Kızanlık: 293. Bulgar işgalinde, gülleriyle meşhur Türk şehri.

Kızılırmak: 334.

Kitâb: 216, 219, 285. Bkz. Kur'ân.

Kitâb-ı İlâhi: 217. Bkz. Kur'ân.

Kitâb-ı Yezdân: 230. Bkz. Kur'ân.

Kitâbullah: 253. Bkz. Kur'ân.

Konya: 323.

Kosova: 164, 234, 235. Osmanlı ordusunun iki büyük zaferine sahne olan (1389 ve 1448) ve Sırp işgali altında bulunan meşhur ova.

Kömürcüler Kapısı: 21. Fâtih Camii avlusunun kapılarından biri.

Köprü: 123, 185. Galata Köprüsü.

Köroğlu: 93. Destan kahramanı.

Köse İmam: 98, 291, 293, 294, 296, 315, 325, 327, 336, 347. Âkif'in muhayyel kahramanı. Bkz. Ali Şevki Hoca.

Kubbe-i Hadrâ: 282. Peygamberimiz Efendimiz'in kabri üzerindeki yeşil türbe.

Kur'ân: 67, 70, 116, 130, 136, 138, 169, 236, 238, 253, 279, 340, 348, 390. Bkz. Kitâb, Kitâb-ı İlâhî, Kitâb-ı Yezdân, Kitâbullah.

Kureyş: 212. Peygamber Efendimiz'in mensubu bulunduğu kabile.

Kurna: 308. İstanbul'un Kartal kazasında köy.

Kutbuddin: 64. İranlı tabib, din âlimi ve mutasavvıf (1236-1311).

Kuzguncuk: 333. İstanbul'da Boğaziçinde semt.

Kürt: 166, 223, 280, 337.

L

Lala Şahin: 232. Orhan Gazi devrinde Rumeli'ye ilk geçen ve Edirne'yi feth eden kumandan (öl. 1385).

Lâz, Lâzistan: 166, 223, 280, 336, 343, 346.

Leylâ: 41, 282, 396, 409, 432. Muhayyel ma'şûka, hayal sevgili, gâye.

Loran: 322. 1908'de bir ara Mâliye Nezâreti müşâviri olan Fransız maliyecisi.

Lâtfiyye: 116. Sünbülzâde Vehbi'nin meşhur eseri.

Lâtfullah: 116. Sünbülzâde Vehbi'nin oğlu.

M

Mağrip: 283, 285. Cezayir, Fas ve Tunus bölgeleri.

Mahmud, Hz.: 427. Bkz. Peygamber.

Malta: 392. Malta adası.

Maltepe: 419. İstanbul'un Marmara Denizi kıyısındaki semtlerden biri.

Maltız: 311. Malta adasına ait. Maltalı.

Mama: 231. Beyoğlu'nda bir sefehat yeri.

Mançester: 322. İngiltere'de sanayi şehri.

Mançurya: 135. Kuzey Çin'in bir bölgesi.

Mandal Hoca: 343, 344, 345, 346, 347. Oflu vâiz.

Marmara: 140, 278, 333, 355, 418, 419. Marmara Denizi.

Mecnun: 282, 397. Muhayyel âşık, âşıkların timsali olan efsane kahramanı.

Medîne: 75, 76, 281, 283, 287. Peygamber Efendimiz'in varlığı ile nurlanan mübârek şehir.

Mehmed Âkif Ersoy: Bkz. Âkif, Hocazâde.

Mehmed Ali: 4, 384. M. Âkif'in birinci Safahat'ı kendisine ithaf ettiği ve adına bir şiir yazdığı genç talebesi, Ratip Paşa'nın oğlu.

Mehmedcik: 355. Müslüman Türk askerinin genel adı.

Melek: 366, 371. Köse İmam'ın kızı, Âsım'ın kardeşi.

Menâhâ: 283. Medîne-i Münevvere'de kervanların konakladığı meydan.

Meriç: 233. Türkiye ile Yunanistan arasında bugünkü sınırı teşkil eden nehir.

Merkad-i Nebevî: 282. Hazret-i Peygamber'in Medîne'deki nurlu kabri.

Merkad-i Pâk: 283. Hazret-i Peygamber'in tertemiz yüce mezarı.

Mesih, Hz.: 210. Hazret-i İsâ aleyhisselâm.

Mesnevî: 414. Hazret-i Mevlânâ'nın büyük eseri.

Meşhed: 164. Kosova'da Sultan Birinci Murad'ın şehid olduğu yer. Burada bir türbe vardı.

Mevlânâ: 220. M. Celâleddin Rûmî (1207-1273) hazretleri.

Mevlid: 417. Hz. Peygamber'in doğumu.

Mevlid: 297, 426, 427, 428. Süleyman Çelebi'nin Peygamber Efendimiz'in doğumu ve hayatına dâir nazm ettiği büyük ve mübârek şiir.

Mısır, Mısırlı: 75, 255, 277, 370, 405, 432.

Midhat Cemâl: 61, 65, 184. M. Âkif'in dördüncü Safahat'ı ve "İstibdad" şiirini kendisine ithaf ettiği, dostu, şâir M.C. Kuntay (1885-1956).

Mir'at: 348. Medreselerde "usûl" dersi kitabı.

Moğol: 330.

Molla: 335. Necmeddin M. Kocataş (1876-1949). Şûrâ-yı Devlet reisi ve Adliye nâzırı.

Moskof: 133, 141. Ruslara, gaddarlıklarını ve İslâm'a karşı olan derin düşmanlıklarını ifâde etmek üzere Türkler tarafından takılan isim.

Muhammed, Hz.: 76, 157, 179, 284, 285, 287, 427. Âlemlere rahmet yüce şahsiyet Peygamber Efendimiz. Bkz. Ahmed, Mahmud, Mustafa, Nebi, Peygamber, Resûl, Resûlullah (sallâllâhu teâlâ aleyhi ve sellem).

Muhammed Abduh: 370, 371. Müslümanları uyandırmak ve birleştirmek için çalışmış Mısırlı din âlimi ve fikir adamı. (1849-1905).

Murad: 164, 232, 235. Sultan Birinci M. Hudâvendigâr (1326-1389). Kosova zaferi sonunda şehid düşmüştü.

Musa, Hz.: 103, 352.

Mühendishâne: 322. Mühendislik Okulu, Teknik Üniversite.

Mülk-i Osmânî: 66. Osmanlı ülkesi.

Mülkiye: 322. Siyasal Bilgiler Okulu.

Mülk sûresi: 35, 36.

Mültekà: 348. Meşhur fıkıh kitabı.

N

Napolyon: 62, 276. İmparatorluğunu ilân eden korsikalı Fransız generali (1769-1821).

Nebî, Hz.: 166, 216, 232, 286. Bkz. Peygamber.

Necid: 281, 282. Arabistan yarımadasında merkezi Riyad olan bölge.

Necm sûresi: 23, 159, 201.

Neml sûresi: 160.

Neron: 269. Zâlimliği ile meşhur Roma imparatoru (öl. 68). Roma'yı yaktırdığı söylenir.

Nevruz: 430. M. Âkif'in dostlarından birinin oğlu.

New-York: 431.

Neyzen Tevfik: 422. Meşhur neyzen ve şâir T. Kolaylı (1879-1953).

Nil: 255, 256, 257, 258, 398.

Nizâr: 163. Arab kabilesi.

Nûr sûresi: 261.

O

Oflu: Bkz. Mandal Hoca.

Orhan: 308, 395. İkinci Osmanlı hükümdarı O. Gazi (1281-1362).

Osman: 308, 395. Osmanlı Devleti'nin kurucusu O. Gâzi (1258-1326).

Osmânî, Osmanlı: 66, 90, 137, 139, 141, 189, 194, 237, 275.

Ostralya: 355. Avustralya.

Ö

Ömer, Hz.: 73, 74, 75, 76, 78, 152, 211, 212, 215, 220, 279, 350, 351, 364. Adâletiyle meşhur ikinci halife Ö. bin Hattâb (591-644)

Ömer Fâruk Efendi: 240. M. Âkif'in beşinci Safahat'ı kendisine ithâf ettiği Osmanlı şehzâdesi.

Ömer Lutfi: 259. M. Âkif'in "Berlin Hatıraları" şiirini kendisine ithâf ettiği arkadaşı, binbaşı.

Örfî: 64. Kendinden sonra gelen Türk ve İran şâirlerine tesir eden İran şâiri (1555-1591)

P

Paris: 144.

Pâyitaht: 70, 247. Başşehir. Bkz. İstanbul.

Pendik: 419. İstanbul'un kazası.

Peygamber, Hz.: 64, 100, 135, 145, 166, 196, 214, 284, 297, 302, 327, 349, 357. Ahir zaman nebîsi, Resûl-i muhterem efendimiz. Bkz. Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm).

Pirene: 213. Fransa ile İspanya arasındaki dağlar.

Pirzerin: 235. Kosova vilayetinde Osmanlı sancak merkezi.

Pomak: 234, 336. Balkanlarda yaşayan Slav asıllı müslümanlar.

Prusya: 222. Eski Alman devleti.

Puankare: 209. Fransız devlet adamı ve başbakanı (1860-1934).

R

Rahmetullah: 138. "İzhâru'l-Hak" adlı eseriyle misyonerlere cevap veren Hindistanlı İslâm alimi (öl. 1889).

Râmih: 199. Parlak bir yıldız.

Râzî: 64, 348. Bkz. Fahreddin Râzî.

Ravza-i Peygamber: 286. Hz. Peygamber'in nurlu kabri.

Recâîzâde: 341, 343. Mahmud Ekrem (1847-1914) edib ve şair.

Remle: 419. İskenderiye'nin yazlık semti.

Resûl, Hz.: 211, 213, 286. Bkz. Peygamber.

Resûlullah, Hz: 286, 287, 417. Bkz. Peygamber.

Rimpapa: 322. Papa, Katolik hristiyanların başı.

Robert Kolej: 446, 448. Amerikan misyonerlerinin, dinî ve siyasî gâyelerle 1853'te Boğaziçi'nde açtıkları, temel değerlerimize zararlı tesirleri olan yabancı okul.

Roosevelt: 431. ABD başkanlarından (1882-1945).

Rufâî: 93. Şeyh Ahmed Rifâî (1116-1183).

Rûhullâh: 379. Hz. İsa, bkz. Mesih.

Rum: 301, 302, 305.

Rumeli: 275. Osmanlı ülkesinin Edirne'den batıda kalan toprakları.

Rum sûresi: 177.

Rus, Rusça, Rusya: 46, 63, 129, 132, 133, 141, 142, 150, 269, 276.

Ruslaşmak: 133.

S

Sa'dî: 22, 26, 51, 61, 63, 64, 214, 297, 417. Şirazlı Şeyh Sa'dî (1213-1292). "Bostan" ve "Gülistan"ın yazarı, edib, şâir ve hakîm.

Sa'düddin: 64. Taftazânî (1322-1394), İslâm din ve tasavvuf âlimi.

Safahat: 120, 180, 377, 416.

Salâhaddin: 357, 395. Eyyûbî Devleti'nin kurucusu, Haçlıları durduran ve Kudüs'ü geri alan büyük İslam kumandanı S. Eyyûbî (1138-1193).

Samatya: 260. İstanbul'da Kocamustafapaşa semtinin eski adı.

Sandıkburnu: 297. İstanbul'da Yenikapı semtinde eski meyhanelerin bulunduğu batakhaneler muhiti.

Sarayiçi: 233. Edirne'de eski sarayın bulunduğu bölge.

Sarıgüzel: 290. İstanbul'da Fâtih'te M. Âkif'in doğduğu semt.

Savof: 232. Balkan Harbi'nde Bulgar ordusu kumandanı.

Sebilürreşad: 382. M. Âkif'in başyazarı olduğu ve şiirlerinin yayınlandığı meşhur İslamcı dergi.

Sedan: 222, 257, 276. Fransızların Almanlara mağlûp oldukları savaş (1 Eylül 1876). Kral ve 104 bin asker esir düşmüştü.

Sedd-i Çin: 213, 379.

Selânik: 236. Osmanlı Devleti'nin Rumeli vilayetlerinden birinin merkezi.

Selim: 232, 308. Yavuz Sultan S. (1466-1520). Bkz. Yavuz.

Selma: 43, 44. M. Âkif'in yeğeni.

Semerkand: 134. Rus işgali altındaki Özbekistan'da meşhur Türk şehri.

Serendip: 283, 285, 379. Endonezya'da Seylan'ın güney ucuna düşen ada. Hz. Âdem'in dünyaya ilk ayak bastığı yer sayılan Âdem Dağı bu adadadır.

Serg: 211.

Seylân: 287. Hind Okyanusu'nda yarımada.

Seyyid: 348. Meşhur İslâm âlimi Seyyid Şerif Cürcânî (1340-1413).

Sıddîk. Hz.: 152. Hz. Ebûbekir'in (571-634) sıfatı: Tasdik eden, sâdık dost.

Sırp: 158, 164, 165, 235, 236.

Sibirya: 225.

Sînâ: 7, 80, 348, 352, 354, 379, 412, 427, 430. Sînâ bölgesi ve Sînâ Dağı. Hz. Mûsâ'nın dileği üzerine ilâhî nûrun tecellî ettiği dağ. Bkz. Tûr, Tûr-i Sînâ.

Sinan: 327. Koca S. (1489-1588) üç yüz büyük eser binâ eden büyük mimar.

Sind: 432. Bugün Pakistan'ın güneyinde bir bölge.

Siroz: 236. Selanik'e bağlı Osmanlı sancak merkezi, Serez.

Sûdan, Sûdanlı: 283, 287, 371.

Sûr-i Bâbil: 379.

Sûr-i İsrâfîl: 81, 130, 145, 178.

Süheyl: 199. Parlak bir yıldız.

Süleyman: 191, 327. Kanûnî Sultan S. (1494-1566).

Süleyman Dede: 297. Mevlid nâzımı S. Çelebi (öl. 1422).

Süleymâniye: 121, 124, 125, 327. Mimar Sinan'ın Kanûnî Süleyman adına inşâ ettiği ulu câmi.

Süleyman Nazif: 392. Edib ve şâir (1870-1927).

Süleyman Paşa: 308. Orhan Gazi'nin büyük oğlu ve Rumeli fâtihi (öl. 1357).

Süreyya: 199, 357. Bkz. Ülker.

Süveyş: 218, 219. Akdeniz'le Kızıldeniz'i bağlayan kanal. Kazılması: 1859-1869.

Ş

Şâfi'î: 327, 328. Şâfi'î mezhebinin kurucusu büyük imam (767-820).

Şâh İsmail: 93. Masal Kahramanı.

Şam: 87, 211.

Şark: 46, 48, 49, 51, 64, 90, 91, 123, 128, 139, 148, 152, 158, 162, 176, 205, 232, 244, 257, 270, 271, 277, 339, 347, 357, 370, 372, 374, 376, 378, 379, 383, 386, 393, 395, 396, 397, 407, 420, 431, 434, 435. Yön değil, muhit, zihniyet ve fikir mânâsında olarak: Doğu.

Şap denizi: 218. Kızıldeniz.

Şerif Muhyiddin: 376, 431. M. Âkif'in yedinci Safahat'ı kendisine ithâf ettiği, "San'atkâr" ve "Şark'ın Yegâne Dâhi-i San'atine" şiirlerini adına yazdığı zat. Ş. M. Targan (1892-1967).

Şile: 334. İstanbul'un Karadeniz kıyısında kazası.

Şi'râ: 199. İki parlak yıldızın adı.

T

Tâceddin Dergâhı: 393, 395. Mehmed Âkif'in Ankara'da iken kaldığı ve İstiklâl Marşı'nı yazdığı yer.

Tâhir Efendi: Bkz. Hoca Tâhir Efendi.

Tâk-ı Kisrâ: 379. Sâsânî (İran) kralı I. Şahpur'un (241-272) yaptırdığı saray.

Taşkend: 134. Rus işgalindeki Özbekistan'ın başşehri.

Tatar: 132, 142, 152.

Tatavla: 260. İstanbul'un Kurtuluş semtinin eski adı. Gayrimüslimler otururdu.

Teb: 398. Yukarı Mısır'da tarihî harabeleriyle meşhur şehir.

Tebâreke sûresi: 36.

Tevfik Neyzen: Bkz. Neyzen Tevfik.

Tıbbiye Mektebi: 192, 322.

Tırhal: 348.

Tihâme: 286, 432. Mekke'nin diğer adı.

Tiryâki Hasan Paşa: 208. Kanije'nin kahraman kumandanı (1530-1611).

Tîn sûresi: 14.

Togo: 137. Rus donanmasını imha eden Japon generali (1857-1912).

Tokatlıyan: 218, 229. Beyoğlu'nda içkili batakhanelerin bulunduğu pasaj.

Trabzon: 343.

Transval: 283. Güney Afrika'da bir bölge.

Tunca: 233. Meriç nehrinin bir kolu.

Tunus, Tunuslu: 145, 224, 268, 283.

Tûr: 282. Bkz. Sînâ.

Tûr-i Sînâ: 379. Bkz. Sînâ

Turan İli: 386. "Türklerin anayurdu Turan" efsanesindeki hayali ülke.

Türk, Türklük: 138, 142, 144, 166, 223, 277, 280, 297, 308, 309, 319, 325, 330.

Türkçe: 180.

Türkistan: 134. Rus ve Çin işgâli altındaki Müslüman Türk ülkesi.

U-Ü

Uksur: Bkz. El-Uksur.

Ümeyye: 87. Emevioğulları ailesi, hanedanı.

Ülker: 425. Parlak yıldız kümesi, Bkz. Süreyya.

Üsküdar: 231, 358, 426.

Üzeyr, Hz.: 210.

V

Vâdi'l-Mülûk: 400. El-Uksur'da Firavun mezarlarıyla dolu bir vâdi.

Vahdetî: 101. Volkan gazetesi sahibi Derviş Vahdeti (1869-1909). 31 Mart hare-

ketinin teşvikçisi olduğu ithamıyla asılmıştır. Bkz. Volkan.

Vardar: 236. Kosova ve Üsküp'ten geçip Selânik körfezine dökülen nehir.

Varna: 276. Bugünkü Bulgaristan'da liman şehri. 1389-1878 yıllarında Osmanlı idaresinde kaldı. İslâm toprağı oldu.

Vatan Şarkısı: 72. Nâmık Kemâl'in veya Tevfik Fikret'in şiiri.

Vefa: 192. İstanbul'da Şeyh Vefâ hz.nin medfun bulunduğu semt.

Vehbî: 116. Divan şairi Sünbülzâde V. (1719-1809).

Volkancı: Bkz. Vahdetî.

Volkan: 97. Derviş Vahdetî'nin 11 Aralık 1908-20 Nisan 1909 tarihlerinde 110 sayı çıkardığı günlük gazete.

Y

Yakacık: 66. İstanbul'un sayfiye semti.

Yakova: 235. Kosova ovasının güneyinde İpek sancağına bağlı kasaba.

Ya'kûb: 349. Y. bin İshâk (735-821). "Kırâ'at-i Aşere" denilen, Kur'ân'ın on okunuş tarzından birinin imamı.

Yâsin sûresi: 84.

Yavuz: 279. Bkz. Selim.

Yayla: 24, 66. İstanbul'da semt.

Yehûd: 210. Yahudi, İsrailoğulları.

Yemen: 68, 72, 163, 432.

Yena: 276. Fransızların Almanlara 14 Ekim 1806 savaşında galip geldikleri yer. Jena.

Yeni Câmi: 123, 344. İstanbul'da Eminönü'nde Safiye Sultan tarafından Mimar Dâvud Ağa'ya yaptırtılan Vâlide Câmii (1663)

Yeni Dünya: 355, 431. Amerika, Avustralya.

Yenikapı: 297. İstanbul'da Marmara sahilinde bir semt.

Yermük: 406. Hz. Ebûbekir devrinde Bizans ordusuyla yapılan ve Suriye'nin fethine yol açan savaş (634).

Yesârî: 306. Meşhur hattat (öl. 1798).

Yezid: 63. İkinci Emevî hükümdarı (öl. 683). Kerbelâ fâciası, onun zamanında cereyan ettiği için, adı, kötülük ve zâlimliğe sıfat olmuştur.

Yıldırım: 164, 235, 274, 308, 395. Sultan Birinci Bâyezid'in (1360-1403) lâkabı.

Yıldız: 331, 345. Sultan İkinci Abdülhamid'in dâimî ikamet ettiği Beşiktaş'taki sarayı.

Yunan, Yunanlı: 158, 165, 237, 395.

Yûsuf, Hz: 167.

Yûsuf sûresi: 167.

Z

Zanbak: 275. "Eylül" yazarı Mehmed Rauf'un "Bir Zanbağın Hikâyesi" adlı müstehcen romanı (1910).

Zirâ'at: 322. Zirâ'at Mektebi.

Zümer sûresi: 171.

Zuhûrî: 335, 336. Ortaoyununda "komik" tip.

MEHMED ÂKİF ERSOY

* Bu vatanın, halkın içinden çıkmış, ama halkının içinde kalmış öz evladı;
* Kendi milleti kadar, Doğu'yu ve Batı'yı da bilen bir aydın;
* Veterinerlik Fakültesi'nin ilk öğrencisi ve birincisi;
* İstanbul Boğazı'nı yüzerek geçen, at binen, gülle atan ve güreşen bir sporcu;
* Şehirde kapanmamış, köylerdeki ahırlarda hayvan tedavi etmiş bir baytar;
* Gerçekleri yaşamış ve hep gerçekleri söylemiş doğrucu bir adam;
* Milletinin acılarını yüreğinde ve göz yaşlarında taşımış duygulu bir insan;
* İstiklâl Marşı'mızın yazarı, milletimizin büyük şairi ve düşünürü;
* Bütün hayatı, ahlâkı, kişiliği ve düşünceleriyle örnek bir millî kahraman...

SAFAHAT

* Onun eseridir ve bu milletin çağdaş destanıdır.
* Milletimizin bin yılda kıvama ermiş olan ruh ve fikir olgunluğu,
* İnanç ve ahlâk sağlamlığı, cesareti ve kahramanlığı,
* Bu destanda dile getirilmiştir...
* Kendi özünü ve milletini öğrenmek isteyen genç aydınlar, onu okuyacak,
* Ve anladıkları kadar bu "millet"ten olacaklardır.
* Mehmed Âkif gibi bir evlâda ve
* Safahat gibi bir esere sahip olmak, bir millet için, büyük bir şans,
* Ve büyük bir mutluluktur...

ISBN 978-605-64290-8-8
9 786056 429088